PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI

PSB

SERIE NOUĂ

4

SFÂNTUL VASILE CEL MARE

Scrieri dogmatice și exegetice

BASILICA

PATRIARHIA ROMÂNĂ

SFÂNTUL VASILE CEL MARE
Scrieri dogmatice și exegetice

COLECȚIA
PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI,
INIȚIATĂ ÎN ANUL 1977 DE PATRIARHUL
IUSTIN († 1986)
ȘI RELUATĂ, ÎN SERIE NOUĂ, ÎN ANUL 2007
CU BINECUVÂNTAREA PREAFERICITULUI PĂRINTE
DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI

SERIE NOUĂ

4

SFÂNTUL VASILE CEL MARE
Scrieri dogmatice și exegetice

Traducere din limba greacă
de Ierom. Policarp PÎRVULOIU și Pr. Dumitru FECIORU

Revizuirea traducerii realizată de Pr. Dumitru FECIORU
de Adrian MURARU și Ierom. Policarp PÎRVULOIU

Studii introductive
de Ierom. Policarp PÎRVULOIU

Note
de Ierom. Policarp PÎRVULOIU
Dumitru FECIORU și Adrian MURARU

Carte tipărită cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte
DANIEL
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Editura *Basilica* a Patriarhiei Române
București, 2011

Corectură: Mircea Adrian BĂICULESCU
Tehnoredactare: Violeta NEGREA
Viziune grafică: Maria COMAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VASILE CEL MARE, sfânt (329-379)
Scrieri dogmatice şi exegetice / Sfântul Vasile cel Mare ; trad.: Pîrvuloiu Policarp, Fecioru Dumitru; revizuire: Muraru Adrian; revizuire şi studiu introd.: Pîrvuloiu Policarp. - Bucureşti : Basilica, 2011
ISBN 978-606-8141-52-7

I. Pîrvuloiu, Policarp (trad. ; pref.)
II. Fecioru, Dumitru (trad.)
III. Muraru, Adrian (ed.)

22.07
230

ISBN 978-606-8141-52-7

Tipografia Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă
Telefon: 021.4067194; 021.4067193
Fax: 021.3000553
e-mail: tipogr.inst.biblic@rdslink.ro; tipografia@patriarhia.ro

PREFAȚĂ

Veacul al IV-lea după Hristos reprezintă, în istoria Bisericii creștine, una dintre perioadele fundamentale pentru consolidarea și legitimarea identității teologiei creștine în arena Antichității târzii. Deși numit „veacul de aur", anii acestei etape istorice nu a fost deloc lipsit de mari încercări pentru Biserica lui Hristos, având în vedere că Imperiul Roman traversa o profundă criză economică, politică, socială, dar, în primul rând, spirituală. În acest context, creștinismul își face din ce în ce mai simțit glasul său ceresc și îi dăruiește neliniștitului, viciosului și ostenitului om al Antichității calea către ieșirea din marasmul economic, politic și militar al vremii. Totodată, noua religie oferă cetățeanului οἰκουμένη-ei antice adevărul pe care îl căuta zadarnic prin silogisme și prin cercetarea atentă a naturii, dar, mai ales, viața fericită în comuniune cu Adevăratul său Dumnezeu și cu semenii lui.

Cu toate acestea, înainte de a îmbrățișa cu hotărâre creștinismul, civilizația antică a întreprins o ultimă mare tentativă de asimilare a acestuia, încercând să-l reducă la una dintre nenumăratele școli filosofice ale vremii, iar pe Mântuitorul Iisus Hristos să Îl coboare la statutul unui mare educator moral, unul grandios, dar totuși un simplu om. Urmarea acestei tentative a fost proliferarea numeroaselor erezii ale vremii, printre care se individualizează arianismul, combătut cu mare vigoare de Părinții capadocieni, autoritățile teologice de referință ale veacului al IV-lea d.Hr.

În acest context trăiește și activează cel care, cu profundă reverență, a fost numit „un latin printre greci", Sfântul Vasile, „omul deplin al creștinismului", care și-a meritat pe deplin această caracterizare, dovedind în întreaga sa viață și activitate un echilibru pilduitor pentru orice păstor de suflete. Într-o vreme de încercări pentru Biserică, Sfântul Vasile a dovedit un discernământ și o înțelepciune remarcabile, un har de păstor sufletesc neîntrecut, un spirit de organizare economică și caritabilă care a devenit legendar, un

continuu și susținut efort de a reface unitatea Bisericii și, nu în ultimul rând, și-a demonstrat geniul teologic, așternând în scris opere fundamentale pentru dogmatica, morala, spiritualitatea și exegeza creștină. Totodată, a manifestat o deschidere și un spirit de cooperare exemplară cu alte Biserici creștine ale vremii și a reușit să mențină o comunicare și o colaborare uimitor de eficientă cu autoritățile imperiale, chiar când acestea erau simpatizante ale arianismului.

Volumul de față reunește traducerile românești a patru dintre cele cinci tratate dogmatice ale Sf. Vasile cel Mare: *Împotriva lui Eunomie*, *Despre Botez*, *Despre originea omului* și *Despre rai*, traduse de Policarp Pîrvuloiu, însoțite de o lucrare exegetică, *Omilii la Psalmi*, în traducerea realizată de Pr. Dumitru Fecioru, traducere revizuită și diortosită după textul original de Adrian Muraru și Policarp Pîrvuloiu.

Cu toate acestea, se impune precizarea că distincțiile dogmatic/exegetic sunt relative, ușor scolastice, pentru Părinții Bisericii teologia fiind un organism unitar și bine articulat, care nu poate fi segmentat prin clasificări savante. Discursul dogmatic al Sf. Vasile cel Mare se întemeiază constant pe o profundă exegeză a Scripturii, nefiind separat de dimensiunea morală și nici de orizontul spiritual. La fel, demersul său exegetic are finalități limpezi de natură dogmatică și spirituală. Profunzimea ideilor, erudiția temperată, orizontul cultural și spiritual vast, stilul limpede și precis, sobrietatea îndulcită de sincere și discrete accente lirice sunt calități care conferă valoare literară și perenitate scrierilor basiliene.

Scrierile reunite în acest volum reprezintă câteva dintre răspunsurile marelui teolog și Părinte duhovnicesc date culturii și civilizației antice, care, prin arianism, urmăreau să transforme creștinismul într-un capitol al filosofiei sau, cel mult să-l încadreze în panteonul sincretic al zecilor de religii orientale care proliferau în agora vremii. Astfel, *Împotriva lui Eunomie* combate în mod temeinic și cu argumente scripturistice, logice, filosofice și teologice ideile unuia dintre corifeii arianismului extremist, Eunomie de Cyzic. Doctrina acestuia nu doar că nega existența Sfintei Treimi și considera pe Fiul și pe Sfântul Duh creaturi, aneantizând de fapt întreaga învățătură creștină, ci considera și că limbajul omenesc nu

are nicio relevanţă pentru cunoaşterea omenească şi mai ales pentru cea teologică. Astfel, erau puse sub semnul întrebării nu doar limbajul teologic şi viaţa Bisericii, ci însăşi posibilitatea Revelaţiei divine. Mai mult, Eunomie afirma, în mod paradoxal, că termenul „nenăscut" exprimă cu adevărat esenţa divină. Sfântul Vasile va explica, foarte limpede, că limbajul omenesc este un instrument de comunicare, „o umbră a adevărului", un dar al lui Dumnezeu, care nu exprimă fiinţa lucrurilor, iar limbajul teologic reflectă nu esenţa divină, ci viaţa dumnezeiască şi experienţa comuniunii omului cu Dumnezeu.

De la înalta teologie a fiinţei şi ipostasurilor treimice, coborâm, cu tratatul *Despre Botez*, în chiar viaţa liturgică, aceea care este menită să mijlocească extinderea între oameni a relaţiei de iubire din Sfânta Treime. Marele teolog scrie pagini profunde despre însemnătatea şi semnificaţia spirituală a Tainei îmbisericirii, încreştinării şi restaurării chipului dumnezeiesc în om: „Din acestea toate se înţelege că raţiunea naşterii de sus este asemănarea [cu Dumnezeu]" (*Despre Botez*, Cartea I, II, 8). Totodată, botezul, afirmă Sf. Vasile cel Mare, constituie prilejul de începere a procesului de împlinire a asemănării cu Dumnezeu. Despre acest raport fundamental pentru antropologia ortodoxă, chip/asemănare, se va vorbi pe larg în cele două omilii *Despre originea omului*, omilii care au fost dovedite ca aparţinând marelui capadocian. Omul creat după chipul lui Dumnezeu şi botezat în numele Treimii urmează a fi aşezat în raiul virtuţilor, pentru a le păzi şi lucra. Micul tratat *Despre rai* subliniază această dimensiune spirituală a paradisului terestru, care, deşi pierdut, trebuie să constituie un imbold permanent pentru om către despătimire şi înduhovnicire, condiţii necesare spre a fi reprimit în Eden. Însă urcuşul către paradis înseamnă străbaterea căii acestei vieţi, cale pe care omul are de înfruntat un război dificil cu demonii, cu patimile lăuntrice şi cu oamenii care nu iubesc lumina lui Hristos. În acest război nevăzut, „arma de atac şi de apărare" o constituie *Psaltirea* proorocului şi împăratului David, sinteză desăvârşită a rugăciunii, muzicii şi poeziei, căreia Sfântul Vasile îi face o exegeză profundă în mai multe omilii, păstrând un fericit echilibru între erudiţie şi dimensiunea moral-spirituală. Viaţa duhovnicească

este o armonie a virtuţilor, un concert al facultăţilor umane şi al poruncilor dumnezeieşti, cântat pe strunele poruncilor dumnezeieşti, care sunt zece, ca şi strunele psaltirii (*Omilia la Psalmul XXXII*, II).

„Noi credem cum ne-am botezat şi, după cum credem, aşa şi preamărim", afirmă Sf. Vasile cel Mare în *Epistola 159*, proclamând prin aceasta faptul că temelia şi izvorul învăţăturii de credinţă le constituie cultul liturgic al Bisericii, „închinare în Duh şi în adevăr". Aşadar, orice învăţătură teologică eronată nu este altceva decât o denaturare sau o negare a tradiţiei rugăciunii obşteşti a Bisericii şi, totodată, o abandonare a comuniunii în iubire jertfelnică, o însingurare egoistă şi lipsită de rod duhovnicesc. De aceste lucruri va constata Sfântul Vasile că se face vinovat marele ereziarh Eunomie, care tăgăduia Sfânta Treime afirmând că Fiul şi Sfântul Duh sunt simple creaturi, şi astfel venea în contradicţie cu principala Taină a creştinismului: „Aceasta se împotriveşte pe faţă tradiţiei botezului mântuirii, precum se spune: «*Mergând, botezaţi toate neamurile în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh*» (*Mt.* 28, 19). Căci botezul este o pecete a credinţei, iar credinţa înseamnă a fi în deplină armonie cu dumnezeirea. Astfel, trebuie să credem mai întâi, şi apoi să ne însemnăm cu pecetea botezului. Iar botezul nostru este făcut, potrivit înseşi tradiţiei Domnului, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, niciun slujitor şi nicio creatură nefiind aşezaţi pe aceeaşi treaptă cu Tatăl şi cu Fiul, de vreme ce dumnezeirea se împlineşte în Treime" (*Împotriva lui Eunomie*, III, 5).

Botezul este restaurarea libertăţii şi demnităţii noastre: „Astfel, o statuie sfărâmată şi zdrobită, care a pierdut glorioasa înfăţişare de dinainte a împăratului, îşi redobândeşte slava propriei imagini şi vechea strălucire prin modelarea de către un meşter bun şi iscusit"(*Despre Botez*, Cartea I, II, 7). Dumnezeu, deşi ne-a creat după chipul Său, ne-a dăruit deplina liberă voinţă să devenim şi după asemănarea Sa prin propriul efort: „Astfel, istorisirea din *Cartea Facerii* este o şcoală a vieţii omeneşti. «*Să facem om după chip*»: să aibă prin creaţie ceea ce este după chip, dar după asemănare să devină. [Domnul] ţi-a dat această capacitate. Dacă te-ar fi creat şi după asemănare, unde ar mai fi fost slava ta? Pentru ce ai mai fi fost

încununat? Și de ți le-ar fi dăruit pe toate Creatorul, cum ți s-ar mai fi deschis Împărăția cerurilor? În clipa de față însă [o parte] ți-a fost dată, iar [alta] a fost lăsată neîmplinită, ca tu însuți să o duci la desăvârșire, pentru a te învrednici să primești răsplată de la Dumnezeu" (*Despre originea omului*, I, 15). Și – explică Sfântul – asemănarea cu Dumnezeu se dobândește nu prin ritualuri și practici teurgice, care mai de care mai extravagante și mai dificile, ci prin lucruri simple, aflate la îndemâna tuturor: prin bunătate, prin îndelungă răbdare, prin milostivire, prin dragoste reciprocă și prin iubire de frați, prin ura față de rău și prin stăpânirea patimilor păcatului (*Despre originea omului*, I, 8 și 19).

Astfel, autentica demnitate de stăpân al creației este conferită omului de biruirea și stăpânirea patimilor păcătoase din suflet: „Ai devenit tu, cu adevărat, stăpân al fiarelor sălbatice dacă le stăpânești pe cele din afară, însă pe cele dinăuntru le lași fără de împărat?" (*Despre originea omului*, I, 8).

Așadar, botezați în numele Sfintei Treimi, ne refacem comuniunea cu Sfânta Treime și ne înveșmântăm cu umanitatea cea nouă și îndumnezeită în Hristos, hrănindu-ne cu El prin Euharistie, dăm formă omului lăuntric prin întipărirea învățăturii Evangheliei în sufletele noastre (*Despre Botez*, Cartea I, II, 7) și pășim pe calea spiritualizării din ce în ce mai profunde prin lucrarea directă a Sfântului Duh asupra ființei noastre: „Precum cel care este născut din cineva este asemenea aceluia din care a fost născut, tot așa și noi cei care am fost născuți din Duhul trebuie să devenim duh" (*Despre Botez*, Cartea I, II, 8).

Teologhisind despre tainele cele mai presus de cuget ale Treimii Celei de o ființă și nedespărțite, vorbind cu har și savoare biblică despre botezul cel dăruitor al harurilor asemănării cu Dumnezeu, după chipul Căruia am fost creați de preacuratele Sale Dumnezeu, afirmând deplina egalitate și demnitate a bărbatului și a femeii în fața lui Dumnezeu și în viața spirituală, tâlcuind Scriptura pentru ascultătorii săi spre a le deschide mintea și sufletul către contemplarea *„celor pe care ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit"* (*I Cor.* 2, 9), Sfântul Vasile nu a pierdut niciodată din vedere finalitatea pastorală a teologiei sale. Nu a făcut paradă de erudiție, ci ne-a

învățat să privim către cer, să stăm drepți în fața ispitelor și încercărilor vieții și să ne îndreptăm întru toate cugetarea și inima către Dumnezeu, „fiindcă mintea, privind către alte lucruri, nu se mai poate privi pe sine" (*Despre originea omului*, I, 1).

Activitatea și opera Sf. Vasile cel Mare sunt de o actualitate evidentă, dacă ar fi doar să luăm în considerare observațiile istoricilor culturii și ai religiilor, care afirmă că perioada contemporană este similară în multe aspecte cu Antichitatea târzie. Este suficient să menționăm numai *Omilia a II-a la o parte din Psalmul XIV, împotriva celor ce împrumută cu dobândă*, unde arhiepiscopul Cezareei Capadociei înfierează avariția, dorința irațională de acumulare a avuțiilor cu orice preț și pe orice căi, drept una dintre cauzele principale ale crizei traversate de civilizația vremii.

Felul cum Sf. Vasile cel Mare a păstorit Biserica, felul cum a propovăduit Evanghelia veșnică a lui Hristos rămân emblematice și pilduitoare pentru păstorii duhovnicești din toate vremurile. Numit în cântările Bisericii „trâmbița cea cu dumnezeiască glăsuire și cerească albină, care din florile învățăturilor a adunat mierea cea făcătoare de viață a dogmelor Treimii și a lăsat-o Bisericii lui Hristos bogăție neîmpuținată", marele capadocian s-a aflat permanent în mijlocul credincioșilor, jertfindu-și întreaga viață pentru binele și mântuirea lor, și le-a predicat cu timp și fără timp adevărul dogmelor mântuitoare, cel care poate fi păstrat numai prin iubire: „Biserica, cea care se află aici de față, nu așteaptă să audă cuvântări uimitoare, ci caută dezlegări pentru problemele duhovnicești care privesc edificarea [sufletului]" (*Despre originea omului*, II, 8).

Editura Basilica

Cuprins

I

ÎMPOTRIVA LUI EUNOMIE

Sfântul Vasile cel Mare – *Împotriva lui Eunomie.* Terminologia trinitară, între lingvistică și apofatism

Preliminarii

Antichitatea târzie a cunoscut o continuă confruntare polemică între cultura greco-latină și creștinism, prima încercând să-l asimileze pe cel de al doilea și să-l integreze sistemului ei cultural de natură sincretică. Dacă în primele veacuri disputa se va duce în special pe plan religios, începând cu veacul al IV-lea „ostilitățile" vor fi purtate și la nivel cultural. În noua epocă de libertate religioasă și de creștinare treptată a Imperiului Roman, teologia creștină va fi pusă în situația de a-și defini cu claritate statutul său cultural. Astfel, Biserica creștină își va actualiza mesajul său revelat la formele de exprimare și la categoriile conceptuale specifice culturii Antichității târzii. Devenind progresiv majoritari în Imperiul Roman, creștinii, deși vor fi biruitori împotriva păgânismului pe plan politic, religios și social, totuși, în domeniul cultural, vor mai avea de înfruntat puternica opoziție a filosofiei, pentru care teologia creștină era „*nebunie*"[1]. Astfel, opoziția dintre teologia creștină și cultura filosofică a Antichității se va transfera în planul dezbaterii de idei, continuându-se în interiorul Bisericii prin acțiunea corozivă a ereziilor. Acestea din urmă, precum remarcase deja Sf. Apostol Pavel[2], nu erau altceva decât glasul gândirii filosofice antice, manifestări ale acesteia înveșmântate în strai creștin.

Veacul al IV-lea d.Hr., deși numit pe drept cuvânt „veacul de aur" al Bisericii, a fost totodată și unul dintre cele mai zbuciumate

---

[1] *1 Cor.* 1, 23.

[2] *„Luați aminte să nu vă fure mințile cineva cu filosofia și cu deșarta înșelăciune din predania omenească, după înțelesurile cele slabe ale lumii, și nu după Hristos."* (*Col.* 2, 8).

pentru teologia creştină. Acum va avea loc una dintre ultimele mari încleştări dintre filosofia greacă antică şi noua religie, în tentativa eşuată a primei de a o asimila pe cea de a doua.

Conflictul care a mobilizat nu doar personalităţi de prim rang ale Bisericii[3], ci, din nefericire, a determinat şi ingerinţa puterii imperiale în chestiunile teologice[4], se reducea de fapt la cel dintre raţiunea elenică şi credinţa creştină revelată, sau, altfel spus, la cel dintre filosofie şi teologie, dintre cugetarea omenească şi Revelaţie. Aşadar, Părinţii Bisericii implicaţi în polemica antieretică luptau nu doar împotriva ereziei, ci, în primul rând, împotriva tentativei de a subordona teologia filosofiei, sau, mai exact, de a transforma creştinismul într-o filosofie ca oricare alta printre mulţimea de şcoli filosofice ale Antichităţii. Părinţii capadocieni în special au deconspirat şi au militat cu tărie împotriva încercării de a cuprinde cu limitata raţiune omenească tainele cele mai presus de logică ale creştinismului. „Perla şi blazonul culturii greco-latine"[5], filosofia încerca, fără menajamente, să asimileze teologia creştină.

Dramatica şi îndelungata dezbatere trinitară a acaparat şi antrenat toate energiile lumii creştine pe parcursul veacului al IV-lea d.Hr. S-au confruntat două mari forţe, ortodoxia niceeană şi diversele facţiuni ariene, care, deşi polemizau adeseori şi între ele, făceau front comun când trebuia să fie combătută poziţia niceeană.

Situaţia Bisericii din acea perioadă era foarte dificilă şi primejdioasă pentru puritatea dreptei credinţe. Iată cum o descrie Sf. Vasile cel Mare, accentuând primejdia deosebit de gravă a arianismului şi sabelianismului, care, deşi aparent antagonice, de fapt reduceau divinitatea la o singură Persoană, care se confunda cu fiinţa lumii: „De o parte ne sfâşie Anomianul, «adică aderenţii lui Eunomie», de cealaltă, după cât se pare, Sabelie. Dar vă conjur să nu

---

[3] Precum Sf. Atanasie cel Mare, Didim cel Orb, Părinţii capadocieni, Sf. Ambrozie de Mediolanum, Sf. Ioan Hrisostom etc.

[4] Autorităţile imperiale au sprijinit adesea, în mod direct, arianismul (cf. împăraţii Constantius, Valens).

[5] Pr. Ioan G. Coman, *Probleme de literatură şi filosofie patristică*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1995, p. 103.

dați atenție acestor nelegiuite sofisme, care nu pot înșela pe nimeni!”[6]

În întreaga sa activitate, de la edificarea unui eficient sistem de asistență socială până la speculația metafizică cea mai rafinată, Sfântul Vasile a dovedit mereu un echilibru și un simț al măsurii remarcabile, fapt ce i-a atras epitetul de „un latin printre greci".

Protagoniștii disputei. Sf. Vasile cel Mare și Eunomie de Cyzic. Literatură și teologie. Sf. Vasile cel Mare în contextul literaturii elenistice

Opera *Împotriva lui Eunomie* ne înfățișează un Sfânt Vasile încă tânăr, dar plin de energie și de râvnă pentru apărarea dreptei credințe. Cu toate acestea, discursul teologic al acestui „latin printre greci" reflectă „o maturitate și o claritate a gândirii menite să o facă unul dintre arcurile de boltă ale doctrinei ce caracterizează teologia capadocienilor, aceea a distincției între o esență și trei ipostasuri"[7].

Din punct de vedere filosofico-literar, opera Sfântului Vasile se poate încadra în mișcarea celei de-a Doua Sofistici. Dacă până atunci scena literară a lumii greco-romane era dominată de confruntarea între aticism[8] și asianism[9], la începutul veacului al II-lea

---

[6] *Epistola* 210, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, traducere, introducere și note de Pr. Teodor Bodogae, ediție revăzută de Tudor Teoteoi, Ed. *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2010, p. 326.

[7] Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, traducere de Hanibal Stănciulescu și Gabriela Sauciuc, vol. II, t. 1, Polirom, Iași, 2004, p. 103.

[8] Termenul provine din grecescul ἀττικισμός. În veacul al IV-lea î.Hr., termenul exprima doar politica unor cetăți din vechea Grecie, făcută în interesul „Aticii", a cărei capitală era Atena, așadar o prelungire a ceea ce Tucidide înțelesese, în timpul războiului peloponesiac, prin *aticism*, și anume: „Atașament față de partida ateniană". În urma războaielor lui Alexandru cel Mare însă, eruditul Eratostene, în secolul al III-lea î.Hr., la Alexandria, îl folosește cu înțelesul de „rafinament" și „puritate a limbii". Un veac mai târziu, gramaticul elenistic Crates din Pergam, supranumit „atenianul" pentru simpatiile sale, înțelege prin *aticism* „rostirea corectă", pe care epoca elenistică era pe cale s-o piardă, deci folosește termenul într-un sens gramatical sau retoric. Stilul „aticist" este clasicizant prin excelență, centrat pe hipotaxă, mai puțin retoric și mai moderat în utilizarea tropilor.

[9] Noua retorică a lui Gorgias, Hegesias, Himerios a cucerit treptat lumea sfârșitului Antichității. Aliterații, paronomaze, calambururi, asonanțe, homoioteleuta, clausule

d.Hr. va apărea o nouă doctrină literară care va concilia cele două tendințe. Astfel, cea de-a Doua Sofistică, precum a mai fost numită, va supune gramaticii aticiste exuberanța stilistică a asianismului[10].

În mare, a Doua Sofistică poate fi caracterizată ca o oratorie epideictică înzestrată cu certe valențe de spectacol de origine microasiatică. Noua orientare va penetra toate aspectele vieții culturale grecești, contribuind și la revitalizarea vechii religii grecești. Aflându-se sub presiunea regimului de autoritate personală a împăratului, oratorul vremii nu-și mai putea exercita arta în discursuri politice, fiind nevoit să-și afle refugiul în oratoria epideictică. În plus, intelectualul vremii afla o plăcere greu de înțeles azi în farmecul rafinat al discursului marcat de exotismul ideilor și de cultul formei artistice. Astfel de spectacole oratorice erau susținute de vorbitori itineranți specializați, care desfășurau fascinante spectacole publice în care își etalau talentul oratoric. Se alcătuiau astfel veritabile „ficțiuni teatrale"[11] care încântau și exaltau audiența. În ciuda extravaganțelor inevitabile, a Doua Sofistică a conservat și transmis opere de o valoare inestimabilă ale Antichității grecești, opere care erau predate în școlile unde au învățat marii capadocieni și Sf. Ioan Hrisostom.

Alt merit al acestui curent literar este introducerea masivă în discursul literar a subiectivității, a vieții lăuntrice, a pasiunii, a imaginației, a gustului pentru aventură și pentru senzațional. Ne aflăm, așadar, în fața unui „romantism" *sui generis*. Pentru studiul nostru prezintă interes cea de-a treia etapă a acestei mișcări, etapă care începe cu domnia lui Constantin cel Mare. Reprezentanți străluciți ai acesteia sunt: Libanius, Himerios, Themistius și Iulian de Capa-

---

artificioase, terminații ritmice sau rimate, cuvinte exotice, toate au constituit „un stil orgiastic care a degenerat într-un bacchanalic dans al foneticii" (E. Norden) care a încântat urechile romanilor. Acest stil era fundamentat pe parataxă, folosind din abundență figurile stilistice. Școala retorică asianică promova un stil înflorit, patetic, amplu ritmat și afectat, cultivând sentențiozitatea, frazele scurte, abundența figurilor de stil, antitezele și paralelismele.

[10] James Marshall Campbell A.M., *The influence of the second sophistic on the style of the sermons of St. Basil the Great*, vol. II, Catholic University of America, Washington D.C., 1922, p. 14.

[11] J.M. Campbell A.M., *The influence of the second sophistic...*,, p. 17.

docia. Centrul spiritual al ei era la Atena, loc unde și-a desăvârșit studiile și Sf. Vasile cel Mare. Creștinarea Imperiului Roman nu a afectat sensibil dezvoltarea acestei orientări artistice, deși ea se afla în filiație directă cu păgânismul. Sfântul Vasile va asimila și transfigura instrumentele literare ale acestei școli, adaptându-le pentru crearea unor opere fundamentale ale creștinismului și, mai ales, neîngăduindu-și să fie sedus de excesele acesteia.

Forma nu poate fi separată de conținut în cadrul discursului literar în general și în cazul celui teologic în special. De altfel, discursul teologic este în cele din urmă tot unul literar și poate fi analizat până la un punct cu instrumentele literatului. Problema devine și mai complexă, iar necesitatea îmbinării demersului teologic cu cel lingvistic, mai stringentă în cazul literaturii creștine de limbă greacă a veacului capadocienilor. Pentru justa înțelegere a operei acestor titani ai literaturii creștine, teologul contemporan (în speță patrologul, dar nu numai) are absolută nevoie de buna cunoaștere a unor discipline umaniste: istoria literaturii grecești, evoluția teoriei literare, a poeticii și retoricii antice, dar și de valorificarea ultimelor progrese din domeniul studiilor lingvistice. Cu toată aparenta delimitare critică a Părinților capadocieni de cultura literară a Antichității, de fapt aceștia sunt pe deplin integrați mediului cultural și paradigmelor literar-retorice ale acelei perioade. Distanțarea față de cultura antică a apărut ca o firească delimitare de caracterul ei politeist și ca reacție la excesiva cultivare a formei artistice în dauna conținutului, a așa-numitei „artă pentru artă", prețioasă și pedantă, care devenise o modă literară în Antichitatea târzie. În plus, ereticii, pentru a-și recruta noi adepți, recurgeau fără scrupule la metodele și principiile de mare efect ale retoricii. Așadar, aparenta respingere a artei literare de către Părinții Bisericii are caracter apologetic, fiind îndreptată nu împotriva literaturii ori culturii în sine, ci împotriva supraestimării livrescului în cazul autorilor păgâni, ori împotriva deturnării artei literare în serviciul minciunii și al ereziei[12]. Pentru scriitorii creștini, arta, în general, și cea

[12] „Pe mulți i-a preocupat poetica, retorica și descoperirea sofismelor, al căror material este minciuna: nici poezia nu poate exista fără mit, nici retorica fără arta vorbirii și nici

literară, în special[13], se cuvine a fi subsumată idealurilor de bine, frumos și adevăr.

„Literatura creștină nu urmărește în chip esențial finalități estetice, fiind o literatură motivată de susținerea și răspândirea religiei creștine, dar nici nu este lipsită de valoare estetică. Ruptura față de literatura necreștină n-a fost totală. Se poate mai degrabă vorbi de o alternanță între discontinuitate și continuitate. Autorii creștini nu se izolează de tendințele estetice generale ale literaturii latine. Ei sunt înrâuriți de cultura păgână a vremii, pe care concomitent o combat și încearcă s-o integreze."[14]

În opera marelui teolog creștin se mai pot identifica și alte observații lingvistice remarcabile. În continuare vom prezenta selectiv unele aspecte relevante privind relația dintre teologie și lingvistică în opera arhiepiscopului Cezareei Capadociei.

Considerații basiliene privind specificul limbajului biblic

O trăsătură a Scripturii asupra căreia insistă în mod special Sfântul Vasile este precizia limbajului. Această calitate a stilului este recomandată insistent teologilor creștini și mai ales participanților la numeroasele sinoade care se desfășurau în acea perioadă pentru a defini dogma hristologică, cu atât mai mult cu cât de definirea unanim acceptabilă a semnificațiilor termenilor aflați în dispută depindea pacea, armonia și unitatea Bisericii universale[15]. Avertismentul și pledoaria Sfântului pentru ἀκριβεία[16] în discursul teologic sunt mereu actuale: „Σκόπει τῶν ῥημάτων τὸ ἀκριβές"[17]. „Noi creș-

---

sofistica fără false raționamente." (*Omilia a XII-a*, *La începutul Proverbelor*, VI, în Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, PSB 1, serie nouă, traducere și introducere de Pr. Dumitru Fecioru, text revăzut de Constantin Georgescu, Ed. *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2009, pp. 206-207).

[13] Cultura Antichității târzii a fost una prin excelență literară.

[14] Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, vol. II, Societatea „Adevărul" S.A., București, 1994, p. 783.

[15] Cf. Hans Frieiherr von Campenhausen, *Părinții greci ai Bisericii*, traducere de Maria Magdalena Anghelescu, Ed. Humanitas, București, 2005, p. 142 ș.u.

[16] *PG* 29, 217 A.

[17] „Ia aminte la precizia limbajului!"

tinii nu alegem ca voi cuvintele pe care le folosim, nici nu urmărim așezarea lor armonioasă. La noi nu sunt cizelări de cuvinte, nici nu căutăm cuvinte care să sune frumos la ureche, ci, în orice împrejurare, preferăm cuvintele cu înțeles bun."[18]

Înscriindu-se în tradiția biblică a simplității și conciziei stilului, Sfântul Vasile va utiliza și el un asemenea limbaj, recomandându-l stăruitor întregii teologii creștine.

Marele capadocian este conștient că simplitatea stilului biblic a constituit unul dintre motivele respingerii Scripturii de către intelectualii păgâni, care nu conștientizau că universul estetic biblic, de factură ebraică, este mult diferit de canoanele artistice greco-latine, considerate drept criterii unice și normative ale valorii literare. Tot ce nu era clasic devenea *barbar*, lipsit de valoare și interes[19]. Origen răspunsese deja lui Celsus[20], care dezavua Scriptura pe criteriul unor astfel de prejudecăți estetice clasicizante.

De aceea, îndemnul Sfântului Vasile pentru orice creștin cultivat este acesta: „Nu alerga la miturile păgânilor, ci primește smerenia glasului din cuvântul evanghelic!"[21]

Scriitorul capadocian admite că limba Evangheliei este simplă și lipsită de pedanterie, dar observă fenomenul paradoxal că acest limbaj auster și lipsit de podoabe stilistice a avut un succes neașteptat. Explicația se află în adevărul (ἀλήθεια) și puterea harică ale acestor cuvinte pătrunse de Duhul Sfânt. Apostolii au fost astfel „buzele lui Hristos" – χείλη Χριστοῦ.

Sfântul Vasile este pe deplin conștient de existența unor termeni specifici limbajului biblic care nu se regăsesc în alte opere profane sau care au sensuri specializate pentru noțiuni și concepte teologice. Totodată, sesizează și unele diferențe morfologice sau sintactice în „greaca creștinilor". Oferim câteva exemple:

---

[18] *Omilii la Hexaimeron*, VI, 2, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 17, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986, p. 133.

[19] Și Tertulian și Augustin au disprețuit inițial scrierile creștine potrivit acelorași rațiuni.

[20] Cf. *Contra Celsum*, I, 62.

[21] *PG* 29, 409 A.

• De pildă, despre termenul ἀγλλίασις[22] - „bucurie foarte mare, exaltare”, Sfântul Vasile remarcă faptul că acest substantiv, ca și verbul de la care derivă, ἀγλλιάω - „a exulta”, nu se regăsesc în literatura profană, ἀγλλίασις fiind un cuvânt utilizat doar în Scriptură, mai precis numai în versiunea *Septuagintei*[23].

◦ De asemenea, marele teolog formulează și interesante considerații despre „tăria, firmamentul” cerului, στερέωμα[24].

• Este notat sensul special al verbului ἐξομολογεῖν[25] - „a oferi har” (cf. *PG* 29, 313 A); nuanțele subtile și specifice ale termenului latin creștin *confiteri* („a se mărturisi, a mărturisi”) se explică prin relație de calc semantic cu acest cuvânt grecesc.

• Scriitorul capadocian îl menționează și pe σωτηρία - „mântuire” (cf. *PG* 29, 472 C), în legătură cu care citează din *Lc.* 3, 6: *„Și tot trupul va vedea mântuirea lui Dumnezeu”*.

◦ Episcopul de Cezareea înregistrează și specificul semantic al cuvântului grecesc παροιμία - „proverb”, care, treptat, va dobândi înțelesul de „limbaj criptic, alegoric”.

• Θεός este menționat ca desemnând atât pe Adevăratul Dumnezeu, cât și pe falșii dumnezei, idolii[26].

• Menționând un alt termen specific *Septuagintei*, κόσυμβος („margine, bordură; tiv, ciucure”), atrage atenția asupra rarei sale utilizări în limba greacă, în afara textului biblic veterotestamentar: „οὐ πάνυ δὲ ἡ τοῦ κοσύμβου λέξις τῇ ‛Ελληνικῇ συνήθεια καθωμίληται” (*PG* 30, 321 B); totodată, sesizează și existența derivatului specifică *Septuagintei* (*Fac.* 28, 33-34), κοσυμβοτός - „tivit cu ciucuri”, aplicat la veșmintele marelui preot.

[22] Pe care dicționarele limbii grecești (cf. Liddel Scott, Bailly) nu-l înregistrează decât ca aparținând autorilor iudei și creștini.

[23] Cf. *PG* 29, 324 A.

[24] *Omilii la Hexaimeron*, III, 4.

[25] De unde va deriva ἐξομολόγεσις - manifestarea exterioară a celei de-a doua pocăințe prin practici obișnuite în Antichitatea creștină, când ritualul pocăinței putea fi și public, nu numai secret, și anume prin post, rugăciuni, îngenuncheri, acoperirea capului cu sac și cenușă și a trupului cu zdrențe negre etc.

[26] *Epistola 189*, V, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 284.

• Arhiepiscopul Cezareei Capadociei semnalează chiar şi unele particularităţi sintactice ale limbii greceşti biblice, precum nominativul care urmează în general după οὐαί[27] (cf. *PG 30*, 216 B, *Comm. In Is.*, I), şi adeseori, precum Origen, oferă adnotări filologice explicative pentru unele expresii şi termeni ai stilului biblic (συνήθεια τῆς Γραφῆς), de pildă expresia „a-şi deschide mâna" – cu înţelesul de „a face milostenie" (*Ps.* 103, 29) – ἀνοίγειν τὴν χεῖραν[28] – o consideră ca specific biblică, la fel şi expresia „tot capul" – πᾶσα κεφαλή[29].

• Sfântul Vasile va aplica adeseori Scripturii un principiu hermeneutic ce devenise deja clasic în exegeza biblică: limpezirea sensului unui text obscur prin recursul la un pasaj lesne inteligibil[30]. Astfel, în *Omilii la Psalmi* se remarcă faptul că verbul κρίνεσθαι are sensuri diferite în funcţie de context: fie „a osândi", fie sensul lui δοκιμάζεσθαι – „a examina, a cerceta, a testa"[31]; la fel este semnalată subtila diferenţă de nuanţă între ὀργή („furie") şi θῦμος („mânie")[32] ori cea între λάκκος („bazin") şi φρέαρ („fântână")[33], alături de diversele sensuri ale adjectivului σκολιός („curb, încovoiat")[34].

• În câteva texte veterotestamentare, Sfântul Vasile atribuie lui κέρας („corn") sensul de δόξα („slavă")[35].

◦ În *Comentariul la profetul Isaia*, 8, teologul capadocian observă faptul că, în câteva pasaje din *Faptele Apostolilor*, substantivul ὁδός („cale") are înţelesul de διδασκαλία („doctrină")[36].

• Uneori întreprinde un adevărat studiu filologic comparativ al unor versiuni biblice, de pildă în *Omilia la Psalmul XLIV*: „«*Frumos întru frumuseţe, în faţa fiilor oamenilor. Vărsatu-s-a har pe buzele*

[27] G.J.M. Bartelink, „Observations de Saint Basile sur la langue biblique et théologique", în *Vigiliae Christianae*, nr. 17 (1963), p. 93.
[28] *PG 30*, 572 A.
[29] *PG 30*, 145 C.
[30] *PG 31*, 1264.
[31] *Omilia la Psalmul VII.*
[32] *Omilia la Psalmul XXIX.*
[33] *Omilia la Psalmul XIV.*
[34] *Omilia la Psalmul VII.*
[35] De pildă, în *Înţ. Sir.* 49, 5. De aici, prin Ieronim, provine reprezentarea lui Moise cu coarne în sculptura lui Michelangelo (v. *Ieş.* 34, 29 în *Septuaginta* şi *Vulgata*).
[36] *Omilia la Psalmul XXVIII.*

Tale.»[37] [Aquila] traduce: «*Prin frumusețe Te-ai înfrumusețat mai mult decât fiii oamenilor*»; iar Simah: «*Prin frumusețe, frumos ești mai mult decât fiii oamenilor*»."[38] Sfântul Vasile remarcă faptul că la această variantă de traducere a textului ebraic ne conduc și [traducerile] lui Aquila și Simah[39]. Totodată, în *Comentariul la Isaia*, 23, 22, precizează că multe note explicative au fost inserate direct în textul biblic de către Aquila.

• O problemă interesantă care nu a fost încă soluționată în mod satisfăcător de cercetători este aceea a gradului cunoașterii limbii ebraice de către Sfântul Vasile. Unele referințe și trimiteri la textul ebraic al Vechiului Testament ne determină să credem că arhiepiscopul Cezareei Capadociei deținea minime cunoștințe de ebraică. Astfel, polemizând cu arienii, care se întemeiau pe un text din *Proverbele lui Solomon* pentru a demonstra pretinsul statut de creatură al Fiului lui Dumnezeu, Sfântul Vasile se lansează într-o remarcabilă exegeză filologică: „Aceștia își caută refugiul în textul lui Solomon pentru ca, de acolo, ca dintr-o tabără militară, să devasteze [dreapta] credință. Astfel, din pricina acestei spuse: «*Domnul m-a creat*» (*Pr.* 8, 22), atribuită Persoanei Înțelepciunii divine, au tras concluzia că le este îngăduit să-L numească pe Domnul creatură. În ceea ce mă privește, am multe de spus despre această expresie. Mai întâi, ea este spusă o singură dată în întreaga Scriptură. Mai apoi, ea se află într-o carte, [a *Proverbelor lui Solomon*], plină de cugetări tainice și care se desfășoară prin mijlocirea multor proverbe, parabole și a multor cuvinte obscure și enigme. Și astfel, [din această carte] nu putem extrage nimic limpede și nici lipsit de ambiguitate. Însă aici încetez de a mai vorbi, pentru a nu prelungi

[37] *Ps.* 44, 3.

[38] *Omilia la Psalmul XLIV.*

[39] *Aquila* (sec. II), păgân de origine, se convertește la creștinism; vine însă în conflict cu Biserica și trece la iudaism. Îmbrățișând această nouă religie, traduce în grecește Vechiul Testament. Pentru fidelitatea traducerii sale, dusă până la servilism, iudeii o adoptă în locul *Septuagintei*. *Simah* (sec. II), care după Sfântul Epifanie de Salamina era un samarinean trecut la iudaism, a făcut și el o nouă traducere în grecește a Vechiului Testament, din care s-au păstrat numai fragmente. Traducerea, deși cu parafraze, este considerată de o valoare superioară celei a lui Aquila.

discursul cu divagații prea întinse. Noi am lăsat pentru mai târziu și la locul potrivit cercetarea [textelor] despre care [Eunomie] cugetă cu rea-voință, și acolo, precum va rândui Dumnezeu, vom îndrepta și acest pasaj. Și cred că, fără îndoială, cu [ajutorul] lui Dumnezeu și prin cercetare, ni se va înfățișa limpede un sens mai îndreptățit al acestui text și care să nu poarte în sine nicio primejdie. Dar, între timp, să nu uităm a aminti un sens mai potrivit al [termenilor] ebraici la care au ajuns alți tălmăcitori. Astfel, [aceștia] au tradus «m-a dobândit» în loc de «m-a creat»[40]. Iată ce piedică însemnată [se înalță] în calea blasfemiei lor, [prin care Îl numesc pe Fiul] creatură" (*Împotriva lui Eunomie*, II, 20).

- Sf. Vasile cel Mare va semnala existența și uzul creștin ale unor adevărate concordanțe biblice cu termeni teologici normativi, realizate după modelul lexicoanelor aticizanților din această perioadă[41].

Teologie și limbaj

Dată fiind libertatea religioasă de după anul 313 d.Hr., creștinismul își va conștientiza treptat specificul și individualitatea sa culturală, desprinzându-se astfel de cultura și civilizația Antichității și inițiind edificarea unei culturi și civilizații proprii. Scriitorii creștini vor deveni din ce în ce mai convinși că alcătuiesc o literatură originală, care, deși parte integrantă a literaturii greco-latine, reprezintă totuși o noutate remarcabilă, în special sub aspectul tematicii și al conținutului și mai puțin sub aspectul formei.

În epistolele[42] și omiliile Sfântului Vasile întâlnim conturată și o concepție destul de originală asupra retoricii creștine[43]. Mai mult, se

[40] Remarca Sfântului Vasile este întemeiată din punct de vedere filologic. La *Pr.* 8, 22, textul ebraic se traduce în acest mod: *Iahve halali* – „Dumnezeu m-a dobândit". *Septuaginta* are însă: Κύριος ἔκτισέν με – „Domnul m-a zidit".
[41] G.J.M. Bartelink, „Observations de Saint-Basile...", pp. 87-88.
[42] Multe dintre acestea capodopere ale genului epistolar, cf. Jean Robert Pouchet, „Les 366 letters de Saint Basile: son millieu et ses activités", în *Studia Patristica*, 27, Peeters Press, Leuven, 1993, pp. 100-105.
[43] Cf. Philip Rousseau, *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, 1994, p. 47.

cuvine amintită o observaţie de o remarcabilă importanţă a Sfântului Vasile - cristalizarea unei conştiinţe a existenţei limbii greceşti „creştine" (Sfântul aminteşte uneori de un stil, de un mod de a vorbi bisericesc - ἐκκλεσιαστικὴ συνήθεια[44]).

În continuare vom prezenta selectiv alte observații relevante în legătură cu limbajul teologic:

◦ Asemenea altor autori creştini, din motive misionare, teologul capadocian ne înfăţişează diverse etimologii, adeseori fanteziste. Astfel, în *Omilii la Hexaimeron*, III, 8, substantivul οὐρανός („cer") este considerat un derivat al verbului ὁράω („a vedea"), deoarece reprezintă „firmamentul vizibil", fapt ce îi permite imediat să facă trimitere la cerul cel nevăzut („al treilea cer", „paradisul") despre care vorbea Sf. Apostol Pavel în 2 *Cor*. 12, 2. Etimologia provine de la Platon (*Cratylos*, 396 B-C), însă cu certitudine prin filiera lui Filon de Alexandria (*De mundo*, 406). Astfel, teologii creştini au preluat numeroase etimologii din operele autorilor păgâni sau evrei, adaptându-le necesităţilor proprii şi conferindu-le un conţinut creştin.

◦ În *Despre Sfântul Duh*, XXIX, 74, se vorbeşte limpede despre existenţa „limbii" capadociene în veacul al IV-lea d.Hr. Remarca este extrem de preţioasă pentru persistenţa limbilor indigene în perioada elenistică. În acelaşi tratat teologic (VII, 16) se emite observaţia că limba locuitorilor din mediul rural este mult mai conservatoare decât a celor din mediul urban. Sfântul Vasile aborda în acest loc problematica originii unei vechi formule dogmatice care rămăsese neschimbată în bisericile de la ţară.

• O discuţie interesantă despre caracterul natural, convenţional şi instrumental al limbilor omeneşti o întâlnim în *Despre Sfântul Duh*, VII, 16. Se vorbeşte despre doxologiile creştine cu caracter treimic, în care erau enumerate cele trei Persoane ale Sfintei Treimi, doxologii traduse din greacă în alte limbi. Astfel, când slăvesc „pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Sfântul Duh", mesopotamienii şi locuitorii Capadociei utilizează un cuvânt echivalent (conjuncţie coordonatoare echivalentă celei greceşti καί) pentru a desemna relaţiile dintre Persoanele Treimice.

[44] *Epistola 188*, X, în *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 278.

• În aceeaşi operă se evidenţiază faptul că teologul, în formularea credinţei creştine, va trebui să acorde o mare importanţă şi cuvintelor aparent neînsemnate ale propoziţiei şi se mai precizează că o altă cauză a necesităţii cercetării lingvistice în teologie este distorsionarea textului sacru, biblic sau patristic de către eretici pentru a-l armoniza cu doctrinele lor false.

Eunomie şi limbajul teologiei creştine

Nu la fel de echilibrat ca Sfântul Vasile în utilizarea instrumentelor literare pentru teologie va fi ereziarhul Eunomie, lider al neoarianismului. Acesta era şi el de origine capadociană, născut în jurul anului 335. Astfel, Eunomie, precum ne înştiinţează Sf. Grigorie de Nyssa, a avut ca tată un om remarcabil întru toate, cu excepţia faptului de a fi adus pe lume un asemenea fiu. Istoricul Socrates ni-l prezintă ca ajungând secretar al ereticului arian Aetius, supranumit şi „ateul", pe care îl va surclasa prin personalitatea şi cultura sa. Eudoxius de Antiohia îl va hirotoni diacon în 360[45] şi apoi îl va numi episcop de Cyzic. Acum îşi va impresiona eparhia prin remarcabilele sale tehnici dialectice şi oratorice. Dar, din cauza acestor excese prea puţin potrivite cu sobrietatea creştinismului şi din cauza doctrinelor sale eretice, va fi alungat din oraş. După moartea lui Aetius va prelua conducerea facţiunii ariene extremiste a anomeilor, căreia îi va şi da mai apoi numele de *eunomiană*. Este exilat la Mursa, în Pannonia, şi mai apoi pe insula Naxos, ca pedeapsă pentru tulburarea Bisericilor şi a cetăţilor cu activitatea lui sectară. Descoperind că unii dintre şambelanii palatului erau adepţii lui Eunomie, împăratul Teodosie îl exilează la Halmyris, actuala localitate şi lac Razelm, din Dobrogea, la acea vreme Scythia Minor. După

[45] După ce în acest an a avut loc la Constantinopol un controversat sinod arianizant, la care a participat şi Sfântul Vasile alături de diaconul Eunomie. Sfântul Vasile îl va acuza pe Eunomie că a primit episcopia Cyzicului ca recompensă pentru susţinerea arianismului: „Iar însuşi acest nebiruit şi temut plăsmuitor de mituri a primit ca plată a blasfemiei sale [episcopia] Cyzicului" (*Împotriva lui Eunomie*, I, 2).

cucerirea cetății Halmyris de către barbari, Eunomie este exilat la Cezareea Capadociei, unde este primit cu mare ostilitate, deoarece scrisese împotriva Sf. Vasile cel Mare. I se permite să se retragă la ferma sa numită Dacoroenoi sau Dacora, unde moare în 394[46].

Împotriva sa vor scrie celebri teologi ai Bisericii, precum Didim cel Orb, Sf. Grigorie de Nyssa, Sfântul Sofronie, Apolinarie de Laodiceea și Teodor de Mopsuestia. Deoarece edictul împăratului Arcadie din 398 a ordonat distrugerea tuturor scrierilor eunomiene, ne-au rămas puține mărturii ale activității sale literare. Cea mai importantă operă a sa și cea care a generat replica promptă a Sfântului Vasile este *Apologia*, alcătuită în 360 pentru a fi rostită în fața sinodului de la Constantinopol. Cel mai probabil, opera este transcrierea, revizuită și îmbogățită, a discursului de legitimare și justificare a credinței sale în fața sinodalilor.

Sfântul Vasile îl va acuza de rea intenție: „Prima dintre blestemățiile lui este forma aceasta în care și-a întocmit cuvântările, rezumându-și învățătura sub înfățișarea unei apologii, ca să nu dea impresia că ar începe să născocească și să expună dogme blasfematoare, ci că datorită necesității este silit să rostească astfel de discursuri"[47]. *Apologia* lui Eunomie disimulează o gândire anomeană[48] sub masca unui limbaj niceean, limbaj marcat de gustul autorului pentru dialectică și artificii retorice. E. Vandenbusche a constatat că opera este marcată incontestabil de dialectica sofistică cea mai autentică, fiind saturată de dovezi întemeiate pe analiza exclusiv verbală, formală și artificială. Discursul teologic al lui Eunomie se risipește în silogisme ipotetice și în dileme. Eunomie este un veritabil logician sofist[49], astfel încât teologia sa a fost numită,

[46] Cf. Remus Rus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Ed. Lidia, București, 2003, *sub voce* „Eunomie de Cyzic".
[47] *Împotriva lui Eunomie*, I, 2.
[48] *Anomeii* erau arienii rigoriști care negau existența oricărei asemănări ontologice între Tatăl și Fiul. Ei deosebeau voința creatoare a Tatălui de esența Sa absolută și neîmpărțită. Fondatorii grupării au fost Aetius și Eunomie. De altfel, însuși Eunomie era adeptul acestei facțiuni, însă nu dorea să scoată în evidență acest lucru. De aceea evită să utilizeze acest epitet incriminatoriu.
[49] E. Vandenbusche, „La part de la dialectique dans la théologie d'Eunomie", în *Revue d'histoire ecclesiastique*, 40 (1944-1945), p. 57.

inițial fără conotații ironice, *tehnologie*[50]. Cu toate acestea, Eunomie este un adversar redutabil, căruia nu-i lipsește un ton inspirat, solemn, mistic chiar[51]. Altfel, nu se poate explica reacția foarte promptă și tenace a atâtor polemiști creștini și nici succesul și influența doctrinei sale în epocă.

Doctrina lui Eunomie este următoarea. Singurul nume al lui Dumnezeu este *nenăscut*, deoarece *nenăscut* – sau *nenașterea* – este însăși esența lui Dumnezeu. Acest nume ne dă posibilitatea să facem deosebire între Dumnezeu și celelalte făpturi. Fiul este născut și, ca atare, este de o natură diferită de cea a Tatălui. El este creat din nimic. Spre deosebire de Arie, Eunomie afirmă că Hristos a fost adoptat ca Fiu al lui Dumnezeu dintru început, și nu ca răsplată pentru virtuțile Sale.

Doctrina lui Eunomie este anomeană. El susținea că există doar o singură Substanță supremă, care se opune tuturor lucrurilor prin simplitatea ei. Substanța aceasta, pe care el o numea *Ființa nenăscută* (ἀγηννεσία) este absolut inteligibilă: Dumnezeu nu știe despre propria Sa esență mai mult decât știm noi despre aceasta. Această esență nu-I este cunoscută Lui mai mult, iar nouă mai puțin. Ceea ce știm noi despre ea, același lucru îl știe și El. Și, iarăși, ceea ce știe El, același lucru, fără deosebire, se găsește și în noi. Nașterea Fiului nu a avut loc în natura divină, ci Fiul a fost produs de Tatăl, Care I-a dat puterea de a crea, prin care El Se aseamănă Tatălui. Ca orice naștere, și nașterea Fiului trebuie să aibă un început și, prin urmare, un sfârșit. În plus, întrucât are un început și un sfârșit, Fiul nu poate fi asemenea Tatălui. Din această pricină, nu se poate vorbi în cazul Fiului nici de ὁμοούσιος[52], și nici de ὁμοιούσιος[53]. Pentru ca acela care este născut să se asemene celui nenăscut în esență, trebuie să înceteze a mai fi născut. Iar dacă

---

[50] Teodoret de Cyr, apud Pr. Dumitru Stăniloae, „Învățătura despre Sfânta Treime în scrierea Sfântului Vasile «Împotriva lui Eunomiu»", în *Studia Basiliana*, vol. I, Ed. *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2009, p. 83.

[51] Jean Daniélou, „Eunome l'arien et l'exégèse néoplatonicienne du Cratyle", în *Revue des études grecques*, nr.69 (1956), p. 430.

[52] „Deoființă, de aceeași ființă".

[53] „Asemănător potrivit ființei".

Tatăl și Fiul trebuie să fie egali, atunci și Fiul trebuie să fie nenăscut, ceea ce ar fi, susține Eunomie, împotriva învățăturii despre generare și subordonare, o astfel de generare sau naștere fiind imposibilă. Căci ce ar putea Absolutul nenăscut să-I dea Celui născut, dacă nu ceea ce este nenăscut? Or, dacă, așa cum învață Biserica, Fiul, Care este născut, ar fi de aceeași esență cu Tatăl Care naște, atunci ar trebui să existe în Dumnezeu un element nenăscut și unul născut. Esența Tatălui și esența Fiului trebuie să fie cu desăvârșire neasemănătoare. Iar după cum esența Lor este neasemănătoare, tot așa este și cunoașterea Lor. Fiecare Se cunoaște așa cum este. Unul Se cunoaște pe Sine ca nenăscut, iar Celălalt Se cunoaște ca născut.

Prin urmare, ne explică Eunomie, întrucât Fiul nu este părtaș în niciun fel la esența Tatălui, care este atunci relația Lui cu Dumnezeu și cui îi datorează originea? Eunomie răspunde la această întrebare făcând distincție între esența sau ființa (οὐσία) lui Dumnezeu și energia (ἐνέργεια) sau puterea Sa. Întrucât esenței divine nu i se poate atribui mișcarea și autocomunicarea, activitatea de chemare la existență din nimic a tot ceea ce există trebuie atribuită energiei divine, concepută ca ceva separabil de θεότης („dumnezeire"). Dumnezeu poate fi numit Tată numai în virtutea acestei energii (ἐνέργεια), deoarece tot ceea ce există a venit la existență prin aceasta. Între făpturile create de această energie, primul loc îl ocupă Fiul, Care devine instrumentul creator al lumii. Astfel, numai în această privință se poate spune că Fiul este asemenea Tatălui. Mai exact, Fiul este asemenea energiei Tatălui în măsura în care Tatăl I-a conferit demnitatea divină a puterii de a crea. În aceasta constă și deosebirea dintre Fiul și celelalte creaturi. El a fost născut de Tatăl, prin voința Sa, ca ființă unică, prima și cea mai desăvârșită dintre toate ființele, ca instrument creator a tot ceea ce există. Dumnezeu L-a creat în chip nemijlocit, în timp ce toate celelalte făpturi sunt create mijlocit prin El, prin Fiul. Această învățătură introduce un element dual în esența lui Dumnezeu, întrucât face deosebire între esența și voința Sa, prima fiind infinită și absolută, a doua finită și mărginită la obiectele finite. Printre făpturile create de Fiul, prima este Duhul Sfânt, ca instrument de sfințire a sufletelor. Adevărata pietate nu constă în invocarea nu-

melor sfinte sau în ritualuri și simboluri, ci în exactitatea învățăturii. Prin aceasta el îndemna la indiferență față de cultul și tainele Bisericii[54]. Doctrina prezentată pe scurt aici este sintetizată în *Apologia* lui Eunomie.

Doctele referințe lingvistice ale ereziarhului constituiau ceva insolit atât pentru filosofia greacă, cu excepția neoplatonismului care era interesat de relația dintre nume și realitate, cât și pentru teologia creștină.

Marele capadocian a scris *Împotriva lui Eunomie* ca răspuns la această doctrină eretică. Cu modestia care l-a caracterizat mereu, iată cum își caracterizează primul său tratat teologic însuși Sfântul: „Ți-am trimis lucrarea scrisă de mine contra lui Eunomie. Ai putea-o socoti drept încercare copilărească ori ceva mai serios decât așa, – te las să judeci singur. Căci, dacă în ce Te privește Tu n-ai nevoie să mai fii instruit în doctrina creștină, sper cel puțin să-Ți folosească drept armă potrivită împotriva certăreților pe care-i vei întâlni. Și spun asta nu ca și cum m-aș încrede prea mult în lucrarea mea, ci pentru că știu bine că ești dibaci și capabil să Te orientezi repede în astfel de probleme dacă ai la îndemână câteva puncte de orientare. Dacă-Ți vor părea mai nereușite decât Te-ai fi așteptat în vreun punct oarecare, să nu stai la îndoială să mi le semnalezi. Căci mai ales prin aceea se deosebește prietenul de lingușitor: unul vorbește numai ce știe că place, pe când celălalt nu ezită să spună și cuvinte care supără"[55]. Cu toate acestea, opera *Împotriva lui Eunomie* dă măsura de teolog și dialectician a marelui capadocian, dar, totodată, este relevantă și pentru talentul literar și retoric[56] al acestuia, nefiind lipsită de umor, de savuroase și mușcătoare ironii la adresa preopinentului.

---

[54] Cf. Remus Rus, *Dicționar enciclopedic...*, *sub voce* „Eunomie de Cyzic".

[55] *Epistola 20*, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, trad., introd., note și indici de Pr. Constantin Cornițescu și Pr. Teodor Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 103. Cf și *Epistolele* 25, 2 și 223, 5.

[56] Cf. J. Bernardi, *La prédication des Pères cappadociens. Le prédicateur et son auditoire*, Paris, Presses Universitaires de France, 1968.

Tradiţia manuscrisă ne-a păstrat cinci cărţi din *Împotriva lui Eunomie*, dintre care ultimele două au fost dovedite cu certitudine ca fiind apocrife[57], autentice fiind, aşadar, numai primele trei cărţi[58]. Cel mai probabil, autorul ultimelor două cărţi este Didim cel Orb[59].

Primele două cărţi tratează despre relaţia Tată-Fiu, iar ultima abordează dumnezeirea Duhului Sfânt. Structural, lucrarea combate pas cu pas *Apologia* lui Eunomie.

Posteritatea acestei opere a fost glorioasă, culminând cu rolul fundamental jucat în disputele pneumatologice de la Sinodul unionist de la Ferrara-Florenţa (1438-1439), ocazie cu care a şi fost tradusă în limba latină.

Opera Sfântului Vasile îi va face lui Eunomie un portret nu foarte măgulitor: „Mincinos, neînvăţat, răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, lipsit de sinceritate, blasfemator"[60]. Totuşi, ironia şi portretizarea caricaturală constituiau elemente fireşti ale arsenalului literar al celei de-a Doua Sofistici, mişcare căreia îi aparţinea şi Sfântul Vasile.

În continuare vom prezenta câteva aspecte relevante ale conţinutului acestui tratat, dar, mai întâi, este necesară conturarea contextului filosofico-teologic al disputei.

Filosofie şi Teologie

Conflictul radical dintre Sf. Vasile cel Mare şi Eunomie reprezintă, de fapt, conflictul dintre două tradiţii antagonice – cea filosofică grecească şi cea teologică a creştinismului. Eunomie repre-

---

57 Încă din perioada bizantină, manuscrisele conţinând această operă au note marginale care pun sub semnul întrebării paternitatea Sf. Vasile cel Mare; cf. Bernard Sesboué, introducere la Basile de Césareé, „Contre Eunome", în *Sources Chrétiennes*, no. 299, tome I, Editions du Cerf, Paris, 1982, p. 60. Mai apoi, într-o lucrare de răspuns la scrierea analizată de noi, Eunomie nu are cunoştinţă decât de primele trei cărţi. La fel, Sf. Grigorie de Nyssa, care a continuat polemica fratelui său cu Eunomie, şi alţi scriitori nu amintesc decât de primele trei cărţi. La acestea se adaugă diferenţele de stil, de limbaj, de tematică etc.

58 J. Tixeront, *Précis de patrologie*, Librairie Victor Lecoffre, Paris, 1942, p. 171.

59 Pr. I.G. Coman, *Patrologia*, manual pentru uzul seminariilor teologice, Sfânta Mănăstire Dervent, 2000, p. 112.

60 *Împotriva lui Eunomie*, I, 1.

zenta glasul secularei tradiții filosofice grecești[61], care statua deplina și absoluta transcendență a lui Dumnezeu. În acest context, propovăduirea creștină, care proclama existența unui Fiu al lui Dumnezeu egal și consubstanțial cu Dumnezeu, însemna o *contradictio in adiecto*. Arianismul, în general, și cel eunomian, în special, se constituie ca un răspuns al filosofiei grecești dat creștinismului.

Sapientia Dei versus *sapientia mundi*[62]

„Au n-a dovedit Dumnezeu
nebună înțelepciunea lumii acesteia?"[63]

„Ce trebuie să fac pentru a mă mântui?"[64] Cum să trăiesc? Cum să fiu fericit într-o lume copleșită de incertitudine? De capacitatea formulării unui răspuns adecvat acestor întrebări depindea în primele secole creștine succesul sau eșecul oricărei filosofii[65], fie stoică, epicureică, sceptică sau de orice alt fel. Imperiul Roman parcurge o epocă a interferenței între cele mai diverse culturi și religii. Eclectismul și sincretismul marchează mentalitatea religioasă și filosofică, mentalități ce ajung să se identifice adeseori în cazul neoplatonismului și gnosticismului. Filosofia se află acum într-o postură nouă: de a oferi nu doar răspunsuri întrebărilor fundamentale, ci și de a furniza omului metode practice, indicații exacte, concrete, pentru a atinge fericirea și *mântuirea* sufletului, concept relativ nou pentru omul antic greco-roman, apărut sub presiunea cultelor religioase orientale. Filosofia ajunge astfel să concureze religia și chiar să dobândească structuri și finalități specifice religiei.

Sf. Vasile cel Mare, asemenea altor scriitori creștini, era conștient că filosofia antică nu mai putea satisface conștiința însetată

[61] Bernard Sesboué, „Contre Eunome", p. 16.
[62] Cf. *1 Cor.* 1, 20-21.
[63] *1 Cor.* 1, 20.
[64] Întrebarea principală a umanității în primele două secole creștine; cf. J. Webb, *A History of philosophy*, London, 1915, p. 85; apud H.B. Timothy, *Early Christian Apologists and Greek Philosophy*, Van Gorcum&Comp. B.V., Assen, 1973, p. 2.
[65] H.B. Timothy, *Early Christian Apologists...*, p. 2.

de adevăr a contemporanilor, care căutau cu febrilitate noi forme de cunoaştere. Apologeţii creştini lărgiseră deja în mod considerabil sfera semantică a conceptului de filosofie, completând-o cu elemente din înţelepciunea Orientului Apropiat, în special din cea biblică[66].

Convertirea la creştinism a unor intelectuali de prestigiu, mai ales după 313 d.Hr., şi criticile filosofilor păgâni împotriva noii religii[67] sunt factori care vor crea o nouă problemă pentru Biserica creştină: atitudinea faţă de cultura greco-romană şi, în special, faţă de filosofie.

Creştinismul primar, apostolic[68], sub influenţa aversiunii neotestamentare faţă de politeism-idolatrie[69], a militat pentru o credinţă întemeiată doar pe „puterea lui Dumnezeu", fără vreo „podoabă a filosofiei"[70]. Dar, începând cu secolul al II-lea, creştinismul[71], prin a treia generaţie de teologi, *apologeţii*, va conştientiza necesitatea dialogului cu înţelepciunea antică. Astfel filosofia va servi creştinismul în mai multe moduri:

- alături de căutarea sinceră a lui Dumnezeu, similaritatea (dacă nu identitatea) majorităţii ideilor filosofice cu cele ale moralei şi doctrinei creştine i-a determinat pe unii filosofi să devină creştini (Aristide, Tatianus, Teofil de Antiohia, Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, Clement din Alexandria);
- filosofia a fost larg utilizată de teologii creştini[72] pentru a se apăra de:

---

[66] Din care s-au inspirat arta şi cultura greco-romană.

[67] V. pe larg J.G. Cook, *Interpretation of New Testament in Greco-Roman Paganism*, Tübingen, 2000.

[68] În special Părinţii numiţi şi apostolici (ca Ignatie Teoforul, Clement Romanul), prima generaţie de teologi creştini după apostoli.

[69] Filosofii greco-latini erau reprezentanţii unei culturi politeiste şi idolatre.

[70] H.A. Wolfson, *The philosophy of Church Fathers: faith, trinity, incarnation*, vol. 1, Harvard University Press, 1976, p. 11.

[71] Valorificând bogata moştenire a speculaţiei iudaismului elenistic, generată de tentativa unei sinteze între filosofia elenistică şi iudaism (v. Filon din Alexandria).

[72] Metoda este formulată cu luciditate de scriitorul creştin Tertulian: „Este nevoie de o mare curiozitate şi de o memorie cu totul excepţională pentru strădania necesară cuiva care ar vrea ca din scrierile cele mai de seamă ale filosofilor sau ale poeţilor, sau ale oricăror învăţători ai ştiinţei şi înţelepciunii acestei lumi, să extragă mărturii despre

1. acuzațiile păgânilor,

2. atacurile ereziilor (gnosticismul mai ales, „religie" prin excelență filosofică);

• *ancilla theologiae* – filosofia devine un instrument esențial pentru exprimarea, adâncirea, explicarea și răspândirea teologiei creștine, dar și izvor de nesfârșite erezii, polemici și controverse. Faptul este semnalat astfel de către Tertulian: *„Ita nos rhetoricari quoque provocant haeretici, sicut etiam philosophari philosophi"*[73].

Influența filosofiei antice asupra teologiei creștine este un fapt incontestabil. Contestabilă este însă opinia că teologia creștină ar fi o relectură a stoicismului pe coordonate semite. Fără îndoială, numeroase concepte și formulări ale filosofiei au servit la edificarea doctrinei creștine, cu amendamentul că au primit un conținut de cele mai multe ori cu totul nou. Aflat în mediul cultural greco-latin, creștinismul a recurs la limbajul cultural-filosofic al epocii pentru a-și propaga mesajul. Din nefericire, adeseori se face confuzie între acest limbaj și doctrina creștină, care este radical diferită și novatoare în cadrul mișcării de idei a Antichității târzii.

„Creștinismul s-a prezentat foarte devreme ca o filosofie în sensul antic al cuvântului, ca un discurs teoretic și ca alegere a vieții întru Hristos. În acest mod de viață, dar și în discursul creștin, multe elemente ale filosofiei tradiționale greco-romane au fost asimilate și integrate."[74] De aici și identificarea creștinismului cu o filosofie printre altele, confuzie făcută de mulți intelectuali ai vremii.

Cu toată aparenta repulsie ori necesarele delimitări, Părinții capadocieni nu ezită să utilizeze mereu bogatele lor cunoștințe filosofice pentru a transpune mesajul evanghelic în formele conceptuale ale vremii și pentru a aprofunda și apăra doctrina creștină[75]. Nu creștinismul s-a elenizat prin acest aport filosofic, ci elemente ale culturii elene au fost creștinate. Filosofia își va menține

---

adevărul creștin, pentru ca adversarii și persecutorii lui să fie învinși cu propriile lor arme" (*De testimonio animae*, I, 1).

[73] „Ținem discursuri potrivit normelor retoricii deoarece ne stârnesc ereticii și filosofăm din pricina filosofilor." (*De resurrectione mortuorum*, V, 1)

[74] Pierre Hadot, *Ce este filosofia antică?*, traducere de George Bondor și Claudiu Tipuriță, Ed. Polirom, Iași, 1997, p. 257.

[75] H. A. Wolfson, *The philosophy of Church Fathers...*, p. 104.

demnitatea de *ancilla theologiae* (mai curând în sensul de „colaboratoare", nu de „slujitoare"!), marea noutate a creştinismului fiind astfel legarea religiei de înţelepciune.

Primejdia sesizată şi amendată prompt de către scriitorii creştini din primele veacuri este mereu actuală: transformarea creştinismului într-o filosofie, prin denaturarea naturii sale profunde. Pentru teologia patristică, religia creştină nu este un nou tip de filosofie, ci autentică revelaţie divină, Revelaţia prin excelenţă. Pericolul asimilării sincretice a creştinismului era considerabil în epoca disputelor ariene. De aceea, Sf. Vasile cel Mare s-a străduit să păstreze integritatea dogmei şi specificul creştinismului, care este nu doar *melior philosophia*, ci „adevărata filosofie". Teologia creştină se cuvine să fie recunoscătoare prodigioasei moşteniri culturale a „filosofiei omeneşti" greco-latine, în care Biserica a descoperit adesea lucrarea Logosului divin[76].

Eunomie şi filosofia

Eunomie este un astfel de exemplu al tentativei de ingerinţă a filosofiei în teologie, de identificare a credinţei creştine cu filosofia. Erezia, în general, pretinde să explice raţional şi să cuprindă în cadrele limitate ale conceptelor create realităţile divine infinite şi necreate[77]. Eunomie însuşi nu este un teolog, ci un filosof eclectic care se pretinde teolog.

Raţionalist unitarian[78], cu tendinţe panteiste[79], concepând divinitatea ca pe o monadă plotiniană[80], se întemeia, în analiza fiinţei

[76] Şi astăzi în bisericile ortodoxe apar zugrăviţi în pridvor sau pe fresca exterioară filosofi precum Heraclit, Socrate, Platon.

[77] Acesta este şi sensul sintagmei tertulianiene „filosofii sunt patriarhii ereticilor" (*Împotriva lui Hermoghene*, VIII, 3).

[78] R.P.C. Hanson, „Basil's Doctrine of Tradition in Relation to the Holy Spirit", în *Vigiliae Christianae*, vol. 22, No. 4 (dec. 1968), p. 245.

[79] Pr. Dumitru Stăniloae, „Fiinţa şi ipostasurile în Sfânta Treime, după Sfântul Vasile cel Mare", în *Studia Basiliana*, vol. I, p. 61.

[80] Pr. Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, traducere de Măriuca şi Adrian Alexandrescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005, p. 265.

divine, pe „nişte contradicţii simplist logice, aplicabile domeniului creat"[81].

Prin opera lor, Părinţii au demonstrat însă, fără încetare, „neputinţa filosofiei de a atinge realitatea personală supremă, singura care *este* cu adevărat"[82].

Şi Sf. Vasile cel Mare va folosi diverse concepte şi scheme logico-filosofice, însă cu discernământ, adaptându-le la doctrina creştină şi conferindu-le sensuri noi, ferindu-se să considere că vreo categorie filosofică sau vreun concept logic creat va putea cândva să epuizeze taina cea negrăită a necreatului, iluzie de care se lăsa purtat adversarul său, Eunomie. Astfel, distincţiei dintre fiinţă şi ipostas şi afirmaţiei fundamentale că fiinţa nu precede persoana, ci fiinţa există şi se dezvăluie numai prin persoană, se pare că li se poate găsi originea formală[83] în filosofia stoică. Potrivit acesteia, orice fiinţă este alcătuită din structurarea organică a fiinţei, care nu există niciodată în mod abstract, ci numai în mod relaţional, energetic, şi însoţită mereu de determinările, de calităţile sale[84].

De altfel, respectul Sfântului Vasile pentru filosofie este evident, dar pentru adevărata filosofie, cea care cercetează doar domeniul care îi este propriu şi destinat, cel al sferei creatului, îngăduind teologiei să abordeze sfera necreatului, fără să uzurpe locul acesteia. Diferenţa dintre cele două domenii este importantă: spre deosebire de cercetarea filosofică, cea teologică nu este un demers autonom, ci îşi extrage premisele din Revelaţie. Cunoaşterea lui Dumnezeu nu poate fi rezultatul unui demers iniţiat de către om, ci poate avea loc numai ca urmare a voinţei divine de a Se destăinui pe Sine. Când filosofia pretinde să cerceteze şi să interpreteze fenomenul religios, se ajunge fie la ateism, fie la forme de religiozitate

---

81 Pr. Dumitru Stăniloae, „Învăţătura despre Sfânta Treime ...", p. 73.

82 Pr. Dumitru Stăniloae, „Învăţătura despre Sfânta Treime ...", p. 87.

83 Conţinutul teologic este însă cu adevărat nou şi original.

84 Cf., pe larg, David G. Robertson, „Stoic and aristotelian notions of substance in Basil of Caesarea", în *Vigiliae Christianae*, 52, 1998, pp. 393-417. Despre alte posibile astfel de influenţe, mai mult sau mai puţin îndreptăţite v. Claudio Moreschini, *Istoria filosofiei patristice*, traducere de Alexandra Cheşcu, Mihai Silviu-Chirilă şi Doina Cernica, Ed. Polirom, Iaşi, 2009, pp. 504-515.

denaturată, la sincretisme hibride religie-filosofie (v. gnosticismul) sau la erezii. Părinții capadocieni au pledat cu tărie ca fiecare domeniu de cunoaștere umană să-și păstreze identitatea și specificul.

În literatura patristică ulterioară, termenul de *filosofie adevărată* va desemna asceza creștină, viața duhovnicească în general, iar după veacul al V-lea, în literatura filocalică, *filosofia cea adevărată* va fi o altă denumire a monahismului, eremitismul fiind „filosofia liniștirii" (φιλοσοφία τῆς ἡσυχίας), spre deosebire de filosofia profană, numită „filosofia cea din afară" sau „potrivit lumii" (φιλοσοφία κατὰ κόσμον).

Terminologia trinitară basiliană. Observații și precizări

În mare măsură disputele dintre ortodocși și arieni din veacul al IV-lea d.Hr. au fost de natură terminologică. Lingvistica își făcea astfel o furtunoasă intrare în teologie. În noul context al libertății religioase, teologii creștini au înțeles că de acum înainte trebuie să acorde o atenție sporită limbajului în care sunt formulate dogmele, precum și stilului tratatelor teologice. Înfruntând ereziile antitrinitare, Părinții au fost puși în fața spinoasei probleme a relației dintre numele și ființa lucrurilor. Era mai vechea problematică a dialogului platonic *Cratylos* transferată în planul dezbaterii teologice.

Sf. Vasile cel Mare a abordat această problematică în tratatul *Împotriva lui Eunomie*. Nu a realizat o expunere sistematică, deoarece opera a fost alcătuită din rațiuni misionare, sub presiunea doctrinelor eterodoxe ale conducătorului facțiunii ariene anomeene. Ca și ceilalți capadocieni, arhiepiscopul de Cezareea Capadociei a recurs la limbajul filosofiei contemporane, operând însă o sensibilă și semnificativă „transmutație a limbajului"[85], făcându-l apt să primească un nou conținut, cel al realităților teologiei creștine. Însă

[85] Vladimir Lossky, *Introducere în teologia ortodoxă*, traducere de Lidia și Remus Rus, Ed. Sophia, București, 2006, p. 46.

modelul și izvorul oricărui limbaj teologic creştin îl constituie limbajul Sfintei Scripturi.

De fiecare dată când abordează problematica limbajului Scripturii, Sfântul Vasile o face cu elogii pentru precizia limbii biblice, apărând-o de atacurile lansate împotriva ei. Constată faptul că niciun cuvânt nu are aici caracter superfluu și că în adâncul textului se află sensuri profunde: „Când citești de mântuială cuvintele Scripturii, ţi se par scurte silabele acestea: «Să *scoată apele pasări zburătoare pe pământ sub tăria cerului*», dar, dacă le cauţi înţelesul, atunci iese la iveală marea minune a înţelepciunii Ziditorului"[86]. Totodată, marele capadocian sesizează specificul stilului biblic (συνήθεια[87]), remarcând faptul că unii termeni au accepţiuni caracteristice doar Scripturii și că unele construcţii gramaticale sunt proprii aghiografilor biblici.

Aceste consideraţii sunt întâlnite, în principal, în omiliile exegetice ale Sfântului Vasile, dar și în scurta sa profesiune de credinţă, Περὶ πιστέως (*De fide)*, din *Scrierile ascetice*. Iată foarte semnificativul text referitor la statutul și natura terminologiei teologice: „Așadar, câtă vreme este nevoie să se lupte împotriva ereziilor care apar din timp în timp, urmând pe antecesori, diferitele impietăţi care se seamănă de către diavol să se împiedice prin metoda cuvintelor contrare sau chiar să se distrugă blasfemiile introduse; altădată, cu altă metodă, să se înfrunte potrivit nevoii celor bolnavi; cu cuvinte care nu se întâlnesc în Scriptură, dar în general nu sunt diferite de spiritul pios al ei. Pentru alte raţiuni și Apostolul Pavel n-a ezitat să folosească fraze elinice ca să-și atingă scopul. Dar acum, pentru scopul comun nouă și vouă, am socotit că se cuvine să expun cele ce am învăţat din Scriptura inspirată de Dumnezeu și astfel să împlinesc, cu simplitatea dreptei credinţe, cererea care provine din dragostea voastră pentru Hristos. Voi folosi cu fidelitate numele și acele cuvinte care nu se întâlnesc, într-adevăr, cuvânt cu cuvânt, în dumnezeiasca Scriptură, dar păstrează ideea (înţelesul) care există în ea; dar, în afara faptului că sunt străine, pe acele cuvinte, care ne duc și către

86 *Omilii la Hexaimeron*, VIII, 8, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 17, p. 167.

87 Termen care desemna „uzul curent al limbii".

un înțeles necunoscut și care nu este cu putință să se dovedească faptul că au fost folosite de sfinți, pe acelea le voi evita complet, ca străine și înstrăinătoare de credința pioasă. [...] Așadar, am hotărât să evităm acum și totdeauna orice cuvânt și gând străin învățăturii Domnului, din moment ce și scopul nostru comun acum, precum s-a arătat deja, se deosebește foarte mult de subiectele acelora (ereticilor), din cauza cărora ne-am hotărât să scriem sau să vorbim, după situații, în mod diferit; pentru că, într-adevăr, atunci străduința noastră se îndreaptă spre cercetarea ereziei și spre distrugerea proiectelor diavolului, în timp ce acum scopul nostru este simpla mărturisire și descoperire a dreptei credințe. Pentru aceasta, nu se potrivește acum cuvântului nostru aceeași metodă; căci, așa cum luptătorul și agricultorul nu pot să ia în mâinile lor aceleași unelte, [pentru că unele sunt uneltele celor care lucrează în siguranță, pentru cele necesare existenței, și altele sunt platoșele celor rânduiți pentru luptă], la fel nu pot să spună aceleași lucruri cel angajat [să vorbească] despre dreapta învățătură și cel angajat să convingă pe cei care vorbesc împotriva [dreptei învățături]. Pentru că unul este felul cuvântului pentru convingere, și altul cuvântul de îndemn. Un lucru este simplitatea celor care își mărturisesc credința lor în liniște, și altul străduințele celor care rezistă împotriva uneltirilor (antitezelor) științei mincinoase. Încât, expunând și noi cuvintele noastre în același mod, cu prudență, vom folosi în toate împrejurările limba potrivită fie pentru apărarea, fie pentru zidirea credinței; uneori, adică, ne vom împotrivi cu mai mare dispoziție de luptă împotriva celor care încearcă să ne distrugă credința cu planuri diavolești, iar alteori vom explica aceasta cu mai mare simplitate și familiaritate pentru cei ce doresc să se întărească în credință și nu vom aplica decât numai cuvântul Apostolului: să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia”[88].

Aici se formulează un principiu fundamental pentru doctrina creștină ortodoxă ulterioară, care nu a recurs niciodată la absoluti-

[88] *Despre credință*, I-II, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a II-a, PSB 18, traducere de Iorgu D. Ivan, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1989, pp. 87-89.

zarea Scripturii ca normă supremă în cadrul teologiei. Astfel, se observă că în opera sa teologică marele teolog a utilizat adeseori termeni care nu se găsesc în Sfânta Scriptură[89], dar care se află în desăvârșită armonie cu spiritul Cărții Sfinte[90] și cu tradiția anterioară a Sfinților Părinți. Sfântul Vasile se află în legitima descendență a Sf. Apostol Pavel, care a recurs uneori la expresii profane (Ἑλληνικοῖς ῥήμασι), în special în cadrul polemicii antieretice.

Se atrage însă atenția asupra primejdiei utilizării unor termeni ambigui, al căror sens ar putea impieta asupra ortodoxiei dogmei. Sfântul afirmă că își propune să evite, pe cât este cu putință, expresiile și cuvintele care nu apar literal în Sfânta Scriptură și care au totuși un sens compatibil cu universul teologic scripturistic. Însă marele capadocian va evita și va condamna cu fermitate utilizarea unor termeni care nu doar că nu apar în Biblie, dar sunt și contrari spiritului și doctrinei creștine.

O caracteristică a Scripturii asupra căreia va reveni în mod constant Sfântul Vasile este precizia limbajului. Această trăsătură este recomandată insistent teologilor creștini și, mai ales, participanților la numeroasele sinoade care se desfășurau în acea perioadă pentru a defini dogma hristologică. Aceasta cu atât mai mult cu cât definirea și formularea unanim acceptabilă a semnificațiilor termenilor aflați în dispută condiționează pacea, armonia și unitatea Bisericii universale[91].

Sfântul Vasile a fost foarte atent întotdeauna în alegerea termenilor teologici, pentru a menaja susceptibilitățile adversarilor cu care polemiza, făcând totul pentru a-i întoarce la adevărata credință. Astfel, face distincția între κήρυγμα și δόγμα, respectiv între doctrina propovăduită și cea lăuntrică[92].

---

[89] Un asemenea cuvânt nescripturistic al teologiei creștine, preluat de la ereticul Paulus de Samosata († 270 d.Hr.) și devenit termenul fundamental din Crezul niceean (Sinodul de la Niceea, 325), este ὁμοούσιος („deoființă").

[90] Cf. și Origen, *Omilia 31 la Luca*.

[91] Cf. Hans Freiherr von Campenhausen, *Părinții greci ai Bisericii*, p. 142 ș.u.

[92] Andrew Louth, *The Cambridge History of early Christian Literature*, Cambridge University Press, 2008, p. 293.

Dacă terminologia biblică era deja un fapt constituit, cea teologică, în această perioadă, se găsea în plin proces de cristalizare. În scrierile cu tendință apologetică, Sfântul Vasile insistă asupra ideii că ignorarea noii terminologii teologice validată de Biserică merită a fi condamnată[93].

Revenind la *Împotriva lui Eunomie*, pivotul în jurul căruia gravitează întreaga scriere este termenul ἀγηννησία[94] („nenaștere"), considerat de Eunomie ca desemnând cu deplină exactitate esența ființei divine.

Cu un rar simț al nuanțelor, Sfântul Vasile va sesiza și înfiera aspru această confuzie grosolană[95], deoarece nu există vreun cuvânt capabil să cuprindă esența divină, care este mai/presus de toate. Numai persoana este capabilă de comuniune. Citându-l pe Sf. Apostol Pavel[96], Sfântul Vasile va afirma că despre ființa divină putem ști doar că este, nu și ce este în sine, reproșându-i lui Eunomie că, de vreme ce nu cunoaște nici substanța lucrurilor create, își arogă capacitatea de a cuprinde cu mintea realitățile necreate: „Dacă aceste [realități] sunt inaccesibile celor ce au ajuns la măsura [Apostolului] Pavel, cât de nemăsurată poate fi înfumurarea celor care pretind a cunoaște ființa lui Dumnezeu? Pe aceștia îi voi întreba bucuros ce ar putea să ne spună despre pământul pe care se află și de către care au fost născuți. Să ne înfățișeze care este ființa lui! Astfel încât, dacă despre cele pământești și care se află sub picioarele noastre pot purta o discuție filosofică fără a putea fi contraziși, atunci îi vom crede și [când vor discuta] despre cele care sunt mai presus de orice concept. Care este, așadar, ființa pământului?"[97]

---

[93] *PG* 29, 549 A.

[94] În plus, Eunomie mai făcea, conștient sau nu, o confuzie motivată paronimic între ἀγεννησία („nenaștere") și ἀγενησία („nedevenire"). Într-o ființă care nu aparține unor persoane, nașterea nu poate fi decât devenire. Pentru a evita aceasta, Eunomie înlătura nașterea. Cf. Pr. Dumitru Stăniloae, „Învățătura despre Sfânta Treime...", p. 83.

[95] Pr. Dumitru Stăniloae, „Învățătura despre Sfânta Treime ...", p. 83.

[96] *„O, adâncul bogăției, al înțelepciunii și al cunoașterii de Dumnezeu! Cât sunt de nepătrunse judecățile Lui și cât de neînțeles căile Lui!"* (*Rom.* 11, 33).

[97] *Împotriva lui Eunomie*, I, 12.

Marele teolog va observa că denumirile date de Eunomie ființei divine, ἀγεννησία („nenaștere") și ἀγενησία („nedevenire") se raportează de fapt la Persoanele Treimice. Eunomie făcea filosofie, nu teologie, neputându-se desprinde de tradiția filosofică greacă, cea care nu putea concepe decât ființa în sine. În realitate, ființa nu există decât ipostaziată în persoane. „Nenașterea" și alte astfel de epitete sunt atribute sau proprietăți ale persoanei, nu ale ființei. Gândirea substanțialistă a lui Eunomie nu se putea concilia cu cea personalistă a Sf. Vasile cel Mare[98].

În combaterea acestei pretenții absurde a lui Eunomie, teologul capadocian apelează la Scriptură și la tradiția Părinților anteriori. Termenul ἀγέννητος („nenăscut"), utilizat de Eunomie, este respins de Sfântul Vasile deoarece nu a fost utilizat niciodată în Scriptură. Situația este similară pentru γέννημα – „ceea ce este născut, copil, vlăstar", aplicat Fiului lui Dumnezeu. Totodată, respinge și termenul eunomian κτίσις („zidire, creație"), care, deși figurează în Sfânta Scriptură, nu are sensul dorit de eretic.

Principiul normativ pentru receptarea unui nou termen teologic ca ortodox este deplina sa compatibilitate cu Sfânta Scriptură și cu tradiția Părinților. „Dar nu în inventarea noțiunilor se cuprinde mântuirea noastră, ci în mărturisirea curată despre Dumnezeu, în Care credem."[99]

Sfântul recomandă evitarea formării („inovării" – καινοτομία) de noi cuvinte. Astfel, în *Epistola 140*, arhiepiscopul Cezareei afirmă ferm că nu dorește să impună termeni alcătuiți de propria creativitate teologică, pentru a nu coborî teologia la nivel uman, ci își dorește să predea altora cuvintele primite de la Sfinții Părinți: „Cât despre Mărturisirea de credință, noi nu vrem să primim alta mai nouă, așa cum au încercat să ne prezinte alții, dar nici nu îndrăznim să compunem alta ieșită din mintea noastră, pentru a nu face omenești cuvintele credinței, ci numai ceea ce ne-au învățat Sfinții Părinți, numai pe aceea o popularizăm printre cei care ne întreabă"[100].

---

98 Pr. Dumitru Stăniloae, „Învățătura despre Sfânta Treime ...", p. 88.
99 *Epistola 175*, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 265.
100 În Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 229.

Perspectiva basiliană asupra raporturilor dintre limbă și teologie se clarifică mai bine în a doua parte a scrierii *Împotriva lui Eunomie*, unde polemica are loc în special pe plan lingvistic. Contestând semnificația eretică a unor termeni teologici utilizați de Eunomie, Sfântul Vasile nu purcede, ca acesta, la elaborarea unui demers savant despre originea divină, revelată, a limbajului uman, ci susține originea umană a limbajului, așadar arbitrariul semnului lingvistic, dacă am recurge la o terminologie modernă.

Ereticul apăra astfel teoria filosofică a originii limbajului uman κατὰ φύσιν[101], împotriva căreia se opunea cea a convenției, κατὰ θέσιν[102]. Eunomie considera că ἀγέννητος este termenul cel mai potrivit pentru firea lui Dumnezeu, cel care Îi exprimă /cel mai bine ουσία („ființa"). Oricare alte cuvinte sunt elucubrații și născociri lipsite de fundament.

Eunomie îi reproșează Sfântului Vasile faptul că, deși acceptă ca ortodocși unii termeni creați de oameni, îl respinge pe ἀγέννητος. Astfel, s-ar opune proniei divine, deoarece nu acceptă faptul că Dumnezeu a creat cuvintele, și s-ar apropia de concepțiile păgâne epicureice sau aristotelice[103], care susțineau originea naturală a limbajului uman. Potrivit lui Eunomie, toate cuvintele reflectă în mod just ființa lumii[104], mărturie fiind Sfânta Scriptură, care ne înștiințează că la început Adam a dat nume tuturor animalelor[105]. Este posibil ca Eunomie să fi fost influențat în acest sens de către Origen, ori de filosofia lui Iamblichos, sau chiar de cea orientală, care a speculat asupra originii divine a unor cuvinte și a unor limbi.

[101] Potrivit acestei concepții, cuvintele reflectă în mod adecvat ființa lucrurilor. Limba este nu doar un instrument ideal de investigare și găsire a adevărului, ci însăși realitatea în care trăim și ne mișcăm și suntem (v. Heidegger).

[102] Așadar, cuvintele sunt creații omenești arbitrare, convenționale.

[103] G.J.M. Bartelink, „Observations de Saint Basile...", p. 98.

[104] Ereziarhul afirma limpede că „este cu neputință să *gândim că ființa este ceva, iar altceva ceea ce este semnificat de către ea. Însă ea este substratul care dă sens numelui, fiindcă denumirea exprimă cu adevărat ființa*" (*Împotriva lui Eunomie*, II, 9).

[105] Cf. *Fac.* 2, 19-20: „Și Domnul Dumnezeu, Care făcuse din pământ toate fiarele câmpului și toate păsările cerului, le-a adus la Adam, ca să vadă cum le va numi; așa ca toate ființele vii să se numească precum le va numi Adam. Și a pus Adam nume tuturor animalelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor sălbatice; dar pentru Adam nu s-a găsit ajutor de potriva lui".

A accepta că toate cuvintele sunt creații umane echivala cu ateismul pentru Eunomie[106], care, precum știm, susținea și teza că Dumnezeu poate fi înțeles pe deplin în chip rațional, deși alteori, contrazicându-se, afirma că divinitatea este absolut transcendentă.

Împotriva acestei idei care deschidea calea tuturor ereziilor posibile, Sf. Vasile cel Mare va afirma cu tărie că esența lui Dumnezeu nu poate fi cuprinsă de niciun termen din nicio limbă[107]. Astfel, Sfântul devine exponentul unei îndelungi tradiții filosofice grecești care se revendică în special de la filosofii stoici, cei care au fost renumiți în Antichitate pentru cercetările lor de natură lingvistică. Potrivit arhiepiscopului de Cezareea, este fals să se conceapă existența unei limbi divine, sacre, inspirate[108], deoarece Dumnezeu nu are o limbă proprie, ci Se află mai presus de limbă. Limba aparține sferei creatului și servește la comunicarea între creaturi. Scopul limbii este unul instrumental, practic, limba nefiind un mijloc prin care putem accede la adevăr și la esența lucrurilor: „Dumnezeu, Creatorul nostru, ne-a dat uzul vorbirii ca să ne descoperim unii altora simțămintele inimilor și, datorită naturii noastre comune, să facem cunoscute celorlalți oameni gândurile noastre, dându-le la iveală ca din niște cămări ascunse ale inimii. Dacă am fi alcătuiți numai din suflet, ne-am înțelege unii cu alții numai prin gândire, dar, pentru că sufletul nostru își zămislește gândurile în ascuns în trup, ca sub o perdea, este nevoie de verbe și de nume ca să facem cunoscute cele aflate în adâncul nostru. Când gândirea noastră e rostită, atunci este purtată de cuvânt ca de o luntre, străbate aerul și trece de la cel ce grăiește la cel ce aude"[109].

---

[106] Jean Daniélou, „Eunome l'arien...", p. 412.

[107] În buna tradiție stoică, potrivit căreia orice termen uman exprimă doar o porțiune a realității; cf. *PG* 29, 533.

[108] Fără îndoială a fost eronată „erezia celor trei limbi" sau doctrina medievală a celor „trei limbi sacre" – ebraica, greaca, latina. Potrivit acestei concepții, Dumnezeu poate fi slăvit și invocat eficient numai în una dintre aceste trei limbi, iar cuvântul Scripturii poate fi înțeles numai lecturat sau rostit în limbile originale.

[109] *Omilia a III-a, la cuvintele: „Ia aminte de tine însuți"*, I, în Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, PSB 1, serie nouă, p. 70.

În cazul teologiei, experienţa precede limba[110], iar în învăţătura creştină cunoaşterea precede credinţa[111]. Faptul este remarcat şi de un renumit istoric al filosofiei: „ἀγέννητος, acest nume pur privativ, nu poate să denumească aşa cum se cuvine plenitudinea pozitivă a esenţei divine. Este adevărat că, după Eunomie, toate numele pe care I le dăm lui Dumnezeu sunt sinonime şi nu semnifică, în cele

[110] Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie şi limbă. Teologie experimentală. Limbă convenţională*, traducere de Constantin Băjău, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2007, p. 29.

[111] „Care-i mai întâi, cunoaşterea sau credinţa? În orice caz, în ştiinţele omeneşti, noi susţinem despre credinţă că precedă cunoaşterea, pe când în domeniul teologiei creştine, chiar dacă ar spune cineva despre cunoaştere că trebuie să premeargă, noi nu-l contrazicem, dar să fie vorba de o cunoaştere care corespunde puterii de înţelegere a omului. Pentru că, în domeniul ştiinţei, trebuie mai întâi să crezi că o literă anumită se cheamă «a», iar dacă înveţi cum se scrie şi cum se pronunţă, atunci vei pricepe şi sensul exact al valorii ei. Când vorbim însă de credinţa în Dumnezeu, ceea ce premerge întâi este ideea despre existenţa lui Dumnezeu, iar aceasta o deducem din lucrurile create. Faptul că Dumnezeu e înţelept, e Puternic, e Bun şi că are toate celelalte însuşiri îl deducem uşor din comparaţia cu lumina creaturilor, pentru că aşa Îl cunoaştem şi ca Stăpân al nostru, al tuturor. Şi, întrucât Dumnezeu e Ziditorul întregii lumi, iar noi facem parte din lume, urmează că Dumnezeu e şi Creatorul nostru. Acestei cunoaşteri îi urmează apoi credinţa, iar din această credinţă izvorăşte închinarea [...]. Deşi termenul «cunoaştere» se aplică multor [lucruri], iar ceea ce este în sine [un lucru] poate fi cunoscut după număr, mărime, putere, modul existenţei, momentul naşterii şi după fiinţă, totuşi aceştia concentrează totul într-o întrebare şi ne presează să mărturisim ce este fiinţa în sine, iar când văd că noi nu ne pripim să le răspundem, ne pecetluiesc cu învinuirea ruşinoasă a lipsei de evlavie. Ceea ce însă mărturisim e faptul că, în realitate, cunoaştem despre Dumnezeu atât cât se poate cunoaşte, dar că e cu neputinţă să ştim ceea ce trece dincolo de puterea noastră de judecată. Aşa încât, dacă mă întrebi ce-i nisipul şi eu voi răspunde că ştiu, atunci desigur că vei râde de mine dacă ai cere să-ţi spun îndată şi câte fire de nisip sunt, pentru că prima ta întrebare s-a referit la aspectul sub care se prezintă nisipul, pe câtă vreme cealaltă întrebare era în legătură cu numărul firicelelor de nisip. Acest sofism seamănă cu ceea ce întreba cineva în felul acesta: «Cunoşti pe Timotei?» Ei bine, dacă-l cunoşti, atunci îi cunoşti şi firea, căci doar ai recunoscut că-l cunoşti. În realitate, eu pot spune şi că-l cunosc, şi că nu-l cunosc pe Timotei, dar în amândouă aceste feluri cunoaşterea mea e diferită. Căci felul în care-l cunosc nu-i acelaşi cu felul în care nu-l cunosc, ci unul e aspectul sub care pot spune că-l cunosc, şi cu totul altul e cel sub care nu-l cunosc. Cu alte cuvinte, pe Timotei îl cunosc numai după înfăţişare şi după alte note similare, fiinţa lui lăuntrică însă n-o cunosc. Căci, în final, tot în acelaşi fel spun că şi pe mine într-un fel mă cunosc, dar în alt fel nu." (*Epistola* 235, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 376.)

din urmă, nimic altceva decât ființa lui inefabilă; dar Sfântul Vasile se ridică hotărât împotriva acestei teze și susține, dimpotrivă, că, deși niciun nume nu Îl caracterizează în mod cuprinzător pe Dumnezeu, fiecare termen teologic afirmă sau neagă despre Dumnezeu un anumit lucru. Drept, creator, judecător sunt tot atâtea nume dumnezeiești din a doua categorie. Numele care I se potrivește însă cel mai bine lui Dumnezeu este cel de οὐσία, iar ceea ce denumește este însăși ființa lui Dumnezeu (αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ), pe care ar fi complet absurd să o socotim printre negații. Nu de la «innascibilul» lui Eunomie trebuie, așadar, pornit, căci s-ar ajunge la imposibilitatea consubstanțialității Fiului cu Tatăl, ci de la ființă, care permite, dimpotrivă, comuniunea de ființă (τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας) a Tatălui și a Fiului. Este evident că ne aflăm aici în prezența a două atitudini speculative ireconciliabile, căci, deși Eunomie și Vasile se consideră amândoi creștini, unul procedează folosind definiții abstracte din care deduce concluziile pe calea analizei logice, în timp ce celălalt pornește de la credința creștină concretă, pentru a-i descrie conținutul"[112].

Tentativa Sfântului Vasile de a-l convinge pe Eunomie de falsitatea poziției sale era sortită eșecului, deoarece acesta nu era în comuniune cu Biserica, fiind astfel lipsit de insuflarea Duhului Sfânt pentru a crede în taina legăturii dintre Tatăl și Fiul[113].

Cu toate acestea, teologia nu se poate reduce la lingvistică. Teologul încearcă formalizarea unei experiențe religioase autentice în categoriile lingvistice corespunzătoare paradigmei culturale a epocii în care trăiește. Duhul Sfânt este în ultimă instanță Cel Care vorbește prin teologul adevărat. „Recunoaștem, desigur, că și Scriptura folosește adesea aceste expresii. Zicem însă că libertatea Sfântului Duh nu este aservită întru totul logicii celor din afară, că în fiecare împrejurare [Scriptura] acomodează expresiile după nevoi."[114]

[112] E. Gilson, *Filosofia în Evul Mediu*, traducere de Ileana Stănescu, Ed. Humanitas, București, 1995, pp. 60-61.
[113] Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, p. 31.
[114] *Despre Sfântul Duh*, IV, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, p. 21.

Problema se simplifică mult dacă luăm în considerare faptul că realitățile divine sunt necreate, iar limba omenească aparține sferei create. Eunomie – alături de Platon și de întreaga filosofie greco-romană – urmărea cunoașterea ființei divine, nediferențiind ființa de existență, esența de persoană. Astfel, de vreme ce ființa divină este absolut incognoscibilă, aceștia nu au ajuns la cunoașterea autentică a lui Dumnezeu[115]. Cunoașterea și comuniunea sunt posibile numai în cazul Persoanelor divine; noi suntem capabili să cunoaștem doar atributele acestor Persoane, nu și esența lor. Acest lucru nu este agnosticism, ci faptul că ființa există numai în și este cunoscută numai prin persoana al cărei substrat este. Cunoașterea lui Dumnezeu poate îmbrăca diverse învelișuri lingvistice, în funcție de epoca în care se produce această cunoaștere. Pentru a fi primită prin credință și înțeleasă, atât cât este omenește posibil, este necesară nu „identitatea formei de exprimare, ci identitatea experienței"[116]. Eroarea gravă a lui Eunomie a fost, pe lângă lipsa unei autentice experiențe a divinului[117], asimilarea limbii cu adevărul, astfel încât a pretins că poate avea acces la însăși ființa divină. Limba a fost astfel absolutizată, s-a identificat existența cu exprimarea, existența însăși fiind considerată un eveniment lingvistic[118].

Cu toate acestea, nu se poate nega posibilitatea Revelației și existența unei învățături capabile să călăuzească omul către adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu și, implicit, către mântuire[119]: *„După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile"* (*Evr.* 1, 1).

Ceea ce au consemnat aghiografii a fost propria lor experiență cu divinitatea. Sf. Vasile cel Mare – ca și alți mari teologi – a insistat

---

115 Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, p. 34.
116 Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, p. 35.
117 Sau, cel mult, existența unei experiențe false, denaturate, întemeiate pe o învățătură eretică.
118 Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, p. 36.
119 *„Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care L-ai trimis."* (*In.* 17, 3).

pe faptul că adevărul este necreat, iar limba teologică este creată de om, adevărul neavând o limbă exclusivă. Nu putem cunoaște ființa lui Dumnezeu, ci numai manifestarea energiilor necreate. Orice termen lingvistic cu finalitate teologică reflectă această experiență a noastră. Denumirea de „Fiu" arată nu ființa Acestuia, ci relația Sa cu Tatăl. Pentru clarificarea acestei probleme, redăm integral *Epistola 234* a Sf. Vasile cel Mare, deosebit de relevantă pentru relația teologie-experiență-limbă, ca și pentru apofatismul limbajului teologic, ori pentru relația dintre ființă și energii în sânul divinității: „Te închini cui știi, sau cuiva pe care nu-l cunoști? Dacă răspunzi: «Mă închin celui pe care-l cunosc», atunci ți se poate riposta imediat: «Ce fel de ființă are cel căruia te închini?» Iar dacă vei mărturisi că nu-i cunoști ființa, ți se va putea întoarce întrebarea: «Atunci cum cinstești pe cineva pe care nu-l cunoști?» Noi însă spunem despre cunoaștere că poate fi înțeleasă în multe feluri. E drept că spunem că noi cunoaștem mărirea și puterea lui Dumnezeu, înțelepciunea, bunătatea și purtarea de grijă pe care o are față de noi, precum și dreptatea cu care judecă El toate, dar însăși ființa lui Dumnezeu n-o putem cunoaște; așa încât felul cum a fost pusă întrebarea constituie o cursă. Pentru că, dacă afirmă cineva că nu cunoaște ființa lui Dumnezeu, prin aceasta el nu vrea să spună că n-are nicio cunoștință despre El, pe motivul că ideea de Dumnezeu decurge din multele însușiri pe care le-am enumerat mai sus. «Dar – îți va spune – Dumnezeu e simplu, chiar dacă toate cele enumerate adineauri țin strâns de ființa Lui». Iată un sofism care ascunde mii de absurdități. Căci e discutabil dacă toate cele enumerate sunt sau nu numiri ale uneia și aceleiași ființe, dacă se acoperă între ele, pe de o parte, frica de Judecata Lui cu iubirea de oameni, dreptatea cu puterea de creație, atotștiința cu răsplătirea, mărirea Lui cu pronia Lui, sau dacă nu cumva desemnăm prin fiecare din acestea însăși ființa Lui. Pentru că, dacă afirmăm așa ceva, atunci nu trebuie să ne mai întrebăm dacă cunoaștem într-adevăr ființa lui Dumnezeu, ci să ne întrebăm dacă cunoaștem pe Dumnezeu ca neînduplecat în dreptatea Lui ori ca îndelung milostiv în iubirea Lui. Aceasta, într-adevăr, putem mărturisi că o cunoaștem. Dacă însă ei susțin că ființa Lui este cu totul altceva, atunci să nu ne mai înșele pe noi înșine,

făcând caz de simplitatea lui Dumnezeu. Pentru că, într-adevăr, s-a spus că una este ființa lui Dumnezeu, și cu totul altceva însușirile pe care le-am enumerat. Căci lucrările sunt diferite, pe câtă vreme ființa e simplă, iar noi putem afirma că din lucrări Îl cunoaștem pe Dumnezeu, pe când de ființa Lui nu suntem în stare să ne apropiem, pentru că lucrările Lui sunt cele care coboară spre noi, dar ființa Lui rămâne inaccesibilă. «Dar, va obiecta cineva, dacă nu-I cunoști ființa, atunci nu-L cunoști nici pe El Însuși». Răspunde-i că nici tu, care zici că-I cunoști ființa, prin aceasta nu poți spune că L-ai cunoscut pe El Însuși. Pentru că, dacă un om mușcat de un câine turbat vede figura câinelui reflectată într-o fântână, acel om nu vede altceva decât tot un câine, dar sănătos; în schimb, e de plâns acel om dacă și-ar închipui că a văzut tot un câine turbat, ceea ce nu-i adevărat. Deci, să nu mai lauzi un astfel de om pentru judecata lui, ci să-i plângi de milă pentru nebunia lui. Și să știi că miroase a joacă copilărească vorba de adineauri: «Dacă nu cunoști ființa lui Dumnezeu, înseamnă că tu cinstești ceva ce nu cunoști». În realitate, putem răspunde: «Eu știu că Dumnezeu există, în ce constă însă ființa Lui, acest lucru trece dincolo de puterea mea de înțelegere». Cum mă voi mântui atunci? Prin credință, căci credința e suficientă pentru a ne convinge că există Dumnezeu, dar nu [pentru a cunoaște] ce este Dumnezeu în sinea Lui, iar El va răsplăti după cuviință celor care-L caută. Căci, în fond, cunoașterea ființei dumnezeiești constă tocmai în simțământul că ființa lui Dumnezeu n-o putem cunoaște, dar închinarea nu stă în legătură cu cât cunoaștem din ființa lui Dumnezeu, ci cu convingerea că El există. Dar să continuăm și cu seria altor întrebări: «*Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut*». Ce a descoperit din Tatăl Cel Unul-Născut? Ființa, sau puterea? Dacă a descoperit puterea, atunci atât cunoaștem, cât ne-a descoperit. Dacă aceasta a fost ființa Lui, atunci spune-mi unde a putut numi ființa Lui «nenaștere»? Și în acest caz, când ar fi putut aduce Avraam închinare cuiva care nu se născuse? Oare nu când a crezut în El? Și când a crezut? Oare nu când a fost chemat? Și care este împrejurarea când Scriptura spune că el și-a dat seama că se află în fața lui Dumnezeu? Iar ucenicii

când I s-au închinat? Oare nu când au văzut făptura supunându-I-se? Din faptul că marea și vânturile s-au plecat înaintea Lui, I-au recunoscut dumnezeirea. Așadar, cunoașterea izvorăște din lucrări, iar din cunoaștere s-a născut închinarea. «*Crezi că Eu pot face aceasta?*» «*Cred, Doamne, și s-a închinat Lui*». În chipul acesta închinarea urmează credinței, iar credința se întărește prin putere. Și dacă susții că oricine crede, acela și cunoaște, și anume cunoaște din ceea ce crede cu adevărat, tot așa poți spune și invers: prin ce cunoști, prin aceea să crezi. Or noi cunoaștem pe Dumnezeu după puterea Lui, iar dacă credem în Cel pe Care-L cunoaștem, atunci și închinarea o aducem tot Celui în Care credem"[120].

Limbajul teologic este prin excelență apofatic[121]. Sfântul Vasile va sublinia că nu există niciun termen capabil să exprime o cât de mică idee despre ființa divină. Astfel, nu Sf. Dionisie Areopagitul este cel care introduce și legitimează categoria apofaticului în teologie, ci Sf. Vasile cel Mare[122]. El a accentuat mereu, pe parcursul tratatului îndreptat împotriva corifeului anomeilor, că nu putem cunoaște ființa lui Dumnezeu, ci numai Persoana divină, dar nici pe aceasta pe deplin, ea fiind veșnic inepuizabilă.

Sf. Ioan Damaschin a clarificat faptul că „cele spuse despre Dumnezeu nu arată ceea ce este El în ființa Sa, ci indică fie ceea ce nu este ființa Lui, fie un raport cu ceva din acelea care se deosebesc de El, fie ceva din acelea care însoțesc natura sau activitatea lor"[123]. Așadar, dacă

[120] Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 374-376.

[121] Teologia apofatică sau calea negativă (*via negativa*) este o modalitate de cunoaștere prin negare și experiență mistică, singura posibilitate de a ne apropia de Dumnezeu, Care rămâne mereu necunoscut și necuprins în ființa Sa transcendentă. Din cauza misterului inefabil al „esenței" Sale personale, Dumnezeu nu poate fi cunoscut după modul cunoașterii realităților lumii create, adică prin afirmare, folosind conceptele și categoriile de timp și spațiu. Apofatismul preferă să afirme ceea ce nu este Dumnezeu, mai degrabă decât ce este (Pr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, *sub voce* „apofatism").

[122] Pr. Dumitru Stăniloae, „Ființa și ipostasurile ...", p. 72. Asemenea elemente de teologie apofatică sunt identificabile și la scriitorii creștini anteriori, dar nu atât de bine sistematizate ca la capadocieni. De pildă la Tertulian: „Ceea ce ne face să-L înțelegem pe Dumnezeu este neputința de a-L înțelege" (*Apologeticum*, XVII, 2-3).

[123] Apud Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, pp. 42-43.

am privi aceste probleme din perspectiva disputei medievale a universaliilor, Sfinții Părinți ar fi, *mutatis mutandis, nominaliști.*

Limbile omenești au, în concluzie, potrivit Sfântului Vasile, un statut dublu și paradoxal, fiind daruri divine și, totodată, daruri ale naturii[124].

Precum am menționat anterior, o discuție interesantă despre caracterul natural, convențional și instrumental al limbilor omenești aflăm în *Despre Sfântul Duh.* Se vorbește despre doxologiile creștine cu caracter treimic în care erau enumerate cele trei Persoane ale Sfintei Treimi în vremurile vechi și în alte limbi decât greaca. Mesopotamienii[125] și locuitorii Capadociei au fiecare un cuvânt echivalent pentru a exprima includerea Sfântului Duh în doxologie, o dovadă în plus pentru exactitatea formulei. Sfântul Duh a prevăzut această posibilitate de traducere interlingvistică atunci când, la Turnul Babel, a amestecat limbile, dar nu într-atât încât acestea să nu mai poată comunica deloc între ele: „Și acum, în răsărit, singurul mijloc pentru creștini de a recunoaște pe cei de bună credință este acest cuvânt, de care se folosesc ca de un criteriu. După cum am fost informat de [un om] din Mesopotamia, cunoscător al limbii [locuitorilor] de acolo și bărbat cu judecata sănătoasă, nu este posibil să formuleze altfel doxologia în limba locului; chiar dacă ar vrea [să o formuleze altfel, nu pot] și sunt obligați să o formuleze folosind [conjuncția] καί sau alți termeni echivalenți cu aceasta, conform unui vechi obicei. Și [noi], capadocienii, la fel spunem în limba populară, pentru că Duhul a prevăzut încă de la împărțirea limbilor[126] folosul [acestui] cuvânt"[127].

În aceeași operă se subliniază faptul că teologul, în formularea dogmelor creștine, va trebui să acorde o mare importanță și cuvintelor aparent neînsemnate, cum sunt prepozițiile și conjuncțiile[128], mai mult, nici sensul unei silabe sau chiar al unei simple

---

[124] *De doctrina et admonitione*, II, *PG* 32, 1133.

[125] Este vorba de traduceri din greacă în această limbă „străină".

[126] Cf. *Fac.* 11, 1-9.

[127] *Despre Sfântul Duh*, XXIX, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, p. 88.

[128] Cf. pe larg despre această problemă, David G. Robertson, „Basil of Caesarea on the Meaning of Prepositions and Conjunctions", în *The Clasical Quarterly*, New Series, vol. 53, no. 1 (may 2003), pp. 167-174.

litere[129] nu poate fi neglijat în discursul teologic: „Căci, a nu asculta expresiile teologice în mod superficial, ci a te strădui să cercetezi înțelesul ascuns în fiecare termen și în fiecare silabă, nu ține de oamenii trândavi la evlavie, ci de aceia care înțeleg scopul chemării noastre, fiindcă ne este propusă asemănarea cu Dumnezeu, atât cât este cu putință naturii umane[130]. Nu există asemănare fără cunoaștere, iar cunoașterea [se naște] din învățătură. Dar vorbirea este începutul oricărei învățături; părțile vorbirii sunt însă silabele și termenii. De aceea, examinarea silabelor[131] nu este în afara scopului nostru. Aceste chestiuni îți pot părea că sunt mici și de aceea demne de a fi trecute cu vederea. Dar, de vreme ce adevărul este anevoie de prins, de aceea trebuie să îl urmărim din toate părțile. Fiindcă dobândirea evlaviei este asemenea însușirii artelor, care sporesc prin mici adăugiri, nu trebuie trecut cu vederea nimic de către cei care sunt introduși[132] spre cunoaștere[133], fiindcă acela care ar trece cu vederea vreunul dintre elementele primare[134] nu va atinge vreodată culmile înțelepciunii. «Da» și «nu» sunt două silabe, dar în aceste mici cuvinte sunt conținute atât cel mai însemnat dintre bunuri, adevărul, cât și ultimul hotar al răutății, minciuna. Cineva a dat deja mărturie pentru Hristos printr-o simplă clătinare a capului și a fost socotit ca împlinitor al întregii evlavii. Și, dacă este așa, care dintre termenii teologici, oricât de mic, având fie un înțeles just, fie unul contrar, nu are o pondere mai însemnată fiecare în felul său? Și dacă «*o iotă sau un punct din Lege nu vor trece*»[135], cum vom rămâne în siguranță dacă vom trece peste cele mai neînsemnate [elemente]? Așadar, aceste [particule] despre care ai cerut deplină lămurire de la noi sunt fie scurte, fie lungi; concizia unora provine din scurtimea

---

[129] Este deja celebră confuzia și problemele generate de distincția ὁμοούσιος („deoființă") și ὁμοιούσιος („asemănător după ființă").
[130] Binecunoscuta formulă platonică preluată de autorii creștini.
[131] Sfântul Vasile înțelege prin silabe mai ales particulele gramaticale, conjuncțiile și prepozițiile.
[132] Verbul grecesc εἰσαγορεύω este utilizat de Părinții greci cu referire la catehumeni.
[133] Mai exact „gnoză" - γνῶσις.
[134] Probabil se face aluzie la însușirea literelor alfabetului.
[135] *Mt.* 5, 18. Este vorba despre accente și alte semne grafice fonetice de mici dimensiuni.

pronunţării lor, şi de aceea, poate, sunt uşor de dispreţuit, altele sunt însă mari prin forţa înţelesului lor, potrivit imaginii muştarului, care este cel mai mic dintre seminţele arbuştilor şi care, învrednicit cu grija cuvenită, creşte singur în înălţime, dezvoltându-şi puterea concentrată înăuntrul său. Dar dacă cineva va lua în râs «pălăvrăgeala» noastră despre silabe, pentru a vorbi asemenea psalmistului[136], [vom spune] că acesta va culege rodul nefolositor al râsului său; noi însă nu ne vom lăsa înduplecaţi de mustrările oamenilor, nici nu ne vom abate din pricina defăimărilor şi nici nu vom renunţa la cercetarea noastră. Căci, departe de mine a mă ruşina de aceşti [termeni] neînsemnaţi! Dimpotrivă, dacă aş izbuti să ajung la un crâmpei[137] din sensul lor, m-aş bucura nespus de o asemenea mare onoare"[138].

O altă cauză a necesităţii cercetării lingvistice în teologie[139] este denaturarea textului sacru, biblic sau patristic de către eretici, pentru a-l armoniza cu doctrinele lor false. Marii ereziarhi au încercat, prin diverse artificii sofistice şi mai ales lingvistice, să-şi camufleze învăţăturile eretice sub masca unor termeni aparent ortodocşi, pentru a-i induce în eroare pe cei simpli. Iată cum această strategie utilizată şi de Eunomie este deconspirată de Sfântul Vasile: „Mai întâi, ne înfăţişează o [mărturisire] de credinţă alcătuită din cuvinte simple şi insuficient definite, care au fost folosite de către [Sfinţii] Părinţi, fără însă [ca aceştia] să întindă cercetarea şi înspre problemele care ţin de acestea, ci teologhisind în chip firesc şi în simplitatea inimii. Ba chiar Arie, precum spun aceştia, pentru două motive a prezentat această [mărturisire de credinţă] lui Alexandru, înşelându-l – căci aceasta o spun ei înşişi – ca şi cum [mărturisirea] s-ar fi potrivit cu părerea [patriarhului]. Primul, pentru a evita bănuiala de inovaţie, de vreme ce primeşte credinţa Părinţilor ca dreaptă, celălalt, pentru ca toţi cei care, lipsiţi de prevedere, vor da crezare simplităţii acestor cuvinte să fie învăluiţi în mrejele sofismelor sale.

[136] *Ps.* 118, 85 (după versiunea *Septuagintei*).
[137] Literal: πολλοσταῖος – „fracţie".
[138] *Despre Sfântul Duh*, I (*traducerea noastră*).
[139] Obiectul material de studiu al teologiei ca ştiinţă sunt în principal textele religioase.

Totodată, a înțeles și aceasta: este cu putință să-și introducă prin înșelăciune părerea, dacă [o va așeza alături] de prezentarea [credinței] Părinților. În acest fel gravele sale blasfemii vor fi tăinuite. Dacă s-ar întâmpla să fie prins asupra faptului, va părea că este nevinovat, deoarece nu a grăit nimic de la sine însuși, ci a fost numai un simplu tălmăcitor al cugetării altora"[140].

Arienii au încercat să introducă termeni nebiblici în vocabularul dogmatic creștin: „Dar, totodată, am gemut de supărare când am înțeles că, în afară de tulburarea pe care arienii au provocat-o în Biserici și de încurcăturile pe care aceia le-au făcut în învățătura de credință, la voi și-a făcut apariția un grai și mai neobișnuit, în stare să arunce pe frați într-o neliniște și mai mare, după cum ne-ați scris, pentru că unii oameni introduc o doctrină nouă, cu care urechile credincioșilor nu sunt obișnuite și pe care – spun ei – au scos-o din învățăturile Scripturii"[141].

Valentinienii, în aceeași ordine de idei, și-au edificat sistemul lor eretic pe câțiva pretinși termeni paulini: „Și cine ar fi atât de îndrăzneț încât să reînnoiască acum, prin ajutorul unor termeni sofistici și, desigur, cu mărturii scoase din Scriptură, învățătura lui Valentin, peste care liniștea s-a așezat de mult? Căci această învățătură neevlavioasă despre felul arătării Sale nu-i nouă: prima dată ea a luat naștere de la acel nebun Valentin, care, cu ajutorul câtorva expresii scoase din Apostol, a alcătuit pentru el niște scornituri blestemate. El zicea că Domnul nu S-a făcut rob El Însuși, ci S-a îmbrăcat doar «în chip de rob», după care a mai spus și că El S-a născut numai cu trup aparent, așa încât nu pe omul însuși l-a luat ca să Se îmbrace în el. Cam aluzii de felul acesta susțin azi și acei oameni de la voi, iar aceste noi blasfemii mă întristează cumplit"[142].

Așadar, apofatismul limbajului teologic nu reprezintă o neputință a teologiei de a vorbi despre Dumnezeu, ci „refuzul de a epuiza cunoașterea adevărului în formularea lui"[143].

---

[140] *Împotriva lui Eunomie*, I, 4.

[141] *Epistola 261*, I, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 425.

[142] *Epistola 261*, I, PSB 3, serie nouă, p. 426.

[143] Christos Yannaras, *Abecedar al credinței*, traducere de Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 1996, pp. 27-28.

Acest raport antinomic între sensul termenilor teologici și inefabilul apofatic la care fac referire a fost surprins, în mod foarte plastic, în scurtul opuscul *Despre credință*, de către Sfântul Vasile: „Dar, înainte de a trece la însăși mărturisirea credinței, merită să menționăm și aceasta, că mărimea și slava lui Dumnezeu, care nu pot să fie cuprinse în cuvânt și să fie concepute cu mintea, nu este posibil nici să fie tălmăcite, nici să fie cuprinse într-o expresie sau într-un gând; dar abia, și cu dificultate, Scriptura de Dumnezeu inspirată, prin mai multe cuvinte care au fost împrumutate din folosința noastră zilnică, a dat celor care au inima curată o oarecare idee slabă despre Dumnezeu, ca prin oglindă, căci vederea către față a lui Dumnezeu și cunoașterea desăvârșită se vor dărui,/potrivit cu făgăduința existentă, în veacul viitor, celor vrednici să le primească; acum însă, chiar dacă cineva este Pavel sau Petru, vede cu adevărat câte vede, și nu rătăcește, nici nu este victima închipuirii lui. Cel mult vede ca pe întuneric, ca într-o oglindă metalică[144], și primește acum cu recunoștință o parte a adevărului, dar așteaptă cu mare bucurie desăvârșirea în [veacul] viitor.

Fapt de care, adaptând cuvântul Apostolului Pavel, suntem încredințați astfel: «*Când eram copil*» – când abia începusem să învăț primele elemente ale cuvintelor lui Dumnezeu –, «*vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil; dar când m-am făcut bărbat*» – și mă străduiam să ajung la măsura vârstei deplinătății lui Hristos[145] –, «*am lepădat cele ale copilului*»[146]. Și atât de mare progres și îmbunătățire în înțelegerea celor dumnezeiești am avut, încât cunoașterea care se referă la cultul iudaic se aseamănă cu mișcările duhului copilăresc, în timp ce cunoașterea care se dobândește prin Evanghelie se potrivește bărbatului desăvârșit sub toate raporturile. Astfel, ceea ce se cunoaște acum ca desăvârșit, dacă se compară cu cunoașterea care se va descoperi celor vrednici în veacul viitor, este atât de mic și de imperceptibil, încât com-

[144] În Antichitate, oglinzile erau din metal șlefuit și ofereau o imagine destul de neclară și distorsionată. În acest fel se cuvine înțeleasă comparația de la *1 Cor.* 13, 12: „*Căci vedem acum ca prin oglindă*".

[145] *Ef.* 4, 13.

[146] *1 Cor.* 13, 11.

parându-l cu claritatea veacului viitor este inferior, cu atât mai mult cu cât imaginea oglinzii este mai obscură la vedere în comparaţie cu figura reală. De aceasta ne încredinţează şi fericitul Petru şi Ioan şi toţi ucenicii Domnului, care, prin progresul continuu şi statornic şi îmbunătăţirea lor în viaţa prezentă, garantează că acea cunoaştere care se rezervă în viaţa viitoare este deopotrivă de excepţională ca şi în exemplul oglinzii"[147].

Ὁμοούσιος şi ὑπόστασις

Termeni fundamentali ai teologiei creştine, ὁμοούσιος şi ὑπόστασις s-au situat în centrul dezbaterilor dintre arieni şi ortodocşi, dar au constituit prilejul a numeroase polemici şi dezbateri şi printre teologii niceeni, în special între cei răsăriteni şi cei apuseni[148].

Termenul ὁμοούσιος[149] era sinonim cu ὑπόστασις[150] în vremea lui Origen şi a Sf. Atanasie cel Mare. Această sinonimie este considerată a dura până la sinodul din 362 de la Antiohia[151].

Originea sa nu este atât filosofică pe cât gnostică[152], unde era aplicat la naşterea eonilor. Origen chiar îl respinsese ca eretic[153],

[147] *Despre credinţă*, II, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a II-a, PSB 18, pp. 89-90.

[148] Cf. Jörg Ulrich, „Nicaea and the West", în *Vigiliae Christianae*, nr. 51 (1997), pp. 10-24.

[149] Este un adjectiv format dintr-un alt adjectiv ὁμός – „de acelaşi fel, identic" şi substantivul οὐσία – „ceea ce îşi constituie propria substanţă, proprietate imuabilă, fiinţă stabilă, realitate neschimbabilă, adevărata natură, realitate primară, substrat, substanţă, esenţă, fire" (οὐσία, la rândul său, este derivat din participiul prezent feminin al verbului „a fi" – εἶναι).

[150] Faptul este explicabil prin sensul de „substrat" al lui ὑπόστασις, sens care îl asimila cu οὐσία.

[151] Lucian Turcescu, „Prosopon and hypostasis in Basil of Caesarea's «Against Eunomius» and the epistles", în *Vigiliae Christianae*, 51 (1997), p. 384.

[152] Unde desemna relaţia dintre fiinţe alcătuite din aceeaşi substanţă.

[153] Chiar dacă este nebiblic, termenul nu implică în niciun caz autonomizarea teologiei patristice în raport cu cea biblică, precum tendenţios s-a afirmat. Cf. Georgios Martzelos, *Sfinţii Părinţi şi problematica teologică*, traducere de Cristian-Emil Chivu, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2000, p. 27. Sensul iniţial al termenului era unul materialist. Un obiect obţinut din aceeaşi materie din care era constituit un altul era ὁμοούσιος cu

deşi încercase, fără sorţi de izbândă, să precizeze o distincţie între el şi ὑπόστασις. Se impune treptat în teologie prin Sf. Dionisie de Alexandria, însă un sinod din 265, ţinut la Antiohia, îl condamnă ca ambiguu şi îl suspectează de tendinţe modaliste[154]. Perioada sa de glorie va începe odată cu Sinodul de la Niceea şi cu opera teologică a Sf. Atanasie cel Mare. Trinitar la origine, termenul va fi aplicat din 451, odată cu Calcedonul, şi în hristologie[155]. Va fi atribuit în special relaţiei dintre primele două Persoane Treimice de către Sfântul Vasile, acesta ezitând să-l aplice şi Sfântului Duh, din pricina statutului său controversat. Sfântul Duh va fi numit ὁμότιμος („de aceeaşi cinstire") cu Tatăl şi cu Fiul[156].

Termenul ὁμοούσιος („deofiinţă"), deşi adoptat de Sinodul de la Niceea din 325 şi vehement contestat de arieni, a avut mari dificultăţi în a fi unanim acceptat de mediile teologice ortodoxe[157]. Chiar

acesta din urmă. Aplicat în acest înţeles la a doua Persoană a Sfintei Treimi, însemna că Fiul este o *porţiune* din esenţa Tatălui.

[154] Modalismul este o erezie antitrinitară, care apare în Asia Mică şi se dezvoltă la Roma, unde este propagată de Praxeas (către 190 d.Hr.), de Noetus şi apoi de Sabelie (către 200 d.Hr.), de unde şi numele de „sabelianism". Potrivit acestei concepţii, Dumnezeu este o singură Persoană şi S-a revelat succesiv în trei forme sau modalităţi diferite (de aici şi denumirea de „modalism"): forma Tatălui, Care a creat lumea şi a dat Legea Veche, forma Fiului, Care a salvat lumea, şi forma Duhului. În acest fel, Persoanele divine nu sunt distincte în mod real, ci sunt doar ipostaze, manifestări, numiri ale unei singure Persoane divine, între Tatăl, Fiul şi Duhul neexistând nicio deosebire. Astfel, Tatăl S-ar fi întrupat ca Hristos şi ar fi pătimit (de aici şi o altă denumire a ereziei, de „patripasianism"). Monarhienii au urmaşi şi în vremurile moderne, pe socinieni şi antitrinitari sau unitarieni.

[155] Pr. Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, pp. 259-260.

[156] Cf. Pr. Nicolae Chifăr, „Contribuţia Sfântului Vasile cel Mare la combaterea pnevmato-mahismului eunomian", în *Studia Basiliana*, vol. III, p. 261.

[157] Iată cum zugrăveşte situaţia însuşi Sfântul Vasile: „Într-adevăr, una şi aceeaşi ne este la amândoi credinţa, şi aceasta pentru că suntem moştenitorii aceloraşi Părinţi, care au vestit odinioară, la Niceea, marea învăţătură a dreptei credinţe. Dar, dacă toate părţile acesteia sunt de preluat fără vreo contrafacere, în schimb cuvântul „deofiinţă" a fost rău primit de către unii; şi mai sunt şi azi din aceia care nu vor să-l primească. Pentru aceasta, pe bună dreptate, i-ai putea şi osândi, dar i-ai putea judeca şi cu îngăduinţă. Pentru că a nu urma pe Sfinţii Părinţi şi a nu acorda graiului lor mai multă autoritate decât îţi spune propria ta părere reprezintă o atitudine vrednică de condamnat, întrucât e plină de înfumurare; dar şi a socoti acest cuvânt ca suspect numai pentru că a fost respins de alţii, o astfel de atitudine s-ar părea că te scoate întrucâtva din învinuirea precedentă. E drept că episcopii care s-au întrunit din cauza lui Pavel de Samosata au atacat această expresie, socotind-o neclară. Ei ziceau că termenul „deofiinţă" ne duce

Sf. Vasile cel Mare afirmă răspicat că nu va accepta acest termen controversat decât după deplina și clara precizare a conținutului său. Astfel, poate fi înțeles diferit în funcție de perspectiva în care privim *ființa*: una *generală*, și atunci vorbim de ființa posedată de mai multe persoane, ori una *particulară*, și atunci privim *ființa* individuală a cuiva. Părinții capadocieni au înclinat spre acest din urmă sens, insistând asupra identității de ființă și asupra faptului că Persoanele Treimice Se împărtășesc din aceeași unică ființă divină. De aceea, termenul a fost considerat sinonim cu ὁμογενής („de aceeași origine") și cu ὁμοφυής („de aceeași natură").

De altfel, marele capadocian pare să prefere lui ὁμοούσιος expresia ἀπαραλλάκτως ὁμοίου („întru totul neschimbat și pe deplin asemănător"), deoarece, fără această precizare, vocabula putea fi interpretată în sens subordinaționist. Iată ce-i scrie ereticului Apolinarie într-o epistolă a cărei autenticitate a fost demonstrată în ultimii ani: „În al doilea rând, în legătură cu însuși cuvântul «deoființă» (din pricina căruia cred că fac toate acestea, ponegrind adânc «ființa», pentru motivul că nu s-a găsit nici urmă de pasaje unde să fie vorba de el), fii bun și dă-mi cele mai largi explicații, spune-mi ce înțeles are, cum poate fi folosit corect în legătură cu ființe în care nu poate fi luat în considerare nici ca un gen comun suprapus, nici ca obiect material preexistent și nici ca ceva detașat dintr-o parte a primului în vederea celui de-al doilea. Cum ar trebui să zicem despre Fiul că-i deoființă cu Tatăl fără să credem în niciunul din conceptele pe care le numărăm? Consimte și dă-mi un răspuns mai amănunțit asupra acestei probleme. Iată, atât cât știu eu, părerea la care m-am oprit: tot ce acceptăm că formează ființa Tatălui trebuie

cu gândul în același timp atât la ființă, cât și la ceea ce provine din ființă, așa încât, odată împărțită, ființa dă numirea „deoființă" și celor în care a fost împărțită. O asemenea concepție poate avea o noimă într-o oarecare măsură atunci când vorbim de bronz și de monedele confecționate din bronz, dar în Dumnezeu-Tatăl și în Dumnezeu-Fiul substanța sau ființa nu-i mai bătrână decât Ei Înșiși, nici situată deasupra Lor, așa încât Persoanele divine nu pot fi socotite Una mai mare decât Cealaltă, căci ar fi mai mult decât nelegiuire să cugeți sau să spui așa ceva. Într-adevăr, ce ar putea fi mai vechi sau mai bătrân decât Cel nenăscut? Printr-o astfel de blasfemie este nimicită însăși credința în Tatăl și în Fiul, căci sunt ca și frați cei care-și iau începutul dintr-o singură ființă" (*Epistola* 52, I, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 126-127).

să fie admis și pentru ființa Fiului. Prin urmare, dacă se spune despre ființa Tatălui că e o lumină înțelegătoare, veșnică, nenăscută, tot așa trebuie să spunem și despre ființa Fiului că e o lumină cugetătoare, veșnică, născută. Or expresia «întru totul asemănătoare» îmi pare a fi mai potrivită unei astfel de concepții decât [cuvântul] «deoființă». De fapt, o lumină care nu se deosebește de altă lumină nici în plus, nici în minus, nu poate fi identică cu ea, pentru că fiecare din aceste două lucruri se află într-o delimitare specială de ființă, ci este strict și exact asemenea ca ființă. Iată, dar, ce s-ar putea spune pe bună dreptate. Deci, ori ar trebui explicat ce înțeles au aceste noțiuni, ori să le lăsăm la o parte și să adaptăm altele mai potrivite"[158].

În *Epistola 52* se accentuează rolul jucat de termenul ὁμοούσιος în combaterea teologiei modaliste: „Și întrucât existau și pe atunci unii care ziceau că Fiul a fost adus din neființă la ființă, pentru a elimina această impietate [Părinții] au adăugat termenul «deoființă». Într-adevăr, unirea Fiului cu Tatăl e veșnică și continuă. Chiar și cuvintele anterioare arată că aceasta era credința acestor oameni. După ce au spus «Lumină din Lumină» și după ce au mărturisit că Fiul e «născut, iar nu făcut» din substanța [ori din ființa] Tatălui, ei au adăugat la acestea cuvântul «deoființă», vrând să arate prin aceasta că explicarea care s-ar da cuvântului «Lumină» pentru Tatăl s-ar potrivi și Fiului. Căci între o lumină adevărată și altă lumină adevărată nu există nicio deosebire. De aceea, întrucât Tatăl e o lumină fără început, iar Fiul e o lumină născută, cu alte cuvinte, întrucât și Unul e lumină și Celălalt e lumină, Părinții anume au spus «deoființă» pentru ca să se vadă că și Unul și Celălalt se bucură de aceeași demnitate a firii; și nu s-a spus «deoființă» ca să se arate că cele două Persoane sunt între ele ca frații, cum au gândit unii, ci deoarece cauza și ceea ce își ia începutul din ea sunt de aceeași fire, cu alte cuvinte sunt «deoființă». Același termen corectează și rătăcirea lui Sabelie, întrucât aceasta desființează identitatea ipostasului și introduce o noțiune perfectă de persoană. Căci deoființimea nu-i ceva ce se referă la sine însuși, ci e o raportare a unei realități către

[158] *Epistola 361*, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 498-499.

altă realitate. Prin urmare, el precizează bine și conform cu dreapta credință deosebirea dintre ipostasuri și evidențiază similitudinea firii. Când învățăm deci că Fiul este din ființa Tatălui, și anume că e născut, iar nu făcut, atunci nu trebuie să ne ducem cu gândul la niște înțelesuri trupești ale fenomenelor naturale. Căci ființa Tatălui nu a fost împărțită, așa încât de la Tatăl să treacă și la Fiul, și nici nu se naște printr-un fel de scurgere sau prin producere, așa cum se întâmplă cu pomii când rodesc fructe, ci chipul nașterii dumnezeiești nu se poate explica și nici înțelege de cugetarea omenească. E un semn de cugetare nedemnă și senzuală să asemeni lucrurile veșnice cu cele stricăcioase și trecătoare[159] și să crezi că Dumnezeu Se naște așa cum se nasc ființele trupești, câtă vreme în vederea dreptei credințe trebuie să cugetăm cu totul altfel, gândindu-ne că numai ființele muritoare se comportă așa, pe când în cazul lui Dumnezeu Cel nemuritor lucrurile stau cu totul altfel. Așadar, nici nu trebuie să tăgăduim nașterea dumnezeiască, și nici când contemplăm pe Dumnezeu nu trebuie să ne întinăm cugetul cu noțiuni materiale"[160].

Până în 370 Sfântul Vasile se va arăta reticent față de acest termen, dar, după hirotonia sa ca arhiepiscop al Cezareei, va deveni un neabătut apologet al acestuia[161].

Sinodalii niceeni au „purificat" acest termen de conotațiile materialiste (inițial termenul desemna două obiecte alcătuite din aceeași materie) și gnostice (identitatea de esență dintre *pleroma* divină și scânteile din aceasta care sunt prezente în oamenii *pneumatici*), demonstrând că autentica lui înțelegere trebuie să se petreacă în cadrul dogmei trinitare, unde nu există două esențe, două substanțe identice, a Tatălui și a Fiului, ci este vorba de împărtășirea concomitentă a Tatălui și a Fiului de aceeași unică ființă divină.

Versiunile românești ale *Crezului* principalelor trei confesiuni creștine traduc, potrivit tradiției, pe ὁμοούσιος prin „de o ființă",

---

[159] Nu există analogie între creat și necreat.

[160] *Epistola* 52, II-III, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 127-128.

[161] Anthony Meredith, *Capadocienii*, traducere de Constantin Jinga, Ed. Sophia, București, 2008, p. 203.

care apare uneori scris „deofiinţă”. Alte echivalări sunt: clasicul latin *consubstantialis*[162], o formă sintetică, dar alte limbi recurg la sintagme analitice: *della stessa sostnaza* (italiană), *eines Wesens* (germană), *de la misma naturaleza* (spaniolă), *being of one substance* (engleză), *de même nature* (franceză).

În ceea ce priveşte echivalarea latină a termenului ὁμοούσιος, se poate constata că aceasta este problematică. Calchierea termenului grecesc este imperfectă în neologismul *consubstantialis*. Adjectivul ὁμός este transpus prin prepoziţia *cum*, al cărei înţeles este în principal sociativ - „împreună cu, alături, cu, în" -, diferit de sensul adjectivului grecesc - „unul şi acelaşi, comun" - şi care exprimă identitatea. Teologii latini contemporani sinodului niceean, conştienţi de sărăcia şi incapacitatea limbii latine[163] de a da o expresie pertinentă profundelor idei metafizice ale creştinismului, au tradus complexul termen grecesc printr-o parafrază: *unius substantiae*[164] *cum Patre* („de o singură substanţă cu Tatăl"), adăugând în text şi o glosă: *quod graece dicunt homousion* („pe care grecii îl numesc *homousion*"). Teologii latini de după sinodul niceo-constantinopolitan vor adopta şi consacra termenul *consubstantialis.*

Celălalt termen, ὑπόστασις[165], şi corelativul său, πρόσωπον[166], cunosc în opera *Împotriva lui Eunomie* şi în restul scrierilor basiliene o

---

[162] Cf. portughezul *consubstancial.*

[163] Ca şi înaintaşii lor păgâni. Astfel, este suficient să amintim remarca lui Lucretius despre *patrii sermonis egestas* - „sărăcia limbii materne" (*De rerum natura*, I, 832) sau cele ale lui Seneca (*Epistulae*, XLVIII, 1) şi Quintilianus (*paupertate sermonis laboramus* - „lucrăm cu sărăcia limbii", *Institutio oratoria*, VIII, 33).

[164] Formula era anterioară şi provenea de la Tertulian. Traducerea latină a operelor Sf. Irineu de Lugdunum şi opera *Adversus Praxean* a lui Tertulian vor consacra termenii *substantia* şi *natura* pentru a desemna fiinţa divină.

[165] Este un derivat substantival al verbului ὑφίστημι - „a aşeza dedesubt, a opri, a da fiinţă, a cauza existenţa, a înlocui, a concepe, a aşeza ca model, a făgădui, a se supune, a subzista, e exista"; ὑπόστασις este un termen polisemantic: „Ceea ce stă sub, suport, rezistenţă, sediment, durată, fundaţie, structură, subiect, temă, plan, scop, statornicie, curaj, substanţă, existenţă actuală, realitate, natură reală, proprietate, posesiune". Observăm deja posibilitatea resemantizării termenului ca „mod de posesiune a substanţei", resemantizare operată de Sf. Vasile cel Mare.

[166] „Faţă, chip, mască teatrală, personaj dramatic, personalitate juridică." Abia teologia creştină îi va acorda acestui cuvânt sensul actual de „persoană" sau, conform unei

remarcabilă evoluție semantică, ajungând să-și cristalizeze treptat sensurile actuale. Astfel:

1. Ὑπόστασις

- „față, chip" (*Împotriva lui Eunomie*, III, 7);
- „personaj dramatic" (*Împotriva lui Eunomie*, I, 2);
- „persoană propriu-zisă" (*Împotriva lui Eunomie*, II, 20).

2. Πρόσωπον[167]

- „substanță, subzistență, substrat" (*Împotriva lui Eunomie*, I, 20), în acest punct fiind sinonim cu οὐσία;
- „ceva care posedă subzistență", mai ales în expresia τρόπος τοῦ ὑπάρχεος („mod al ființării") (*Împotriva lui Eunomie*, I, 15), anticipând-o pe celebra τρόπος τοῦ ὑπάρξεος („mod al existenței");
- „substrat" (*Împotriva lui Eunomie*, II, 4);
- „persoană divină sau umană" (*Împotriva lui Eunomie*, III, 3), dar cu corectivul absolut necesar de „persoană deplină, desăvârșită" (πρόσωπον τέλειον)[168], nu simplă „mască" ori „formă de manifestare" ca la sabelieni.

Ezitarea Sfântului în a accepta termenul πρόσωπον numai după o decantare lentă a sensului se explică prin utilizarea acestuia în teologia sabeliană pentru a desemna modurile diferite de manifestare a unicei persoane divine. Mai mult, Sfântul se va strădui să demonstreze în *Epistola 125*, deși fără succes[169], că Sinodul de la Niceea[170] nu a folosit οὐσία și ὑπόστασις ca termeni sinonimi.

---

celebre definiții ulterioare, „subzistența concretă a unei naturi raționale". Lumea antică nu a cunoscut nici conceptul, nici valoarea autentică a persoanei umane ori divine. Termenul „persoană" din limbile moderne provine însă nu din greacă, ci din latinescul *persona*, împrumutat, la rândul său, din etruscul *fersu*.

[167] Cf. Lucian Turcescu, „Prosopon and hypostasis...", p. 376 ș.u.

[168] *Epistola* 52, III.

[169] Lucian Turcescu, „Prosopon and hypostasis..., p. 383.

[170] „Credem într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute. Și într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut ca Unul-Născut din Tatăl, adică din ființa Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iar nu făcut, Cel deoființă cu Tatăl, prin Carele toate s-au făcut, cele din cer și cele de pe pământ. Care pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire S-a pogorât din ceruri, S-a întrupat, S-a făcut om, a pătimit și a înviat a treia zi, S-a suit la ceruri și iarăși va să vie să judece viii și morții. Și întru Duhul Sfânt. Iar pe cei ce zic: era un timp când Fiul nu

Cu un remarcabil simţ lingvistic, Părintele capadocian va observa că polemicile dintre apuseni şi răsăriteni pe această temă se datorau insuficienţei limbii latine, care, nebeneficiind de un vocabular atât de vast, de rafinat şi de apt pentru speculaţii metafizice, împrumuta din limba greacă pe οὐσία, transliterându-l *usia*[171]. În plus, latinii, în spirit strict niceean, mai identificau pe οὐσία cu ὑπόστασις, acuzându-i pe răsăriteni de înclinaţii sabeliene.

Sfântul Vasile a transferat echilibrul său proverbial din viaţa de zi cu zi şi în domeniul speculativ. Astfel, în abordarea relaţiei dintre fiinţă şi ipostas, va înlătura unitatea oarbă a fiinţei impersonale a monarhienilor şi chiar a arienilor, care, eliminând pe Fiul şi Duhul lui Dumnezeu, Îl reduc pe Dumnezeu la o unică persoană. Acest Dumnezeu monopersonal, lipsit de relaţia eternă şi interioară a iubirii, devine astfel o natură impersonală[172]. Această natură divină nu precede însă Persoanele, ci există numai actualizată în Ele. Părinţii răsăriteni vor sublinia neîncetat că nu există fiinţă neipostatică. Astfel, nu Calcedonul a introdus în cultura europeană noţiunea de „persoană" (Hans Urs von Balthasar), ci Părinţii capadocieni în veacul al IV-lea. Sf. Vasile cel Mare, de altfel, a dezvoltat ca nimeni altul paradoxul existenţei lui Dumnezeu ca Treime de Persoane real subzistente şi ireductibile Una la Alta. Un Dumnezeu Care nu este *părinţime, fiime şi sfinţenie* neconfundate între ele nu este Dumnezeu adevărat[173].

Această distincţie dintre fiinţă şi ipostas este prezentată foarte clar în *Epistola 38* a Sfântului Vasile, care însă, după toate probabilităţile, nu este autentică[174].

---

era şi că înainte de a Se naşte nu era şi că din cele ce nu erau S-a făcut, sau care spun că e din alt ipostas sau fiinţă, sau că Fiul lui Dumnezeu e schimbător ori neschimbător, pe aceştia Biserica Catolică şi Apostolică îi anatematizează." (*Epistola 125*, I, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 208-209)

[171] În *Epistola 214*, IV: „Or faptul că ipostasul şi fiinţa nu sunt unul şi acelaşi lucru, cred că ne-au dat să-l înţelegem chiar şi fraţii din Apus atunci când, simţind îngustimea limbii lor, au tradus în limba din Elada termenul de «fiinţă», căci, dacă ar exista o deosebire cât de mică de nuanţă, ea s-ar fi păstrat prin deosebirea clară şi de neconfundat a termenilor" (în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 334).

[172] Pr. Dumitru Stăniloae, „Fiinţa şi ipostasurile ...", p. 61.

[173] Cele trei proprietăţi personale, fundamentale şi distinctive ale Persoanelor divine, asupra cărora va insista mereu marele capadocian: *nenaştere, naştere şi purcedere.*

[174] Aparţinând fratelui Sfântului Vasile, Sf. Grigorie de Nyssa. Cf. Lucian Turcescu, „Prosopon and hypostasis...", p. 379.

Contribuţia Sfântului Vasile nu este însă deloc neglijabilă. Fiecare Persoană a Sfintei Treimi poate fi gândită ca o comuniune a firii divine generale şi a unei caracteristici personale, τρόπος τοῦ ὑπάρξεος – modul de existenţă şi de posedare a fiinţei divine. Sfântul (cf. *Epistola 210*) va remarca faptul că teologia niceeană urmează calea regală, ţinând echilibrul între politeismul elenic şi monoteismul strict şi limitativ al iudaismului. După 372, marele teolog va deveni tot mai sigur de ortodoxia şi soliditatea formulei care se va impune de acum în teologia creştină: μία οὐσία, τρεῖς ὑποστάσεις[175].

În încheierea acestui capitol, pentru aprofundarea relaţiei dintre *fiinţă* şi *ipostas*, dăm din nou cuvântul Sfântului Vasile, a cărui teologie vorbeşte mai clar, mai expresiv şi mai profund decât un discurs teologic modern: „«Fiinţa» şi «persoana» se deosebesc atât de mult una de alta, pe cât se deosebeşte generalul de particular, cum e, de pildă, cazul cu fiinţa vie a unei mulţimi de oameni sau numai a unui individ singuratic. De aceea, mărturisim că există o singură fiinţă[176] în divinitate, pe câtă vreme în categoria existenţelor particulare nu facem nicio deosebire, doar să luăm persoana ca ceva particular, aşa că despre Tatăl, despre Fiul şi despre Duhul Sfânt dobândim o noţiune precisă şi limpede. Pentru că, dacă nu contemplăm notele specifice ale Fiecăruia, cum sunt paternitatea, filialitatea şi sfinţirea, ci mărturisim pe Dumnezeu după însuşirea generală a fiinţei, atunci nu-i cu putinţă să explicăm în mod sănătos credinţa. Trebuie, dar, să adăugăm fiinţei ceea ce-i comun tuturor celor trei Persoane, exprimându-ne crezul în felul următor: dumnezeirea e comună, paternitatea e ceva specific, iar împreunându-le pe amândouă spunem: cred în Dumnezeu-Tatăl. Tot aşa trebuie să procedăm şi când vom mărturisi despre Fiul, împreunând ceea ce-i general cu ceea ce-i particular, şi când putem spune: cred în Dumnezeu-Fiul. Şi tot aşa vom mărturisi şi despre Duhul Sfânt,

---

[175] Nu trebuie ignorată însă valoroasa – dar uneori ignorata – contribuţie a celui care a fost numit „Origen al Apusului", Tertulian, privitoare la *una substantia, tres personae*.

[176] Şi în cazul acestui termen se cuvine discernământ, deoarece, în limba română, *fiinţă* înseamnă, pe lângă „esenţă, substanţă, existenţă", şi „vieţuitoare, creatură".

făcând legătura între general și special, spunând: cred și într-un Duh Sfânt dumnezeiesc. Așa că peste tot devine clar că în mărturisire se păstrează unitatea în divinitate, pe de o parte, și specificul Persoanelor prin separarea însușirilor atribuite fiecăreia, pe de altă parte. Iar cei care zic că ființa și ipostasul ar fi unul și același lucru vor trebui să mărturisească cum că numai fețele sau Persoanele sunt diferite și, dacă vor refuza să mărturisească existența a trei ipostasuri, atunci va apărea clar că ei nu se rușinează a urma învățătura rea a lui Sabelie, care nu caută să distingă în mod corect noțiunea de persoană de cea de ființă, ci susține că există una și aceeași Persoană, care apare după necesitate sub înfățișări diferite"[177].

Marea dificultate pe care au depășit-o Sfinții Părinți,/și în special capadocienii, a fost lipsa unor termeni și a unor noțiuni ca *eu*, *conștiință*, *subiect*, *interioritate reciprocă* etc. În plus, au întâmpinat mari greutăți în a dezvolta teologia creștină personalistă utilizând categoriile exclusiv substanțialiste ale filosofiei grecești[178]. Cu toate acestea, soluțiile oferite de ei rămân actualizate după împrejurări, universale și perpetuu valabile.

Concluzii

Tema relației dintre experiența religioasă și lingvistică constituie încă un subiect pasionant. În concepția Sfântului Vasile, nu este posibil să vorbim despre o limbă divină, deoarece experiența religioasă transcende orice limbaj uman. Limba nu are scopul de a cunoaște lucrurile și pe Dumnezeu în ființa lor, ci reprezintă un mijloc eficient de comunicare interumană. Limba este mai mult un dar al milostivirii divine decât un instrument de cunoaștere a adevărului.

Problematica terminologiei teologice a beneficiat de soluții foarte limpezi încă din veacul al IV-lea, grație Părinților capadocieni. Sf. Vasile cel Mare, în *Împotriva lui Eunomie*, a afirmat cu

---

[177] *Epistola 236*, VI, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 382-383.
[178] Pr. Dumitru Stăniloae, „Învățătura despre Sfânta Treime ...", p. 96.

claritate că termenii teologici nu reflectă ființa divină sau adevărul lucrurilor, ci consemnează o experiență religioasă concretă a omului care ajunge în contact cu energiile necreate ale lui Dumnezeu. Ființa divină nu poate fi cunoscută, cunoașterea fiind posibilă doar la nivel interpersonal, ca relație vie și comuniune de iubire și rugăciune.

Termenii teologici sunt convenționali, indicativi ai însușirilor sau atributelor divine și semnificativi pentru lucrarea energiilor necreate în lume. Între limbă și adevăr nu există analogie[179]. Părinții au combătut ca false concepțiile analogiste de sorginte platonică și aristotelică. Numele nu descriu ființa lucrurilor, așadar semnificantul nu trimite către esența referentului, ci descrie existența și atributele acestuia condensate și cristalizate în semnificat, acesta din urmă constituind un concept viabil și realist. Cu toate acestea, semnificatul nu se poate transforma într-un instrument gnoseologic. Precum va spune marele patriarh al Bizanțului, Sfântul Fotie, numele nu susțin ființa, „ci sunt tangente la existență"[180].

Cu toate acestea, termenii teologici, deși convenționali și relativi, sunt inspirați de către Duhul Sfânt, călăuzind și îndemnând către experiențe religioase similare celor al căror conținut îl reflectă. Totodată, au și rolul de a norma și verifica autenticitatea și ortodoxia unor astfel de experiențe. Definițiile dogmatice „încadrează experiența personală în experiența și viața comună a Bisericii"[181]. Claritatea și proprietatea formulărilor dogmatice ale marelui arhiepiscop al Cezareei rămân proverbiale, mai ales pentru că sunt însoțite și de modestia sinceră a creștinului autentic: „Dacă s-ar simți nevoia să-mi spun și eu pe scurt părerea despre această temă, aș zice cam așa: raportul dintre ceea ce-i comun și particular e același ca și cel dintre ființă și ipostas, pentru că fiecare din noi participăm la «ființă» prin ceea ce avem în comun, în schimb, însușirile individuale sunt specifice fiecăruia în parte. De aceea și aici

[179] Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă...*, p. 46.

[180] Apud Nikolaos Matzoukas, *Istoria filosofiei bizantine*, traducere de Pr. Constantin Coman și Nicușor Deciu, București, Ed. Bizantină, 2003, p. 246, nota 266.

[181] Christos Yannaras, *Adevărul și unitatea Bisericii*, traducere de Ierom. Ignatie (Ilie) și Uliniuc Ionuț Dumitru, Ed. Sophia, București, 2009, p. 59.

termenul «ființă» este comun tuturor Persoanelor treimice, cum e cazul cu bunătatea, cu dumnezeirea și cu orice s-ar mai putea înțelege, pe când însușirile specifice le are fiecare separat: cea de părinte, de fiu sau de putere sfințitoare. De aceea, dacă s-ar spune că Persoanele sunt fără ipostas, o astfel de afirmație e ceva absurd, iar dacă am accepta ca adevărate toate trei ipostasele, atunci atâtea mărturisim câte și numărăm. În chipul acesta, prin învățătura despre «deoființime» se asigură și unitatea Dumnezeirii, dar și recunoașterea Treimii, adică existența concomitentă a Tatălui, a Fiului și a Duhului Sfânt"[182].

Apofatismul cunoașterii divine și apofatismul teologic se întâlnesc în experiența vie a creștinului aflat în comuniune cu Dumnezeu, unit prin har cu „structura supremei iubiri", Sfânta Treime. Creștinismul nu stă, potrivit Sf. Grigorie Teologul, în cuvinte, ci în realități vii, iar Sf. Vasile cel Mare afirmă cu claritate că scopul teologiei nu este speculația ca scop în sine, ci mântuirea sufletului: „Să lăsăm deoparte, așadar, această căutare indiscretă [a ființei divine], ca fiind imposibil de atins, și să ne supunem sfatului simplu al Apostolului, care ne spune: «*Trebuie să credem mai întâi că Dumnezeu există și că Se face răsplătitor celor ce Îl caută cu sârguință*»[183]. Căci nu trebuie să iscodim ceea ce este [Dumnezeu], ci să [aducem] mărturie că El este și că ne pregătește mântuirea. Așadar, a fost dovedit că ființa lui Dumnezeu este în întregime de necuprins pentru mintea omenească și cu totul inefabilă"[184].

Ierom. Policarp Pîrvuloiu

[182] *Epistola 214*, IV, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 334-335.
[183] *Evr.* 11, 6.
[184] *Împotriva lui Eunomie*, I, 14.

Sfântul Vasile cel Mare

ÎMPOTRIVA LUI EUNOMIE[1]

Cartea I

1. În clipa de față nu ar mai fi fost nevoie să cuvântăm, dacă toți cei asupra cărora a fost invocat[2] numele Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos nu s-ar fi ridicat zadarnic împotriva adevărului Evangheliei, ci s-ar fi mulțumit cu tradiția[3] [primită de la] Apostoli și cu simplitatea credinței. [Dacă lucrurile ar fi stat astfel], și acum am fi îmbrățișat tăcerea pe care am cinstit-o pe deplin dintru început[4]. Dar, de vreme ce vrăjmașul

---

[1] În *Migne* tratatul are un titlu mai amplu: „A celui între Sfinții Părinții noștri, Vasile, arhiepiscopul Cezareei Capadociei, combatere a *Apologiei* nelegiuitului Eunomie". Traducerea tratatului este realizată urmând ediția critică a textului grecesc din Basile de Césareé, „Contre Eunome", în *Sources Chrétiennes*, no. 299, tome I, Editions du Cerf, Paris, 1982.

[2] Invocarea lui Iisus Hristos alături de Celelalte Persoane treimice în cadrul Tainei Botezului. Creștinul nu este botezat în numele creaturii, ci al lui Dumnezeu, așadar Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat. Pentru Sfântul Vasile, tradiția baptismală constituie o expresie normativă a credinței creștine: „Cel ce nu păstrează tot timpul și nu-și înconjoară toată viața, ca de o fortificație sigură, de mărturisirea pe care a depus-o la intrarea în Biserică, – atunci când, abandonând idolii, a venit la Dumnezeu Cel viu –, acela se înstrăinează de promisiunile făcute lui Dumnezeu, contrazicându-și propria iscălitură pe care a depus-o la botez, când a mărturisit credința. Dacă botezul înseamnă începutul vieții mele, iar prima dintre zile este aceea a renașterii, cuvântul cel mai de preț cuvânt dintre toate este cel rostit (la primirea) harului înfierii. Tradiția deci, care m-a condus la lumină și mi-a dăruit cunoașterea lui Dumnezeu, – prin care am fost arătat fiu al lui Dumnezeu eu, cel care, din cauza păcatului, Îi eram cândva dușman –, pe aceasta s-o trădez înșelat de probabilitățile lor? Îmi doresc să merg la Domnul cu această mărturisire, iar pe aceștia îi îndemn să păstreze credința nealterată [până] în ziua [arătării] lui Hristos, să țină pe Duhul nedespărțit de Tatăl și de Fiul, să mențină în mărturisirea credinței și în doxologie învățătura (subscrisă) la botez" (*Despre Sfântul Duh*, X, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, p. 41).

[3] Caracteristica definitorie a ereziei este dezacordul acesteia cu Tradiția apostolică a Bisericii (παράδοσις), deși acest dezacord este adeseori camuflat cu multă atenție și subtilitate.

[4] În fața tainei inefabile și mai presus de cuget, unica atitudine, și totodată metodă gnoseologică, este tăcerea smerită și rugăciunea care stabilesc o comuniune harică și

adevărului[5] stăruiește fără încetare ca răul să prisosească prin neghina pe care a semănat-o de la început în Biserica lui Dumnezeu[6], și-a găsit și în clipa de față instrumente care să-i urmeze trup și suflet în măiestrie[7]. [Vrăjmașul adevărului] introduce [în Biserică], sub straiele creștinismului, tăgăduirea dumnezeirii Unuia-Născut[8], răvășește prin vana înțelepciune din afară[9] neîntinata și simpla învățătură a Duhului dumnezeiesc și pe cei mai neînvățați îi amăgește printr-o vorbire convingătoare[10]. [Acest răspuns[11] este] o necesitate pentru noi, atât din pricina dragostei voastre care ne-o poruncește, cât și pentru păzirea noastră de aceste [învățături].

---

generează o înțelegere mai presus de înțelegere a neînțelesului divin cu care ne unim și pe care îl experiem. Dar, în momentul apariției contestărilor eretice, teologul rupe acest văl al tăcerii pentru a da răspunsul ferm al Bisericii față de răstălmăcirea adevărului vivificator al tainei: „«*Vreme este să taci și vreme este să grăiești*», zice cuvântul *Ecclesiastului*. Așa și acum. După ce a trecut destulă vreme de tăcere, a sosit vremea să deschid și eu gura ca să descopăr adevărul despre unele fapte care nu se cunosc. Pentru că și marele Iov și-a dus multă vreme suferința în tăcere, dovedindu-și bărbăția tocmai în stăruința cu care și-a îndurat cele mai insuportabile dureri, dar, după ce răbdase atât de mult în tăcere și și-a dus chinul, păstrându-l ascuns în adâncul inimii, până la urmă totuși și-a deschis gura și a dat apoi la lumină ceea ce toți știu" (*Epistola* 223, I, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 350).

[5] Diavolul.

[6] Cf. *Mt.* 13, 25.

[7] Τέχνη– aici cu sensul peiorativ de „tehnică, abilitate, meșteșug, mașinație, uneltire". Lui Eunomie i se va reproșa mereu că este mai mult un „tehnician", un logician-lingvist sau un filosof, și nu un teolog autentic. Aluzia trimite și la formația sa sofistică și dialectică.

[8] Literal: μονογενής – „singur născut, unic născut". Aici și mai jos vom utiliza însă „Unul-Născut" – termenul consacrat în vocabularul teologiei creștin-ortodoxe românești. John Breck, în *Puterea cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, trad. de Monica E. Herghelegiu, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999, p. 215 ș.u., demonstrează legitimitatea teologică a acestei lecțiuni.

[9] Înțelepciunea exterioară a culturii umanist-antropocentrice autonome, care Îl contestă și Îl refuză pe Dumnezeu. Sfântul Vasile nu respinge cultura autentică, ci numai pe cea infatuată în propria autosuficiență (*1 Cor.* II, 6: „*Și înțelepciunea o propovăduim la cei desăvârșiți, dar nu înțelepciunea acestui veac, nici a stăpânitorilor acestui veac, care sunt pieritori*"). Totodată, cultura și, mai ales, filosofia și retorica au fost denaturate și utilizate pentru sprijinirea și argumentarea propriilor învățături de către marii ereziarhi. Din această cauză, polemica patristică antieretică are aparența unei combateri a „înțelepciunii acestei lumi".

[10] Cf. *Col.* 2, 4: „*Vă spun aceasta, ca nimeni să nu vă înșele prin cuvinte amăgitoare*".

[11] Riposta teologului la insolența ereticului.

Trecând cu vederea lipsa noastră de pricepere[12] privitoare la această [chestiune] şi faptul că nu suntem exersaţi[13] în acest fel de discursuri, vom consolida astfel adevărul, iar minciuna o vom înfiera, potrivit măsurii cunoaşterii pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu. Socotim că nu vom neglija deloc cel puţin unul dintre [următoarele] trei bunuri. [Mai întâi] vom putea să le oferim mustrarea noastră în loc de medicament[14] celor care deja s-au lăsat cuceriţi [de aceste discursuri mincinoase], iar celor care sunt sănătoşi le vom dărui o pază potrivită. Sau poate vom dobândi mai curând o răsplată pentru a fi venit în ajutorul fraţilor noştri.

După câte cunoaştem, Aetius Sirianul[15] este primul care a cutezat să afirme deschis şi să înveţe plin de curaj că Fiul Unul-Născut este neasemănător[16] după fiinţă cu Dumnezeu şi Tatăl. Ca să nu par că [mă alătur lui] în a rosti vorbe defăimătoare în loc să-i aduc mustrări, nu voi mai pomeni în ce chip [ruşinos] şi-a orânduit felul de viaţă[17], pătrunzând în Bisericile lui Dumnezeu pentru a le ruina. Dar cel care a primit[18] această blasfemie şi a dus-o la desăvârşire este acest Eunomie Galatul[19], care şi-a dobândit faima din faptele cele mai ruşinoase – „*căci,* spune [Apostolul], *slava lor este în ruşinea lor*"[20]. A dorit să-şi câştige prestigiu din faptul că a îndrăznit să scrie despre bunurile care sunt păstrate pentru cei

[12] Competenţa. Fără îndoială, autorul este foarte modest. Totodată, Sfântul era şi destul de tânăr când a scris acest tratat.

[13] Scriitorii creştini compară adesea viaţa creştinului cu viaţa militarilor (cf. *militia Christi*).

[14] Erezia este asimilată unei boli.

[15] Aetius era de origine siriană (cf. Epifanie de Salamina, *Panarion*, L, 3; Sf. Grigorie de Nyssa, *Contra Eunomium*, L, 1).

[16] 'Ανόμοιος– „neasemănător", de unde şi numele de *anomei* atribuit acestei facţiuni ariene radicale.

[17] Aluzie la tinereţea marcată de imoralitate a lui Aetius.

[18] Se conturează existenţa unei „tradiţii" eretice paralele celei a Bisericii şi căreia doreşte să i se substituie.

[19] În realitate, Eunomie provenea din Capadocia, nu din Galatia, precum ne înştiinţează Sf. Grigorie de Nyssa şi Filostorgius. Ulterior, Sf. Grigorie de Nyssa, în cadrul polemicii cu Eunomie, va explica această eroare prin situarea oraşului natal al ereticului în apropierea graniţei Capadociei cu Galatia.

[20] *Filip.* 3, 19.

binecredincioşi, ceea ce nimeni altcineva nu a mai făcut-o vreodată. S-a ridicat pentru a răspândi public, prin această operă sclipitoare, blasfemia care până acum era şoptită printre dinţi[21], râvnind cinstea de a fi înălţat la rangul de autor şi conducător al întregii erezii. O astfel de [erezie] ni se înfăţişează [acum] pentru a fi îndreptată. Fiindcă unul este răul care se află în amândoi, este limpede că, odată cu discipolul desăvârşit[22], va fi înfruntat şi magistrul care a azvârlit seminţele blasfemiei. O, dacă i-ar fi cu putinţă cuvântului nostru, prin mijlocirea rugăciunilor voastre, să primească o asemenea putere pentru a cuprinde, ca acel zelos Finees[23], pe amândouă [aceste persoane[24]] care s-au unit atât de puternic unul cu altul prin blasfemie!

Am nenumărate [dovezi] pentru a arăta în acest discurs că [Eunomie] este mincinos, neînvăţat, răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, lipsit de sinceritate, blasfemator. Despre alte [însuşiri ale acestuia] voi aminti numai în treacăt, însă blasfemia pe care a rostit-o împotriva măreţiei slavei Unuia-Născut mă voi strădui să o dezbrac de vălurile măiestriei [eretice] pentru a o face binecunoscută tuturor.

2. Acum însă mă voi îndrepta către mustrări, începându-mi [discursul] chiar de la titlul [*Apologiei* sale]. Prima dintre blestemăţiile lui este forma aceasta în care şi-a întocmit cuvântările, rezumându-şi învăţătura sub înfăţişarea unei apologii, ca să nu dea impresia că ar începe să născocească şi să expună dogme[25] blasfe-

---

[21] Blasfemia este afirmaţia că Fiul este neasemănător Tatălui după fiinţă: „Să nu îngăduiţi, aşadar, ca insulta să murmure între dinţii voştri!" (*Epistola 204*, IV, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 314).

[22] Cf.: *„Nu este ucenic mai presus decât învăţătorul său; dar orice ucenic desăvârşit va fi ca învăţătorul său"* (*Lc.* 6, 40).

[23] Iată episodul din *Num.* 25, 6-8: *„Dar iată oarecare din fiii lui Israel a venit şi a adus între fraţii săi o madianită, în ochii lui Moise şi în ochii întregii obşti a fiilor lui Israel, când plângeau ei la uşa cortului adunării. Atunci Finees, fiul lui Eleazar, fiul preotului Aaron, văzând aceasta, s-a sculat din mijlocul obştii şi, luând în mână lancea sa, a intrat după israelit în sălaş şi i-a străpuns pe amândoi, pe israelit şi pe femeie, în pântece; şi a încetat pedepsirea fiilor lui Israel"*.

[24] Aetius şi ucenicul său, Eunomie.

[25] Termenul δόγμα desemnează aici doctrina eretică, la fel şi κήρυγμα puţin mai jos. Ulterior cei doi termeni se vor specializa, desemnând „învăţătura de credinţă ortodoxă fundamentală şi normativă", respectiv „lucrarea şi conţinutul propovăduirii Evangheliei".

matoare, ci că datorită necesității este silit să rostească astfel de discursuri. Căci a dorit ca, în orice chip, să vestească peste tot această răutăcioasă și atee[26] propovăduire și să înfățișeze în public blasfemia pe care de multă vreme o zămislise și o născuse. Însă, a observat faptul că a se ridica pe sine la demnitatea de magistru în chip public este mai mult decât neplăcut și stânjenitor pentru cei ce-l ascultă, [și, pe lângă aceasta,] îl mai înfățișează încă nedemn de încredere și suspect pentru cei mai mulți dintre ascultători. [Și aceasta] din cauză că dorința de glorie l-a condus către inovație[27]. Însă, dacă și-a alcătuit discursurile sub forma apologiei, aceasta s-a petrecut pentru a se feri de suspiciunea inovației și pentru a-și liniști ascultătorii, știut fiind că din fire oamenii obișnuiesc să se arate binevoitori cu cei inferiori[28]. De aceea îi învinuiește pe acuzatori și atribuie acelora cauza [scrierii] acestei opere. Însă, pentru ca tuturor să li se arate limpede măiestria acestuia, nu este deloc vătămător să ascultați începutul cuvântării. Iată-l precum este:

Eunomie: A defăima și a învinui pe alții prin neînfrânarea limbii și prin nesăbuința cugetării știut este că reprezintă o lucrare josnică și potrivită celor ce doresc să-și facă dușmani. Însă, dacă se ivește vreo ponegrire vătămătoare faimei, [oricare] dintre bărbații înțelepți se silește din răsputeri să îndepărteze minciuna prin mustrări și prin propria chibzuință se îngrijește și de siguranța multora pe diferite [căi].

Sfântul Vasile: Așadar, înfățișarea acestui discurs este a unui [om] care nu face nimic cu simplitate și sinceritate. Căci, din pricina bănuielii de inovație, își învăluie [erezia] în umbra unei apologii și vânează astfel bunăvoința ascultătorilor, ca și cum nece-

---

[26] Aici cuvântul nu are sensul său propriu, ci acela de „sacrileg, lipsit de pietate, blasfemator, hulitor". Ereticul, creându-și propria viziune asupra divinității, diferită de cea a Bisericii, nu adoră în realitate pe Dumnezeul Adevărului, ci acordă cinstire unui Dumnezeu inexistent, fals, unui rod al plăsmuirilor rațiunii sale trufașe. Sf. Atanasie cel Mare ne înștiințează în lucrarea *De synodis* că Aetius era supranumit „Ateul".

[27] Inovația în materie de doctrină constituie erezie. De aceea ereziarhii, printre care și Eunomie, se vor strădui să-și legitimeze erorile prin demonstrarea pretinsei conformități a acestor „înnoiri" cu Tradiția ortodoxă a Părinților.

[28] Așadar, se solidarizează instinctiv cu cei ce sunt atacați și nevoiți să se apere.

sitatea [răspunsului] la defăimare l-ar fi condus către acest discurs. Dar efectul teatral al apologiei este compromis din pricina învinuirii împotriva căreia pretinde că se războiește, fiindcă, spunând că nu are acuzator, pătrunde într-o comedie[29] apologetică lipsită de personaje. Nu din cauza mărinimiei sale nu amintește numele celor care l-au amărât – căci cum [și-ar îngădui aceasta] de vreme ce revarsă ocări peste cei care vorbesc împotriva lui? Dar, trecând cu vederea evidența minciunii, se rușinează să numească limpede persoanele care îl învinuiesc. Căci, dacă ar fi avut câteva nume, le-ar fi grăit în întregime și le-ar fi strigat, iar dacă nu pentru a-și potoli mânia, atunci cel puțin pentru a urmări siguranța celor mulți, despre care pretinde că ar avea cea mai mare purtare de grijă. Fiindcă viclenia care se ascunde este mai primejdioasă decât cea cunoscută de toți. Astfel încât, dacă i-am fi cunoscut pe calomniatori[30], am fi reușit să ne izbăvim cu ușurință de „neînfrânarea limbii și de nesăbuința cugetării lor"[31], pentru a folosi chiar cuvintele acestui preaînțelept.

Dar, indiferent de motiv, de vreme ce a păstrat tăcerea până acum, acum să fie întrebat, acum să dea răspuns!

Cine sunt acei acuzatori care au azvârlit învinuirile și care l-au silit să alcătuiască apologia? Din care parte a lumii au sosit? Cine sunt judecătorii împotriva cărora poartă lupta? În fața cărui tribunal s-a înfățișat cu scrierea aceasta? În care loc de pe pământ sau de pe mare s-a întrunit acesta? Ce ar mai putea spune privitor la cele de față? În Seleucia[32]? Însă [acolo] au fost osândiți prin tăcerea lor, deoarece nu s-au întâlnit cu cei ce se adunaseră împreună cu ei, deși aceștia îi chemaseră de nenumărate ori. De aceea au fost osândiți în

---

[29] De fapt, δρᾶμα – „piesă teatrală, comedie sau tragedie". Pentru marele capadocian, opera eretică a lui Eunomie constituie un joc irațional lipsit de seriozitate, o ficțiune dramatică.

[30] Literal: συκοφάντας – „delatori, denunțători, pârâtori".

[31] Sunt citate cu intenție ironică vorbele lui Eunomie de mai sus.

[32] Sinodul arian din Seleucia Isauriei din 359, care a fost dizolvat din ordinul questorului imperial, neajungându-se la o formulă de credință din cauza disensiunilor dintre facțiunile ariene. Disensiunile au dus la retragerea din sinod a grupării conduse de Acacius, grupare care a refuzat ulterior cu obstinație revenirea la lucrările sinodului. La acest episod face aluzie Sfântul Vasile în cele ce urmează.

acest fel. Căci discursul meu este adresat în egală măsură întregii adunături[33], fiindcă, din pricina comuniunii lor întru blasfemie, au fost smulși asemenea unui mădular bolnav din trupul sănătos al Bisericii. În Constantinopol[34]? Dar acolo nu are nevoie de apologie și de discursuri. Căci, după ce au pus stăpânire pe cei de la curtea imperială și pe ceilalți înalți demnitari, au înaintat cu lucrarea lor și printre cei din preajma acestora. Ei au fost acuzatori, ei judecători, ei călăi și tot ceea ce au dorit, în vreme ce [s-au năpustit asupra] episcopilor, izgonindu-i pe unii, înscăunându-i pe alții, făcând să atârne primejdia morții asupra altora, în timp ce își împărțeau între ei orașele[35] cu depline puteri. Unul[36] care a fost alungat din cetățile Siriei a primit ca un tiran [scaunul episcopal] de Constantinopol. Iar însuși acest nebiruit și temut plăsmuitor de mituri[37] a primit ca plată a blasfemiei sale [episcopia] Cyzicului. Iar Theosebius, după ce a fost osândit pentru niște blasfemii de negrăit, a sorbit Biserica Sardesului. Și trec sub tăcere Bitinia, Paflagonia și Cilicia[38] și toate [ținuturile] care au fost copleșite de răutatea aceasta care s-a răspândit împrejur. Pentru ce fel de apologie este acum prilejul potrivit? Însă, cred că nu ar putea să mintă nici dacă ar dori. Astfel încât, cu totul adevărat este că forma discursului său reprezintă o măiestrie [ticluită] pentru a înșela. Dar acestea sunt de ajuns privitor la chestiunea de față.

Luați aminte însă la cele pe care le scrie puțin mai încolo. Căci poate nu este lipsit de folos să scoatem la lumină câteva exemple ale înfumurării sale:

---

[33] Facțiunea ariană a lui Eunomie.

[34] Sinodul de la Constantinopol din 360 a fost marcat de influența arienilor, care intraseră în grațiile conducerii imperiale (cf. Pr. Nicolae Chifăr, *Istoria creștinismului*, vol. II, Ed. Trinitas, Iași, 2000, pp. 29-47).

[35] Mai exact episcopiile orașelor respective.

[36] Eudoxius de Antiohia, depus de Sinodul de la Seleucia din 359, protector al lui Eunomie, cel care l-a hirotonit diacon și care va juca un rol important în alegerea lui Eunomie ca episcop de Cyzic.

[37] Λογογράφος – logograf. Prin acest nume, în literatura greacă au fost desemnați primii istorici anteriori lui Herodot, ale căror opere se caracterizează prin lipsa obiectivității, recursul obstinat la anecdote și relatări cu caracter miraculos pentru a spori popularitatea relatării, căutarea obstinată a senzaționalului în detrimentul investigării științifice și oneste a adevărului istoric etc.

[38] Fiefuri recunoscute ale anomeilor.

3. *Eunomie*: Înainte de toate vă cer, tuturor celor ce ne ascultați în această clipă și celor care veți afla acestea mai târziu, să nu doriți a discerne adevărul de minciună potrivit numărului mare [al adepților acestuia], dând cinstire și crezare celor mai mulți. Să nu vi se întunece cugetul, alipindu-se de [măreția] demnităților, nici să nu acordați vreun avantaj celor ce au ajuns mai devreme și nici să nu vă închideți auzul în fața celor sosiți mai târziu.

Sfântul Vasile: Ce spui? Că nu acordăm avantaj celor veniți mai înainte? Că nu respectăm mulțimea celor ce sunt în clipa de față creștini și a celor care sunt astfel de când s-a propovăduit Evanghelia? Că nu ținem seama de vrednicia celor ce au strălucit prin felurite harisme duhovnicești? Această cale pe care ai deschis-o este dușmănie și blasfemie pentru toți aceștia. Dar, oare, chiar dacă ar fi să închidem o dată pentru totdeauna ochii sufletului, iar cugetul nostru ar disprețui amintirea oricărui sfânt, după ce fiecare ne-am fi golit și măturat inima[39], [crezi] că am primi amăgirile și sofismele tale? Într-adevăr, te-ai înălța la o mare putere dacă s-ar întâmpla ca învățătura ta să reușească ceea ce nu a izbutit diavolul prin puzderia sa de măiestrii[40]. Și aceasta numai dacă ai izbuti să ne convingi să socotim tradiția păstrată de atâția sfinți așa de multă vreme până acum drept mai puțin vrednică de cinstire decât necredincioasa ta cugetare.

Și nu-i este îndeajuns că duce în rătăcire pe cei care îi ascultă acum opiniile, ci pretinde că și cei care vor înțelege discursul său cândva, mai târziu, vor lua aceeași hotărâre. Câtă lăudăroșenie deșartă! Dar să presupunem că acest tratat va dăinui și amintirea sa nemuritoare îi va fi păstrată în vremurile care vor veni. Și cel care afirmă răspicat acestea, după puține clipe, se va înfumura plin de trufie în fața celor care îl ascultă, vorbindu-le astfel judecătorilor din această comedie:

---

[39] Ceea ce dorește să exprime aici Sfântul Vasile este următoarea idee paradoxală, un fel de *reductio ad absurdum*: chiar un om care nu are nici cea mai neînsemnată idee despre doctrina creștină ar sesiza, în mod natural, absurditatea și falsitatea propovăduirii ariene.

[40] Cf. *Ef.* 6, 11.

Eunomie: Pe lângă acestea, nu vă porniți împotriva noastră, dacă disprețuiți semeția și teama, cinstind mai mult încredințarea celor ce vor veni decât favoarea și siguranța celor de față, judecând că amenințarea cu pedepsele care sunt orânduite pentru necredincioși este mai de temut decât orice suferință pământească și decât moartea vremelnică. [Astfel], am înfățișat adevărul golit de orice văl.

Sfântul Vasile: Care fel de negrăită lăudăroșenie poate întrece acest zăngănit de cuvinte? Vicleniei i se adaugă și insolența depășirii măsurii față de judecători. Se folosește de acestea în fața celor pe care îi urăște. Căci cu mare greutate se pot abține [judecătorii] să [nesocotească un om] care disprețuiește îndărătnicia și înfumurarea, care cinstește mai mult încredințarea celor ce vor veni decât favoarea și siguranța celor de față și care crede că pedeapsa viitoare este mai înfricoșătoare decât moartea vremelnică. Aceasta este [ca și cum le-ar spune]: pentru ce, o bărbaților, vă mâniați împotriva mea, a celui care am sosit în numele virtuții, a celui care m-am ridicat mai presus de cele pământești și mi-am statornicit cetățenia în cer? Foarte nou, într-adevăr, acest fel de fanfaronadă! Căci, prin cele prin care dă impresia că disprețuiește orgoliul, se înalță de fapt la ultima treaptă a înfumurării. Deoarece, dacă dovedește că elementele principale ale viețuirii potrivit Evangheliei sunt cele pentru care merită a fi iertat, crede că i se cuvine scuzată [dorința] de a se asemăna unuia dintre aceștia care fac parte dintre cei desăvârșiți[41]. Iată, așadar, de care fel sunt trăsăturile întregului său scop, cu toate că multe au fost trecute sub tăcere. [Acestea] sunt îndeajuns pentru a recunoaște, dincolo de minciunile pe care le rostește, pe tatăl minciunii[42] și pentru a afla, din fanfaronada lui, împreună cu cine va fi osândit, fiindcă Apostolul grăiește limpede: cel înfumurat va cădea în osânda diavolului[43].

După acestea, să trecem la restul argumentelor noastre pentru combaterea [ereticului].

---

[41] Eunomie cere judecătorilor iertare pentru că virtutea sa a depășit simpla împlinire a preceptelor Evangheliei.

[42] Diavolul (cf. *In*. 8, 44).

[43] *„Ca nu cumva, trufindu-se, să cadă în osânda diavolului"* (*1 Tim*. 3, 6).

4. Mai întâi, ne înfățișează o [mărturisire] de credință alcătuită din cuvinte simple și insuficient definite care au fost folosite de către [Sfinții] Părinți, fără însă [ca aceștia] să întindă cercetarea și înspre problemele care țin de acestea, ci teologhisind în chip firesc și cu simplitatea inimii. Ba chiar Arie, precum spun aceștia, pentru două motive a prezentat această [mărturisire de credință] lui Alexandru[44], înșelându-l – căci aceasta o spun ei înșiși – ca și cum [mărturisirea] s-ar fi potrivit cu părerea [patriarhului]. Primul [motiv], pentru a evita bănuiala de inovație, de vreme ce primește credința Părinților ca dreaptă, celălalt, pentru ca toți cei care, lipsiți de prevedere, vor da crezare simplității acestor cuvinte să fie învăluiți în mrejele sofismelor sale. Totodată, a înțeles și aceasta: este cu putință să-și introducă prin înșelăciune părerea, dacă [o va așeza alături] de prezentarea [credinței] Părinților[45]. În acest fel gravele sale blasfemii vor fi tăinuite. Dacă s-ar întâmpla să fie prins asupra faptului[46], va părea că este nevinovat, deoarece nu a grăit nimic de la sine însuși, ci a fost numai un simplu tălmăcitor al cugetării altora. Prin aceasta, nu își dădea seama cât de ridicol pătimește. Căci, după ce a copleșit această [credință a Părinților] cu multe și mari laude, puțin mai jos iar o înconjoară cu ocări rușinoase. Dar, ca să fie mai limpede ceea ce spun, îi voi cerceta opera, împărțind-o pe secțiuni. Și, mai întâi, să luăm cunoștință despre [mărturisirea] sa de credință, prezentând-o în chiar cuvintele aceluia:

Eunomie: După ce am înfățișat, mai întâi, cuvioasa Tradiție pe care am primit-o spre păstrare dintru început, de la Părinți, ca pe un judecător nepărtinitor[47] și ca pe un canon, să folosim acest criteriu scrupulos pentru a hotărî asupra celor spuse.

Sfântul Vasile: Acestor cuvinte le adaugă [mărturisirea] de credință care se înfățișează astfel:

---

[44] Patriarhul Alexandriei.

[45] Necesară pentru a-și legitima doctrina eretică.

[46] Verbul grecesc folosit aici este *φοράω* – „a căuta într-o casă după hoți ascunși".

[47] În original: γνώμον – „cel care interpretează și discerne corect, martor, examinator, inspector, cod, regulă de viață", „gnomon – vergea verticală plasată pe o placă orizontală, în Antichitate, pentru determinarea meridianului locului și pentru stabilirea orei". Toate aceste sensuri nu epuizează însă adânca semnificație a Sfintei Tradiții.

Eunomie: Credem într-Un Dumnezeu Atotputernic, de la Care [sunt] toate[48]; și într-Un singur Născut Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul, Domnul nostru Iisus Hristos, prin Care [sunt] toate; și într-Un Duh Sfânt, Mângâietorul.

Sfântul Vasile: Apoi adaugă imediat:

Eunomie: [Mărturisirea] de credință cea mai simplă și comună tuturor celor care se străduiesc să pară sau să fie creștini, ca să spun pe scurt ceea ce este cel mai important, este aceasta ...

Sfântul Vasile: Despre contradicțiile aflate în cele ce le-a spus și despre nerușinata opoziție a vorbelor sale una față de alta vom discuta puțin mai târziu. Dar, mai întâi, să ne reamintim că acesta este omul care, în cuvintele de mai sus, ne făgăduia cu mare fală că ne va înfățișa adevărul dezgolit de orice văl. Privitor la acestea a scris în alt loc: „Credem că nenașterea constituie ființa Dumnezeului universului și că Unul-Născut este neasemănător după ființă cu Tatăl". Căci acestea le-ar fi scris [și acum] dacă, precum pretinde, nu și-ar fi ascuns cu perfidie cugetarea ca sub o cortină. Dar, după cum cred, toate discursurile pe care le ține sunt perfide. Pe ale sale[49] le trece sub tăcere, ca să nu se înfățișeze drept lipsit de încredere sau nesuferit urechilor neexercitate [în cele ale teologiei]. Astfel, pune înainte [mărturisirea] de credință a Părinților, intenționând ca, datorită generalității cuvintelor [folosite], să nu arate nicio contradicție [între aceasta] și conținutul discursului său. Și astfel se adaptează cu ușurință [intenției sale] ca, sub aparența explicării [mărturisirii de credință a Părinților], să-și modifice discursul, potrivit celor pe care le-a plănuit mai dinainte. Faptul că acestea sunt adevărate este limpede dovedit de aici: înfățișându-și [mărturisirea de credință], se năpustește îndată asupra interpretării ei, pretextând, printre altele, că această [mărturisire] nu-i este îndeajuns pentru a-l elibera de învinuire.

Așadar, pentru ce pricină ai așezat înainte aceasta și nu te-ai apropiat îndată de acele cuvinte [ale Părinților], care, fiind întru totul adevărate și lipsite de greșeli, ar fi fost în stare să te despo-

---

48 *1 Cor.* 8, 6.

49 Învățăturile eretice.

văreze de învinuiri? Acum ne înfățișează [cuvintele Părinților] ca pe un criteriu plin de lumină, acum le corectează iarăși, ca și cum nu ar cuprinde nimic de înțeles. Aceasta este binecunoscut tuturor cum că pentru amăgire își învăluie cugetarea în simplitatea credinței, asemenea unui giulgiu care învelește un mort, pentru ca astfel să-i rănească prin răutatea blasfemiei pe cei neîncercați care își îndreaptă atenția asupra aparențelor. Însă [Eunomie nu dorește] să pară că, fără vreo necesitate, încearcă să corecteze [mărturisirea] de credință pe care a ridicat-o în slăvi prin laude mai presus de închipuire. Iată însă cum o descrie, de parcă și-ar fi uitat propriile cuvinte: „[Mărturisirea] de credință cea mai simplă și comună tuturor celor care se străduiesc să pară sau să fie creștini, ca să spun pe scurt ceea ce este cel mai important ..."

Spune-mi, te rog, cuvioasa Tradiție a Părinților, pe care tu însuți ai numit-o *canonul*, judecătorul și criteriul luminos [al adevărului], pe aceasta o numești acum unealta amăgirii, mijloc de tăinuire[50] [a adevărului] și altele de acest fel? Căci, dacă aceasta nu se potrivește celor ce sunt prin fire creștini, ci celor care au preferat mai degrabă să pară decât să fie creștini, pentru care alt lucru se cuvine a fi îmbrățișată? Cine este atât de nesăbuit încât să spună despre canonul dreptății că s-ar potrivi mai curând celor cu sufletul rătăcit, iar despre acest judecător nepărtinitor al adevărului [că s-ar potrivi] dușmanilor adevărului? Fiindcă aceia care au socotit un lucru mai însemnat să fie numiți creștini în loc de a fi cu adevărat și s-au înveșmântat cu această mască pentru înșelarea multora se află departe de adevăr și dreptate. *„Așadar, nici ceea ce este rătăcit nu se poate îndrepta"*[51], după cuvântului *Ecclesiastului*, nici criteriile adevărului nu se potrivesc celor ce au ales să ducă o viață în minciună, precum i se pare acestuia[52].

5. Astfel, ca să pară în comuniune cu Părinții, laudă credința acestora, însă, atunci când o înfățișează sub o formă nouă, deschide

[50] Literal: σχηματισμοῦ – „al camuflării, al disimulării".
[51] *Eccl.* 1, 5.
[52] Lui Eunomie.

calea către propria lui interpretare. De aceea, despre aceeași [mărturisire] de credință spune că reprezintă un canon, dar că, [totodată], îi lipsește o adăugire mai exactă. De-ar fi această [spusă] semnul celei mai de pe urmă nesăbuințe făcute de acest amic al comparației [între cuvinte]! Căci, o preaînțelepte, [acea Tradiție care este] canonul și judecătorul nepărtinitor [al adevărului] nu are nevoie de nicio adăugire în vederea exactității, de vreme ce nu-i lipsește nimic pentru a fi canon și judecător nepărtinitor [al adevărului]. Fiindcă o adăugire se face în măsura [în care există] o lipsă. Iar dacă [mărturisirea de credință] era nedesăvârșită, ar fi fost incorect să primească o asemenea denumire. Dar destul despre acestea. Să cercetăm acum cuvintele pe care le rostește despre Dumnezeu.

Eunomie: Mărturisim - spune - că există Un singur Dumnezeu, potrivit noțiunii naturale și învățăturii Părinților, Care nu a fost creat nici de El Însuși, nici de un altul. Fiecare dintre aceste două [afirmații] sunt [concomitent] imposibile, în egală măsură, deoarece, potrivit adevărului, cel care creează trebuie să preexiste celui ce este creat, iar cel ce este creat trebuie să urmeze după cel care creează. Și nici nu este cu putință ca un lucru să existe înainte sau după el însuși, nici ca altceva să existe înaintea lui Dumnezeu. Așadar, unde se află acest cineva care, aflat în al doilea loc după Dumnezeu, să aibă vrednicia dumnezeirii?

Sfântul Vasile: Pentru ce am așezat aici întregul său cuvânt? Pentru a da la iveală pălăvrăgeala acestui om, pe care o folosește de-a lungul întregului său discurs. Și aceasta deoarece, spunând că, potrivit noțiunilor comune[53] tuturor, este un lucru evident că Dumnezeu este nenăscut, se mai străduiește să ne aducă și dovezi. Astfel, se aseamănă unuia care, în plină amiază, ar dori să-i învețe, prin raționament, pe oamenii înzestrați cu vederea sănătoasă că soarele este cel mai strălucitor dintre toate stelele cerului. Dacă

[53] Κοινὴ ἔννοια - formulă specifică filosofiei stoice, desemnând ideile generale și cvasi-unanim acceptate care se formează în chip natural în mintea fiecăruia. Părinții Bisericii vor invoca în mod frecvent această formulă ca argument în favoarea *inascenței* conceptelor teologiei creștine.

devine ridicol cel care demonstrează în chip rațional ceea ce este binecunoscut tuturor prin simțuri, cel care propovăduiește ceea ce este mărturisit [de către toți] potrivit principiilor[54] comune nu se va face oare vinovat de aceeași nesăbuință? Căci cele [inteligibile] sunt mai de încredere pentru cei înțelepți decât cele care se înfățișează vederii[55]. Dacă ar exista vreunul care să înfrunte lipsit de rușine acest adevăr și să pretindă că ceea ce este nenăscut ar fi fost născut de el însuși sau de către altul, deșertăciunea spuselor sale poate ar avea vreo iertare. Dar nimeni, până în clipa de față, - nici dintre cei din afara cuvântului [Evangheliei][56], nici dintre cei ce se află înlăuntrul Bisericii –, nu s-a împotrivit adevărului în așa fel încât să ajungă la o asemenea paralizie sufletească de a pune sub semnul îndoielii *nenașterea* celui nenăscut. Nu întrevăd ce câștig [ar fi dobândit] din aceste cuvinte. Avem nevoie de silogismele lui Aristotel și ale lui Chrisip[57] pentru a afla dacă cel nenăscut a fost sau nu născut, fie de el însuși, fie de către un altul, și dacă nu este cumva mai tânăr sau mai bătrân decât el însuși? Ce intenționează [Eunomie] prin aceste [cuvinte]? Mi se pare că [dorește] să se înfățișeze adepților săi drept foarte spiritual, înzestrat cu o minte ascuțită și ieșită din comun, capabilă de a descoperi o absurditate încă și mai ascuțită și de a dezlega cele ce sunt încifrate și ascunse. Astfel, se arată foarte încântat de iscusita sa întoarcere din condei a cuvintelor și de rafinamentul argumentelor folosite pentru a dovedi că nenăscutul nu a fost născut nici de sine, nici de către un altul. Apoi, fără îndoială, [de-a lungul discursului], nu-și mai uită arta sa măiastră.

Dar, zăbovind asupra celor ce sunt mărturisite de către toți, își pune deoparte câteva elemente utile pentru raționamentele sale

---

[54] Πρόληψις – „schemă, structură, imagine mentală înnăscută, potrivit căreia este asimilată și prelucrată informația venită din exterior".

[55] Afirmație fundamentală pentru „filosofia" patristică. Pentru credincios, Dumnezeu și realitățile credinței sunt cu mult mai „reale" și mai concrete decât realitatea materială înconjurătoare.

[56] Necreștinii.

[57] Chrisip și Aristotel sunt considerați de către Părinții greci drept magiștrii artei dialectice.

care vor urma. Nu-i este indiferent că, potrivit adevărului, cel care creează trebuie să preexiste celui care este creat. Însă, el își raportează aceste argumente la Fiul și [dorește] să fim de acord mai dinainte că Fiul a fost adăugat Tatălui mai târziu, știut fiind despre cel care naște că este mai vechi decât cel care este născut. Din cele spuse, [intenționează] să conchidă că Fiul a fost născut din neant. Combaterea acestei blasfemii împotriva Fiului o vom amâna pentru locul potrivit ei. În ceea ce mă privește, voi zice că această denumire de *nenăscut*, pe bună dreptate, se cuvine a fi trecută sub tăcere, fiindcă nu se găsește nicăieri în Scriptură și constituie primul element al blasfemiei lor, cu toate că pare a corespunde cu noțiunile noastre. Denumirea de *Tată* are același sens ca și cea de *nenăscut*, deși include noțiunea de *Fiu* din cauza relației care o face subînțeleasă. Căci, Cel Ce este prin Sine *Tată* este și singurul Care nu provine din niciun altul; și [calitatea de] *a nu proveni din niciun altul* este același lucru cu *a fi nenăscut*. Așadar, nu-L vom numi mai curând *Nenăscut* în loc de *Tată*, doar dacă nu cumva avem de gând să fim mai înțelepți decât Mântuitorul, Care a spus: *„Mergând, botezați în numele Tatălui"*[58], nu în al *Celui Nenăscut*. Dar [sunt de-ajuns] cele spuse privitor la aceasta! Noi vom cerceta urmarea discursului [acestui eretic]. Mergând puțin mai departe, el rezumă într-alt fel cele afirmate, spunând:

Eunomie: Așadar, dacă a fost dovedit că El Însuși nu poate preexista înaintea Sa, niciun altul înaintea Lui, ci El este mai înainte de toate, din aceasta rezultă că [posedă] calitatea de a fi nenăscut; mai mult, că El Însuși este „fire nenăscută".

Sfântul Vasile: Așadar, consider că este lesne a înțelege răutatea pe care am observat-o în aceste [cuvinte], deși [Eunomie] nu-i oferă niciun pic de atenție. Însă, nu este câtuși de puțin la îndemână a o înfățișa și celor mulți[59]. Cu toate acestea, trebuie să încercăm, punându-ne nădejdea în Cel Care dăruiește *„cuvânt celor care*

---

[58] *Mt.* 28, 19.

[59] Creștinilor simpli, neinițiați în subtilitățile polemicii antiariene. Totuși, deoarece mulți credincioși deveneau victime ușoare ale sofismelor teologice ale „misionarilor" arieni, Sfântul Vasile va întreprinde această dificilă muncă de explicare a dogmelor dreptei credințe.

binevestesc cu multă putere"[60]. Spunând că El[61] nu există înaintea Sa, nici altceva nu există înaintea Sa, urmează că [posedă] calitatea de a fi nenăscut. Apoi, luând în considerare cele ce au fost stabilite, în mod logic urmează că argumentarea acestuia se va întoarce împotriva lui. Căci, dacă *nenaşterea* Îi aparţine lui Dumnezeu, este limpede că Îi este atribuită din exterior. Iar ceea ce este exterior lui Dumnezeu nu constituie firea Sa. Iată cum ajunge, pornind de la acestea, să-şi împânzească şi să-şi reverse răutatea. Dar, pentru a nu pătimi aceasta, ce face? Puţin păsându-i de ridicolul căruia urmează să se expună din pricina incoerenţei spuselor sale, purcede la corectarea argumentării, deturnând-o către ceea ce urzeşte el şi spunând: „Dar mai degrabă este El Însuşi fire nenăscută". Aceasta însă nu se potriveşte câtuşi de puţin cu cele precedente. Căci în ce chip *nenaşterea* poate fi ceva ce este posterior lui Dumnezeu şi iarăşi ceva ce nu Îi este posterior, dar este înţeles ca fiind conţinut în raţiunea firii Sale? Totuşi, [Eunomie] nu îşi nimiceşte în întregime sofismul. Căci, după ce a spus că *nenaşterea* Îi aparţine lui [Dumnezeu], şi-a oprit aici raţionamentul, neavând cum să afirme că *nenaşterea* reprezintă firea Dumnezeului universului. [La fel, nu a fost capabil] să demonstreze că Fiul Unul-Născut este străin [Tatălui] în ceea ce priveşte firea, deoarece nicio putere care L-ar urma din exterior nu poate destrăma înrudirea fiinţială dintre Tatăl şi Fiul. De fapt, adăugând că „mai degrabă este El Însuşi fire nenăscută", a demonstrat aceasta: Dumnezeu este însăşi această *nenaştere.* Dar, după ce vom merge puţin mai departe cu discursul, vom arăta că prin aceasta pregăteşte dinainte drumul pentru instăpânirea blasfemiei sale. Ceea ce spune de la început este limpede şi rezultă din însuşi adevărul lucrurilor, potrivit celor stabilite. Însă ceea ce lasă pentru sfârşit este înfumurarea sa de eretic, cea care îl face pe acest plăsmuitor de mituri să se repeadă la corectarea propriului raţionament, sărind de la una la alta cu o insolenţă fără egal.

Cum este cu putinţă, aşadar, ca acelaşi lucru să Îi aparţină lui Dumnezeu şi să fie totodată acelaşi lucru cu El, când este evident

---

[60] *Ps.* 67, 12.

[61] Dumnezeu-Tatăl.

tuturor că este alt lucru ceea ce aparţine cuiva faţă de acela căruia îi aparţine. Însă, el a încercat să-şi asigure o portiţă de scăpare: de la argumentul pe care l-a întemeiat prin furtişag înaintează la ticluirea [afirmaţiei] că *nenaşterea* constituie firea Dumnezeului universului, astfel încât după această demonstraţie să existe un acord în privinţa faptului că Unul-Născut este neasemănător după fiinţă cu Tatăl. Luaţi aminte la cele pe care le rosteşte!

Eunomie: Când vorbim despre *nenaştere*, nu avem în vedere numai o noţiune omenească potrivit căreia trebuie să-L preaslăvim [pe Dumnezeu]. Şi, în acest fel, ne împlinim datoria cea mai însemnată, aceea de a mărturisi că [Dumnezeu] *este ceea ce este*. Căci cele ce sunt grăite în chip conceptual îşi au existenţa numai în rostire, apoi se risipesc odată cu glasul[62].

Sfântul Vasile: [Acesta] refuză să înţeleagă *nenaşterea* în mod conceptual în ceea ce-L priveşte pe Dumnezeu, socotind că prin aceasta îi va fi mai lesne să-şi ducă la bun sfârşit încercarea sa de a [demonstra] că *nenaşterea* constituie fiinţa Sa. Şi astfel, pornind de aici, [va fi în stare] să demonstreze, fără discuţie, că Unul-Născut este nesemănător Tatălui după aceeaşi fiinţă. De aceea, se agaţă de termenul de *concept*[63], ca şi cum nu ar avea absolut nicio semnificaţie şi ar fi înzestrat cu subzistenţă[64] numai în timpul rostirii[65]. Şi mai pretinde că este nevrednică de Dumnezeu adorarea Sa împreună cu conceptele care Îl privesc[66]. Cât despre mine, nu voi

[62] Eunomie se contrazicea. Pe de o parte atribuia termenului *nenăscut* capacitatea de a exprima în mod just fiinţa veritabilă a divinităţii, iar pe de altă parte nega tuturor celorlalte atribute divine acoperirea în realitate şi reflectarea unor însuşiri reale. Pentru el, toate atributele divine se reduceau la unul singur: ἀγηννεσία.

[63] 'Επίνοια – „act al gândirii, cugetare, noţiune, reflexiune conceptuală, sens". Termenul este dificil de tradus; G.W. Lampe, în al său *Patristic Lexicon*, afirmă că, în controversa cu Eunomie, Sfântul Vasile utilizează acest termen pentru a exprima „cugetarea asupra unui concept deja format"; alte sensuri propuse de exegeţi ar fi: „Idee pură, decantată de orice element senzorial, analiză mentală" (A. Orbe), „actul mental şi rezultatul acestuia" (Th. Damas), „activitatea reflexivă a spiritului capabil de abstracţiune pornind de la datele percepţiei, abstracţie care descompune şi recompune raţional un obiect în funcţie de diversele sale aspecte formale; activitatea conceptuală a spiritului" (B. Sesboué).

[64] 'Υπόστασις.

[65] Aşadar, orice atribut al lui Dumnezeu, în afară de *nenaştere*, este fără sens.

[66] Atributele divine au şi ele ceva din sfinţenia divină pe care o reflectă în limbaj omenesc.

afirma cu convingere nimic despre faptul dacă *nenaşterea* poate fi contemplată cu sau fără ajutorul *conceptului*, mai înainte de a fi edificaţi chiar de cercetarea termenului.

6. Astfel, îl voi întreba cu plăcere ce este în sine conceptul. Oare acest termen nu semnifică absolut nimic, decât un sunet emis de către limbă? Dar, în acest caz, nu mai este o lucrare a minţii, ci ar putea fi numit mai curând lipsă de minte[67] şi pălăvrăgeală. Iar dacă admite despre concept că ar avea vreo semnificaţie[68], aceasta este însă falsă şi inexistentă, precum în povestirile şi plăsmuirile mitice despre centauri şi himere. [În această situaţie], cum este cu putinţă ca să dispară odată cu sunetul [vocii] semnificaţia falsă, de vreme ce falsele idei stăruie în minte şi după risipirea deplină a vocii în aer? De pildă, mintea se umple uneori cu plăsmuiri în întregime false şi deşarte, fie în vremea somnului cu fantasme, fie într-alt chip, [şi astfel este copleşită] de zadarnice frământări ale minţii pe care le păstrează în memorie şi apoi îşi ia libertatea să le rostească în mod public. Aceste fantasme nu se risipesc însă, câtuşi de puţin, odată cu emiterea cuvântului. Dacă firea minciunilor s-ar risipi odată cu cele rostite, acest fapt ar cântări mult în privinţa rostirii minciunilor. Dar acestea[69] nu posedă vreo fire de niciun fel. Ne-ar mai rămâne acum să arătăm cum şi pentru ce fel de lucruri este utilizat [termenul de] „concept" în uzul comun şi în ce chip Dumnezeieştile Cuvinte[70] au

[67] Calamburul de efect din limba greacă este greu traductibil: „Nu este vorba aici de ἐπίνοια (concept, lucrare a minţii), ci de παράνοια (nebunie, lipsă de minte)".

[68] Dacă am aplica aici distincţiile lingvistice operate de către Ferdinand de Saussure, am putea echivala ἐπίνοια – „conceptul" – cu *semnificatul* sau conţinutul semnului lingvistic aşa cum este redat într-o limbă determinată; altfel spus, latura ideală, conceptul sau imaginea, reflectarea mentală a referentului real la care trimite *semnificantul* – imaginea acustică (rostirea concretă a cuvântului în acest caz).

[69] Minciunile aparţinând categoriei ontologice a răului nu posedă subzistenţă proprie, ci reprezintă un „parazit" al binelui, „hrănindu-se" cu acesta şi, totodată, pervertindu-i firea. De fapt, răul este o existenţă deturnată, bolnavă (cf. *In.* 8, 44: *„Voi sunteţi din tatăl vostru diavolul şi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru. El de la început a fost ucigător de oameni şi nu a stat întru adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăieşte minciuna, grăieşte dintru ale sale, căci este mincinos şi tatăl minciunii"*).

[70] În original: τὰ λογία – „oracole". Sfântul alege acest cuvânt pentru a sublinia autoritatea absolută şi universală a Scripturii, autoritate oarecum similară celei a anticelor

îngăduit folosirea lui. Iată ce observăm, aşadar, în uzul comun[71]: cele care se înfăţişează înţelegerii generale drept simple şi unitare, dar care la o cercetare mai atentă apar drept complexe şi multiple, sunt totuşi descompuse de minte, însă numai la nivelul conceptului. De pildă, prima percepţie ne spune că un corp este simplu, dar când intervine raţiunea îl arată pe acesta complex, descompunându-l, potrivit conceptului, în cele din care este alcătuit: culoare, formă, rezistenţă, mărime şi celelalte. Iarăşi, cât priveşte cele ce nu au niciun fel de subzistenţă, acestea primesc formă, graţie fanteziei printr-un fel de zugrăvire conceptuală, după cum poeţii sau pictorii stârnesc uluirea prin [descrierea] celor care se întâmplă. Uzul comun ne spune însă că şi acestea trebuie contemplate în chip conceptual.

Însă, acest [Eunomie] nu a amintit de niciuna, fie din ignoranţă, fie din rea-voinţă, ci ne-a filosofat numai despre conceptele care nu au acoperire în realitate. Dar nici măcar pe acestea nu le-a înfăţişat potrivit firii pe care o au. Căci afirmă nu doar despre concept că nu semnifică nimic şi că este fals, ci şi despre cuvânt [în general] spune că este în întregime lipsit de semnificaţie şi că posedă subzistenţă numai în clipa rostirii[72]. Totuşi, un asemenea termen de concept nu este dat numai deşartelor şi lipsitelor de fiinţă născociri, astfel încât,

oracole (Delphi, Cumae), care erau preţuite şi urmate de majoritatea anticilor. Scriitorii creştini greci, spre deosebire de cei latini, nu vor manifesta rezerve în preluarea şi „creştinarea" unor termeni religioşi păgâni. De altfel, deseori, Părinţii Bisericii au vorbit despre inspiraţia divină şi profeţiile mesianice ale unor profeţi şi profetese din Antichitatea greco-romană (cf. *Păstorul lui Herma*, 8, 1; finalul operei *Către Autolicus* a Sf. Teofil al Antiohiei, unde sunt citate 84 de versuri din *Oracolele sibiline*. În secolul al II-lea înainte de Hristos, iudeii din Alexandria, imitând *Cărţile Sibiline* păgâne, au alcătuit alte *Oracole Sibiline*. Creştinii au preluat aceste oracole şi le-au prelucrat în spirit creştin. *Oracolele Sibiline*, formate din 14 cărţi, s-au bucurat de mare autoritate în Antichitatea creştină, fiind citate adeseori de către scriitorii Bisericii, începând cu Herma).

[71] Συνήθεια şi κοινὴ χρῆσις sunt noţiuni specifice stoicismului, care desemnează operaţiile naturale ale minţii, graţie cărora toţi oamenii sunt capabili să comunice între ei. Totodată, Sfântul Vasile pare a face referinţă la *uzul comun* sau norma limbii.

[72] Dacă limba este incapabilă să reflecte existenţa şi realitatea umană şi divină, atunci Scriptura, propovăduirea creştină, teologia şi întreaga Revelaţie devin nu doar inutile, ci simple amăgiri.

după prima reprezentare[73] izvorâtă din senzaţie, noţiunea mai subtilă şi mai exactă a obiectului cugetat se numeşte concept. De exemplu, ideea de grâu este simplă pentru toată lumea, acesta fiind recunoscut potrivit înfăţişării sale. Dar, la o cercetare mai scrupuloasă a acestuia, ajungem să luăm în considerare mult mai multe [aspecte] şi să conferim o semnificaţie [mai profundă] prin denumiri diferite [date aspectelor] pe care le gândim. Căci, despre acelaşi grâu acum spunem că este spic, acum sământă, şi din nou, hrană. Spic – în calitate de încununare a trecutei arături. Sământă – ca început al celei ce urmează. Hrană – drept împlinire a trupului care o primeşte. Fiecare dintre aceste aspecte rostite sunt contemplate în mod conceptual şi nu dispar odată cu sunetul limbii. Însă, ideile se întipăresc în sufletul celui care a gândit. Şi, într-un singur cuvânt, se spune că este contemplat în chip conceptual tot ceea ce cunoaştem prin senzaţie şi, cu toate că ni se pare a avea un substrat simplu, contemplaţia intelectuală[74] îi atribuie o raţiune complexă.

7. Cuvântul lui Dumnezeu ne învaţă o folosire a conceptului apropiată de această modalitate. Pe celelalte le voi lăsa deoparte, dar, fiindcă am multe de spus, voi aminti numai o singură [situaţie], cea mai potrivită pentru acest moment. Domnul nostru Iisus Hristos, în cuvintele în care [vorbeşte] despre Sine pentru a arăta limpede iubirea de oameni a Dumnezeirii şi harul care izvorăşte din iconomie[75], ne-a făcut cunoscut înţelesul proprietăţilor pe care le

---

[73] Νόημα – „percepţie, reprezentare, imagine mentală, gând".

[74] Θεωρία nu are aici sensul de „contemplaţie mistică", ci acela de „cunoaştere întemeiată raţional".

[75] Οἰκονομία – termen de o importanţă şi o bogăţie semantică unică. Οἰκονομία (lat. *oeconomia, dispensatio*) înseamnă: „plan, providenţă, *literal* – administrare a casei". Aşadar, *iconomia* înseamnă restaurarea şi menţinerea ordinii (νόμος) în creaţie (οἶκος). Noţiunea are trei sensuri principale: 1. Planul lui Dumnezeu privitor la destinul creaţiei şi al omului, în special pregătirea şi desfăşurarea concretă a mântuirii în Vechiul şi Noul Testament: *„Făcându-ne cunoscută taina voii Sale, după buna Lui socotinţă, astfel cum hotărâse în Sine mai înainte, spre iconomia plinirii vremilor, ca toate să fie iarăşi unite în Hristos, cele din ceruri şi cele de pe pământ – toate întru El"* (*Ef.* 1, 9-10); 2. Sf. Vasile cel Mare (cf. *Împotriva lui Eunomie*, II, 3) face distincţie între *teologie*, care conţine învăţătura privitoare la fiinţa, relaţiile şi viaţa celor trei ipostasuri divine în

putem contempla în El. Astfel, Se numește pe Sine[76]: ușă[77], cale[78], pâine[79], viță[80], păstor[81], lumină[82], cu toate că El nu este purtătorul mai multor nume. Căci toate aceste nume nu vor să spună același lucru fără deosebire[83].

Căci altceva înseamnă *lumină*, altceva *viță*, altceva *cale* și altceva *păstor*. Dar, de vreme ce [Domnul] este un singur subiect[84] și o singură fire[85] simplă și necompusă, este numit altfel în alte

---

interiorul Sfintei Treimi, și *iconomia* – doctrina despre manifestarea și lucrarea iubirii divine în lume, așadar despre opera Întrupării și Răscumpărării săvârșite prin Iisus Hristos, prin Care s-a restaurat ordinea (νόμος) divină în creația-casa lui Dumnezeu (οἶκος); 3. *Iconomia* reprezintă, de asemenea, una dintre modalitățile principale pe care Biserica Ortodoxă le utilizează în aplicarea rânduielilor canonice și care constă într-o atitudine pastorală, de îngăduință, înțelegere, condescendență și compasiune.

[76] Cf. Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, VIII, unde se oferă și o prețioasă explicație teologică a distincției între ființa divină și atributele acesteia: „Uneori, referindu-se la [însușirile] caracteristice firii Sale [dumnezeiești], zice că numele Fiului este mai presus de orice nume, că este Fiu adevărat, Dumnezeu Unul-Născut, puterea lui Dumnezeu, înțelepciunea și Cuvântul. Alteori, având în vedere multiplele forme [sub care ne-a dăruit] harul – [har] pe care-l dăruiește în bunătatea și înțelepciunea Sa celor ce I-l cer –, [Scriptura] Îl numește cu foarte multe alte nume: când Îl numește păstor, împărat și doctor; când mire, cale, poartă, izvor, pâine, secure și piatră. Aceste [nume] nu se referă la firea Sa, ci, după cum am zis, la multiplele haruri pe care, din îndurare față de creaturile Sale, le acordă celor care I le cer pentru diferite trebuințe" (în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, p. 32).

[77] *In*. 10, 9.

[78] *In*. 16, 4.

[79] *In*. 6, 51.

[80] *In*. 15, 1.

[81] *In*. 10, 11.

[82] *In*. 8, 12.

[83] Eunomie considera că, raportate la ființa divină, toate atributele sunt sinonime și se reduc la unul singur, *nenașterea*.

[84] Τὸ ὑποκείμενον (de la ὑποκείμαι – „a se afla dedesubt, a fi așezat sub, a fi supus, subordonat"), echivalat de traducătorii latini prin *subiectum*, are trei semnificații filosofice principale: 1. ceea ce se află dedesubt, materia aflată sub diverse forme; 2. substanța (materia plus forma) care se află sub accidente; 3. subiectul logic căruia îi aparțin atributele (cf. *A Greek and English Lexicon*, compiled by Henry George Liddell and Robert Scott, Oxford Clarendon Press, 1996, *sub voce* ὑποκείμαι).

[85] Μία οὐσία - Afirmație paradoxală din perspectiva modernă (va fi revendicată de ereticii monofiziți ulterior), dar explicabilă în contextul veacului al IV-lea, când terminologia trinitară și cea hristologică erau în curs de cristalizare. S-a remarcat că pentru Sf. Vasile cel Mare, în prima fază a activității sale teologice, ὑπόστασις însemna nu ipostasul de astăzi, ci „subzistență, esență". În cazul de față, cel mai probabil, vom atribui acestei formule sensul unei alte sintagme mai celebre și mult mai controversate: μία φύσις a Sf. Chiril al Alexandriei. Astfel, marele capadocian are în vedere aici doar unitatea Persoanei lui Hristos, Care este simplă și neîmpărțită.

împrejurări, denumirile potrivindu-se reciproc și pe deplin cu feluritele concepte [corespunzătoare]. Căci, conform feluritelor lucrări și feluritelor relații pe care le are cu cele asupra cărora își revarsă binefacerile, [Mântuitorului] I se dau diverse numiri. Astfel, este numit *„lumina lumii"*[86], acest cuvânt semnificând inaccesibilitatea[87] slavei care se află în dumnezeire și, totodată, faptul că prin strălucire Își revarsă lumina Sa peste cei care și-au curățit ochii sufletului. [Domnul mai este numit] însă și *viță*, fiindcă pe cei care au prins rădăcină în El prin credință îi hrănește prin rodnicia faptelor bune. *Pâine* însă, deoarece este hrana cea mai potrivită minții și care menține starea firească a sufletului, îi păstrează proprietățile, revărsând din belșug peste acesta tot ce are nevoie și nu îi îngăduie să fie cuprins de slăbiciunea izvorâtă din lipsa rațiunii.

Și astfel, cercetând cu atenție fiecare dintre aceste denumiri, am descoperit felurite concepte, dar am aflat, potrivit ființei, un singur substrat pentru toate. Cine și-a mai ascuțit în asemenea hal limba pentru blasfemie, încât să cuteze a spune despre concepte că se risipesc odată cu vorbele? Ce este atât de absurd în a aplica Dumnezeului universului [contemplația întemeiată pe atribuirea] conceptelor? Și aceasta cu atât mai mult cu cât [acest mod de cunoaștere] este cel care pune în mișcare întreaga noastră argumentație? Nu aflăm nicăieri că *nenașterea* este întrebuințată în chip diferit. Căci, atunci când Îl numim nestricăcios și nenăscut pe Dumnezeul universului, Îi atribuim aceste numiri corespunzătoare unor noțiuni diferite. Astfel, în clipa în care privim în urmă, înspre veacurile de la început, descoperim că viața lui Dumnezeu se află dincolo de orice început, spunând despre El că este nenăscut. Când însă ne îndreptăm atenția către veacurile viitoare, Îl numim nestricăcios pe Cel fără de margini, nelimitat și necuprins de vreun sfârșit. Așadar, de vreme ce [calitatea de a avea] o viață lipsită de sfârșit poartă numele de *nestricăciune*, iar, la fel, [calitatea acestei vieți de a fi] lipsită de început poartă numele de *nenaștere*, amân-

---

86 *In.* 8, 12.

87 Cf. *1 Tim.* 6, 16: *„Cel Ce singur are nemurire și locuiește întru lumină neapropiată"*.

două [calitățile] sunt contemplate în mod conceptual. Cine ar putea tăgădui că fiecare dintre aceste denumiri este considerată în mod conceptual[88] și că ele constituie o mărturisire de credință privitoare la ceea ce Îi aparține cu adevărat lui Dumnezeu? Însă, [Eunomie] le separă ca și cum s-ar afla în contradicție și ar fi în întregime incompatibile. Pe de o parte, o [calitate] va fi considerată din punct de vedere conceptual, pe de alta, își va fi împlinit datoria de a mărturisi că „Dumnezeu este ceea ce este".

8. Dar să nu trecem cu vederea și aceasta: [Eunomie] a urzit să dea o aparență de pietate spuselor sale, pentru a-i converti pe cei care îl ascultă. Astfel: „Să nu-L adorăm pe Dumnezeu potrivit conceptelor omenești", prin denumirea de *nenăscut*, ci împlinind față de El datoria cea mai necesară dintre toate, mărturisind că „este ceea ce este". Ce fel de cuvânt ar fi vrednic de a exprima o asemenea strâmbătate [care se desprinde] din uneltirile sale? Se străduiește să-i înspăimânte pe cei mai simpli, sub motivul că nu-I dau lui Dumnezeu ceea ce-I datorează dacă nu mărturisesc faptul că *nenașterea* constituie ființa Sa. Astfel, își numește propria blasfemie împlinire a datoriei ca să pară că nu vorbește de la sine, ci își împlinește o datorie constrângătoare către Dumnezeu. Iar celorlalți le arată că, în situația în care vor stabili *nenașterea* ca ființă a lui Dumnezeu, îi va lăsa nemustrați. Dar, dacă o vor considera altfel, potrivit, zic ei, dreptei credințe, își vor agonisi urgia cea mai neînduplecată, pentru că au lepădat obligația cea mai venerabilă și mai necesară dintre toate.

Îl voi întreba, nu lipsit de bucurie, [pe Eunomie] dacă păstrează aceeași bunăvoință față de toate cele pe care le grăiește despre Dumnezeu, sau numai față de acest termen [de nenăscut]? Căci, dacă nu ia în considerare absolut nimic în chip conceptual, ca să nu pară că-L adoră pe Dumnezeu prin atribute omenești, va mărturisi că tot ceea ce se spune despre Dumnezeu este în aceeași măsură

---

88 Așadar, *atributul divin* trimite la o realitate existentă cu adevărat, constituind o reflectare conceptuală consistentă și viabilă în mintea noastră, nu o simplă formulare terminologică lipsită de acoperire în realitate cum credea Eunomie.

ființa Lui. Așadar, nu este oare ridicol să se spună că puterea creatoare[89] [a lui Dumnezeu] nu este ființa Sa? Sau, iarăși, despre Providență că nu este ființa Sa? Ori, din nou, de preștiința Sa la fel? Și, pe scurt, despre orice activitate [nu este oare absurd] să nu fie considerată ca ființă a Sa? Iar dacă toate acestea tind spre o singură semnificație, rezultă cu necesitate că toți acești termeni vor avea o aceeași [semnificație] aplicabilă reciproc, precum în situația celor cu mai multe nume: când spunem Simon, Petru ori Chefa vorbim despre același om[90].

Fără îndoială, cel care aude despre imuabilitatea lui Dumnezeu este condus către *nenaștere*. Iar cel care aude despre indivizibilitatea Sa este condus către puterea Sa creatoare. Și ce ar putea fi mai absurd decât această confuzie prin care înlătură semnificația proprie fiecărui termen și creează legi noi care se împotrivesc uzului comun și învățăturii Duhului [Sfânt]? Cu toate acestea, când auzim despre Dumnezeu că a creat toate prin înțelepciunea Sa[91], suntem învățați despre măiestria creatoare [a Domnului]. Când însă [ni se spune] că *„deschide mâna Sa și umple toată făptura de bunăvoință"*[92], [suntem învățați despre] Providența care îi cuprinde pe toți; iar când [aflăm] că *„a așezat întunericul asemenea unei ascunzători pentru Sine"*[93], suntem instruiți despre invizibilitatea firii Sale. Și iarăși, când auzim ceea ce Dumnezeu în Persoană ne spune: *„Eu sunt și nu Mă schimb"*[94], învățăm despre veșnicia și imuabilitatea ființei dumnezeiești. Nu este o nebunie vădită să se afirme că nu se află o semnificație subînțeleasă pentru fiecare termen, ci, în pofida puterii[95] [cuvintelor], să se decreteze că toți termenii au aceeași semnificație care se aplică fiecăruia?

---

[89] Τὸ δημιουργικόν – „capacitatea creatoare", dar nu în înțelesul implicit al filosofiei grecești antice, pentru care Demiurgul era un simplu artizan care modela o materie preexistentă, ci în înțelesul biblic al creației *ex nihilo*.

[90] Raționament prin reducere la absurd.

[91] *Ps.* 103, 25.

[92] *Ps.* 144, 16.

[93] *Ps.* 17, 13.

[94] *Mal.* 3, 6.

[95] Ἐνέργεια. Aici cu sensul de „aplicabilitate, eficiență, viabilitate, actualitate".

De altfel, dacă am da [crezare] acestei [afirmații], nici așa nu le va fi de vreun folos pentru a ajunge la scopul lor. Căci, dacă toate aceste [atribute], vreau să spun imuabilitatea, invizibilitatea, nestricăciunea[96], sunt aplicate lui Dumnezeu și Tatăl ca semnificând ființa Sa, este limpede că, atunci când se vor aplica Unuia-Născut, Fiului și Dumnezeu, vor desemna, în egală măsură și ființa Acestuia. Și așa, înțelepciunea lor se va întoarce împotriva ei înseși. Căci, mai degrabă au autoritatea să demonstreze că [Fiul] este neasemănător după ființă [cu Tatăl] din pricina unei singure diferențe de numire, pentru ca, din pricina posedării comune a acestor multe atribute, să nu fie constrânși de necesitatea [logică] a celor deja acceptate să mărturisească asemănarea [după ființă][97]. Iar dacă ar spune că se folosește de evlavie numai față de această vorbă *nenăscut*, față de celelalte arătându-se indiferent, îl vom întreba din nou datorită cărei trageri la sorți[98] grăiește asemenea lucruri despre Dumnezeu și nu dovedește consecvență decât în privința acestui singur [termen]? Și pentru ce își împlinește doar prin acest termen [datoria] „de a mărturisi că *[Dumnezeu] este ceea ce este*"[99], iar celorlalte numeroase concepte omenești refuză să le acorde vreo semnificație? Căci cel care este plin de datorii nu se arată prea rezonabil numai prin achitarea uneia. Mai mult, depășește orice măsură a bunului simț dacă refuză să le plătească pe cele mai multe. Astfel, [Eunomie] s-a încâlcit în propriile argumente ca în cursele pentru sălbăticiuni

[96] Indestructibilitatea, incoruptibilitatea, absența oricărei alterări sau modificări a ființei divine. Am optat pentru „nestricăcios", care, deși arhaizant, reprezintă totuși termenul consacrat în vocabularul teologiei dogmatice românești.

[97] Dacă diversele atribute care sunt aplicate atât Tatălui, cât și Fiului posedă același conținut semantic și trimit la același referent ontologic, atunci fără îndoială că nu se mai poate nicidecum tăgădui identitatea de ființă a Fiului cu Tatăl. Argumentul lui Eunomie se întoarce împotriva sa. El afirmase că, în cazul în care apelativele sunt identice, atunci și substanțele corespunzătoare sunt identice.

[98] Așadar, alegerea termenilor teologici pentru Eunomie are caracter arbitrar și aleatoriu, neîntemeindu-se pe o autentică experiență religioasă.

[99] Există o contradicție în argumentarea lui Eunomie. De vreme ce acesta consideră că toate atributele trimit în egală măsură la ființa divină, ar fi necesară totalitatea acestora pentru a mărturisi în mod autentic *ceea ce este Dumnezeu*. Eunomie nu poate argumenta în mod convingător de ce privilegiază un singur atribut, *nenașterea*, ca singurul capabil să exprime *ceea ce este Dumnezeu*.

şi, cu cât încearcă mai tare să scape, cu atât laţurile îl înlănţuiesc mai puternic.

9. Însă urmăriţi continuarea discursului său. După ce a demonstrat, precum crede, că *nenaşterea* este cu neputinţă a fi înţeleasă în chip conceptual, adaugă:

Eunomie: Însă nu potrivit privaţiunilor, dacă privaţiunile sunt privaţiuni ale [însuşirilor] celor după fire şi sunt secundare proprietăţilor posedate.

Sfântul Vasile: Nu este anevoie să dovedim că pălăvrăgeşte vrute şi nevrute scoase din înţelepciunea lumii, care[100] l-a şi adus la ruină prin inovaţiile stranii pe care le-a născocit. Căci ele provin de la Aristotel, din scrierea sa numită *Despre categorii*, precum ar putea spune cei care au citit-o: cele despre posesie şi privaţiune, afirmând că privaţiunea este posterioară posesiei. Şi ar fi fost îndeajuns dacă ne-ar fi arătat că nu provin din învăţătura Duhului cele spuse de către el, ci din a stăpânitorilor acestui veac[101]. Atunci i-am fi putut răspunde prin [cuvântul] psalmului: *„Nelegiuiţii mi-au povestit fleacuri, însă nu sunt ca Legea Ta, Doamne"*[102].

Şi, mai mult, ştim că spusele sale nu izvorăsc din învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos, dacă ne amintim de glasul Său care spune: *„Când grăieşte minciuna, grăieşte dintru ale sale"*[103].

Şi astfel, putem prescurta aceste multe argumente, dat fiind faptul că am făcut să fie limpede tuturor că între noi şi aceştia nu există nicio comuniune. *„Căci ce înţelegere [poate fi] între Hristos şi Veliar? Ori ce împărtăşire are credinciosul cu necredinciosul"*[104]? Dar, ca să nu dăm impresia că din pricina lipsei de argumente căutăm refugiu în tăcere, iată, să discutăm pe scurt şi despre acestea.

---

[100] Înţelepciunea lumii absolutizată sau devenită normator universal în locul credinţei.

[101] *1 Cor.* 2, 6.

[102] *Ps.* 118, 85.

[103] *In.* 8, 44: *„Voi sunteţi din tatăl vostru diavolul şi vreţi să faceţi poftele tatălui vostru. El de la început a fost ucigător de oameni şi nu a stat întru adevăr, pentru că nu este adevăr întru el. Când grăieşte minciuna, grăieşte dintru ale sale, căci este mincinos şi tatăl minciunii"*. În cele din urmă, adevăratul autor al ereziilor este diavolul, semănătorul neghinei.

[104] *2 Cor.* 6, 15.

Sunt multe, o, Eunomie, cele pe care le spunem despre Dumnezeu și le definim într-un chip asemănător, de pildă faptul că este nestricăcios, nemuritor și nevăzut. Cred că *nenașterea* este definită într-un mod similar. Dacă cineva numește termenii asemănători privativi, aceasta nu ne privește. Căci noi nu cunoaștem arta silogistică a cuvintelor[105], nici nu îi invidiem pe cei care o cunosc. Cu toate acestea, oricare ar fi felul sau categoria celorlalte [atribute] pe care nu le-am înșiruit aici, vom afirma că atributul de *nenăscut* aparține aceleiași categorii. Așadar, nestricăciunea înseamnă că în Dumnezeu nu există vreo alterare; invizibilitatea, că depășește orice cuprindere cu ochii; necorporalitatea, că ființa Sa nu are trei dimensiuni; iar nemurirea, că nicio divizare nu se va petrece în El. De asemenea, afirmăm că [este] și nenăscut, fiind evident că în El nu există naștere. Dacă niciuna dintre aceste denumiri nu este privativă, atunci nici ultima[106] nu este. Dar, recunoscând că despre toate acestea se vorbește privativ[107], pentru ce nu încuviințezi același lucru și pentru [termenul] *nenăscut*? Astfel, spune-mi, lipsa cărei posesiuni anterioare o indică [termenul] *nestricăcios*? Și pentru ce *nenăscut* nu are aceeași valoare ca și acesta? Însă, privitor la acest cuvânt, își folosește răuvoitoarea sa măiestrie, deoarece de acesta depind temeliile blasfemiei sale. Ca să faceți evidente urzelile sale, procedați astfel: știut fiind că nu este îngăduit să se vorbească despre Dumnezeu nici potrivit conceptului omenesc, nici potrivit privațiunii, determinați-l ca exercițiile argumentative pe care le face cu [termenul] *nenăscut* să le aplice asupra unui alt termen dintre cele privitoare la Dumnezeu și fiți foarte atenți. Veți descoperi că se potrivesc pe deplin cu fiecare. Și dacă voiți, transformând textul lui [Eunomie], puteți spune acestea despre [termenul] *nestricăciune*: „Iar când spunem *nestricăciune*, nu trebuie să credem că-L adorăm pe Dumnezeu după un concept omenesc, ci credem că ne împlinim față de El datoria cea mai necesară dintre toate, mărturisind că

[105] Nu atât că nu o cunoaștem, cât nu o aplicăm la realitățile necreate și nu ne întemeiem credința pe silogisme raționale, ci pe mărturia credinței și a experienței spirituale.
[106] Nenașterea.
[107] De fapt, această exprimare privativă este formularea apofatică a atributelor divine.

«este ceea ce este»". Însă nu potrivit privațiunilor, dacă privațiunile sunt privațiuni ale [însușirilor] celor după fire și sunt secundare proprietăților posedate. Și, astfel, acest mod de filosofare se potrivește mai degrabă termenului *nenăscut* decât celui de *nestricăcios* și, în general, oricărei alte expresii alcătuite după același model. Dar niciuna din celelalte nu conlucrează la blasfemia sa. Pentru aceasta nu amintește de nicio alta din cele rămase, deși cele care se spun despre Dumnezeu sunt nenumărate.

10. Iată cum stau lucrurile. Nu există niciun termen care să fie în stare să cuprindă întreaga fire a lui Dumnezeu și să o exprime în mod adecvat[108]. Însă, numeroase și variate [denumiri], fiecare cu semnificația sa, sunt adunate într-un concept care, nedeslușit și cu totul insuficient raportat la întreg, este totuși mulțumitor pentru noi[109]. Prin urmare, termenii care vorbesc despre Dumnezeu arată cu limpezime cele care sunt în Dumnezeu, iar alții, dimpotrivă, cele care nu sunt în Dumnezeu. Pornind de la aceste două [categorii], se imprimă înlăuntrul nostru un fel de pecete a lui Dumnezeu, care provine din negarea [atributelor] care nu I se potrivesc și din mărturisirea celor care există[110]. Spre exemplu, când Îl numim nestricăcios, procedăm ca și cum ne-am spune nouă sau celor care ne ascultă: să nu crezi că Dumnezeu este supus stricăciunii; când [Îl numim] nevăzut, [să nu crezi] că Dumnezeu poate fi cuprins cu simțul văzului; când [Îl numim] nemuritor, [să nu crezi] că Dumnezeu ar putea vreodată să moară. În același chip, când [vorbim

[108] Aluzie la celebrul pasaj din dialogul platonician *Timaios*, 28 E, unde acel „Moise care a vorbit grecește", cum îl numea Sf. Iustin Martirul, afirmă că Dumnezeu nu doar că nu poate fi cunoscut, dar nici măcar exprimat. Sf. Vasile cel Mare, precum și Sf. Grigorie Teologul, mai târziu, vor corecta această afirmație astfel: „Este cu neputință să exprimi natura lui Dumnezeu, dar este și mai puțin posibil să o cunoști". Cu toate acestea, Revelația supranaturală, prezența chipului lui Dumnezeu în om și, mai ales, Întruparea Fiului lui Dumnezeu fac posibilă exprimarea conceptuală și verbală cel puțin a lucrării soteriologice și proniatoare divine.

[109] Dacă Părinții ar fi acceptat afirmația platonică din *Timaios*, ar fi subminat întreaga teologie și viață creștină: Scriptura, formulările dogmatice ale Sinoadelor și înseși operele lor teologice. Teologia, cu toate limitările sale, este posibilă.

[110] Raportul dialectic dintre catafatism și apofatism.

despre] nenaştere, să nu socoteşti că modul de existenţă[111] al lui Dumnezeu depinde de vreo cauză sau de vreun principiu. Şi, în general, din fiecare dintre aceste [atribute] învăţăm să nu cădem în lipsa de proprietate a conceptelor referitoare la cele care Îl privesc pe Dumnezeu. Deci, ca să nu considerăm o proprietate ca separată de Dumnezeu, în privinţa celor despre El ne interzicem unul altuia ca minţile noastre să se coboare la cele ce nu trebuie, astfel încât oamenii să nu creadă vreodată că Dumnezeu ar fi vreo făptură dintre cele stricăcioase, văzute, sau dintre cele născute[112]. Astfel, prin toţi aceşti termeni negativi [se creează] un fel de negaţie a tot ceea ce Îi este străin [lui Dumnezeu], iar cugetarea noastră devine clară şi distinctă şi se îndepărtează de prejudecăţile referitoare la ceea ce nu se află în El[113].

Iarăşi, spunem că Dumnezeu este Bun, Drept, Creator, Judecător şi altele asemănătoare acestora. Astfel, de vreme ce cuvintele aşezate mai înainte semnificau negarea celor străine lui Dumnezeu, în acelaşi fel, cele puse acum înainte semnifică cele ce există ca proprii în Dumnezeu şi sunt potrivite a fi contemplate în El. Aşadar, din amândouă aceste feluri de numiri învăţăm că [privitor la Dumnezeu] cele care există în El există cu adevărat, iar cele care nu există în El nu există cu adevărat. Iar [termenul] de *nenăscut* semnifică ceva ce nu există. Căci este evident că nu există naştere în Dumnezeu. Fie că voim să-l numim *lipsă*[114], fie *interdicţie*[115], fie *negaţie*[116] sau ceva de felul acesta, nu vom mai discuta în contradictoriu. Dar consider că am demonstrat suficient de limpede prin cele spuse că [termenul] de *nenăscut* semnifică ceea ce nu există [în Dumnezeu]. Însă fiinţa nu este un lucru dintre cele care nu există, ci este însuşi modul de existenţă al lui Dumnezeu, pe care a o număra

---

[111] Τὸ εἶναι.

[112] În realitate, exprimarea apofatică nu trebuie înţeleasă ca o negaţie la nivelul fiinţei divine. Negaţia se situează la nivelul lingvistic şi conceptual, având menirea să înlăture prejudecăţile şi imaginile false pe care ni le-am creat despre divinitate.

[113] Se produce o „purificare" treptată a conceptelor şi expresiilor teologice prin negaţie.

[114] Ἀφαιρετικόν.

[115] Ἀπαγορευτικόν.

[116] Ἀρνητικόν.

printre cele care nu există ar fi cea mai înaltă nebunie. Căci, dacă ființa se află printre cele care nu există, cu atât mai puțin se va afla printre acestea orice alt lucru pe care îl vom spune [despre Dumnezeu]. A fost demonstrat că [termenul] de *nenăscut* se află în categoria celor care nu există; iar cel care consideră această expresie ca însemnând ființa [divină] însăși este evident un mincinos.

11. Însă Eunomie este dezgustat ca de ceva absurd dacă se afirmă despre Dumnezeu ceva în mod privativ. Și își caută refugiu într-o [concepție] cu mult mai cuvioasă, așezând *nenașterea* în locul ființei [divine], și își adună cugetarea într-un fel de rezumat, scriind astfel:

Eunomie: Deci, dacă *nenăscut*-ul nu este [cugetat] nici potrivit conceptului, nici potrivit privațiunii, nici în parte – căci [Dumnezeu] este indivizibil –, nici ca un alt lucru care ar fi în El – pentru că [El] este simplu –, nici ca un altul aflat în apropierea Lui – pentru că El singur este nenăscut –, rămâne astfel [să concluzionăm] că *nenașterea* este ființa Lui.

Sfântul Vasile: Astfel a adus raționamentul până unde a dorit și, trăgând în toate părțile de [termenul] *nenăscut*, l-a împins până în ființa lui Dumnezeu, precum socotește el, spunând despre ființa Dumnezeului universului că ar fi însăși *nenașterea*. Cât despre mine, voi afirma și eu că ființa lui Dumnezeu este nenăscută, nu însă și că *nenașterea* este ființa Sa. Apoi, se cuvine să fim atenți și la aceea că *indivizibilitatea* și *simplitatea* sunt, potrivit noțiunii, același lucru – căci indivizibilul nu este alcătuit din părți, iar simplul, în același chip, este cel care nu are structura alcătuită din mai multe [părți] –, dar [Eunomie] le separă una de alta, ca și cum substratul lor ar fi diferit. Apoi mai interzice următoarele: nu trebuie să-L împărțim pe Dumnezeu, nici să bănuim că în El ceva este nenăscut, iar altceva născut, nici să socotim, iarăși, că *nenăscutul* se află în Dumnezeu ca un lucru în alt lucru. Totuși, mă abțin să combat aceste deșertăciuni. Fiindcă cel care îl combate pe grăitorul de vorbe deșarte îi devine asemănător întrucâtva. De aceea, socotesc, înțeleptul Solomon recomandă să nu se răspundă nebunului potrivit

nebuniei sale[117]. Căci el adună cuvintele care nu au fost rostite și proclamate sub [pretextul] distincției, ca să lase impresia că din aceste nenumărate [denumiri] nu a găsit decât un singur mod care este cel mai potrivit pentru a denumi *nenașterea*. Poate că ne-ar trebui un discurs mai lung pentru a dezvălui minciuna sa și pentru a demonstra că *nenașterea* nu este ființa lui Dumnezeu, dacă distincțiile enumerate de el nu ar fi fost combătute deja. Căci, chiar dacă raționamentul său ar avea forță, cum că termenul *nenăscut* nu trebuie considerat nici potrivit conceptului, nici potrivit privațiunii, nici în acest caz [argumentele] pe care le adună nu ar avea vreo urmare. Fiindcă ce necesitate este ca *nenăscutul* să se afle într-o [categorie] dintre cele enumerate? Dar, de vreme ce el înfățișează aceste lucruri ca legate de cele de dinainte[118], atunci Dumnezeu va fi esență nenăscută: „Fără îndoială, dacă nici potrivit conceptului, nici potrivit privațiunii, nici potrivit vreunui alt mod dintre cele deja enumerate ...". Astfel, și noi să-i întoarcem cuvintele, spunând că: neîndoielnic, de vreme ce acest termen este considerat potrivit conceptului și în mod privativ, *nenașterea* nu este ființa lui Dumnezeu. Fiindcă, până ce nu combate cele spuse de către noi și nu conferă forță propozițiilor sale, nu se va găsi niciun loc pentru concluzia sa.

12. Însă, a socoti că ai descoperit ființa Dumnezeului universului, ce aroganță și ce înfumurare! Aproape că umbrește lauda de sine a celui care a spus: „*Mai presus de stele voi așeza tronul meu*"[119]. Căci nu sfidează astrele sau cerul, ci se laudă în zadar că îndrăznește să pătrundă în însăși ființa Dumnezeului universului. Să-l cercetăm însă pe [Eunomie] mai îndeaproape: de unde afirmă că i s-a hărăzit o asemenea ascuțime a gândirii? Dintr-o noțiune comună [tuturor]? Dar aceasta ne indică numai faptul că Dumnezeu este, nu și ce este El. Din învățătura Duhului? Care [învățătură]? Și unde se află? Oare, nu și cel căruia Dumnezeu i-a destăinuit „*cele neștiute și cele*

---

[117] „*Nu răspunde nebunului după nebunia lui, ca să nu te asemeni și tu cu el*" (*Pr.* 26, 4).

[118] Leagă concluziile de premise potrivit metodei silogistice.

[119] În exegeza biblică patristică, precum observăm și aici, *Is.* 14, 13, este vorba despre căderea lui Lucifer.

ascunse ale înțelepciunii Sale"[120], marele David, mărturisește că această cunoaștere este un lucru inaccesibil, spunând: *„Cunoașterea Ta este preaminunată pentru mine, mai presus decât mine s-a întărit! Nu o pot ajunge!"*[121] Iar Isaia, cel care a ajuns la contemplarea slavei lui Dumnezeu[122], ce ne înfățișează cu limpezime despre ființa divină? El este cel care, în profeția despre Hristos, dă mărturie, spunând: *„Și neamul*[123] *Lui, cine îl va spune?"*[124] Dar [ce să mai spunem] despre acel *„vas al alegerii"*[125], [Sf. Apostol] Pavel, care Îl avea pe Hristos vorbind înlăuntrul său[126], care a fost răpit până la al treilea cer, care a auzit cuvinte negrăite, pe care omului nu-i este îngăduit să le rostească[127], ce învățătură despre ființa lui Dumnezeu ne-a lăsat? Acesta, cercetând rațiunile particulare ale iconomiei [divine], ca și cum ar fi fost năucit în fața contemplației celei mai presus de minte[128], a strigat cu acest glas: *„O, adâncul bogăției, al înțelepciunii și al cunoașterii de Dumnezeu! Cât sunt de nepătrunse*[129] *judecățile lui și cât de neînțeles*[130] *căile lui!"*[131]

Dacă aceste [realități] sunt inaccesibile celor ce au ajuns la măsura [Apostolului] Pavel, cât de nemăsurată poate fi înfumurarea celor care pretind a cunoaște ființa lui Dumnezeu? Pe aceștia îi voi întreba bucuros ce ar putea să ne spună despre pământul pe care se află și de către care au fost născuți. Să ne înfățișeze care este ființa lui! Astfel încât, dacă despre cele pământești și care se află sub

---

[120] *Ps.* 50, 7.
[121] *Ps.* 138, 6.
[122] Cf. *Is.* 6, 1-3.
[123] Τὴν γενέαν – „origine, familie, clan, rasă, neam, fel, generație, contemporani, vârstă, epocă".
[124] *Is.* 53, 8. Spre deosebire de Tradiția patristică anterioară (Sf. Iustin Martirul, Sf. Irineu de Lugdunum), care discernea aici o referință la nașterea temporală a Logosului, Sf. Vasile cel Mare aplică această profeție mesianică la nașterea din veșnicie a Fiului din Tatăl.
[125] *Fap.* 9, 15.
[126] 2 *Cor.* 13, 3.
[127] 2 *Cor.* 12, 2-4.
[128] Literal: ἀδιεξόδευτον – „fără ieșire".
[129] Literal: „Insondabile, cu neputință de scrutat".
[130] Literal: „Cu neputință de cercetat, de investigat".
[131] *Rom.* 11, 33.

picioarele noastre pot aceştia purta o discuţie filosofică fără a putea fi contrazişi, atunci îi vom crede şi [când vor discuta] despre cele care sunt mai presus de orice concept. Care este, aşadar, fiinţa pământului? Care este modul potrivit căruia [putem] să-l înţelegem? Să ne răspundă în ce fel se ajunge la aceasta, prin cunoaştere inteligibilă[132], sau prin cunoaştere senzorială? Şi dacă aceştia spun că are loc prin cunoaştere senzorială, prin care simţ este îmbrăţişată [această cunoaştere]? Prin văz? Dar acesta este capabil să perceapă [doar] culorile. Prin simţul tactil? Dar acesta este capabil să perceapă [doar] duritatea şi moliciunea, caldul şi recele şi altele de acest fel, despre care nimeni nu va spune că reprezintă substanţa, doar dacă nu a ajuns în ultimul stadiu de nebunie. Despre gust şi despre miros ce ar trebui să mai spunem? Unul are percepţia gusturilor, celălalt al mirosurilor. Iar auzul este sensibil la zgomote şi la glasuri, neavând nicio înrudire cu pământul. Mai rămâne, aşadar, că Logosul le-a descoperit fiinţa acestora. Dar care Logos? Unde se găseşte în Scriptură? Care dintre sfinţi L-a transmis?

13. Cel care a cugetat pentru noi despre creaţie ne-a învăţat acestea: „*La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul; iar pământul era nevăzut şi nemodelat*[133]"[134]. A socotit că este îndeajuns să-L proclame pe Cel Care l-a creat şi l-a împodobit. Dar a refuzat să cerceteze în amănunţime care este fiinţa lui, ca fiind un lucru van şi nefolositor ascultătorilor săi. Dacă această cunoaştere nu este întemeiată nici pe mărturia cunoaşterii sensibile, nici pe învăţătura celei inteligibile, de unde până unde pretind ei că au ajuns la priceperea ei? Căci ceea ce este supus simţurilor în [cazul pământului] este fie culoarea, fie volumul, fie lipsa de greutate, fie greutatea, fie densitatea, fie porozitatea, fie rezistenţa, fie moliciunea, fie răceala,

[132] Se face trimitere la celebrul binom filosofic antic: cunoaştere inteligibilă/cunoaştere sensibilă – λόγος/αἴσθησις. Fără îndoială, Sf. Vasile cel Mare va realiza o subtilă legătură între λόγος – „cunoaştere raţională" – şi Λόγος-ul divin, Izvorul oricărei cunoaşteri umane şi, totodată, Creatorul substratului raţional al creaţiei.
[133] 'Ακατασκεύαστος – „nu îndeajuns de pregătit, nefinisat, nemodelat, neformat, neprelucrat, neşlefuit, haotic".
[134] *Fac.* 1, 1-2.

fie căldura, fie calitățile umorilor, fie forma, fie mărimea. Niciuna dintre aceste [calități] nu afirmă însă ceva despre ființă, chiar dacă le înșiră pe toate cu atâta ușurință. Logosul însă nu a dăruit vreunui înțelept sau vreunui fericit bărbat niciun mijloc de a o contempla. Așadar, ce mod de cunoaștere mai rămâne? Să ne răspundă cei care disprețuiesc tot ceea ce se află sub picioarele [lor], încercând să escaladeze cerul și toate puterile care sunt mai presus de univers, cutezând să se apropie cu mintea de acea esență primă[135]. Dar se pare că trufia este cea mai îngrozitoare dintre toate patimile omenești și cea care îi înveșmântează în osânda diavolului pe aceia în care ia naștere. Din această pricină, aceștia care nu cunosc nici măcar pământul pe a cărui ființă pășesc se împăunează că ar pătrunde[136] în însăși ființa lui Dumnezeu.

Dar Dumnezeu a îngăduit ca pe o favoare specială sfinților săi, lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov, din pricina virtuții lor, să-L numească „Dumnezeu", precum se cuvenea și era potrivit măreției Sale. Astfel, a spus despre Sine că este *„Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacov [...], căci acesta este numele Meu în veac și va fi amintit din neam în neam*[137]*"*[138]. Prin urmare, dacă Dumnezeu nu le-a destăinuit nici măcar acestor oameni numele Său, cu atât mai mult este limpede că nu le-a descoperit nici ființa Sa. Căci spune: *„Eu sunt Domnul și M-am arătat lui Avraam, lui Isaac și lui Iacov ca fiind Dumnezeul lor; dar nu le-am arătat numele*[139] *Meu"*[140]. Și acest [lucru] este vădit din cauză că [Dumnezeu] este prea plin de măreție pentru a fi cuprins de o ureche omenească. Lui Eunomie însă, precum se pare, i s-a dezvăluit nu doar numele, ci chiar ființa lui

[135] A lui Dumnezeu.
[136] Verbul grecesc ἐμβατεύω, utilizat aici, are și sensul de a pătrunde fraudulos în incinta sacră a unui templu, așadar de a viola sanctitatea divinității respective. Tentativa lui Eunomie de a pătrunde cu rațiunea umană în Sfânta Sfintelor a ființei dumnezeiești nu este doar o întreprindere imposibilă care frizează absurdul și paranoia, ci, în primul rând, un sacrilegiu și o blasfemie de negrăit.
[137] Din generație în generație.
[138] *Ieș.* 3, 15.
[139] „Numele" reprezintă aici, în viziunea Sfântului Vasile, o metaforă pentru ființa absolut transcendentă și absolut incognoscibilă a lui Dumnezeu.
[140] *Ieș.* 6, 2-3.

Dumnezeu. Iar această [taină] de negrăit, care nu a fost descoperită niciunuia dintre sfinți, el o face cunoscută tuturor scriind-o în cărți și o vestește tuturor oamenilor în chip nesăbuit. Ceea ce păstrează aceste făgăduințe pentru noi se află mai presus de orice cunoaștere omenească[141], iar pacea lui Dumnezeu covârșește orice minte[142]. [Pe acestea le încuviințează], însă nu este de acord că ființa lui Dumnezeu se află mai presus de orice minte și de toată cunoașterea omenească.

14. Dar consider că înțelegerea [ființei divine] nu depășește doar tot ce este omenesc, ci și toată firea cea rațională. Însă, [când spun] acum rațională, vorbesc despre [orice fire] care aparține celor create[143]. Căci Tatăl poate fi cunoscut numai de către Fiul și de către Sfântul Duh, fiindcă *„nimeni nu cunoaște pe Tatăl, decât numai Fiul"*[144], iar *„Duhul pe toate le cercetează, chiar și adâncurile lui Dumnezeu. Pentru că*, spune [Apostolul Pavel], *nimeni nu cunoaște cele ale omului, decât duhul omului care se află în el. Și cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le cunoaște, decât Duhul, Care Se află în Dumnezeu"*[145]. Ce lucru special mai lasă cunoașterii avute de Fiul și de Duhul, dacă acești [eretici] posedă înțelegerea ființei Lui? Căci nu vor atribui bine Unuia-Născut contemplarea puterii, bunătății și înțelepciunii lui Dumnezeu, că îndată vor și afirma că ființa Lui este pe măsura înțelegerii lor. Dar, întrucâtva este invers: mai rațional este ca ființa [Tatălui] să fie necunoscută tuturor, cu excepția Unuia-Născut și a Duhului Sfânt. Dar, pornind de la energiile [necreate][146] ale lui Dumnezeu, urcăm către El și, străbătând creația, Îl

[141] Cf. *1 Cor.* 2, 9: *„Ci precum este scris: cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"*.
[142] *Filip.* 4, 7.
[143] Sunt incluse aici și ființele raționale supraumane, precum îngerii și diavolii.
[144] *Mt.* 11, 27.
[145] *1 Cor.* 2, 10-11.
[146] Ne permitem să traducem astfel, deoarece tradiția patristică posterioară (v. Sf. Grigorie Palama) va legitima și va recunoaște existența doctrinei privitoare la ființă/energii necreate în cugetarea Sf. Vasile cel Mare.

înțelegem pe Creator[147] și luăm cunoștință despre bunătatea și înțelepciunea Sa. Fiindcă ceea ce se poate cunoaște despre Dumnezeu este ceea ce a dezvăluit El oamenilor[148]. Prin urmare, cuvintele de față trimit către alte noțiuni, de vreme ce toate cele care par a fi scrise de teologi[149] despre ființa lui Dumnezeu sunt, de fapt, tropi și alegorii. Astfel încât, cel care, în pofida interpretării simple și la îndemână, se agață cu încăpățânare și fără discernământ[150] de sensul literal va fi abătut către basmele iudaice[151] și băbești[152] și va îmbătrâni întru totul sărac în cugetări demne de Dumnezeu. Căci, prin aceasta, va cugeta că ființa lui Dumnezeu este întrucâtva materială și prin aceasta se va asemăna acelor [filosofi] greci care sunt numiți atei[153], mai mult va mai presupune și că ființa Sa este complexă și compusă.

Când profetul povestește că Dumnezeu era de la șold în sus strălucitor ca electrumul[154] și învăluit în văpaie pe dedesubt[155], cel care nu se înalță mai presus de litere către ideile mai înalte, ci rămâne la descrierea corporală[156] [făcută de către profet], va învăța de la Iezechiel că așa este ființa lui Dumnezeu. Iarăși, va mai spune că Dumnezeu este foc, auzindu-l pe Moise[157], și va fi condus de

---

[147] Sunt descrise de fapt, concentrat, cele trei trepte ale vieții spirituale, devenite clasice în literatura filocalică: despătimirea, contemplarea rațiunilor sădite de Creator în creație și unirea mistică cu Dumnezeu prin har.

[148] Cf. *Rom.* 1, 19-20: *„Pentru că ceea ce se poate cunoaște despre Dumnezeu este cunoscut de către ei; fiindcă Dumnezeu le-a arătat lor. Cele nevăzute ale Lui se văd de la facerea lumii, înțelegându-se din făpturi, adică veșnica Lui putere și dumnezeire, așa ca ei să fie fără cuvânt de apărare".*

[149] Teologii de aici sunt aghiografii biblici.

[150] Precum au semnalat deja marii teologi creștini anteriori, există pasaje scripturistice care reclamă obligatoriu interpretarea alegorică, din varii motive: pentru a evita unele contradicții, blasfemii etc.

[151] *Tit* 1, 14.

[152] *1 Tim.* 4, 7.

[153] De pildă, filosofii atomiști, ca Democrit, epicureii, dar și stoicii panteiști.

[154] Aliaj natural de aur și argint, foarte prețuit în Antichitate.

[155] *„Și privind eu, am văzut un chip ca de om, de foc parcă; și parcă de la brâul lui în jos era foc, iar de la brâul lui în sus era o strălucire, ca de metal în văpaie"* (*Iez.* 8, 2).

[156] Antropomorfică.

[157] *Deut.* 4, 24.

înțeleptul Daniel[158] către alte presupuneri. Și astfel se va descoperi că adună din Scripturi fantezii nu doar mincinoase, ci și aflându-se în contradicție una cu alta.

Să lăsăm deoparte, așadar, această căutare indiscretă, ca fiind imposibil de dus la bun sfârșit, și să ne supunem sfatului simplu al Apostolului, care ne spune: *„Trebuie să credem mai întâi că Dumnezeu există și că Se face răsplătitor celor ce Îl caută cu sârguință"*[159]. Căci nu trebuie să iscodim ceea ce este [Dumnezeu], ci să [aducem] mărturie că El este și că ne pregătește mântuirea[160]. Așadar, a fost dovedit că ființa lui Dumnezeu este în întregime de necuprins pentru mintea omenească și cu totul inefabilă. Ne-a mai rămas să discutăm despre [conceptul] de *nenaștere*, ce este și în ce fel îl putem cerceta, [aplicându-l] la Dumnezeul universului.

15. Raționând, așadar, descoperim că nu prin cercetarea a „ceea ce este" descoperim ce înseamnă acest [concept] care provine din noțiunea de *nenăscut*, ci mai degrabă[161] – iată că sunt silit să rostesc această expresie – din [cercetarea faptului] „cum este". Pentru că, atunci când cercetează dacă Dumnezeu, Care este mai presus de toate, are o cauză care Îl depășește, mintea noastră, neputând concepe niciuna, numește *nenăscută* viața Sa cea fără de început. La fel [se petrece] și în vorbirea despre oameni: când spunem despre

[158] *Dan.* 7, 9-10. Aici Dumnezeu este înfățișat drept *„Cel vechi de zile; îmbrăcămintea Lui era albă ca zăpada, iar părul capului Său curat ca lâna"*.

[159] *Evr.* 11, 6.

[160] Teologia înseamnă viață și experiență, nu speculație pur rațională.

[161] Sfântul recunoaște că este nevoit să recurgă la clasica distincție filosofică și retorică: *ce este/cum este* (τὶ ἐστιν/ὅπως ἐστιν). Stânjeneala Părinților în a utiliza metodele și conceptele filosofiei și retoricii provine nu dintr-o respingere a valorilor culturale, ci din teama de a nu crea confuzii regretabile. Astfel, precum observase deja și Sf. Apostol Pavel, teologul creștin se cuvine a dovedi ponderație și discernământ în utilizarea „înțelepciunii din afară", pentru a nu crea falsa impresie că religia creștină constituie o sinteză de elemente eteroclite de origine umană, și nu adevăr, viață, har dumnezeiesc necreat. Altfel, credința creștină s-ar fi aflat în primejdia de a fi asimilată unei religii naturale sau unui sistem moralo-religios omenesc: *„Iar cuvântul meu și propovăduirea mea nu stăteau în cuvinte de înduplecare ale înțelepciunii omenești, ci în adeverirea Duhului și a puterii, pentru ca credința voastră să nu fie în înțelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu"* (*1 Cor.* 2, 4-5).

cutare că s-a născut din acesta, nu istorisim „ce este” fiecare, ci „de unde s-a născut”. La fel şi în cele privitoare la Dumnezeu, termenul *nenăscut* nu înseamnă „ce este”, ci „de nicăieri”.

Astfel, ceea ce spun devine cât se poate de limpede. Când Evanghelistul Luca expune genealogia cea după trup a Dumnezeului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos[162] şi când urcă de la cei din urmă până la cei dintâi, începe de la Iosif. Şi spune că acesta [provine] din Eli[163], acesta din urmă din Matan[164], şi aşa, [urcând în sens] invers, îşi duce povestirea până la Adam[165], iar de la Adam la Dumnezeu[166]. Aici îşi încheie urcuşul. Nu ne prezintă fiinţa celor pe care îi înşiruie prin istorisirea naşterii fiecăruia, ci ne înfăţişează originea imediată din care se naşte fiecare. Şi în acelaşi chip în care Adam [se naşte] din Dumnezeu şi noi să ne întrebăm: Dumnezeu de unde [Se naşte]? Dar oare nu este un fapt comun că în cugetarea fiecăruia se află [certitudinea] că [Dumnezeu] nu provine din nimic? Este limpede că această [expresie] „nu provine din nimic” înseamnă „fără început”[167]. Iar „fără început” înseamnă „nenăscut”. După cum în cazul oamenilor „din ce [provine]” nu indică fiinţa, tot astfel şi în cazul Dumnezeului universului *nenaşterea* nu constituie fiinţa Sa. Aceasta deoarece [*nenaşterea*] înseamnă acelaşi lucru ca [expresia] „nu provine din nimic”. Cel care afirmă că „fără început” constituie fiinţa [lui Dumnezeu] este asemănător celui care a întrebat care este fiinţa lui Adam şi care este natura lui. Acestuia i s-ar fi putut răspunde: [fiinţa lui Adam este aceea] de a nu fi fost plăsmuit prin unirea dintre bărbat şi femeie, ci de către mâna dumnezeirii. Însă, ar putea replica cineva, eu nu caut modul de subzistenţă, ci substratul material al omului însuşi. Da, multe mai trebuie să învăţ din răspunsul acesta[168]! Acelaşi lucru ni se întâmplă şi cu

[162] *Lc.* 3, 23-38.
[163] *Lc.* 3, 23.
[164] *Lc.* 3, 24.
[165] *Lc.* 3, 38.
[166] *Lc.* 3, 38.
[167] Ἀρχή – „origine, principiu, cauză primă”.
[168] Aceeaşi nedisimulată ironie a Sfântului Vasile.

expresia *nenăscut*, din care învăţăm mai degrabă „cum este" Dumnezeu, decât natura Acestuia.

16. Şi, în general, dacă [cineva] doreşte să descopere adevărul celor spuse de noi, să se cerceteze cu atenţie pe sine dacă atunci când doreşte să cugete ceva despre Dumnezeu recurge la semnificaţia termenului de *nenăscut*. Cât despre mine, când privesc înspre veacurile care urmează să vină, îl numesc *fără sfârşit* pe Cel a cărui viaţă nu este mărginită de niciun hotar. La fel, dacă ne vom înălţa gândurile şi către veacurile de dinainte şi vom privi cu umilinţă, ca într-un ocean nemărginit, în infinitul vieţii lui Dumnezeu, nu vom fi în stare să găsim niciun început din care să se fi născut. Dar, luând în considerare faptul că viaţa lui Dumnezeu este întotdeauna mai presus decât orice lucru cugetat[169] şi că depăşeşte orice hotar, am numit *nenaştere* această viaţă fără de început. Căci aceasta este noţiunea de *nenăscut*: a nu avea în exterior cauza existenţei. Acest [Eunomie] însă, de vreme ce reduce întreaga contemplaţie a Dumnezeului universului la *nenaştere*, răpeşte cu viclenie [dreptul] de a [grăi] cea mai cumplită blasfemie dintre toate. Ce spune acesta în continuare?

Eunomie: [Lui Dumnezeu], nenăscut fiind, conform demonstraţiei făcute mai înainte, nu I se va întâmpla vreodată să fie supus naşterii[170], astfel încât să-Şi împartă firea cu ceea ce s-a născut [din Sine]. În acest fel, va fi lipsit de orice comparaţie sau comuniune cu ceea ce este născut.

Sfântul Vasile: O, ce blasfemie sfruntată şi necruţătoare! O, perfidie tăinuită şi ticăloşie cu mii de feţe! Cât de precis vorbeşte prin aceasta viclenia diavolului! Dorind să demonstreze că Unul-Născut, Fiul şi Dumnezeul [nostru], este neasemănător lui Dumnezeu şi Tatăl, trece sub tăcere numele Tatălui şi al Fiului, discutând numai despre *născut* şi *nenăscut*. Tăinuind mântuitoarele cuvinte ale credinţei, înfăţişează cu simplitate dogmele blasfemiei.

[169] Absolut transcendentă.

[170] Prin această argumentaţie arienii eunomieni anulau orice posibilitate de naştere a Fiului lui Dumnezeu.

După ce a avut loc dezvăluirea blasfemiei din faptele însele, [Eunomie] trece la [înfăţişarea] Persoanelor şi doreşte să pară că nu grăieşte nimic hulitor, ci că blasfemia desăvârşită se înfăţişează [în chip firesc] din desfăşurarea argumentaţiei. *Fiind nenăscut* – spune el – *va fi lipsit de orice comparaţie sau comuniune cu ceea ce este născut.* Nu a spus că este Tată şi Fiu, ci Nenăscut şi Născut. Priviţi în ce fel este această primă perfidie a sa; şi iată şi în ce chip este şi cealaltă! *Fiind nenăscut* – spune –, *nu I se va întâmpla vreodată să fie supus naşterii* – şi adaugă – *astfel încât să-Şi împartă propria fire cu ceea ce s-a născut* [din Sine]. [Expresia] *nu I se va întâmpla vreodată să fie supus naşterii* înseamnă două lucruri: [primul] că firii Sale proprii nu i se potriveşte naşterea, fiindcă este cu neputinţă ca [firea cea] nenăscută să vină [în existenţă] prin naştere; celălalt este că [firea cea nenăscută] nu admite naştere. Aşadar, acesta a folosit expresia potrivit celei de-a doua semnificaţii. Dar prin cea dintâi noţiune îi trage la sine pe cei mulţi. Cele ce urmează arată cu limpezime că aceasta este ceea ce a urzit. Căci, spunând că nu I se va întâmpla vreodată să fie supus naşterii, adaugă: astfel încât să-Şi împartă propria fire cu ceea ce s-a născut [din Sine]. Însă aceasta se potriveşte celei de-a doua noţiuni[171]: [Dumnezeu] nu admite să devină Tată ca nu cumva să-Şi împartă propria fire cu ceea ce s-a născut [din Sine]. Ce ar putea fi mai îngrozitor decât această blasfemie? Cine a mai grăit o asemenea nelegiuire împotriva celor de sus[172]?

17. Mă tem însă ca nu cumva şi noi care repetăm blasfemia aceasta străină cu gurile noastre să ne pângărim cugetarea şi să ne facem părtaşi osândei acelora. Dar mă îmbărbătează şi cele ce [se află] în Evanghelii, unde Duhul Cel Sfânt nu a refuzat să consemneze în scris blasfemiile iudeilor privitoare la Domnul[173]. Aceştia îşi gravează blasfemia lor ca pe o stelă[174] pentru toate veacurile ce

[171] Potrivit căreia [firea cea nenăscută] nu admite naştere.
[172] *Ps.* 72, 8.
[173] Cf. *Mt.* 26, 65; *Mc.* 14, 64; *Lc.* 5, 21; *In.* 10, 33.
[174] Monument funerar, coloană sau obelisc, dintr-un singur bloc de piatră, care poartă de obicei o inscripţie.

vor veni, fără a vătăma în niciun chip neîntinata slavă a Unuia-Născut. Dacă însă este adevărat că nu I se va întâmpla vreodată să fie supus naşterii, astfel încât să-Şi împartă propria fire cu ceea ce s-a născut [din Sine], atunci Dumnezeu nu mai este Tată, nici [...], dar este mai folositor pentru noi să lăsăm blasfemia neîncheiată[175]. Căci Unuia[176] nu-I aparţine naşterea, iar Celălalt[177] nu participă la firea Celui Care L-a născut. Apoi, [Eunomie] se sforţează să ticluiască o justificare pentru această nouă blasfemie; însă nu se căieşte câtuşi de puţin, ci, dimpotrivă, se încăpăţânează să-şi ascundă cele spuse [mai înainte] prin cele care urmează. Ce îndrăzneşte să grăiască? Că [Dumnezeu] va fi lipsit de orice comparaţie sau comuniune cu ceea ce este născut. Dacă nu există posibilitatea unei comparaţii între Fiul şi Tatăl, nici comuniune între [Tatăl] şi Cel pe Care L-a născut, atunci mincinoşi sunt Apostolii, mincinoase sunt Evangheliile şi Însuşi Adevărul, Domnul nostru Iisus Hristos! Eu însă mă cutremur din nou de această blasfemie, pe care oricine o poate înţelege cu uşurinţă. Deoarece, dacă nu există nicio asemănare între El şi Tatăl, pentru ce i-a mai spus lui Filip: *„De atâta vreme sunt împreună cu voi şi nu M-ai văzut, Filipe?”*[178]; şi: *„Cine Mă priveşte vede pe Cel Care M-a trimis”*[179]. Căci, dacă [Persoana Tatălui] nu admite nicio comparaţie, nici nu [poate realiza] o comuniune cu Acesta, în ce chip Fiul L-a arătat în Sine [pe Tatăl]? Fiindcă incognoscibilul nu poate fi înţeles prin mijlocirea neasemănătorului şi prin ceea ce este străin, ci se obişnuieşte ca lucrurile înrudite să fie cunoscute prin cele ce le sunt înrudite[180]. Astfel, chipul care se imprimă se vede cu limpezime în pecete şi prin imagine se produce cunoaşterea arhetipului[181], fără îndoială, când comparăm ceea ce este identic din fiecare.

[175] Având în minte avertismentul Mântuitorului, potrivit căruia *„pentru orice cuvânt deşert pe care-l vor rosti, oamenii vor da socoteală în ziua judecăţii”* (*Mt.* 12, 36), Sf. Vasile cel Mare nu îndrăzneşte să încheie această frază cu următoarea propoziţie: „Fiul nu mai este Dumnezeu”. Blasfemia, precum amintea mai sus acelaşi mare Părinte, poate pângări sufletul numai prin simpla ei cugetare, cu atât mai mult prin rostire.

[176] Lui Dumnezeu-Tatăl.

[177] Dumnezeu-Fiul.

[178] *In.* 14, 9.

[179] *In.* 12, 45.

[180] Prin analogie.

[181] Modelului originar.

18. Astfel, [Eunomie] respinge printr-o singură blasfemie tot ceea ce a fost transmis de către Duhul Sfânt întru slăvirea Unuia-Născut, de vreme ce Evanghelia ne învață că *„pe Acesta Dumnezeu-Tatăl L-a pecetluit"*[182], iar Apostolul, că *„Acesta este icoana lui Dumnezeu Celui nevăzut"*[183]. Nu un chip lipsit de suflet, nici făcut de mână [omenească], nici lucrare a meșteșugului sau a conceptului, ci un chip viu, ba mai mult, însăși viața în sine, nu potrivit asemănării aspectului, ci păstrându-Și veșnic lipsa oricărei diferențe[184] a ființei Sale [în raport cu cea a Tatălui]. În ceea ce mă privește, afirm că [expresia] *„a exista în forma lui Dumnezeu"*[185] înseamnă același lucru cu „a exista în ființa lui Dumnezeu". Iar faptul că *„a luat chip de rob"*[186] înseamnă că Domnul S-a născut în ființa umanității noastre. Tot astfel, spunând *„a exista în forma lui Dumnezeu"*[187], [Apostolul Pavel] arată, pe scurt, proprietatea ființei dumnezeiești. *„Cel care M-a văzut* – spune [Mântuitorul] – *a văzut pe Tatăl"*[188].

---

[182] *In.* 6, 27.
[183] *Col.* 1, 15. Εἰκών – „imagine, figură (pictură sau sculptură), expresie, reprezentare, similitudine, imagine în oglindă".
[184] În grecește: ἀπαράλλακτος – „întru totul identic, perfect similar, indistinct, asemănător întru toate în mod absolut"; termen fundamental în vocabularul trinitar basilian. Iată un text revelator din *Epistola 9 către Maxim Filosoful*, IX, unde termenul „cu totul" îl traduce pe acest ἀπαράλλακτος: „Cât despre mine, dacă ar trebui să-mi spun și eu părerea, accept expresia «asemănător ca ființă» dacă se pun înaintea ei și cuvintele «cu totul», dacă e înțeleasă ca «deoființă», desigur în înțelesul sănătos al acestei expresii «deoființă». Așa au cugetat și Părinții de la Niceea atunci când, numind pe Fiul Cel Unul-Născut «Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» și recunoscându-I și alte însușiri de acest fel, la urmă I-au adăugat și termenul «deoființă». După cum nu-i cu putință ca cineva să-și închipuie c-ar exista vreo deosebire între lumină și lumină, între adevăr și adevăr, tot așa nu se poate concepe deosebire între ființa Celui Unul-Născut și între cea a Tatălui, din Care S-a născut. Dacă înțelege cineva lucrurile în acest fel, atunci și eu accept expresia așa cum am spus. Dar dacă nu înțelege să lege cuvântul «cu totul» de «asemănător ca ființă», cum au procedat și cei din Constantinopol, atunci mă îndoiesc asupra acestei expresii, întrucât socot că prin ea se micșorează mărirea care trebuie recunoscută Fiului Cel Unul-Născut" (în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, p. 56).
[185] *Filip.* 2, 6. Μορφή – „formă, aspect, înfățișare, aparență, contur".
[186] *Filip.* 2, 7.
[187] *Filip.* 2, 6.
[188] *In.* 14, 9.

Însă [Eunomie] Îl face pe Fiul străin de Tatăl şi se rupe cu totul pe sine din comuniunea cu Acesta, nimicind calea care se află în El şi care duce către Tatăl[189]. Tot ceea ce are Tatăl este al Meu[190], spune Fiul. Eunomie însă afirmă că nu există nicio comuniune între Tatăl şi Cel Care provine din El. *„Precum Tatăl are viaţă întru Sine, tot astfel a dat şi Fiului să aibă viaţă întru Sine"*[191]. Aceasta am fost învăţaţi de către Domnul. Iar de către Eunomie ce [anume]? Cum că nu există nicio posibilitate de comparaţie între Cel Care naşte şi Cel Care este născut. Şi, pe scurt, prin această expresie el înlătură cu totul sensul chipului şi nu recunoaşte că Fiul este *„strălucirea"* şi *„pecetea fiinţei*[192] *Lui"*[193]. Căci nici nu este cu putinţă să concepem o imagine a Celui Care nu poate fi comparat cu nimic, nici [să credem] că ar putea exista vreo strălucire a Celui Care este incomunicabil potrivit firii. Dar [Eunomie] stăruie în aceeaşi formă de urzeală sofistică, spunând că între *nenăscut* şi *născut* nu poate fi nicio asemănare; însă nu între Tatăl şi Cel Care S-a născut din El, astfel încât să poată transfera la însăşi fiinţa Tatălui şi a Fiului această opoziţie pe care a demonstrat-o ca existând între acele expresii.

19. Totuşi, să nu încercăm cumva să urmărim pe rând blasfemiile acestuia şi să îndreptăm fiecare spusă, ca să nu întindem prea mult lungimea discursului. Vom lăsa deoparte [afirmaţiile] care conţin o blasfemie cu uşurinţă [de priceput de către oricine] şi care sunt evidente celor ce le întâlnesc şi le vom înfăţişa numai pe cele care necesită o oarecare argumentaţie pentru a fi combătute.

El a stabilit în felurite chipuri că Fiul nu are nicio împărtăşire din fiinţa Tatălui, iar când consideră a fi dovedit absurditatea [afirmaţiei contrare celei de mai sus], adaugă:

---

[189] „Prin urmare, drumul cunoaşterii lui Dumnezeu porneşte de la Duhul Cel Unul, [trece] prin Fiul Cel Unul [şi ajunge] la Tatăl Cel Unul" (*Despre Sfântul Duh*, XVIII, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea a III-a, PSB 12, p. 62).

[190] *In*. 17, 10.

[191] *In*. 5, 26.

[192] Şi Sf. Apostol Pavel, ca şi Sf. Vasile cel Mare, utilizează aici termenul ὑπόστασις cu sensul de „subzistenţă, fiinţă, substanţă".

[193] *Evr*. 1, 3.

Eunomie: Într-adevăr, nu se poate afirma că ființa este comună Amândurora, ci, potrivit ordinii și privilegiilor[194] care sunt datorate vremii, Unul[195] este primul[196], iar Celălalt[197] al doilea. Și aceasta, întrucât ființele superioare trebuie să-și aibă în sine cauza superiorității, iar ființa lui Dumnezeu nu este legată nici de timp, nici de veac, nici de ordine. Căci ordinea este secundară în raport cu cel care o stabilește, însă în cele ce sunt ale lui Dumnezeu nimic nu este stabilit de către un altul. Timpul este un fel de mișcare nedefinită a astrelor. Însă astrele au fost create nu doar după ființa nenăscută și după creaturile spirituale, ci și după primele corpuri. Cât despre veacuri, ce mai este nevoie să spunem, de vreme ce Scriptura grăiește cu claritate că Dumnezeu există / dinaintea veacurilor[198]?

Sfântul Vasile: După ce a presupus ceea ce a dorit în discursul său și a tras concluziile care decurgeau în mod firesc din cele presupuse, s-a avântat către idei absurde și prin acestea socotește că demonstrează necesitatea acceptării dogmelor sale. Căci spune: *Nu se poate afirma că ființa este comună Amândurora, ci, potrivit ordinii și privilegiilor care provin datorită vremii, Unul este primul, iar Celălalt al doilea.* Așadar, dacă vorbește despre comuniunea ființei, cugetând-o în acest chip, ca și cum ar cugeta o distribuire făcută

[194] Termenul grecesc πρεσβεῖον înseamnă „prerogativă, privilegiu, drept, favoare acordată cuiva în virtutea vârstei sale mai înaintate". Așadar, folosirea acestui cuvânt exprimă, puțin camuflat, clasica expresie a arianismului: „A fost un timp când Fiul nu era" sau, mai limpede, „Tatăl este mai bătrân decât Fiul".

[195] Dumnezeu-Tatăl.

[196] Este afirmat și „demonstrat" *subordinaționismul*, concepție eronată, conform căreia în Sfânta Treime ar exista o ierarhie reală, Fiul și Duhul Sfânt fiind *subordonați* Tatălui, *monarhia* Tatălui având în acest caz și înțelesul de întâietate a Acestuia din urmă. Doctrina este o consecință logică a arianismului. Dacă Dumnezeu-Tatăl este singurul necreat si nenăscut, El are o superioritate ontologică în raport cu Fiul. Chiar dacă esența Fiului este supratemporală, a fost un timp când Fiul nu era. Deși se deosebește radical de celelalte creaturi, Fiul este El Însuși o creatură, prima în registrul ontologic, dar creatură. Astfel, El nu poate fi deoființă cu Tatăl (întrucât ființa Tatălui nu poate cuprinde creaturalitatea); cf. Sergiu Tofan, *Mic dicționar al ereziilor omului patristic*, Ed. Partener, Galați, 2003, *sub voce* „arianism" și „subordinaționism".

[197] Dumnezeu-Fiul.

[198] *Ps.* 54, 21.

dintr-o materie preexistentă care s-ar împărţi între cele care provin din ea, noi nu vom primi un asemenea mod de gândire! Să nu fie! Iar pe cei care vorbesc astfel, oricine ar fi aceştia, îi denunţăm ca rostind blasfemii nu mai puţin decât cei care vorbesc despre „neasemănător"[199]. Dacă însă vom lua în considerare comuniunea fiinţei spre a contempla în Amândoi o singură şi aceeaşi raţiune de a exista, Tatăl va fi gândit ca lumină[200] în ceea ce priveşte substratul

[199] *Anomeii* sau arienii rigorişti.

[200] Iată un pasaj revelator pentru aceste probleme, extras din aceeaşi valoroasă corespondenţă basiliană: „Şi întrucât existau şi pe atunci unii care ziceau că Fiul a fost adus din nefiinţă la fiinţă, pentru a elimina această impietate [Părinţii] au adăugat termenul «deofiinţă». Într-adevăr, unirea Fiului cu Tatăl e veşnică şi continuă. Chiar şi cuvintele anterioare arată că aceasta era credinţa acestor oameni. După ce au spus «Lumină din Lumină» şi după ce au mărturisit că Fiul e «născut, iar nu făcut» din substanţa [ori din fiinţa] Tatălui, ei au adăugat la acestea cuvântul «deofiinţă», vrând să arate prin aceasta că explicarea care s-ar da cuvântului «Lumină» pentru Tatăl s-ar potrivi şi Fiului. Căci între o lumină adevărată şi altă lumină adevărată nu există nicio deosebire. De aceea, întrucât Tatăl e o lumină fără început, iar Fiul e o lumină născută, cu alte cuvinte, întrucât şi Unul e lumină şi Celălalt e lumină, Părinţii anume au spus «deofiinţă» pentru ca să se vadă că şi Unul şi Celălalt se bucură de aceeaşi demnitate a firii; şi nu s-a spus «deofiinţă» ca să se arate că cele două Persoane sunt între ele ca fraţii, cum au gândit unii, ci deoarece cauza şi ceea ce îşi ia începutul din ea sunt de aceeaşi fire, cu alte cuvinte sunt «deofiinţă». Acelaşi termen corectează şi rătăcirea lui Sabelie, întrucât aceasta desfiinţează identitatea ipostasului şi introduce o noţiune perfectă de persoane. Căci deofiinţimea nu-i ceva ce se refera la sine însuşi, ci e o raportare a unei realităţi către altă realitate. Prin urmare, el precizează bine şi conform cu dreapta credinţă deosebirea dintre ipostasuri şi evidenţiază similitudinea firii. Când învăţăm deci că Fiul este din fiinţa Tatălui, şi anume că e născut, iar nu făcut, atunci nu trebuie să ne ducem cu gândul la nişte înţelesuri trupeşti ale fenomenelor naturale. Căci fiinţa Tatălui nu a fost împărţită, aşa încât de la Tatăl să treacă şi la Fiul, şi nici nu se naşte printr-un fel de scurgere sau prin producere, aşa cum se întâmplă cu pomii când rodesc fructe, ci chipul naşterii dumnezeieşti nu se poate explica şi nici înţelege de cugetarea omenească. E un semn de cugetare nedemnă şi senzuală să asemeni lucrurile veşnice cu cele stricăcioase şi trecătoare şi să crezi că Dumnezeu Se naşte aşa cum se nasc fiinţele trupeşti, câtă vreme în vederea dreptei credinţe trebuie să cugetăm cu totul altfel, gândindu-ne că numai fiinţele muritoare se comportă aşa, pe când în cazul lui Dumnezeu Cel nemuritor lucrurile stau cu totul altfel. Aşadar, nici nu trebuie să tăgăduim naşterea dumnezeiască şi nici când contemplăm pe Dumnezeu nu trebuie să ne întinăm cugetul cu noţiuni materiale" (*Epistola* 52, II-III, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 127-128). Precizăm că, iniţial, Părinţii greci au respins termenul de „persoană", utilizat deja de apuseni, din cauza conotaţiilor sale sabeliene sau modaliste.

Său ființial, iar, la rândul Său, și ființa Unuia-Născut va fi mărturisită ca lumină. Astfel, oricare ar fi rațiunea de a exista a Tatălui, aceasta se va potrivi pe deplin și Fiului. Dacă el ar înțelege în acest fel comuniunea ființei, o vom accepta și noi ca fiind dogma pe care o proclamăm. Căci, potrivit acestui lucru, divinitatea este unică: evident, unitatea este cugetată potrivit rațiunii ființei, astfel încât deosebirea se află în număr și în proprietățile care sunt specifice fiecăruia. În rațiunea dumnezeirii însă luăm în considerare unitatea.

20. După ce am definit, așadar, în ce mod trebuie să acceptăm comuniunea ființei, să cercetăm cu atenție ce legătură există între cele ce urmează și cele care se află înainte. *Potrivit ordinii și privilegiilor care provin datorită vremii* – spune [Eunomie] –, *Unul este primul, iar Celălalt al doilea.* Ce necesitate este pentru cei care au ființa comună să fie supuși unei asemenea ordini și să fie succesivi în ceea ce privește timpul[201]? Căci este imposibil ca Dumnezeul universului să nu Se afle din veșnicie împreună cu Chipul Său Care strălucește de dincolo de timp și să nu aibă legătură [cu Acesta], nu doar mai presus de timp, ci și mai presus de toate veacurile. De aceea se vorbește despre *„pecetea ființei [Lui]"*[202] și despre *„strălucire"*[203], pentru a înțelege această relație și pentru a fi lămuriți despre *deoființime*[204].

Însă ordinea este pe de o parte naturală, pe de alta artificială[205]. Cea naturală este cea a făpturilor aranjate potrivit modului creării lor, după poziția celor ce pot fi numărate și după legătura dintre cauze și efecte, fiind deja mărturisit că Dumnezeu este Creatorul și Plăsmuitorul acestei naturi. O ordine artificială și tehnică este cea pe care o [întâlnim] în construcțiile de orice fel, în științe, în axiome

---

201 Eunomie vorbește aici despre un subordinaționism temporal și ontologic în cazul Persoanelor treimice.
202 *Evr.* 1, 3.
203 *Evr.* 1, 3.
204 Τὸ ὁμοούσιον; prima și singura atestare a termenului niceean în *Împotriva lui Eunomie* aplicat la ființa divină. Sfântul va utiliza termeni echivalenți: συμφυής – „conatural, congenital" (II, 15); τὸ ὁμοφυές τῆς οὐσίας – „conaturalitatea ființei" (II, 28).
205 Literal: „Creată de către om cu un anumit scop".

și în altele de același fel. Eunomie a tăinuit primul fel de ordine, amintindu-l numai pe al doilea, și spune că nu se cuvine să vorbim despre ordine privitor la Dumnezeu, fiindcă ordinea este secundară în raport cu cel care o stabilește. Dar ceea ce nu a priceput acela, ori a tăinuit în mod intenționat, este că mai există un fel de ordine care nu a fost stabilită prin aranjarea făcută de noi, ci s-a constituit potrivit urmării firești, precum este între lumină și focul din care provine. Și, despre acestea, spunem că prima este cauza, iar despre efect că este al doilea, fără să le separăm pe acestea printr-un interval, ci observând și cugetând mai dinainte că înaintea efectului se află cauza. Este oare înțelept să negăm ordinea în cazul celor pentru care există un prim și un al doilea [element], nu prin ceea ce stabilim noi, ci prin însăși asocierea firească a lucrurilor? Așadar, pentru ce [motiv] nu admite că se poate cugeta în Dumnezeu [existența] ordinii? [Eunomie] consideră că, în situația în care ar demonstra că în Dumnezeu nu există în niciun chip [cineva care să fie considerat] ca primul, nu-i mai rămâne decât să dovedească superioritatea [Tatălui][206] potrivit ființei. Însă noi spunem că [se cuvine], conform legăturii dintre cauză și efect, să-L așezăm pe Tatăl înaintea Fiului[207]. Însă [Tatăl] nu-I este superior Fiului nici după vreo deosebire a ființei, nici după vreo întâietate temporală[208]. Altfel, vom tăgădui chiar faptul că Tatăl este Dumnezeu, de vreme ce diferența calitativă, cea după ființă, respinge unirea cea potrivit firii.

21. Însă, de vreme ce acest înțelept înaintat în toate [științele] ne oferă definiția naturii timpului, să luăm aminte la soliditatea și prudența cugetării sale. Spune, așadar: *Timpul este un fel de mișcare*

---

[206] Superioritatea Tatălui față de Fiul în ceea ce privește ființa.

[207] Sfântul Vasile nu vorbește aici despre o ierarhie ontologică reală în Sfânta Treime, ci despre așa-zisa ierarhie conjuncturală, retorică. Tatăl este cauza (αἰτία, ἀρχή), izvorul din care Se naște Fiul din veșnicie. Acest concept de *monarhie* (un singur izvor al Dumnezeirii – Tatăl) nu impietează cu nimic asuprea deplinei egalități a Persoanelor divine, Care Se împărtășesc de aceeași ființă divină. A se vedea în continuare.

[208] Fiul Se naște perpetuu, mai presus de timp, din veșnicie din Tatăl. Așadar, nu se poate concepe că a fost vreodată „un timp când Fiul nu exista", precum afirmau, mai mult sau mai puțin direct, arienii.

nedefinită a astrelor, evident a soarelui, a lunii și a celorlalte care au puterea de a se mișca prin sine. Dar, cât privește intervalul [de timp] care există de la nașterea pământului până la plăsmuirea astrelor, ce ne poate destăinui acest nemaipomenit [savant] al fenomenelor cerești? Este binecunoscut faptul că acela[209] care zugrăvește, prin puterea Duhului, nașterea universului ne spune că luminătorii cei mari și celelalte stele au fost creați în a patra zi[210]. După cum se pare, nu exista timp în zilele de dinainte, căci nu se mișcau încă stelele. Căci cum [ar fi făcut-o] dacă nu fuseseră create de la început? Și iarăși, pe când Isus Navi se lupta cu gabaoniții[211] și soarele a rămas nemișcat, împiedicat de poruncă, iar luna s-a oprit în locul său, oare atunci nu a mai existat deloc timp? Ce să spunem despre acest răstimp al zilei? Ce numire vom născoci pentru el? Căci, dacă a lipsit firea timpului, este limpede că *veacul*[212] îl va înlocui. Dar a numi *veac* o părticică din zi, oare nu depășește cu mult orice lipsă de minte? Însă, precum se pare, grație îmbelșugatei sale agerimi a minții, consideră că ziua și noaptea se nasc dintr-o anumită mișcare a stelelor și că acestea sunt părți ale timpului. De aici a afirmat că timpul este o anumită mișcare a stelelor, fără să înțeleagă ce este acest lucru despre care vorbește. Căci nu este potrivit să vorbim în această împrejurare atât despre calitate, cât despre cantitate. Însă cine are o cugetare întru totul copilărească, încât să nu știe că zilele, lunile, anotimpurile și anii sunt [unități] de măsură a timpului, nu părți ale sale? Timpul este intervalul care se întinde[213] atât cât există ființa lumii. Prin acesta este măsurată orice

---

[209] Moise, autorul cărții *Facerea*.
[210] *Fac.* 1, 14-19.
[211] *Ios.* 10, 12-13.
[212] Definiția *veacului* o va da Sfântul Vasile în *Împotriva lui Eunomie*, II, 13: „Fiindcă ceea ce este între cele sensibile timpul, aceea este firea *veacului* între cele mai presus de lume”. Astfel, *veacul* este un interval (διάστημα) sau o durată localizată între veșnicia propriu-zisă și timpul creației. Este durata atemporală, sau mai bine spus supratemporală, a ființelor inteligibile (îngeri și demoni).
[213] Συμπαρακτείνω – „a întinde în ambele părți în mod egal, a fi coextensiv cu”. Timpul este coextensiv structurii lumii, așadar nu poate fi separat de spațiu. Deci, timpul și spațiul sunt relative, în termeni einsteinieni.

mişcare, fie a astrelor, fie a vieţuitoarelor, fie a oricărei alte fiinţe care se mişcă, în acelaşi fel ca atunci când spunem că una este mai rapidă sau mai înceată decât cealaltă. Mai rapidă este cea care parcurge o distanţă mai mare într-un timp mai scurt, iar mai înceată este cea care se mişcă mai puţin într-un timp mai lung. Însă, de vreme ce astrele se mişcă în timp, [Eunomie] afirmă răspicat că acestea sunt creatoarele timpului. Astfel, potrivit cuvântului acestui preaînţelept, de vreme ce scarabeii se mişcă în timp, timpul ar putea fi definit ca o mişcare mai aparte a scarabeilor. Nicio deosebire între această [exprimare] şi aceea[214], mai puţin demnitatea cuvintelor. Însă, fie [de ajuns] atâtea despre acestea; să fim atenţi la cele ce urmează.

22. *Eunomie*: Însă, ne spune [acesta], nu este cu putinţă ca în fiinţa lui Dumnezeu să existe ceva de felul formei, volumului ori greutăţii, fiindcă Dumnezeu este în întregime liber de compunere. Dar, dacă nu ne este şi nici nu ne-a fost vreodată îngăduit să cugetăm că acestea şi unele ca acestea sunt împreună plămădite cu fiinţa lui Dumnezeu, ce raţiune ne va permite să asemănăm *nenaşterea* cu *naşterea*? Asemănarea după fiinţă, comparaţia ori comuniunea nu îngăduie nicio superioritate sau deosebire, însă cauzează, în mod evident, egalitatea. Iar împreună cu această egalitate îl înfăţişează cu claritate ca *nenăscut* pe cel care este asemănat sau comparat. Dar nimeni nu poate fi atât de nesăbuit şi de cutezător mai presus de blasfemie, încât să spună că Fiul este egal cu Tatăl, câtă vreme Domnul Însuşi grăieşte în chip desluşit: „*Tatăl Care M-a trimis ... este mai mare decât Mine*"[215].

Şi iarăşi, după puţin: Dumnezeul universului este Unul, nenăscut şi cu neputinţă de a fi comparat cu altcineva. Însă, cu toate că multe au fost lăsate deoparte, socotesc că sunt de ajuns cele ce au fost spuse pentru a o demonstra.

Sfântul Vasile: Când [Eunomie] are de gând să-şi pună în lucrare un argument răuvoitor, înfăţişează înaintea lui nişte [afirmaţii] primite de către toţi, pentru ca, din pricina bunului simţ al

[214] Care deriva timpul din mişcarea astrelor.

[215] *In*. 14, 24; *In*. 14, 28.

acestora, nimeni să nu devină neîncrezător față de celelalte. *Nu este cu putință ca în ființa lui Dumnezeu* – ne spune – *să existe ceva de felul formei, volumului ori greutății, fiindcă Dumnezeu este în întregime liber de compunere.* Până aici este prudent, însă în cele ce urmează se reîntoarce la ale sale. Căci adaugă blasfemia, ca și cum ar fi urmarea firească a celor stabilite mai înainte, spunând: *Dar, dacă nu ne este și nici nu ne-a fost vreodată îngăduit să cugetăm că acestea și unele ca acestea sunt împreună plămădite cu ființa lui Dumnezeu, ce rațiune ne va permite să asemănăm nenașterea cu nașterea?* Ce urmare firească este între acestea și acelea, dacă Dumnezeu fiind necompus, Fiul este incapabil să primească asemănarea? Spune-mi, așadar: oare nu afirmi și tu, în/mod asemănător, că Fiul nu are în Sine nici formă, nici volum, nici greutate, ci este liber de orice compunere?

23. Cât despre mine, socotesc despre tine că, nici dacă îți pierzi mințile, nu te vei încumeta să spui că Fiul este altfel decât necorporal, fără formă și nereprezentabil și tot ceea ce vei mai spune și despre Tatăl. Cum nu vei fi, așadar, lipsit de evlavie comparând pe Cel Care nu are formă cu Cel Care nu are formă? Pe Cel Care nu are cantitate cu Cel Care nu are așa ceva? Și pe Cel întru totul lipsit de compunere cu Cel necompus? Însă [Eunomie] așază asemănarea în formă, iar egalitatea în volum. Cât despre cantitate, este mai potrivit ca acesta să ne dea lămurire ce este ea față de volum. De aceea, [Dumnezeu] nu este nici egal, nici asemănător[216], de vreme ce este lipsit de cantitate și fără formă. Eu însă așez în acest loc asemănarea. De vreme ce Tatăl este liber de orice compunere, la fel și Fiul este în întregime simplu și necompus. Iar asemănarea Sa nu trebuie considerată potrivit identității formei[217], ci potrivit ființei. Căci, pentru toate cele care sunt îmbrăcate cu formă și înfățișare[218], asemănarea [rezultă] din identitatea formei.

[216] Dumnezeu nu poate fi egal sau asemănător altcuiva decât Sieși.
[217] Aici forma ar putea fi asimilată întrucâtva Persoanei. Fiul Se deosebește de Tatăl conform modului de împărtășire de ființa divină întreagă, τρόπος τοῦ ὑπάρξεως (modului subzistenței proprii), cum va spune Sfântul Vasile ulterior.
[218] Figură, structură, chip.

Însă firii lipsite de formă și de înfățișare îi rămâne numai ființa prin care să poată avea asemănarea. Iar [pentru a putea avea] și egalitate, [îi rămâne] identitatea puterilor, iar nu măsurarea volumelor.

„*Hristos*, spune [Apostolul], *este puterea lui Dumnezeu*"[219]. Este limpede că întreagă puterea părintească se odihnește în El. De aceea, și tot ceea ce *„vede pe Tatăl făcând [...], pe acestea și Fiul le face întocmai*"[220].

Însă, *asemănarea după ființă* – spune [Eunomie] –, *comparația ori comuniunea nu îngăduie nicio superioritate sau deosebire, însă cauzează, în mod evident, egalitatea.* Cum nu lasă loc niciunei deosebiri? Nici acelei [deosebiri] care există între cauze și efecte? Apoi adaugă: cine este, așadar, *atât de nesăbuit și cutezător întru blasfemie, încât să spună că Fiul este egal cu Tatăl?*

Acestei [afirmații] îi vom răspunde cu cele spuse de către profet: *„Ochiul tău a devenit cel al unei desfrânate, ți-ai lăsat deoparte rușinea în fața tuturor*"[221]. Căci acele [femei] impută propria dezonoare celor ce au viețuit în mod neprihănit, iar acest [eretic] îi proclamă drept lipsiți de minte și cutezători în blasfemie pe cei care doresc să preacinstească slava Unuia-Născut. Astfel, se înfurie din pricina acelorași [motive] care îi ațâțau pe iudeii ce rosteau unele ca acestea: *„Se face pe Sine egalul lui Dumnezeu*"[222].

24. Totuși – și nimeni nu va socoti că rostesc vreun paradox – aceștia par a privi cu mare atenție relația [dintre lucruri]. Fiindcă se mânie că *„Îl numește Tată pe Dumnezeu*"[223], trăgând ei înșiși din acestea concluzia că prin [această afirmație chiar] *„Se face pe Sine egalul lui Dumnezeu*"[224]. Aceasta fiindcă [ei consideră] că din „a avea pe Dumnezeu ca Tată" rezultă cu necesitate „a fi egal cu Dumnezeu"[225]. [Eunomie] este de acord cu prima [afirmație], însă o

[219] *1 Cor.* 1, 24.
[220] *In.* 5, 19.
[221] *Ier.* 3, 3.
[222] *In.* 5, 18.
[223] *In.* 5, 18.
[224] *In.* 5, 18.
[225] Cf. „Fiul este în întregime ceea ce este propriu ființei Tatălui. Căci a spune că Dumnezeu Se dă prin împărtășire este egal cu a zice că și naște, iar nașterea arată pe

refuză pe a doua și ne pune în față cuvântul Domnului, Care spune: *„Tatăl Care M-a trimis [...] este mai mare decât Mine"*[226]. Nu-l aude pe Apostolul care spune: *„Nu a socotit că a fi egal cu Dumnezeu este o răpire"*[227].

Totuși, dacă, potrivit cuvântului tău, *nenașterea* este ființă, iar [Fiul] dorea să demonstreze superioritatea [Părintelui Său] după ființă, atunci ar fi zis: „Cel Nenăscut este mai mare decât mine". Este afirmația voastră că denumirea de „Tată" semnifică lucrarea[228], nu ființa. Așadar, când spuneți că Tatăl este mai mare decât Fiul, afirmați că lucrarea Acestuia este mai mare. Iar orice lucrare este pe măsura celor care sunt produse de ea. [O lucrare] mare este [producătoarea] unor fapte mari, iar una mică a unora mai mici. A recunoaște că Tatăl este mai mare decât Fiul, conform cuvântului acestora, nu este nimic altceva decât [a spune] că fapta Sa este inegală față de lucrarea[229] Sa și a afirma că Dumnezeu este mișcat în van către mărimea lucrării. Astfel ne vom opri cu necesitate asupra

---

Fiul. De Fiul toate se împărtășesc, prin harul Duhului ce vine de la El. Dar din aceasta e vădit că Fiul Însuși nu Se împărtășește de nimeni. Căci Fiul este Cel Care e împărtășit de Tatăl. Pentru că, împărtășindu-ne de Fiul, zicem că ne împărtășim de Dumnezeu. Și aceasta este ceea ce a spus Petru: «*Ca să fiți părtași dumnezeieștii firi*» (*I Pt.* 1, 4). E ceea ce zice și Apostolul: «*Oare nu știți că sunteți Biserica lui Dumnezeu?*»; și: «*Noi suntem Biserica lui Dumnezeu Celui viu*» (*I Cor.* 3, 16). Și, văzând pe Fiul, vedem pe Tatăl. Căci cunoașterea și înțelegerea Fiului este cunoașterea Tatălui, dat fiind că e născut din ființa lui Dumnezeu (căci s-a arătat și s-a mărturisit că împărtășirea lui Dumnezeu este una cu a se împărtăși și a naște). Astfel, nașterea din Dumnezeu nu e pătimire și împărțire a acelei fericite ființe. Nu e deci lucru de necrezut a avea Dumnezeu un Fiu, născut din ființa Lui proprie. Și nu cugetăm la o pătimire și la o împărțire a ființei Lui Dumnezeu, spunând de Fiul că e născut din El. Ci credem mai degrabă că nașterea cea una e propria și adevărata naștere a lui Dumnezeu. Arătându-se și dovedindu-se că Fiul este Cel născut din ființa Tatălui, nu mai e îndoială pentru nimeni, ba, dimpotrivă, e vădit că Acesta e Înțelepciunea și Cuvântul Tatălui, în Care și prin Care creează și face toate; și strălucirea, prin care luminează toate și Se descoperă celor cărora voiește. Aceasta este înfățișarea și chipul Lui, în care El (Tatăl) este contemplat și cunoscut" (Sf. Atanasie cel Mare, *Discursul întâi împotriva arienilor*, 15-16, în Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 15, traducere de Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, pp. 173-174).

226 *In.* 14, 24; *In.* 14, 28.

227 *Filip.* 2, 6.

228 Energia, activitatea.

229 Literal: „Energia".

unuia din aceşti doi [termeni]. [Potrivit primului], [termenul de] *Tată* nu exprimă lucrarea, ci fiinţa, şi în acest fel va fi subliniată raţiunea asemănării[230] pe care au ticluit-o aceştia, presupunând că Fiul este asemănător Tatălui, adică în ceea ce priveşte lucrarea. Căci – spun aceştia – precum a dorit Tatăl, tot astfel a şi făcut, şi de aceea Îl numesc [pe Fiul] icoană[231] a voinţei [Tatălui][232]. Dacă rămân la această [concepţie], nu mai este cu putinţă să afirme că Tatăl este mai mare [decât Fiul]. Într-adevăr, dacă nu se împotriveşte nimic din exterior, efectele proprii oricărei activităţi sunt proporţionale cu aceasta. Astfel de lucruri să fie spuse pentru a mustra contradicţia[233] din dogmele acelora.

25. Nu este oare evident pentru oricine că *mai mare* este numit [ceva] fie potrivit raţiunii cauzei, fie potrivit surplusului de putere, fie potrivit superiorităţii, vredniciei, ori potrivit prisosului de greutate? [Eunomie] a spus înaintea altora că *lucrul care este mai mare* nu trebuie considerat [astfel] potrivit greutăţii, şi lucrul este verosimil în acest fel. Într-adevăr, *lucrul care este mai mare* este [alcătuit], în privinţa mărimii, de *lucrul care este mai mic* şi încă [ceva în plus]. Însă, [în cazul lui Dumnezeu vorbind], despre lucrurile care nu sunt circumscrise de mărime, ci mai curând lipsite de mărime şi de cantitate, cine le va putea măsura una cu alta[234]? Iar în cazul celor pentru care nu este cu putinţă comparaţia, în ce chip vom recunoaşte în ele surplusul?

A spune că Hristos are vreo lipsă în putere faţă de Tatăl este în întregime copilăresc şi [demn de] cei care nu au auzit glasul

---

[230] Dintre Tatăl şi Fiul.

[231] Chip.

[232] Aşadar, Fiul – potrivit lui Eunomie – nu este din fiinţa Tatălui, ci din voinţa şi energia (lucrarea, activitatea) Acestuia, fiind, astfel, cel mult asemănător după fiinţă în cel mai larg sens posibil.

[233] 'Ασυμφωνία – „stridenţă, discordanţă, lipsă a armoniei". Această metaforă muzicală ne dezvăluie viziunea organică pe care Sf. Vasile cel Mare o are despre demersul teologic, care trebuie conceput asemenea unei simfonii, în care toate dogmele se află în deplină armonie, fără cea mai mică disonanţă.

[234] După cum observăm, Eunomie aplica la firea şi Persoanele divine necreate concepte şi principii aparţinând sferei creatului. Nu depăşise, aşadar, sfera filosofiei antice greceşti, care nu făcea distincţia între Dumnezeu şi creaturi, între necreat şi creat.

Domnului, Care spune: „*Eu și Tatăl Una suntem*"[235]. Iar aceștia[236] primesc [termenul] „Una" în locul egalității potrivit puterii, precum vom arăta pornind chiar de la vorbele Evangheliei. Spunând despre cei care au crezut că „*nimeni nu-i va smulge din mâna Mea*"[237] și că „*Tatăl, Cel Care Mi i-a dat, este mai mare decât toți*"[238], iar „*nimeni nu-i poate smulge din mâna Tatălui Meu*"[239], adaugă: „*Eu și Tatăl Una suntem*"[240]. Și este limpede că folosește acest [termen] „Una" pentru egalitatea și identitatea potrivit activității.

Însă, de vreme ce tronul lui Dumnezeu – precum am și crezut – este un termen care exprimă demnitatea, ce semnifică atunci jilțul hărăzit Fiului la dreapta Tatălui[241] dacă nu cinstirea egală[242] a demnității? De altfel, și Domnul făgăduiește că va veni întru slava Tatălui[243].

Ne rămâne [să recunoaștem] că *mai mare* este numit potrivit rațiunii cauzei[244]. Căci, de vreme ce Tatăl este izvorul Fiului, în acest mod este Tatăl mai mare, în calitate de cauză și izvor. Astfel, și Domnul spune: „*Tatăl Meu este mai mare decât Mine*"[245]. Iar [cuvântul] „Tată" ce altceva înseamnă decât numai că [Acesta] este cauza și izvorul Celui Care S-a născut din El? Conform înțelepciunii voastre[246], nu se afirmă că o fire este mai mare sau mai mică decât

---

235 *In.* 10, 30.
236 Eunomienii.
237 *In.* 10, 28.
238 *In.* 10, 29.
239 *In.* 10, 29.
240 *In.* 10, 30.
241 *Ps.* 109, 1.
242 Ὁμότιμος – „de aceeași cinstire". Sfântul Vasile a utilizat acest termen ca un echivalent sinonimic al mai controversatului ὁμοούσιος. Identitatea onoarei, a slăvirii, a cinstirii, a adorării implică în mod necesar și identitatea ființei, în viziunea basiliană. În opera de față, termenul este aplicat raportului dintre Tatăl și Fiul. Abia în tratatul *Despre Sfântul Duh*, a treia Persoană treimică va fi numită ὁμότιμος – „de aceeași cinstire" cu Tatăl și cu Fiul.
243 *Mt.* 16, 27.
244 Altfel spus, Tatăl este „*mai mare*" decât Fiul nu în sens ontologic, sau de prioritate în cinstire, sau ca grad, ci numai ca origine, izvor (ἀρχή) și născător al Fiului (cf. *monarhia* Tatălui).
245 *In.* 14, 28.
246 Sfântul Vasile este conștient că polemica sa nu este atât împotriva lui Eunomie și a arienilor, cât împotriva filosofiei grecești, care încerca să-și aservească teologia

altă fire. Astfel că, potrivit acestor [eunomieni] și potrivit însuși adevărului, raționamentul de mai înainte despre *mai mare* nu arată în niciun chip vreo superioritate după ființă. Însă, [Eunomie] nu va putea spune că Tatăl este mai mare potrivit volumului, câtă vreme chiar el a afirmat răspicat că nu se poate cugeta în Dumnezeu cantitatea. Astfel, ne mai rămâne modul de a fi mai mare pe care l-am numit noi, vorbesc despre cel de izvor și cauză.

Aceasta este sforțarea sa blasfematoare privind [termenul] *mai mare*.

26. Dar, în câteva cuvinte, ceea ce este uimitor la acela[247] sunt răsucirile sale bruște către raționamente contradictorii. Ca și cum ochii sufletului i-ar fi fost loviți de orbire, nu izbutește să-și dea seama că [raționamentele] sale se opun unul altuia. Astfel, se dovedește ca fiind un străin față de pacea lui Dumnezeu - pe care Domnul nostru a lăsat-o celor care cred sincer și fără de viclenie, spunând: „*Vă las pacea Mea, vă dăruiesc pacea Mea*"[248]. Și, în acest chip, duce o luptă nu numai împotriva altora, ci și împotriva lui însuși. Fiindcă, după ce a spus că Tatăl este mai mare decât Fiul Unul-Născut, iar pe cei care Îi numesc egali i-a învinuit de nebunie, ca și cum ar avea dovezi care nu pot fi înfruntate, luați aminte ce scrie puțin mai jos: dar *Dumnezeul universului este Unul, nenăscut și cu neputință de a fi comparat cu altcineva. Însă, cu toate că multe au fost lăsate deoparte, socotesc că sunt de ajuns cele ce au fost spuse pentru a o demonstra.* Îl voi întreba deci: dacă Dumnezeu este mai presus de comparație, de unde până unde se poate concepe o superioritate? Căci [ceea ce este] *mai mare* este considerat astfel prin comparația cu cele ce-i sunt inferioare. Așadar, cum este [Acesta în același timp] și *mai mare* și *mai presus de comparație*[249]? Însă, ca să

creștină, reducând-o la nivelul unei filosofii omenești, în care realitățile divine necreate să poată fi cuprinse în concepte și termeni umani, creați și limitați.

[247] Eunomie.

[248] *In.* 14, 27.

[249] Cu o tenacitate remarcabilă, Sfântul Vasile demontează afirmațiile lui Eunomie una câte una, demonstrându-le atât netemeinicia, cât și incoerența logică. Eunomie este înfrânt cu propriile arme.

demonstreze că Unul-Născut este diferit de Tatăl potrivit ființei, arată că *mai mare* este afirmat prin comparație ca o deosebire de ființă. Iarăși, ca să-L coboare pe Unul-Născut la o vrednicie egală cu a creaturii, Îl proclamă pe Tatăl *mai presus de comparație*. Astfel croiește blasfemiei o cale nouă și cu adevărat *mai presus de comparație*. Pretinzând că înalță și mărește pe Dumnezeu-Tatăl, de fapt micșorează slava Celui Care este Unul-Născut, Fiu și Dumnezeu. Însă Domnul aduce mărturie împotrivă și spune: *„Cine nu cinstește pe Fiul nu cinstește nici pe Tatăl"*[250] și *„Cine se leapădă*[251] *de Mine nu se leapădă de Mine, ci de Cel Care M-a trimis"*[252].

Însă vrăjmașul adevărului, cel care îi inspiră pe ei să grăiască și să scrie unele ca acestea, a înțeles că, orbindu-i în ceea ce privește slava Unuia-Născut, le va răpi și cunoașterea lui Dumnezeu-Tatăl. Astfel că, deși par a-I atribui lui Dumnezeu și Tatăl oarecare superioritate, nu le este de niciun folos, lipsiți fiind de calea care duce către El. De aceea, iudeii par că-L slăvesc pe Dumnezeu și [uneori] îi vom asculta și pe greci când vor să spună ceva măreț despre Dumnezeu. Cu toate acestea, nimeni nu va spune că aceștia Îl preamăresc pe Dumnezeu fără credința în Hristos, prin care are loc intrarea către cunoaștere.

27. Acesta spune că Dumnezeu este mai presus de comparație ca să demonstreze că Fiul este egal creaturii, deoarece este în aceeași măsură lipsit de slava Tatălui. Fiindcă cele ce sunt depășite în aceeași măsură sunt cu necesitate egale între ele[253]. Însă, potrivit cuvântului acestui [Eunomie], Fiul Unul-Născut este depășit de Tatăl în aceeași măsură ca și fiecare dintre celelalte [creaturi]. Căci Acela Care nu poate fi comparat este în același fel față de toți, în egală măsură, inaccesibil și de nedepășit. Și dacă [Fiul] este la aceeași distanță de Tatăl ca și celelalte [creaturi], atunci este egal cu acestea cu care este împreună la distanță [de Tatăl]. Ce fel de blasfemie mai răuvoitoare decât aceasta ar putea spune iudeii? Ce

250 *In.* 5, 23.

251 Literal: „Mă refuză, mă respinge".

252 *Lc.* 10, 16.

253 De pildă, în cazul în care x-y=x-z, atunci y=z.

am putea auzi din partea păgânilor? Dar aceştia care se prefac a venera Cuvântul lui Dumnezeu nu roşesc în niciun chip când ne înfăţişează asemenea învăţături, pe care iudeii şi grecii le iubesc şi le sunt bineplăcute? Căci, dacă [Fiul] nu poate fi comparat cu Tatăl, la fel nici cu îngerii, nici cu cerul, nici cu soarele, nici cu pământul, nici cu fiecare vieţuitoare şi nici cu fiecare plantă care se află pe acesta, cum va fi diferit de propriile creaturi? Şi de unde [provine] înrudirea cu Cel Care I-a dat naştere? *„Eu şi Tatăl* – spune [Unul-Născut] – *suntem una"*[254]. Să ne amintim din nou de acelaşi [cuvânt]. Aceasta, grăieşte-mi, nu este spusa unuia care se compară pe sine? Dar ce spun că [este] unul care se compară? Aşadar, este cineva care Se face[255] pe Sine una [cu Tatăl], ca să spun aşa, şi înfăţişează din acestea identitatea deplină a firii [Sale cu a Tatălui]. Însă [Eunomie] Îl proclamă pe Dumnezeu mai presus de comparaţie. Iar bunătatea lui Dumnezeu şi a Mântuitorului nostru Iisus Hristos[256] aduce pe oameni la asemănarea cu Dumnezeul universului, prin aceste vorbe: *„Fiţi desăvârşiţi ca şi Tatăl vostru Cel ceresc"*[257]. [Şi asemănarea are loc] în măsura în care suntem capabili [să ne-o însuşim] prin străduinţă şi prin exercitarea în fapte bune. În ceea ce-l priveşte pe [Eunomie], acesta Îl lipseşte pe Unul-Născut de înrudirea care există prin fire cu Cel Care L-a născut. Cu toate acestea, raţionamentul său eşuează şi în acest caz într-o contradicţie. Astfel, dacă Tatăl este mai presus de comparaţie, de unde îşi va lua dovezile prin care să demonstreze neasemănarea [Acestuia] cu Fiul? Aşadar, dacă spune că a descoperit neasemănarea comparând firile una cu alta, cum mai poate fi unul ca Acesta[258] mai presus de comparaţie? Şi dacă nu poate fi comparat în niciun chip, cum a fost în stare [Eunomie] să-I cunoască deosebirea? Prin aceasta mi se pare că răul nu se opune doar binelui, ci şi lui însuşi[259].

---

[254] *In.* 10, 30.
[255] Ἑνόω – „a uni, a unifica, a transforma într-o unitate".
[256] *Tit* 2, 13.
[257] *Mt.* 5, 48.
[258] Tatăl.
[259] Răul are în sine conflictul, contradicţia, dezbinarea şi nu se poate împăca nici măcar cu sine vreodată. Răul îşi conţine propria pedeapsă.

Cartea a II-a

Despre Fiul

1. Astfel, în discursurile sale despre Dumnezeu, [Eunomie] şi-a ticluit, după cât i-a stat în putere, blasfemiile sale împotriva Fiului lui Dumnezeu. De altfel, îşi dă frâu liber limbii împotriva Însuşi Unuia-Născut al lui Dumnezeu. Ce spune, aşadar?

Eunomie: Fiul este Unul, deoarece este Unul-Născut. Despre Acesta voi înfăţişa spusele sfinţilor prin care aceştia Îl numesc „născut"[260] şi „creatură"[261] şi din deosebirea numirilor vom arăta cu limpezime şi deosebirea în ceea ce priveşte fiinţa. [Şi astfel] vom fi uşuraţi de frământare şi de nelinişte. Din pricina celor care concep naşterea în chip corporal şi se împiedică de omonime[262], este necesar, poate, să vorbim pe scurt despre acestea.

Sfântul Vasile: Acestea [le grăieşte] Eunomie. Cât despre mine, ar trebui să gândesc că întregul său discurs este o plăsmuire, precum cele care sunt destinate copiilor în şcolile deşertăciunii[263] cu scopul de a face minciuna convingătoare. Şi aceasta, de vreme ce în cazul acelora toate se aseamănă cu o luptă împotriva umbrei, adică o luptă împotriva unor acuzatori care nu există, o apologie împotriva unei acuzaţii care nu a fost pronunţată şi un discurs pentru nişte judecători care nu se arată nicăieri. Dacă astfel trebuie ascultate şi acestea, eu însumi părăsesc cercetarea şi îi sfătuiesc pe toţi să nu-şi bată capul câtuşi de puţin cu cele spuse de [Eunomie]. Însă, dacă făgăduinţa sa este mai mare şi [în sufletul] multora s-a născut bănuiala că se află în el grija pentru ceva adevărat, este necesar să îndreptăm, după putere, fiecare dintre spusele sale.

---

260 Γέννημα – „ceea ce este produs sau născut, copil, produsul oricărei munci, fruct, rod, creştere, zămislire, mlădiţă, producere".

261 Ποίημα.

262 Cuvânt identic ca formă şi pronunţare cu un altul, dar deosebit ca sens.

263 Şcolile păgâne, în care „curriculum"-ul era în întregime întemeiat pe elemente ale religiei greco-latine. Aici se face referire la exerciţiile oratorice cu conţinut juridic din şcolile retorice ale vremii.

Ce chip de cercetare mai dreaptă ar putea exista în afară de comparaţia între discursul său şi învăţăturile care ne-au fost dăruite de către Duhul? [Astfel], lucrurile pe care le vom descoperi că în acesta[264] se află în armonie cu acelea[265], pe aceste lucruri le vom şi accepta, iar tot ce vom afla în dezacord cu acelea, nu vom crede şi îl vom îndepărta ca pe ceva vrăjmaş.

2. Mai întâi, să ne arate cine dintre sfinţi L-a proclamat pe Hristos „vlăstar" şi „creatură"? Ce spuse ale Scripturii are ca dovadă? Căci vom [afirma] că mărturia [Scripturii] nu are nicio relevanţă pentru cele pe care le cercetăm, dacă s-ar întemeia pe vorba fericitului Petru cea din *Faptele Apostolilor*, unde spune: *„Întreagă casa lui Israel să cunoaşteţi că Dumnezeu L-a făcut Domn şi Hristos pe Acest Iisus, pe Care voi L-aţi răstignit"*[266]. Însă, după ce a spus despre Fiul că este numit „creatură" de către sfinţi, aduce o mărturie despre Dumnezeu şi Tatăl, [zicând] că „a creat". Însă acela să nu afirme cumva că-i este îngăduit ca, [folosind termeni] de o asemenea [însemnătate], să conceapă nişte derivate sau transformări ale denumirilor. Căci, dacă ni se va cere socoteală pentru orice cuvânt deşert în ziua Judecăţii[267], inovaţia privitoare la acest fel de [probleme] nu poate rămâne fără de judecată. Căci poate că acestea sunt spuse despre Dumnezeu şi Tatăl ca şi cum ar fi potrivite Lui, deoarece aşa am fost învăţaţi de către Sfânta Scriptură. Însă că acestea nu se potrivesc Unuia-Născut ne-a arătat-o Duhul prin faptul că a păstrat tăcere cu privire la acestea. Este însă înţelept ca, modificând termenul „a făcut", să numim creatură pe Creatorul tuturor? Dacă I s-ar fi potrivit o astfel de numire, nu ar fi fost ţinută sub tăcere[268] de către Duhul. Însă, în ceea ce priveşte creaţia, aflăm denumirea de „creatură" derivată de la [verbul] „a crea". Dar privitor la Fiul lui Dumnezeu nu este aşa.

---

[264] Discursul lui Eunomie.
[265] Învăţăturile Sfintei Scripturi, inspirate de către Duhul Sfânt.
[266] *Fap.* 2, 36.
[267] *Mt.* 12, 36.
[268] Prezenţa sau absenţa unui atribut divin în Scriptură constituie, în viziunea Părinţilor, un principiu hermeneutic.

„La început a creat Dumnezeu cerul și pământul"[269]. Și iarăși: *„La creaturile mâinilor Tale voi cugeta"*[270]; și: *„Fiindcă cele nevăzute ale Lui sunt cuprinse de vederea minții de la crearea lumii prin mijlocirea creaturilor"*[271]. Astfel, unde era folositor, Scriptura a utilizat această denumire, însă, în privința Domnului nostru și Mântuitorului, a trecut-o sub tăcere. Și [tot ea] nu se sfiește să-L numească pe Domnul slavei *„secure"*[272], *„piatră din capul unghiului"*[273], *„piatră de poticnire"*, „piatră de sminteală"[274] și altele ca acestea, în care nu se află nimic care să pară a fi demn de laudă dacă nu se pătrunde semnificația termenilor. Însă „creatură" nu-L numește [pe Domnul] în absolut niciun loc. Totuși, [Eunomie] afirmă că a luat acest cuvânt chiar de la sfinți, învăluind cu sofismele sale nu doar pe cei din vremea lui, ci încă și pe sfinții care au fost odinioară.

3. Dar, în afară de aceasta, nu trebuie să cuteze [cugetarea] unor astfel de lucruri din pricina primejdiei [pe care o presupun] și să transforme după bunul său plac numirile atribuite Domnului. Cugetarea Apostolului, [contrar credinței lui Eunomie], nu ne înfățișează subzistența Unuia-Născut dinaintea veacurilor, [chestiune] despre care [este vorba] și în discursul de față. Căci [Apostolul] nu vorbește în mod deschis nici despre ființa lui Dumnezeu Cuvântul, Care era dintru început la Dumnezeu[275], ci despre Cel Care S-a golit pe Sine [luând] înfățișare de rob[276], devenind de același chip cu trupul umilinței noastre[277], și Care a fost răstignit din pricina slăbiciunii[278] [firii omenești]. Și astfel este recunoscut de oricine, după o foarte mică [zăbavă] a atenției asupra intenției textului apostolic, care nu ne oferă un model de teologie, ci ne destăinuiește pricini ale

[269] *Fac.* 1, 1.
[270] *Ps.* 142, 5.
[271] *Rom.* 1, 20.
[272] *Mt.* 3, 10.
[273] *Ef.* 2, 20.
[274] *1 Pt.* 2, 8.
[275] *In.* 1, 2.
[276] *Filip.* 2, 7.
[277] *Filip.* 3, 21.
[278] *2 Cor.* 13, 4.

iconomiei[279]. *„Căci Dumnezeu L-a făcut Domn și Hristos* – spune [Apostolul] – *pe Acest Iisus pe Care voi L-ați răstignit.”*[280] Prin acest cuvânt demonstrativ[281] [se arată] firea Sa omenească și ceea ce este vizibil și se află așezat în fața tuturor. Însă [Eunomie] transferă spusa „a făcut”[282] la cazul nașterii dintru început a Unuia-Născut. Și nu îl stânjenește deloc faptul că numele de „Domnul” nu este al ființei[283], ci al puterii[284]. Astfel încât cel ce spune: *„Dumnezeu Însuși L-a făcut Domn și Hristos”*[285] vorbește despre autoritatea și stăpânirea Sa asupra tuturor, [stăpânire] care I-a fost încredințată de către Tatăl, însă nu ne istorisește venirea Sa la ființă. Aceasta o vom dovedi puțin mai târziu, când îl vom convinge că aduce mărturii din Scriptură contrare voinței Duhului.

În această clipă vom trece la următoarea [parte] a discursului. Ce vrea [să însemne] pentru el acest termen? Și oare de ce începe să-L numească pe Creatorul universului creatură? A fost înșelat de propriul sofism amăgitor și socotește că prin deosebirea denumirilor este arătată în același timp și deosebirea ființei.

4. Și totuși care dintre înțelepți va fi de acord cu acest argument cum că atunci când denumirile sunt diferite, atunci, cu necesitate, și firile sunt diferite[286]? [Numele] de Petru și Pavel și, într-un cuvânt,

---

[279] *Teologia* exprimă aici discursul privind Sfânta Treime, iar *iconomia*, desfășurarea istorică a lucrării treimice de mântuire a lumii.
[280] *Fap.* 2, 36.
[281] Pronumele demonstrativ „*Acest*” din *Fap.* 2, 36.
[282] Ἐποίησεν din *Fap.* 2, 36 se referă la instituirea lui Iisus ca Mesia (aici, în *Fap.* 2, 36, ποιέω are sensul de „a numi, a constitui, a alege, a proclama, a hotărî”), nu la nașterea Sa cea din veșnicie, care se situează în sfera necreatului. În Persona Logosului întrupat se unesc în mod negrăit și mai presus de înțelegere necreatul și creatul. În gândirea panteistă sau emanaționistă de sorginte plotiniană a lui Eunomie (și a arienilor în general), între Dumnezeu și creație există o continuitate de ființă. Distincția „necreat/creat" este fundamentală pentru gândirea capadocienilor și singura soluție care poate salva integritatea dogmei Treimice și a Întrupării.
[283] În limba greacă Sfântul Vasile creează un reușit și semnificativ calambur: „Numele de «Domnul» nu este al ființei (οὐσία), ci al puterii (ἐξουσία)”.
[284] Eunomie considera că există nume capabile să exprime ființa lucrurilor și mai ales pe cea a lui Dumnezeu (v. *nenașterea* - ἀγεννησία). Părinții vor accentua mereu că numele și atributul nu aparțin ființei, ci ființei în lucrare, așadar persoanei.
[285] *Fap.* 2, 36.
[286] Acest principiu era derivat din lingvistica vremii. Erezia nu reduce religia revelată numai la filosofie, ci adeseori la limbaj, la o speculație lingvistică. Pentru teologie lingvistica este foarte importantă, însă aceasta nu se poate substitui teologiei.

toate numele omenești sunt diferite, însă ființa [oamenilor] este una. De aceea, sub cele mai multe [aspecte] suntem aceeași unii cu alții. Și nu doar în ceea ce privește proprietățile vizibile în cazul fiecăruia ne deosebim unul de altul. De aici rezultă că denumirile nu semnifică naturile, ci proprietățile care ne disting unul câte unul[287]. Așadar, când auzim [cuvântul] „Petru", nu ne gândim la ființa sa, datorită acestui nume. Iar prin ființă înțeleg substratul material[288], pe care numele nu-l poate semnifica vreodată. [Astfel, când auzim rostindu-se numele „Petru"] se întipăresc în cugetarea noastră proprietățile pe care le putem concepe despre el. De pildă, la [auzirea] acestei vorbe, ne gândim la fiul lui Iona[289] din Betsaida[290], fratele lui Andrei, cel care a fost chemat din mijlocul pescarilor la slujirea apostolică[291], cel care, datorită superiorității credinței sale, a primit zidirea Bisericii pe sine[292]. Dintre acestea, niciun [nume] nu [reprezintă] ființa, dacă înțelegem [ființa] ca substrat[293]. Astfel încât numele definește pentru noi caracterul distinctiv al lui Petru. Nu înfățișează nicidecum ființa în sine. Iarăși, când auzim [numele de] „Pavel", ne gândim la o altă acumulare de proprietăți: cel din Tars[294], evreul, fariseul potrivit Legii[295], ucenicul lui Gamaliel[296], prigonitorul zelos al Bisericilor lui Dumnezeu[297], cel care în urma unei vedenii înfricoșătoare a fost adus la cunoașterea [adevărului][298], apostolul păgânilor[299]. Căci toate acestea sunt circumscrise în spusa „Pavel".

287 Se conturează treptat conceptul de Persoană în relație cu ființa.

288 „Materie" are aici sensul tehnic de „substanță din care sunt făcute diverse obiecte".

289 *Mt.* 16, 17.

290 *In.* 1, 44.

291 *Mt.* 4, 18.

292 *Mt.* 16, 16-18.

293 Ὑπόστασις. Observăm deja posibilitatea resemantizării termenului ca „mod de posesiune a substanței", resemantizare operată de Sf. Vasile cel Mare.

294 *Fap.* 22, 3.

295 *Filip.* 3, 5.

296 *Fap.* 22, 3.

297 *Gal.* 1, 13.

298 *Fap.* 9, 3-6; 22, 6-8; 26, 12-19.

299 *Rom.* 11, 13.

Cu toate acestea, dacă este adevărat că acolo unde numirile sunt diferite și naturile sunt diferite, ar trebui ca Pavel și Petru și, într-un cuvânt, toți oamenii să aibă naturi diferite una de alta. Dar nimeni nu este atât de neghiob și ignorant în privința naturii comune, încât să ajungă a vorbi în acest fel. *„Căci din țărână* – spune – *ești plăsmuit tu, ca și mine"*[300]. Acest cuvânt nu înseamnă nimic altceva decât consubstanțialitatea[301] tuturor oamenilor. Astfel, este un mincinos cel care demonstrează prin sofisme că deosebirea naturilor urmează deosebirii numelor. Căci numele nu urmează natura lucrurilor, ci numele au fost descoperite după [apariția] lucrurilor. Căci, dacă aceasta ar fi adevărat[302], ar trebui ca lucrurile care au aceeași denumire să aibă una și aceeași ființă. Așadar, de vreme ce aceia care au fost desăvârșiți în virtute s-au învrednicit de numirea de „Dumnezeu"[303], atunci și oamenii ar fi consubstanțiali cu Dumnezeul universului. Însă, precum a vorbi astfel înseamnă nebunie curată, tot așa, la fel ca aceasta este și scrânteala acelui raționament.

5. Așadar, este limpede din cele spuse că până și [numele] de „Tată" și „Fiu" nu desemnează ființa, ci fac cunoscute cu claritate proprietățile. Astfel că nu mai rămâne niciun loc pentru raționamentul care introduce opoziția firilor prin diversitatea numirilor. Și așa [raționamentul] se dărâmă singur, înaintea tuturor. Căci, dacă [termenii] „creatură" și „vlăstar" sunt diferiți, atunci și Unul-Născut va avea două firi[304], fiindcă urmează diferența termenilor. Însă, dacă a rosti asemenea lucruri [înseamnă] că delirezi, nici [a rosti] acel lucru[305] [nu înseamnă altceva] decât a nu fi în toate mințile.

Eunomie se preface că are puzderie de dovezi cum că Fiul a fost mai înainte numit „creatură" de către sfinți. Dar, fiindcă se grăbește

[300] *Iov* 33, 6.

[301] Ὁμοούσιος. Una dintre puținele ocurențe ale termenului „deoființă" („consubstanțial") în tratatul de față. Aici însă este aplicat firii umane.

[302] Teza originii mistice a limbajului, susținută de Eunomie.

[303] *„Dacă i-a numit dumnezei pe aceia către care a fost cuvântul lui Dumnezeu – și Scriptura nu poate să fie desființată ..."* (*In.* 10, 35).

[304] Nu se face referire la cele două firi (umană și divină) ale Logosului întrupat, ci numai la firea divină înainte de Întrupare.

[305] Afirmația că Tatăl și Fiul sunt diferiți după ființă.

din pricina altor lucruri mai importante, omite pentru clipa de față să le amintească. Această stratagemă este în realitate o înșelăciune. Acolo unde îi lipsesc argumentele, preferă tăcerea. Dacă ar fi avut măcar o umbră de mărturie că Unul-Născut este numit creatură, oare nu ne-ar fi asurzit deja urechile cu necontenita sa trăncăneală? Apoi mai spune că *din pricina celor care concep nașterea* Domnului *în chip corporal și se împiedică de omonime*, lui îi *este necesar să vorbească pe scurt despre acestea.* Și totuși, ce-l împiedică să-și adeverească argumentația prin mărturii ale Scripturii, înainte să ajungă a îndrepta [argumentele] mai slabe și să micșoreze daunele pricinuite de omonimie, dacă acestea s-au întâmplat vreodată câtorva sau se vor întâmpla? Este oare [acest Eunomie] înzestrat cu o cugetare atât de trupească și atât de ignorant în privința cuvintelor dumnezeiești, încât atunci când aude despre nașterea dumnezeiască se lasă purtat de închipuiri trupești? De pildă, unele ca acestea: împreunarea dintre bărbat și femeie, zămislirea în pântece, plăsmuirea, modelarea și ieșirea la timpul potrivit. Cine este atât de îndobitocit[306], încât, auzind că Dumnezeu Cuvântul a ieșit din Dumnezeu[307] și că Înțelepciunea S-a născut din Dumnezeu[308], gândurile sale să se abată la patimile trupești?

6. Însă, alături de alte argumente înșelătoare pe care le născocește pentru ficțiunea sa, mai este și acesta: lasă impresia că, din pricina milostivirii, își ia asupra sa truda învățării celor mai puțin pricepuți. [Afirmă] că îndreaptă presupunerile trupești care se nasc în legătură cu această denumire. Însă nu îndepărtează câtuși de puțin primejdiile care izvorăsc din numirea de creatură atribuită Domnului. Și astfel, cel ce își închipuie o naștere trupească [a Fiului], tot același va fi purtat și către modurile materiale ale creării. Căci cel slab, [pornind] de la cuvântul „a naște", oare nu va cugeta,

---

[306] Κτηνώδης – „asemenea unei vite". Dacă exprimarea poate părea lipsită de reverență, este suficient să ne amintim remarca plină de aceeași sfântă indignare a psalmistului: *„Omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor"* (*Ps.* 48, 12).

[307] *In.* 8, 42.

[308] *Pr.* 8, 25.

fără îndoială, vreo împărțire, vreo schimbare ori vreo curgere a ființei celui ce dă naștere[309]? Și așa oare nu va fi condus către presupunerea faptului că se introduce o materie exterioară luată din neant pentru a sluji drept substrat, după voi, pentru creatură[310]? Așadar, pentru ce [Eunomie] tămăduiește numai pe jumătate slăbiciunea raționamentelor fraților [săi] și, îngrijorându-se pentru cei care înțeleg nașterea în mod trupesc, îi trece cu vederea pe cei care se smintesc de numirea [Fiului] drept creatură? Deoarece înțelege că [termenul] „a fost născut" este un dușman al dogmelor sale[311], fiindcă cel care a fost născut trebuie să fie înrudit și în întregime același și fără vreo deosebire cu cel care l-a născut. Pe de altă parte, [termenul] „a fost creat" este un amic și un tovarăș de luptă al presupunerilor sale, fiindcă acest termen[312] exprimă noțiunea a ceva diferit și întru totul lipsit de înrudire cu cel care l-a creat. Apoi mai adaugă și acestea, spunând:

Eunomie: Așadar, afirmăm că Fiul este un „vlăstar", potrivit învățăturii Scripturilor. Căci nu gândim că ființa este ceva, iar altceva ceea ce este semnificat de către ea. Însă ea este substratul care dă sens numelui, fiindcă denumirea exprimă cu adevărat ființa[313].

Sfântul Vasile: Și în acestea se dovedește cu claritate a fi luptător împotriva adevărului, însă ceea ce spune este în deplin acord cu sine. Căci, în același chip în care în cuvintele de mai sus

---

309 Tatăl dă Fiului, prin naștere, ființa Sa întreagă, neștirbită și neschimbată. Modul posesiunii concomitente a ființei divine nu poate fi înțeles în afara iubirii desăvârșite dintre cele Trei Ipostasuri divine.

310 Dacă Fiul este creatură, atunci se anulează distincția dintre creat și necreat, introducându-se creatura în însăși firea dumnezeiască. Ne situăm astfel în plin panteism.

311 Sfântul Vasile va așeza deseori în antiteză dogmele Bisericii cu așa-zisele dogme ale ereticului. Autoexcluzându-se din comunitatea de iubire și har a Bisericii, ereticul, respingând dogmele întemeietoare ale comuniunii ce animă trupul mistic al Bisericii, își proclamă ca adevărate propriile dogme izvorâte dintr-o rațiune lipsită de iubire, egoistă și individualistă. Erezia are ca principală cauză „răcirea dragostei între frați", precum afirma un Părinte din *Limonariu*. Iar Sf. Apostol Pavel afirma că adevărul se păstrează numai prin iubire (cf. *Ef.* 4, 15).

312 Creatul este fundamental deosebit de necreat.

313 Principala teză lingvistică a lui Eunomie, combătută acerb de Sf. Vasile cel Mare și, de altfel, dovedită ca eronată de lingvistica modernă.

afirmă că ființa Dumnezeului universului este definită prin semnificația [termenului] „nenaștere", la fel și prin acestea spune că ființa Fiului este semnificată de [termenul] „vlăstar". Și toate cu scopul de a demonstra prin antiteza dintre „vlăstar" și „nenăscut" că Tatăl și Unul-Născut sunt opuși prin însăși ființa Lor. De aceea legiferează astfel de termeni care sunt străini celor folosiți de către Sfântul Duh, numind pe fiul „vlăstar". De unde a luat [acest termen]? Din ce învățătură? De la care profet? Care dintre Apostoli I-a atribuit acest supranume? În ceea ce mă privește, nu am găsit nicăieri în Scriptură o astfel de expresie.

7. Totuși, [Eunomie] se fălește că ar fi primit această denumire de nicăieri din altă parte decât din învățătura Duhului. I s-ar fi părut puțin lucru să lupte împotriva oamenilor[314] dacă nu ar fi cutezat să-L înfrunte pe Însuși Duhul Sfânt. În nenumărate locuri [din Scriptură] suntem învățați că Tatăl a născut într-adevăr. Iar că Fiul ar fi „vlăstar" nu am auzit niciodată până astăzi. *„Căci ni s-a născut un copilaș, un fiu ni s-a dăruit și vom chema numele Lui"*[315] nu vlăstar, ci *„înger al marelui sfat"*[316]. Și totuși, dacă „vlăstar" ar fi însemnat ființa Lui, nu am mai fi fost învățați de către Duhul un alt nume care să poată exprima cu atâta claritate ființa Lui. Și iarăși, Petru, care, pentru recunoașterea adevărului[317], a fost învrednicit de acele fericiri, nu a spus: „Tu ești vlăstarul", ci: *„Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu"*[318]. Și la Pavel, cel care și-a umplut scrierile sale cu numiri ale Fiului, nu putem arăta vreun loc unde să amintească despre vreun „vlăstar", cuvânt pe care ar fi trebuit să-l proclame cu cea mai deplină convingere dacă l-ar fi luat din învățătura dumnezeiască.

Căci în acestea nu trebuie să-i îngăduim [lui Eunomie] să răstălmăcească și să transforme expresia „a născut" privitoare la Tatăl pentru a-L numi „vlăstar" pe Fiul lui Dumnezeu. Fiindcă nu

[314] *Is.* 7, 13.
[315] *Is.* 9, 5.
[316] *Is.* 9, 5.
[317] Întrupării Fiului lui Dumnezeu (cf. *Mt.* 16, 17).
[318] *Mt.* 16, 16.

este cuviincios ca unul care este învățat întru frica de Dumnezeu să se împiedice atât de ușor în ceea ce s-ar întrevedea din succesiunea acestor termeni. Dimpotrivă, îi place să stăruie în privința numelor din Scriptură și să împlinească preamărirea lui Dumnezeu prin mijlocirea acestora. Căci cei ce au tradus la început din limba evreilor în limba Greciei nu au îndrăznit să [modifice] interpretarea unor termeni ebraici, ci le-au transpus rostirea lor ebraică[319], precum *Sabaot*[320], *Adonai*[321], *Eloi*[322] și alții de acest fel, dovedind sfială nu numai în cazul termenilor dumnezeiești, ci și față de multe alte cuvinte[323]. Cu cât mai mult ni se cuvine să avem o teamă sfântă față de aceste numiri ale Domnului? Într-adevăr, acești [tălmăcitori] nu și-au luat dreptul de a plăsmui astfel de termeni, ei care nu și-au permis libertatea de a traduce pe alții [în limba greacă], ca nu cumva să slăbească limpezimea înțelesului printr-o semnificație [nouă și] nepotrivită.

---

[319] Așadar, au adoptat practica transpunerii literale a unor termeni fundamentali în limba greacă, ebraizând astfel limba greacă utilizată de creștini. Influența religiei iudaice asupra creștinismului este incontestabilă și cu mult mai profundă și mai extinsă decât se recunoaște de obicei, deși pe plan lexical este mult mai restrânsă comparativ cu cea greacă. Conform viziunii raționaliste, Biserica creștină a apărut inițial ca un segment schismatic-eretic al mozaismului antic, în plină atmosferă apocaliptică și într-o epocă în care așteptările mesianice ale iudeilor atinseseră un punct maxim. Treptat însă va avea loc o respingere și o tăgăduire retorică a moștenirii ebraice, încercându-se o „deziudaizare" a creștinismului (Jaroslav Pelikan, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, vol. I, traducere de Silvia Palade, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 45), în paralel cu preluarea și revendicarea masivă a acestei moșteniri pentru teologia, cultul și organizarea Bisericii, care este „Noul Israel". Teologi ca Origen, Fericitul Ieronim, Teodor de Mopsuestia vor cunoaște limba ebraică și vor argumenta necesitatea cunoașterii ei pentru gânditorul creștin. Influența semită, precum am amintit, a fost directă și indirectă (prin intermediul limbii grecești). Cele două surse ale influenței ebraice sunt tradiția propovăduirii orale a doctrinei și moralei creștine în primele veacuri și, în mai mică măsură, influența versiunilor biblice. De cele mai multe ori, termenii ebraici nu au fost modificați, dată fiind valoarea lor teologică și istorică.

[320] *Is.* 6, 3.

[321] *1 Reg.* 1, 11.

[322] *1 Reg.* 1, 11.

[323] Primii traducători ai Bibliei în limba latină, ca și cei ai *Septuagintei*, au respectat cu o scrupulozitate rară textul original, mergând spre o fidelitate servilă originalului (Einar Löfstedt, *Late latin*, Oslo, H. Aschehoug & Co., 1959, p. 89), spre a nu altera în niciun chip puritatea mesajului soteriologic. Fericitul Ieronim, mai târziu, va crede că în Biblie „până și ordinea cuvintelor reprezintă o taină" – „et verborum ordo mysterium est" (*Epistola LVII*, 5).

8. Dar, spun [aceşti eunomieni], dacă Dumnezeu a născut, pentru ce nu trebuie să numim „vlăstar" ceea ce a fost născut? Fiindcă este un lucru înfricoşător să-I atribuim noi un nume Celui Căruia Dumnezeu I-a hărăzit un nume mai presus decât orice nume[324]: *„Fiul Meu eşti Tu, Eu astăzi Te-am născut"*[325]. Totuşi, ar fi mai logic, potrivit argumentării acestora, să fie numit „vlăstar" şi nu „Fiu", deoarece a fost născut. Însă nu a fost numit astfel. De aceea, cel care are în faţa ochilor Tribunalul lui Hristos şi ştie câtă primejdie este să înlături sau să adaugi ceva celor transmise de către Duhul[326] nu trebuie să năzuiască a-şi acorda singur cinstea de a crea noi [termeni], ci să-i primească în tăcere pe cei proclamaţi de către sfinţi[327]. Astfel, nu este oare ultima treaptă a nebuniei a îndrăzni [să foloseşti cuvinte] pe care nu le-au primit nici uzul comun, şi nici Scriptura nu le foloseşte? Cine este tatăl sau mama, purtaţi de bunăvoinţă şi blândeţe faţă de cel izvorât din sine, care să neglijeze a-l numi „fiul meu" sau „copilul meu" pentru a-i spune „vlăstarul meu"? Căci [tatăl din Evanghelie] spune: *„Copilul meu, mergi în vie!"*[328] Şi *„Dumnezeu va vedea de oaia jertfei Sale, copile!"*[329] Şi iarăşi către Isaac: *„Cine eşti tu, copile?"*[330] Şi: *„Fiule, nu nesocoti pedeapsa Domnului!"*[331] Şi: *„Fiul înţelept îşi înveseleşte tatăl"*[332]. Şi altele de felul acesta. Dar [Scriptura] nu ne arată în niciun loc pe unul dintre aceştia, numind pe cel izvorât din ei „vlăstar". Iar cauza este evidentă: fiindcă „fiu" şi „copil" sunt nume ale unor fiinţe însufleţite, iar „vlăstar"[333] nu în toate împrejurările. Căci nu poate fi numit

---

324 *Filip.* 2, 9.
325 *Ps.* 2, 7.
326 *Apoc.* 22, 18-19.
327 Numai cel ce are experienţa realităţilor necreate, aflându-se în comuniune cu Biserica şi fiind îndrituit de aceasta, poate crea noi termeni teologici. Aceste inovaţii pot avea loc numai dacă sunt absolut necesare Bisericii, de cele mai multe ori pentru a defini cu claritate dreapta credinţă împotriva ereziilor. Într-un cuvânt, de regulă sfântul este cel mai îndreptăţit să introducă noi termeni în vocabularul teologic.
328 *Mt.* 21, 28.
329 *Fac.* 22, 8.
330 *Fac.* 27, 18.
331 *Pr.* 3, 11.
332 *Pr.* 10, 1.
333 Precum am văzut mai sus, „vlăstar" poate însemna atât „produsul naşterii", cât şi „produsul oricărei activităţi".

„vlăstar” cel care este azvârlit afară prin avort, înainte de a fi pe deplin alcătuit, nici nu este vrednic unul ca acesta de numirea de „vlăstar”. Și roadele pământului sunt și ele „vlăstare”, însă nicidecum copii. Fiindcă spune: *„Căci nu voi mai bea din «vlăstarul»*[334] *acestei vițe”*[335]. Rareori întâlnim această numire raportată la ființele însuflețite. Și acolo unde o descoperim, înțelegem că este vorba despre un animal considerat ca rău și înfățișat drept un chip al răutății, căci spune: *„Șerpi și vlăstare ale viperelor”*[336]. De aceea, cred că uzul comun [al limbii] nu a prețuit această denumire, iar Dumnezeiasca Scriptură s-a dovedit limpede că o refuză, mai ales cu privire la Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu. Numirea de „copil”[337] nu este cuvenită, de vreme ce este prea omenească. Iar Apostolul arată aceasta numindu-L pe Domnul în mai multe locuri *Fiu* și preaslăvindu-L prin alte felurite nume ca *Primul Născut*[338], *Icoană*[339], *Strălucire*, dar ferindu-se cu grijă de numirea de „vlăstar”. Și dacă se spune că [Eunomie] sau altul dintre întâistătătorii acestei învățături [eretice] o demonstrează, îi vom îngădui să șteargă toate [locurile din Scriptură][340]. Însă nu va reuși, chiar dacă îl va imita pe necredinciosul Marcion[341], înlăturând cuvintele dumnezeiești și introdu-

---

[334] Edițiile critice moderne, alături de cele mai vechi manuscrise neotestamentare au în acest loc lecțiunea γένημα – „rod, produs”. Sfântul Vasile preferă lecțiunea γέννημα – „vlăstar, mlădiță, lăstar, odraslă”.

[335] *Mt.* 26, 29.

[336] *Mt.* 23, 33.

[337] Termenul nu se aplică la firea divină a Mântuitorului, numai la cea omenească: Maica Domnului Îl întreabă pe micul Iisus: *„Copile, de ce ne-ai făcut nouă așa? Iată, tatăl Tău și eu Te-am căutat îngrijorați”* (*Lc.* 2, 48).

[338] *Col.* 1, 15-18.

[339] *Col.* 1, 15.

[340] Să șteargă sau să conteste autenticitatea tuturor pasajelor scripturistice care i-ar putea contrazice doctrina eretică. Practică întâlnită de la Marcion până la denominațiunile creștine contemporane.

[341] Marcion, eretic creștino-gnostic diteist (născut în cetatea Sinope de la Pontul Euxin, Asia Mică, în sec. al II-lea, într-o familie creștină; ulterior însuși tatăl lui (episcop creștin) îl va anatematiza pentru rătăcirile lui). Spre 140 vine la Roma, unde oferă ajutoare materiale Bisericii, înapoiate însă de aceasta, după ce i-au fost descoperite rătăcirile. Spre deosebire de alți gnostici, Marcion este mai puțin înclinat spre speculațiile metafizice și cosmologice. La el nu se întâlnește tentativa de a copleși abisul ontologic dintre Dumnezeu și lume prin ierarhii de eoni. În „Cetatea eternă”, sub influența gnosticismului lui Cerdon, își dezvoltă propriul sistem gnostic, pe baza unor

cându-le pe ale sale. Astfel, a fost demonstrat faptul că spusa „vlăstar" este străină și de uzul comun [al vorbirii], și de cel al Scripturii.

9. Să vedem acum dacă acest nume poate fi aplicat ființei Fiului. Căci spune [Eunomie]: este cu neputință să *gândim că ființa este ceva, iar altceva ceea ce este semnificat de către ea. Însă ea este substratul care dă sens numelui, fiindcă denumirea exprimă cu adevărat ființa.* Aceste dogme ale tale sunt cu adevărat vrednice de acei judecători pe care i-ai născocit[342]. [Însă acestea vor avea trecere] într-o agora de visători ori într-o adunare de bețivi, unde nimeni nici nu ascultă, nici nu înțelege cele ce se spun. Îți atribui singur deplina libertate de a legifera și socotești că este de ajuns să așezi în locul tuturor dovezilor [formula] „eu am spus"[343]. Nu se știe oare că, dintre cuvinte, unele sunt pronunțate în mod absolut[344] chiar față

texte din *Epistola către Galateni*, despre Dumnezeul celor două Testamente și despre canonul Scripturii, încât va susține că există doi dumnezei, separând ireversibil creștinismul de iudaism: un Dumnezeu inferior, imperfect, neîndurător, pătimaș, al Vechiului Testament, Care a creat lumea, a dat Legea și a inspirat profeții, un Dumnezeu Care Se mânie și Se răzbună („legea talionului"), dar nu este atotputernic și atotștiutor, și alt Dumnezeu, iubitor, milos și iertător, al Noului Testament, Tatăl lui Iisus Hristos. Între cei „doi dumnezei", cel creator și cel răscumpărător, nu există legătură, nici între Lege și Evanghelie, între Israel și Biserică sau între iudaism și creștinism. Materia este rea, de aceea adepții săi practicau un ascetism riguros. Mântuitorul este o manifestare a „Dumnezeului Celui adevărat și bun". Mântuirea oamenilor se face prin revelarea Celui de la Care purcede Mântuitorul. Umanitatea Acestuia din urmă este aparentă (dochetism) și a fost adoptată în Sinagoga din Capernaum, în al cincisprezecelea an al domniei împăratului Tiberiu. Pentru a-și susține ideile, el își stabilește propriul său canon neotestamentar „epurat" de iudaism: *Evanghelia după Luca*, epistolele pauline, fără *Timotei* și *Tit*, din care elimină elementele iudaice. De la început, Biserica a condamnat ideile lui Marcion (excomunicat în 144), apărând unitatea dintre creație, mântuire și Revelație și afirmând continuitatea dintre Vechiul și Noul Testament. Marcion își va înființa propria sa „biserică", cu „ierarhie", „lăcașuri" și „taine". Dacă în epoca modernă, Adolf Harnack îl compară cu Apostolul Pavel, Augustin și Luther, în epoca lui, întrebându-l pe Sf. Policarp al Smirnei dacă îl cunoaște, Marcion a primit următorul răspuns: „Da, îl cunosc pe primul născut al lui Satan!" V., pe larg, Tertullian, *Adversus Marcionem*, edited and translated by Ernest Evans, Oxford University Press, 1972, p. IX ș. u.

[342] Se face aici o aluzie ironică la pretinșii judecători pentru care și-ar fi alcătuit apologia Eunomie.

[343] Posibilă aluzie la modul cum în comunitatea pitagoreicilor erau justificate diverse precepte prin invocarea autorității lui Pitagora: αὐτὸς ἔφα – *ipse dixit* – „el a spus".

[344] În gramatică, „absolut" înseamnă „care nu are alți determinanți, separat de, liber de, independent".

de ele însele și că dau sens lucrurilor cărora le constituie substratul? La fel, unele sunt rostite în raport cu altele și este evidentă numai relația lor cu lucrurile privitoare la care sunt rostite. De pildă, „om", „cal" și „bou" exprimă fiecare ființele pe care le numesc, însă „fiu", „sclav" sau „prieten" exprimă cu limpezime relația în care se află față de numele cu care sunt unite. Astfel, cel ce aude [cuvântul] „vlăstar" nu este condus către cugetarea unei firi, ci cugetă că [firea aceasta] este în unire cu o alta [din care a izvorât]. Așadar, cum nu este cea mai de pe urmă sminteală să legiferezi ca substanță ceea ce nu introduce noțiunea unui substrat, ci semnifică numai relația cu un altul?

Astfel, precum a fost dovedit puțin mai sus de către noi, deși numele considerate în mod absolut par a avea în primul rând înțelesul unui substrat, totuși nu exprimă ființa, ci definesc proprietățile care se referă la [ființă][345].

10. Însă acest preaînțelept, care și-a afierosit întreaga viață meșteșugului gloriei, nu roșește afirmând că ființa Unuia-Născut este [calitatea] de „a fi vlăstar". Dar luați aminte ce fel de absurditate este aceasta! Căci, dacă ființa este „vlăstar" și, reciproc, dacă acest „vlăstar" este ființă, toate „vlăstarele" vor fi deoființă unul cu altul. Și ce se va petrece, potrivit acestui mod de gândire? Va fi evident că Făcătorul universului va împărtăși aceeași ființă cu toate cele născute[346]. Pentru că nu se va putea spune că în cazul Fiului [termenul] „vlăstar" semnifică ființa, dar pentru celelalte rămase care participă la naștere nu-și mai păstrează același înțeles. Altfel, să ne indice o cauză limpede și incontestabilă potrivit căreia aceeași denumire nu are același sens pentru toate [lucrurile pe care le desemnează]. Însă nu ar putea [să o facă]. Oricare ar fi însă rațiunea termenului „vlăstar", aceasta este potrivită tuturor celor care sunt asemănători vlăstarelor.

Cea mai convingătoare dovadă a acestui adevăr este cugetarea [care se naște] în fiecare dintre cei ce îl ascultă. Așadar, să se întrebe

---

345 În concluzie, numele nu exprimă ființa persoanelor și a lucrurilor, ci relațiile dintre ele.
346 De fapt, la această concluzie intenționa și Eunomie să ajungă prin demonstrația sa.

fiecare pe sine, în clipa în care aude „cutare este vlăstarul lui cutare", ce gând i se întipărește [în minte]? Oare că [lucrul] născut este ființa aceluia care i-a dat naștere? Firește, aceasta este ridicol; adevărat este că acea [ființă] a fost adusă la existență din acela prin mijlocirea nașterii. Acest lucru este potrivit să se spună și în cazul Unuia-Născut și în cel al oricărei dintre cele ce au fost născute. Și nimeni nu consideră că [prin aceasta] înlăturăm ceva din slava Unuia-Născut, de vreme ce acest [tip] de relație este unul comun. Superioritatea[347] lui Dumnezeu asupra muritorilor se află în proprietățile ființei, nu în diferența care se stabilește între Fiul și celelalte [făpturi][348].

Luați aminte deci la ce fel de nonsens conduce învățătura acestora. Precum o confirmă și uzul comun – și nimeni nu o va contesta -, dacă vlăstarul este numit vlăstar al altuia și acesta [din urmă] semnifică și el la rândul lui ființa, potrivit cugetării acestora, atunci și acela[349] va [semnifica] ființa și nu va mai fi numit vlăstar. Și așa, din această concluzie va urma nu că numirea de „vlăstar" semnifică ființa Unuia-Născut, ceea ce aceștia susțin cu tărie, ci că [semnifică] ființa Dumnezeului universului[350]. Căci, [acum] nu mai este cu putință să cugeți că altceva este ființa, iar vlăstarul altceva decât [ceea ce este și] ea. [Deci], a rosti „ființă" și a rosti „vlăstar" înseamnă același lucru. Astfel, Fiul este vlăstarul lui Dumnezeu, deci este ființa lui Dumnezeu, câtă vreme vlăstarul arată ființa. Și, în acest chip, va fi foarte limpede că vlăstarul este ființa celui nenăscut, potrivit acestei învățături[351]. Dacă este ridicolă concluzia, rușinea trebuie să o moștenească cel care a stabilit astfel de premise.

[347] Transcendența absolută a lui Dumnezeu.

[348] Diferența dintre Dumnezeu și creație este una ființială, ontologică, absolută, cea dintre necreat și creat. Pe de altă parte, diferența dintre Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul nu este una de esență, ci una relațională.

[349] Vlăstarul cel dintâi, despre care discutăm.

[350] Așadar, Fiul este deoființă cu Tatăl. Concluziile logice ale „ereziei" lingvistice a lui Eunomie duc, paradoxal, la doctrina ortodoxă.

[351] Dacă ființa Tatălui este *nenaștere*, potrivit lui Eunomie, iar Fiul este *vlăstarul deoființă* al Tatălui, atunci și ființa Fiului este nenaștere. De fapt, Sfântul Vasile nu face altceva decât să-i continue sofismul lui Eunomie, pentru a face evidente concluziile absurde la care conduce acest mod de gândire.

Căci dacă argumentaţia s-a abătut de la adevăr, rătăcirea o conduce în mod firesc înspre numeroase şi primejdioase absurdităţi.

11. Dar acestea nu sunt [decât] introduceri şi pregătiri pentru blasfemie; încununarea relelor o împlineşte abia în cele ce urmează, când spune:

Eunomie: Fiinţa Fiului a fost născută, neexistând înainte de propria Sa alcătuire, fiind născută înainte de toate de către voinţa liberă a Tatălui.

Sfântul Vasile: Acestea fac parte dintre obişnuitele sale tertipuri. Ne vorbeşte despre fiinţa Fiului ca şi cum aceasta ar fi altceva decât Fiul, şi în acest fel ne linişteşte auzul[352] pentru [a putea primi] blasfemia. Astfel, nu a afirmat că Fiul este născut din neant, ci că *fiinţa Sa a fost născută, neexistând înainte de propria Sa alcătuire.* Înainte de ce nu a existat? Spune! Vedeţi sofismul său? Compară [fiinţa] cu ea însăşi, ca să pară în faţa tuturor că vorbeşte lucruri îngăduite, neafirmând că ea nu exista înaintea veacurilor, nici că nu exista pur şi simplu, ci că *nu exista înainte de propria Sa alcătuire.* Cât despre fiinţa Tatălui, spune-mi, afirmi că este mai veche decât *propria Sa alcătuire*? Fiindcă, dacă nu presupune fiinţa Fiului ca existând sub vremuri şi dacă nu cugetă privitor la aceasta un „înainte", atunci argumentaţia sa este zadarnică şi nedesăvârşită şi, de aceea, nevrednică de un răspuns. Nu mai puţin decât acestea am putea spune şi despre Dumnezeul universului, dacă I-am aplica această nesăbuinţă. Căci a spune că Dumnezeu nu există *înainte de propria Sa alcătuire* şi a spune că [Dumnezeu] există înaintea Sa reprezintă aceeaşi neghiobie. Iar dacă „înainte" este înţeles în mod temporal cu privire la fiinţa Fiului, sau dacă spune că fiinţa Lui a fost născută din neant, atunci Îl aşază [pe Fiul] ca posterior timpului, sau, dacă voieşti, Creatorul veacurilor ajunge posterior acestora. Căci nu este nicio diferenţă de cugetare între a spune una

[352] Erezia este mai rar proclamată în mod direct. De cele mai multe ori se găseşte camuflată sub formule pretins ortodoxe. Acuza este frecvent lansată împotriva lui Eunomie.

sau alta. Apoi, fireşte, urmând logica blasfemiei sale, va afirma şi că Tatăl nu a fost Tată de la început, ci că a devenit astfel mai apoi.

12. Totuşi, dacă era bine şi potrivit fericirii [dumnezeieşti] ca Dumnezeu să fie Tată, de ce nu a devenit astfel încă de la început? Căci [eunomienii] atribuie această lipsă fie unei ignoranţe, fie, mai curând, unei neputinţe. Unei ignoranţe, dacă [Dumnezeu] nu a descoperit decât mai târziu ceea ce era mai bine [pentru El], iar unei neputinţe, dacă, deşi cunoştea şi înţelegea, nu a reuşit să săvârşească ceea ce era mai bine. Dacă nu ne este îngăduit de către legea divină să spunem că nu era bine pentru El să fie Tată[353], pentru ce să fi ales [Dumnezeu] să Se preschimbe în ceva mai puţin bun? Dar să se întoarcă blasfemia împotriva celor care au născocit-o! Însă Dumnezeul universului este Tată din nemărginirea [veşniciei], şi nu a început cândva să fie Tată. Şi aceasta pentru că nicio lipsă a puterii nu-L împiedica să-Şi împlinească voinţa. Nici nu aştepta scurgerea veacurilor pentru ca – aidoma oamenilor şi celorlalte vieţuitoare – să-I sosească, odată cu vârsta, puterea de a da naştere şi să ajungă la ceea ce Se străduia. Neîndoielnic, trebuie să fii smintit pentru a cugeta şi a rosti acestea! Însă – ca să spun aşa – paternitatea[354] Sa se întinde de-a lungul aceluiaşi interval ca şi veşnicia Sa. În acelaşi chip şi Fiul este dinainte de veci, este veşnic şi nu a început să fie cândva. Iar de când există Tatăl există şi Fiul şi în cugetarea despre

---

[353] Dacă s-ar accepta – prin absurd, deoarece Dumnezeu transcende timpul – că la un moment dat Dumnezeu ar alege să nască pe Fiul, atunci Dumnezeu ar fi schimbător. Afirmaţia era un nonsens nu doar pentru teologia creştină, ci şi pentru întreaga filosofie antică.

[354] Ezitarea Sfântului Vasile în a folosi termenul de „paternitate" (πατρότης, *paternitas*) este datorată faptului că acest cuvânt constituia un neologism pentru acele vremuri. *Thesaurus Linguae Graecae* consemnează prima lui atestare la Sf. Dionisie Areopagitul şi Grigorie de Nyssa, dar s-ar cuveni recunoaşterea priorităţii Sf. Vasile cel Mare în crearea acestui termen fundamental pentru vocabularul Sfintei Treimi, ştiut fiind că operele Sf. Dionisie Areopagitul datează din veacul următor, iar activitatea Sf. Grigorie de Nyssa este posterioară celei a fratelui său şi întemeiată pe multe realizări ale acestuia (cf. Henri Estienne, *Stephanus. Thesaurus Linguae Graecae*, vol. 4, Academische Druk-U. Verlagsanstalt, Graz, 1954, *sub voce* πατρότης).

Tatăl intră în același timp și Fiul[355]. Este limpede însă că Tatăl [este] Tatăl unui Fiu. Tatăl nu are niciun izvor[356], însă izvorul Fiului este Tatăl. Între Ei nu există nimic intermediar. Pentru ce, așadar, nu există [Fiul] încă de la început? [Și vorbesc despre] Acela înaintea Căruia nu poate fi cugetat nimic, nici măcar Cel[357] de la Care Și-a primit existența, cu atât mai mult un interval de timp [între Ei], ci [Tatăl] este așezat înainte în calitate de cauză [a existenței Fiului][358]. Căci aceasta este ceea ce spune în sofismul său [Eunomie] prin cuvintele *înainte de propria Sa alcătuire*. Astfel, comuniunea Fiului cu Tatăl s-a dovedit a fi veșnică, de vreme ce mintea noastră se înalță de la Fiul către Tatăl, fără a străbate niciun gol, ci Fiul și Tatăl sunt uniți în mod desăvârșit, fără a exista vreun interval între Ei. Dacă niciun [element] mediu nu-I desparte [pe Cei Doi], prin ce portiță și-a făcut loc, pe nesimțite, blasfemia celor care afirmă că [Fiul] a fost adus la existență din nimic?

13. Apoi, neîndoielnic, pe bună dreptate ne minunăm de lipsa de minte a acestora, care nu pricep că, prin afirmația că Fiul provine din nimic, Îl numesc nu doar mai tânăr decât Tatăl[359], ci și [mai tânăr] decât [elementul] care Îl desparte pe Unul-Născut de Tatăl. Căci, dacă există ceva între Tatăl și Fiul, acest [element] este cu

---

355 Dacă Dumnezeu este veșnic și mai presus de timp și, totodată, este și Tată, atunci Fiul Se naște din veșnicie din Sine. Nu a fost niciodată un timp când Fiul nu era. Astfel este infirmată principala „dogmă" ariană.

356 Tatăl și Fiul există concomitent și din veșnicie.

357 Dumnezeu-Tatăl.

358 Faptul că în formulările evanghelice și în cele liturgice Tatăl este așezat înaintea Fiului nu implică vreo întâietate de cinstire sau vreo superioritate ființială. Așa-zisa ordine a enumerării Persoanelor divine este inevitabil succesivă din pricina limitării noastre spațio-temporale. Ordinea se datorează faptului că Tatăl este principiul și izvorul dumnezeirii (*monarhia*), născând din veșnicie pe Fiul și purcezând pe Duhul Cel Sfânt.

359 Aici se impune a face o observație critică privind iconografia contemporană, în care s-a încetățenit reprezentarea Persoanelor Sfintei Treimi sub forma unui bătrân binecuvântând, a lui Iisus Hristos cu o cruce și deasupra Lor plutind Duhul Sfânt în chipul unui porumbel. Conotațiile ariene ale acestui tip necanonic sunt evidente: Fiul ar fi mai tânăr decât Tatăl. Singura reprezentare canonică ortodoxă a Sfintei Treimi este teofania de la stejarul Mamvri (*Fac.* 18) (v. celebra icoană a Sf. Andrei Rubliov).

necesitate mai vechi decât existența Fiului. Ce ar putea deci să fie acesta? Ce altceva decât un „veac"[360], ori un [interval] de timp? Căci cel ce cugetă că viața Tatălui este mai presus decât cea a Unuia-Născut prin ce altceva ar putea spune că a descoperit această măsură a prisosului [de viață], dacă nu prin oarecare intervale de veacuri sau de timp? Însă, dacă aceasta este adevărat, mincinoase sunt cele pe care le grăiește Scriptura că veacurile au fost făcute prin mijlocirea Lui[361] și care învață că toate au fost făcute prin mijlocirea Lui[362], printre acestea „toate" fiind cuprinse și veacurile. Iar dacă afirmă că nu tăgăduiesc faptul că Fiul a fost născut înainte de veacuri, să nu uite că prin acest cuvânt se îndepărtează de ceea ce au spus mai înainte. Să-i întrebăm pe aceștia care fac să provină ființa Unuia-Născut din nimic, ce era acest interval despre care vorbiți: „În timp ce nu era"? Ce denumire îi veți născoci? Căci uzul comun presupune că fiecare interval [există] fie în timp, fie în veac, fiindcă ceea ce este timpul între cele sensibile, același lucru este și natura veacului între cele mai presus de lume[363]. Însă, precum spun aceștia, în nespusa lor înțelepciune, ei zămislesc cu mintea un al treilea [element intermediar între Tatăl și Fiul]. Dar, câtă vreme ar tăcea, să nu uite că așază ființa Unuia-Născut după veacuri. Căci, dacă există vreun interval [de timp] mai vechi decât Fiul, care să se întindă pe aceeași durată ca viața Tatălui, este limpede că [acesta] va fi unul dintre veacuri. Dar nu există și nu va putea exista vreodată o cugetare care să poată [concepe] subzistența Unuia-Născut ca mai veche. Căci vom descoperi că existența lui Dumnezeu

[360] Cf., mai jos, definiția „veacului".
[361] *Evr.* 1, 2.
[362] *In.* 1, 3.
[363] Veacul este un interval (διάστημα) sau o durată localizată între veșnicia propriu-zisă și timpul creației. Este durata atemporală, sau mai bine spus supratemporală, în care își desfășoară existența ființele inteligibile (îngeri și demoni). Veacul este o parte a creației și nu trebuie confundat cu veșnicia. În limba greacă ceea ce am tradus noi prin veac este αἰών. Firesc ar fi fost să-l redăm prin *aeon* sau *eon*, însă, precum au găsit de cuviință și traducătorii Sfântului Vasile, de la cei medievali (*saeculum*) până la cei moderni, nu am utilizat nici noi termenul *eon* datorită consacrării sale ca termen gnostic (unde desemna un principiu metafizic emanat din pleroma divină, o inteligență divină, putere eternă care face posibilă acțiunea acesteia asupra lucrurilor).

Cuvântul, Care era la început la Dumnezeu[364], este mai presus de tot ceea ce se poate cugeta privitor la vechime. Dar dacă mintea se rătăcește în nenumărate închipuiri și se azvârle în plăsmuiri lipsite de realitate, atunci cugetă la cele ce nu există. Și astfel, nu va afla niciun mijloc de a se așeza pe sine înainte de însăși nașterea Unuia-Născut și de a lăsa în urma sa viața Celui Care este viața prin Sine, ori de a depăși prin propria rațiune[365] începutul lui Dumnezeu Cuvântul și [niciun mijloc] de a se iniția[366] în veacurile care sunt lipsite de Dumnezeul veacurilor.

14. Răpindu-I Unuia-Născut slava care Îi este datorată, luați aminte ce cuvinte de preamărire Îi grăiește: ființa Fiului este *născută înainte de toate de către voința liberă a Tatălui.* Iată ce mare [cinste] Îi acordă Fiului: de a fi mai vechi decât creația și de a exista înaintea creaturilor care sunt ale Sale. Și [socotește] că este îndeajuns pentru slava Creatorului universului de a fi rânduit înaintea creaturilor Sale. Căci, după ce [Fiul] a fost înstrăinat de comuniunea cu Dumnezeu și Tatăl – cu toate că El Se afla în Acesta –, [Eunomie] dă mărturie despre slava Lui, cinstindu-L înaintea făpturilor. Mai apoi, după ce a ajuns la cea mai nerușinată blasfemie, socotește să ne învăluie cu un păienjeniș de argumente constrângătoare, din care nu ne mai putem izbăvi.

Eunomie: Într-adevăr, spune [el], Dumnezeu L-a născut pe Fiul, fie că exista, fie că nu exista. Și astfel [nașterea a avut loc] dacă [El] nu exista, și astfel nimeni să nu mă învinuiască de cutezanță, spune [acesta]. Iar dacă [Fiul] exista [înainte de a Se naște], aceasta ar fi nu doar o absurditate, ci o blasfemie și o nerozie mai presus decât toate, fiindcă rațiunea ne spune că acela care există nu are nevoie de naștere.

---

[364] *In.* 1, 1.

[365] Fără Rațiunea divină, rațiunea umană bâjbâie, rătăcind mereu în căutarea adevărului. Mintea omenească nu poate părăsi categoria spațiului și a timpului.

[366] Ἐποπτεύω – „a fi primit în cel mai înalt grad de inițiere în Misteriile Eleusine".

Sfântul Vasile: Acesta este un sofism binecunoscut și descoperit de multă vreme și de alții[367], pe care iată-l acum șlefuit în mod desăvârșit de limbile deșucheate și incapabile de rușine ale acestora.

Mai întâi însă noi vom reaminti ascultătorilor că acesta este omul care a fost silit de către ignoranța mulțimilor să treacă de la cugetarea în chip trupesc despre nașterea Fiului către aceste raționamente. Acesta este cel care înalță sufletele fără experiență de la cugetările trupești către contemplațiile spirituale. Din moment ce animalele născute nu au existat mai înainte, ci sunt mai apoi născute, iar cel care a fost născut astăzi nu a existat ieri, [Eunomie] a transferat și la ființa Unuia-Născut această noțiune. Și, de vreme ce a fost născut, spune [acesta], nu exista înainte de nașterea Sa. Iată cu câtă înfumurare ne teologhisește despre nașterea Unuia-Născut și cu astfel de învățături îngrijește neputințele fraților noștri. Vrednic este, fără îndoială, să asculte proverbul care spune: *„Doctore, vindecă-te pe tine însuți!"*[368] Ce alinare să-i oferim pentru această stranie boală a gândurilor sale decât cele ce ne-au fost rostite de către Duhul Sfânt prin fericitul Ioan: *„La început era Cuvântul, iar Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dum-*

[367] Iată ce spunea Arie, citat de Sf. Atanasie cel Mare: „Dumnezeu n-a fost pururea Tată. Ci a fost cândva când Dumnezeu era singur și nu era încă Tată. Dar S-a făcut mai pe urmă Tată. Și nu a fost pururea Fiul. Căci toate făcându-se din nimic și toate creaturile și făpturile fiind făcute, Cuvântul lui Dumnezeu a fost făcut și El din nimic. Și a fost odată când nu era. Și n-a fost înainte de a Se face. Ci a avut și El un început al creării. Căci a fost, zice, singur Dumnezeu; iar Cuvântul și înțelepciunea încă nu erau. Apoi, voind să ne creeze pe noi, a făcut pe Unul oarecare și L-a numit pe El Cuvântul și înțelepciunea și Fiul, ca să ne facă pe noi prin El. Deci, spunem că sunt două înțelepciuni, una proprie și existând împreună cu Dumnezeu; iar Fiul a fost făcut de această înțelepciune și, împărtășindu-Se de ea, a fost numit El singur înțelepciunea și Cuvântul" (*Discursul întâi împotriva arienilor*, 5, în Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 15, p. 160). Eunomie reia într-o manieră mai subtilă ideile ereziarhului Arie.

[368] *Lc*. 4, 23.

nezeu[369]"[370]. Fireşte, nu se poate cugeta ceva mai vechi decât începutul; căci acesta nu ar mai fi început dacă ar avea ceva înaintea lui. Nici nu suntem în stare să depăşim cu gândul pe acest „era" şi să aruncăm o privire către „când nu era". Gândul că „nu era" înseamnă a-l respinge pe „era". Fiindcă, dacă începutul este [conceput ca aparţinând categoriei] celor despre care se vorbeşte în relaţie cu altele, precum începutul înţelepciunii[371], începutul căii bunătăţii[372] şi *„la început Dumnezeu a făcut ..."*[373], atunci ar fi cu putinţă ca,

---

[369] Din nefericire, în prologul Evangheliei după Ioan s-a strecurat o greşeală, care s-a perpetuat în numeroase ediţii ale Bibliei: traducerea unei părţi de vorbire printr-altă parte de vorbire, în cazul nostru numele predicativ prin subiect. Eroarea se află în ultima propoziţie a frazei: „Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος", redată prin: „Şi Dumnezeu era Cuvântul", unde numele predicativ Θεὸς (parte din predicatul nominal ἦν Θεὸς – „era Dumnezeu") a fost tradus ca subiect, iar subiectul propoziţiei, ὁ Λόγος, a fost tradus ca nume predicativ (ἦν ὁ Λόγος). Versiunea „Şi Dumnezeu era Cuvântul" ar putea fi acceptată dacă s-ar putea marca faptul că numele predicativ „Dumnezeu" este aşezat emfatic în faţa predicatului, pentru a scoate în evidenţă că Dumnezeu şi nu altcineva era Logosul. Însă, în limba greacă numele predicativ nu este niciodată articulat, aşadar traducerea corectă este: „Şi Cuvântul era Dumnezeu" (traducerea ecumenică a Bibliei – TOB – oferă o versiune acceptabilă a pasajului: „Au commencement était le Verbe, et le Verbe était tourné vers Dieu, et le Verbe était Dieu"; King James Version şi alte versiuni engleze mai noi traduc această ultimă propoziţie corect: „And the Word was God". La fel se întâmplă şi în cazul altor traduceri româneşti: Biblia GBV protestantă din 2001, versiunea Cornilescu corectată şi traducerea romano-catolică a lui Alois Bulai şi Anton Budău din 2002, care oferă varianta: „Şi Cuvântul era Dumnezeu"). De altfel, această lecţiune este justificată nu doar din punct de vedere gramatical, ci şi contextual. Sf. Apostol Ioan îşi propune să demonstreze nu faptul că Dumnezeu este Logos, ci să probeze divinitatea Logosului, despre Care existau numeroase teorii şi speculaţii diferite în gândirea păgână a epocii. Fidelitatea excesivă şi grija pioasă dusă la extrem de a nu altera textul original au determinat urmarea cu scrupulozitate a topicii textului grecesc şi au dus, paradoxal, la deformarea textului evanghelic. Conservatorismul şi literalismul traducerilor vechi nu au ţinut cont de faptul că limbile greacă şi latină prezintă o topică mobilă. În latină şi greacă propoziţia „omul bea vinul" şi „vinul bea omul" au un singur sens, acela că „omul bea vinul", deoarece există desinenţe speciale pentru fiecare caz în parte. Astfel, topica nu are valoare semantică. În limba română însă topica este importantă pentru descifrarea sensului unui enunţ.

[370] *In.* 1, 1.

[371] *Înţ. Sir.* 1, 14.

[372] *Pr.* 16, 7.

[373] *Fac.* 1, 1.

pornind de la același început, să străbatem cu mintea dincolo de nașterea ființei care subzistă [prin Sine]. Iar prin „început” este înțeles ceea ce este absolut și lipsit de relație, așadar se indică limpede aici ființa cea mai presus de toate. Și astfel, cum nu este ridicol să cugetăm ceva mai vechi decât [începutul] sau să încercăm să-l depășim prin raționamente? Fiindcă „era” se întinde pe aceeași durată cu ceea ce are începutul de nedepășit. Căci „era” nu dezvăluie o existență supusă timpului, precum atunci când spunem: *„Era un om în ținutul Ausitis”*[374], *„Era un om din Armathaim”*[375] și: *„Pământul era nevăzut”*[376]. Însă, însuși evanghelistul ne-a arătat prin alt cuvânt semnificația acestui „era”, spunând: *„Cel Ce este și Cel Ce era și Atotputernicul”*[377]. Fiindcă e Unul și Același Cel Ce este și Cel Ce era, în aceeași măsură veșnic și mai presus de timp. Căci a spune că nu este Cel Ce era la început înseamnă a nu respecta noțiunea de început și a nu face legătura între el și existența Unuia-Născut. Astfel încât, oricât de mult vei dori să înaintezi [înspre început], prin curiozitatea neostoită a minții tale, nu vei reuși să treci peste „era” și nici să ajungi dincolo de el prin cugetările tale.

15. Așadar, va fi întrebat și de către noi: Dumnezeu Cuvântul era la început la Dumnezeu[378] sau a venit la existență mai târziu? Pentru că, în cazul în care [Fiul] era, atunci *„oprește-ți limba de la rău”*[379], adică [nu mai rosti] blasfemia „că [Fiul] nu era”! În caz contrar, ceea ce legea dumnezeiască nu îmi îngăduie să spun, voi folosi împotriva ta propriile cuvinte, care poartă în ele nu doar culmea blasfemiei, ci și pe a nebuniei: oameni care cer socoteală cuvintelor Duhului și, cu toate că se mărturisesc a fi ucenici ai Evangheliilor, totuși se ridică împotriva acestora.

---

[374] *Iov* 1, 1.
[375] *1 Reg.* 1, 1.
[376] *Fac.* 1, 2.
[377] *Apoc.* 1, 8.
[378] *In.* 1, 1.
[379] *Ps.* 33, 13.

Ia aminte cât de exact și de limpede mărturisesc dumnezeieștile glasuri nașterea de dinainte de veacuri a Fiului. Fiindcă [Sf. Apostol] Matei a devenit tălmăcitorul nașterii Sale după trup, precum el însuși spune: *„Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David"*[380]. [Sf. Apostol] Marcu a făcut din propovăduirea [Sf.] Ioan [Botezătorul] începutul Evangheliei sale: *„Începutul Evangheliei lui Iisus, precum este scris în Isaia profetul: «Glasul care strigă ...»"*[381]. [Sf. Apostol] Luca a ajuns la teologie prin mijlocirea începuturilor trupești. Era necesar ca Sf. Evanghelist Ioan, ultimul venit la scrierea [Evangheliei], să-și înalțe cugetarea deasupra a tot ce este sensibil și temporal și a celor ce le însoțesc pe acestea. Sau mai curând [era necesar] să fie ridicat de puterea Duhului către Acela Care Se află mai presus de toate. Și puțin a lipsit să nu aducă el această mărturie: *„Dacă L-am cunoscut pe Hristos după trup, acum nu-L mai cunoaștem astfel"*[382].

Pentru că, lăsând în afara teologiei sale toate conceptele trupești și temporale, glasul său a întrecut toate propovăduirile de dinainte prin splendoarea cunoașterii. Nu din [Fecioara] Maria, ne spune, nici din aceste timpuri Și-a [primit Fiul lui Dumnezeu] începutul. Dar din cine? *„La început era Cuvântul, iar Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul era Dumnezeu."*[383] [Deci]: existența din veșnicie, nașterea fără de patimă, posedarea aceleiași firi ca și Tatăl, măreția firii, toate acestea [Evanghelistul] le rezumă în puține cuvinte. Iar adăugând „era", urcă până la început pentru a astupa gura celor care [spun] că „nu era" și pentru a le închide calea către astfel de sofisme[384].

---

380 *Mt.* 1, 1.
381 *Mc.* 1, 1.
382 2 *Cor.* 5, 16.
383 *In.* 1, 1.
384 În *Omilia a XVI-a la cuvintele „La început era Cuvântul"*, Sf. Vasile cel Mare a tratat pe larg despre această problematică a termenului ἀρχή: „Ioan Evanghelistul, când a voit să ne predea învățătura despre Fiul lui Dumnezeu, n-a pus alt început Evangheliei sale decât începutul *Cărții Facerii* lumii. Fiindcă Duhul Sfânt cunoștea pe cei care aveau să atace slava Unuia-Născut și pe cei care aveau să ne înfățișeze învățături false și viclene, născocite spre pierderea ascultătorilor lor, spunând de pildă: «Dacă a fost născut, nu exista înainte de naștere», «nu exista înainte de a Se naște» sau «Și-a primit ipostasul din cele ce nu există». Dar, pentru ca nimeni să nu poată grăi așa, Duhul cel

Mai apoi, după ce a întipărit o descriere foarte desluşită a firii Unuia-Născut, Îl înfăţişează ca unora care deja L-au cunoscut, dând glas: *„Acesta era dintru început la Dumnezeu"*[385]. Iar adăugând aici pe „era", leagă naşterea Unuia-Născut de veşnicia Tatălui. Şi din nou: *„[El] era viaţa, iar viaţa era lumina oamenilor [...] şi era lumina cea adevărată"*[386].

Însă, cu toate că această [spusă] este adeverită din toate părţile prin calităţile veşniciei, [Eunomie] a lepădat toate mărturiile Duhului şi nu pare să audă repetatele strigăte de „era". Şi nu numai atât, dar mai şi spune: fiindcă nu este, a fost născut. Nefiind, a fost născut mai târziu. Dar dacă această [naştere] nu s-a petrecut la început, precum spuneţi, ne puteţi arăta vreo contradicţie mai limpede cu glasurile Evangheliilor în care am crezut?

16. Şi care om de bună credinţă nu va fi de aceeaşi părere că, precum ochiul care părăsind un loc luminat îşi încetează lucrările sale din pricina lipsei de lumină, tot astfel şi mintea, târâtă în afara existenţei de închipuirile care nu au fiinţă, fiindcă îi lipseşte, de pildă, lumina adevărului, devine confuză şi lipsită de înţelegere, încetând să mai cugete? Niciun ochi nu este în stare să-şi folosească vederea în lipsa luminii şi niciun suflet abătut de la noţiunea de Unul-Născut nu este în stare să îşi folosească mintea. Căci căderea din adevăr[387] este pentru cugetare pierdere a vederii şi orbire. Astfel încât este necesară o minte deşartă, atinsă de orbire şi care nu

---

Sfânt a luat-o înainte prin cuvintele Evangheliei după Ioan, spunând: «*La început era Cuvântul* ... ». Punctul cel mai înaintat al termenului «început» nu se poate sesiza; nu putem descoperi ce este dincolo de început. Să nu te rătăcească multele sensuri ale acestui cuvânt [...]; începutul din Evanghelia după Ioan nu este legat de nimic, nu este dependent de nimeni, nu are niciun raport cu nimeni; este liber, independent, lipsit de orice legătură cu cineva, neajuns de minte, nu poate fi depăşit de gândire, nu i se poate găsi ceva anterior lui. Dacă te-ai ambiţiona, prin imaginaţia minţii tale, să treci dincolo de acest început, vei vedea că el ţi-o ia înainte şi stă înaintea gândurilor tale. Lasă să alerge mintea ta cât o vrea, lasă-o să se înalţe spre cele de sus şi vei vedea că, după ce a rătăcit de nenumărate ori, după ce a făcut zadarnice încercări, se întoarce din nou în ea însăşi, pentru că n-a putut să lase în urma sa acest cuvânt. Aceasta pentru că «începutul» acesta este în afară şi mai presus de orice concept intelectual" (în Sf. Vasile cel Mare, *Omilii şi cuvântări*, PSB 1, serie nouă, pp. 259-260).

385 *In.* 1, 2.

386 *In.* 1, 4-9.

387 Definiţia ereziei.

înțelege nimic din cele ce sunt, pentru a socoti că poate exista ceva mai vechi decât Unul-Născut. Aceasta este ca și cum s-ar garanta o vedere pătrunzătoare unui ochi cu privirea ațințită în beznă. Căci se spune: *„Întru lumina Ta, vom vedea lumină"*[388]. Însă, în clipa în care [Eunomie] spune că a venit pentru a înțelege „momentul când încă nu era lumină"[389], [atunci el] este aidoma celor care, suferind de o inflamație a creierului, văd în nălucire închipuiri care nu au ființă. Fiindcă nici nu se pot cugeta cele ce ar fi mai presus decât Fiul, întrucât ceea ce este lumina sensibilă pentru ochi, același lucru este și Dumnezeu Cuvântul pentru suflet. Căci spune [Evanghelistul Ioan]: *„Era lumina cea adevărată, care luminează pe orice om care vine în lume"*[390]. De aceea un suflet neluminat este incapabil să gândească[391]. Așadar, cum ar putea fi cuprins cu mintea ceea ce se află dincolo de crearea luminii?

Socotesc că trebuie ca și cei care au o cât de mică grijă pentru adevăr să lase deoparte asemănările trupești și să nu-și mai întineze ideile lor despre Dumnezeu cu închipuiri materiale, ci să urmeze teologia transmisă de Sfântul Duh. Și, în loc de aceste întrebări, cărora nimic nu le lipsește pentru a fi [numite] ghicitori și ale căror posibilități de răspuns sunt deopotrivă de primejdioase, trebuie să cugetăm o naștere vrednică de Dumnezeu, fără patimă, fără împărțire sau fără separare [a ființei], mai presus de timp. Astfel, să ne lăsăm conduși către nașterea dumnezeiască de strălucitoarea rază a luminii [dumnezeiești]. Însă nu trebuie să gândim despre chipul Dumnezeului Celui nevăzut că a fost pus în lucrare după un timp, potrivit arhetipului și prin mijloacele acestea artificiale [și omenești], ci că există împreună cu arhetipul care I-a dat ființă și se află în apropierea Sa. Și astfel, [Fiul] este de fapt tot ceea ce este și arhetipul Său. [Fiul] nu a fost însă modelat prin imitarea [Tatălui], ci întreaga ființă a Tatălui este imprimată ca o pecete în Fiul. Iar, dacă vrei, [faptul este] asemănător modului cum întreaga ființă a

---

388 *Ps.* 35, 9.

389 Eunomie încerca să depășească, prin intermediul speculației raționale, momentul creației și să pătrundă în însăși cugetarea Sfintei Treimi.

390 *In.* 8, 12.

391 Orice gândire și rațiunea în general nu sunt posibile fără relația cu Logosul.

artei trece întreagă de la dascăli la ucenici; și astfel dascălii nu suferă nicio lipsă, iar ucenicilor [arta] li se desăvârșește. Această asemănare nu este însă exactă, din cauza succesiunii temporale; este mai potrivit să spunem că [Fiul există odată cu Tatăl], precum zămislirea gândurilor există odată cu mișcările minții, fără vreo întârziere.

17. Și nimeni să nu ponegrească acest raționament, căutându-i cusururi cu orice preț, dacă în exemplele stabilite mai înainte nu sunt toate în deplin acord. Căci nu este cu putință să adaptăm cu exactitate cele mici și neînsemnate la cele dumnezeiești și veșnice, ci doar să înfruntăm prefăcătoria celor care, chipurile, nu pot cuprinde cu mintea nașterea [Fiului] într-un mod lipsit de patimă. Însă, se spune despre Fiul că este *icoană*[392] născută, *strălucirea slavei Tatălui*[393], *Înțelepciunea*[394], *Puterea*[395] și *Dreptatea lui Dumnezeu*[396], nu potrivit unei stări [trecătoare], ori potrivit felului de a fi[397], ci El este [prin Sine] ființa vie, lucrătoare și strălucirea slavei lui Dumnezeu. De aceea Îl și arată în Sine pe Tatăl[398], strălucind din întreaga Lui slavă. Însă, ce nesăbuință este să spui că slava Tatălui nu avea strălucire [cândva], ori că odinioară Înțelepciunea lui Dumnezeu nu Se afla alături de Dumnezeu! Dar, [spuneți voi], dacă era, atunci nu a fost născut. Astfel, le vom răspunde că, de vreme ce a fost născut, era, neavând ființa nenăscută, ci fiind și existând veșnic alături de Tatăl, de la Care Și-a primit și cauza existenței. Atunci, când a fost adus la existență de către Tatăl? De când este [El] Tată? Însă – precum spune chiar [Eunomie] – Tatăl există din veșnicie; așadar, din veșnicie există și Fiul, unit cu nenașterea Tatălui prin naștere.

Ca să arătăm că acest cuvânt nu este al nostru, vom înfățișa vorbele Sfântului Duh. Din Evanghelie vom lua acestea: *„La început*

---

[392] *2 Cor.* 4, 4; *Col.* 1, 15.
[393] *Evr.* 1, 3.
[394] *1 Cor.* 1, 24-30.
[395] *1 Cor.* 1, 24.
[396] *1 Cor.* 1, 30.
[397] Aceste însușiri nu sunt personale distinctive, ci aparțin ființei divine comune celor trei Ipostasuri divine. Printre alte erori în care cădea Eunomie, este și confuzia dintre însușirile comune ființei unice a Sfintei Treimi, numite *predicate*, și însușirile specifice fiecărui Ipostas, numite *proprietăți personale.*
[398] *In.* 14, 9.

era Cuvântul"[399], iar din Psalm cele care sunt atribuite Persoanei Tatălui, Care spune: „*Din pântece, mai înainte de Luceafăr...*"[400]. Și, îmbinând cele două [citate], vom spune că [Fiul] și „era", și „a fost născut". Însă, „a fost născut" înseamnă cauza de la care Își are începutul existenței, iar „era" [semnifică] existența Sa mai presus de timp și dinainte de veacuri. Însă [Eunomie], luptându-se pentru rătăcirea sa, pare a ajunge la un raționament absurd.

Eunomie: Căci, spune [el], dacă Fiul era înainte de nașterea Sa, atunci era nenăscut.

Sfântul Vasile: Însă acest *înainte de nașterea Sa,* sărmanule nerod, este întru totul inexistent, o plăsmuire a cugetării, neîntemeiată pe niciun fundament. Dar pentru ce să-i contrazicem pe cei lipsiți de minte? Căci aceasta ar fi ca și cum l-am combate pe unul pe care o inflamație a creierului l-a scos din minți. Dacă însă [Eunomie] se îndreaptă către cele existente, va fi purtat către noțiunea de „veac". Dar, de vreme ce toate veacurile sunt cugetate după nașterea Fiului, dat fiind că sunt creația Acestuia, este zadarnic a căuta ceea ce este mai vechi decât ipostasul[401] Fiului. Căci aceasta nu este cu nimic diferit față de a întreba dacă Tatăl a existat *înainte de nașterea Sa,* ori nu. Pentru că este o nesăbuință a căuta ceea ce este mai dinainte de Cel nenăscut și mai presus de timp. Și aici, în cazul Celui Care este împreună existent cu Tatăl din veșnicie și între Care nu există nimic intermediar, este aceeași neghiobie a întreba cine dintre Ei este mai întâi. Căci a întreba ce va fi după sfârșitul celui nemuritor este același lucru cu a cerceta ce exista înainte de nașterea Celui veșnic. Dar, cât timp [eunomienii] numesc veșnică lipsa originii în cazul Tatălui, proclamă faptul că „fără început" și „veșnic" înseamnă același lucru. Și pentru că Fiul nu este nenăscut, nu-L recunosc a fi nici veșnic. Însă [aceste] cuvinte diferă mult în privința conceptului [pe care îl desemnează]. Căci „nenăscut" este numit cel care nu are niciun început al său și nicio cauză a

---

399 *In.* 1, 1.

400 *Ps.* 109, 3.

401 Este instructiv de urmărit cum termenul ὑπόστασις, alături de corelativul său, πρόσωπον, cunoaște în opera *Împotriva lui Eunomie* o remarcabilă evoluție semantică, ajungând să-și cristalizeze treptat sensurile teologice actuale.

existenței, iar „veșnic" cel care este mai vechi decât orice timp și decât orice veac. Din aceasta [rezultă] că Fiul nu este nenăscut, ci veșnic. Unii cred că veacurile sunt vrednice să primească numirea de „veșnicie", deoarece, întâmplător, denumesc ceea ce există dintotdeauna[402]. Însă pentru noi este aceeași nebunie a mărturisi eternitatea creației și a-L lipsi pe Stăpânul creației de această mărturisire.

18. Iată, dar, la ce nerușinare îl poartă raționamentul! Ce spune?

Eunomie: Iar în ceea ce ne privește, noi stăruim în cele ce au fost demonstrate și de sfinți odinioară, și de către noi în clipa de față: ființa lui Dumnezeu nu admite naștere, nici nu există vreun alt substrat pentru nașterea Fiului, [și astfel] afirmăm că Fiul, neexistând, a fost născut.

Sfântul Vasile: Cine a mai fost atât de însetat după glorie sub pretextul evlaviei? Cine s-a mai înfumurat că este prieten al lui Hristos, în afara acestor [eretici] care se împăunează cu vorbele lor pline de un orgoliu nemărginit și de nelegiuire, ei care nimicesc slava Unuia-Născut? O ateule, când vei înceta să proclami că nu există Cel Care este în deplinătatea existenței Sale însuși Izvorul vieții și Care este cauza ființei tuturor celor ce există? Cel Care a destăinuit, când îi răspundea servitorului Său, Moise, o denumire proprie și potrivită veșniciei Sale, numindu-Se pe Sine „Cel Ce este": căci „*Eu sunt Cel Ce sunt*"[403]. Și nimeni nu va tăgădui că acestea nu ar fi fost spuse despre Persoana Domnului, în afară de acela care are așezat pe inimă vălul evreiesc[404] atunci când citește din [scrierile lui] Moise. Pentru că este scris că îngerul Domnului a fost văzut de Moise în rugul care ardea cu vâlvătaie[405]. Așadar, după ce a așezat în istorisire un înger, adaugă și glasul Domnului. Căci [Scriptura] ne spune că i-a grăit lui Moise: „*Eu sunt Dumnezeul părintelui tău,*

---

[402] Se face referire la sensul etimologic al cuvântului „veac" (αἰών), ca format din ἀεὶ εἶναι – „care există veșnic, fără întrerupere".

[403] *Ieș.* 3, 14.

[404] 2 *Cor.* 3, 15.

[405] *Ieș.* 3, 2; *Fap.* 7, 30.

Avraam"[406]. Și iarăși după puțin timp: „*Eu sunt Cel Ce sunt*"[407]. Cine este Acesta Care este și înger și Dumnezeu? Oare nu este Acela despre Care am fost învățați că are numele de „*îngerul sfatului celui mare*"[408]? Cât mă privește, nu consider că acestea multe sunt necesare pentru demonstrația [de față], însă iubitorilor de Hristos le este îndeajuns numai amintirea lor. Iar celor care sunt de netămăduit nu le va fi de niciun folos mulțimea celor pe care le vom spune. Căci, dacă ar fi devenit mai târziu „*înger al sfatului celui mare*"[409], nu s-ar fi învrednicit să primească mai dinainte numirea de înger. Fiindcă nu numai în acest loc aflăm că Domnul nostru este numit înger și Dumnezeu de către Scriptură, ci și Iacov, povestindu-i soției sale vedenia [pe care a avut-o], spune: „*Și îngerul Domnului mi-a spus*"[410]. Și puțin mai încolo, de la același [Iacov auzim]: „*Eu sunt Dumnezeu, Care Mă las văzut de tine în locul unde Mi-ai uns o stelă*[411]"[412]. Și acolo, lângă stelă, i-a spus lui Iacov: „*Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, părintele tău, și Dumnezeul lui Isaac*"[413]. Deci, Cel Care este numit aici înger este Același Care spune că S-a arătat acolo lui Iacov. Astfel, este evident pentru oricine că acolo unde Același a fost numit înger și Dumnezeu este limpede vorba despre Unul-Născut[414], făcând cunoscută voia lui Dumnezeu oamenilor din fiecare generație și vestind-o sfinților Săi. Astfel încât nu putem cugeta că Acela Care, înaintea lui Moise, S-a numit pe Sine „*Cel ce este*"[415] ar fi un altul decât Dumnezeu Cuvântul, Care era dintru început la Dumnezeu[416].

---

406 *Ieș.* 3, 6.
407 *Ieș.* 3, 14.
408 *Is.* 9, 5.
409 *Is.* 9, 5.
410 *Fac.* 31, 11.
411 Monument, coloană sau obelisc dintr-un singur bloc de piatră, care poartă de obicei o inscripție dedicatorie.
412 *Fac.* 31, 13.
413 *Fac.* 28, 13.
414 Încă Sf. Iustin Martirul și Filosoful (ca și majoritatea Sfinților Părinți, mai târziu) va susține că în spatele teofaniilor veterotestamentare Se află Fiul lui Dumnezeu.
415 *Ieș.* 3, 14.
416 *In.* 1, 2.

19. Însă cei ce grăiesc nedreptăți împotriva celor de sus[417] nu au pregetat să afirme că Fiul nu era. Și *„cel lipsit de minte a grăit întru inima lui: nu este Dumnezeu"*[418]. Aceștia nu numai că au cugetat răutatea, ci au și grăit-o, mai mult, nu au renunțat nici la așternerea ei în scris pentru a o transmite vremurilor care urmează, cutezând să afirme că Dumnezeu nu era. Și, câtă vreme văd că nici demonii nu tăgăduiesc că Dumnezeu este[419], aceștia trebuie să-și ducă înapoi raționamentul către vremurile de odinioară și să-și împlinească acolo dorința lor nelegiuită, grăind blasfemii cum că Fiul nu a existat cândva. Aceasta ca și cum Fiul nu ar fi avut existența prin fire, ci ar fi primit-o ca un dar de la Dumnezeu.

Mai apoi este și acest cuvânt al [Sf. Apostol] Pavel, care grăiește privitor la idoli: *„Ați fost înrobiți de cei care nu sunt dumnezei prin fire"*[420]. La fel și [prorocul] Ieremia: *„Au jurat pe cei care nu sunt dumnezei"*[421], iar preaînțeleapta Estera: *„Nu lăsa, Doamne, sceptrul Tău celor ce nu sunt!"*[422]

Rostind asemenea lucruri despre adevăratul Dumnezeu, cum mai pot pretinde, pe bună dreptate, să [primească] numele de creștini? Căci, de altfel, același Apostol, grăind în Duhul lui Dumnezeu, numește popoarele [păgâne] cele ce nu există, deoarece sunt lipsite de cunoașterea lui Dumnezeu, spunând că: *„Cei ce nu sunt L-au ales pe Dumnezeu"*[423]. Dumnezeu este, fără îndoială, Cel Ce este, Adevărul și Viața, iar cei care nu au fost uniți prin credință cu Dumnezeu Cel Care este cred că au fost numiți cu îndreptățire „cei ce nu sunt". Și aceasta din pricina lipsei adevărului și a înstrăinării de viață[424] a celor care s-au obișnuit cu lipsa de realitate a minciunii

---

417 *Ps.* 72, 8.
418 *Ps.* 13, 1.
419 *Iacov* 2, 19.
420 *Gal.* 4, 8.
421 *Ier.* 5, 7.
422 *Est.* 4, 17.
423 *1 Cor.* 1, 28.
424 Ereticul se înstrăinează inițial de viața harică a Bisericii, de comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii, și mai apoi se înstrăinează și de expresia lingvistică a acestei experiențe sobornicești – dogma.

din pricina rătăcirii idolești[425]. Iar atunci când își scrie *Epistola către Efeseni*, ca unora care s-au unit prin cunoaștere cu Cel Ce este, îi numește în mod particular „cei ce sunt", spunând: *„Sfinților care sunt*[426] *și care cred în Iisus Hristos"*[427]. Căci astfel ne-au transmis [textul] cei dinaintea noastră și așa l-am descoperit în vechile còpii. [Eunomie] a considerat că Dumnezeu nu este vrednic de a purta această numire pe care o împărtășesc robii lui Hristos. Iar despre Cel Care a adus creația la existență din nimic spune că nu era. Mai multe despre disprețul său putem afla din modul în care se preface că preamărește pe Dumnezeu.

Eunomie: Noi nu facem un lucru comun din ființa Unuia-Născut și din cea a creaturilor provenite din nimic, fiindcă ceea ce nu este nu are ființă. Însă Îi atribuim superioritatea pe care trebuie să o aibă cu necesitate Creatorul asupra propriilor creaturi.

Sfântul Vasile: Fiindcă sofismele sale au ajuns până la acest raționament, el devine mai omenos în cuvânt, fără îndoială, și spune: *noi nu facem un lucru comun din ființa Unuia-Născut și din cea a creaturilor provenite din nimic*. Totuși Dumnezeul universului, deoarece este nenăscut, cu necesitate este diferit de toate cele născute. Și dacă toate aceste [ființe] născute au în comun faptul că subzistă pornind de la neant, cum nu vor fi cu necesitate acestea unite potrivit firii? Căci, dacă acolo faptul de a fi inaccesibil desparte firile, la fel și aici a avea aceeași cinstire le unește pe fiecare în una și aceeași [condiție]. [Eunomienii] afirmă că Fiul și cele create de El provin din nimic, și prin aceasta le fac firea comună. Cu toate acestea, ei tăgăduiesc faptul că Îi atribuie [Fiului] o fire asemănătoare celor care provin din nimic.

---

[425] Erezia și falsa credință sunt, în concepția Sfântului Vasile, surogate ale religiei. Oricât de coerente și atrăgătoare ar fi acestea, ele rămân simple ficțiuni ale minții umane, neîntemeiate pe o autentică experiență religioasă („viața și adevărul") sau cel mult având la bază o denaturată și falsă experiență mistică.

[426] Pasajul este semnificativ pentru starea manuscriselor *Epistolei către Efeseni* în veacul al IV-lea. Unele manuscrise au un spațiu alb după „sfinților care sunt". Interpretarea curentă este aceea că avem în față un fel de formulă epistolară introductivă șablon, care se insera în fiecare exemplar al scrisorilor apostolice, urmând apoi a se completa destinatarii. Fără îndoială, interpretarea Sfântului Vasile este puțin forțată.

[427] *Ef.* 1, 1.

Într-adevăr, [Eunomie grăiește] în acest fel: ca Unul Ce este Însuși Domn[428], Îi dăruiește Unuia-Născut ce demnitate dorește, vorbindu-ne în felul următor: pentru că *Îi atribuim superioritatea, prin care* – spune el – *trebuie cu necesitate ca făpturile să fie depășite de Făcătorul lor.* Însă această [afirmație] nu conține o mărturie despre vreo deosebire privind ființa. Și aceasta deoarece oamenii își depășesc prin arta lor propriile opere. Însă le rămân consubstanțiali, precum olarul lutului său, iar constructorul de corăbii lemnului. Căci cei doi[429] în aceeași măsură cad sub simțuri și sunt pământești.

20. În acest fel este diferența dintre Fiul și creație, pe care abia ce a acceptat-o [și Eunomie], că iată deja răstălmăcește noțiunea Unuia-Născut.

Eunomie: Căci, din acest motiv, spune el, Unul-Născut a devenit slujitorul desăvârșit, El Care a fost născut și creat prin puterea Nenăscutului, singur provenind din Cel singur.

Sfântul Vasile: Nu știu împotriva cărora dintre cele spuse de el s-ar cuveni să ne indignăm mai mult? Oare împotriva tertipului prin care a răstălmăcit numele Unuia-Născut, înțelegându-l cu totul diferit de uzul comun al oamenilor și de evlavioasa tradiție a Scripturii? Aceasta pentru că în uzul comun este numit Unul-Născut nu cel care a fost născut de către o singură [persoană], ci singurul care a fost născut. Cu rea-voință premeditată alătură [termenul] „creatură" celui de „Care a fost născut", ca să demonstreze că numirea „Care a fost născut" atribuită Domnului nu se deosebește cu nimic de cea de „creatură". Căci, tot astfel Își numește și [Dumnezeu] Fiul, precum este [scris]: *„Am născut și am înălțat un fiu"*[430] și: *„Israel, fiul Meu cel întâi născut"*[431]. Așadar, [potrivit eunomienilor], Fiul este numit astfel nu pentru că are acel nume care este mai presus de orice nume[432], ci fiindcă este vrednic de această numire, precum sunt și celelalte [creaturi].

---

[428] Dumnezeu-Tatăl.

[429] Creatorul și opera sa.

[430] *Is.* 1, 2.

[431] *Ieș.* 4, 22.

[432] *Filip.* 2, 9.

Aceştia îşi caută refugiul în textul lui Solomon, pentru ca, de acolo, ca dintr-o tabără militară, să devasteze [dreapta] credinţă. Astfel, din pricina acestei spuse: *„Domnul m-a creat”*[433], atribuită Persoanei Înţelepciunii divine, au tras concluzia că le este îngăduit să-L numească pe Domnul creatură.

În ceea ce mă priveşte, am multe de spus despre această expresie. Mai întâi, ea este spusă o singură dată în întreaga Scriptură. Mai apoi, ea se află într-o carte[434] plină de cugetări tainice şi care se desfăşoară prin mijlocirea multor proverbe, parabole şi a multor cuvinte obscure şi enigme. Şi astfel, [din această carte] nu putem extrage nimic limpede şi nici lipsit de ambiguitate. Însă aici încetez de a mai vorbi, pentru a nu prelungi discursul cu divagaţii prea întinse. Noi am lăsat pentru mai târziu şi la locul potrivit cercetarea [textelor][435] despre care [Eunomie] cugetă cu rea-voinţă, şi acolo, precum va rândui Dumnezeu, vom îndrepta şi acest pasaj.

Şi cred că, fără îndoială, cu [ajutorul] lui Dumnezeu şi prin cercetare, ni se va înfăţişa limpede un sens mai îndreptăţit al acestui text şi care să nu poarte în sine nicio primejdie. Dar, între timp, să nu uităm a aminti un sens mai potrivit al [termenilor] ebraici la care au ajuns alţi tălmăcitori. Astfel, [aceştia] au tradus *„m-a dobândit”* în loc de *„m-a creat”*[436]. Iată ce piedică însemnată [se înalţă] în calea blasfemiei lor, [prin care Îl numesc pe Fiul] creatură. Pentru că acela[437] care a spus: *„Am dobândit om de la Dumnezeu”*[438] este evident că a folosit această expresie pentru a-l naşte pe Cain, nu pentru a-l crea.

21. Dar să revenim la cele dintru început. De aceea, spune acesta, Unul-Născut, de vreme ce a fost născut şi creat şi provine

---

433 *Pr.* 8, 22.

434 *Cartea pildelor (proverbelor) lui Solomon.*

435 Din nefericire şi din motive care ne scapă, Sfântul Vasile nu-şi va ţine această promisiune.

436 Remarca Sfântului Vasile este întemeiată din punct de vedere filologic. La *Pr.* 8, 22, textul ebraic se traduce în acest mod: *Iahve halali* – *„Dumnezeu m-a dobândit”*. *Septuaginta* are însă: Κύριος ἔκτισέν με – *„Domnul m-a zidit”*.

437 De fapt este vorba despre Eva, nu despre Adam.

438 *Fac.* 4, 1.

din Unul singur, a devenit slujitorul desăvârşit. Dacă [Domnul] este numit Unul-Născut nu pentru că a fost născut de către Unul singur, ci pentru că provine din Unul singur, pentru ce nu-L numeşti Unul-Creat? Şi aceasta, de vreme ce, după tine, a fi născut şi a fi creat este unul şi acelaşi lucru; [fapt] pe care îl gândeşti şi îl înfăţişezi atât de lesne. Dar, precum se pare, niciun om nu este unul-născut, deoarece, potrivit cuvântului vostru, naşterea tuturor se produce din împreunarea [trupească]. Nici Sara nu era mama unui copil unul-născut[439], deoarece nu i-a dat naştere singură, ci împreună cu Avraam. Şi dacă vă păstraţi cu tărie [ideile], cu necesitate se cuvine ca întreg neamul omenesc să înveţe că acest nume nu înseamnă lipsa de frate, ci lipsa unui împreună-născător[440].

Deja creaţia este, în ceea ce priveşte propria cauză, mai prejos decât Dumnezeu Cuvântul, căci ei îi lipseşte cu desăvârşire posibilitatea de a fi una-născută, asemenea Acestuia, fiindcă Fiul a luat parte alături de Tatăl la plăsmuirea [creaţiei][441]. Şi nici măcar în această privinţă nu se pot pune de acord. Căci Îl numesc pe Acesta *slujitorul desăvârşit*. Pentru ce, după voi, nu a fost şi creaţia făcută de către unul singur, de vreme ce Îl aşezaţi pe Dumnezeu Cuvântul ca pe un instrument neînsufleţit alături de Tatăl? Doar dacă nu tăgăduiesc şi că meşterul de corăbii a construit singur vasul fiindcă a folosit unelte pentru alcătuirea lui. Astfel şi creaţia este una-născută, ca şi părţile ei, nu numai nevăzutele puteri, ci şi corpurile care cad sub simţuri şi, printre acestea, cele mai din urmă [vieţuitoare], precum insectele de sub scoarţa copacilor, lăcustele şi broaştele. *„Căci Însuşi a zis şi au fost făcute.”*[442] De ce fel de slujire avea nevoie Cel Ce plăsmuieşte toate numai prin voinţă, făcând să ia fiinţă creaţia în clipa în care doreşte? Dar ce? În ce fel toate au fost [create] prin Fiul într-un fel atât de potrivit nouă? Astfel, voinţa

[439] *Fac.* 21, 2.

[440] Aşadar, precum Iisus Hristos S-a născut sub ani din singură Fecioara Maria, la fel, mai înainte de toţi vecii, Fiul S-a născut numai din Tatăl.

[441] Fiind creată prin participarea Tatălui şi a Fiului, deci de către două Persoane, creaţia nu mai poate fi „una-născută”. Însă, în concepţia eunomienilor, singurul Creator este Tatăl, Fiul fiind un simplu instrument auxiliar.

[442] *Ps.* 148, 5.

dumnezeiască, țâșnind ca dintr-un izvor din prima cauză, este pusă în lucrare prin icoana proprie [Tatălui], prin Dumnezeu Cuvântul. [Ereticul acesta] L-a numit pe Fiul Unul-Născut „servitor". Și I-a atribuit acest măreț[443] nume, din pricină că este mereu gata să slujească cele ce-I sunt poruncite. Căci, dacă [Unul-Născut] posedă slava desăvârșită nu atât pentru că este Dumnezeu, ci mai curând pentru că este un servitor desăvârșit, cu ce se va deosebi El de duhurile însărcinate cu diverse activități[444] care își îndeplinesc ireproșabil lucrarea slujirii lor? Pentru aceasta, a unit [expresiile] „care a fost născut" și „creat" ca să dovedească inexistența vreunei deosebiri între Fiul și creatură.

22. Se cuvine să ascultăm și sfătuirea acestuia:

Eunomie: Luând aminte la numirile de Tată și de Fiu, nu trebuie, spune el, să cugetăm nașterea [Fiului] în chip omenesc și nici ca, plecând de la nașterile oamenilor, să-L supunem pe Dumnezeu numirilor și patimilor împreunării.

Sfântul Vasile: Acest sfat [ne spune] că nu trebuie să cugetăm vreo asemănare după ființă între Fiul și Tatăl. Căci aceasta o și intenționează tăgăduind unirea, ca și cum ființa Tatălui nu ar avea nimic comun cu cea a Unuia-Născut. Iată câteva dintre aceste mărețe distincții între nume, pe care le-am trecut cu vederea din pricina mulțimii lor: cele ce au aceeași expresie nu au totuși [întotdeauna] și aceeași semnificație[445]. Aceasta ca să nege că Tatăl este [Tatăl] unui Fiu, din pricina celor ce sunt numiți părinți pe pământ.

Cu toate că sunt numeroase [aspectele] care despart creștinismul de rătăcirea elenilor și de ignoranța evreilor, nu cred că există vreo dogmă mai însemnată în Evanghelia mântuirii noastre în afara credinței în Tatăl și în Fiul. Chiar și cei care, din pricina indiferent cărei rătăciri, se despart [de Biserică] recunosc că Dumnezeu este creator și făuritor[446]. Însă unde îl vom rândui pe cel care

[443] Ironia este evidentă.

[444] *Evr.* 1, 14.

[445] Se face referire la omonime, cuvinte identice ca formă și pronunțare cu altele, dar deosebite ca sens. Pasajul este ușor ironic.

[446] Δημιουργός – „artizan, artist, meșter, plăsmuitor, făurar".

propovăduiește că [termenul] de „Tată" este un nume fals, cel de „Fiu" o simplă denumire și care nu vede nicio deosebire între a mărturisi fie un Tată, fie un Creator, și care Îl numește pe Fiul creatură? În care sectă îl vom număra? Printre eleni, sau printre evrei[447]? Căci nu trebuie numărat printre creștini acela care neagă puterea evlaviei și caracteristica adorării noastre. De aceea nu am crezut într-un Făcător și într-o creatură, ci am fost pecetluiți în Tatăl și în Fiul prin harul botezului. Astfel încât, îndrăzneala de a înlătura aceste expresii înseamnă a văduvi Evanghelia de puterea ei, propovăduind un Tată Care nu a născut și un Fiu Care nu a fost născut.

Însă afirm acestea, spune [Eunomie], ca să evit noțiunea de „pătimire", care este firească [termenului] de „Tată". Bine, firește, cel care a cunoscut cu adevărat evlavia trebuie să respingă gândirea necuvioasă din aceste cuvinte, dacă ar exista în ele așa ceva, și să nu înlăture expresia cu totul ori să respingă, sub pretextul necuviinței, ceea ce este folositor în acestea. Însă trebuie să se purifice de gândurile josnice și trupești în privința dogmelor privitoare la Dumnezeu și să cugete o naștere care să se potrivească sfințeniei și lipsei de patimă a lui Dumnezeu. Cât despre modul după care a născut Dumnezeu, acesta trebuie lăsat deoparte, ca fiind negrăit și mai presus de cugetare. Și așa este adus la asemănarea după ființă din pricina denumirii de „naștere". Este limpede pentru cercetarea noastră că numirile utilizate aici care vorbesc despre „Tată" și „Fiu" nu exprimă în niciun chip pătimiri trupești, ci fiecare expune numai

[447] Sfinții Părinți au asociat adeseori tendințele teologice sabeliene cu o resurgență a filosofiei grecești, iar arianismul cu revirimentul iudaismului. „Iudaismul se luptă cu păgânismul și amândouă cu creștinismul, așa cum altădată egiptenii și asirienii erau dușmani unii altora, dar amândouă popoarele la un loc dușmani ai lui Israel, așa cum și în viciu găsim teama și îndrăzneala, care se luptă între ele, dar amândouă duc luptă împotriva bărbăției. O astfel de luptă – și dintr-o parte și din alta – este dusă și împotriva dreptei credințe; pe de o parte, atacurile lui Sabelie, iar de altă parte, ale celor ce învață că Fiul nu este asemenea cu Tatăl. Noi însă, după cum am fugit de păgânism, îndepărtând reaua închinare la idoli și osândind politeismul cel fără de Dumnezeu, tot așa am fugit și de blasfemia iudeilor, care tăgăduiseră pe Fiul lui Dumnezeu." (Sf. Vasile cel Mare, *Omilia XXIV*, în *Omilii și cuvântări*, PSB 1, serie nouă, p. 348).

relația unuia cu celălalt. Tată este cel care dăruiește început existenței altuia potrivit asemănării cu firea sa; iar fiu, cel care a primit începutul existenței de la un altul prin naștere.

23. Așadar, când auzim că un om este tată, ne vine în minte gândul patimii. Dar când este vorba despre Dumnezeu-Tatăl, gândurile noastre se înalță către cauza lipsită de pătimire. Numai [Eunomie] aplică această numire firii supuse pătimirii și refuză ca fiind cu neputință tot ceea ce este mai presus de puterea noastră de înțelegere[448]. Căci nu se cuvine ca, luând aminte la pătimirea ființelor stricăcioase, să nu creadă în nepătimirea lui Dumnezeu. Astfel, nici nu se poate asemăna ființa [lui Dumnezeu] cea neschimbabilă și nestricăcioasă cu firea [creată] cea curgătoare și supusă miriadelor de transformări. Nici datorită faptului că viețuitoarele cele pieritoare nasc prin pătimire, nu ar trebui să considere că și la Dumnezeu este la fel. Însă, mai curând ar trebui să se pornească de aici către adevăr, fiindcă cele stricăcioase [se nasc] în acest chip, iar cele nestricăcioase în mod contrar[449].

Pe de altă parte, nu se poate spune că acești termeni au fost stabiliți în primul rând și exclusiv pentru oameni și că îi atribuim în mod abuziv lui Dumnezeu. Pentru că și Domnul nostru Iisus Hristos ne înalță [mințile] către începutul tuturor și către adevărata cauză a tuturor lucrurilor, când spune: *„Iar voi să nu numiți pe nimeni tatăl vostru pe pământ, căci aveți un Tată al vostru în*

[448] Acceptând această axiomă, întregul edificiu al teologiei, cu tainele sale supraumane, se năruiește. Pentru Eunomie și pentru alți ereziarhi din istoria creștinismului, rațiunea poate și trebuie să explice și să fundamenteze orice dogmă potrivit limitatei logici omenești. Sf. Atanasie cel Mare sesizase deja acest aspect: „Arienii, întorcându-se în ei înșiși, și necugetând nimic mai mult în afara Scripturilor, asemenea saducheilor, au înțeles Scripturile de Dumnezeu insuflate după cugetările omenești. Auzind deci că Fiul e înțelepciunea și strălucirea și Cuvântul Tatălui, s-au obișnuit să întrebe: cum pot fi acestea? După ei nu poate fi ceea ce nu pot înțelege ei" (*Epistola a doua către Serapion*, în Sf. Atanasie cel Mare, *Scrieri*, partea a II-a, PSB 16, traducere de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, p. 67).

[449] Eunomienii nu făceau distincția între cele două planuri ale existenței: creatul și necreatul, amestecându-le într-un mod panteist-emanaționist.

ceruri"[450]. Pentru ce să socotim vrednice de înlăturat aceste expresii ca și cum ar indica patimi trupești, câtă vreme Domnul le-a transferat de la oameni la Dumnezeu ca potrivite pentru nepătimirea Sa? Şi dacă mai este numit și Tatăl creaturilor, aceasta nu se opune deloc raţionamentului nostru. Iar Cel Care a zămislit picăturile de rouă, după cuvântul lui Iov[451], nu a născut în același fel și picăturile de rouă, și pe Fiul. Iar dacă aceşti [eunomieni] îndrăznesc și acest lucru, încât să o așeze în același rang și să numească „fiu" ființa pe care o are roua, ne eliberează de grija de a le mai spune vreun cuvânt, fiindcă duc blasfemia lor până la ultima treaptă a nerușinării.

Căci, dacă Dumnezeu este numit Tatăl nostru al tuturor, totuşi nu este în același fel și Tatăl nostru și Tatăl Unuia-Născut. Însă, fiindcă Domnul este numit *„întâiul născut al întregii creaţii"*[452] și *„întâiul născut dintr-o mulţime de fraţi"*[453], aceasta îi consolidează [lui Eunomie] necuviinţa, deoarece ar fi fost învăţat de către Evanghelie că Domnul numeşte mamă și fraţi pe cei care s-au înrudit cu El prin virtute. Fiindcă spune: *„Cine este mama Mea și cine sunt fraţii Mei"*, dacă nu cei care împlinesc *„voia Tatălui Meu Celui din ceruri"*[454]? Astfel că Dumnezeu este numit Tatăl nostru, nu în chip abuziv ori metaforic, ci în înțeles propriu, principal și adevărat. Aceasta deoarece prin mijlocirea părinţilor noştri trupești ne-a adus la ființă din neant și purtarea lui de grijă ne-a însoţit [mereu]. Dar, dacă noi, prin harul înfierii, ne-am învrednicit a-L numi cu adevărat Tată pe Dumnezeu, ce motiv ne va împiedica să-L numim, precum se și cuvine, Tatăl Celui Care Îi este prin fire Fiu și a izvorât din ființa Sa?

Nu trebuie din pricina denumirilor de Tată și de Fiu să gândim că naşterea Domnului este omenească. O afirm și eu. Astfel ce-i împiedică pe aceşti preaevlavioşi [eunomieni] să creadă că este dumnezeiască și lipsită de patimă? Însă [Eunomie] se foloseşte de aceste raţionamente nu pentru a demonstra că Dumnezeu a născut

---

[450] *Mt.* 23, 9.
[451] *Iov* 38, 28.
[452] *Col.* 1, 15.
[453] *Rom.* 8, 29.
[454] *Mt.* 12, 48-50.

fără patimă, ci că nu a născut deloc. Pentru ce ai afirmat, o preabunule, în raționamentele de mai sus, că ființa Unuia-Născut este vlăstar? Fiindcă, în cazul în care nu a fost născut, de unde până unde Acesta este vlăstar, potrivit cugetării tale? Însă, din pricina opoziției între *născut* și *nenăscut*, [acestuia] îi place să se angajeze în controverse, pentru a demonstra că ființa [Domnului] este vlăstar. Dacă respinge acest [termen] ca exprimând o pătimire, ce îl împiedică să accepte, datorită acelorași pricini, și faptul că Dumnezeu este Făcător [al creației]? Într-adevăr, toate lucrările trupești sunt însoțite de o osteneală mai mare sau mai mică, potrivit forței folosite și potrivit cu deosebirile dintre mărimea celor ce sunt lucrate.

Dar a spune că firea cea dumnezeiască și fericită este supusă trudei, nu este mai puțin necuvios decât a spune că este supusă patimilor celor rușinoase. Însă, dacă [Dumnezeu] creează fără patimă, încuviințați faptul că și nașterea Sa este fără de patimă.

24. Așadar, Dumnezeu este numit Tată în mod propriu și într-un chip cu totul potrivit. Iar acest nume nu este al unei patimi, ci al înrudirii, fie după har, ca la oameni, fie după fire, ca în cazul Unuia-Născut. Dar a fost spus îndeajuns. Acum, să admitem că, la fel ca în privința a nenumărate alte lucruri, această expresie este rostită în mod figurat, ca metaforă. Deci, auzim [din Scriptură] că Dumnezeu Se mânie[455], doarme[456] și zboară și altele de felul acesta, care ne înfățișează niște înțelesuri care nu sunt potrivite cugetării comune. Cu toate acestea, nici nu ștergem cuvintele Duhului și nici nu înțelegem cele auzite în sens trupesc. Pentru ce, dar, să nu cercetăm cu mare atenție sensurile demne de Dumnezeu ale acestei expresii atât de adesea folosită de către Duhul? Și oare această [expresie] este singura pe care ar trebui să o înlăturăm din Scriptură, fiindcă o denunțăm ca fiind folosită în mod trupesc[457]? Dar, să examinăm și aceasta. Termenul „a naște" semnifică două lucruri conform uzului

[455] *Num.* 22, 22.
[456] *Ps.* 43, 25.
[457] Antropomorfismele scripturistice sunt simple metafore, simple concesii făcute nivelului istorico-social de înțelegere a Cuvântului revelat.

de aici[458]: pătimirea celui care a născut și înrudirea lui cu cel care a fost născut. Deci, care dintre cele două înțelesuri îl are termenul [„a naște"] când Tatăl Îi spune Unuia-Născut: *„Din pântece mai înainte de Luceafăr Te-am născut"*[459] și: *„Tu ești Fiul Meu, Eu astăzi Te-am născut"*[460]? Pătimirea obișnuită nașterii, ori înrudirea după fire? În ceea ce mă privește, afirm că este aceasta [din urmă][461] și socotesc despre aceștia că nu o vor contrazice, chiar dacă ar fi cuprinși de un delir[462] învederat. Astfel că, deși expresia Îi este proprie lui Dumnezeu, pentru ce o disprețuiești ca străină? Iar dacă a fost preluată dintre cele omenești, alege ceea ce este sănătos în ea și îndepărtează-te de ceea ce este în mod limpede mai rău. Este îngăduit, într-adevăr, în cazul unei expresii cu mai multe înțelesuri, să ne lăsăm conduși de termenul însuși către noțiunea corectă, înlăturând ceea ce este josnic și rușinos. Însă, nu-mi spune: ce este această naștere? De ce fel și cum se produce? Dar, întrucât modul [nașterii] este negrăit și de necuprins cu mintea, noi nu lepădăm credința statornică în Tatăl și în Fiul. Căci, dacă avem de gând să măsurăm toate cu înțelegerea noastră[463] și dacă presupunem că tot ceea ce nu poate fi cuprins de gândurile noastre nu există deloc, irosită va fi răsplata credinței noastre, irosită va fi răsplata nădejdii noastre. Cum ne vom mai învrednici de fericirile [dumnezeiești], care se întemeiază pe credința în cele nevăzute[464], dacă vom acorda încredere numai în cele care ne sunt evidente grație raționamentelor noastre? Pentru ce popoarele și-au pierdut dreapta socoteală[465] și și-au întunecat inima lor lipsită de înțelegere[466]? Nu din pricină că urmează ceea ce este aparent [adevărat] potrivit raționamentelor proprii, neîncrezându-se

[458] Omenesc.
[459] *Ps.* 109, 3.
[460] *Ps.* 2, 7.
[461] Înrudirea după fire.
[462] Literal: μελαγχολία – potrivit medicinii antice, „acumulare excesivă de fiere neagră în organism, melancolie".
[463] Fizica modernă a ajuns la concluzia că nici realitatea creată nu poate fi cuprinsă cu mintea și explicată. Cu atât mai mult realitățile transcendente, necreate.
[464] *In.* 20, 29: *„Iisus i-a zis: Pentru că M-ai văzut, ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut!"*
[465] 'Εματαιόω – „a deveni zadarnic, inutil, frivol, neserios, a se prosti".
[466] *Rom.* 1, 21.

în propovăduirea Duhului? Despre aceştia se tânguieşte Isaia ca pentru cei pierduţi: *„Vai de cei învăţaţi în sinea lor şi pricepuţi în ochii lor!"*[467] Nu [vorbeşte] oare chiar despre unii ca aceştia?

Acum sar peste [pasajele][468] intermediare în care [Eunomie] a afirmat deschis că Fiul nu a fost născut şi peste cele în care se străduieşte să demonstreze prin sofisme că Unul-Născut este zidire şi creatură. Acum mă voi întoarce către cele mai însemnate [chestiuni] ale blasfemiei sale, indicându-le numai pe acelea care au fost lăsate deoparte. Şi aceasta pentru că el doreşte să-şi tăinuiască sub cuvinte blasfemia pe care a pregătit-o dinainte. Şi, fiindcă [vrea] să-şi mai domolească aroganţa discursului, spune că nu face un lucru comun din Unul-Născut şi creaţie, uitându-şi propriile dogme pe care le-a prezentat în raţionamentele înfăţişate de el, mai sus, cu glas puternic şi limpede. Din nou se prăvăleşte însă într-o contradicţie izbitoare şi necuvioasă. Aşadar, scrie:

Eunomie: Astfel, nimeni să nu fie dezgustat în a spune că Fiul este o creatură, de vreme ce comuniunea numelor face ca şi fiinţa să fie comună.

Sfântul Vasile: Cum se poate, o, preaînţelepte, ca diversitatea firilor să decurgă cu necesitate din deosebirea numelor? Fiindcă, vă amintiţi, fireşte, că în raţionamentele de mai sus demonstra aceasta; acum oare nu va decurge şi comuniunea numelor din comuniunea firilor? Într-adevăr, este limpede că nu proclamă aceasta prin cuvintele sale o singură dată şi nici în treacăt. Iar în clipa de faţă, după puţin, continuă iarăşi, adresându-se celor care i se opun, ca şi cum s-ar căi de cele spuse despre comuniunea numelor, care nu o presupune şi pe cea a firilor:

Eunomie: Dacă există vreo grijă pentru adevăr, trebuie să mărturisim că, în cazul în care numirile sunt diferite, şi firile vor fi diferite.

Sfântul Vasile: S-ar putea folosi oare nişte raţionamente mai la îndemână [ca acesta]? În atât de puţină [vreme] s-a reîntors către

---

467 *Is.* 5, 21.

468 Din *Apologia* ereziarhului.

contradicţii. Acum spune că deosebirea numelor exprimă limpede şi cu necesitate deosebirea firilor, acum iarăşi despre comuniunea numelor că nu o produce pe cea a firilor. Însă noi, precum socotesc, vom proceda asemenea acelora care învinuiesc pe altul de crimă, calomnie, lovitură sau de vreuna dintre alte greşeli.

25. Acum să trecem la punctul principal al răutăţilor sale. Acesta a observat că este un principiu comun tuturor creştinilor în egală măsură – fireşte, al acelora care sunt vrednici de această denumire –, [principiu] potrivit căruia Fiul este lumină născută, răspândind lumină nenăscută, şi este Binele în Sine şi Viaţa în Sine, ieşind din izvorul cel de viaţă făcător şi din bunătatea părintească. Mai apoi, a priceput că răsturnând aceste noţiuni ale noastre nu va dobândi nimic în plus cu sofismele sale. Aceasta pentru că Tatăl este mărturisit ca lumină, la fel şi Fiul, iar noţiunea de lumină fiind una şi aceeaşi, de la sine va fi purtat către mărturisirea înrudirii Lor după fiinţă. Căci, între o lumină şi o altă lumină nu există nicio diferenţă, nici potrivit numirii, nici potrivit fiinţei. Astfel, ca să ne răpească [această evidenţă], învăluie cuvântul credinţei în păienjenişul tertipurilor sale, învăţând că aceste [lumini] sunt cu neputinţă de comparat şi fără nicio comuniune între ele. Mai afirmă şi că opoziţia între nenăscut şi născut este aceeaşi ca [opoziţia] între lumină şi lumină. Iar dacă ne împotrivim acestei [afirmaţii], ne sileşte să mărturisim că Dumnezeu este compus. Însă, mai curând să ascultăm chiar spusele sale.

Eunomie: Oare – spune acesta – lumina numită nenăscută semnifică ceea ce este născut, sau sunt una şi aceeaşi fiecare? Iar dacă sunt un lucru şi un alt lucru, atunci ceea ce este alcătuit dintr-un lucru şi un alt lucru este ceva compus. Însă ceea este compus nu mai este nenăscut. Iar dacă [sunt] unul şi acelaşi lucru, cu atât mai mult există în mod necesar o diferenţă între lumină şi lumină, între viaţă şi viaţă, ca şi între putere şi putere.

Sfântul Vasile: Priviţi şi înţelegeţi această blasfemie înfiorătoare! *Cu atât mai mult* – spune el – *există în mod necesar o diferenţă între lumină şi lumină, între viaţă şi viaţă, ca şi între putere şi putere.* Aşadar, îl vom întreba: cum putem măsura distanţa de la nenăscut

la născut? Oare este mică, astfel încât să se poată întâlni unul cu altul cândva? Sau este întru totul de nerealizat [de parcurs] şi cu mult mai mult imposibilă decât [faptul] ca unul şi acelaşi să fie în acelaşi timp viu şi mort, sănătos şi bolnav sau treaz şi adormit totodată? Fiindcă toate acestea se află unul faţă de altul într-o opoziţie extremă, astfel încât, dacă unul este prezent, celălalt este absent. Aceasta deoarece este cu neputinţă să existe împreună sau să se împace unul cu altul.

26. Opoziţia între nenăscut şi născut este, [potrivit lui Eunomie], în acest chip: a numi lumină pe Tatăl şi lumină pe Fiul şi că lumina aceasta[469] este despărţită de lumina aceea[470], precum este despărţit născutul de nenăscut. Nu este cât se poate de limpede? Şi acestea sunt astfel, chiar dacă vom pretinde că folosim cuvinte conciliante, numind într-adevăr pe Fiul lumină, când de fapt, prin forţa argumentării, abatem ideea către ceea ce este contrar. Cercetaţi, aşadar: ce se opune nenăscutului? Altceva care este nenăscut, sau născutul? Negreşit, născutul. Ce se opune luminii? O altă lumină, sau întunericul? Neîndoielnic, întunericul. Dacă *există o diferenţă între nenăscut şi născut, cu atât mai mult există în mod necesar o diferenţă între lumină şi lumină.* Există vreunul dintre [oameni] care să nu-şi dea seama de această blasfemie? Strecurând cu viclenie această afirmaţie că lumina se opune luminii, insinuează că fiinţa Unuia-Născut este opusă luminii. Să ne arate el o lumină opunându-se altei lumini şi [să ne convingă astfel] că acesta constituie modelul antitezei care ar exista între nenăscut şi născut. Însă aceasta nu există şi nici el nu ar putea-o concepe. Dar nici noi nu suntem necunoscători asupra tehnicii prin care îşi ticluieşte în taină blasfemia. Căci, de vreme ce socoteşte că nenăscutul se opune născutului ca un [termen] contrar, el aplică aceeaşi opoziţie între lumină şi lumină pentru a demonstra prin toate [mijloacele] că fiinţa Tatălui este opusă şi potrivnică celei a Unuia-Născut. De aceea [are loc] şi această legiferare a noilor sale dogme: *câtă deosebire există*

---

[469] Fiul.
[470] Tatăl.

între lumină și lumină, tot atâta trebuie să fie cu necesitate și între născut și nenăscut. Însă, bineînțeles, între născut și nenăscut nu există o opoziție potrivit ființei lucrurilor, precum susțin aceștia, ci potrivit alegerii[471] cuvintelor. Însă, între lumină și lumină nu putem cugeta vreo opoziție, nici potrivit expresiei, nici potrivit noțiunii.

Însă, pare-se că se înșală pe sine însuși cu sofismele sale amăgitoare. Căci el crede că [termenii] care derivă din cei contrari au între ei aceeași opoziție precum au [între ei] și cei [contrari] de care depind[472]; și dacă un contrar este alături de un alt contrar, atunci contrarul [primului] se va afla în relație cu al doilea contrar[473]. De pildă, dacă vederea însoțește lumina, atunci și orbirea însoțește întunericul. Dacă viața însoțește senzația, atunci moartea însoțește lipsa de senzație. Toți cei care au cercetat câtuși de puțin știu că această [argumentare] are slabă putere [de convingere] și nu se potrivește în toate împrejurările. Căci nu întotdeauna viața însoțește starea de veghe, precum nici moartea nu însoțește întotdeauna somnul. Însă născutul nu este contrariul nenăscutului. Fiindcă, dacă ar fi contrare, s-ar nimici unul pe altul și poate [nimicirea] s-ar abate cumva asupra capului celor care rostesc blasfemii. Însă [născutul și nenăscutul] nu sunt potrivnici conform firii și, fiind termeni aflați în relație, nu se află cu necesitate între ei vreun interval, precum s-a demonstrat că există între cei din care derivă.

27. Deci, renunță la cuvintele tale, sau cel puțin nu-ți tăgădui blasfemia. Fiindcă a ta este blasfemia care spune: *câtă deosebire există între lumină și lumină, tot atâta trebuie să fie cu necesitate și între născut și nenăscut.* Astfel, de vreme ce niciodată născutul nu

---

[471] Este subliniată concepția Sf. Vasile cel Mare privind originea convențională a limbajului uman (κατὰ θέσιν).

[472] Dacă A este corelativul lui C, iar B corelativul lui D, iar A este contrarul lui B, atunci C va fi la rândul său contrarul lui D. Astfel, dacă lumina este corelativă vederii, iar întunericul corelativ orbirii, iar vederea și orbirea sunt contrare, atunci și corelativii lor, lumina și întunericul, sunt contrari.

[473] Altfel spus, dacă vederea și orbirea sunt contrare, iar lumina este corelativul vederii și are drept contrar întunericul, atunci și întunericul va fi corelativul orbirii.

se va împărtăşi de nenăscut, niciodată nu-l vei face părtaş nici luminii. Şi, după tine, fiinţa Unuia-Născut este în aceeaşi măsură îndepărtată atât de [calitatea de] nenăscut, cât şi de [posibilitatea de] a fi cugetată sau numită ca lumină. Însă [Apostolul] Ioan, prin glasul plin de măreţie al Duhului, strigă către tine, spunând: *„El era lumina cea adevărată"*[474]. Tu nu ai urechi pentru auzit, nici inimă pentru înţeles[475]. Tu respingi prin sofisme fiinţa Unuia-Născut ca potrivnică prin fire luminii şi ca neputând exista împreună cu [lumina]. Şi totuşi, deşi [ar fi o dovadă] puternică, nu poţi afirma că I-ai răpit Unuia-Născut numirea de lumină. Pentru că evlavia nu constă în zgomote ale aerului[476], ci în puterea înţelesurilor[477].

[Eunomie] nu rămâne statornic în aceste [cugetări], ci supune aceleiaşi măsuri a distanţei atât viaţa, cât şi puterea, spunând: *În măsura în care există o diferenţă între născut şi nenăscut, cu atât mai mult există în mod necesar o diferenţă între lumină şi lumină, între viaţă şi viaţă, ca şi între putere şi putere.* Aşadar, după tine, Unul-Născut nu este nici viaţă, nici putere. Atunci, tu înlături ceea ce Însuşi Domnul grăieşte: *„Eu sunt viaţa"*[478]. Mai înlături şi ceea ce spune [Apostolul] Pavel: *„Hristos, puterea lui Dumnezeu"*[479]. Căci ceea ce a fost demonstrat mai sus el le va adapta la cele de acum. Fiindcă nu viaţa şi puterea s-ar afla în opoziţie cu viaţa şi puterea, ci deplina şi desăvârşita opoziţie se află între [viaţă şi putere], pe de o parte, şi moarte şi neputinţă, pe de alta. Acesta, după ce a tăinuit amăgirea sub iscusita îmbinare a cuvintelor, îşi ticluieşte în mod secret şi adânc înfiorătoarea lui blasfemie. Iar după ce, prin măiestria argumentelor, a îndepărtat fiinţa Unuia-Născut de Tatăl până într-acolo încât să-L facă potrivnicul Acestuia, lasă în urmă numai cuvintele de preamărire.

---

[474] *In.* 1, 9.
[475] *Is.* 6, 9; *Mt.* 11, 15; 13, 15.
[476] În cuvinte cu conţinut uman arbitrar.
[477] Logosul – Cuvântul – este Cel Care dăruieşte sensul teologic autentic cuvintelor umane. Mai mult, cuvintele omeneşti nu sunt simple mişcări ale aerului, ci purtătoare de sens.
[478] *In.* 14, 6.
[479] *1 Cor.* 1, 24.

Aşadar, noi [ce să-i răspundem]? Mărturisind că Tatăl este nenăscut, iar Fiul născut, în ce chip să ocolim aşezarea lor în opoziţie? Ce să spunem? Că este un Fiu bun al unui Tată bun, că o lumină veşnică a strălucit din lumina nenăscută, că un izvor dătător de viaţă a răsărit din viaţa în sine, că puterea lui Dumnezeu s-a arătat din puterea în sine. Iar întunericul, moartea şi neputinţa sunt rânduite stăpânitorului acestei lumi[480], conducătorilor acestei lumi de tenebre[481], duhurilor răutăţii[482] şi oricărei puteri care este vrăjmaşă dumnezeieştii firi. Aceasta nu ca şi cum lor le-ar fi fost sortit să fie prin propria fiinţă potrivnici binelui[483], fiindcă reproşul se va întoarce împotriva Creatorului, ci fiindcă s-au lipsit de bine prin propria libertate de alegere şi au alunecat către răutate. Către această condiţie s-a străduit să aducă firea Unuia-Născut limba aceasta luptătoare împotriva lui Dumnezeu. Fiindcă, negreşit, acesta nu poate afirma că stabileşte despre fiinţa Tatălui că este lumină superioară în slavă şi strălucire şi că presupune despre fiinţa Unuia-Născut că este şi aceasta lumină, însă mai mohorâtă şi mai tulbure. Aceste cugetări nu sunt ale evlaviei, deoarece neclaritatea exclude asemănarea chipului. De altfel, este vrednic de dorit ca [Eunomie] să fie învinuit de acestea. Căci nu vom avea nevoie de prea mare caznă pentru a-l îndrepta.

28. În clipa de faţă, deosebirea între nenăscut şi născut nu este de felul „mai mult" sau „mai puţin" ori ca între o lumină mai mare şi una mai mică. Dimpotrivă, [deosebirea] este de felul distanţei între [elementele] care nu pot nicidecum exista împreună. Fiindcă este cu neputinţă ca acela care a primit aceeaşi soartă cu altul să poată trece cândva, prin prefacere, la opusul său, astfel încât născutul să se transforme în nenăscut şi invers, nenăscutul să se preschimbe în născut. Nu i-a mai rămas decât acest argument în care să se refugieze celui care a proclamat odată că *în măsura în care există o*

[480] *In.* 12, 31.
[481] *Ef.* 6, 12.
[482] *Ef.* 6, 12.
[483] Delimitare evidentă de poziţiile dualiste ale gnosticismului. Răul nu este un rod al unei esenţe rele prin ea însăşi, ci o consecinţă a libertăţii.

diferență între născut și nenăscut, cu atât mai mult există în mod necesar o diferență între lumină și lumină. Deoarece lumina pură, când este alăturată celei palide și mohorâte, nu se deosebește întru nimic de aceasta din urmă, cu excepția intensității. Însă, nenăscutul nu este o intensificare a născutului, nici născutul nu este o degradare a nenăscutului, ci se află, ca să spun așa, la o distanță egală unul de altul. Însă, la cei care socotesc nenăscutul și născutul substanțe, se întâlnesc, pe lângă astfel de absurdități, altele încă și mai mari. Deoarece contrarul va fi născut de către contrar, iar în locul înrudirii firești se va arăta cu necesitate discordia după ființă între acestea două. Însă este mai mult ignoranță decât lipsă de evlavie să afirmi că ființa este contrarul nu știu cărui lucru dintre toate [cele care există], de vreme ce este mărturisit de multă vreme de către înțelepții din afară[484] că nu este cu putință să existe un contrar al ființei[485]. Însă, când acești [eunomieni] nu-i află pe [înțelepții păgâni] ca aliați ai blasfemiei lor, îi disprețuiesc ca pe un nimic. Dar ceea ce este adevărat ar fi faptul să recunoaștem că născutul și nenăscutul ar trebui considerați proprietăți ale ființei, fiind astfel conduși ca de mână către ideea clară și lipsită de confuzii a Tatălui și a Fiului. În acest chip ne vom izbăvi de primejdia blasfemiei și vom păstra ordinea logică în raționamente. Fiindcă proprietățile, caracteristicile și formele considerate în ființă disting ceea ce este comun prin caracteristicile proprii, însă nu distrug comuniunea firii. De exemplu, dumnezeirea este comună, însă paternitatea și filiația sunt proprietăți. Iar din combinarea acestor două, a comunului și a propriului, se naște în noi înțelegerea adevărului. Astfel încât, atunci când auzim despre o lumină nenăscută, ne gândim la Tatăl, iar când [auzim] despre una născută, primim în minte noțiunea de Fiu. În măsura în care născutul și nenăscutul nu sunt considerați ca aflându-se în antiteză, într-atât între lumină și lumină nu se află nicio opoziție.

---

484 Cei profani, necreștini.

485 Ideea este aristotelică („O altă caracteristică a substanței este că ea nu are contrar. Care ar putea fi contrarul unei substanțe prime, cum este un anumit om ori un anumit animal? Nu există niciunul. Și nici omul, nici animalul nu pot avea un contrar." Aristotel, „Despre categorii", 5, 3 b, în Aristotel, *Organonul*, vol. I, traducere de Mircea Florian, Ed. Iri, București, 1997, p. 102).

Căci aceasta este firea proprietăţilor, aceea de a arăta caracterul propriu în identitatea fiinţei[486]. Căci aceste proprietăţi se disting adeseori, îndepărtându-se până la opoziţie, însă nu sfâşie unitatea fiinţei; de pildă, zburătoarele şi [vieţuitoarele] care umblă, cele din apă şi cele de pe pământ, cele raţionale şi cele neraţionale. [Există] un singur substrat al tuturor acestor substanţe, iar proprietăţile lor nu alterează substanţa, nici nu pricinuiesc vreo dezbinare între ele. Însă, dacă lăsăm lucrarea semnelor distinctive să ne pătrundă ca o lumină în suflete, aceasta ne va conduce către o înţelegere care este accesibilă minţilor noastre. Însă, [dacă] lăsăm să treacă opoziţia proprietăţilor în fiinţă, [Eunomie] îşi va lua de aici prilejul pentru blasfemia sa şi ne va înspăimânta ca pe nişte copii cu sperietoarea sofismelor sale, potrivit cărora, dacă lumina este altceva decât nenaşterea, atunci vom demonstra cu necesitate că Dumnezeu este compus.

29. Eu însă ce să mai spun? Dacă lumina nu ar fi fost altceva decât nenaşterea, atunci nu ar mai fi putut fi atribuită Fiului, deoarece nenaşterea nu-i poate fi atribuită [în niciun caz.] Şi din aceasta am putea învăţa diferenţa dintre semnificaţiile expresiilor. Despre Dumnezeu se spune că locuieşte în lumină[487] şi că Se îmbracă cu lumină[488], iar despre Cuvântul nu se spune că locuieşte în propria nenaştere, nici că o are în afara Sa, fiind înfăşurat de aceasta. Aceasta ar fi ridicol. Însă nenaşterea şi naşterea sunt proprietăţi distinctive[489]. Căci dacă nu ar fi niciun lucru care să caracterizeze fiinţa, [aceasta] nu ar ajunge în niciun chip la înţelegerea noastră. Dumnezeirea fiind una, ar fi cu neputinţă să dobândim prin gândire noţiunile proprii de Tatăl şi de Fiul, [mai mult, nu am fi în stare] să-I distingem pe Aceştia cu claritate, nici prin adăugirea proprietăţilor, nici prin gândire.

---

[486] Aşadar, de a arăta alteritatea în identitate, de a sublinia desăvârşita comuniune a fiinţei între Tatăl şi Fiul şi, totodată, de a preciza ceea ce-I conferă Fiecărei Persoane divine alteritatea.

[487] *1 Tim.* 6, 16.

[488] *Ps.* 103, 2.

[489] Literal: γνωστικὸς ἰδίωμα – „proprietate după care cineva poate fi recunoscut". Nenaşterea şi naşterea nu sunt proprietăţi ale fiinţei, ale firii, ci ale persoanei.

Însă, privitor la faptul că Dumnezeu ni Se va înfățișa, [chipurile], drept compus dacă nu vom înțelege prin lumină nenașterea, avem de spus următoarele: dacă vom accepta nenașterea ca pe o parte a ființei Sale, vom face loc pentru raționamentul care afirmă că [Dumnezeu] este compus și alcătuit din [părți] diferite. Dacă însă stabilim că ființa lui Dumnezeu este lumină, viață sau bine, pentru ce nu este necompus Cel Care are ființa simplă? Aceasta fiindcă este știut că [Dumnezeu] este în întregime viață în Sine, în întregime lumină, în întregime bine, iar din viața Sa decurge firesc și nenașterea. Atunci pentru ce [să nu-L recunoaștem] ca simplu potrivit ființei? Căci aceste atribute care arată diverse aspecte ale proprietăților Sale nu-i vatămă simplitatea. Altminteri, toate cele care sunt spuse despre Dumnezeu ni-L vor înfățișa drept compus. Și, precum se pare, [conform opiniei lui Eunomie], dacă avem de gând să păstrăm noțiunea simplității și indivizibilității Sale, nu vom afirma nimic despre Dumnezeu decât că este nenăscut. Și, prin urmare, vom refuza să-L numim nevăzut, nestricăcios, neschimbabil, Făuritor [al creației], Judecător și tot ceea ce încuviințăm acum pentru slăvirea Sa? Iar dacă vom aproba aceste numiri, ce vom face? Le vom pune pe toate în legătură cu ființa? În acest caz, nu vom dovedi doar că [Dumnezeu] este compus, ci că este constituit din părți diferite, deoarece fiecare dintre acești termeni are înțelesuri diferite. Sau vom înțelege [aceste atribute] ca exterioare ființei? Indiferent ce rațiune vom cugeta pentru fiecare dintre acestea, aceste numiri vor desemna același lucru ca și nenașterea[490].

30. [Eunomie] și-a umplut discursul cu flecăreală vană și s-a ridicat împotriva tuturor acelora care odinioară se dedicaseră cunoașterii lui Dumnezeu. Acesta și-a deschis o cale nouă și foarte recentă[491], pe care niciunul dintre cei de dinainte nu a descoperit-o. Spre sfârșit introduce blasfemia împotriva Fiului, ca și cum ar fi fost învățat de însăși ființa lui Dumnezeu:

---

[490] Atributele înșirate mai sus sunt ale ființei divine, mai exact ale modului de manifestare a acesteia prin energiile necreate.

[491] *Evr.* 10, 20.

Eunomie: Ființa, care nu consimte existența nașterii sau a vreunei împărății mai presus de ea și care instruiește mintea ce se apropie de ea cu bunăvoință, poruncește, în baza unei legi a firii, să fie izgonită cât mai departe de ea cu putință comparația cu orice altă fire.

Sfântul Vasile: Oare nu a dovedit el limpede că a fost socotit vrednic de [dumnezeieștile] descoperiri cele mai presus de grai, fiindcă își conduce cu bunăvoință mintea sa către Dumnezeu? Deci, iată pentru ce Îl alungă pe Unul-Născut cât mai departe cu putință de comuniunea cu Tatăl, neconsiderându-L demn de comparația cu Acesta. Însă [Eunomie] mai afirmă și că ființa Unuia-Născut este separată de cea a Tatălui printr-o lege a firii. Ce vrea să spună prin aceasta? Că Dumnezeul universului, nici dacă ar fi voit, nu ar fi putut să-L admită pe Unul-Născut ca înrudit cu ființa Sa, o lege a firii preîntâmpinând această unire. Și iată că, după cât se pare, [Dumnezeu, potrivit eunomienilor], nu mai este stăpân pe Sine, ci este constrâns de către hotarele necesității! Căci în acest fel sunt cele constrânse de către legea firească, toate fiind conduse către ceea ce socotește natura, mai presus de posibilitatea lor de alegere. De pildă, focul încălzește prin firea sa, nu prin alegere liberă, și, prin necesitate, este incapabil să primească în sine recele, fiind lipsit, prin legea firii, de părtășia cu acesta. În același fel și [Eunomie] dorește ca Dumnezeu și Tatăl să aibă ființa diferită de Fiul, ca urmare a unei legi firești. Și totuși, legile firii [nu concep] vreo distanță reciprocă între Tatăl și Fiul, ci îngăduie să se subînțeleagă o necesară și indestructibilă comuniune. Dacă el afirmă că Dumnezeul universului a hotărât prin voința Sa ca să se afle mai presus de orice comuniune, nici așa bunătatea și rațiunea lui Dumnezeu nu ne vor îngădui să dăm crezare celor spuse de [Eunomie], potrivit cărora Tatăl nu împărtășește celor ce se apropie de El [darurile] care izvorăsc din Sine. Și, în plus, el nu are o câtuși de mică ordine logică[492] în cele pe care le grăiește. Însă, probabil că [Eunomie] spune că acest lucru străin decurge dintr-o lege a firii din pricina faptului că

[492] Consistență, coerență a argumentelor. Acuza este întemeiată, fiindcă Eunomie recurge în principal la sofisme.

nu a cercetat mai cu atenție firea celor ce cad sub simțuri, deoarece fiecare dintre acestea nasc prin fire nu viețuitoare străine, nici opuse, ci înrudite și asemănătoare.

31. Din nou, nu a observat nici contradicția care există între fiecare dintre cele spuse. Fiindcă, după ce, mai sus, se indigna împotriva celor care afirmă asemănarea[493] după ființă a Unuia-Născut cu Tatăl, acum scrie astfel:

Eunomie: În primul rând, după cum mi se pare, cei care au îndrăznit să compare ființa cea mai presus de orice stăpânire, cea superioară oricărei cauze și liberă de orice lege cu cea care este născută și slujește legilor părintești nu au luat în considerare firea universului. Sau [poate că] nu-și alcătuiesc judecățile despre acestea cu minte purificată.

Sfântul Vasile: Așadar, din care motiv ființa cea mai presus de orice stăpânire, superioară oricărei cauze și liberă de orice lege este cu neputință de comparat? Nu din propria voință, ci constrânsă de o lege firească? Și pentru ce, neavând libertate de alegere, exclude născutul din comuniunea cu sine și de aceea devine inaccesibilă Însuși Unuia-Născut? Așadar, iată la ce contradicție ajung cele spuse de el. Despre lipsa de evlavie ce [să mai spun]? El proclamă ființa Tatălui mai presus de orice stăpânire și liberă, dacă poate fi mai presus de orice stăpânire [ființa] care este supusă legii firești, [precum a susținut mai înainte]. Dar, dimpotrivă, proclamă [ființa] Unuia-Născut ca fiind cea a unui servitor și nimicește în acest fel egala cinstire a firii. Fiindcă există două feluri de existențe: creația și divinitatea[494]. Creația este menită pentru slujire și supunere, iar divinitatea este conducătoare și stăpânitoare. Nu este evident că acela care Îi răpește Unuia-Născut demnitatea stăpânirii și-L coboară la umilința slujirii dovedește că prin aceasta Îl așază în același rang cu creația? Căci nu este o mare cinstire pentru El să Se afle în fruntea

[493] Ὁμοίωσιν κατ᾽ οὐσίαν – „asemănare după ființă". Sfântul Vasile, pe parcursul întregului acest tratat, ezită a folosi acest termen consacrat de Sinodul niceean, dar încă aflat în centrul unor vii dezbateri terminologice.

[494] Distincția teologică fundamentală, cea dintre creat și necreat.

celor împreună slujitori. Dar dacă [Fiul] ar mărturisi că este împărat și stăpân și că încuviințează să Se supună nu din pricina inferiorității firii Sale, ci din pricina bunătății și a liberei Sale voințe, aceasta va determina un lucru cumplit, înfiorător și nimicitor pentru cei care o neagă. Însă el mai adaugă:

Eunomie: De vreme ce ființa lui Dumnezeu urmează legile naturii, nu admite comparație cu un altul și ne permite să cugetăm că lucrarea Sa se potrivește și urmează firesc demnității proprii.

Sfântul Vasile: El a spus aceasta pentru a dovedi că Unul-Născut este ca un străin față de Tatăl. Însă lucrul îl adeverește raționamentul nostru. Pentru că, în cazul în care „ființa lui Dumnezeu ne permite să cugetăm că lucrarea Sa se potrivește și urmează firesc demnității proprii", atunci nenașterea este o demnitate, după cum i se pare lui Eunomie. Pe de altă parte, potrivit argumentării lor, această demnitate este și ființă, iar Unul-Născut este o activitate sau o imagine a lui Dumnezeu. Și aceasta conform aceleiași argumentări a lor, astfel încât nu pot să ne contrazică. Însă i-aș prețui peste măsură de mult dacă ar tăgădui această blasfemie. În rest, de vreme ce au vorbit, să extragem concluziile în mod silogistic din ceea ce au afirmat. Dacă nenașterea este o demnitate a lui Dumnezeu, atunci și ființa este la fel, lucrarea decurgând firesc din Dumnezeu și fiind potrivită demnității lui Dumnezeu. Conform presupunerii [eunomienilor], această lucrare este Hristos, Care va fi înrudit și în deplin acord cu ființa lui Dumnezeu. Însă nimic din acestea nu este al nostru. Căci astfel de lucruri sunt cuvinte ticluite de către [eunomieni] și pe ele ne-am întemeiat demonstrația. Demnitatea lui Dumnezeu, spune [Eunomie], decurge firesc din ființa Lui, iar lucrarea Sa este corespunzătoare demnității Sale, iar Unul-Născut este chipul lucrării Sale. Și invers, dacă Unul-Născut este chipul lucrării Sale, iar lucrarea [chipul] demnității, iar demnitatea cel al ființei, atunci Unul-Născut va fi chipul ființei [Tatălui]. Și așa, adeseori, lucrătorii minciunii, siliți de evidență, mărturisesc adevărul, deși nu voiesc aceasta. Și diavolii, de vreme ce nu pot săvârși lucrare de evangheliști și nu sunt în stare să privească în față lumina adevărului, strigă: „*Știm cine ești Tu, Sfântul lui Dumnezeu*"[495].

---

495 *Mc.* 1, 24.

32. Să vedem însă și cele ce urmează.

Eunomie: Căci, spune el, să cercetăm lucrurile create și de la acestea să ne înălțăm către ființa [dumnezeiască]. Vom descoperi astfel că Fiul este o creatură a Nenăscutului, iar Mângâietorul [o creatură][496] a Unuia-Născut. Pornind de la superioritatea Unuia-Născut, suntem convinși de diferența lucrării și acceptăm aceasta ca o dovadă de netăgăduit a diferenței de ființă.

Sfântul Vasile: Înainte de toate, eu nu văd cum este cu putință să cugetăm despre ființa [dumnezeiască] pornind de la cele create[497]. Fiindcă lucrurile create sunt în stare să arate înțelepciunea și arta, nu însă și ființa. Și acestea nu înfățișează cu necesitate toată puterea artistului, fiindcă este posibil ca meșterul să nu își dea măsura întregii sale puteri în lucrarea sa. Iar dacă și-a consumat puterea[498] întreagă în operă, chiar și așa am fi în stare să măsurăm numai puterea sa din opere, nu să înțelegem ce este ființa sa. Însă, vom presupune că [Eunomie] încuviințează că ființa lui Dumnezeu este aceeași cu puterea Lui, din pricina simplității și a lipsei de compunere a dumnezeieștii firi. La fel, ar trebui să fie de acord și că, din pricina bunătății care aparține din fire lui Dumnezeu, întreaga putere a Tatălui s-a pus în mișcare pentru nașterea Fiului; la fel și [întreaga putere a] Unuia-Născut pentru subzistența Duhului Sfânt. Astfel că, pornind de la Duhul, putem contempla puterea Unuia-Născut și totodată ființa Lui, și astfel, privind înapoi, putem înțelege puterea și ființa Tatălui. Luați aminte la cele ce decurg de aici!

Căci, prin [argumentele] prin care s-a străduit să întemeieze deosebirea de ființă, de fapt a furnizat dovezi pentru asemănare. Astfel, dacă nu este nimic comun între ființă și putere, cum este [Eunomie] condus la înțelegerea ființei prin mijlocirea celor create, de vreme ce acestea au fost duse la bun sfârșit prin putere? Iar dacă ființa și puterea sunt unul și același lucru, ceea ce caracterizează puterea, tot aceea va caracteriza întru totul și ființa. Astfel încât,

---

[496] Iată deja conturată cu limpezime și erezia pneumatomahă.

[497] Între creat și necreat nu poate exista analogie; cf. Stilianou G. Papadopoulou, *Teologie și limbă. Teologie experimentală. Limbă convențională*, p. 49.

[498] În sensul de „har, talent".

lucrurile create nu conduc către neasemănarea ființei, precum spui tu, ci spre desăvârșita asemănare. Și iarăși, această încercare a lui [Eunomie] întemeiază mai degrabă învățătura noastră, decât a lui. Fiindcă nu își poate lua de nicăieri dovezi pentru cele afirmate. Iar dacă își ia imaginile sale din cele omenești, va descoperi că acestea nu ne aduc înțelegerea firii meșterului din lucrările sale, însă, pornind de la vlăstar, vom putea înțelege firea celui care i-a dat naștere. Astfel încât, dacă Unul-Născut este făptură, nu ne înfățișează ființa Tatălui; iar dacă ni-L face prin Sine cunoscut pe Tatăl[499], este pentru că nu e creatură, ci Fiul Adevărat și icoana lui Dumnezeu[500] și pecetea ființei Sale[501]. Și acestea [fie spuse] despre cel de față!

33. Însă, [ce să mai spunem] și despre ceea ce adaugă blasfemiei sale? Nesocotind amenințarea cea mai înfricoșătoare a Evangheliilor, cea pe care Domnul a rostit-o împotriva grăitorilor de blasfemii împotriva Duhului[502], [Eunomie] afirmă că Duhul este o creatură. Puțin a lipsit să nu-L numească neînsuflețit, fiindcă această denumire se aplică unor astfel de obiecte. Așadar, faptul că L-a adăugat acestei blasfemii și pe Domnul nu este un lucru vrednic de a renunța la indignarea noastră. Fiindcă [aceasta] nu este o micșorare a lipsei de evlavie, ci o sporire a osândei. Domnul, firește, din pricina bunătății, a îngăduit blasfemia împotriva Sa, însă a făcut cunoscut că va fi necruțător cu cei care cutează să grăiască blasfemii împotriva Duhului[503]. Astfel, de la răspândirea propovăduirii evlavioase, printre cei care s-au înverșunat împotriva Duhului, [Eunomie] este primul care a îndrăznit să-și înalțe glasul împotriva Duhului[504]. Pentru că noi nu am auzit pe nimeni până în ziua de astăzi care să-L numească pe Sfântul Duh creatură și nici nu am descoperit în cuvintele rămase de la ei această denumire.

---

499 *In.* 17, 26.
500 2 *Cor.* 4, 4; *Col.* 1, 15.
501 *Evr.* 1, 3.
502 *Mt.* 12, 31-32; *Mc.* 3, 29; *Lc.* 12, 10.
503 *Mt.* 12, 31-32; *Mc.* 3, 29; *Lc.* 12, 10.
504 Încă nu-și făcuse apariția erezia pneumatomahilor macedonieni. Totuși, primul incident pneumatomah pare a fi cel care a antrenat răspunsul prompt al Sf. Atanasie cel Mare în *Scrisoarea către Serapion*.

Mai apoi spune: „Dacă ne vom înălța de la cele create până la înțelegerea ființei, vom descoperi că Fiul este o creatură a nenăscutului, iar Mângâietorul [o creatură] a Unuia-Născut". Aceasta este un alt mod al impietății sale. Printr-un singur cuvânt [rostește] o dublă blasfemie: păstrând mărturisirea disprețului față de Duhul Sfânt, de la aceasta se avântă către demonstrarea faptului că Unul-Născut este ceva inferior. Și pentru că se spune: „*Cerurile istorisesc slava lui Dumnezeu*"[505], atunci Sfântul Duh vestește micșorarea slavei Unuia-Născut. Și Domnul, vorbind despre Mângâietorul, spune: „*Acela Mă va slăvi*"[506]. Însă, limba defăimătoare afirmă că [aceasta] este o piedică pentru comparația dintre Fiul și Tatăl, de vreme ce, precum spune, Fiul este creatorul Duhului – fii îndurător cu noi, Doamne, pentru acestea pe care le rostim! – și Fiul ni se înfățișează în așa fel încât nu este vrednic a fi comparat cu Tatăl, neaducându-I nicio preamărire Celui Care L-a plăsmuit. Și aceasta pentru că umila condiție a celor pe care le-a creat a înlăturat egala cinstire a demnității[507].

34. Oare ați auzit vreodată o blasfemie mai cutremurătoare? Este oare acesta atât de căzut în sminteală, încât nu se poate izbăvi decât rostind blasfemii împotriva Duhului[508]? Montanus[509] singur a

---

[505] *Ps.* 18, 2.

[506] *In.* 16, 14.

[507] Astfel, în opinia lui Eunomie, faptul că Fiul S-a „întinat" prin crearea făpturilor nu-i mai îngăduie să fie așezat pe aceeași treaptă a demnității alături de Tatăl. Se resimt aici ecouri ale gnosticismului.

[508] *Lc.* 12, 10.

[509] Întemeietorul montanismului, mișcare cu caracter profetic și eshatologic, apărută în Frigia, Asia Mică centrală, către 156, sub conducerea lui *Montanus*, fost preot păgân frigian (al zeiței Cybele), convertit la creștinism, care susținea că abia odată cu el începe epoca Paracletului (*In.* 14, 15-17, 26), deci lucrarea autentică a Duhului Sfânt în Biserică. Aceasta lucrare – la care sunt asociate două proorocițe, Maximilla si Priscila – consta în a redresa disciplina și etica Bisericii, pregătind-o pentru primirea Noului Ierusalim, care se va pogorî din cer pe pământ la Pepuza, în Frigia. În acest scop, orice creștin trebuia să-și exercite harismele, în special profeția, și să părăsească orice preocupare terestră, practicând ascetismul, abstinența, postul, mărturisirea zilnică a păcatelor. Montanismul propunea adepților săi martiriul, ca semn al supremei

mai delirat despre Duhul Sfânt, L-a mai înjosit cu nume umilitoare, I-a mai dezonorat firea, astfel încât a ajuns să spună că necinstea Îl poate afecta pe Creator. Sau, mai degrabă, acest om s-a ferit să vorbească mai josnic despre Duhul, ca să nu-și micșoreze cumva înfumurarea. Însă, despre acestea vom vorbi după voie[510]. Există vreun om dintre toți căruia să nu-i fie evident că în nicio lucrare a Fiului Acesta nu este despărțit de Tatăl[511]? Nici că nu există ceva dintre cele existente care să aparțină Fiului și de care Tatăl să fie străin? Căci spune [Scriptura]: *„Toate ale Mele sunt ale Tale și ale Tale sunt ale Mele"*[512]. Pentru ce atribuie numai Unuia-Născut cauza [existenței] Duhului? Și de ce, pentru a-I înjosi firea [Fiului], se folosește de crearea [Duhului][513]? Dacă spune acestea, pentru a stabili două principii potrivnice unul altuia, va fi nimicit împreună cu Maniheu și Marcion[514]. Iar dacă cele ce există depind de un singur [principiu], despre care se spune că este născut de către Fiul, aceasta se referă la prima cauză. Astfel încât, deși credem că toate au fost aduse la ființă prin Dumnezeu Cuvântul, totuși nu tăgăduim că Dumnezeul universului este cauza tuturor. Cum oare nu este o primejdie vădită a despărți pe Duhul de Dumnezeu, câtă vreme Apostolul ni-L înfățișează ca aflându-Se [mereu] în relație, nu-

desăvârșiri, cerea separarea Bisericii de lume, încuraja profețiile și preoția femeilor. Datorită nonconformismului și disciplinei sale rigoriste, montanismul se organizează ca mișcare separată de Biserică. Comunitatea montanistă n-a fost acceptată de Biserică din cauza abuzului de harisme și a concepției care punea la îndoială justificarea prin har și iertarea păcatelor după botez. În jurul anului 500, mișcarea dispare.

510 În ultima carte a tratatului, consacrată Sfântului Duh.

511 Sfânta Treime este mereu nedespărțită în orice lucrare dumnezeiască.

512 *In.* 17, 10.

513 În concepția arienilor, dacă Fiul era creatură, atunci și Duhul aparținea sferei creatului, ca făptură a Fiului.

514 Celebri corifei ai dualismului religios. Despre Marcion vezi mai sus (II, 8). Maniheismul a fost o erezie creștină dualistă sau chiar o nouă religie, propagată de *Manes-Mani* (216-277 d.Hr.), filosof persan, care, pretinzând a fi în posesia unor revelații secrete, se considera a fi ultimul „trimis", întruchiparea fizică a Paracletului. Ca sistem gnostic, maniheismul susține dualismul radical ontologic între cele două principii eterne, binele și răul, care se opun în cursul istoriei, într-o confruntare fără sfârșit. Organizată ca o nouă religie, „religia luminii", având cărți, cult și ierarhie, mișcarea maniheistă a fost obiectul unor represalii și persecuții crunte. În secolele IV-V se răspândește în China și în Europa occidentală.

mindu-L când „al lui Hristos", când „al lui Dumnezeu"; astfel, scrie: *„Cine nu are Duhul lui Hristos, acesta nu este al Lui"*[515]; și, din nou: *„Voi însă nu ați primit duhul lumii, ci Duhul cel din Dumnezeu"*[516]. Mai mult, este numit de către Domnul *„Duhul adevărului, Care de la Tatăl purcede"*[517], de vreme ce El este Însuși adevărul.

Însă, pentru a nimici slava Domnului nostru Iisus Hristos, Îl desparte [pe Duhul] de Tatăl și Îl atribuie Unuia-Născut, pentru a-I răvăși slava Acestuia. [Eunomie] insultă cu nerușinare, socotind că nu trebuie să aștepte nicio pedeapsă pentru vorbele și gândurile sale în Ziua Răsplătirii.

Cartea a III-a

Despre Sfântul Duh

1. Cu anevoie săturându-se de blasfemiile împotriva Unuia-Născut, [Eunomie] s-a întors către Duhul, pentru a discuta și despre Acesta potrivit bunului său plac. Și scrie astfel:

Eunomie: Ne sunt îndeajuns acestea despre Unul-Născut; ne-a mai rămas, după cum urmează în mod firesc, să vorbim despre Mângâietorul. Nu vom urma opiniile neîntemeiate pe cercetare ale celor mai mulți, ci vom păzi întru toate învățătura sfinților, care ne-au învățat că [Duhul] este al treilea în demnitate și în rang și despre Care credem că este al treilea și în privința ființei.

Sfântul Vasile: Nu socotește că trebuie să rămână statornic în credința simplă și neinstruită a celor mai mulți, ci consideră că trebuie să abată din nou adevărul, prin măiestriile și sofismele sale, către ceea ce gândește el. Dar deja ne-a arătat limpede cele pe care le spune [acum]. Căci defaimă credința celor mai mulți, prin care aceștia Îl slăvesc pe Duhul Sfânt, și se preface că păstrează învățătura sfinților. Trece sub tăcere cele ce au fost transmise și acum

515 *Rom.* 8, 9.
516 *1 Cor.* 2, 12.
517 *In.* 15, 26.

procedează la fel ca în cazul raționamentelor despre Unul-Născut, precum a fost demonstrat. Sfinții, spune el, l-au învățat că [Duhul] este al treilea în demnitate și în rang, însă s-a încredințat el însuși că [Duhul] este al treilea în privința firii. Cine sunt acești sfinți și în care scrieri au dat această învățătură? Oare a existat vreun om atât de cutezător, încât să introducă inovații în dogmele dumnezeiești? Dacă este necesar ca Duhul să fie al treilea în demnitate și în rang, de ce să fie și al treilea în privința firii? Faptul că Duhul este al doilea în demnitate față de Fiul se poate[518] să ne fi fost transmis de către cuvântul evlaviei[519]. Dar că ar fi al treilea în privința firii nu suntem învățați nici de către Sfintele Scripturi, nici nu poate rezulta în mod silogistic din ceea ce a fost spus mai înainte.

Căci Fiul este al doilea în rang după Tatăl, deoarece provine din Acela, și al doilea în demnitate, fiindcă Tatăl Îi este cauză, început și Tată și că prin [Fiul] are loc apropierea și intrarea la Dumnezeu și Tatăl[520]. Însă [Fiul] nu este al doilea în privința firii, pentru că dumnezeirea este în fiecare [Persoană] una [și aceeași]. Evident că și privitor la Duhul Sfânt este la fel. Deși Acesta este așezat în rang și în demnitate după Fiul – ca să admitem în mare și aceasta –, nu Și-ar fi aflat locul Lui [după Fiul] dacă ar avea o fire străină Acestuia. Și ceea ce decurge de aici este clar.

Fiindcă toți îngerii au o singură denumire, astfel vor avea o fire care este întru totul aceeași. Unii dintre aceștia sunt așezați în fruntea popoarelor, alții sunt însoțitori ai fiecărui credincios. Și, bineînțeles, cu cât mai de cinste este un popor întreg decât un singur om, cu atât mai mult, neîndoielnic, va fi mai mare în demnitate îngerul etnarh decât acela căruia i s-a încredințat ocrotirea fiecăruia. Există un înger care însoțește pe fiecare credincios, călăuzindu-l în viață ca un fel de pedagog[521] sau ca un păstor; faptul nu va fi

[518] Text ambiguu și care a constituit subiectul unor vii dezbateri la sinodul de la Ferrara-Florența, când a fost abordată delicata problematică despre *Filioque*.

[519] Sfânta Scriptură.

[520] *Ef.* 2, 18.

[521] Pedagogul (literal: „Cel care conduce copilul") era în Antichitate un sclav de încredere care se ocupa de educația morală și de integrarea socială a copilului, conducându-l și aducându-l de la școală etc.

negat de nimeni, dacă ne amintim de cuvintele Domnului, Care spune: *„Nu disprețuiți pe unul din acești foarte mici, fiindcă îngerii lor privesc fără încetare fața Tatălui Meu Celui din ceruri"*[522]. Iar psalmistul grăiește: *„Îngerul Domnului va ridica tabără*[523] *în jurul celor care se tem de el"*[524]. Și *„îngerul care m-a eliberat încă din tinerețea mea"*[525] și câte altele de acest fel [...] Iarăși, că există îngeri care stau în fruntea popoarelor ne învață și Moise în *Cântarea* sa, spunând: *„Când Cel Preaînalt a împărțit popoarele și a împrăștiat pe fiii lui Adam, a orânduit hotarele popoarelor potrivit numărului îngerilor Săi"*[526]. Și înțeleptul Daniel, în vedenia cu îngerul, l-a auzit pe acesta grăindu-i: *„[Îngerul] stăpânitor al împărăției perșilor m-a înfruntat pe față, iar Mihail, unul dintre cei dintâi, mi-a venit în ajutor și l-am lăsat acolo împreună cu [îngerul] stăpânitor al perșilor"*[527]. Și după puțin timp, același [Mihail] spune: *„Și [îngerul] stăpânitor al grecilor a venit"*[528]. Însă, îl numim arhistrateg al puterii Domnului pe cel care i s-a arătat lui Isus Navi lângă Iordan[529]. Și iarăși, este vorba despre legiuni de îngeri când Domnul le spune ucenicilor: *„Sau credeți că nu pot să-L rog pe Tatăl Meu să-Mi trimită mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?"*[530] Așadar, este limpede că acela care este conducătorul îngerilor rânduiți în legiuni este la rândul său un înger.

2. La ce ne conduce acest raționament? Dacă cineva este al doilea sau al treilea în rang sau în demnitate, aceasta nu înseamnă câtuși de puțin că este și de o altă fire. Căci la îngeri unul este conducătorul, unul cel care ascultă, și totuși cu toții sunt prin fire îngeri. Există o diferență în privința demnității, nu și una în privința comuniunii firii, pentru că și *„stea de stea se deosebește în slavă"*[531].

---

[522] *Mt.* 18, 10.
[523] Tabără militară mai exact. Este vorba, firește, de războiul nevăzut cu duhurile răutății.
[524] *Ps.* 33, 7.
[525] *Fac.* 48, 16.
[526] *Deut.* 32, 8.
[527] *Dan.* 10, 13.
[528] *Dan.* 10, 20.
[529] *Ios.* 5, 14.
[530] *Mt.* 26, 53.
[531] *1 Cor.* 15, 41.

Însă firea stelelor este una, iar la Tatăl sunt multe locașuri[532], adică în ceea ce privește demnitatea [fiecăruia] sunt deosebiri, însă firea celor proslăviți este una. Este evident că și privitor la Duhul Sfânt este la fel, chiar dacă este așezat mai prejos în demnitate și în rang, precum spun [aceștia]. Fiindcă, spune [Eunomie], noi am primit [învățătură] că [Duhul] este numărat în al treilea rând după Tatăl și după Fiul. Firește, Domnul Însuși, în tradiția botezului mântuirii, a hotărât această ordine, spunând: *„Mergând, botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"*[533]. Dar fie lepădată departe de Tatăl și de Fiul [învățătura] pe care nu am învățat-o de nicăieri despre o a treia fire.

Fiindcă spunem că sunt două lucruri: dumnezeirea și creația, stăpânirea și slujirea, puterea sfințitoare și ceea ce este sfințit, ceea ce are virtutea prin fire și ceea ce se îndreaptă prin liberă alegere către ea. În care parte Îl vom rândui pe Duhul? Printre cei care sunt sfințiți? Însă El este sfințirea. Printre cei care dobândesc virtutea prin săvârșirea faptelor bune? Însă El este bun prin fire. Printre cei însărcinați cu slujiri? Însă altele sunt duhurile însărcinate cu misiuni și trimise către slujire[534]. Nu ne este îngăduit să-L numim [pe Duhul] împreună-slujitor, fiindcă are prin fire puterea de stăpânire, nici să-L numărăm împreună cu creaturile pe Cel Care este numărat în dumnezeiasca și fericita Treime; căci Stăpânirile și Puterile și toate creaturile asemănătoare au sfințenia ca urmare a străduinței și a exercitării [în virtute] și nu ar fi just să spunem că au sfințenia prin fire. Tinzând către bine, primesc măsura sfințeniei potrivit cu dragostea lor pentru Dumnezeu. Și precum fierul așezat în mijlocul focului nu încetează să fie fier, ci, înväpăiat prin atingerea sa foarte strânsă cu focul, primește în sine întreagă natura focului, încât prin culoare și lucrare se preschimbă cu totul în foc, la fel și sfintele puteri, datorită comuniunii cu Cel Care este sfânt prin fire, au primit o sfințenie care le-a pătruns întreaga ființă și le-a devenit firească. Însă diferența dintre ele și Duhul Sfânt este aceasta: la

[532] *In.* 14, 2.
[533] *Mt.* 28, 19.
[534] *Evr.* 1, 14.

Acesta sfinţenia este prin fire, iar a [creaturilor] provine din participarea la sfinţenia [dumnezeiască]. Cele în care binele a fost reînnoit şi în care binele este primit din afara lor au o fire schimbătoare. Luceafărul[535], cel care răsare dimineaţa, nu ar fi căzut, nici nu ar fi fost prăvălit pe pământ[536], dacă ar fi avut o fire care nu putea primi ceea ce este mai rău. Aşadar, cum va fi un lucru evlavios aşezarea [Duhului] în rând cu creatura, când este despărţit de creatură printr-o atât de mare distanţă? Deoarece, fireşte, creatura are sfinţenia ca răsplată pentru propăşirea sa [în virtute] şi ca urmare a bunăvoinţei lui Dumnezeu. De aceea, [creatura] are prin fire liber arbitru şi puterea de a se îndrepta într-o parte sau în alta, spre alegerea binelui sau a răului. Însă Duhul Sfânt este izvorul sfinţeniei. Şi precum Tatăl este sfânt prin fire şi Fiul sfânt prin fire, la fel şi Duhul adevărului[537] este sfânt prin fire. De aceea a şi fost considerat demn de numirea proprie de „Sfânt".

3. Dacă sfinţenia este firea Sa, asemenea Tatălui şi Fiului, cum este de o a treia fire străină [Tatălui şi Fiului]? Căci, de aceea cred că este scris la Isaia despre Serafimi că strigă întreit: „*Sfânt*"[538], pentru că sfinţenia cea după fire este contemplată în trei ipostasuri[539]. Însă El nu are comun cu Tatăl şi cu Fiul numai numele sfinţeniei, ci şi denumirea de „Duh". Căci „*duh este Dumnezeu şi toţi cei care I se închină trebuie să I se închine în duh şi în adevăr*"[540]. Şi prorocul spune: „*Duhul din faţa chipului nostru, Hristos Domnul, despre Care spuneam: la umbra aripilor Sale vom trăi*"[541]. Şi Apostolul aplică numirea de „Duh" la Domnul, zicând: „*Duh este Domnul*"[542]. Din acestea toate este limpede următorul lucru: comuniunea numelor

[535] Altfel spus, Lucifer, Satana.
[536] *Is.* 14, 12.
[537] *In.* 14, 7.
[538] *Is.* 6, 3.
[539] Contextul ne indică fără putinţă de tăgadă că aici, după scrupuloase decantări, termenul ὑπόστασις dobândeşte sensul actual de „ipostas".
[540] *In.* 4, 24.
[541] *Plâng. Ier.* 4, 20.
[542] 2 *Cor.* 3, 17.

înfățișează înrudirea dintre Tatăl și Fiul, nu caracterul străin al firii. Dumnezeu este numit Bun[543] și este astfel. Bun este și Duhul Sfânt, fără ca bunătatea să fi fost reînnoită în Sine, ci există în mod natural în firea Sa. Însă ar fi lucrul cel mai lipsit de minte să spunem că Acela Care este sfânt prin fire este lipsit de sfințenie, care ar fi fost născută mai târziu în Sine și pătrunsă în El din exterior. Când Domnul spune că: *„Eu voi ruga pe Tatăl și vă va dărui un alt Mângâietor"*[544], Se arată și pe Sine ca Mângâietorul nostru. Astfel încât denumirea de Mângâietor contribuie și aceasta nu puțin pentru a dovedi slava Duhului.

4. Acestea sunt numele care demonstrează măreția firii Sale. Însă lucrările Sfântului Duh care sunt? *„Prin Cuvântul Domnului,* se spune, *cerurile s-au întărit, iar prin Duhul gurii Lui, toată puterea lor."*[545] La fel cum Dumnezeu Cuvântul este Făcătorul cerului și al pământului, la fel și Duhul Cel Sfânt[546] dăruiește statornicia și trăinicia puterilor cerești. Și din nou, Iov: *„Duhul Domnului m-a făcut"*[547]. Aici, după părerea mea, nu vorbește despre creație, ci despre desăvârșirea omenească în virtute. Iar Isaia, vorbind despre persoana Domnului, înfățișează limpede firea Sa omenească: *„Domnul M-a trimis și Duhul Lui"*[548]. Și iarăși psalmul, înfățișând cum puterea

[543] *Mc.* 10, 18.
[544] *In.* 14, 16.
[545] *Ps.* 32, 6.
[546] „Unde sunt cei care consideră Duhul drept nimic? Unde sunt cei care Îl despart de puterea creatoare? Unde sunt cei care-L separă de legătura strânsă cu Tatăl și cu Fiul? Să audă psalmul acesta, care zice: «*Prin Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor*». Nici Cuvântul să nu fie socotit ca fiind acea vorbire comună, alcătuită din substantive și verbe, nici Duhul să nu fie considerat un suflu împrăștiat în aer, ci Cuvântul este Cuvântul «*Care dintru început este la Dumnezeu*», iar Duhul este Duhul Cel Sfânt, Care a primit în chip propriu această numire. Așadar, după cum Cuvântul Cel creator a întărit cerul, tot așa Duhul Cel din Dumnezeu, «*Care de la Tatăl purcede*», – adică Cel din gura Lui, ca să nu socotești că Duhul este ceva dintre cele din afară și dintre creaturi, ci să crezi că-Și are ipostasul din Dumnezeu –, a cuprins în El toate puterile." (*Omilia la Ps. XXXII*, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 17, pp. 251-252).
[547] *Iov* 33, 4.
[548] *Is.* 48, 16.

Duhului a cuprins toate, spune: *„Unde mă voi duce de la Duhul Tău și unde voi fugi de la fața Ta?"*[549]

Însă, de ce fel și care sunt binefacerile care se revarsă asupra noastră? Precum Însuși Domnul a dăruit celor care Îl primesc puterea de a deveni copii ai lui Dumnezeu[550], în același fel și Duhul Sfânt este Duhul înfierii[551]. Și așa cum Domnul este adevăratul nostru Învățător pe pământ: *„Ci voi să nu numiți învățător al vostru pe pământ, fiindcă Îndrumătorul vostru este Hristos"*[552], tot astfel și Duhul Sfânt îi învață pe toți cei care au crezut în numele Domnului. Și aceasta, precum este mărturisit de Domnul: *„Mângâietorul, Duhul Adevărului, pe Care Îl va trimite Tatăl, Acela vă va învăța toate"*[553]. Și după cum despre Tatăl se spune că împarte lucrările Sale celor care sunt vrednici să le primească, iar Fiul slujiri celor care sunt vrednici de slujire, tot astfel este mărturisit și că Duhul Sfânt împarte harismele Sale celor care sunt vrednici să le primească: *„Căci este o împărțire a harismelor, însă Același Duh; și o împărțire a slujirilor, însă Același Domn; și o împărțire a lucrărilor, însă Același Domn, Care lucrează toate în toți"*[554].

Vezi tu cum este așezată aici lucrarea Duhului Sfânt pe aceeași treaptă cu cea a Tatălui și a Duhului? Însă, cele ce urmează mai apoi ni le arată mai bine dumnezeirea ființei Duhului Sfânt. Fiindcă ce ni se spune? *„Toate acestea le lucrează Unul și Același Duh, împărțind fiecăruia în parte, precum voiește."*[555] Aceasta nu mărturisește despre nimic altceva decât despre o autoritate incontestabilă și suverană a Duhului.

De aceea, în Noul Testament, profeții strigă: *„Acestea le grăiește Duhul Cel Sfânt"*[556]. Și de unde I s-a dat Duhului să scruteze adâncurile lui Dumnezeu, după cum se spune: *„Niciun om nu cunoaște cele*

---

[549] *Ps.* 138, 7.
[550] *In.* 1, 12.
[551] *Rom.* 8, 15.
[552] *Mt.* 23, 10.
[553] *In.* 14, 26.
[554] 1 *Cor.* 12, 4-6.
[555] *1 Cor.* 12, 11.
[556] Profetul Agav, prevestind întemnițarea Sf. Apostol Pavel (*Fap.* 21, 11).

ale omului, decât duhul omului care se află în el, la fel nici pe Dumnezeu nu-L cunoaşte nimeni, decât numai Duhul lui Dumnezeu"[557]? Pentru că după cum niciun străin, nici cineva din afară nu poate privi în adâncul sufletului, tot astfel [Duhul] poate scruta abisurile judecăţilor lui Dumnezeu. Şi aceasta pentru că se împărtăşeşte din cele negrăite ale lui Dumnezeu, nefiindu-I nici străin, nici exterior Acestuia. De aceea şi viaţa noastră ne este dăruită cu îmbelşugare de Dumnezeu, prin Hristos, în Duhul Sfânt. Fiindcă Dumnezeu este făcător de viaţă, precum spune [Apostolul] Pavel: *„Te rog înaintea lui Dumnezeu, Care dăruieşte viaţă tuturor"*[558]. La fel şi Hristos dăruieşte viaţă, căci spune: *„Oile Mele ascultă glasul Meu şi Eu le dăruiesc viaţă veşnică"*[559]. Iar noi suntem făcuţi vii prin Duhul, precum spune acelaşi [Apostol] Pavel: *„Cel Care L-a ridicat pe Hristos din morţi va face vii şi trupurile voastre moarte prin Duhul Său, Care locuieşte în voi"*[560].

5. Însă, acest [Eunomie], cutezător întru toate, nu se pleacă în faţa primejdiei care atârnă asupra celor care au îndrăznit să se avânte într-o blasfemie împotriva Duhului Sfânt[561]. Mai mult, afirmă că Acesta din urmă nu este părtaş la dumnezeire, scriind în acest chip despre Duhul:

Eunomie: Al treilea în rang şi în fire a fost făcut prin porunca Tatălui şi prin lucrarea Fiului[562]. Este cinstit în al treilea rând ca prima şi cea mai însemnată creatură a Unuia-Născut şi ca singura de acest fel. Însă, puterea creatoare şi dumnezeirea îi lipsesc.

Sfântul Vasile: Spunând acestea, pare-se, nu a crezut că dumnezeirea locuieşte în noi, de vreme ce [Apostolul] Ioan spune despre Dumnezeu: *„Din aceasta am cunoscut că este în noi, din Duhul pe*

[557] *1 Cor.* 2, 10-11.
[558] *1 Tim.* 6, 13.
[559] *In.* 10, 27.
[560] *Rom.* 8, 11.
[561] *Mt.* 12, 31-32.
[562] Acest pasaj ar putea fi interpretat, cu mare probabilitate, în sensul că Eunomie ar fi susţinut doctrina despre *Filioque*.

Care ni L-a dăruit"[563]. La fel, Apostolul [Pavel]: *„Nu știți că sunteți templul lui Dumnezeu și că Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi?"*[564]; și iarăși: *„În Acesta orice zidire bine alcătuită crește către un templu sfânt în Domnul, în Care și voi sunteți împreună zidiți spre [a deveni] locuință a lui Dumnezeu întru Duhul"*[565]. Așadar, dacă se spune că Dumnezeu locuiește în noi prin Duhul, nu este o blasfemie evidentă a zice că Duhul nu este părtaș al dumnezeirii? Iar dacă noi numim dumnezei pe cei desăvârșiți în virtute, iar desăvârșirea vine prin Duhul, cum mai poate să-i facă dumnezei pe alții, dacă Lui Îi lipsește dumnezeirea? Dar nu este mai puțin lipsit de evlavie a spune că nu posedă prin fire dumnezeirea care este cinstită în El, ci că aceasta există prin participare, așa cum zicem despre oameni? Fiindcă acela care este făcut dumnezeu prin har are o fire ce se poate schimba la un moment dat din pricina lipsei de grijă și poate aluneca din bine.

Aceasta se împotrivește pe față tradiției botezului mântuirii[566], precum se spune: *„Mergând, botezați toate neamurile în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"*[567]. Căci botezul este o pecete a credinței, iar credința înseamnă a fi în deplină armonie[568] cu dumnezeirea. Astfel, trebuie să credem mai întâi și apoi să ne însemnăm cu pecetea botezului. Iar botezul nostru este făcut, potrivit înseși tradiției Domnului, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, niciun slujitor și nicio creatură nefiind așezați pe aceeași treaptă cu Tatăl și cu Fiul[569], de vreme ce dumnezeirea se împlinește în Treime. Iar în afara Acestora, totul[570] este împreună slujitor, cu toate că se întâmplă ca unii să-i întreacă pe alții cu mult în întâietatea cinstirii.

---

[563] *1 In.* 3, 24.
[564] *1 Cor.* 3, 16.
[565] *Ef.* 2, 21-22.
[566] Sfântul Vasile a susținut mereu că trebuie „să credem cum ne botezăm și să ne botezăm precum credem".
[567] *Mt.* 28, 19.
[568] Literal: συγκατατίθημι – „a fi întru toate de acord".
[569] A accepta ideea că Duhul este creatură ar însemna introducerea creatului în necreat, a făpturii în sânul Sfintei Treimi, ceea ce este inacceptabil.
[570] Așadar, întreg domeniul creației, îngeri, demoni, oameni, universul.

6. Dar nu-mi [adu înainte] iarăși acest fel de înțelepciune:

Eunomie: Dacă nu este zidire, urmează că [Duhul] este vlăstar sau nenăscut. Însă Dumnezeul Cel fără de început este unic și nenăscut. Nici vlăstar nu este. Mai rămâne deci să fie numit creatură și zidire.

Sfântul Vasile: Dacă aș fi hotărât despre cunoașterea noastră că poate cuprinde toate, poate mi-aș fi recunoscut rușinat ignoranța. Acum ne sunt tăinuite nu doar miriade dintre cele care ne sunt păstrate în veacul care va să vină ori cele ce sunt în ceruri, dar nici cele care se află la îndemâna noastră în trup nu sunt limpezi și de netăgăduit pentru înțelegere. De pildă, vederea, dacă primește imaginile celor văzute, atunci se produce și percepția. Și cum se poate ca imaginea munților nesfârșit de înalți, a pământului nemăsurat, a mării nemărginite și a cerului însuși să fie cuprinsă în mica noastră pupilă? Oare emitem ceva din noi înșine când ne apropiem de cele văzute și așa avem senzația [văzului]? Și ce este această [privire] și de ce fel, de vreme ce este capabilă să se răspândească pe pământ și pe mare și prin ceea ce se află între cer și pământ și să se avânte chiar înspre cer? Și aceasta în așa fel încât să fie percepute în același timp corpurile care ne înconjoară și stelele din cer[571]. Dar ce să mai spun despre restul? Cât despre mișcările sufletului, oare sufletul le are înnăscute, sau le naște? Cine ne-ar putea spune cu exactitate[572]?

Ce ar fi atât de uimitor dacă mărturisim fără rușine ignoranța noastră privind Sfântul Duh și dacă revenim la doxologia care este o mărturie incontestabilă[573]? Fiindcă cele transmise de către Scripturi ne arată îndeajuns că [Duhul] este mai presus de creatură, fiindcă

[571] Discuția despre natura văzului este inspirată din dialogul *Timaios* a lui Platon. Astfel, potrivit anticilor, vederea era fie perceperea de către ochi a unor emanații ale obiectelor, fie emiterea de către ochi a unor raze care ar atinge obiectele (cf. *Omilii la Hexaimeron*, II, 7, și *Despre alcătuirea omului*, II, 16).

[572] Precum nu înțelegem nici măcar modul în care se nasc gândurile în mintea noastră, cu atât mai mult nu vom fi capabili să înțelegem purcederea Sfântului Duh din Tatăl.

[573] Precum au remarcat unii teologi, Persoana Sfântului Duh rămâne mereu în umbra tainei, revelându-Se mereu într-un mod mai puțin limpede față de Fiul și de Tatăl. În plus, precum afirmă Sfântul Vasile amintind formula doxologică trinitară, taina Treimii nu poate fi înțeleasă rațional, dar poate fi trăită în comuniunea liturgică. Teologia este mai întâi viață și mai apoi speculație rațională.

nu este cu putință să aibă aceeași fire Cel Care sfințește și cei sfințiți[574], Cel Care învață și cei ce sunt învățați, Cel Care descoperă și cei cărora le este necesară descoperirea. Nimeni nu este atât de ieșit din minți, încât să îndrăznească a proclama un alt nenăscut în afara Dumnezeului universului, nici un alt Fiu, de vreme ce Unul-Născut este Unic. Însă cum trebuie să-L numim? *Duhul Sfânt*[575], *Duhul lui Dumnezeu*[576], *Duhul Adevărului*[577], Cel Care este trimis de către Dumnezeu, Cel revărsat cu îmbelșugare de către Fiul, nicidecum un slujitor, ci Sfânt, Bun, *Stăpânitor*[578], *Duh făcător de viață*[579], *Duhul înfierii*[580], *Care cunoaște toate ale lui Dumnezeu*[581]. Și astfel va fi salvată rațiunea unității în Treime, dacă mărturisim un singur Tată, un singur Fiu și un singur Duh Sfânt.

7. Însă aceștia aduc dovezi prin care Duhul Sfânt este numit creatură. Una este de la profetul care spune: „*Cel Care întărește tunetul și zidește duhul*"[582]. Cealaltă este din Evanghelie: „*Toate prin El s-au făcut*"[583]. Noi însă suntem convinși că acest cuvânt profetic nu se referă la Duhul Cel Sfânt, ci la acea suflare comună, precum curentul de aer. Este dovedit astfel, fiindcă nu a spus: „*Cel Care a zidit duhul*", ci: „*Cel Care zidește duhul*". Fiindcă tunetul nu a fost zidit odată pentru totdeauna într-o fire corporală fixă, ci este pus în lucrare mereu de către voința lui Dumnezeu pentru înfricoșarea oamenilor. Și are înscrise în ființa sa producerea și risipirea, la fel ca și suflarea. Acum se produce asemenea unui râu curgător de aer, acum se oprește iarăși din mișcarea de mai înainte, potrivit voinței Celui Care orânduiește menținerea și statornicia universului. Astfel că, de-a lungul întregii zidiri, Făcătorul este prevestit de tunete,

[574] *Evr.* 2, 11.
[575] *In.* 14, 26.
[576] *Rom.* 8, 9.
[577] *In.* 14, 17.
[578] *Ps.* 50, 13.
[579] *In.* 6, 63.
[580] *Rom.* 8, 15.
[581] *1 Cor.* 2, 10-11.
[582] *Am.* 4, 13.
[583] *In.* 1, 3.

vânturi și de celelalte făpturi ale Sale. De aceea, după ce a spus: „*Cel Care întărește tunetul și zidește duhul*", zice: „*Și Cel Care vestește oamenilor pe Hristosul Său*"[584]. Precum „*cerurile spun slava lui Dumnezeu*"[585] celor ce sunt în stare ca, pornind de la ei înșiși, să înțeleagă prin analogie cu arta Sa pe Artist, la fel glasul tunetului și freamătul vânturilor Îl proclamă pe Creatorul lor.

Probabil că acest [text] se referă la Întruparea Domnului, de vreme ce glasul care a venit din cer le părea un tunet celor care îl ascultau[586]. Glasul era cel care a venit de la Tatăl pentru a-L vesti pe Hristos oamenilor. Și vânturile care băteau cu putere și marea care se învolbura și se potolea la porunca Domnului Îl arătau cu limpezime pe Hristosul Său oamenilor.

Iar despre „*toate prin El s-au făcut*"[587], el nu ne înfățișează în niciun chip pe Duhul ca fiind creat, ca și cum Acesta ar fi numărat împreună cu toate cele [create]. Căci, dacă există un singur și unic Duh Sfânt, cum se poate ca Acela Care este de o fire singulară[588] să fie înțeles împreună cu toate făpturile? Însă nimeni să nu creadă că, tăgăduind faptul că Duhul este o creatură, s-ar nimici ipostasul Său. Pentru că o cugetare evlavioasă se ferește de a atribui Duhului Sfânt cele despre care Sfintele Scripturi păstrează tăcerea și ne convinge că trăirea și înțelegerea [Duhului] ne este păstrată în veacul ce va să vină, atunci când, trecând peste privirea de acum a adevărului în oglindă și în ghicitură[589], ne vom învrednici de contemplarea Lui față către față.

---

584 *Am.* 4, 13.
585 *Ps.* 18, 1.
586 *In.* 12, 29.
587 *In.* 1, 3.
588 Τῆς μοναδικῆς φῦσις – „de o fire monadică, de o fire unică și irepetabilă, formând o singură entitate".
589 *1 Cor.* 13, 12.

II

DESPRE BOTEZ

Studiu introductiv

„Prin botez a intrat Israel în pământul făgăduinței. Tu însă cum ai să te reîntorci în rai fără să fii pecetluit prin botez?"[1]

Tratatul de față figurează din vechime printre operele alcătuite de Sf. Vasile cel Mare, însă, din veacul al XVIII-lea, autenticitatea lui a început să fie pusă sub semnul îndoielii, din cauza caracterului său ascetic riguros și a unor particularități de stil. Însă, în 1932, Pierre Humbertclaude a dovedit, într-un studiu foarte serios, netemeinicia unor asemenea contestări, stabilind că Sfântul Vasile, arhiepiscopul Cezareei Capadociei, este autorul operei de față.

În scrierea *Despre Botez*, Sfântul Vasile nu ne înfățișează o perspectivă liturgică asupra botezului - precum Sf. Chiril al Ierusalimului (în *Catehezele mistagogice*) ori Sf. Ioan Hrisostom (în *Opt cateheze baptismale*) -, ci ne prezintă pregătirea și instruirea celor ce urmează să primească botezul. Tratatul conține două cărți. Prima are trei capitole, cel dintâi dedicat necesității de a deveni ucenic al lui Hristos înainte de a primi botezul, al doilea, botezului propriu-zis, iar al treilea, Sfintei Euharistii. Cartea a doua[2] se constituie ca o succesiune de treisprezece întrebări privitoare la botez și la viața creștină ce trebuie dusă de cel nou botezat.

Opera de față a fost caracterizată în numeroase feluri, fie ca o cateheză, fie ca omilie, fie ca un manual pentru catehumeni ori pentru catehеți etc. În realitate, cel mai probabil, această lucrare este o cuvântare cu caracter didactic rostită de Sfântul Vasile într-un

---

[1] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XIII-a îndemnătoare la Sfântul Botez*, în Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, PSB 1, serie nouă, p. 228.

[2] Afinitățile acestei cărți cu *Regulile monahale* au fost subliniate de mai multe ori de către cercetători.

cadru liturgic. Repetițiile, pe care le justifică în câteva rânduri[3], au rol pedagogic și contribuie la fixarea eficientă a învățăturii în mintea auditoriului: „Știind Apostolul că repetiția este folositoare pentru edificarea și lămurirea ascultătorilor, o folosește, reluând aceleași lucruri, pentru încredințarea mai deplină a adevărului"[4]. De aceea există o doză de monotonie în această lucrare, însă chiar Sfântul Vasile este conștient de ea și își cere de câteva ori iertare pentru aceasta. Expunerea este una orală, consemnată apoi în scris, probabil de un tahigraf. Astfel se pot explica diverse probleme și particularități ale stilului, care au fost folosite de unii cercetători ca argumente împotriva autenticității operei de față.

În consecință, limba și stilul lucrării sunt simple, deși uneori înfrumusețate cu diverse procedee stilistice specifice retoricii vremii. În special comparațiile sunt de o expresivitate și o concretețe remarcabile (ceara sufletului în care se imprimă pecetea chipului divin, sufletul ca o bucată de metal incandescent în focul harului, lâna în care se îmbibă vopseaua ș.a.). Funcția acestora este aceea de a sublinia că efectele botezului asupra ființei umane sunt ontologice, cât se poate de concrete și de reale.

Ceea ce se impune a fi observat este profundul caracter biblic al demersului pedagogic al Marelui Capadocian. Întreaga lucrare este presărată cu nenumărate citate biblice din Vechiul și Noul Testament (peste 550, mai mult de jumătate din textul propriu-zis[5]). Fiecare afirmație își află întemeiere, justificare și exemplificare scripturistică. Se recurge când este necesar la interpretarea alegorică a unor prescripții veterotestamentare[6], având ca temei afirmația Sf.

---

[3] „De aceea, cunoscând că această judecată repetată adesea întărește mai mult făgăduința și credința, voi adăuga și cele spuse în alt loc" (*Despre Botez*, Cartea a II-a, Întrebarea VIII, 5); „Însă ne înfățișează cu și mai mare asprime și cu mai mare înfricoșare vina, prin mijlocirea repetiției, spunând: «*Să se cerceteze însă fiecare pe sine însuși și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar*»." (*Despre Botez*, Cartea a II-a, Întrebarea III).

[4] *Despre Botez*, Cartea I, II, 14.

[5] Trebuie să ținem cont și de faptul că sunt numeroase idei și aluzii biblice implicite inserate în text și care nu sunt citate în mod direct.

[6] Defectele fizice ale jertfelor veterotestamentare interpretate în mod spiritual; cf. *Despre Botez*, Cartea I, II, 1.

Apostol Pavel: *„Şi acestea li s-au întâmplat acelora ca preînchipuiri ale viitorului şi au fost scrise spre povăţuirea noastră, la care au ajuns sfârşiturile veacurilor"*[7].

Destinatarii acestui tratat *Despre Botez* sunt, după toate probabilităţile, membrii comunităţii monahale întemeiate de Sfântul Vasile. La această concluzie ne conduc mai multe elemente:

- asemănările frapante între textul de faţă şi *Regulile monahale* basiliene (v. structurarea părţii a doua într-o succesiune de întrebări şi răspunsuri cu privire la diverse aspecte ale vieţii creştine);
- caracterul ascetic aspru şi riguros al scrierii;
- formula de adresare din II, 4 („evlavia Voastră" – ὑμετέρας εὐλαβεία), foarte des întâlnită în veacul al IV-lea d.Hr. şi aplicată tuturor rangurilor eclesiastice;
- menţionarea în repetate rânduri că auditoriul are în grijă „suflete încredinţate spre mântuire"[8] ne duce la concluzia că adresanţii cuvântării de faţă sunt cei ce poartă această responsabilitate, în speţă preoţii duhovnici.

Legătura dintre botez şi monahism este foarte strânsă în gândirea Sf. Vasile cel Mare. Şi într-un caz şi în celălalt, neofitul renunţă la toate cele ce ţin de această lume şi făgăduieşte să ducă o viaţă creştină desăvârşită: „Şi, precum cel ce a fost răstignit, primindu-şi osânda morţii, i-a părăsit pe cei cu care trăia odinioară împreună, aflându-se mai presus de toate cele ce se târăsc pe pământ, tot astfel şi cel care s-a răstignit cu Hristos prin botez s-a despărţit în acelaşi timp de toate cele ce vieţuiesc potrivit acestui veac"[9]; „Acela care se botează în Hristos se botează întru moartea Lui; şi nu doar că se îngroapă şi se răsădeşte[10] întru Hristos, ci mai întâi se răstigneşte împreună cu El, ca să învăţăm prin aceasta că, precum cel răstignit se înstrăinează de toţi cei vii, tot astfel şi cel care, întru asemănarea morţii, se răstigneşte împreună cu Hristos se înstrăinează de toţi cei care trăiesc potrivit omului celui vechi"[11].

---

[7] *1 Cor.* 10, 11.
[8] Cf. Cartea a II-a, Întrebările IX, XII şi XIII.
[9] *Despre Botez*, Cartea I, II, 15.
[10] *In.* 12, 24.
[11] *Despre Botez*, Cartea I, II, 14.

Cu toate acestea, se poate constata faptul că Sfântul Vasile nu propune două morale, una pentru laici, alta pentru monahi. Prescripțiile etice enumerate aici sunt adresate tuturor. Diferența este cel mult de intensitate, nu de substanță.

Data alcătuirii acestei scrieri este, cu aproximație, anul 366 d.Hr., când Sfântul Vasile era preot. Cu toate acestea, se bucura deja de o mare faimă. Colaborator apropiat al episcopului Eusebiu al Cezareei Capadociei, Sfântul Vasile se interesează acum din ce în ce mai mult de viața monahală. Mai mult, întemeiază el însuși o comunitate ascetică la Annesi, în provincia Pont, după ce efectuase o călătorie în Orient, vizitând mănăstiri și mari asceți ai vremii. Pentru această obște de la Annesi va alcătui *Regulile monahale* și *Regulile morale*. Devenit preot, nu-și va neglija comunitatea ctitorită de dânsul, ci se va îngriji în continuare cu dragoste de soarta ei. Dovadă lucrarea de față.

Se cuvine remarcat faptul că Sfântul Vasile se delimitează în mod critic de unele excese ale comunităților monahale aflate sub îndrumarea lui Eustatius de Sebastia, cu care s-a aflat, la început, în bune relații, acest episcop fiindu-i și magistru spiritual. Aceste comunități eustatiene, pe lângă un ascetism extrem, cultivau harismele, respingeau munca fizică și încurajau manifestările extatice, vedeniile, individualismul etc. Urmașii direcți ai acestei mișcări vor fi mesalienii.

Sfântul Vasile, citând de trei ori textul din *I Cor.* 10, 31[12], a insistat asupra faptului că orice activitate umană săvârșită cu binecuvântare și spre slava lui Dumnezeu devine rugăciune. Totodată, Marele Capadocian nu a încurajat ascetismul solitar, în afara ascultării de un părinte duhovnicesc, ci pe cel comunitar, afirmând că autentica viață spirituală trebuie trăită în comuniune liturgică, în cadru eclesial. În plus, schismatici fiind, eustatienii căzuseră și în erezie, negând veșnicia pedepselor iadului[13] și puterea curățitoare de păcat a botezului. Tocmai aceste două idei eretice le va respinge

[12] *„Fie că mâncați, fie că beți ori altceva faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți."*

[13] În *Despre Botez*, Cartea I, I, 5, va vorbi despre „pedeapsa eternă" (κόλασις αἰώνιος) a păcătoșilor.

vehement Sfântul Vasile, afirmând și demonstrând că, prin botez, omul „este curățit de toată nedreptatea și păcatul, precum și de toată întinarea trupului și a sufletului"[14].

Delimitarea polemică față de aceste păreri neortodoxe este însă discretă, Sfântul Vasile fiind un om sobru și care a căutat întotdeauna să pună pe primul plan pacea și armonia în Biserică.

Învățătura Sfântului Vasile despre botez este cea tradițională a Bisericii, expusă și explicată în mod simplu și accesibil.

Astfel, se insistă asupra diferenței dintre botezul lui Ioan și cel al Mântuitorului, afirmându-se neta superioritate a ultimului. Se impune aici să facem o remarcă foarte instructivă. Când vorbește despre botezul creștin, Sfântul Vasile îl numește și pe acesta „botezul apei". Faptul este explicabil prin paralela cu cel mai vechi document creștin despre botez, tratatul *Despre Botez* al scriitorului latin Tertulian. Aici (IV, 1-4) ni se precizează că botezul creștin nu are loc în orice fel de apă, ci într-una consacrată, sfințită, binecuvântată.

Urmând doctrina biblică din *Epistola către Romani*, botezul este văzut ca o taină a morții și a învierii, o recapitulare a pătimirii, morții și învierii lui Hristos în persoana noului creștin[15].

Botezul este absolut necesar pentru mântuire din cauza păcatului originar care a alterat ființa întregii umanități. Sfântul Vasile citează două pasaje din Vechiul Testament și unul din Noul Testament în acest scop: „Prin această expresie se vorbește mai clar despre îndreptarea [stării] de necurăție a păcatelor de dinaintea nașterii [din nou prin botez], precum spune Iov: «*Nimeni nu este curat de întinare, chiar dacă viața lui ar fi de o zi*»[16]. Iar David, tânguindu-se, grăiește: «*În fărădelegi m-a zămislit și în păcate m-a conceput maica mea*»[17]. Iar Apostolul mărturisește și el aceasta: «*Căci toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu. Îndreptându-se*

[14] *Despre Botez*, Cartea I, II, 10.

[15] „Aceasta o făgăduim, după cât se pare, prin apa botezului, mărturisind că împreună [cu Hristos] ne răstignim, împreună murim, împreună ne îngropăm și cele următoare, precum a fost scris". (*Despre Botez*, Cartea I, I, 4).

[16] *Iov* 14, 4-5.

[17] *Ps.* 50, 6.

în dar, prin harul Aceluia Care ne-a răscumpărat, prin Iisus Hristos, pe Care Dumnezeu L-a pus înainte ca jertfă de ispășire prin credința în sângele Lui»[18]"[19].

Botezul este restaurarea stării inițiale a omului în paradis, dezbrăcarea de omul cel vechi, îmbrăcarea în Hristos, înfierea de către Dumnezeu-Tatăl, o nouă naștere spirituală, condiția esențială pentru intrarea în Împărăție: „Cred că vom intra în Împărăția lui Dumnezeu după ce ne vom fi născut din apă și din Duh"[20]. Botezul este pătrunderea și trăirea în Împărăția lui Dumnezeu, cea pentru care ne rugăm în rugăciunea *Tatăl nostru* să vină și să cuprindă întreaga lume. Împărăția lui Dumnezeu este înăuntrul nostru[21] și printr-o viață creștină autentică noi înșine zidim Împărăția Domnului în această lume.

Botezul nu este doar un simplu ritual de purificare, precum cel al lui Moise și Ioan[22], ci restaurează în noi chipul lui Dumnezeu, ne eliberează din robia păcatului și a morții, pecetluiește Noul Legământ, inaugurează o nouă viață, viața autentică, viața în Hristos: „Suntem mai ales morți păcatului și că trăim pentru Dumnezeu în Hristos Iisus. Și după cum Hristos, murind pentru noi și ridicându-Se din morți, nu mai moare, așa și noi, botezându-ne întru asemănarea

---

[18] *Rom.* 3, 23-25.
[19] *Despre Botez*, Cartea I, II, 7.
[20] *Despre Botez*, Cartea I, II, 1.
[21] *Lc.* 17, 21.
[22] „Prin urmare, botezul fiind dat prin Moise, mai întâi am cunoscut deosebirea dintre păcate. Fiindcă nu toate păcatele au harul iertării. Mai apoi, [păcatele] cereau diferite jertfe, care trebuiau împlinite cu strictețe și în amănunt, pentru a discerne la vremea potrivită între neprihănire și întinare. Mai apoi, s-a hotărât și observarea atentă a zilelor și a anotimpurilor. Și atunci a fost primit botezul ca o pecetluire a purificării. Însă botezul lui Ioan era superior în nenumărate privințe. Fiindcă nu făcea nicio deosebire între păcate, nu cerea deosebire între jertfe, nu discernea cu scrupulozitate neprihănirea, nici nu observa atent zilele și anotimpurile. Și fiindcă, ajungând ca nimeni altul și fără nicio întârziere la harul lui Dumnezeu și al Hristosului Lui, oricine venea la el mărturisindu-și păcatele – oricâte și ori de ce fel erau – și se boteza în râul Iordan, îndată primea și iertarea păcatelor. Însă botezul Domnului este infinit mai însemnat și mai valoros decât tot ce este omenesc, având o slavă mai presus de orice dorință sau năzuință omenească. Iar superioritatea harului și a puterii este atât de mare, precum soarele întrece stelele [în strălucire]." (*Despre Botez*, Cartea I, II, 5).

morţii Lui, murim păcatului. Şi prin ridicarea din apa botezului, ca şi cum ne-am ridica din morţi, trăim pentru Dumnezeu în Hristos Iisus şi nu mai murim deloc, adică nu mai păcătuim"[23].

Botezul cu foc adus de Mântuitorul înseamnă asumarea unei responsabilităţi în vederea ducerii unei vieţi spirituale desăvârşite. Botezul nu este un simplu act liturgic, ci reprezintă un adevărat Legământ personal „scris" al fiecărui om cu Dumnezeu: „De aceea, prin credinţa în sângele lui Hristos, suntem curăţiţi de orice păcat şi prin apă suntem botezaţi întru moartea Domnului, ca şi cum acest lucru a fost statornicit prin mărturia aşternută în scris, ca să murim păcatului şi lumii şi să trăim pentru dreptate"[24]. Focul despre care vorbea Sf. Ioan Botezătorul (*Mt.* 3, 11) este învăţătura creştină. Aşadar, omul este botezat prin cuvântul învăţăturii[25]. De altfel, Sfântul Vasile interpretează în acest sens şi spusa Mântuitorului: *„Foc am venit să arunc pe pământ şi cât aş vrea să fie deja aprins!"*[26] Acest foc este învăţătura Evangheliei.

Aşadar, componenta principală a activităţii catehetice este cea a învăţăturii. Botezul poate fi primit numai după o prealabilă şi temeinică asimilare a învăţăturii creştine: „În afară de aceasta, se cuvine ştiut că mai întâi trebuie să te laşi învăţat, şi abia mai apoi să te învredniceşti de preaminunatul botez"[27]. Se enumeră şi principalele puncte doctrinare ale pregătirii catehumenului: „În rest, suntem învăţaţi de către Moise, de profeţi, de evanghelişti şi de apostoli că toate cele văzute şi cele nevăzute au fost create întru început de către Dumnezeu prin Fiul Unul-Născut al Său, Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos. Mai suntem învăţaţi şi despre cele ce sunt istorisite în de Dumnezeu insuflatele Scripturi, despre bunătatea şi asprimea lui Dumnezeu pentru îndreptarea noastră prin îndelunga Lui răbdare, pentru a fi dovedită dreptatea Lui, despre prorocia privitoare la Întruparea Domnului nostru Iisus

[23] *Despre Botez*, Cartea I, II, 16.
[24] *Despre Botez*, Cartea I, III, 1.
[25] „Tot astfel, cel care a fost botezat cu foc – aşadar în cuvântul învăţăturii – este firesc şi necesar să înfrunte răutatea păcatelor." (*Despre Botez*, Cartea I, II, 10).
[26] *Lc.* 12, 49.
[27] *Despre Botez*, Cartea I, II, 1.

Hristos și despre lucrurile care există împreună și sunt opuse, despre Învierea cea preaslăvită din morți și Înălțarea [la cer], despre glorioasa arătare de la sfârșitul veacurilor, despre dogmele evanghelice, evlavia desăvârșită și bineplăcută Domnului întru iubirea lui Iisus Hristos, Domnul nostru, pentru nădejdea vieții veșnice și pentru Împărăția cerească, despre pedepsele și dreapta răsplătire a celor ce săvârșesc cele neîngăduite, despre osânda eternă[28] a celor ce disprețuiesc cele îngăduite, despre cei ce au viețuit cu vrednicie în sănătoasa credință a Evangheliei lui Dumnezeu"[29].

Un aspect esențial subliniat de Sfântul Vasile este acela că, pe parcursul pregătirii și instruirii sale în vederea botezului, catehumenul este obligat să-și dubleze instruirea rațională, doctrinară, cu una spiritual ascetică. El trebuie să devină ucenic al lui Hristos, să Îl urmeze deja, să-și înceapă viața creștină prin împlinirea poruncilor: „Iar cel care crede în Domnul și se apropie de El pregătit pentru ucenicie trebuie mai întâi să învețe a renunța la orice păcat și apoi la toate pricinile care îl abat de la supunerea datorată Domnului, chiar dacă acestea i s-ar părea bune"[30].

După botez, această viață spirituală își intră cu adevărat în drepturi. Botezul aduce o transformare ontologică, reală, concretă, ființială: „[Apostolul] spune «*am fost botezați*» ca prin aceasta să fim învățați că, precum lâna este cufundată în vopsea, [la fel se petrece și cu noi]. Mai mult, Ioan Botezătorul proorocește despre Domnul că «*Acela vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc*»[31]. Se cuvine ca, luminați de strălucirea cunoașterii, să fim călăuziți la înțelegerea acestei mărețe lumini despre care vorbim. Fiindcă fierul cufundat în foc se învăpăiază sub suflarea [foalelor] și devine mai ușor de recunoscut, iar dacă are în el vreo impuritate, devine mai lesne de curățat. Și își mai schimbă nu doar culoarea, ci tăria și rigiditatea sa se preschimbă în moliciune, ajungând mai potrivit pentru a fi lucrat de mâinile meșterului, și se armonizează pe deplin cu voința stă-

---

[28] *Mt.* 25, 46.
[29] *Despre Botez*, Cartea I, I, 5.
[30] *Despre Botez*, Cartea I, I, 2.
[31] *Mt.* 3, 11.

pânului. Astfel, devine din întunecat strălucitor și nu doar că se învăpăiază și strălucește, ci și pe cele apropiate le dogorește și le luminează. Tot astfel, cel care a fost botezat cu foc – așadar în cuvântul învățăturii – este firesc și necesar să înfrunte răutatea păcatelor"[32].

Prin botez, se restaurează chipul lui Dumnezeu în om și începe procesul dobândirii asemănării cu Dumnezeu[33] și modelarea omului lăuntric: „Și precum ceara primește în sine întipărirea formei modelate și se potrivește cu precizie formei care se întipărește în ea, tot astfel și noi, după ce am primit întipărirea învățăturii Evangheliei, să dăm formă omului lăuntric"[34].

Noul botezat, asemenea unui prunc, are nevoie să fie îmbrăcat, iar noul lui veșmânt este Însuși Hristos: „Fiindcă cel care a fost născut se cuvine a fi îmbrăcat precum spune Apostolul: «*Căci câți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați îmbrăcat*»[35]"[36]. Pruncul trebuie însă și hrănit, iar Sfântul Vasile va vorbi în continuare despre Sfânta Euharistie, hrana desăvârșită a creștinului: „Este însă nevoie ca acum să fim hrăniți cu merindea vieții veșnice, pe care ne-a dăruit-o din nou Însuși Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, când spune: «*Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu*»[37]"[38].

Se atrage atenția asupra primejdiei pe care o reprezintă împărtășirea cu nevrednicie: „Ce s-ar putea spune atunci despre cel care cu îndrăzneală bea sângele și mănâncă trupul Domnului nostru Iisus Hristos cu nepăsare și fără folos și prin aceasta mai mult Îl întristează pe Duhul Cel Sfânt? Însă cine cutează să bea și să mănânce fără a fi silit de iubirea [pentru Dumnezeu]? Astfel că, precum s-a hotărât, acesta nu mai trăiește pentru sine, ci pentru Cel

---

[32] *Despre Botez*, Cartea I, II, 10.

[33] „Rațiunea nașterii de sus este asemănarea [cu Dumnezeu]." (*Despre Botez*, Cartea I, II, 8).

[34] *Despre Botez*, Cartea I, II, 7.

[35] *Gal.* 3, 27.

[36] *Despre Botez*, Cartea I, II, 27.

[37] *Mt.* 4, 4.

[38] *Despre Botez*, Cartea I, III, 1.

Care a murit și a înviat pentru noi, Domnul nostru Iisus Hristos. Trebuie, așadar, ca acela care se apropie de trupul și sângele lui Hristos, întru pomenirea Celui Care a murit și a înviat, nu doar să se purifice de întinarea trupului și a sufletului, ca să nu mănânce și să nu bea spre judecată, ci să și dovedească lucrătoare amintirea Celui Care a murit și a înviat pentru noi. Și așa, murind păcatului, lumii și lui însuși, să trăiască pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru"[39].

În finalul tratatului, Sfântul Vasile răspunde unor întrebări și nelămuriri concrete privind aspecte morale și spirituale ale vieții creștine. Cel botezat în cuvântul de foc al învățăturii lui Hristos va pune în lucrare acest cuvânt în întreaga sa viață: „Cel care este botezat cu botezul Evangheliei se îndatorează să trăiască potrivit Evangheliei [...] Astfel, dacă acela care a fost tăiat împrejur într-o parte a trupului este dator să împlinească întreaga Lege, cu cât mai mult cel tăiat împrejur cu tăierea împrejur cea după Hristos este dator să împlinească toate cele spuse de Apostol! [Și această tăiere împrejur] este întru dezbrăcarea întregului trup al păcatelor cărnii, precum este scris: «*Eu m-am răstignit lumii, iar lumea mie*»[40] și: «*Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine*»[41]"[42]. Toată viața creștină este însă pusă sub semnul dragostei sincere[43] de Dumnezeu și de aproapele, care reprezintă adevărata împlinire a Noului Legământ.

Opera de față, de o simplitate și o profunzime demne de condeiul Sf. Vasile cel Mare, are menirea de a conștientiza pe cei botezați de înalta demnitate cu care au fost învredniciți, aceea de a fi casnici și prieteni ai lui Dumnezeu. Însă, această calitate presupune asumarea unor responsabilități deloc ușoare și valorificarea harului dăruit de Sfântul Duh prin apa sfințită a Botezului. „Noi credem cum ne-am botezat și, după cum credem, așa și preamărim"[44] va afirma Sf. Vasile cel Mare. Așadar, tratatul de față este o pledoarie

[39] *Despre Botez*, Cartea I, III, 3.
[40] *Gal.* 6, 14.
[41] *Gal.* 2, 20.
[42] *Despre Botez*, Cartea a II-a, Întrebarea I, 1.
[43] *Despre Botez*, Cartea a II-a, Întrebarea IX, 3.
[44] *Epistola 159*, II, în Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, PSB 3, serie nouă, pp. 246-247.

pentru viața creștină autentică, cea dusă în cadru liturgic și comunitar eclesial, întemeiat pe jertfă și iubire adevărată. Cuvintele următoare ale Sfântului Vasile sunt mai actuale ca oricând: „Este evident și mai presus de price tăgadă că, în lipsa iubirii, chiar dacă ar fi ținute rânduielile și îndreptările [Legii] ori ar fi păzite toate poruncile Domnului și s-ar pune în lucrare cele mai mari harisme, toate aceste fapte ar fi socotite ca fărădelegi, nu fiindcă harismele și îndreptările ar fi considerate astfel, după propria rațiune, ci fiindcă [Dumnezeu ia în considerare] intențiile acestora”[45].

Notă asupra ediției

Traducerea de față a fost realizată după ediția critică a textului stabilit de U. Neri în Basile de Césarée, *Sur le baptême*, introduction, traduction et anotation par Jeanne Ducatillon, în *Sources Chretiénnes*, no. 357, Paris, Èditions du Cerf, 1989, utilizând, alături de alte surse menționate, informații din studiul introductiv și note din această ediție, pentru prefațarea și adnotarea prezentului volum.

Se cuvine menționat faptul că se pot constata diferențe între citatele scripturistice din tratatul de față și versiunile actuale ale Scripturii. Deosebirile se datorează utilizării versiunii grecești a Vechiului Testament (*Septuaginta*) de către Sfântul Vasile, în vreme ce edițiile actuale ale Bibliei recurg și la textul ebraic.

La alcătuirea traducerii ne-am străduit să realizăm o sinteză între fidelitatea față de textul grecesc și o limbă românească fluentă, inteligibilă și plăcută. Frazele foarte lungi ale Sfântului Vasile au fost adeseori împărțite în fraze mai scurte, pentru a ușura înțelegerea cititorului modern, nefamiliarizat cu *perioada* grecească. Unele obscurități ale textului se datorează obscurității textului grecesc original, însă, pe cât a fost cu putință, respectând contextul și spiritul general al lucrării, am căutat să limpezim astfel de pasaje.

Ierom. Policarp Pîrvuloiu

---

[45] *Despre Botez*, Cartea I, II, 25.

Sfântul Vasile cel Mare

DESPRE BOTEZ

Cartea I

Cuvântul I

Despre faptul că mai întâi trebuie să fii învățat de către Domnul, și după aceea să devii vrednic de Sfântul Botez

1. Domnul[1] nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, după învierea din morți, a primit făgăduința lui Dumnezeu și Tatăl, rostită prin mijlocirea profetului David: „*Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut; cere de la Mine și-Ți voi da neamurile ca moștenirea Ta și marginile pământului, stăpânirea Ta*"[2]. [În acea clipă], chemând la Sine pe ucenicii Săi, arătându-le mai întâi toată puterea dăruită Lui de către Tatăl, le spune: „*Mi S-a dat toată puterea în cer și pe pământ*"[3]. Și atunci, trimițându-i, le zice: „*Mergând, învățați toate popoarele, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit*"[4]. De vreme ce poruncind Domnul, mai întâi: „*Învățați toate popoarele*" și, după aceea: „*Botezându-le*"[5] și cele următoare, voi, trecând prima sub tăcere, ne-ați cerut cuvânt despre cea de a

---

[1] Deoarece Sfântul Vasile folosește fraze foarte lungi, chiar de peste zece rânduri, am optat pentru segmentarea acestora în fraze mai scurte, spre a ușura urmărirea ideilor și înțelegerea textului.
[2] *Ps.* 2, 7-8.
[3] *Mt.* 28, 18.
[4] *Mt.* 28, 19.
[5] *Constituțiile Apostolice* (VII, 40, 3) și Sf. Atanasie cel Mare (*Discursul al doilea împotriva arienilor*, II, 42) disting aceleași două momente în cadrul acestui verset scripturistic.

doua. Noi însă, dacă nu am răspunde numaidecât, ne-am face potrivnici poruncii Apostolului, care grăieşte: *„Să fiţi mereu pregătiţi de răspuns celui care vă întreabă despre raţiunea [nădejdii voastre]”*[6].

V-am dat învăţătură despre botezul care are o slavă mai mare decât cel al fericitului Ioan[7], potrivit Evangheliei Domnului. Vom aminti câteva dintre cele spuse despre aceasta în de Dumnezeu insuflatele Scripturi. Totuşi, socotim că este necesar să dezbatem chestiunea pornind de la ordinea[8] predată de Domnul, astfel încât şi voi, mai întâi, să cunoaşteţi înţelesul lui *„învăţaţi!”*[9] şi, mai apoi, să primiţi în chip firesc învăţătura preaslăvitului botez. Apoi, să păşiţi pe calea cea bună a desăvârşirii, învăţând să păstraţi toate câte le-a poruncit Domnul propriilor Săi ucenici, precum este scris.

Aşadar, am auzit spunându-se: *„Învăţaţi!”*, însă este nevoie să amintim cele spuse în altă parte despre această poruncă, pentru a îndrepta mai întâi cugetul nostru spre a fi bineplăcut Domnului[10]. Şi, după aceasta, păzind ordinea cuvenită şi necesară, pe cât e cu putinţă, să reuşim a nu ne abate de la ţelul bineplăcut Domnului. Fiindcă este un lucru obişnuit pentru Domnul ca să limpezească [pasajele din Scriptură] formulate prea concis prin cele afirmate [mai clar] în alte locuri[11]. Astfel, *„adunaţi-vă comori în cer”*[12], rostit în chip simplu aici, este lămurit în alt loc în ce mod [se poate împlini], unde se spune: *„Vindeţi cele pe care le aveţi şi daţi-le milostenie;*

---

[6] *1 Pt.* 3, 15.

[7] Sf. Ioan Botezătorul. Însuşi Sfântul Ioan recunoaşte superioritatea botezului adus de Hristos, *„cel cu Duh Sfânt şi cu foc”*, spre deosebire de botezul său omenesc, cu caracter penitenţial *„prin apă”* (*Mt.* 3, 11). Sfântul Vasile reia în mai multe locuri această idee.

[8] Ideea existenţei unei „ordini” (τάξις) a poruncilor Domnului în Scriptură l-a preocupat constant pe Sfântul Vasile. În prima dintre *Regulile mari* ne spune: „Se cuvine mai întâi să fim învăţaţi dacă există o ordine şi o înlănţuire logică în poruncile Domnului, astfel încât una să fie prima, alta a doua şi aşa mai departe; ori dacă toate au aceeaşi valoare una în raport cu alta şi dacă trebuie toate considerate ca având aceeaşi întâietate, astfel încât, celui care o doreşte, îi este îngăduit să înceapă de unde voieşte, ca într-un cerc” (*traducerea noastră*).

[9] Sensul iniţial al verbului (tranzitiv) μαθητεύω este acela de „a face ucenici, a recruta discipoli, adepţi”.

[10] „A fi bineplăcut Domnului” în cuget, faptă şi vorbă constituie un laitmotiv al spiritualităţii basiliene.

[11] Este formulat aici un principiu clasic de hermeneutică biblică: pasajele mai dificil de înţeles din Scriptură sunt lămurite de altele mai limpezi.

[12] *Mt.* 6, 20.

faceți-vă pungi care nu se învechesc, o comoară în ceruri care nu se sfârșește"[13]. Și multe altele în același fel.

2. Așadar, a fi ucenic înseamnă a învăța de la Domnul tot ceea ce te apropie de Dânsul, astfel încât să-I urmăm Domnului, adică să-I ascultăm cuvintele, să credem și să ne supunem Lui ca unui stăpân, rege, medic și învățător al adevărului, în nădejdea vieții veșnice. Să rămânem în acestea precum este scris: „*Așadar, a grăit către iudeii care crezuseră în El: «Dacă veți rămâne în cuvântul Meu, sunteți cu adevărat ucenici ai Mei și veți cunoaște adevărul, iar adevărul vă va elibera»*"[14]. Evident, [vorbește despre] libertatea sufletului față de amara tiranie a diavolului și de eliberarea din robia patimilor. Fiindcă se spune: „*Cine săvârșește păcatul este rob al păcatului*"[15]. [Totodată, este o eliberare] și de osânda morții, precum ne învață și Apostolul Pavel, zicând: „*Căci pe Acesta Care nu a cunoscut păcatul, L-a făcut păcat pentru noi, ca să dobândim în El dreptatea lui Dumnezeu*"[16]. Și din nou: „*Căci, precum prin neascultarea unui singur om, mulți au fost făcuți păcătoși, la fel, prin ascultarea Unuia singur, mulți vor fi făcuți drepți*"[17].

Iar cel care crede în Domnul și se apropie de El pregătit pentru ucenicie trebuie mai întâi să învețe a renunța la orice păcat și apoi la toate pricinile care îl abat de la supunerea datorată Domnului, chiar dacă acestea i s-ar părea bune. Astfel, cel care săvârșește păcatul, care se încâlcește în plasa îndeletnicirilor acestei vieți și este îngrijorat pentru cele necesare existenței nu este cu în stare nici să-I slujească Domnului, nici să-I fie ucenic.

Domnul nu i-a grăit tânărului: „*Vino, urmează-Mă!*"[18] mai înainte de a-i porunci să vândă cele pe care le avea și să le dea săracilor. Însă nu i-a poruncit aceasta până ce [tânărul] nu a mărturisit:

---

[13] *Lc.* 12, 33.
[14] *In.* 8, 31-32.
[15] *In.* 8, 34.
[16] 2 *Cor.* 5, 21.
[17] *Rom.* 5, 19.
[18] *Mt.* 19, 21.

„Toate acestea le-am păzit"[19], fiindcă nu primise încă iertarea păcatelor[20] și curățirea de acelea prin sângele Domnului nostru Iisus Hristos. Dimpotrivă, slujea diavolului și se afla sub stăpânirea aceluia din pricina păcatului[21] care locuia în el, neputând să fie slujitorul Domnului, Care ne-a lăsat această poruncă statornică: *„Cel care săvârșește păcatul este rob păcatului, iar robul păcatului nu rămâne în casă"*[22]. Despre aceasta mărturisește și Pavel, care vorbește în Hristos și care scrie: *„Însă cine este rob al păcatului este liber față de dreptate"*[23]. Iar Domnul ne mai spune: *„Nimeni nu poate sluji la doi stăpâni"*[24] și cele următoare ...

Prin urmare, a dovedit prin acestea despre care ne-a dat învățătură în mod hotărât, dar felurit, că aceia care se arată îngrijorați pentru cele necesare vieții nu pot sluji lui Dumnezeu, nici nu-I pot fi ucenici; fapt despre care ne povățuiește și Apostolul, înfățișând problema mai pe larg când spune: *„Ce împărtășire este între dreptate și nelegiuire? Sau ce însoțire este între lumină și întuneric? Ce înțelegere între Hristos și Veliar? Sau ce parte are credinciosul cu necredinciosul? Sau ce învoială este între templul lui Dumnezeu și idoli?"*[25] Și iarăși, în chip răspicat: *„Trupul poftește împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului. Acestea se împotrivesc unul altuia, astfel încât să le faceți pe acelea pe care nu le voiți"*[26].

Dar ne-am înfățișa ca demni de rușine dacă nu ne-am aminti ceea ce spune [același Apostol]: *„Deoarece știm că legea este duhovnicească. Dar eu sunt trupesc, vândut spre robia păcatului. Fiindcă nu cunosc ceea ce săvârșesc. Căci nici nu fac binele pe care îl voiesc, ci răul pe care îl urăsc, pe acela îl săvârșesc. Iar dacă fac ceea ce nu*

---

[19] *Mt.* 19, 20.

[20] Prin botez se acordă iertarea păcatelor, totuși abia Sfânta Euharistie este cea care nimicește pe deplin rădăcinile și „spinii păcatelor", transfigurând și îndumnezeind pe om.

[21] Sf. Marcu Ascetul (*Filocalia I*) afirmă că, înainte de botez, diavolul lucrează în om din interior și abia după botez îl va ispiti din exterior.

[22] *In.* 8, 34-35.

[23] *Rom.* 6, 20.

[24] *Mt.* 6, 24.

[25] 2 *Cor.* 6, 14-16.

[26] *Gal.* 5, 17.

voiesc, recunosc că legea este bună. Însă acum nu eu fac aceasta, ci păcatul care locuiește în mine"[27].

Şi din această demonstraţie decurg numeroase concluzii, de pildă că acela stăpânit de păcat este incapabil să slujească Domnului, când [Apostolul] ne grăiește, arătându-ni-L limpede pe Cel Care ne-a răscumpărat de sub tirania [păcatului]: „*Om nefericit ce sunt! Cine mă va elibera de trupul morţii acesteia? Aduc mulţumire lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru*"[28]. Şi, după puţin, adaugă: „*Acum însă nu este nicio osândă asupra celor care sunt în Iisus Hristos și nu umblă potrivit trupului*"[29].

3. Iar prin cuvintele acestea, care sunt spuse și în altă parte, ne înfăţişează în chip lămurit marele har al iubirii de oameni a lui Dumnezeu, venit prin întruparea Domnului nostru Iisus Hristos: „*Căci, precum prin neascultarea unui singur om au fost făcuţi păcătoşi, la fel, prin ascultarea Unuia singur, mulţi vor fi făcuţi drepţi*"[30]. Şi în alt loc, contemplând minunata iubire de oameni a lui Dumnezeu cea în Hristos, spune: „*Căci pe Acesta Care nu a cunoscut păcatul, L-a făcut păcat pentru noi, ca să dobândim în El dreptatea lui Dumnezeu*"[31]. Așadar, dacă nu am primit în zadar harul lui Dumnezeu, potrivit celor deja amintite și altora asemenea, este nevoie să ne izbăvim mai întâi din robia diavolului. [Acesta din urmă], stăpânindu-l pe om prin păcat, îl îmboldește către relele pe care nu le voiește.

După acestea, tăgăduind toate cele de faţă și pe sine însuși și îndepărtându-se de împătimirea pentru grijile vieţii, se va fi făcut ucenic al Domnului, precum Însuși spune: „*Dacă vine cineva la Mine, să se tăgăduiască pe sine*[32], *să-și ridice crucea și să-Mi urmeze*"[33], ceea ce înseamnă: „Să devină ucenic al Meu". Acest lucru ne

[27] *Rom.* 7, 14-17.
[28] *Rom.* 7, 24-25.
[29] *Rom.* 8, 1.
[30] *Rom.* 5, 19.
[31] *2 Cor.* 5, 21.
[32] Verbul utilizat aici, ἀπαρνέομαι, înseamnă „a tăgădui, a nega, a repudia".
[33] *Mt.* 16, 24.

este transmis mai pe larg, mai deslușit și mai hotărât în Evanghelia după Luca, precum vom aminti peste puțină [vreme].

Așadar, vom fi răscumpărați din osânda unor astfel de păcate toți cei care credem prin harul lui Dumnezeu cel [dăruit] nouă prin mijlocirea Unuia-Născut al Său, Domnul nostru Iisus Hristos, Care zice: *„Acesta este sângele Meu, al Noului Legământ, care se varsă pentru mulți spre iertarea păcatelor"*[34]. Însă și Apostolul mărturisește când scrie: *„Iubiți-vă unii pe alții, precum și Hristos ne-a iubit și S-a dat pe Sine ca prinos și jertfă lui Dumnezeu"*[35], iar în alt loc: *„Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii"*[36] și multe de acest fel. Prin urmare, când ne-a dăruit izbăvirea de păcate, atunci a primit și omul eliberarea de păcat, din care ne-a răscumpărat Iisus Hristos, Domnul nostru, ca să ne putem apropia de Cuvântul. Și, iarăși spun, nu este vrednic[37] oricine să urmeze Domnului, fiindcă nu i-a spus tânărului: *„Vino, urmează-Mă!"* înainte de a-l îndemna: *„Vinde cele pe care le ai și le dă săracilor"*[38]. Și nici nu [l-a primit] mai înainte de a mărturisi că s-a curățit de toate încălcările [Legii] și mai înainte de a-I spune că a împlinit toate cele ce au fost grăite de Dumnezeu. Fiindcă și în acestea este necesar să păstrăm rânduiala.

Am fost învățați de către Domnul să disprețuim nu numai cele pe care le avem și cele necesare vieții, ci să defăimăm și pe cele hotărâte și împărțite nouă potrivit legii sau firii[39]. Domnul nostru Iisus Hristos a spus, într-adevăr: *„Cine iubește pe tatăl său sau pe mama sa mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine"*[40]. În același chip [se petrece aceasta] și privitor la restul rudelor apropiate, cu atât mai mult în cazul celor îndepărtați și al celor străini de

---

[34] *Mt.* 26, 28.

[35] *Ef.* 5, 2.

[36] *Gal.* 3, 13.

[37] Așadar, viața monahală și cea ascetică, în general, necesită o vocație specială.

[38] *Mt.* 19, 21.

[39] Distincție clasică în gândirea greacă încă din vremea primilor sofiști, aplicată legilor, moralei, limbajului (v. disputa Sfântului Vasile cu Eunomie) etc.: a aborda o problemă potrivit convenției (κατὰ νόμον) sau potrivit naturii (κατὰ φύσιν). Creștinul trebuie să-și înalțe cugetul nu doar mai presus de aspectele păcătoase ale realității materiale, ci și mai presus de cele firești, nepătimașe.

[40] *Mt.* 10, 37.

credință. [Domnul] adaugă, referitor la acestea, și: *„Cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează nu este vrednic de Mine"*[41]. Acest lucru îl orânduiește și Apostolul, scriind spre învățătura noastră: *„Eu m-am răstignit lumii, iar lumea mie"*[42] și: *„Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"*[43].

4. Din nou este [demnă] de amintit [spusa] Domnului, grăită fiecărei persoane[44]. Celui care Îi zicea: *„Îngăduie-mi mai întâi să merg și să-mi îngrop tatăl"*, [i-a răspuns]: *„Lasă morții să-și îngroape morții lor; tu însă, mergând, vestește Împărăția lui Dumnezeu"*[45]. Altuia care I-a zis: *„Îngăduie-mi mai întâi să merg și să-mi pun casa în rânduială"*, i-a [răspuns] cu mai mare dojană și pe un ton foarte amenințător, zicându-i: *„Nimeni punând mâna pe plug și întorcându-se îndărăt nu este potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu"*[46]. Așadar, orice [activitate] omenească trebuie împlinită fără întârziere și cu supunerea cuvenită Domnului, pe când cea care se împlinește cu zăbavă îl înstrăinează pe [săvârșitorul] ei de calitatea de ucenic al Domnului. Mai mult, deși acesta pare a se afla în rânduială, se face vrednic de o mai înspăimântătoare amenințare. [Domnul] legiferează aceasta în mod mai cuprinzător grăind: *„Dacă vine cineva la Mine, să se tăgăduiască pe sine, să-și ridice crucea și să-Mi urmeze"*[47].

Dar să ne readucem în minte cele grăite de Domnul către cel ce a zis: *„Fericit cel ce va mânca pâine în Împărăția lui Dumnezeu"*[48]. Învățăm astfel cât de înfricoșătoare [va fi] osânda mâniei și a strășniciei și cum acești [oameni] s-au înstrăinat de toată nădejdea cea bună.

---

[41] *Mt.* 10, 38.
[42] *Gal.* 6, 14.
[43] *Gal.* 2, 20.
[44] Sfântul Vasile utilizează aici termenul πρόσωπον cu sensul de „om în particular, persoană".
[45] *Lc.* 9, 59-60.
[46] *Lc.* 9, 61-62.
[47] *Mt.* 16, 24.
[48] *Lc.* 14, 15.

Despre acest fapt ne vorbește [Domnul] astfel: *„Un om oarecare a făcut cină mare și a chemat pe mulți; și a trimis în ceasul cinei pe slujitorul său ca să spună celor chemați: «Veniți, fiindcă toate sunt pregătite!» Și au început, unul câte unul, să-și ceară iertare. Cel dintâi i-a zis: «Țarină am cumpărat și am nevoie să ies ca s-o văd; te rog iartă-mă». Și altul a glăsuit: «Cinci perechi de boi am cumpărat și mă duc să-i încerc; te rog iartă-mă». Al treilea a spus: «Femeie mi-am luat și de aceea nu pot să vin». Și întorcându-se, slujitorul a grăit stăpânului său acestea. Atunci, mâniindu-se, stăpânul casei a grăit slujitorului său: «Ieși degrabă în drumurile cele largi și în ulițele cetății și adu-i aici pe săraci, pe paralitici, pe orbi și pe șchiopi». Și a zis slujitorul: «Doamne, s-a făcut precum ai poruncit și încă mai este loc». Și a zis stăpânul către slujitor: «Ieși pe drumurile și pe ulițele cetății și silește să intre, ca să mi se umple casa, căci vă spun: niciunul dintre bărbații aceia care au fost chemați nu va gusta din cina mea»"*[49].

Și iarăși, Însuși Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Cel Care a fost trimis de către Tatăl nu ca să judece, ci ca să mântuiască lumea[50], rămânând întru El și împlinind voia Bunului Dumnezeu și Părinte al Său, adaugă acestei vestiri neînduplecate o învățătură care să ne facă demni ucenici ai Lui și grăiește: „*Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său, pe mama sa, pe soția lui, pe copii, pe frați, pe surori și însuși sufletul său, nu poate fi ucenicul Meu*"[51]; fără îndoială, vorbește nu despre acea ură care se străduiește să ticluiască vicleșuguri, ci despre [ura][52] pentru cei care ne abat de la

---

[49] *Lc.* 14, 16-24.
[50] *In.* 12, 47.
[51] *Lc.* 14, 26.
[52] Ura de aici reprezintă nu sentimentul propriu-zis, ci delimitarea pedagogică și profilactică de cei care urăsc pe Hristos și Evanghelia Sa sau de cei care ne îndepărtează de Dumnezeu; cf. *Mt.* 5, 30: „*Și dacă mâna ta cea dreaptă te smintește pe tine, taie-o și o aruncă de la tine, căci mai de folos îți este să piară unul din mădularele tale, decât tot trupul tău să fie aruncat în gheenă*". Să dăm cuvântul altui mare pedagog creștin al Bisericii vechi, pentru a ne lămuri semnificația acestor pasaje biblice: „Dar nici acest cuvânt să nu ne tulbure, nici altul încă și mai greu, spus în alte cuvinte ale Evangheliei: «*Cel care nu urăște pe tatăl său și pe mama sa și pe copiii săi, ba încă și sufletul său, nu poate fi ucenic al Meu*». Că Dumnezeul păcii, Cel Care a poruncit să iubim chiar pe dușmanii noștri, nu aduce ură și vrajbă între cei care se iubesc cel mai mult. Iar dacă

virtutea cinstitoare de Dumnezeu către neascultare. Şi *„oricine* – spune [Domnul] – *nu-şi poartă crucea şi nu-Mi urmează nu poate fi ucenicul Meu"*[53]. Aceasta o făgăduim, după cât se pare, prin apa botezului, mărturisind că împreună [cu Hristos] ne răstignim, împreună murim, împreună ne îngropăm şi cele următoare, precum a fost scris[54].

5. Luând în considerare slăbiciunile noastre, [Domnul] a socotit de cuviinţă să ne întărească prin pilde inimile întru plinătatea adevărului. Şi astfel le-a făcut mai pregătite pentru ascultare prin cele spuse: *„Aşadar, cine dintre voi, voind să zidească un turn, nu stă mai întâi şi-şi face socoteala cheltuielii, dacă are cu ce să-l isprăvească? Astfel, ca nu cumva, punându-i temelia şi neputând să-l sfârşească, toţi cei care vor vedea să înceapă a-l lua în râs, zicând: acest om a început să zidească, dar n-a putut isprăvi. Sau care rege, pornind să se lupte în război cu alt rege, nu va sta mai întâi să se sfătuiască dacă va putea să întâmpine cu zece mii pe cel care vine împotriva lui cu douăzeci de mii? Iar de nu, încă fiind acela departe, îi trimite solie şi se roagă pentru pace. Aşadar, oricine dintre voi care nu se leapădă de tot ce are nu poate să fie ucenicul Meu. Bună este sarea, dar dacă şi sarea se va strica, cu ce va fi dreasă? Nici în pământ, nici în gunoi nu este de folos, ci o aruncă afară. Cine are urechi de auzit să audă"*[55].

---

trebuie să iubim pe duşmanii noştri, apoi de la aceia, mergând în sus prin analogie, trebuie să iubim şi pe cei care ne sunt cei mai apropiaţi; iar dacă trebuie urâţi cei de un sânge cu noi apoi, pogorând cuvântul, ar trebui urâţi cu mult mai mult duşmanii, şi astfel s-ar putea spune că cele două porunci ale Mântuitorului se anulează reciproc. Dar nu se anulează câtuşi de puţin; cel care nu se răzbună pe duşman şi nici nu cinsteşte pe tatăl său mai mult decât pe Hristos, acela face şi una şi alta cu acelaşi gând, cu aceeaşi dispoziţie sufletească si cu aceeaşi intenţie. Într-un caz, curmă ura şi facerea de rău, în celălalt caz, curmă timiditatea faţă de cei de acelaşi sânge, dacă aceştia îi vatămă mântuirea. Dacă tatăl sau fiul sau fratele cuiva sunt necredincioşi şi sunt piedică pentru mântuire şi obstacol spre viaţa cea de sus, cu aceia să nu fie de acord, nici să fie de aceeaşi părere cu ei, ci să pună capăt rudeniei trupeşti din pricina duşmăniei duhovniceşti" (Clement Alexandrinul, *Care bogat se va mântui?*, 22, 1-7, în Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea I, PSB 4, traducere de Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, pp. 49-50).

[53] *Lc.* 14, 27.

[54] *Rom.* 6, 3-6.

[55] *Lc.* 14, 28-35.

Dacă vom crede aceasta, ne vom elibera mai întâi de sub tirania diavolului, cu harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, în măsura în care ne vom înfrâna de la poftirea oricărui lucru diavolesc. Aceasta numai dacă nu vom arăta ca zadarnic acest har și dacă vom renunța nu doar la lume și la poftele stârnite de ea, ci și la îndreptățitele îndatoriri către alții și chiar la cele față de propria noastră viață[56], atunci când unele dintre acestea ne abat de la grabnica și neîntârziata supunere datorată lui Dumnezeu. Și în acest fel ne vom învrednici să devenim ucenici ai Domnului.

În rest, suntem învățați[57] de către Moise, de profeți, de evangheliști și de apostoli că toate cele văzute și cele nevăzute au fost create întru început de către Dumnezeu prin Fiul Unul-Născut al Său, Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos. Mai suntem învățați și despre cele ce sunt istorisite în de Dumnezeu insuflatele Scripturi, despre bunătatea și asprimea lui Dumnezeu pentru îndreptarea noastră prin îndelunga Lui răbdare, pentru a fi dovedită dreptatea Lui, despre prorocia privitoare la Întruparea Domnului nostru Iisus Hristos și despre lucrurile care există împreună și sunt opuse[58], despre Învierea cea preaslăvită din morți și Înălțarea [la cer], despre glorioasa arătare de la sfârșitul veacurilor, despre dogmele evanghelice, evlavia desăvârșită și bineplăcută Domnului întru iubirea lui Iisus Hristos, Domnul nostru, pentru nădejdea vieții veșnice și pentru Împărăția cerească, despre pedepsele și dreapta răsplată a celor ce săvârșesc cele neîngăduite, despre pedeapsa eternă[59]

[56] Cel care Îl urmează pe Hristos renunță la toate cele omenești, chiar și la cele firești; năzuiește, precum spune Sf. Ioan Scărarul, a depăși condiția umană: „Cel ce a biruit trupul a biruit firea. Iar cel ce a biruit negreșit a ajuns mai presus de fire. Și cel ce s-a făcut așa *«micșoratu-s-a cu puțin față de îngeri»* (*Evr.* 2, 7), ca să nu zic că deloc" (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, în *Filocalia*, vol. 1, traducere de Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 240). Această asceză și renunțarea cerută aici sunt specifice, în principal, monahismului.

[57] Urmează prezentarea unui *curriculum* sui generis al învățământului școlii de catehumeni din epoca Sf. Vasile cel Mare.

[58] Cele două firi ale Mântuitorului: divină și umană. Ἐναντίος are aici nu sensul de „opuse, antitetice", ci acela de „aflate în raport de contrarietate, de antinomie, divergente". Unirea celor două naturi, una creată, alta necreată, este un fapt mai presus de înțelegerea omenească.

[59] *Mt.* 25, 46.

a celor ce dispreţuiesc cele îngăduite, despre cei ce au vieţuit cu vrednicie în sănătoasa credinţă a Evangheliei lui Dumnezeu[60], care este lucrată prin iubirea lui Hristos[61] pentru nădejdea vieţii veşnice şi a Împărăţiei cereşti cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru.

Cuvântul al II-lea

În ce fel este botezat cineva cu acel botez care este [poruncit] în Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos

1. Prin porunca Domnului nostru Iisus Hristos ni s-a poruncit să ne iubim unii pe alţii, precum ne-a iubit El[62]. De vreme ce şi prin Apostolul Pavel am fost învăţaţi să ne îngăduim unii pe alţii în iubire[63], am primit şi eu, cu inimă înflăcărată, porunca evlaviei Voastre[64] întru Hristos [de a vorbi] despre preaslăvitul botez potrivit Evangheliei lui Iisus Hristos. Nu [socotesc] că aş fi demn să vorbesc despre acesta, ci [doresc] să contribui şi eu cu ceva, asemenea celor doi bănuţi aruncaţi de văduvă[65]. Şi pentru aceasta am nevoie de rugăciune de la toţi cei ce-L iubesc pe Dumnezeu, astfel încât, prin harul Bunului Dumnezeu şi al Hristosului Său, Bunul şi Sfântul Duh să ne înveţe şi să ne reamintească cele auzite de la Domnul[66]. Şi în acest fel să ne îndrepte mintea în calea păcii şi a învăţăturii sănătoase, întru zidirea credinţei, ca să se împlinească şi în noi şi în voi aceasta: *„Dă înţeleptului prilej şi va fi şi mai înţelept"*[67].

În afară de aceasta, se cuvine ştiut că mai întâi trebuie să te laşi învăţat, şi abia mai apoi să te învredniceşti de preaminunatul botez. Fiindcă astfel a poruncit ucenicilor Săi Domnul şi Dumnezeul

[60] *Filip.* 1, 27.
[61] *Gal.* 5, 6.
[62] *In.* 13, 34.
[63] *Ef.* 4, 2.
[64] Formulă de politeţe frecventă în Antichitatea creştină, adresată atât clerului superior, cât şi celui inferior.
[65] *Lc.* 21, 1-3.
[66] *In.* 14, 26; 16, 13.
[67] *Pr.* 9, 9.

nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul Dumnezeului Celui viu. Așadar, v-am dat învățătură separat despre cele spuse de Însuși Domnul privitoare la cei ce doresc să devină ucenicii Lui. În continuare, vom aminti numai puține dintre nenumăratele Sale [învățături].

Atunci când ne vom naște de sus[68], vom vedea Împărăția lui Dumnezeu, precum a fost făgăduit. Astfel, cred că vom intra în Împărăția lui Dumnezeu după ce ne vom fi născut din apă și din Duh[69]. Pentru aceasta, este nevoie să vă înfățișez câteva dintre cele multe spuse despre Împărăția lui Dumnezeu, ca să nu ne îndepărtăm în niciun chip de aceasta. Căci în viață „puțin lucru nu este deloc puțin lucru", precum ne spune înțeleptul nostru[70], iar lucrul este limpede și mai convingător dacă ar fi să discutăm despre scrupulozitatea cu care erau cercetați cei meniți preoției sau animalele afierosite jertfei. Astfel, omul nu mai era ales în preoție, iar animalul nu mai era primit ca jertfă dacă se găsea în aceștia cel mai mic cusur sau vreo schilodire[71], nu doar a vreunui membru, ci chiar a vreunei părți a acestuia, de pildă a lobului urechii, precum este scris[72]. Despre ele scrie și Apostolul: *„Și acestea li s-au întâmplat acelora ca preînchipuiri ale viitorului și au fost scrise spre povățuirea noastră, la care au ajuns sfârșiturile veacurilor"*[73]. Iar Domnul, arătând limpede superioritatea [învățăturilor Sale], spune: *„Mai mare decât templul este aici"*[74] și ne mai dovedește că trebuie să ne îngrijim cu și mai mare sârguință de suflet când zice: *„Cui i s-a încredințat mult, mai mult i se va cere"*[75].

---

[68] *In.* 3, 7.
[69] *In.* 3, 5.
[70] De fapt este vorba despre o culegere de aforisme antice, intitulată: *Sentințele lui Sextus.* Avertismentul este foarte instructiv: și aspectele cele mai neînsemnate ale vieții, dacă sunt neglijate, pot contribui la pierderea mântuirii. Cf. *Lc.* 16, 10: *„Cel ce este credincios în foarte puțin și în mult este credincios; și cel ce e nedrept în foarte puțin și în mult este nedrept".*
[71] Dacă în Vechiul Testament acceptarea jertfei aduse lui Dumnezeu era condiționată de integritatea fizică, în Noul Testament, Dumnezeu cere integritatea spirituală și absența metehnelor sufletești.
[72] *Lev.* 20 și 22.
[73] *1 Cor.* 10, 11.
[74] *Mt.* 12, 6.
[75] *Lc.* 12, 48.

2. Aşadar, să ne amintim acum despre Împărăţia cerurilor. Domnul nostru Iisus Hristos, când Şi-a început învăţătura Sa prin rostirea fericirilor, prima pe care a rostit-o a fost cea care conţine făgăduinţa Împărăţiei cerurilor. Căci spune: *„Fericiţi cei săraci cu duhul, fiindcă a lor este Împărăţia cerurilor"*[76]; iar în a opta zice: *„Fericiţi cei prigoniţi din pricina dreptăţii, fiindcă a lor este Împărăţia cerurilor"*[77]. Şi iarăşi, profeţind despre binecuvântarea din clipa răsplătirii, ne vorbeşte prin pilda păstorului: *„Veniţi, binecuvântaţii Tatălui Meu, şi moşteniţi Împărăţia pregătită vouă de la întemeierea lumii. Căci am flămânzit şi Mi-aţi dat să mănânc"*[78] şi următoarele.

În Evanghelia după Luca, în alt timp şi în alt loc, precum ne arată cele scrise, înfăţişând din nou fericirile, Domnul grăieşte: *„Fericiţi cei săraci cu duhul, fiindcă a lor este Împărăţia cerurilor"*[79]; şi din nou: *„Nu te teme, turmă mică, fiindcă Tatăl vostru a binevoit să vă dea Împărăţia. Vindeţi averile voastre şi daţi-le milostenie. Faceţi-vă pungi care nu se învechesc, comoară neîmpuţinată în ceruri"*[80]. Astfel, prin acestea şi prin unele ca acestea, se învredniceşte cineva de Împărăţia cerurilor.

Iar despre cele fără de care nu poate cineva să intre în Împărăţia cerurilor, vorbeşte Domnul în Evanghelia după Matei şi spune[81]: *„Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor şi a fariseilor, nu veţi intra în Împărăţia cerurilor"*[82]; şi din nou: *„Dacă nu vă veţi întoarce şi nu veţi fi precum copiii, nu veţi intra în Împărăţia cerurilor"*[83]; şi iar: *„Cine nu va primi Împărăţia cerurilor ca un copil nu va intra în ea"*[84]. Iar în [Evanghelia] după Ioan îi spune lui Nicodim: *„Dacă nu se va naşte cineva de sus, nu va putea vedea*

---

[76] *Mt.* 5, 3.
[77] *Mt.* 5, 10.
[78] *Mt.* 25, 34-35.
[79] *Lc.* 6, 20.
[80] *Lc.* 12, 32-33.
[81] Această exprimare pleonastică a *verba dicendi* („a vorbi zicând, a întreba spunând") este un „tic" stilistic specific ebraic şi care a pătruns, prin intermediul limbii greceşti a *Septuagintei* şi a *Noului Testament*, în limba greacă patristică.
[82] *Mt.* 5, 20.
[83] *Mt.* 18, 3.
[84] *Mc.* 10, 15.

Împărăția lui Dumnezeu"[85]; și: „*Dacă nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu*"[86].

3. Dacă însă lipsește o singură învățătură dintre acestea, este evident că sunt primejduite și celelalte. Căci spune Domnul: „*Nicio iotă sau o virgulă nu vor trece din Lege până ce se vor împlini toate*"[87]. Cu atât mai mult [o iotă] din Evanghelie, fiindcă Domnul Însuși ne-o spune: „*Cerul și pământul vor trece, însă cuvintele Mele nu vor trece*"[88]. Despre acestea ne încredințează și Apostolul Iacov, cu claritate, prin cuvintele: „*Cine ar împlini toată Legea, dar va greși față de o singură [poruncă], va fi vinovat față de toate*"[89].

A învățat să vorbească astfel datorită celor pe care le-a spus Domnul, când, după ce l-a numit fericit și după mărturisirea și făgăduințele cele mai presus de oameni[90], l-a amenințat pe Apostolul Petru: „*Dacă nu te voi spăla, nu vei avea parte împreună cu Mine*"[91].

Iar, pe de altă parte, Apostolul Pavel, „*împlinind în trupul său lipsurile necazurilor lui Hristos pentru trupul Său, care este Biserica*"[92], vorbind în Hristos, mărturisește că acela care a căzut sub osânda morții nu se poate învrednici de Împărăția cerurilor. Altădată, spune mai răspicat: „*Cei care săvârșesc acestea sunt vrednici de moarte*"[93]. Dar [să observăm faptul că] nu a spus: „Cei care fac acestea", ci: „*Cei care săvârșesc unele ca acestea nu vor moșteni Împărăția cerurilor*"[94]; și iarăși, în mod mai cuprinzător: „*Fiindcă nedrepții nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu*"[95]; și în altă parte la fel.

Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, în Evanghelia după Luca, zice: „*Nimeni, punând mâna pe plug și întorcându-se îndărăt, nu este*

[85] *In.* 3, 3.
[86] *In.* 3, 5.
[87] *Mt.* 5, 18.
[88] *Mt.* 24, 35.
[89] *Iacov* 2, 10.
[90] Cf. *Mt.* 16, 16-17.
[91] *In.* 13, 8.
[92] *Col.* 1, 24.
[93] *Rom.* 1, 32.
[94] *Gal.* 5, 21.
[95] *1 Cor.* 6, 9.

potrivit pentru Împărăția lui Dumnezeu"[96]. În acestea trebuie să observăm că nu pentru multe păcate, ci și pentru unul singur, osânda este înfricoșătoare și nestrămutată. Și aceasta fiindcă, deși aparține celor îngăduite, această faptă nu aduce cu sine decât o simplă întârziere a supunerii datorate Stăpânului din mai multe motive, supunere care trebuie să fie lipsită de dezvinovățire, foarte grabnică și de neclintit.

Deci, din acestea toate și din altele la fel cu acestea, suntem învățați că trebuie să le împlinim pe toate pe deplin și potrivit legii, fiindcă în acestea se arată făgăduința Împărăției cerurilor și fără acestea ne lipsim de harul Împărăției. Să ne păzim de acele lucruri prin care nimeni nu va moșteni Împărăția cerurilor. Și astfel, așteptând [cu nădejde], să devenim demni de făgăduință. Căci trebuie să arătăm sârguință pentru a fi bineplăcuți Domnului, îndepărtându-ne nu doar de orice răutate, ci să fim neprihăniți și fără cusur în tot cuvântul lui Dumnezeu. Înfățișându-ne învățătura despre măreția și negrăita iubire dovedită de Dumnezeu și Hristosul Său pentru noi, în vederea dreptății și mântuirii noastre, [Apostolul Pavel] adaugă: „*Nedând întru nimic vreo sminteală, ca să nu fie defăimată slujirea noastră, ci în toate înfățișându-ne ca slujitori ai lui Dumnezeu*"[97].

4. Fiindcă, precum cel sărac cu duhul, dacă nu a fost născut din apă și din Duh, nu poate intra în Împărăția cerurilor, din pricina poruncii, tot așa [nu va intra] nici „*dacă nu va prisosi dreptatea sa mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor*"[98] sau, dacă îi va lipsi vreuna dintre cele cerute de aceeași poruncă, nu se va învrednici de Împărăție. Pentru că este scris: „*Ca să Și-o înfățișeze Sieși ca Biserică preaslăvită, neavând vreo pată sau vreo zbârcitură ori altceva din acestea, ci să fie sfântă și fără de prihană*"[99]. Și multe de acest fel, pe care dacă le citește cineva cu râvnă, se va încredința în mod sta-

[96] *Lc.* 9, 62.
[97] 2 *Cor.* 6, 3-4.
[98] *Mt.* 5, 20.
[99] *Ef.* 5, 27.

tornic despre faptul că trebuie să le împlinească pe toate spre a se învrednici de Împărăţia cerurilor.

Însă, [din fericire, mai] există şi câte unul căruia îi prisoseşte dreptatea şi, fiind născut de sus, a împlinit cele rămase pentru desăvârşire, împreună cu toate virtuţile pe care sunt întemeiate fericirile, şi care este mărturisit ca lucrător al acestora şi al unora ca acestea. Cât priveşte învăţătura despre naşterea de sus, o vom prezenta, cu harul lui Dumnezeu, puţin mai încolo.

Însă, precum am spus mai înainte, porunca dată de evlavia Voastră a cerut de la noi cuvânt despre preaminunatul botez potrivit Evangheliei. După cele spuse despre Împărăţia cerurilor, urmează în chip firesc să discutăm, pe scurt, pentru a ne lămuri care este deosebirea între botezul lui Moise şi cel al lui Ioan. Şi aşa, vom fi demni să înţelegem care este superioritatea uimitoare a botezului Domnului nostru Iisus Hristos în neasemuita măreţie a slavei Sale. Fiindcă Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, a spus că aici este mai mult decât templul, decât Iona şi decât Solomon[100]. Şi Apostolul, istorisind mai înainte slava neapropiată de care se învrednicise Moise întru slujirea Legii iudeilor, mărturiseşte adăugând: „*Şi nici măcar nu este slăvit ceea ce era slăvit în această privinţă, faţă de slava cea covârşitoare*"[101]. Şi Ioan Botezătorul, faţă de care nu a fost nimeni mai mare dintre cei născuţi din femeie[102], mărturiseşte cândva, spunând: „*Acela trebuie să crească, iar eu să mă micşorez*"[103]; în alt loc însă: „*Eu vă botez cu apă spre pocăinţă [...] Acela însă vă va boteza cu Duh Sfânt şi cu foc*"[104]; şi multe de acest fel. Dar, cu cât Se deosebeşte Duhul de apă, evident cu atât este mai presus Cel Care botează cu Duh faţă de cel ce botează cu apă şi la fel şi botezul [cu Duh faţă de cel cu apă]. Astfel încât, însuşi cel lăudat de Domnul aşa de mult şi în acest chip, [Sfântul] Ioan, ne spune fără să se ruşineze: „*Nu sunt potrivit să-I dezleg cureaua încălţămintei*"[105].

[100] *Mt.* 12, 41-42.
[101] 2 *Cor.* 3, 10.
[102] *Mt.* 11, 11.
[103] *In.* 3, 30.
[104] *Mt.* 3, 11.
[105] *Mc.* 1, 7.

5. Din acestea reiese superioritatea botezului adus de Hristos, potrivit Evangheliei. Cu toate că nu putem să înțelegem acestea după sensul lor, mai cucernic și mai de folos este să le grăim din Scripturi, pe cât ne va ajuta Dumnezeu. Prin urmare, botezul fiind dat prin Moise, mai întâi am cunoscut deosebirea dintre păcate. Fiindcă nu toate păcatele au harul iertării[106]. Mai apoi, [păcatele] cereau diferite jertfe, care trebuiau împlinite cu strictețe și în amănunt, pentru a discerne la vremea potrivită între neprihănire și întinare. Mai apoi, s-a hotărât și observarea atentă a zilelor și a anotimpurilor. Și atunci a fost primit botezul ca o pecetluire a purificării.

Însă botezul lui Ioan era superior în nenumărate privințe. Fiindcă nu făcea nicio deosebire între păcate, nu cerea deosebire între jertfe, nu discernea cu scrupulozitate neprihănirea[107], nici nu observa atent zilele și anotimpurile. Și fiindcă, ajungând ca nimeni altul și fără nicio întârziere la harul lui Dumnezeu și al Hristosului Său, oricine venea la el mărturisindu-și păcatele – oricâte și ori de ce fel erau – și se boteza în râul Iordan îndată primea și iertarea păcatelor.

Însă Botezul Domnului este infinit mai însemnat și mai valoros decât tot ce este omenesc, având o slavă mai presus de orice dorință sau năzuință omenească. Iar superioritatea harului și a puterii este atât de mare, precum soarele întrece stelele [în strălucire]. Însă, dacă ne reamintim acum mai curând de spusele sfinților[108], vom înfățișa mai temeinic superioritatea sa cea mai presus de asemănare. Însă, pentru aceasta nu trebuie să păstrăm tăcerea, ci să folosim drept călăuză cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos. Și astfel, suntem nevoiți să vorbim ca în oglindă și în ghicitură[109], pentru a nu

---

[106] Situația despre care vorbește aici Sfântul Vasile este cea de dinaintea venirii harului Întrupării și Jertfei Mântuitorului, când sacrificiile veterotestamentare nu puteau ierta toate păcatele. „Botezul" Legii vechi era o simplă purificare rituală și simbolică.

[107] Mai exact puritatea rituală.

[108] Sfinții Părinți anteriori arhiepiscopului Cezareei Capadociei. Superioritatea Botezului Mântuitorului asupra celui al Sf. Ioan Botezătorul constituie un loc comun al Tradiției creștine.

[109] *1 Cor.* 13, 12.

fi disprețuită sau micșorată slava cuvântului prin tâlcuirea noastră, din pricina slăbiciunii trupului. Și aceasta în așa fel încât să ne minunăm de măreția iubirii de oameni și de îndelunga răbdare a Bunului Dumnezeu, Care pe cei ce se bâlbâie[110] îi înalță la splendoarea dragostei și a harului cel în Iisus Hristos.

6. Așadar, Domnul nostru Iisus Hristos a spus: *„Dacă nu se va naște cineva de sus, nu va putea vedea Împărăția lui Dumnezeu"*[111]; și din nou: *„Dacă nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu"*[112]. La învierea Lui a fost împlinită în El profeția lui David, prin care vorbește Persoana lui Dumnezeu și Tatăl: *„Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut; cere de la Mine și-Ți voi da neamurile ca moștenirea Ta și marginile pământului, stăpânirea Ta"*[113], lucru care s-a și petrecut și se află în fața ochilor tuturor[114]. Astfel, după învierea Sa din morți, rânduind ucenicilor Săi o altă poruncă în locul celei dintâi care îi oprea să umble în căile păgânilor, spune: *„Mergând, învățați toate popoarele, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"*[115]. Este necesar să discutăm despre sensul fiecărui cuvânt în parte pentru a le înțelege prin credință[116]. Și vom vorbi astfel în măsura în care ni se va dărui, prin rugăciunile obștești, cuvânt pentru deschiderea gurii noastre. Pentru că este scris: *„Dacă nu veți crede, nici nu veți înțelege"*[117]; și iar: *„Am crezut, și de aceea am vorbit"*[118]. Iar eu sunt încredințat că nu am primit la întâmplare, simplu și din obișnuință folosirea numirilor, a cuvintelor și a lucrurilor din Sfânta Scriptură de la Dumnezeu și de la Hristosul Său, de la profeți, evangheliști și apostoli; dimpotrivă, abia după ce [numirile] au fost alese și probate de către

[110] Pe cei care amuțesc și abia mai pot îngăima ceva în fața copleșitoarelor taine ale dumnezeirii, asemenea lui Moise (cf. *Ieș.* 4, 10).
[111] *In.* 3, 3.
[112] *In.* 3, 5.
[113] *Ps.* 2, 7-8.
[114] Aluzie la prodigioasa răspândire a creștinismului pe parcursul veacului al IV-lea d.Hr.
[115] *Mt.* 28, 19.
[116] Credința este o formă de cunoaștere.
[117] *Is.* 7, 9.
[118] *Ps.* 115, 1.

Duhul Sfânt în vederea cugetării evlavioase. Dar această [cunoaștere] nu este deplină[119], ci în parte, și, atât cât este, am înfățișat-o pentru a o adăuga învățăturii sănătoase care ne este pusă înainte[120]. Și aceasta pentru a călăuzi pe cei care cugetă în mod evlavios către înțelegerea judecăților și dogmelor dreptei credințe. Trebuie ca și noi să luăm aminte cu mare minuțiozitate și precizie la fiecare cuvânt, spre a putea alege cugetarea potrivită pentru țelul chemării de sus. Și vom împlini aceasta dacă, pentru rugăciunile obștești, ne va dărui putere Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, ca să se petreacă și în noi precum grăiește Apostolul: *„Toate le pot în Hristos, Care mă întărește"*[121].

7. Prin urmare, [să vorbim] acum despre [nașterea] de sus. Consider că prin această expresie se vorbește mai clar despre îndreptarea [stării] de necurăție păcătoasă de dinaintea nașterii [din nou prin botez], precum spune Iov: *„Nimeni nu este curat de întinare, chiar dacă viața lui ar fi de o zi"*[122]. Iar David, tânguindu-se, grăiește: *„În fărădelegi m-a zămislit și în păcate m-a conceput maica mea"*[123]. Iar Apostolul mărturisește și el aceasta: *„Căci toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu. Îndreptându-se în dar, prin harul Aceluia Care ne-a răscumpărat, prin Iisus Hristos, pe Care Dumnezeu L-a pus înainte ca jertfă de ispășire prin credința în sângele Lui"*[124]. De aceea și iertarea păcatelor a fost dată celor care cred, aceasta spunând-o și Domnul: *„Acesta este sângele Meu, al Noului*

[119] Niciodată nu va fi în stare vreun om să epuizeze conținutul tainelor celor mai presus de fire ale creștinismului.

[120] Principala contribuție a teologului este sporirea tezaurului de experiență duhovnicească și de trăire autentică al Bisericii și abia mai apoi îmbogățirea credinței prin noi scrieri teologice.

[121] *Filip.* 4, 13.

[122] *Iov* 14, 4-5. Citatul este potrivit versiunii din *Septuaginta*. În edițiile biblice românești curente este utilizat textul masoretic: *„Cine ar putea să scoată ceva curat din ceea ce este necurat? Nimeni! Deoarece zilele lui sunt măsurate"*. Precum se observă, textul *receptus* al Bisericii orientale în veacul al IV-lea era *Septuaginta*.

[123] *Ps.* 50, 6.

[124] *Rom.* 3, 23-25.

Legământ, care se varsă pentru mulți spre iertarea păcatelor"[125]. Și despre acestea mărturisește iarăși Apostolul, zicând: *„Potrivit bunei socotințe a voii Lui, spre lauda slavei harului Său, pe care ni l-a dăruit prin Cel iubit, întru Care avem răscumpărarea prin sângele Lui și iertarea greșelilor, după bogăția harului Său, pe care l-a făcut să prisosească în noi"*[126].

Astfel, o statuie sfărâmată și zdrobită, care a pierdut glorioasa înfățișare de dinainte a împăratului, își redobândește slava propriei imagini și vechea strălucire prin modelarea de către un meșter bun și iscusit. În același fel și noi pătimim de pe urma neascultării poruncii[127], după cum este scris: *„Omul, fiind în cinste, nu a înțeles; s-a alăturat vitelor celor lipsite de minte și s-a asemănat lor"*[128]. Să ne îndreptăm din nou către prima slavă a chipului lui Dumnezeu. Căci, spune [Scriptura], *„Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul și după asemănarea Sa"*[129].

Cum s-a petrecut aceasta, ne învață Apostolul Pavel, zicând: *„Mulțumim însă lui Dumnezeu, fiindcă, deși erați robi ai păcatului, v-ați supus din toată inima îndreptarului învățăturii căreia ați fost încredințați"*[130]. Și precum ceara primește în sine întipărirea formei modelate și se potrivește cu precizie formei care se întipărește în ea, tot astfel și noi, după ce am primit întipărirea învățăturii Evangheliei, să dăm formă omului lăuntric, împlinind ceea ce ne-a fost spus de Domnul în chip de poruncă: *„Dezbrăcându-ne de omul cel vechi, împreună cu faptele lui, și îmbrăcându-ne cu cel nou, care se înnoiește întru cunoaștere, după chipul Celui Ce l-a zidit"*[131]. Și multe de felul acestora.

8. Iar rațiunea potrivit căreia trebuie să fim născuți din apă, a arătat-o Pavel, vorbind în Hristos, în chip dogmatic: *„Oare nu știți, fraților, că toți câți în Hristos Iisus ne-am botezat întru moartea Lui*

[125] *Mt.* 26, 28.
[126] *Ef.* 1, 5-8.
[127] Așadar, neascultarea lui Adam a antrenat o decădere ontologică a firii umane.
[128] *Ps.* 48, 12.
[129] *Fac.* 1, 27.
[130] *Rom.* 6, 7.
[131] *Col.* 3, 9-10.

ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morţi prin slava Tatălui, aşa să umblăm şi noi întru înnoirea vieţii; căci, dacă am fost altoiţi pe El prin asemănarea morţii Lui, atunci vom fi părtaşi şi ai învierii Lui, cunoscând aceasta, că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului. Căci acela care a murit a fost îndreptăţit faţă de păcat. Iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom şi vieţui împreună cu El, ştiind că Hristos, înviat din morţi, nu mai moare. Moartea nu mai are stăpânire asupra Lui. Căci acela care a murit a murit păcatului o dată pentru totdeauna, iar cel ce trăieşte trăieşte lui Dumnezeu. Aşa şi voi, socotiţi-vă că sunteţi morţi păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru"[132]! Din acestea toate se înţelege că raţiunea naşterii de sus este asemănarea [cu Dumnezeu].

Însă nu se poate naşte cineva de sus dacă nu a primit harul lui Dumnezeu mai înainte, precum Apostolul a arătat cu claritate, atât în cele ce premerg botezului, cât şi în cele ce-i urmează. Căci începe de la: „*Dar Dumnezeu Îşi arată dragostea Sa faţă de noi prin aceea că Hristos a murit pentru noi când eram încă păcătoşi. Cu atât mai mult deci, acum, fiind îndreptaţi prin sângele Lui, ne vom izbăvi prin El de mânie. Căci, dacă, pe când eram vrăjmaşi, ne-am împăcat cu Dumnezeu prin moartea Fiului Său, cu atât mai mult [acum], împăcaţi fiind, ne vom mântui prin viaţa Lui*"[133].

9. Şi multe de acest fel ni le înfăţişează, în mod lămurit şi plin de măreţie, marea şi negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu pentru darul iertării păcatelor, pentru stăpânirea şi puterea celor care sunt împlinite întru slava lui Dumnezeu şi a Hristosului Său, în nădejdea vieţii veşnice, prin Iisus Hristos, Domnul nostru. De aceea [Apostolul] spune: „*Precum prin greşeala unuia a venit osânda pentru toţi oamenii, aşa şi prin îndreptarea adusă de Unul a venit, pentru toţi oamenii, îndreptarea vieţii*"[134]. Şi când prezintă cele ce

---

[132] *Rom.* 6, 3-11.
[133] *Rom.* 5, 8-10.
[134] *Rom.* 5, 18.

urmează, spune în chip dogmatic: *„Oare nu știți, fraților, că toți cei care ne-am botezat în Hristos Iisus întru moartea Lui ne-am botezat?”*[135] Ca, după primirea harului, să ne împlinim împreună îndatoririle cele potrivit credinței lucrătoare prin iubire[136], pentru a desăvârși în noi bineplăcuta iubire a lui Dumnezeu cea în Hristos.

Astfel este nevoie de o mare și legiuită trudă pentru a nu primi în zadar un atât de mare și un asemenea har al iubirii lui Dumnezeu în Hristos, fiindcă și Apostolul glăsuiește: *„Căci pe Acesta Care nu a cunoscut păcatul, L-a făcut păcat pentru noi, ca să dobândim în El dreptatea lui Dumnezeu”*[137], *„împreună lucrăm și vă îndemnăm să nu fi primit în zadar harul lui Dumnezeu”*[138]. Fiindcă *„celui ce i s-a încredințat mult, mai mult i se va cere”*[139], grăiește neîncetat Domnul.

Aceasta se va petrece negreșit dacă vom urma cu exactitate cele spuse mai înainte [de Apostol] despre botez, pe care acesta le-a adăugat celor deja grăite despre această chestiune, și, totodată, dacă vom primi cu credință cele auzite prin harul lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Domnul nostru, în Duhul Sfânt. Și crezând, vom înțelege harul lui Dumnezeu și astfel, înțelegând, ne vom învrednici să împlinim iubirea cea întru Hristos, Care grăiește: *„Dacă știți acestea, sunteți fericiți dacă le veți împlini”*[140]. Căci *„înțelegere bună este tuturor celor ce fac acestea”*[141], precum mărturisește profetul. Și Însuși Unul-Născut al Dumnezeului Celui viu, înfățișând înfricoșătoarea și nestrămutata Judecată, cuvântează: *„Cel care a cunoscut voia stăpânului și nu a făcut-o va fi bătut mult”*[142]. Căci, nici dacă greșea din neștiință, nu rămânea nepedepsit.

10. Și pentru ca să fim îndrumați, precum s-a spus mai înainte, prin cuvintele și faptele cele vădite către înțelegerea dogmei mântuirii celei prin botez, să așteptăm cu râvnă, în deplina încredințare

[135] *Rom.* 6, 3.
[136] *Gal.* 5, 6.
[137] 2 *Cor.* 5, 21.
[138] 2 *Cor.* 6, 1.
[139] *Mt.* 12, 48.
[140] *In.* 13, 7.
[141] *Ps.* 110, 10.
[142] *Lc.* 12, 47.

a adevărului, cele ce ne pot lămuri mai bine. Și astfel să primim orice cugetare potrivită scopului evlaviei noastre.

[Apostolul] spune *„am fost botezați"* ca prin aceasta să fim învățați că, precum lâna este cufundată în vopsea, [la fel se petrece și cu noi][143]. Mai mult, Ioan Botezătorul proorocește despre Domnul că *„Acela vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc"*[144]. Se cuvine ca, luminați de strălucirea cunoașterii, să fim călăuziți la înțelegerea acestei mărețe lumini despre care vorbim. Fiindcă fierul cufundat în foc se învăpăiază[145] sub suflarea [foalelor] și, dacă are în el vreo impuritate, aceasta devine mai ușor de recunoscut și mai lesne de curățat. Și își mai schimbă nu doar culoarea, ci tăria și rigiditatea sa se preschimbă în moliciune, ajungând mai potrivit pentru a fi lucrat de mâinile meșterului și se armonizează pe deplin cu voința stăpânului. Astfel, devine din întunecat strălucitor și nu doar că se învăpăiază și strălucește, ci și pe cele apropiate le dogorește și le luminează. Tot astfel, cel care a fost botezat cu foc – așadar în cuvântul învățăturii[146] – este firesc și necesar să înfrunte răutatea păcatelor. Acesta își arată harul îndreptărilor, urăște și, precum este scris, este dezgustat de nedreptate datorită dorinței sale arzătoare de a ajunge purificat prin credința în puterea sângelui Domnului nostru Iisus Hristos: *„Acesta este sângele Meu, al Noului Legământ, care se varsă pentru mulți spre iertarea păcatelor"*[147]. Apostolul mărturisește și el: *„Întru Care avem răscumpărarea și prin sângele Lui iertarea păcatelor"*[148]. Și astfel, nu este curățit doar de toată nedreptatea și păcatul, ci și de toată întinarea trupului și a sufletului.

Atunci, cel ce a fost botezat întru moartea Domnului moare față de moarte sau, altfel spus, este mort față de păcat, față de sine

---

143 Așadar, botezul aduce o schimbare ontologică, ființială, a omului, nu doar o transformare morală.

144 *Mt.* 3, 11.

145 Comparație des utilizată în literatura patristică – de pildă, Sf. Ioan Damaschin – pentru a explica unirea ipostatică.

146 Printr-o frumoasă metaforă, învățătura lui Hristos devine un foc ce mistuie păcatele și răutatea din suflet, învăpăindu-l cu vâlvătaia iubirii harice.

147 *Mt.* 26, 28.

148 *Ef.* 1, 7.

însuși și față de lume. Așadar, trăiește de acum potrivit Întrupării, prin inimă, prin vorbire și prin făptuire, devenind o întrupare și un chip al învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos, așa cum ceara primește întipărirea chipului imprimat în ea, după cum este scris: *„Mulțumesc lui Dumnezeu, fiindcă, deși erați robi ai păcatului, v-ați supus din toată inima dreptarului învățăturii căreia i-ați fost încredințați"*[149]. Și așa se va învrednici să păzească ceea ce au săvârșit împreună [Dumnezeu și omul]: *„Ne-am îngropat împreună cu El, prin botez, întru moartea Lui"*[150]. Pentru care pricină? *„Pentru ca, precum Hristos S-a ridicat din morți prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții."*[151]

Se cuvine ca acela care a murit să fie îngropat, iar acela care a fost înmormântat [prin botez], întru asemănarea morții, să învie prin harul lui Dumnezeu în Hristos. Și, din cauza păcatelor, chipul omului său lăuntric nu va mai fi asemenea unui vas ars în foc[152]. Dimpotrivă, focul a dezvăluit păcatele sale și a primit iertare prin sângele lui Hristos, ca să strălucească prin îndreptările din noua sa viață întru Hristos asemenea pietrei[153] celei mai prețioase dintre toate.

11. Prin urmare, lepădându-ne de împietrirea venită din neascultare, să arătăm supunere și ascultare în porunci, să dăm strălucire fremătării duhului și ne vom elibera astfel de sub stăpânirea întunericului care azvârle în moarte, fiindcă *„plata păcatului este moartea"*[154]. Ca să se împlinească și în noi ceea ce grăiește Apostolul: *„Moartea a fost înghițită de biruință. Moarte, unde îți este boldul? Unde îți este, iadule, biruința?"*[155] Noi, cei care credem în Domnul, Soarele dreptății[156], vom fi luminați de către El și ne vom face demni, prin înțelegere și putere, să ne îndreptăm întru Acesta. Și nu

---

[149] *Rom.* 6, 17.
[150] *Rom.* 6, 4.
[151] *Rom.* 6, 4.
[152] *Naum* 2, 10; *Ioil* 2, 6.
[153] *Ps.* 117, 22.
[154] *Rom.* 6, 23.
[155] *1 Cor.* 15, 54-55.
[156] *Mal.* 3, 20.

numai că vom străluci ca zăpada, fiindcă nemincinos este Dumnezeu, Cel Care făgăduiește: *„Dacă vor fi păcatele voastre precum purpura, ca zăpada le voi albi"*[157], ci încă îi vom mai și lumina pe cei ce se apropie de noi. Atunci Îl vom auzi pe Domnul spunând: *„Voi sunteți lumina lumii"*[158]. Atunci vom auzi și vom săvârși aceasta: *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, astfel încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri"*[159]. Și, fără îndoială, Apostolul însuși ne aduce mărturie, zicând: *„Străluciți între voi ca niște luminători în lume, ținând cuvântul vieții, spre lauda mea în ziua lui Hristos"*[160].

Însă, cum nu se va arăta mai îmbelșugată înnoirea vieții, nu numai prin comparație cu elinii și cu oamenii lumești, ci și prin prisosul prin care suntem îndreptățiți față de Legea [evreiască]? Fiindcă nu doar că nu râvnim să ne sporim bunurile, precum oamenii lumești, dar nici pe cele prezente și pe cele ale noastre nu le revendicăm; noi ne aflăm gloria în a-i ajuta pe cei aflați în nevoi și astfel suntem mai presus de Legea [veche]. Căci nu trebuie să facem bine numai aproapelui, ci se cade să răsfrângem bunătatea noastră și asupra vrăjmașilor și asupra celor răi, lucrând potrivit poruncii Domnului nostru Iisus Hristos, Care a zis: *„Fiți milostivi, precum și Tatăl vostru Cel ceresc este milostiv"*[161].

Cum să nu umblăm întru înnoirea vieții și să nu ne desăvârșim dreptatea mai mult decât cea a fariseilor și a cărturarilor, de vreme ce ne supunem Domnului, Care grăiește: *„S-a spus celor de demult: «Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte». Eu însă vă spun vouă: «Nu vă împotriviți celui rău; iar cui te lovește peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt. Celui ce voiește să se judece cu tine și să-ți ia haina, lasă-i și veșmântul de deasupra*[162]*. Iar de te va sili cineva să mergi o milă, mergi cu el două»"*[163]?

---

[157] *Is.* 1, 18.
[158] *Mt.* 5, 14.
[159] *Mt.* 5, 16.
[160] *Filip.* 2, 15-16.
[161] *Lc.* 6, 46.
[162] Mai exact „pelerina, mantaua".
[163] *Mt.* 5, 38-41.

Fiindcă nu numai că nu ne răzbunăm pentru păcatele care au fost făcute împotriva noastră, precum ne îndrumă cărturarii și fariseii ca fiind îngăduit de Legea lui Moise, ci, dimpotrivă, dovedim îndelungă răbdare, fiind gata mai curând să îndurăm cele asemănătoare sau cele ce sunt mai înfricoșătoare. Și, în acest fel, le împlinim pe amândouă: moartea, pentru că nu ne lăsăm îmboldiți de mânie să-l înfruntăm pe cel care ne pricinuiește vătămarea, și înnoirea vieții în Domnul, prin care ne supunem celuilalt.

12. Însă, cum oare nu a murit față de Lege cel care nu cere înapoi ceea ce i-a fost răpit? Oare nu trăiește în Hristos cel care își lasă și mantaua? Și așa suntem învățați că se cuvine a depăși cu mult toată dreptatea cea după Legea [iudaică]. Însă nu trebuie doar să ne răstignim față de lume, ci să murim și față de Lege, precum ne-a învățat Apostolul în chip dogmatic. Căci zice cândva: *„Eu m-am răstignit față de lume și lumea față de mine. Însă nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"*[164]. Iar în altă parte, după lauda părților alese ale Legii de odinioară, spune: *„Ci eu pe toate le socotesc că sunt necurăție*[165]*, ca să-L pot dobândi pe Hristos. Și nu mă aflu având în Acesta dreptatea mea cea după Lege, ci pe aceea care este prin credință, ca să-L cunosc pe El și puterea învierii Lui și să fiu făcut părtaș la patimile Lui, făcându-mă asemenea cu El în moartea Lui, ca să pot ajunge cumva la învierea cea din morți"*[166]. Și puțin mai încolo, învățându-ne să cugetăm asemenea lui, grăiește mai categoric: *„Deci, câți suntem desăvârșiți aceasta să cugetăm"*[167].

13. În altă parte, ca și cum ar trebui să înfățișeze dogma în mod mai constrângător, [același Apostol] grăiește: *„Așa că și voi ați murit Legii, prin trupul lui Hristos, spre a fi ai altuia, ai Celui Care a înviat din morți, ca să aducem roade lui Dumnezeu. Căci, pe când eram în trup, patimile păcatelor, care erau prin Lege, lucrau în mădularele*

164 *Gal.* 2, 19-20.
165 Literal: „Excrement, baligă, gunoi".
166 *Filip.* 3, 8-11.
167 *Filip.* 3, 15.

noastre, ca să aducem roade morții; dar acum ne-am desfăcut de Lege, murind aceluia în care eram ținuți robi, ca noi să slujim întru înnoirea Duhului, iar nu după slova cea veche"[168]. Fiindcă „*litera* – adică Legea – *ucide, iar duhul* – altfel spus, cuvântul lui Hristos – *face viu*"[169]. După cum Însuși Domnul glăsuiește: „*Trupul nu folosește la nimic; duhul este cel care face viu. Cuvintele Mele sunt duh și sunt viață*"[170]. Și cel mai ales dintre Apostoli mărturisește, spunând: „*La cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice. Și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui viu*"[171].

Deoarece, dacă am păstra cu stăruință deplina încredințare a adevărului, am putea să ne izbăvim de acea cutremurătoare judecată despre care Moise a scris în chip profetic și amenințător: „*Proroc ca și mine va ridica Domnul Dumnezeul vostru. Pe acela să-l ascultați întru toate câte vă va porunci [...] Și va fi că pe orice suflet care nu va asculta de profetul acela îl voi nimici din popor*"[172]. Iar cel față de care nu este nimeni mai mare printre cei născuți din femei, Ioan Botezătorul[173], a spus în mod răspicat și înfricoșător: „*Cel care crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el*"[174].

Dar, ca să nu se arate cineva mâhnit de o asemenea moarte prin botez, de o asemenea îngropare, așteptare a stricăciunii și a pieirii, [Apostolul] azvârle cu încredere sămânța din care va răsări înnoirea vieții, prin care este întemeiată nădejdea preaslăvitei învieri, grăind: „*Dacă am fost altoiți întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi și [părtași] ai învierii Lui*"[175]. Prin urmare, dacă într-o astfel de asemănare a morții murim și suntem îngropați împreună cu Hristos, umblăm întru înnoirea vieții și nu mai socotim moartea ca strică-

---

[168] *Rom.* 7, 4-6.
[169] 2 *Cor.* 3, 6.
[170] *In.* 6, 63.
[171] *In.* 6, 68-69.
[172] *Deut.* 18, 15-19.
[173] De fapt, aici sunt cuvintele Domnului Hristos. Probabil avem în față o greșeală făcută de unul dintre copiștii ulteriori ai acestei scrieri.
[174] *In.* 3, 36.
[175] *Rom.* 6, 5.

ciune, ci ca asemănarea azvârlirii semințelor. Așadar, murind celor ce nu sunt îngăduite, să ne dovedim credința cea lucrătoare prin iubire. Atunci ne vom învrednici să vorbim împreună cu Apostolul despre aceste lucruri și despre nădejdea pentru ele: *„Cât despre noi, cetățenia noastră este în ceruri, de unde și așteptăm Mântuitor, pe Domnul Iisus Hristos, Care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre ca să fie asemenea trupului slavei Sale, lucrând cu puterea pe care o are de a-Și supune Sieși toate"*[176]. *„Și astfel vom fi pururi cu Domnul."*[177]

Domnul nostru Iisus Hristos cere de la Tatăl și spune: *„Dă, Părinte, ca unde sunt Eu și aceștia să fie împreună cu Mine!"*[178], făgăduindu-ne și vestindu-ne că *„acela care Îmi slujește să Mă urmeze și, unde sunt Eu, acolo va fi și slujitorul Meu"*[179].

Iar Pavel Apostolul mărturisește și prorocește în Hristos prin cele scrise astfel: *„Căci aceasta vă spunem, după cuvântul Domnului, că noi, cei vii, care vom fi rămas până la venirea Domnului, nu-i vom întrece pe cei adormiți. Pentru că Însuși Domnul, întru poruncă, la glasul arhanghelului și întru trâmbița lui Dumnezeu, Se va pogorî din cer și cei morți întru Hristos vor învia întâi. După aceea, noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiți împreună cu ei în nori, ca să întâmpinăm pe Domnul în văzduh, și așa pururea vom fi cu Domnul"*[180].

14. Și acum, pentru cei ce păzesc acestea, [mai spune]: *„Căci dacă am fost altoiți întru asemănarea morții Lui"*[181], se împlinește făgăduința: *„Însă vom fi și [părtași] ai învierii Lui"*[182], după cum zice în alt loc: *„Căci dacă am murit împreună cu El, vom și învia împreună cu El. Dacă rămânem întru El, vom și împărăți împreună cu El"*[183].

---

[176] *Filip.* 3, 20-21.
[177] *1 Tes.* 4, 17.
[178] *In.* 17, 24.
[179] *In.* 12, 26.
[180] *1 Tes.* 4, 15-17.
[181] *Rom.* 6, 5.
[182] *Rom.* 6, 5.
[183] 2 *Tim.* 2, 11-12.

Știind Apostolul că repetiția este folositoare pentru edificarea și lămurirea ascultătorilor, o folosește, reluând[184] aceleași lucruri, pentru încredințarea mai deplină a adevărului. Pentru că îl auzim vorbind despre acestea: „*Ca să vă scriu aceleași lucruri pentru mine nu este anevoios, iar pentru voi este necesar*"[185]. Același lucru îl învățăm de la Iosif, cel care a tâlcuit de două ori visul lui Faraon. Și astfel, imitând istorisirea cu visul, pentru niște rațiuni asemănătoare, ne-a transmis în același fel și dogma botezului: „*Cunoscând aceasta, că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi noi robi păcatului*"[186]. Astfel, suntem învățați și prin aceste cuvinte că acela care se botează în Hristos se botează întru moartea Lui; și nu doar că se îngroapă și se răsădește[187] întru Hristos, ci mai întâi se răstignește împreună cu El, ca să învățăm prin aceasta că, precum cel răstignit se înstrăinează de toți cei vii, tot astfel și cel care, întru asemănarea morții, se răstignește împreună cu Hristos se înstrăinează de toți cei care trăiesc potrivit omului celui vechi. Fiindcă și Domnul ne-a poruncit să ne ferim de falșii profeți, iar Apostolul zice: „*Să vă feriți de orice frate care umblă fără rânduială și nu după predania pe care ați primit-o de la noi*"[188]. Căci omul cel vechi – cum mai este numit – își vădește atât fiecare păcat și întinare în parte, cât și toate acestea împreună, ca pe niște mădulare ale sale[189].

15. Și, precum cel ce a fost răstignit, primindu-și osânda morții, i-a părăsit pe cei cu care trăia odinioară împreună, aflându-se mai presus de toate cele ce se târăsc pe pământ, tot astfel și cel care s-a răstignit cu Hristos prin botez s-a despărțit în același timp de toate

---

184 Termenii folosiți aici de Sfântul Vasile desemnează două figuri specifice retoricii antice – ταυτολογία și ἐπανάληψις –, care marchează intensificarea acțiunii prin repetiție propriu-zisă sau printr-o reformulare mai nuanțată și mai expresivă.

185 *Filip.* 3, 1.

186 *Rom.* 6, 6.

187 *In.* 12, 24.

188 2 *Tes.* 3, 6.

189 Deja Origen remarcase, în *Comentariul* său *la Romani*, că păcatele sunt mădularele unui adevărat „trup al păcatelor", care se identifică omului celui vechi.

cele ce vieţuiesc potrivit acestui veac. Şi aşa şi-a înălţat sufletul său către cetăţenia cerească, încât este în stare să spună cu adevărat şi în deplina libertate cea întru Hristos: *„Cetăţenia noastră este în ceruri”*[190].

[Apostolul] mai adaugă încă: *„Cel care a murit a fost curăţit de păcat”*[191], adică s-a despărţit, s-a eliberat, a fost curăţit de orice păcat, nu numai de cel prin fapte şi vorbe, ci şi de cel prin poftele cele înfocate şi cugetele închipuirii. Iar în alt loc lămureşte aceasta, scriind: *„Iar cei ce sunt ai lui Hristos Iisus şi-au răstignit trupul împreună cu patimile şi cu poftele”*[192].

Este evident că suntem şi răstigniţi noi, cei care ne botezăm cu apă, care este asemănarea crucii, a morţii, a mormântului şi a învierii din morţi, precum este scris. Şi iarăşi spune [Apostolul]: „păzind rânduielile celor botezaţi pe deplin, chiar cu întârziere, «*omorâţi mădularele voastre cele pământeşti: desfrânarea, necurăţia, patima, pofta cea rea şi lăcomia, care este închinare la idoli, pentru care vine mânia lui Dumnezeu*»[193]”. Nu doar atât, ci adaugă, în general: *„Peste fiii neascultării”*. Astfel, socoteşte că nicio desfătare vremelnică nu poate să-i pângărească mintea şi nici să-l mai stânjenească pe cel care a fost răsădit în Hristos întru asemănarea morţii [Sale]. Dimpotrivă, urăşte şi simte dezgust faţă de orice răutate, până şi faţă de cugetele şi de patimile cele înfocate ale închipuirii, dovedindu-şi curăţia inimii, precum spune şi David: *„Nu s-a lipit de mine inima întortocheată şi rea; să se îndepărteze de mine fiindcă nu am cunoscut-o”*[194], de vreme ce, atunci când [păcătosul] se apropia de el, [David] nu şi-a îndreptat cu niciun chip faţa către acesta[195]. Iar [noi] cei răsădiţi întru asemănarea morţii vom învia cu toţii împreună cu Hristos. Căci acesta este înţelesul logic al acestei răsădiri.

Acum însă, potrivit măsurii întrupării[196], omul nostru lăuntric dobândeşte acelaşi chip [ca al lui Hristos], întru înnoirea vieţii şi

---

[190] *Filip.* 3, 20.
[191] *Rom.* 6, 7.
[192] *Gal.* 5, 24.
[193] *Col.* 3, 5-6.
[194] *Ps.* 100, 5.
[195] Aşadar, a refuzat cu fermitate să intre în comunicare cu acesta „faţă către faţă”.
[196] Cu alte cuvinte, primim chipul lui Hristos în aceeaşi măsură în care El a primit chipul nostru.

prin ascultarea până la moarte, spre încredințarea adevărului cuvintelor Sale. Astfel că, într-adevăr, devenim demni de a spune: *„Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"*[197]. Însă [desăvârșirea] este în viitor, precum ne confirmă însuși Apostolul, spunând: *„Căci, dacă am murit împreună cu El, vom și învia împreună cu El. Dacă rămânem întru El, vom și împărăți împreună cu El"*[198]. Și în același chip ne încredințează pe deplin, grăind: *„Dacă am fost altoiți întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi și [părtași] ai învierii Lui"*[199]. Și din nou, învățându-ne dogma botezului într-un mod mai ușor de înțeles și mai convingător, adaugă spunând: *„Hristos, înviat din morți, nu mai moare. Moartea nu mai are stăpânire asupra Lui. Căci cel ce a murit a murit păcatului o dată pentru totdeauna; iar cel ce trăiește lui Dumnezeu trăiește. Așa și voi, socotiți-vă că sunteți morți păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru"*[200].

16. Prin urmare, această iconomie a Domnului nostru Iisus Hristos pentru iertarea păcatelor noastre, prin întrupare până la moarte, înfățișată de Apostol, ne învață într-un mod ușor de înțeles și convingător că suntem mai ales morți păcatului și că trăim pentru Dumnezeu în Hristos Iisus. Și după cum Hristos, murind pentru noi și ridicându-Se din morți, nu mai moare, așa și noi, botezându-ne întru asemănarea morții Lui, murim păcatului. Și prin ridicarea din apa botezului, ca și cum ne-am ridica din morți, trăim pentru Dumnezeu în Hristos Iisus și nu mai murim deloc, adică nu mai păcătuim; fiindcă *„sufletul care a păcătuit va muri"*[201].

Și precum moartea nu-L mai stăpânește [pe Hristos], la fel nici pe noi nu ne va mai stăpâni păcatul. Cu alte cuvinte, nu-l vom mai săvârși. Și pentru că *„acela care săvârșește păcatul este rob păcatului"*[202], să ne izbăvim de o asemenea robie prin orice mijloace,

[197] *Gal.* 2, 20.
[198] *2 Tim.* 2, 11-12.
[199] *Rom.* 6, 5.
[200] *Rom.* 6, 9-11.
[201] *Iez.* 18, 4.
[202] *In.* 8, 34.

precum ne-a arătat Apostolul: *„Iar cei ce sunt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele"*[203].

Să trăim deci pentru Dumnezeu în Hristos Iisus, Care ne-a eliberat, precum s-a scris: *„Hristos ne-a răscumpărat din blestemul Legii, făcându-Se pentru noi blestem"*[204]. Și că [vom fi eliberați] de păcat prin harul Domnului nostru Iisus Hristos a fost arătat cu mult înainte: *„Căci, precum prin neascultarea unui singur om mulți au fost făcuți păcătoși, la fel, prin ascultarea Unuia singur, mulți vor fi făcuți drepți"*[205]. *„Stați, așadar,* spune [Apostolul], *și nu vă prindeți din nou în jugul robiei"*[206].

Și la fel cum Acesta a murit păcatului odată pentru totdeauna, iar dacă trăiește, trăiește pentru Dumnezeu[207], așa și noi, prin botezul cu apă, care este închipuirea crucii și a morții, murim odată pentru totdeauna păcatului. Să ne păzim deci pe noi înșine ca niciodată să nu ne mai întoarcem la păcat și să stăruim mereu în trăirea pentru Dumnezeu prin Iisus Hristos, Care glăsuiește astfel: *„Cel care Îmi slujește să Îmi urmeze"*[208]. Dar, mai întâi, să respectăm acea poruncă a Domnului, Care spune: *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, astfel încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri"*[209]. Apoi [să păzim] sfatul Apostolului, care zice: *„Fie că mâncați, fie că beți ori altceva faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți"*[210].

Să ne îndreptăm însă fiecare către acestea, dacă înțelegem demnitatea chemării cerești, ducând o viață vrednică de Evanghelia lui Hristos, pentru a putea grăi întru adevăr: *„Căci dragostea lui Hristos ne stăpânește pe noi, care socotim aceasta, că, dacă unul a murit pentru toți, au murit, așadar, toți. Și a murit pentru toți,*

[203] *Gal.* 5, 24.
[204] *Gal.* 3, 13.
[205] *Rom.* 5, 19.
[206] *Gal.* 5, 1.
[207] Este evident că repetițiile, uneori obositoare, aveau un rol didactic precis: fixarea deplină a principalelor învățături preliminare botezului. Din această cauză, pentru cititorul modern lectura acestui tratat poate deveni puțin obositoare.
[208] *In.* 12, 26.
[209] *Mt.* 5, 16.
[210] 1 Cor. 10, 31.

pentru ca aceia care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci Aceluia Care pentru ei a murit și a înviat"[211]. Și așa se împlinește cuvântul: *„Rămâneți întru iubirea Mea! Dacă păziți poruncile Mele, veți rămâne întru iubirea Mea, după cum și Eu am păzit poruncile Tatălui Meu și rămân întru iubirea Lui"*[212].

17. *„Nedând nicio sminteală întru nimic, ca să nu fie slujirea [noastră] defăimată, ci în toate înfățișându-ne pe noi înșine ca slujitori ai lui Dumnezeu"*[213], să dovedim neînșelătoare și adevărată făgăduința botezului, păzind ceea ce Apostolul îndeamnă pe cei care au fost răsădiți și au înviat împreună cu Hristos când ne vorbește în acest chip: *„Deci să nu împărățească păcatul în trupul vostru cel muritor, ca să vă supuneți poftelor care sunt în el; nici să nu arătați mădularele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu ca vii, sculați din morți, și mădularele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu"*[214]. Și iarăși [mai spune Apostolul]: *„Așadar, dacă ați înviat împreună cu Hristos, căutați cele de sus, unde Se află Hristos, șezând de-a dreapta lui Dumnezeu. Cugetați cele de sus, nu cele de pe pământ"*[215].

Precum socotesc, neîndoielnic, prin aceste puține [cuvinte] care au fost amintite mai înainte, Apostolul ne deslușește marele și nemăsuratul har al iubirii de oameni a lui Dumnezeu, întru dragostea lui Hristos Iisus, Domnul nostru. Prin ascultarea împlinită de Acesta pentru noi până la moarte, precum este scris, ne-a adus răscumpărarea păcatelor, ne-a eliberat de moartea greșelii [dintru început] care împărățea din veac, ne-a dăruit împăcarea cu Dumnezeu, virtutea care Îl face pe Dumnezeu binevoitor, darul dreptății, comuniunea cu sfinții întru viața veșnică, moștenirea Împărăției cerurilor și mii de alte răsplăți de acest fel.

Însă, pe de altă parte, prin cuvintele adăugate, ne-a învățat în chip înțelept și temeinic înțelesul botezului cu apă, care se îm-

[211] 2 *Cor.* 5, 14-15.
[212] *In.* 15, 9-10.
[213] 2 *Cor.* 6, 3-4.
[214] *Rom.* 6, 12-13.
[215] *Col.* 3, 1-2.

plinește întru moartea Domnului nostru Iisus Hristos. Prin acestea ne-a instruit să ne păzim pe noi înșine ca nu cumva să dovedim zadarnic un har de o asemenea natură și de o asemenea însemnătate, grăindu-ne cele ce urmează: *„Deci, să nu împărățească păcatul în trupul vostru cel muritor, ca să vă supuneți poftelor care sunt în el; nici să nu arătați mădularele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu ca vii, sculați din morți, și mădularele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu"*[216].

18. Prin acestea, ne îndepărtează de tot păcatul și de toată dreptatea cea din Legea [veche] și ne apropie cu sârguință de dreptatea cea după Dumnezeu prin amenințări înfiorătoare, dar și prin făgăduințe bune și vrednice de dorit, prin astfel de cuvinte: *„Plata păcatului este moartea, iar harul lui Dumnezeu, viața veșnică în Hristos Iisus, Domnul nostru"*[217]. Și iarăși, ne învață să imităm pe Domnul și să covârșim dreptatea cea după Lege, adăugând: *„Oare nu știți, fraților – căci celor ce cunosc Legea le vorbesc –, că Legea are putere asupra omului atâta timp cât el trăiește? Căci femeia măritată e legată prin Lege de bărbatul său atâta timp cât el trăiește; iar dacă i-a murit bărbatul, este dezlegată de legea bărbatului. Deci, trăindu-i bărbatul, se va numi adulteră dacă va fi cu alt bărbat; iar dacă i-a murit bărbatul, este liberă față de Lege, ca să nu fie adulteră luând un alt bărbat. Așa că, frații mei, și voi ați murit Legii prin trupul lui Hristos, spre a fi ai Altuia, ai Celui Care a înviat din morți, ca să aducem roade lui Dumnezeu. Căci, pe când eram în trup, patimile păcatelor care erau prin Lege lucrau în mădularele noastre ca să aducem roade morții; dar acum ne-am desfăcut de Lege, murind aceluia în care eram ținuți robi, ca noi să slujim întru înnoirea Duhului, iar nu după slova cea veche"*[218].

Din acestea învățăm să ne minunăm de negrăita iubire de oameni a lui Dumnezeu în Hristos Iisus și, cu mai mare teamă, să ne curățim de orice întinare a trupului și a duhului.

[216] *Rom.* 6, 12-13.
[217] *Rom.* 6, 23.
[218] *Rom.* 7, 1-6.

19. Iar deosebirea dintre duh și literă ne-o deslușește în alt loc, unde face comparație între Lege și Evanghelie și grăiește: „*Căci litera ucide, iar duhul face viu*"[219]. „*Literă*" numește Legea [veche], pentru ca din cele ce s-au scris înainte și din cele ce se vor scrie după aceasta să lămurească faptul că „*duhul*" este învățătura Domnului, fiindcă Însuși Acesta spune: „*Cuvintele Mele sunt duh și sunt viață*"[220].

Dacă dreptatea cea după Lege este păzită cu mare sârguință de către unii care s-au făgăduit pe sine lui Dumnezeu prin botez și nu mai trăiesc lor, ci pentru Acela împreună cu Care au murit și au înviat, și dacă și aceștia sunt învinuiți de adulter, precum au dovedit cu limpezime cuvintele dinainte, ce am putea spune despre [cei care urmează] tradițiile omenești? Despre dreptatea cea din Lege însuși Apostolul ne lămurește temeinic, spunând: „*Însă eu pe toate le socotesc că sunt necurăție, față de înălțimea cunoașterii lui Hristos Iisus, Domnul meu, pentru Care m-am păgubit de toate și le privesc drept necurăție, ca pe Hristos să-L dobândesc. Și să mă aflu întru El, nu având dreptatea mea cea din Lege, ci pe aceea care este prin credința în Hristos, dreptatea cea de la Dumnezeu prin credință*"[221].

Prin urmare, judecata pentru predaniile omenești s-a arătat prin cuvintele Domnului. Cât privește gândurile[222] proprii, cele după înțelepciunea omenească, Apostolul ne-a învățat să le înlăturăm cu străşnicie, zicând: „*Căci armele luptei noastre nu sunt trupești, ci puternice înaintea lui Dumnezeu, spre dărâmarea întăriturilor. Noi surpăm cugetările și toată trufia care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu*"[223]. Și, vorbind în general despre dreptatea [din Lege], care este evidentă [tuturor], chiar dacă este împlinită cu sârguință pentru Dumnezeu, Apostolul mai spune: „*Deoarece le mărturisesc că au râvnă pentru Dumnezeu, dar nu potrivit cunoașterii. Căci, necunoscând dreptatea lui Dumnezeu și*

[219] 2 *Cor.* 3, 6.
[220] *In.* 6, 63.
[221] *Filip.* 3, 8-9.
[222] Sfântul Vasile vorbește aici despre gândurile necurate, potrivnice voii lui Dumnezeu; termenul λογισμός va dobândi o conotație peiorativă în spiritualitatea filocalică.
[223] 2 *Cor.* 10, 4-5.

căutând să statornicească dreptatea lor, dreptății lui Dumnezeu ei nu s-au supus"[224]. Fiindcă din acestea și din unele asemănătoare acestora se arată cu limpezime osânda lui Dumnezeu asupra celor ce vor să răstălmăcească[225] judecățile Lui. Căci a fost scris: *„Vai celor ce sunt înțelepți în sinea lor și învățați în ochii lor!"*[226] Și chiar Domnul cuvântează foarte lămurit că acela care nu va primi Împărăția lui Dumnezeu ca un prunc nu va intra în ea[227].

De aceea este necesar ca toți să se purifice în același timp, unii de poftele diavolești, unii de grijile lumești și alții de predaniile omenești și de voile proprii, chiar dacă acestea par a fi slăvite și au vreo întemeiere în Lege și, pentru o scurtă vreme, arată o grabnică sârguință pentru împlinirea voilor Domnului. Iar cei care mărturisesc prin acestea botezul s-au răstignit, s-au îngropat, au fost răsădiți și au înviat împreună cu Hristos, având deplina libertate să spună într-adevăr: *„Eu m-am răstignit lumii, iar lumea mie"*[228] și: *„Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"*[229]. Prin aceasta, [Apostolul] ne învață să depășim dreptatea cea după Lege, pentru a deveni demni de Împărăția cerurilor.

20. A venit clipa să pornim către înțelegerea celor ce ne-au mai rămas, către cunoașterea prin mijlocirea credinței în Hristos[230]. Și așa vom înțelege ce înseamnă a fi botezat în numele Tatălui, al

---

[224] *Rom.* 10, 2-3.

[225] Σοφίζω – „a denatura o doctrină prin sofisme, potrivit bunului plac sau unor interese proprii". Principala „obsesie" a ereziarhilor a fost înțelegerea rațională a dogmelor dumnezeiești cele mai presus de rațiune. Sfântul Vasile nu a condamnat niciodată filosofia sau cultura în ansamblu, însă a combătut vehement pe cei care doreau să reducă doctrina creștină la o simplă filosofie și teologia la o speculație rațională întemeiată strict pe limitata logică umană.

[226] *Is.* 5, 21.

[227] *Mc.* 10, 15.

[228] *Gal.* 6, 14.

[229] *Gal.* 2, 20.

[230] Principiul gnoseologic formulat aici este reprezentativ pentru gândirea patristică: precum credința devine lucrătoare prin iubire, iar adevărul este păstrat numai în dragoste, la fel, cunoașterea teologică este posibilă numai prin credință, așadar printr-o experiență eclesială autentică.

Fiului și al Sfântului Duh. Mai întâi este necesar să recunoaștem care este slava și înțelesul propriu fiecărui nume, mai apoi este nevoie să știm că Însuși Domnul arată limpede că trebuie să ne botezăm în numele Duhului, grăind: *„Ceea ce a fost născut din trup trup este; și ceea ce a fost născut din Duh duh este"*[231].

Și aceasta, ca luând pildă de la rânduiala nașterii trupești, să învățăm deslușit și după adevăr dogma evlaviei dintr-un lucru care ne este cunoscut. Și așa să fim încredințați pe deplin că, precum cel care este născut din cineva este asemenea aceluia din care a fost născut, tot așa și noi cei care am fost născuți din Duhul trebuie să devenim duh. Însă nu duh după acea măreață și necuprinsă de mintea omenească slavă a Sfântului Duh, Care împarte darurile lui Dumnezeu prin Hristosul Său după trebuința fiecăruia. Și nici după lucrarea tuturor celor care sunt contemplate în ghicitură[232]. Astfel, [devenim duh] potrivit învățăturii Domnului și potrivit poruncilor date de Dumnezeu, vestite prin Domnul nostru Iisus Hristos și reamintite de [Duhul], Care grăiește: *„Acela vă va învăța și vă va reaminti toate cele pe care vi le-am spus"*[233]. Iar după aceasta, Apostolul ne învață pe larg prin ce mijloace de cugetare devine cineva duh[234], scriind undeva: *„Iar rodul Duhului este dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare"*[235] și cele următoare. Însă mai înainte a zis: *„Iar dacă vă purtați în Duhul, nu sunteți sub Lege"*[236], iar în alt loc: *„Dacă trăim în Duhul, în Duhul să și umblăm"*[237]. Iar altcândva: *„Dar avem felurite daruri după harul lui Dumnezeu care ni s-a dat. Fie prorocie, după măsura credinței; fie slujbă spre slujire"*[238] și cele următoare.

21. Prin aceste mijloace și prin altele asemănătoare acestora, Domnul ne spune că acei ce au fost născuți din Duhul devin duh. Iar Apostolul ne adeverește, spunând: *„Pentru acest har, îmi plec*

---

[231] *In.* 3, 6.
[232] *1 Cor.* 13, 12.
[233] *In.* 14, 26.
[234] Adică se spiritualizează în mod desăvârșit.
[235] *Gal.* 5, 22.
[236] *Gal.* 5, 18.
[237] *Gal.* 5, 25.
[238] *Rom.* 12, 6-7.

genunchii înaintea Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, din Care își trage numele orice neam în cer și pe pământ. Să vă dăruiască, după bogăția slavei Sale, ca să fiți puternic întăriți, prin Duhul Său, în omul dinăuntru, ca acolo să Se sălășluiască Hristos"[239].

Dacă trăim în Duhul, în Duhul să și umblăm[240], și astfel să devenim capabili a-L primi în noi pe Duhul Sfânt, pentru a-L mărturisi pe Hristos, fiindcă *„nimeni nu poate să spună: «Domn este Iisus!», decât în Duhul Sfânt"*[241]. În acest chip, Domnul, prin [învățătura] Sa și prin cea a apostolilor, ne-a învățat că aceia care au fost născuți din Duhul trebuie să devină și ei duh[242].

Și în aceasta vom imita din nou nașterea trupească; mai întâi, schimbându-ne locul și transformându-ne modul de viață, din pricina Duhului, Care ne întărește omul cel dinăuntru, pentru a putea să spunem că *„în ceruri este cetățenia noastră"*[243], în timp ce pe pământ ne purtăm trupul ca o umbră. Însă sufletului se cuvine să-i păzim cetățenia cerească, iar de cei care viețuiesc pe pământ trebuie să ne îndepărtăm, precum spune David: *„Pe cel ce clevetea în ascuns pe vecinul său, pe acela l-am prigonit. Cu cel mândru cu ochiul și nesățios cu inima, cu acela n-am mâncat. Ochii mei sunt peste credincioșii pământului, ca să șadă ei împreună cu mine. Cel ce umbla pe cale fără prihană, acela îmi slujea. Nu va locui în casa mea cel mândru; cel ce grăiește nedreptăți nu se va îndrepta înaintea ochilor mei"*[244]; și în alt loc, la fel. Iar Apostolul ne sfătuiește în chip solemn: *„Dacă vreunul, numindu-se frate, va fi desfrânat, sau lacom, sau închinător la idoli, sau ocărâtor, sau bețiv, sau răpitor, cu unul ca acesta nici să nu ședeți la masă"*[245].

---

239 *Ef.* 3, 14-17.
240 *Gal.* 5, 25.
241 *1 Cor.* 12, 3.
242 La botez, precum ne spune Sf. Nicolae Cabasila, omul primește în sufletul său harul și darurile Sfântului Duh („talanții" evanghelici). Însă ține de libertatea sa să conlucreze cu Dumnezeu și să-și pună în lucrare aceste daruri. Duhul Cel Sfânt este Duhul libertății și respectă întru totul liberul arbitru al omului.
243 *Filip.* 3, 20.
244 *Ps.* 100, 6-9.
245 *1 Cor.* 5, 11.

22. Și, adeseori, același [Apostol] ne învață lucruri asemănătoare împotriva unora ca aceștia, istorisindu-ne lămurit și sigur măreața și preaslăvita iubire de oameni a harului lui Hristos și învățându-ne cu ce fel de oameni trebuie să viețuim, de vreme ce spune: *„Căci El este pacea noastră, El Care a făcut din cele două una, surpând peretele din mijloc al despărțiturii, desființând vrăjmășia în trupul Său și legea poruncilor în învățăturile ei, ca întru Sine pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea și să-i împace cu Dumnezeu pe amândoi, uniți într-un trup, prin cruce, omorând prin ea vrăjmășia. Și, venind, a binevestit pace vouă celor de departe și pace celor de aproape; pentru că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh. Deci, dar, nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelia apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos. Întru El, orice zidire bine alcătuită crește ca să ajungă un locaș sfânt în Domnul"*[246].

Și astfel vom ajungem vrednici de a fi botezați întru numele Unuia-Născut, Fiul lui Dumnezeu, după asemănarea morții Sale, și de a fi răsădiți în Hristos, botezați în numele Duhului Sfânt și născând din nou omul cel dinăuntru întru înnoirea minții, zidiți pe temelia apostolilor și a profeților. Și așa ne vom învrednici de marele dar despre care ne învață Apostolul, zicând: *„Câți în Hristos ați fost botezați în Hristos ați fost îmbrăcați"*[247], *„unde nu mai este elin și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos"*[248].

23. Căci este necesar și firesc să fie îmbrăcat cel ce s-a născut. Să ne gândim la o asemănare: o scândură dintr-un lemn oarecare, căreia i se taie neregularitățile și i se netezesc asperitățile și astfel se poate „îmbrăca" în imaginea zugrăvită a împăratului. Și atunci trăsăturile [împăratului] sunt recunoscute nu datorită lemnului, aurului ori argintului, ci datorită caracterului distinct al imaginii. Iar

[246] *Ef.* 2, 14-21.
[247] *Gal.* 3, 27.
[248] *Col.* 3, 11.

prin exactitatea asemănării cu arhetipul, exprimată cu multă grijă și iscusită știință, pe de o parte ni se ascund trăsăturile lemnului, oricât de valoros ar fi acesta, iar pe de alta, prin strălucirea ei, se pricinuiește admirația celor care o privesc și așa devine vrednică de a fi cinstită mai presus de orice conducere sau de stăpânire[249].

La fel și cel care este botezat, fie iudeu, fie grec, bărbat sau femeie, fie sclav, fie liber, scit ori barbar, fie oricare altul numit după deosebirea neamului, așadar, fiecare este dezbrăcat de omul cel vechi și de faptele lui prin sângele lui Hristos. Și așa, prin învățătura cea întru Duhul Sfânt, se îmbracă în [omul] cel nou, zidit după Dumnezeu în dreptatea și în sfințenia adevărului, reînnoit întru cunoaștere, potrivit chipului Creatorului său, devenind vrednic să fie întâmpinat de bunăvoința lui Dumnezeu, precum ne învață și Apostolul, spunând: *„Deoarece știm că Dumnezeu toate le lucrează spre binele celor pe care îi iubește, al celor care sunt chemați potrivit planului Său; căci pe cei pe care i-a cunoscut mai dinainte, mai dinainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi născut între mulți frați"*[250].

24. Fiindcă acela care este îmbrăcat întru Fiul lui Dumnezeu se învrednicește atunci de treapta desăvârșirii și se botează în numele Tatălui Domnului nostru Iisus Hristos, Care, potrivit mărturiei lui Ioan, ne-a dăruit putere să devenim fii ai Dumnezeului[251] Care spune: *„«Ieșiți din mijlocul lor și vă despărțiți de ei și de ce este necurat să nu vă atingeți și Eu vă voi primi pe voi. Și vă voi fi vouă Tată și veți fi Mie fii și fiice», zice Domnul Atotțiitorul"*[252]. Și acestea [se petrec] prin chiar harul Domnului nostru Iisus Hristos, Unul-Născut Fiu al Tatălui Celui viu, în Care *„nici tăierea împrejur nu are vreun preț, nici netăierea împrejur, ci credința care este lucrătoare prin iubire"*[253], precum a fost scris.

---

[249] Sfântul Vasile face aluzie la respectul și cinstirea deosebită aduse tablourilor, statuilor și efigiilor imperiale.

[250] *Rom.* 8, 28-29.

[251] *In.* 1, 12.

[252] 2 *Cor.* 6, 17-18.

[253] *Gal.* 5, 6.

Prin acestea ne va fi lesne să reuşim în tot ceea ce lucrăm, dacă vom urma în chip statornic porunca dată de Domnul nostru Iisus Hristos, împreună cu botezul, grăind: *„Învăţându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă"*[254]. A căror păzire dovedeşte chiar iubirea [pentru Dumnezeu], precum Însuşi Domnul a afirmat limpede, zicând: *„Dacă Mă iubiţi, păziţi poruncile Mele"*[255]; şi: *„Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte, acela este care Mă iubeşte"*[256]; şi iarăşi: *„Dacă Mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu şi Tatăl Meu îl va iubi"*[257].

Şi [în alt loc] zice mai răspicat şi mai stăruitor: *„Rămâneţi întru iubirea Mea. Dacă păziţi poruncile Mele, veţi rămâne întru iubirea Mea, după cum şi Eu am păzit poruncile Tatălui Meu şi rămân întru iubirea Lui"*[258].

Astfel, ni se dovedeşte că păzirea poruncilor este o dovadă necesară a iubirii noastre. Prin urmare, cu cât mai mult se cuvine să ne temem că fără iubire nu folosesc la nimic nici harismele, nici puterile cele primite de sus, nici însăşi lucrarea cea mai presus de toate a credinţei şi nici chiar porunca ce aduce desăvârşirea, după cum spune şi Pavel Apostolul, cel care vorbeşte în Hristos: *„De aş grăi în limbile oamenilor şi ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare şi chimval zăngănitor. Şi de aş avea darul prorociei şi tainele toate le-aş cunoaşte şi orice ştiinţă şi de aş avea întreaga credinţă încât să mut şi munţii, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Şi de aş împărţi ca mâncare [săracilor] toată avuţia mea şi de aş da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte"*[259]. După cum socotesc, [Apostolul] a rostit acestea atât de hotărât pentru că îşi amintea de Domnul, Care a spus: *„Mulţi vor veni în ziua aceea şi Îmi vor zice: «Doamne, Doamne, oare nu în numele Tău am prorocit şi nu în numele Tău am scos demoni şi nu în numele Tău minuni multe am făcut? Oare nu am mâncat şi nu am*

[254] *Mt.* 28, 20.
[255] *In.* 14, 15.
[256] *In.* 14, 21.
[257] *In.* 14, 23.
[258] *In.* 15, 9-10.
[259] *1 Cor.* 13, 1-3.

băut în fața Ta și oare nu în piețele noastre ai învățat?» Și atunci le va răspunde: «Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine, lucrători ai fărădelegii!»"[260]

25. Din acestea este evident și mai presus de price tăgadă că, în lipsa iubirii, chiar dacă ar fi ținute rânduielile și îndreptările [Legii] ori ar fi păzite toate poruncile Domnului și s-ar pune în lucrare cele mai mari harisme, toate aceste fapte ar fi socotite ca fărădelegi[261], nu fiindcă harismele și îndreptările ar fi considerate astfel, după propria rațiune, ci fiindcă [Dumnezeu ia în considerare] intențiile acestora, precum spune undeva și Apostolul: „*Care socotesc că evlavia este un mijloc de câștig*"[262], iar altundeva: „*Unii Îl propovăduiesc pe Hristos din pizmă și din duh de ceartă, alții însă din bunăvoință [...] Ceilalți însă vestesc pe Hristos din zavistie, nu cu gânduri curate, ci socotind să-mi sporească necazul în lanțurile mele*"[263]. Iar în altă parte: „*Căci noi nu suntem dintre cei ce fac negoț cu cuvântul Domnului*"[264]. Și din nou spune, folosindu-se de tăgăduire: „*Căci niciodată nu ne-am arătat înaintea voastră cu cuvinte de lingușire, după cum știți, nici cu prilejuri de lăcomie. Dumnezeu îmi este martor. Nici n-am căutat slavă de la oameni, nici de la voi, nici de la alții, deși puteam să fim cu greutate, ca apostoli ai lui Hristos*"[265].

Iar din acestea și din unele ca acestea a fost dovedită cu claritate îndreptățirea răspunsului Domnului: „*Depărtați-vă de la Mine, lucrători ai fărădelegii!*"[266] Aceasta fiindcă [cei interesați] se folosesc de harurile lui Dumnezeu pentru a-și satisface propriile voințe[267]. Este ca și cum cineva utilizează pentru crimă instrumentele sau preparatele medicale, nepăzind porunca Apostolului, care spune: „*Fie*

[260] *Mt.* 7, 22-23; *Lc.* 13, 26-27.
[261] Nu atât faptele în sine aduc mântuirea, cât adevărul păstrat prin iubire și care se concretizează în fapte de milostivire către aproapele.
[262] *1 Tim.* 6, 5.
[263] *Filip.* 1, 15, 17.
[264] *2 Cor.* 2, 17.
[265] *1 Tes.* 2, 5-6.
[266] *Lc.* 13, 27.
[267] Voia proprie, după cum vor afirma fără încetare Părinții filocalici, este un „zid" între om și Dumnezeu.

că mâncați, fie că beți, fie altceva faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți"[268].

Astfel, întru toate este nevoie de îngrijirea omului celui dinăuntru, pentru ca mintea să fie lipsită de orice tulburare și să tindă [mereu] către scopul său, care este slăvirea lui Dumnezeu, spre a împlini porunca Domnului, Care grăiește: *„Faceți ca pomul să fie bun, iar rodul lui [va fi și el] bun!"*[269] Și din nou: *„Fariseule orb! Curăță întâi partea dinăuntru a paharului și partea lui din afară va fi și ea întreagă curată"*[270].

Să aducem rod din prisosul bunătății inimilor noastre, unul o sută, altul șaizeci și altul treizeci[271], fie prin fapte, fie prin cuvinte întru slăvirea lui Dumnezeu și a Hristosului Său, ferindu-ne întru toate să nu-L întristăm pe Duhul Sfânt[272]. Și în acest fel ne vom izbăvi de judecată, precum Însuși Domnul grăiește: *„Vai vouă, fiindcă sunteți asemănători mormintelor celor văruite, care pe din afară se arată frumoase, înăuntru însă sunt pline de oase de morți și de toată necurăția! Așa și voi, pe din afară vă arătați drepți oamenilor, înăuntru însă sunteți plini de fățărnicie și de fărădelege"*[273].

26. De aceea, înainte de primirea botezului trebuie să fim instruiți și se cer înlăturate cele care împiedică învățătura, devenind astfel pregătiți pentru a o primi, după cum și Domnul nostru Iisus Hristos Își confirmă cele spuse mai înainte prin exemple și iarăși adaugă în chip dogmatic: *„Așadar, oricine dintre voi care nu se leapădă de tot ce are nu poate să fie ucenicul Meu"*[274]. Și iarăși, în chip de poruncă: *„Dacă vine cineva la Mine, să se tăgăduiască pe sine, să-și ridice crucea și să-Mi urmeze"*[275]. Și din nou, în mod hotărât: *„Cel care nu-și ia crucea în fiecare zi și nu Mă urmează nu este vrednic de Mine"*[276].

---

[268] *1 Cor.* 10, 31.
[269] *Mt.* 7, 17.
[270] *Mt.* 23, 26.
[271] *Mt.* 13, 8.
[272] *Ef.* 4, 30.
[273] *Mt.* 23, 27-28.
[274] *Lc.* 14, 33.
[275] *Mt.* 16, 24.
[276] *Lc.* 19, 23.

Domnul nostru Iisus Hristos rostește aceste cuvinte înflăcărate și altele de același fel: *„Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie deja aprins!"*[277] Astfel, a arătat răutatea păcatelor și a scos la lumină virtutea celor care au viețuit drept întru slava lui Dumnezeu și a lui Hristos Însuși. Acestea ne conduc, fără îndoială, către dorința de a mărturisi ceea ce a spus Apostolul: *„Om nefericit ce sunt! Cine mă va elibera de trupul morții acesteia? Aduc mulțumire lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru"*[278]. [Căci Domnul] spune: *„Acesta este sângele Meu, al Noului Legământ, care se varsă pentru mulți spre iertarea păcatelor"*[279], lucru care este mărturisit și de Apostolul care zice: *„Întru Care avem răscumpărarea prin sângele Lui, adică iertarea păcatelor"*[280].

Și atunci, să ne apropiem de apa botezului, care este asemănarea crucii, a morții, a mormântului și a învierii din morți. Și astfel, să încheiem și să pecetluim un astfel de botez despre care vorbește și Apostolul: *„Știind că Hristos, înviat din morți, nu mai moare. Moartea nu mai are stăpânire asupra Lui. Căci cel ce a murit a murit păcatului o dată pentru totdeauna, iar cel ce trăiește trăiește lui Dumnezeu. Așa și voi, socotiți-vă că sunteți morți păcatului, dar vii pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru. Deci să nu împărățească păcatul în trupul vostru cel muritor, ca să vă supuneți poftelor care sunt în el; nici să nu arătați mădularele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu ca vii, sculați din morți, și mădularele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu"*[281].

27. Atunci va deveni demn să fie botezat în numele Sfântului Duh, când își va schimba și locul și felul de viață[282] și semenii împreună cu care trăiește. Și astfel, umblând întru Duhul, să ne învrednicim a fi botezați întru numele Fiului și să ne îmbrăcăm în

---

[277] *Lc.* 12, 49.
[278] *Rom.* 7, 24-25.
[279] *Mt.* 26, 28.
[280] *Col.* 1, 14.
[281] *Rom.* 6, 9-13.
[282] Joc de cuvinte în original între τόπος („loc") și τρόπος („fel de viață").

Hristos. Fiindcă acela care a fost născut se cuvine a fi îmbrăcat precum spune Apostolul: „*Căci câți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați îmbrăcat*"[283]. Și din nou: „*V-ați dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui, și v-ați îmbrăcat cu cel nou, care se înnoiește spre cunoaștere, după chipul Celui Care l-a zidit. Unde nu mai este elin și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos*"[284].

Și așa, îmbrăcați în Fiul lui Dumnezeu și botezați în numele Tatălui, ni se dăruiește puterea de a deveni fii ai lui Dumnezeu, fiind proclamați și rânduiți fii ai lui Dumnezeu, Care ne-a poruncit și ne-a făgăduit astfel: „*«Ieșiți din mijlocul lor și vă despărțiți de ei și de ce este necurat să nu vă atingeți și Eu vă voi primi pe voi. Și vă voi fi vouă Tată și veți fi Mie fii și fiice», zice Domnul Atotțiitorul*"[285].

„*Având deci aceste făgăduințe* – spune Apostolul –, *iubiților, să ne curățim pe noi de toată întinarea trupului și a duhului, desăvârșind sfințenia în frica lui Dumnezeu.*"[286] Și din nou ne sfătuiește, zicând: „*Toate să le faceți fără de cârtire și fără de îndoială, ca să fiți fără de prihană și curați, fii ai lui Dumnezeu neîntinați în mijlocul unui neam rău și stricat și întru care străluciți ca niște luminători în lume, ținând cu putere cuvântul vieții, spre lauda mea în ziua lui Hristos*"[287]. Și iarăși: „*Așadar, dacă ați înviat împreună cu Hristos, căutați cele de sus, unde Se află Hristos, șezând de-a dreapta lui Dumnezeu. Cugetați cele de sus, nu cele de pe pământ. Căci voi ați murit și viața voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Iar când Hristos, Care este viața voastră, Se va arăta, atunci și voi, împreună cu El, vă veți arăta întru slava*"[288] care este făgăduită de Însuși Domnul, Care spune: „*Atunci cei drepți vor străluci ca soarele*"[289].

---

[283] *Gal.* 3, 27.
[284] *Col.* 3, 9-11.
[285] *Is.* 52, 11; 2 *Cor.* 6, 17-18.
[286] 2 *Cor.* 7, 1.
[287] *Filip.* 2, 14-16.
[288] *Col.* 3, 1-4.
[289] *Mt.* 13, 43.

Cuvântul al III-lea

Despre faptul că acela care a fost renăscut prin botez trebuie apoi să fie hrănit prin împărtăşirea cu Sfintele Taine

1. Prin harul Bunului Dumnezeu, am fost învăţaţi că prin focul[290] botezului este înlăturată orice răutate şi [sufletul] devine capabil să primească dreptatea cea după Hristos şi, urând să mai nască răutatea, doreşte cu râvnă virtutea. Acestea [le-am învăţat] prin reamintirea cuvintelor Unuia-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, ale sfinţilor evanghelişti, ale profeţilor şi ale apostolilor, care ne-au lămurit îndeajuns învăţătura despre botezul potrivit Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos. De aceea, prin credinţa în sângele lui Hristos, suntem curăţiţi de orice păcat şi prin apă suntem botezaţi întru moartea Domnului, ca şi cum acest lucru a fost statornicit prin mărturia aşternută în scris, ca să murim păcatului şi lumii şi să trăim pentru dreptate.

Şi în acest chip, fiind botezaţi întru numele Duhului Sfânt, ne naştem de sus. Iar după ce am fost născuţi şi botezaţi în numele Fiului, suntem îmbrăcaţi în Hristos, înveşmântându-ne în omul cel nou, zidit după chipul lui Dumnezeu. Şi aşa am fost botezaţi în numele Tatălui[291] şi am fost proclamaţi fii ai lui Dumnezeu.

Este însă nevoie ca acum să fim hrăniţi cu merindea vieţii veşnice, pe care ne-a dăruit-o din nou Însuşi Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, când spune: *„Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"*[292]. Şi în ce chip poate fi aceasta, ne-a învăţat când a zis: *„Mâncarea Mea este să fac voia Celui Care M-a trimis pe Mine şi să săvârşesc lucrul Lui, [adică] al Tatălui"*[293]. Şi din nou, adăugând de două ori *„amin"*, pe care îl foloseşte pentru deplina încredinţare a celor ce ascultă, spune: *„Amin, amin zic vouă, dacă nu veţi mânca trupul Fiului Omului şi nu*

---

290 Focul Duhului Sfânt.

291 Se cuvin remarcate aceste formule baptismale trinitare.

292 *Mt.* 4, 4.

293 *In.* 4, 34.

veți bea sângele Lui, nu veți avea viață în voi. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică și Eu îl voi învia în ziua cea de apoi. Căci trupul Meu este adevărata mâncare și sângele Meu, adevărata băutură. Cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu rămâne întru Mine și Eu întru el"[294]. Și puțin mai încolo este scris: *„Deci mulți dintre ucenicii Lui, auzind, au zis: «Greu este cuvântul acesta! Cine poate să-l asculte?» Iar Iisus, știind în Sine că ucenicii Lui murmură împotriva Lui, le-a zis: «Vă sminteşte aceasta? Dacă veți vedea pe Fiul Omului suindu-Se acolo unde era mai înainte? Duhul este cel ce dă viață; trupul nu folosește la nimic. Cuvintele Mele sunt duh și sunt viață. Dar sunt unii dintre voi care nu cred». Căci Iisus știa de la început cine sunt cei ce nu cred și cine este cel care Îl va vinde. Și zicea: «De aceea v-am spus că nimeni nu poate să vină la Mine dacă nu-i este dat de la Tatăl Meu». Și de atunci mulți dintre ucenicii Săi s-au dus înapoi și nu mai umblau cu El. Deci a zis Iisus celor doisprezece: «Nu vreți și voi să vă duceți?» Simon Petru I-a zis: «Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice. Și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui viu»"*[295].

2. De asemenea, spre sfârșitul Evangheliei este scris: *„Iisus, luând pâine și binecuvântând, a frânt și, dând ucenicilor, a zis: «Luați, mâncați, acesta este trupul Meu, care se frânge pentru voi. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea». Și, luând paharul și mulțumind, le-a dat, zicând: «Beți dintru acesta toți, pentru că acesta este sângele Meu, al Noului Legământ, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea»"*[296]. Pe acestea le adeverește și Apostolul, zicând: *„Căci eu de la Domnul am primit ceea ce v-am dat și vouă: că Domnul Iisus, în noaptea în care a fost vândut, a luat pâine și, mulțumind, a frânt și a zis: «Luați, mâncați; acesta este trupul Meu, care se frânge pentru voi. Aceasta să faceți spre pomenirea Mea». Asemenea și paharul după Cină,*

---

[294] *In.* 6, 53-56.
[295] *In.* 6, 60-69.
[296] *Mt.* 26, 26-28; *Lc.* 22, 19.

zicând: «Acest pahar este Legământul cel nou întru sângele Meu. Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea. Căci, de câte ori veți mânca această pâine și veți bea acest pahar, moartea Domnului vestiți până când va veni»"[297].

Așadar, la ce folosesc aceste cuvinte? Pentru ca, mâncând și bând, să ne aducem aminte mereu de Cel Care a murit și a înviat pentru noi și astfel să fim învățați că este nevoie să păzim în fața lui Dumnezeu și a Hristosului Său dogma pe care ne-o predă Apostolul spunând: „*Căci dragostea lui Hristos ne silește să socotim aceasta: dacă unul a murit pentru toți, au murit deci cu toții. Și a murit pentru toți, pentru ca aceia care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci pentru Acela Care a murit și a înviat pentru ei*"[298].

Fiindcă acela care mănâncă și bea [face aceasta] evident întru amintirea de neșters a Domnului nostru Iisus Hristos, Care a murit și a înviat pentru noi. Însă, dacă acesta nu împlinește ceea ce este semnificat prin pomenirea supunerii până la moarte a Domnului, nu se conformează învățăturii Apostolului, precum spune mai înainte: „*Căci dragostea lui Hristos ne silește să socotim aceasta: dacă unul a murit pentru toți, au murit deci cu toții* – cei care ne mărturisim prin botez – . *Și a murit pentru toți, pentru ca aceia care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci pentru Acela Care a murit și a înviat pentru ei*"[299]. [Trupul] nu aduce niciun folos, după afirmația Domnului, Care spune: „*Trupul nu folosește la nimic*"[300].

3. Acesteia i se adaugă și judecata Apostolului, care spune: „*Cel care mănâncă și bea cu nevrednicie osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului*"[301]. Pentru că se înfricoșează de osândă nu numai acela care, aflându-se întinat cu sufletul și cu trupul, se apropie de cele sfinte lipsit de vrednicie și astfel devine vinovat față de trupul și de sângele Domnului, ci și acela care mănâncă și bea în zadar și fără de vreun folos, comemorând moartea și învierea

[297] *1 Cor.* 11, 23-26.
[298] *2 Cor.* 5, 14-15.
[299] *2 Cor.* 5, 14-15.
[300] *In.* 6, 63.
[301] *1 Cor.* 11, 29.

Domnului nostru Iisus Hristos fără a păzi cele spuse: *„Dragostea lui Hristos ne silește să socotim aceasta: dacă unul a murit pentru toți, au murit deci cu toții"*[302] și cele ce urmează.

Astfel, cad sub aceeași osândă a nepăsării atât cei care lasă fără rod și fără lucrare, din inconștiență, un atât de mare bun și de o asemenea fire, cât și cei care se apropie de o astfel de taină[303] lipsiți de recunoștință; fiindcă Domnul ne spune că nu vor fi iertați de judecată cei ce vorbesc în deșert[304] și ne înfățișează cu mai mare putere osânda celui vinovat de nepăsare prin pilda celui care a păstrat talantul cu lenevie[305]. Iar Apostolul ne-a învățat că acela care rostește un cuvânt bun, însă nu-l iconomisește spre zidirea credinței, Îl întristează pe Duhul Sfânt[306]. Și așa, se cuvine să fim foarte atenți cu privire la osândirea celui care mănâncă și bea cu nevrednicie. Prin urmare, dacă îl mâhnim pe fratele din pricina mâncării, am căzut din dragoste[307], fără de care nici harismele, nici lucrarea celor drepte nu folosesc la nimic[308].

Ce s-ar putea spune atunci despre cel care cu îndrăzneală bea sângele și mănâncă trupul Domnului nostru Iisus Hristos cu nepăsare și fără folos și prin aceasta mai mult Îl întristează pe Duhul Cel Sfânt? Însă cine cutează să bea și să mănânce fără a fi silit de iubirea [pentru Dumnezeu]? Astfel că, precum s-a hotărât, acesta nu mai trăiește pentru sine, ci pentru Cel Care a murit și a înviat pentru noi, Domnul nostru Iisus Hristos. Trebuie, așadar, ca acela care se apropie de trupul și sângele lui Hristos, întru pomenirea Celui Care a murit și a înviat, nu doar să se purifice de întinarea

---

302 2 *Cor.* 5, 14-15.

303 Termenul grecesc utilizat aici este cel de μυστήριον, care desemna ceremonia de inițiere în religiile de misterii ale Antichității târzii. Creștinii greci nu vor ezita să și-l asume și să-l „creștineze". În limbajul bisericesc, μυστήριον și echivalentul său latin, *sacramentum* (alături de *mysterium*), vor desemna orice obiect sacru, fenomen, act, ritual etc. din sfera celor sfinte sau care are o relație privilegiată cu divinitatea ori intermediază harul dumnezeiesc.

304 *Mt.* 12, 36.

305 Cf. *Mt.* 25, 25-29.

306 *Ef.* 4, 29-30.

307 *Rom.* 14, 15.

308 1 *Cor.* 13, 1.

trupului și a sufletului, ca să nu mănânce și să nu bea spre judecată, ci să și dovedească lucrătoare amintirea Celui Care a murit și a înviat pentru noi. Și așa, murind păcatului, lumii și lui însuși, să trăiască pentru Dumnezeu, în Hristos Iisus, Domnul nostru.

Cartea a II-a

Capitolele Cărții a II-a

1. Oricine este botezat cu botezul cel după Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, Domnul nostru, este dator să moară păcatului și să trăiască pentru Dumnezeu în Hristos Iisus?

2. Este lipsit de primejdie ca oarecine să împlinească cele preoțești neavând inima curățită de răutatea conștiinței, de întinare sau de pângărire?

3. Este lipsit de primejdie pentru cineva să mănânce trupul Domnului și să bea sângele Lui fără a se fi curățit mai înainte de toată întinarea sufletului și a trupului?

4. Oare trebuie crezut și trebuie să i ne supunem oricărui cuvânt al lui Dumnezeu, fiind deplin încredințați de adevărul celor spuse, chiar dacă s-ar descoperi vreo vorbă sau vreun fapt ale Domnului Însuși ori ale sfinților care ar părea că se împotrivesc acelui cuvânt?

5. Oare orice neascultare de vreun cuvânt [al Domnului] este vrednică de mânie și de moarte, cu toate că nu fiecare [neascultare] este însoțită de vreo amenințare proprie?

6. Oare neascultarea constă în a săvârși cele neîngăduite, sau în a neglija cele ce sunt încuviințate?

7. Oare este cu putință ori binepIăcut lui Dumnezeu să i se facă dreptate unui rob al păcatului, potrivit canonului evlaviei sfinților?

8. Este bineprimită de Dumnezeu lucrarea unei porunci dacă [modul de împlinire] se află în contradicție cu o altă poruncă a Domnului?

9. Trebuie să mă apropii de cei care încalcă Legea și [să fiu părtaș] faptelor celor neroditoare ale întunericului, deși aceștia nu sunt dintre cei încredințați mie[309]*?*

---

[309] În acest capitol se abordează problema relațiilor dintre omul duhovnicesc și cel păcătos, mai precis cât de mare se cuvine a fi apropierea primului de ultimul cu scopul de a-l îndrepta.

10. Este întotdeauna primejdios să smintim [pe alții]?

11. Dacă trebuie și este cu putință să refuzăm, lipsiți de primejdie, vreo poruncă a lui Dumnezeu, ori să împiedicăm pe cel care a primit-o să o împlinească, ori să îngăduim [ca acesta] să fie împiedicat, mai ales dacă cel ce împiedică este sincer sau dacă vreun motiv aparent întemeiat se împotrivește poruncii.

12. Dacă fiecare este dator să poarte grijă de toți întru toate, sau numai de cei care i-au fost încredințați, și de aceștia potrivit măsurii în care [a primit] harisma aceasta de la Dumnezeu prin Duhul Sfânt.

13. Dacă trebuie să îndurăm orice încercare, chiar și amenințarea morții, pentru a păzi supunerea față de Dumnezeu și, mai ales, dacă trebuie să ne îngrijim de cei care ne-au fost încredințați.

Întrebarea întâi

Oricine este botezat cu botezul cel după Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, Domnul nostru, este dator să moară păcatului și să trăiască pentru Dumnezeu în Hristos Iisus?

Răspuns

1. Toți cei care dorim Împărăția lui Dumnezeu se cade să căutăm harul botezului, de care avem neapărată nevoie, potrivit cuvântului Domnului, Care spune: *„Dacă nu se va naște cineva din apă și din duh, nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu"*[310]. În același fel, suntem datori să urmăm aceeași rațiune a botezului, precum grăiește Apostolul tuturor celor care se botează: *„Oare nu știți, fraților, că toți câți în Hristos Iisus ne-am botezat întru moartea Lui ne-am botezat? Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți, prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții"*[311] și cele ce urmează. Și în alt loc, mai hotărât și mai limpede, ne-a predat acest fel de dogmă, grăind: *„Căci câți în Hristos v-ați botezat în Hristos v-ați îmbrăcat. Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una*

[310] *In.* 3, 5.
[311] *Rom.* 6, 3-4.

sunteți în Hristos Iisus"[312]. În același fel spune din nou către toți: „*În El ați și fost tăiați împrejur, cu tăiere împrejur nefăcută de mână, prin dezbrăcarea de trupul păcatelor cărnii, întru tăierea împrejur a lui Hristos. Îngropați fiind împreună cu El prin botez, cu El ați și înviat prin credință*"[313].

Astfel, cel care este botezat cu botezul Evangheliei se îndatorează să trăiască potrivit Evangheliei. Din această pricină, s-a spus în alt loc: „*Și mărturisesc, iarăși, oricărui om ce se taie împrejur, că el este dator să împlinească toată Legea*"[314].

2. Astfel, rămâne limpede dovedit că oricine este botezat cu un singur botez, precum este scris, potrivit învățăturii Celui Care a murit și a înviat pentru noi, este dator să împlinească ceea ce a fost scris de către Apostolul: „*Căci dragostea lui Hristos ne stăpânește pe noi, care socotim aceasta, că dacă unul a murit pentru toți, au murit deci toți. Și a murit pentru toți, pentru ca aceia care trăiesc să nu mai trăiască lor înșiși, ci Aceluia Care pentru ei a murit și a înviat*"[315]. Astfel, dacă acela care a fost tăiat împrejur într-o parte a trupului este dator să împlinească întreaga Lege, cu cât mai mult cel tăiat împrejur cu tăierea împrejur cea după Hristos este dator să împlinească toate cele spuse de Apostol! [Și această tăiere împrejur] este întru dezbrăcarea întregului trup al păcatelor cărnii, precum este scris: „*Eu m-am răstignit lumii, iar lumea mie*"[316] și: „*Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine*"[317].

Într-adevăr, potrivit cuvântului Apostolului, acela care a fost botezat întru moartea lui Hristos a murit sieși și lumii și cu mult mai mult păcatului, după cum sună învățătura aceluiași Apostol: „*Omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului*"[318]. A

[312] *Gal.* 3, 27-28.
[313] *Col.* 2, 11-12.
[314] *Gal.* 5, 3.
[315] 2 *Cor.* 5, 14-15.
[316] *Gal.* 6, 14.
[317] *Gal.* 2, 20.
[318] *Rom.* 6, 6.

fost deci hotărât, prin bună învoială și în chip neclintit, să urmăm întru toate Domnului, cu alte cuvinte să trăim pentru Dumnezeu întru toate, împlinind pe deplin cele zise de către Apostolul: „*Vă îndemn deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră cea înțelegătoare*[319]"[320] și cele ce urmează. Acum însă [nu trebuie] „*să împărățească păcatul în trupul vostru cel muritor, ca să vă supuneți poftelor care sunt în el; nici să nu arătați mădularele voastre ca arme ale nedreptății în slujba păcatului, ci înfățișați-vă pe voi lui Dumnezeu ca vii, sculați din morți, și mădularele voastre ca arme ale dreptății lui Dumnezeu*"[321].

Despre aceste dogme și despre altele asemănătoare spune iarăși: „*Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus*"[322] ca să devenim cu toții ca unul, demni de a auzi: „*Bine, slujitorule bun, peste puține ai fost credincios, peste multe te voi pune; intră întru bucuria domnului tău!*"[323]. De acestea ne vom învrednici numai dacă fiecare dintre noi, precum a fost chemat și ales, va înmulți darul împărțit lui, printr-o grijă cât mai sporită și printr-o străduință neostenită, precum a fost scris[324].

Întrebarea a doua

Este lipsit de primejdie ca oarecine să împlinească cele preoțești neavând inima curățită de răutatea conștiinței, de întinare sau de pângărire?

Răspuns

Moise, dăruind, pentru învățătura noastră, [o preînchipuire] celor de odinioară în Legea dată de Dumnezeu, scrie: „*Grăit-a Domnul cu Moise și a zis: «Spune lui Aaron: în generațiile voastre [care*

---

319 Literal: λογική λατρεία – „adorare rațională, închinare rațională".
320 *Rom.* 12, 1.
321 *Rom.* 6, 12-13.
322 *Gal.* 3, 27.
323 *Mt.* 25, 21.
324 Cf. *Ef.* 4, 7.

vor urma], nimeni din neamul tău și dintre rudele tale să nu se apropie ca să aducă daruri Dumnezeului său de va avea vreo meteahnă în sine. Tot omul cu meteahnă în sine să nu se apropie»"[325]. Și, după aceasta, ne lămurește și care sunt metehnele: să nu se amestece [printre slujitori] mădulare străine, nici cel care are unul sau un altul dintre [mădulare] zdrobit[326] sau vreo parte a unui [membru vătămată], și astfel să fie împiedicată buna rânduială a lucrării [sfinte] și să fie atinsă eficiența ori deplinătatea sa. Când Domnul spune: *„Mai mare decât templul este aici"*[327], ne învață că este mult mai lipsit de evlavie cel care, [având asemenea metehne], îndrăznește să aducă prinos trupul Domnului[328], Care S-a dat pe Sine pentru noi ca jertfă lui Dumnezeu întru miros de bună mireasmă[329]. Aceasta cu atât mai mult cu cât trupul Unuia-Născut, al Fiului lui Dumnezeu, este mai presus decât berbecii și taurii[330], însă nu potrivit asemănării, căci superioritatea [Unuia-Născut] nu poate fi comparată cu nimic.

Însă meteahna sau schilodirea nu trebuie considerată numai privitor la membrele trupului, ci trebuie avută în vedere și în privința îndreptărilor cerute de evlavia evanghelică. Când porunca este împlinită în parte, sau este lăsată deoparte, sau nu este [săvârșită] precum Îi este bineplăcut Domnului, din pricina liberului arbitru omenesc, atunci pe poruncă apare ceva asemenea unei răni ori unei lepre.

Este necesar ca întotdeauna, dar mai ales în timpul [săvârșirii] unei astfel de Taine, să respectăm sfatul Apostolului, care grăiește: *„Având deci aceste făgăduințe, iubiților, să ne curățim pe noi de toată întinarea trupului și a duhului, desăvârșind sfințenia în frica lui Dumnezeu"*[331], *„nedând întru nimic vreo sminteală, ca să nu fie*

[325] *Lev.* 21, 16-18.
[326] Cf. *Lev.* 21, 18-21.
[327] *Mt.* 12, 6.
[328] Preotul care săvârșește Taina Sfintei Euharistii cu nevrednicie și fără pregătirea necesară.
[329] *Ef.* 5, 2.
[330] Care erau aduși Domnului în cadrul jertfelor din Vechiul Testament.
[331] 2 *Cor.* 7, 1.

defăimată slujirea voastră, ci în toate înfățișându-ne ca slujitori ai lui Dumnezeu"[332]. Numai în acest fel va deveni cineva demn să săvârșească lucrarea sfântă a Tainei, potrivit Evangheliei Domnului.

Întrebarea a treia

Este lipsit de primejdie pentru cineva să mănânce trupul Domnului și să bea sângele Lui fără a se fi curățit mai înainte de toată întinarea sufletului și a trupului?

Răspuns

Dumnezeu a stabilit în Legea [veche] cea mai aspră pedeapsă pentru cei care, aflându-se în stare de întinare[333], ar îndrăzni să se atingă de cele sfinte. Căci a fost scris în chip simbolic și celor [de odinioară] spre povățuirea noastră: „*Și a grăit Domnul cu Moise și a zis: «Spune lui Aaron și fiilor lui să umble cu băgare de seamă cu cele sfinte ale fiilor lui Israel și să nu pângărească numele cel sfânt al Meu cu cele prin care ei înșiși Mă sfințesc. Eu sunt Domnul. Spune-le: tot sufletul acelui om din seminția voastră și din neamul vostru care va avea pe sine vreo necurățenie și se va apropia de cele sfinte, pe care le afierosesc Domnului fiii lui Israel, va fi stârpit de la fața Mea. Eu sunt Domnul»*"[334].

Dacă o asemenea amenințare plutește deasupra celor ce se apropie cu necuviință de cele afierosite de către oameni, ce se va petrece cu cei care îndrăznesc să se apropie de o asemenea Taină atât de mare? Căci, cu cât este aici ceva mai mare decât templul[335], după spusa Domnului, cu atât mai mult este mai îngrozitor și mai înspăimântător pentru cine cutează să se atingă, întinat fiind, de trupul Domnului, cu mult mai mult dacă s-ar atinge de berbeci și de tauri[336], precum spune Apostolul: „*Astfel, oricine va mânca pâinea*

[332] *2 Cor.* 6, 3-4.
[333] De impuritate rituală.
[334] *Lev.* 22, 1-3.
[335] *Mt.* 12, 6.
[336] Dacă pentru jertfele veterotestamentare se cerea oficiantului observarea strictă a purității rituale și corporale exterioare, în cazul Noului Legământ, participantul la Cina Euharistică va trebui să se îngrijească și de purificarea sa lăuntrică prin Taina Sfintei Spovedanii.

aceasta sau va bea paharul Domnului cu nevrednicie va fi vinovat față de trupul și sângele Domnului"[337]. Însă ne înfățișează cu și mai mare asprime și cu mai mare înfricoșare vina, prin mijlocirea repetiției, spunând: *„Să se cerceteze însă fiecare pe sine însuși și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar. Căci cel ce mănâncă și bea cu nevrednicie osândă își mănâncă și bea, nesocotind trupul Domnului"*[338]. Iar dacă cineva, fiind numai în stare de necurăție, cade într-o atât de înfricoșătoare osândă, cu cât mai mult va fi demn de o osândă mai înfiorătoare cel care, aflându-se în păcate, îndrăznește [să se atingă] de trupul Domnului? Iar despre caracterul necurăției suntem învățați în chip simbolic din Lege.

Prin urmare, să ne curățim de orice pângărire și astfel să ne apropiem de cele sfinte, ca să ne izbăvim de osânda celor care L-au ucis pe Domnul. Iar deosebirea între pângărire și necurăție este evidentă pentru cei înțelepți. Deoarece *„acela care ar mânca și ar bea cu nevrednicie va fi vinovat față de trupul și sângele Domnului"*[339].

Vom dobândi viața veșnică, după cum ne-a făgăduit în mod nemincinos Domnul și Dumnezeul nostru, Iisus Hristos, dacă atunci când mâncăm și bem ne vom aduce aminte de Cel Care a murit pentru noi și dacă vom păzi porunca Apostolului, care zice: *„Căci dragostea lui Hristos ne stăpânește pe noi, care socotim aceasta, că dacă unul a murit pentru toți, au murit deci toți. Și a murit pentru toți, pentru ca aceia care trăiesc să nu mai trăiască pentru ei, ci pentru Acela Care a murit și a înviat pentru ei"*[340], prin Care am fost împăcați [cu Dumnezeu] în botez.

Întrebarea a patra

Oare trebuie crezut și trebuie să i ne supunem oricărui cuvânt al lui Dumnezeu, fiind deplin încredințați de adevărul celor spuse, chiar dacă s-ar descoperi vreo vorbă sau vreun fapt ale Domnului Însuși ori ale sfinților care ar părea că se împotrivesc acelui cuvânt?

---

[337] *1 Cor.* 11, 27.
[338] *1 Cor.* 11, 28-29.
[339] *1 Cor.* 11, 27.
[340] *2 Cor.* 5, 14-15.

Răspuns

1. Această întrebare este întru totul nedemnă de a fi primită dacă Îl mărturisim pe Domnul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, prin Care toate au fost făcute, cele văzute și cele nevăzute, și ale Cărui cuvinte sunt cele pe care le-a auzit de la Tatăl. Totuși este necesar să răspundem [celor care ne întreabă], pentru a ne supune Apostolului, care scrie: *„Fiți gata totdeauna să răspundeți oricui vă cere socoteală despre credința care se află în voi"*[341].

Și, ca nu cumva, vorbind despre cele ale noastre, să aducem vreun motiv de confuzie celor care ne ascultă[342], să ne amintim de Domnul, Care zice: *„Nicio iotă sau o virgulă nu vor trece din Lege până ce se vor împlini toate"*[343]. Și din nou: *„Dar mai lesne e să treacă cerul și pământul decât să cadă din Lege un corn*[344] *[de literă]"*[345].

Iar aici este mai mult decât Solomon, mai mult decât Iona și, prin urmare, putem spune împreună cu Apostolul, că aici este și mai mult decât Moise. [Apostolul], după ce a istorisit slava lui Moise cea inaccesibilă israeliților, o compară cu slava Domnului nostru Iisus Hristos, adăugând: *„Și nici măcar nu este slăvit ceea ce era slăvit în această privință, față de slava cea covârșitoare. Căci dacă ce este trecător s-a săvârșit prin slavă, cu atât mai mult ce e netrecător va fi în slavă"*[346]. Iar dacă din cele spuse în Evanghelie nu învățăm să cunoaștem fără îndoială și neclintit și să mărturisim credința[347], atunci să ne amintim din nou chiar cuvintele Domnului, Care spune: *„Cerul și pământul vor trece, însă cuvintele Mele nu vor trece"*[348].

Așadar, sunt întru totul îndeajuns cuvintele Domnului, care au fost adeverite prin Sfântul Duh Îndrumătorul, pentru a păstra fără

---

[341] *1 Pt.* 3, 15.

[342] Sfântul Vasile recurge atât de des la argumentele scripturistice pentru a-și întemeia toate afirmațiile dogmatice și morale din cel puțin două motive: dintr-o autentică modestie și pentru a conferi autoritate normativă spuselor sale.

[343] *Mt.* 5, 18.

[344] Cuvântul de aici desemnează un accent, un semn diacritic sau un spirit.

[345] *Lc.* 16, 17.

[346] *2 Cor.* 3, 10-11.

[347] Așadar, credința autentică este cunoaștere certă și mărturisire.

[348] *Mt.* 24, 35.

îndoială și statornic fiecare cuvânt ieșit din gura lui Dumnezeu. Însă, pentru a sprijini și neputința altora, este același lucru dacă adăugăm una sau două dintre multele mărturii. Astfel, zice David, *„demne de crezare sunt toate poruncile Lui, întărite în veacul veacului, făcute în adevăr și dreptate”*[349]; și iar: *„Credincios este Domnul întru cuvintele Sale și cuvios întru toate lucrurile Sale”*[350]; și multe de acest fel. Iar Iehu, în *[Cărțile] Regilor*, a spus: *„Vedeți că nu cade cuvântul Domnului pe pământ”*[351].

2. Iar despre cele care par a conține vreo contradicție[352], mai bine ar fi să se osândească pe sine [cel care citește], ca unul ce nu a ajuns încă la înțelegerea bogăției de înțelepciune [dumnezeiască], fiindcă anevoioasă este apropierea de nepătrunsele judecăți ale lui Dumnezeu, decât să se facă vinovat de osânda îndrăznelii și a îndărătniciei. Și astfel să audă: *„Lipsit de evlavie este cel care grăiește regelui: «Lucrezi în chip nedrept!»”*[353] și: *„Cine-i va învinui pe aleșii lui Dumnezeu?”*[354] Iar dacă [judecata] multora pare că ar avea dezlegarea unora dintre [aceste probleme], în privința [locurilor din Scriptură] care par a conține o contradicție, suntem datori a fi cu multă luare aminte. Așadar, când un cuvânt sau o faptă par a fi contrare unei porunci, este necesar ca fiecare să se supună acelei porunci, necercetând adâncul bogăției și al înțelepciunii[355], ca nu cumva să-și întemeieze astfel prilej[356] pentru păcat[357]. Căci aceasta este bineplăcut lui Dumnezeu și astfel vom fi lipsiți de primejdie, precum suntem învățați în de Dumnezeu insuflatele Scripturi.

---

[349] *Ps.* 110, 7-8.
[350] *Ps.* 144, 13.
[351] 4 *Reg.* 10, 10.
[352] În continuare se abordează delicata problematică a antilogiilor (aparentele contradicții) din Scriptură.
[353] *Iov* 34, 18.
[354] *Rom.* 8, 33.
[355] *Rom.* 11, 33.
[356] Psalmul 140 are aici o *figura etymologica*: προφασίζεσθαι προφάσεις – „să-și pretexteze un pretext, să-și pricinuiască o pricină, să se scuze prin intermediul diverselor pretexte”.
[357] *Ps.* 140, 4.

Însă, când se pare că una dintre porunci o contrazice pe alta, pentru a înțelege pe deplin cele ce ni se propun, [se impune] să citim întreg contextul[358]. Astfel, vom descoperi că nu există nicio contradicție și vom recunoaște [în acel pasaj] ce i se potrivește fiecăruia dintre noi, potrivit scopului chemării de sus, către care tind toate poruncile. Și așa, [unele porunci] tămăduiesc de boală[359], iar altele aduc propășirea ce conduce la împlinirea desăvârșită a ceea ce este bineplăcut lui Dumnezeu. Într-adevăr, spune undeva Domnul: *„Nici nu aprind făclie ca să o ascundă sub obroc, ci în sfeșnic, și luminează tuturor celor din casă. Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, așa încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri"*[360], iar altădată: *„Făcând tu milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta ta"*[361].

3. Și multe de acest fel vei afla la evangheliști și la Apostolul [Pavel]. Însă, dacă această poruncă a fost numai rostită, dar nu ni s-a arătat cum să fie împlinită, să ne supunem Domnului, Care spune: *„Cercetați Scripturile"*[362]. Să-i imităm pe Apostoli, care L-au întrebat pe Domnul despre tâlcuirea celor grăite de către El. Iar din cele spuse tot de Dânsul în alt loc[363], să învățăm adevărul și mântuirea. De pildă [porunca]: *„Adunați-vă comori în cer"*[364] [este lămurită prin] ceea ce suntem învățați de Însuși Domnul, Care poruncește tânărului [bogat]: *„Vinde cele pe care le ai și le dă săracilor și vei avea comoară în cer"*[365], ca și prin cele spuse celor ce doreau să moștenească Împărăția cerurilor: *„Nu te teme, turmă mică, fiindcă Tatăl vostru a binevoit să vă dea Împărăția. Vindeți averile voastre și dați-le milostenie. Faceți-vă pungi care nu se învechesc, comoară neîmpuținată în ceruri"*[366].

---

358 Sfântul Vasile recomandă aprofundarea atentă a contextului unui pasaj biblic dificil.
359 De păcat, boala sufletului.
360 *Mt.* 5, 15-16.
361 *Mt.* 6, 3.
362 *In.* 5, 39.
363 Așadar, să lămurim sensul unui pasaj scripturistic prin înțelesul unuia mai ușor de priceput.
364 *Mt.* 6, 20.
365 *Mt.* 19, 21.
366 *Lc.* 12, 32-33.

Dacă ni se întâmplă să ne primejduim prin păstrarea poruncii, aceasta este întru lauda noastră, fiindcă ne amintim de Apostolul, care zice: *„Mai bine este pentru mine să mor, decât să-mi zădărnicească cineva lauda"*[367]. Și în altă parte, mai pe larg: *„Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia?"*[368] și celelalte.

Prin acestea învățăm cu și mai mare convingere să păzim poruncile și să dovedim o și mai prisositoare iubire pentru Domnul, Care glăsuiește: *„Cine Mă iubește va păzi poruncile Mele"*[369] și în multe locuri la fel. Cât privește cele rămase, să-l urmăm pe Apostol și să spunem: *„O, adâncul bogăției, al înțelepciunii și al cunoașterii de Dumnezeu! Cât sunt de nepătrunse judecățile Lui și cât de neînțelese căile Lui! Căci cine a cunoscut gândul Domnului"*[370], Care coboară din cer și ne vestește cuvintele Tatălui? Celui care crede, îi este necesar să asculte glasul Domnului nostru Iisus Hristos, precum copiii pe părinți, iar școlarii pe dascăli, după cum spune El Însuși: *„Cine nu va primi Împărăția cerurilor ca un copil nu va intra în ea"*[371].

Întrebarea a cincea

Oare orice neascultare de vreun cuvânt [al Domnului] este vrednică de mânie și de moarte, cu toate că nu fiecare [neascultare] este însoțită de vreo amenințare proprie?

Răspuns

1. Despre faptul că orice neascultare a unui cuvânt este vrednică de mânie și de moarte, s-a vorbit mai pe larg în epistola despre buna înțelegere[372]. Acum însă vom aminti una sau două dintre multele

[367] *1 Cor.* 9, 15.
[368] *Rom.* 8, 35.
[369] *In.* 14, 23.
[370] *Rom.* 11, 33-34.
[371] *Mc.* 10, 15.
[372] În general, este acceptată presupunerea că această „epistolă" ar fi de fapt capitolul „Despre judecată" din *Regulile morale* ale Sf. Vasile cel Mare.

mărturii. Așadar, ascultă-l pe Ioan Botezătorul grăind: „*Cel care crede în Fiul are viață veșnică, iar cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viața, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el*"[373]. Însă, fiindcă nu este definit limpede [cine este cel care nu crede], îi cuprinde pe toți [în cele spuse]. Iar acest fapt este proclamat în mod hotărât de către Însuși Domnul: „*O iotă sau o virgulă nu vor trece din Lege până ce se vor împlini toate*"[374]. Și dacă astfel sunt cele privitoare la Legea [veche], cu cât mai mult cele privitoare la Evanghelie? Precum [știm că] adesea ne-a încredințat Însuși Domnul.

Iar despre faptul că amenințarea nu este unită cu fiecare [poruncă] în chip special, consider că le este suficient credincioșilor să-și amintească ce spune Domnul în textul privitor la învățătura fericirilor. După ce a amintit multe dintre cele interzise, unora le mai adaugă și câte o amenințare, grăind: „*Oricine se mânie pe fratele său vinovat va fi pentru judecată; și cine va zice fratelui său: netrebnicule, vinovat va fi de judecata sinedriului; iar cine va zice: nebunule, vrednic va fi de gheena focului*"[375]. Și multe de acest fel. Iar unora nu le-a adăugat [pedepse, precum]: „*Oricine se uită la femeie, poftind-o, deja a săvârșit adulter cu ea în inima lui*"[376] și: „*Eu însă vă spun vouă: să nu vă jurați nicidecum*"[377], iar după puțin: „*Iar cuvântul vostru să fie: ceea ce este da, da; și ceea ce este nu, nu; iar ce e mai mult decât acestea de la cel rău este*"[378]. Și multe de acest fel spunând, nu adaugă nicio pedeapsă, fiindcă [faptul] era binecunoscut tuturor prin cele spuse mai înainte: „*Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în Împărăția cerurilor*"[379]. Iar spre sfârșit adaugă: „*Oricine aude aceste cuvinte ale Mele și nu le îndeplinește se va asemăna bărbatului nechibzuit care și-a clădit casa pe nisip. Și a căzut ploaia și au venit*

[373] *In.* 3, 36.
[374] *Mt.* 5, 18.
[375] *Mt.* 5, 22.
[376] *Mt.* 5, 28.
[377] *Mt.* 5, 34.
[378] *Mt.* 5, 37.
[379] *Mt.* 5, 20.

râurile mari și au suflat vânturile și au izbit casa aceea, și a căzut. Și căderea ei a fost mare"[380].

2. De altfel, și în alte multe locuri, amintind nenumărate păcate, nu a adăugat după fiecare și pedeapsa, socotind că este de ajuns ceea ce a grăit adesea, în general, și pentru toți. Și dacă cei mai neputincioși ar avea nevoie de ajutor, să ne amintim de Apostolul, care, urmând Domnului, spune cândva: *„Dacă vreunul, numindu-se frate*[381]*, va fi desfrânat, sau lacom, sau închinător la idoli, sau ocărâtor, sau bețiv, sau răpitor, cu unul ca acesta nici să nu ședeți la masă"*[382]. Iar altă dată: *„Nu vă mințiți unul pe altul"*[383], iar în alt loc: *„Orice înverșunare și mânie și strigare și blasfemie să fie înlăturate de la voi, împreună cu orice răutate"*[384]. Și multe de acest fel a mai spus, fără să le însoțească de vreo amenințare. În alt loc, adăugând și pedeapsa în general, zice: *„Nu vă amăgiți: nici desfrânații, nici închinătorii la idoli, nici adulterii, nici moleșiții*[385]*, nici sodomiții, nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici batjocoritorii, nici răpitorii nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu"*[386]. Iar în altă parte, scrie din nou, mai pe larg: *„Și precum n-au încercat să aibă pe Dumnezeu în conștiință, așa și Dumnezeu i-a lăsat la mintea lor neîncercată ca să facă cele ce nu se cuvin. Plini fiind de toată nedreptatea, de desfrânare, de viclenie, de lăcomie, de răutate; plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înșelăciune, de purtări rele, bârfitori, defăimători, urâtori de Dumnezeu, trufași, înfumurați, lăudăroși, născocitori de rele, nesupuși părinților, neînțelepți, nedemni de încredere, fără dragoste, neînduplecați, fără milă; aceștia, deși au cunoscut dreapta orânduire a lui Dumnezeu, din pricina căreia cei ce fac unele ca acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că săvârșesc ei acestea, ci le și încuviințează celor care le fac. Pentru aceea, oricine ai fi, o, omule care judeci, ești*

[380] *Mt.* 7, 26-27.
[381] Aici cu sensul de „membru al comunității creștine".
[382] *1 Cor.* 5, 11.
[383] *Col.* 3, 9.
[384] *Ef.* 4, 31.
[385] Unii exegeți consideră că sensul lui μαλακός este de „efeminat, homosexual pasiv".
[386] *1 Cor.* 6, 9-10.

fără cuvânt de răspuns, căci, în ceea ce judeci pe altul, pe tine însuţi te osândeşti, căci aceleaşi lucruri le săvârşeşti şi tu, cel care judeci"[387]. Şi în multe locuri la fel.

Din acestea este evident faptul că, deşi ameninţarea pedepsei nu însoţeşte fiecare dintre aceste feluri de [fărădelegi], suntem datori să recunoaştem că acela care încalcă o singură poruncă se va supune cu necesitate hotărârii neînduplecate [a judecăţii], precum proclamă Domnul nostru Iisus Hristos: „*Cine Mă nesocoteşte şi nu primeşte cuvintele Mele are judecător ca să-l judece: cuvântul pe care l-am spus, acela îl va judeca în ziua cea de apoi*"[388] şi cele ce urmează în mod mai cutremurător. Iar Ioan Botezătorul, faţă de care nu există un altul mai mare, mărturiseşte în chip hotărât că, „*cel ce nu ascultă de Fiul nu va vedea viaţa, ci mânia lui Dumnezeu rămâne peste el*"[389].

Şi acest lucru este obişnuit în Sfânta Scriptură încă din Vechiul Testament, unde Moise a scris multe în Lege fără să adauge [întotdeauna] o ameninţare pentru cel care o încalcă sau o neglijează. Astfel, prin mijlocirea acestuia, este făcut cunoscut tuturor blestemul şi pedeapsa cea mai înfricoşătoare care este pregătită dinainte, spunând: „*Blestemat să fie orice om care nu stăruie în toate cuvintele care sunt scrise în cartea legii acesteia*"[390]; şi în alt loc: „*Blestemat să fie tot cel ce face lucrurile Domnului cu nebăgare de seamă*"[391].

Or, dacă este blestemat cel care săvârşeşte lucrările Domnului cu neglijenţă, cel care nu le împlineşte deloc oare de ce va fi vrednic?

Întrebarea a şasea

Oare neascultarea constă în a săvârşi cele neîngăduite, sau în a neglija cele ce sunt încuviinţate?

---

[387] *Rom.* 1, 28-32; 2, 1.
[388] *In.* 12, 48.
[389] *In.* 3, 36.
[390] *Deut.* 27, 26.
[391] *Ier.* 48, 10.

Răspuns

1. Domnul nostru Iisus Hristos a adeverit cu mai mare putere această judecată pentru a înlătura vechea rătăcire şi pentru întărirea inimilor noastre în credinţa sănătoasă. El a binevoit să ne înveţe frica judecăţilor nu doar prin cuvinte, ci şi prin pilde, pentru ca prin fapte să plinească şi mai mult încredinţarea adevărului.

Şi, astfel, spune mai întâi: *„Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor şi a fariseilor, nu veţi intra în Împărăţia cerurilor"*[392]. Şi, după acest pasaj întreg în care ne înfăţişează învăţătura Sa, adaugă o poruncă însoţită de o pildă, zicând: *„Oricine aude aceste cuvinte ale Mele şi nu le îndeplineşte asemăna-se-va bărbatului nechibzuit care şi-a clădit casa pe nisip. Şi a căzut ploaia şi au venit râurile mari şi au suflat vânturile şi au izbit casa aceea, şi a căzut. Şi căderea ei a fost mare"*[393]; şi iar: *„Cineva avea un smochin sădit în via sa şi a venit să caute rod în el, dar n-a găsit. Şi a zis către vier: «Iată, trei ani sunt de când vin şi caut rod în smochinul acesta şi nu găsesc. Taie-l! De ce să ocupe locul în zadar?»"*[394]

În altă parte, înfăţişează mai vădit această judecată, spunând: *„Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui!"*[395] Nu pomeneşte o anumită faptă dintre cele neîngăduite, ci [câteva] lucrări lăsate la o parte dintre cele poruncite, grăind: *„Căci flămând am fost şi nu Mi-aţi dat să mănânc; însetat am fost şi nu Mi-aţi dat să beau"*[396] şi cele următoare. Şi multe de felul acesta s-ar putea descoperi, ca dovadă că nu doar cei care săvârşesc cele rele sunt demni de moarte, fiindu-le pregătit focul cel nestins, ci sunt osândiţi şi aceia care se lenevesc de la faptele cele bune, ba chiar şi cei care le săvârşesc cu neglijenţă. Fiindcă este scris: *„Blestemat să fie tot cel ce face lucrurile Domnului cu nebăgare de seamă"*[397].

---

[392] *Mt.* 5, 20.
[393] *Mt.* 7, 26-27.
[394] *Lc.* 13, 6-7.
[395] *Mt.* 25, 41.
[396] *Mt.* 25, 42.
[397] *Ier.* 48, 10.

2. Dar este momentul potrivit să amintim şi de Ioan [Botezătorul], care le spune celor care primesc iertarea păcatelor prin botez: *„Pui de vipere, cine v-a arătat să fugiţi de mânia ce va să fie? Faceţi deci roade vrednice de pocăinţă. Şi să nu credeţi că puteţi zice în voi înşivă: «Părinte avem pe Avraam», căci vă spun că Dumnezeu poate şi din pietrele acestea să ridice fii lui Avraam. Iată, securea stă la rădăcina pomilor. Prin urmare, tot pomul care nu face roadă bună este tăiat şi aruncat în foc"*[398].

Aceste [mărturii] nu înfăţişează numai împlinirea vreunei fapte rele, ci şi trândăvia faţă de faptele de dreptate ale evlaviei. Fiindcă, dacă sunt blestemaţi cei care săvârşesc lucrurile Domnului cu neglijenţă, pentru că nu le-au săvârşit cu înflăcărarea cuvenită, cu cât mai mult sunt blestemaţi aceia care nu doresc să împlinească în niciun chip binele? Însă, pe bună dreptate, aud: *„Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui!"*[399]

Din toate acestea reiese limpede că sunt necesare multă pregătire[400] şi neobosită sârguinţă, însoţite de râvnă bună şi lipsită de zăbavă, pentru [împlinirea] poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos. Şi aceasta pentru a deveni şi noi demni de fericire, precum a grăit Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu: *„Fericiţi cei ce flămânzesc şi înseteată de dreptate, fiindcă aceia se vor sătura"*[401].

Întrebarea a şaptea

Oare este cu putinţă ori bineplăcut lui Dumnezeu să i se facă dreptate unui rob al păcatului, potrivit canonului evlaviei sfinţilor?

Răspuns

Într-adevăr, Dumnezeu spune în Vechiul Testament: *„Păcătosul care Îmi jertfeşte un viţel este asemenea celui care ucide un câine, iar*

[398] *Mt.* 3, 7-10.
[399] *Mt.* 25, 41.
[400] Literal: „Disponibilitate perpetuă, disponibilitate permanentă", potrivit îndemnului Mântuitorului: *„Drept aceea, privegheaţi, că nu ştiţi ziua, nici ceasul când vine Fiul Omului"* (*Mt.* 25, 13).
[401] *Mt.* 5, 6.

cel ce aduce prinos din lamura făinii, asemenea celui care aduce jertfă sânge de porc"[402]. Iată că o astfel de scrupulozitate a fost cerută de Lege din partea celor care aduc jertfă și o astfel de înfricoșătoare judecată a fost hotărâtă împotriva celor care o încalcă. Iar în Noul Testament, Domnul nostru Iisus Hristos grăiește El Însuși în Evangheliii: *„Cine săvârșește păcatul este rob păcatului"*[403] și: *„Nimeni nu poate să slujească la doi domni"*[404], așadar *„nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona"*[405]. Și ne-a dogmatizat în chip mai limpede astfel: *„Așadar, oricine dintre voi care nu se leapădă de tot ce are nu poate să fie ucenicul Meu"*[406]. Dacă astfel este hotărârea despre lucrurile indiferente[407], ce-ar putea spune cineva despre cele neîngăduite? Iar prin Apostol spune: *„Nu vă înjugați la jug străin cu cei necredincioși, căci ce însoțire are dreptatea cu fărădelegea? Sau ce împărtășire are lumina cu întunericul? Și ce învoire este între Hristos și Veliar sau ce parte are un credincios cu un necredincios? Sau ce înțelegere este între templul lui Dumnezeu și idoli?"*[408] Așadar, evident că acest lucru este întru totul cu neputință, neplăcut lui Dumnezeu și primejdios pentru cel care îl îndrăznește.

Pentru aceea, după cum învață Domnul, mă rog să lucrăm în așa fel, ca atât pomul, cât și rodul său să fie bune[409] și să curățim mai întâi lăuntrul paharului și al vasului[410], ca și partea din afară să fie în întregime curată. Și, învățați de Apostol, *„să ne curățim de toată întinarea trupului și a duhului, desăvârșind sfințenia în dragostea lui Hristos"*[411], ca să ajungem bineplăcuți lui Dumnezeu și bineprimiți de Domnul întru Împărăția cerurilor.

---

[402] *Is.* 66, 3.
[403] *In.* 8, 34.
[404] *Mt.* 6, 24.
[405] *Mt.* 6, 24.
[406] *Lc.* 14, 33.
[407] Literal: „Aflate la mijloc". Este vorba despre acele μέσα din etica stoică, lucrurile situate la jumătatea distanței între bine și rău.
[408] 2 *Cor.* 6, 14-16.
[409] *Mt.* 12, 33.
[410] *Mt.* 23, 26.
[411] 2 *Cor.* 7, 1.

Întrebarea a opta

Este bineprimită de Dumnezeu lucrarea unei porunci dacă [modul de împlinire] se află în contradicție cu o altă poruncă a Domnului?

Răspuns

1. Lămurirea acestei întrebări și toată rânduiala[412] pe care o căutăm în orice lucru de acest fel, le învățăm din Vechiul Testament, unde Însuși Domnul în persoană zice: *„Dacă nu ai jertfit după rânduială și nu ai împărțit cu dreptate [jertfa], ai păcătuit. Dar, liniștește-te! Lângă tine se află întoarcerea ta"*[413]. Astfel, nu doar că nu poate fi primită jertfa care a fost adusă, încălcând rânduielile, ci mai este socotită și păcat al celui care o aduce în acest fel. Însă putem învăța de la Apostol canonul neschimbabil al evlaviei care se potrivește în toate împrejurările: *„Iar când se luptă cineva la jocuri, nu este încununat dacă nu s-a luptat după regulile jocului"*[414]. Iar cu mare frică, ne putem aminti de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, Care ne-a înfățișat această rânduială când a spus: *„Fericit este acel slujitor pe care, venind stăpânul său, îl va găsi făcând așa"*[415]. Fiindcă, atunci când a spus *„așa"*, a dovedit că acela care nu face astfel a și căzut din fericire, precum suntem învățați cu exactitate și suntem pe deplin încredințați din multe spuse și istorisiri, atât din Vechiul, cât și din Noul Testament. Însă acel *„nu așa"* se întâmplă fie după loc, fie după timpul potrivit, fie după persoană, fie după lucru, măsură, ordine, fie după dispoziție[416].

2. Dar să observăm, mai întâi, cum se petrece această [încălcare a poruncii] „potrivit locului". Apostolul a folosit fapte bine întemeiate pe obiceiul comun pentru a înfățișa mai clar ceea ce este potrivit evlaviei și pentru a veni în ajutorul celor ce-l ascultă: *„Nu vă*

---

[412] Literal: „Canonul".
[413] *Fac.* 4, 7, citat după *Septuaginta*.
[414] *2 Tim.* 2, 5.
[415] *Mt.* 24, 46.
[416] În continuare, Sfântul Vasile va analiza modalitățile prin care „eșuează" o slujire creștină autentică: după „loc, timp, persoană, lucru, măsură și dispoziție". Această clasificare este specifică retoricii vremii.

învață oare însăși firea că necinste este pentru un bărbat să-și lase părul lung? Și că pentru o femeie, dacă își lasă părul lung, este cinste?"[417] și cele următoare. Prin urmare, este logic și pentru noi să ne folosim de cele bine întemeiate prin fire pentru necesitățile vieții prezente. Fiindcă a mânca și a bea susține viața, însă cine dintre cei înțelepți urcă în for[418] pentru a mânca și a bea? Sau cine începând să azvârle peste pietre semințe, păgubindu-le pe acestea, ar aștepta [să se ivească] roadele? Și putem descoperi multe alte fapte [care, împlinite, neluând în seamă] locul, aduc primejdie și osândă.

Din nou să ne amintim ce spune Apostolul: *„Și acestea li s-au întâmplat acelora ca preînchipuiri ale viitorului și au fost scrise spre povățuirea noastră, la care au ajuns sfârșiturile veacurilor"*[419]. Să observăm că lucrurile care sunt legiuite de Dumnezeu în vederea evlaviei, deși au împărtășire unul cu altul, totuși își păstrează [fiecare] deosebirea nestrămutată. Fiindcă, într-adevăr, unele erau hotărâte pentru Ierusalim și, dacă ar fi fost săvârșite în afara lui, deveneau primejdioase. Și, cu toate că multe altele [erau destinate] pentru Ierusalim, totuși nu erau săvârșite oriunde, ci numai în locurile alese pentru adorarea lui Dumnezeu. Și nici pe cele ce se săvârșeau în templu și pe altar nu cuteza cineva să le împlinească în alte locuri ale Ierusalimului, iar [cele săvârșite] în alte ținuturi nu erau îngăduite în templu. În ceea ce ne privește, este primejdios [să nu respectăm] porunca „potrivit locului", mai ales dacă vom săvârși cele sfinte în locuri pângărite, de vreme ce un asemenea lucru atrage defăimarea săvârșitorului și, mai mult, sminteşte în numeroase feluri pe alții, afectând într-un fel pe unul, într-un fel pe altul, din pricina deosebirii slăbiciunii în cunoaștere a celor mulți.

3. Dar ar putea să întrebe cineva pentru ce a vorbit Apostolul astfel: *„Voiesc deci ca bărbații să se roage în orice loc"*[420]? Domnul, într-adevăr, a dăruit puterea adorării în orice loc, atunci când a

[417] *1 Cor.* 11, 14-15.
[418] Piață publică în orașele romane, unde se făcea comerț, se țineau întruniri politice, se judecau procese etc.
[419] *1 Cor.* 10, 11.
[420] *1 Tim.* 2, 8.

rostit: „*Nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim, nu vă veți închina Tatălui*"[421]. Dar ceea ce spune acolo – „*în orice loc*" – nu cuprinde și locurile hotărâte pentru folosința celor omenești[422] ori pentru necuratele și îngrozitoarele lor fapte. Dimpotrivă, [locul adorării] se întinde de la împrejurimile Ierusalimului înspre toate locurile lumii locuite, potrivit prorociei jertfei[423], care, în chip lămurit, sunt afierosite cu sârguință lui Dumnezeu spre săvârșirea sfintei lucrări a slăvitei sale Taine.

De aceea îl auzim pe proroc grăind: „*Și voi veți fi numiți preoți ai Domnului*"[424]. Totuși, nu furăm sfințenia unei astfel de slujiri preoțești, nici nu poate unul să răpească pentru sine harul dat altuia, ci fiecare dintre credincioși rămâne între hotarele proprii ale darului dat de Dumnezeu. În acest fel ne învață Apostolul când glăsuiește către toți, zicând: „*Vă îndemn deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca pe o închinare duhovnicească a voastră. Și să nu vă potriviți cu acest veac, ci să vă schimbați prin înnoirea minții, ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu cea bună, plăcută și desăvârșită*"[425]. Însă orânduiește tuturora câte o slujire potrivită fiecăruia, interzicând unui străin să încalce ordinea, când spune: „*Căci, prin harul ce mi s-a dat, spun fiecăruia dintre voi să nu cugete despre sine mai mult decât trebuie să cugete, ci să cugete fiecare spre a fi înțelept, precum Dumnezeu i-a împărțit măsura credinței*"[426]. Și, prin reciproca bună așezare a mădularelor trupului, care tinde spre armonie și siguranță, se așază, atât înăuntrul nostru, cât și între noi și ceilalți, o rânduială bineplăcută lui Dumnezeu în iubirea lui Hristos Iisus, prin deosebirea darurilor. Fiindcă spune, într-adevăr: „*Ci, precum într-un singur trup avem multe mădulare și mădularele nu au toate aceeași lucrare, așa și noi, cei mulți, un trup*

---

421 *In.* 4, 21.

422 Așadar, locurile dedicate slujirii liturgice a Tainelor Bisericii vor trebui consacrate exclusiv serviciului divin, fiind scoase din întrebuințarea curentă.

423 Cf. *Mal.* 1, 11.

424 *Is.* 61, 6.

425 *Rom.* 12, 1-2.

426 *Rom.* 12, 3.

suntem în Hristos și fiecare suntem mădulare unii altora; dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat, fie prorocie, după măsura credinței, fie slujbă spre slujire"[427] și cele următoare.

4. Dacă acelora care sunt uniți între ei prin legătura comuniunii în dragostea lui Hristos și care lucrează împreună în vederea aceluiași scop, cel de a fi bineplăcuți lui Dumnezeu, nu le este îngăduit să părăsească locul rânduit pentru harisma fiecăruia, cu cât mai mult noi suntem datori să deosebim locurile sfinte de cele străine și menite lucrurilor potrivnice [adorării lui Dumnezeu][428]? Fiindcă, din toate cele amintite de Scripturile insuflate de Dumnezeu, din altele asemănătoare și din pildele grăite mai înainte, trebuie să învățăm că lucrarea care se săvârșește într-un loc nepotrivit abate rezultatul de la țelul propus mai înainte.

Însă, despre ceea ce înseamnă [încălcarea poruncii] „potrivit timpului", se cuvine a-L asculta pe Domnul, Care spune: „*De aceea, Împărăția cerurilor a fost asemănată cu zece fecioare, care, luând candelele lor, au ieșit în întâmpinarea mirelui. Cinci însă dintre ele erau prevăzătoare, iar cinci nechibzuite. Căci cele nechibzuite, luând candelele, n-au luat cu sine untdelemn. Iar cele prevăzătoare au luat untdelemn în vasele lor. Dar mirele întârziind, au ațipit toate și au adormit. Iar la miezul nopții s-a făcut strigare: «Iată, mirele vine! Ieșiți întru întâmpinarea lui!» Atunci s-au deșteptat toate acele fecioare și au împodobit candelele lor. Și cele nechibzuite au zis către cele prevăzătoare: «Dați-ne din untdelemnul vostru, fiindcă se sting candelele noastre!» Dar cele prevăzătoare le-au răspuns, zicând: «Nu, ca nu cumva să nu ne ajungă nici nouă și nici vouă. Mai bine mergeți la cei ce vând și cumpărați pentru voi». Deci, plecând ele ca să cumpere, a venit mirele și cele ce erau gata au intrat cu el la nuntă și ușa s-a închis. Iar mai pe urmă au sosit și celelalte fecioare, zicând: «Doamne, Doamne, deschide-ne nouă!» Iar el, răspunzând, a zis: «Amin zic vouă: nu vă cunosc pe voi. Drept aceea, privegheați, fiindcă nu știți ziua, nici ceasul»*"[429].

---

[427] *Rom.* 12, 4-7.
[428] Precum va preciza Sf. Grigorie Teologul, despre Dumnezeu nu se poate vorbi oricând, oriunde, oricum și de către oricine.
[429] *Mt.* 25, 1-13.

5. De aceea, cunoscând că această judecată repetată adesea întărește mai mult făgăduința și credința, voi adăuga și cele spuse în alt loc, dar potrivit aceleiași cugetări. Însuși Domnul grăiește: *„Mulți vor căuta să intre și nu vor putea. Când va intra stăpânul casei și va încuia ușa și veți începe să ziceți: «Doamne, deschide-ne!», el, răspunzând, vă va zice: «Nu vă știu de unde sunteți!»"*[430] *„De aceea, vă spun, fiți gata, pentru că în ceasul în care nu gândiți va veni Fiul Omului."*[431] Și în multe locuri la fel. Dacă trebuie chemat ca mărturie și Apostolul, atunci să-l ascultăm, amintindu-ne de profetul care grăiește: *„La vreme prielnică te voi asculta și în vremea mântuirii te voi ajuta"*[432]. Și apoi, adaugă [îndemnul] lui: *„Iată acum vreme potrivită, iată acum ziua mântuirii"*[433]; și iarăși: *„Așadar, până când avem vreme, să facem binele către toți, dar mai ales către cei înrudiți prin credință"*[434]. Dacă mai este nevoie de o altă mărturie, o voi aminti pe cea a lui David, care spune: *„Pentru aceasta se va ruga către Tine orice cuvios la vreme potrivită"*[435], și pe cea a lui Solomon, care [a vorbit] în chip cuprinzător despre toate: *„Pe toate le-a [făcut] Dumnezeu bune și la timpul lor"*[436].

6. Iar despre [încălcarea poruncii] „potrivit persoanei", [avem mărturie] în Vechiul Testament despre Core și ai lui, care au cutezat să răpească preoția ce nu le fusese încredințată[437] și s-au prăvălit în nimicire și într-o înfricoșătoare pierzanie, din pricina asprimii mâniei [lui Dumnezeu]. Pentru a ne afla în siguranță, să ne lăsăm deci învățați de către Domnul, Care grăiește ucenicilor: *„Nu am fost trimis decât către oile cele pierdute ale casei lui Israel"*[438], iar către femeia [canaaneancă]: *„Nu este bine să iei pâinea copiilor și s-o arunci câinilor"*[439].

---

[430] *Lc.* 13, 24-25.
[431] *Mt.* 24, 44.
[432] 2 *Cor.* 6, 2; *Is.* 49, 8.
[433] 2 *Cor.* 6, 2.
[434] *Gal.* 6, 10.
[435] *Ps.* 31, 7.
[436] *Eccl.* 3, 11.
[437] Cf. *Num.* 16.
[438] *Mt.* 15, 24.
[439] *Mc.* 7, 27.

Iar despre [încălcarea poruncii] „potrivit lucrului”, învăţăm, de asemenea, din Vechiul Testament, unde s-a dat porunca aducerii ca jertfă dintre cele curate, întregi şi lipsite de vreo meteahnă. Aşadar, jertfa nu trebuia nicidecum adusă dintre cele [potrivnice] acestora, precum a spus Însuşi Domnul: *„Adu-l cârmuitorului tău: oare îl va primi pe acesta, oare va primi faţa ta?”*[440] Iar în Noul Testament [Îl vedem] pe Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos, Care aminteşte profeţia lui Isaia împotriva iudeilor: *„Bine a prorocit Isaia despre voi, făţarnicilor, precum este scris: «Acest popor Mă cinsteşte cu buzele, dar inima lui este departe de Mine». Dar în zadar Mă cinstesc, învăţând învăţături care sunt porunci omeneşti”*[441]. Pe de altă parte, [avem] mărturia Apostolului despre conştiinţa iudeilor, care îi osândeşte cu privire la deosebirea dreptăţii. Şi le scrie în acest fel: *„Căci le mărturisesc acestora că au râvnă pentru Dumnezeu, dar nu potrivit cunoaşterii. Deoarece, necunoscând dreptatea lui Dumnezeu şi căutând să şi-o statornicească pe a lor proprie, dreptăţii lui Dumnezeu nu i s-au supus”*[442].

De aceea, Apostolul, sârguindu-se a împlini ceea ce Îi este cu adevărat bineplăcut lui Dumnezeu, după ce istoriseşte despre cei ce odinioară săvârşeau îndreptările cele din Lege, adaugă astfel: *„Însă eu pe toate le socotesc că sunt necurăţie, faţă de înălţimea cunoaşterii lui Hristos Iisus, Domnul meu, pentru Care m-am păgubit de toate şi le privesc drept necurăţie, ca pe Hristos să-L dobândesc. Şi să mă aflu întru El, nu având dreptatea mea cea din Lege, ci pe aceea care este prin credinţa în Hristos, dreptatea cea de la Dumnezeu, cea prin credinţă, spre a-L cunoaşte pe El”*[443] şi cele ce urmează.

Prin acestea şi prin altele asemănătoare, ne învaţă să ne păzim cu tărie ca să nu adăugăm vreo dreptate omenească acestui canon [rânduit] de Domnul nostru Iisus Hristos, acela de a fi bineplăcuţi lui Dumnezeu.

---

[440] *Mal.* 1, 8.
[441] *Mc.* 7, 6-7.
[442] *Rom.* 10, 2-3.
[443] *Filip.* 3, 8-9.

7. Iar despre cele ce se petrec cu [încălcarea poruncii] „potrivit măsurii", socotesc a fi îndeajuns să amintim ceea ce spune Domnul nostru Iisus Hristos pentru a deosebi iubirea din [Legea] Veche [de aceea a Noii Legi] – precum a fost scris: *„Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți"*[444]. Însă [Mântuitorul] a răspuns: *„Poruncă nouă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul"*[445]. *„Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi."*[446] Și, în general, pentru toate faptele dreptății de acest fel, se cuvine a învăța de la Domnul, Care hotărăște: *„Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor și a fariseilor, nu veți intra în Împărăția cerurilor"*[447].

Domnul vorbește despre ordinea și înlănțuirea logică [a poruncilor] când le așază pe cele principale în al doilea sau al treilea rând și când socotește de cuviință să așeze lucrurile care sunt în al treilea rând înaintea celor ce le preced. Astfel, celui ce Îi spusese: *„Acestea toate le-am păzit din tinerețile mele"*[448], Domnul îi poruncește: *„Mergi, vinde tot ce ai, dă săracilor și vei avea comoară în cer; și apoi, luând crucea, vino și urmează Mie!"*[449] Astfel, i se îngăduie să împlinească cele ce vin în al doilea rând (*„urmează Mie"*), cât timp nu săvârșise nimic din cele poruncite mai înainte, așa cum fusese deja spus de către Domnul: *„Dacă vine cineva la Mine, să se tăgăduiască pe sine, să-și ridice crucea și să-Mi urmeze"*[450], așezând înainte ceea ce urmează poruncii. Și iarăși, după ce a [învățat] multe, adaugă: *„Așadar, oricine dintre voi care nu se leapădă de tot ce are nu poate să fie ucenicul Meu"*[451], dacă ne putem închipui că ar putea fi cineva ucenic înainte de a fi păzit cele spuse mai înainte. De aceea, este necesar să păzim învățătura Apostolului: *„Toate să se facă după cuviință și cu rânduială"*[452].

[444] *Lev.* 19, 18.
[445] *In.* 13, 34.
[446] *In.* 15, 13.
[447] *Mt.* 5, 20.
[448] *Mc.* 10, 20.
[449] *Mc.* 10, 21.
[450] *Mt.* 16, 24.
[451] *Lc.* 14, 33.
[452] *1 Cor.* 14, 40.

8. Iar despre [încălcarea poruncii] cu privire la dispoziția lăuntrică, avem o pildă atunci când Domnul vorbește despre cei ce fac milostenie sau o altă faptă de dreptate din râvna de a plăcea oamenilor[453] sau de a fi văzuți de către ei: *„Amin zic vouă, și-au primit plata lor"*[454]. Încă ne înfățișează cu și mai mare tărie răutatea izvorâtă din împlinirea poruncii Domnului potrivit râvnei omenești, arătând că nu doar că își pierd răsplata, ci sunt și vrednici de pedeapsă cei care împlinesc porunca nu potrivit cinstirii lui Dumnezeu, ci cu un scop omenesc: desfătarea, lăcomia, sau grija pentru cele lumești. Pe acestea le osândește și Apostolul. Însuși Domnul îi condamnă cu mai mare tărie pe unii de acest fel, spunând: *„Mulți vor veni în ziua aceea și Îmi vor zice: «Doamne, Doamne, oare nu în numele Tău am prorocit și nu în numele Tău am scos demoni și nu în numele Tău minuni multe am făcut? Oare nu am mâncat și nu am băut în fața Ta și oare nu în piețele noastre ai învățat?» Și atunci le voi răspunde: «Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine, lucrători ai fărădelegii!»"*[455]

Astfel, acestea și altele asemenea arată limpede că, deși a săvârșit cineva minuni, deși a împlinit poruncile, dacă nu le-a împlinit potrivit dispoziției lăuntrice și scopului pe care l-a învățat de la Domnul când Acesta a spus: *„Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, astfel încât să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru Cel din ceruri"*[456], atunci pe bună dreptate va auzi ceea ce le-a răspuns Domnul celor de mai sus[457]. La fel, [Sfântul] Pavel, întru Hristos grăind, a zis: *„Fie că mâncați, fie că beți ori altceva faceți, toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți"*[458]. Și tot același Apostol a mai învățat: *„De aș grăi în limbile oamenilor și ale*

[453] Această patimă a fost înfierată constant de către Părinții Bisericii, urmându-l pe psalmist, care a avertizat: *„Dumnezeu a risipit oasele celor ce plac oamenilor; rușinatu-s-au, că Dumnezeu i-a urgisit pe ei"* (*Ps.* 52, 7).

[454] *Mt.* 6, 5.

[455] *Mt.* 7, 22-23; *Lc.* 13, 26-27.

[456] *Mt.* 5, 16.

[457] *„Niciodată nu v-am cunoscut pe voi. Depărtați-vă de la Mine, lucrători ai fărădelegii!"* (*Mt.* 7, 23).

[458] *1 Cor.* 10, 31.

îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval zăngănitor. Și de aș avea darul prorociei și tainele toate le-aș cunoaște și orice știință și de aș avea întreaga credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt. Și de aș împărți ca mâncare [săracilor] toată avuția mea și de aș da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește"[459]. Iar în altă parte, afirmă în chip mai general și cu mai mare tărie: *„Dacă încă aș plăcea oamenilor, n-aș fi rob al lui Hristos"*[460].

9. Dacă însă am căuta și în Vechiul Testament mărturie pentru a ne încredința pe deplin de o asemenea judecată, iată-l pe Moise, care zice: *„Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta"*[461] *„și pe aproapele tău ca pe tine însuți"*[462]. Acestora, Domnul le adaugă: *„De aceste două porunci atârnă Legea și profeții"*[463]. Și Apostolul mărturisește, spunând: *„Iubirea este împlinirea legii"*[464]. Însă nu doar că vor fi pedepsiți cei ce nu împlinesc acestea și faptele de dreptate care izvorăsc din ele, ba, mai mult, vor fi vinovați de chinuri, precum însuși Moise strigă și spune: *„Blestemat să fie tot omul care nu stăruie în toate cuvintele care sunt scrise în cartea legii acesteia"*[465]. Iar David, la rândul său, grăiește: *„Dacă am cugetat la nedreptate în inima mea, să nu mă asculte Domnul"*[466], iar în alt loc: *„Acolo s-au înfricoșat cu frică, unde nu era frică, pentru că Dumnezeu a risipit oasele celor ce plac oamenilor"*[467].

Prin urmare, este nevoie de multă grijă și de atenție prevăzătoare pentru ca nu cumva noi, cei ce lucrăm porunca potrivit celor spuse mai înainte, nu doar să nu ne pierdem răsplata, ci să ne și expunem acestor cumplite amenințări.

---

459 *1 Cor.* 13, 1-3.
460 *Gal.* 1, 10.
461 *Deut.* 6, 5.
462 *Lev.* 19, 18.
463 *Mt.* 22, 40.
464 *Rom.* 13, 10.
465 *Deut.* 27, 26.
466 *Ps.* 65, 17.
467 *Ps.* 52, 6-7.

Întrebarea a noua

Trebuie să mă apropii de cei care încalcă Legea și [să fiu părtaș] faptelor celor neroditoare ale întunericului[468], *deși aceștia nu sunt dintre cei încredințați mie*[469]*?*

Răspuns

1. Călcător al Legii este cel care nu păzește Legea în întregime sau a încălcat o singură poruncă. Căci, dacă lipsește un singur lucru, deși neînsemnat, este primejduit întregul. Fiindcă ceea ce s-a petrecut într-un grad mai mic nu s-a petrecut deloc. Precum cel care a murit puțin nu a murit, ci trăiește; iar cel care trăiește întru puțin nu trăiește, ci a murit; iar cel care intră puțin nu intră, precum cele cinci fecioare[470]. Tot astfel, cel care a păzit întru puțin Legea nu a păzit-o deloc, ci este călcător de lege[471].

De aceea este necesar, cu privire la călcătorii de Lege, chiar dacă par sinceri, să ne supunem Apostolului, care spune: *„Dacă vreunul, numindu-se frate, va fi desfrânat, sau lacom, sau închinător la idoli, sau ocărâtor, sau bețiv, sau răpitor, cu unul ca acesta nici să nu ședeți la masă"*[472]. Din acestea trebuie observat că nu trebuie îndepărtat de la masa obștească numai acela care are toate [aceste patimi], ci și acela care are una dintre toate acestea, fiindcă nu se spune: „Acesta", ci: *„Unul ca acesta"*. Altădată, [același Apostol] grăiește: *„Omorâți mădularele voastre cele pământești: desfrânarea, necurăția, patima, pofta cea rea și lăcomia, care este închinare la idoli, pentru care vine mânia lui Dumnezeu"*[473]; și mai adaugă, în ge-

---

[468] *Ef.* 5, 11.

[469] În acest capitol se abordează problema relațiilor dintre omul duhovnicesc și cel păcătos, mai precis cât de mare se cuvine a fi apropierea primului de ultimul cu scopul de a-l îndrepta.

[470] *Mt.* 25, 1-13.

[471] Cf. *Iacov* 2, 10-11: *„Pentru că cine va păzi toată Legea, dar va greși într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat față de toate poruncile. Căci Cel ce a zis: «Să nu săvârșești adulter» a zis și: «Să nu ucizi». Și dacă nu săvârșești adulter, dar ucizi, te-ai făcut călcător de lege"*.

[472] *1 Cor.* 5, 11.

[473] *Col.* 3, 5-6.

neral: „*Peste fiii neascultării, cărora nu le fiți părtași*"[474]. Și iarăși: „*Să vă feriți de orice frate care umblă fără rânduială și nu după predania pe care ați primit-o de la noi*"[475]. Și în multe alte locuri, asemenea.

2. Însă, pentru a cunoaște ce înseamnă „*a nu te face părtaș faptelor celor fără rod*"[476], mai întâi să cercetăm cui i se potrivește denumirea de „*fără rod*". Oare numai [faptelor] care au fost osândite, sau celor care deși sunt lăudate, nu sunt totuși împlinite cu o dispoziție sănătoasă? Astfel, în Vechiul Testament, în pilda despre copaci, prorocul a spus despre cei sfinți: „*Care își va da rodul la timpul său*"[477]. Iar Solomon spune: „*Faptele celor drepți izvorăsc viața, iar roadele celor neevlavioși, păcatul*"[478]. Osea glăsuiește: „*Semănați-vă fapte întru dreptate și veți culege rodul vieții*"[479]. Și Miheia: „*Pământul va merge către nimicire împreună cu cei care locuiesc pe el, din pricina roadelor aduse de faptele acestora*"[480]. Și alți profeți [adaugă] încă multe altele. Cu toate că aceste [mărturii] strălucesc asemenea unor făclii[481], totuși Domnul nostru Iisus Hristos, lumina cea adevărată, Soarele dreptății[482], le-a înfățișat cu mult mai limpede, grăind: „*Nu poate pomul bun să facă roade rele, nici pomul putred să facă [roade] bune*"[483]; și în alte locuri, la fel.

De vreme ce denumirea de „*roade*" se aplică în egală măsură unor [lucruri] care sunt opuse unul altuia, să cercetăm, pe de o parte, de ce fel sunt pomii lipsiți de rod, iar pe de alta, ce fel de fapte sunt numite de Apostol „*lipsite de rod*". Despre arborii lipsiți de rod suntem lămuriți de către Ioan Botezătorul când le grăiește celor care au fost învredniciți de botezul pentru iertarea păcatelor și curățirea de orice murdărie: „*Faceți, așadar, roade vrednice de*

[474] *Ef.* 5, 7.
[475] 2 *Tes.* 3, 6.
[476] *Ef.* 5, 11.
[477] *Ps.* 1, 3.
[478] *Pr.* 10, 16.
[479] *Os.* 10, 12.
[480] *Mih.* 7, 13.
[481] 2 *Pt.* 1, 19.
[482] *Mal.* 4, 2.
[483] *Mt.* 7, 18.

pocăință"[484] și, după puțin, adaugă: „*Tot pomul care nu face rod bun este tăiat și aruncat în foc*"[485]. Însă Domnul învață cu mult mai multă limpezime, vorbind celor ce se află de-a dreapta [Sa]: „*Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, și moșteniți Împărăția pregătită vouă de la întemeierea lumii*"[486] și arătându-le roadele bune în cele ce urmează. Însă, pe cei din stânga [Sa] îi trimite „*în focul cel veșnic, care este gătit diavolului și îngerilor lui*"[487]. Pe aceștia nu-i învinuiește că au săvârșit păcate, ci pentru lenea [de a lucra] faptele bune: „*Căci am flămânzit și nu mi-ați dat să mănânc*"[488] și următoarele. Lenea acestora îi așază în tagma păcătoșilor, care sunt numiți de către Domnul „*îngeri ai diavolului*".

3. Prin urmare, a fost arătată cu limpezime deosebirea dintre cei ce poartă roade potrivnice și cei lipsiți de rod. Rămâne să vedem pe care fapte le numește Apostolul în primul rând „*lipsite de rod*"[489]. Însă eu, cugetând, nu descopăr [ceva de mijloc] între cei care lucrează porunca în chip legiuit și bineplăcut Domnului, cei care săvârșesc răul și cei care nu împlinesc niciunul dintre [acestea], doar dacă nu [este vorba] despre cei care împlinesc binele în chip neplăcut lui Dumnezeu, potrivit răspunsului de mai înainte la întrebarea dacă o poruncă este bineplăcută [Domnului] când este împlinită împotriva [celor hotărâte de altă] poruncă. Despre acestea Domnul Însuși spune: „*Își primesc plata lor*"[490]. În acest fel [s-a petrecut] cu cele cinci fecioare nechibzuite, despre care ni se mărturisește de către Însuși Domnul că erau fecioare, că și-au împodobit candelele, că le-au aprins, adică au lucrat în același fel ca și cele prevăzătoare și că, ieșind în întâmpinarea Mirelui, au dovedit întru totul aceeași sârguință ca și cele prevăzătoare. Însă, numai din pricina lipsei uleiului din vase nu au fost în stare[491] [să-și împli-

---

[484] *Mt.* 3, 8.
[485] *Mt.* 3, 10.
[486] *Mt.* 25, 34-35.
[487] *Mt.* 25, 41.
[488] *Mt.* 25, 34-35.
[489] *Ef.* 5, 11.
[490] *Mt.* 6, 5.
[491] Literal: „Au ratat scopul propus".

nească] scopul și le-a fost închisă intrarea în locul unde era nunta[492]. Și la fel cu privire la cei aflați în același pat și la cele două de la moară[493], dintre care unii au fost lăsați. Poate că Domnul a păstrat tăcere din cauza acestora pentru a ne face să recunoaștem ceea ce se întâmplă cu faptele noastre lipsite de rod, dacă ar lipsi puțin din cele ce se cuvin pentru fiecare lucru și mai ales dragostea sinceră, precum a învățat Apostolul[494]. Și [așa], să ne păzim pentru a lua parte la întrecerea[495] atletică potrivit rânduielilor luptei celei bineplăcute lui Dumnezeu[496] și întru toate să ne înfățișăm ca slujitorii Săi[497]. Însă nu numai aceasta, ci nici măcar să nu ne facem părtași unor astfel de [fapte], precum afirmă hotărât [Apostolul] Pavel, vorbind întru Hristos: *„Și nu fiți părtași la faptele cele fără rod ale întunericului"*[498] și adăugând: *„Ci mai degrabă osândiți-le pe față"*[499]. Așadar, ne-a mai învățat să nu ne facem părtași acestei purtări.

4. Dar să cercetăm ce înseamnă „să nu ne facem părtași" și în ce fel se petrece aceasta. Astfel, îmi amintesc de cele [care au fost grăite] de cartea *Proverbelor*: *„Vino cu noi să ne facem părtași sângelui!"*[500], iar de către Apostolul [următoarele]: *„Voi toți sunteți părtași la același har cu mine"*[501], *„Ați împărtășit împreună cu mine necazul"*[502], *„Cel care este catehizat în învățătura [creștină] să împărtășească învățătorului său din toate bunurile"*[503]. [De asemenea, de către Moise]: *„Să mustri cu convingere pe fratele tău și nu vei fi*

[492] *Mt.* 25, 1-13.
[493] *Lc.* 17, 34-35: *„Zic vouă: în noaptea aceea vor fi doi într-un pat; unul va fi luat, iar celălalt va fi lăsat. Două vor măcina împreună; una va fi luată și alta va fi lăsată".*
[494] *1 Cor.* 13, 1-13.
[495] Literal: „Luptă atletică, întrecere olimpică" (cf. *2 Tim.* 2, 5).
[496] Războiul nevăzut cu patimile și demonii este adeseori asociat, în literatura patristică, întrecerilor atletice.
[497] *2 Cor.* 6, 4.
[498] *Ef.* 5, 11.
[499] *Ef.* 5, 11.
[500] *Pr.* 1, 11.
[501] *Filip.* 1, 7.
[502] *Filip.* 4, 14.
[503] *Gal.* 6, 6.

luat asupra ta păcatul lui"[504], [iar de către psalmist]: „*Ai făcut aceasta și ai tăcut; ai bănuit pe nedrept că voi fi asemenea ție; însă te voi mustra și [îți] voi înfățișa [fărădelegea] înaintea feței tale*"[505], „*Dacă vedeai un fur, alergai împreună cu el și așezai partea ta cu cel ce săvârșește adulter*"[506]. [La fel, îmi mai amintesc și de altele de acest fel] și consider că împărtășirea este potrivit lucrării atunci când [oamenii] se înțeleg unul cu altul pentru a făptui în vederea aceluiași scop, iar [împărtășirea este potrivit] cugetării când cineva este de acord și aprobă dispoziția sufletească a săvârșitorului.

Un alt fel de participare [la păcatul altuia], tăinuit însă celor mai mulți, ne este dezvăluit prin cercetarea minuțioasă a Scripturii celei insuflate de Dumnezeu: atunci când, deși nu lucrăm împreună și nici nu aprobăm dispoziția [făptuitorului], recunoscând răutatea din intenția celui care săvârșește [fapta], rămânem liniștiți și nu-l mustrăm potrivit celor scrise mai sus și potrivit celor spuse de Apostol corintenilor: „*Nu v-ați tânguit ca să fie scos din mijlocul vostru cel ce a săvârșit această faptă*"[507]; și mai adaugă acestora: „*[Nu știți că] puțină plămadă dospește întreg aluatul?*"[508] Așadar, să ne temem și să răbdăm, fiindcă ne grăiește: „*Curățiți-vă de vechea plămadă, ca să fiți un aluat nou*"[509].

Iar cel care lucrează împreună cu cineva pentru bine, cu bună intenție, necunoscând răutatea scopului și dispoziției aceluia, nu va fi osândit pentru a fi luat parte la această împreună lucrare. Dimpotrivă, îndepărtat de dispoziția celuilalt, păzindu-se pe sine în rânduiala iubirii de Dumnezeu, își primește răsplata potrivit ostenelii sale, precum ne-a fost arătat de către Domnul nostru Iisus Hristos cu privire la cel aflat pe pat sau cu cea de la moară[510]. Însă deosebirea cu privire la cei care ne-au fost încredințați nu constă în a ne face părtași păcatelor acestora, ci în a le purta de grijă. Căci suntem

---

[504] *Lev.* 19, 17.
[505] *Ps.* 49, 22.
[506] *Ps.* 49, 19.
[507] *1 Cor.* 5, 2.
[508] *1 Cor.* 5, 6.
[509] *1 Cor.* 5, 7.
[510] *Lc.* 17, 34-35.

datori să le acordăm ocrotirea noastră cu precădere celor care ne-au fost încredinţaţi, iar împărtăşirea de faptele lor rele şi lipsite de rod este interzisă în egală măsură în toate [împrejurările].

Întrebarea a zecea

Este întotdeauna primejdios să smintim [pe alţii]?

Răspuns

1. Mai întâi, socotesc necesar să cunoaştem ce este sminteala, apoi deosebirile celor care smintesc şi ale [mijloacelor] prin care se sminteşte cineva şi, în acest chip, vom cunoaşte ce este lipsit de primejdie şi ce este primejdios.

Prin urmare, de vreme ce socotesc să mă las călăuzit de cele ce se află în Scripturi, sminteala este tot ceea ce conduce la părăsirea adevăratei evlavii, tot ceea ce cheamă la sine rătăcirea, zideşte lipsa de cucernicie şi, în general, tot ceea ce se împotriveşte supunerii faţă de porunca lui Dumnezeu, chiar până la moarte[511]. Astfel, dacă ceea ce săvârşeşte sau grăieşte cineva este bun în sine, iar dacă altcineva, fiind bolnav [sufleteşte], este vătămat de acest cuvânt sau faptă, atunci [primul] care a făptuit sau a vorbit în vederea zidirii credinţei[512] este curat de orice vină a smintelii, aşa cum Domnul a spus: *„Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură, aceea spurcă pe om"*[513], adăugând şi acestea pentru cei care s-au smintit: *„Orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl Meu Cel ceresc va fi smuls din rădăcină"*[514]. Tot El a mai zis: *„Cel ce mănâncă trupul Meu şi bea sângele Meu are viaţă veşnică"*[515]; şi puţin după aceasta: *„Nimeni nu poate să vină la Mine dacă nu-i este dat de la Tatăl"*[516]. Şi totuşi unii au folosit aceste cuvinte spre pierzarea lor, precum este scris: *„Şi de atunci mulţi dintre ucenicii Săi, auzind cuvântul, s-au dus*

[511] Spre deosebire de Hristos, Care a ascultat *„până la moarte"* de Dumnezeu-Tatăl (cf. *Filip.* 2, 8).

[512] Cf. *Ef.* 4, 29.

[513] *Mt.* 15, 11.

[514] *Mt.* 15, 13.

[515] *In.* 6, 54.

[516] *In.* 6, 65.

înapoi și nu mai umblau cu El. Deci a zis Iisus celor doisprezece: «Nu vreți și voi să vă duceți?» Simon Petru I-a răspuns: «Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice. Și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului Celui viu»"[517].

Cei care aveau o credință sănătoasă au folosit aceste [cuvinte] spre zidirea credinței[518] și pentru dobândirea mântuirii veșnice, iar cei care erau slabi în cunoaștere și în credință, din cauza propriei răutăți, le-au folosit ca pe un prilej de pierzanie, așa cum a fost scris despre Domnul: *„Acesta este așezat spre căderea și ridicarea multora"*[519], nu ca și cum [Domnul] ar fi în contradicție cu Sine, ci din pricina intențiilor contrare ale celor ce-I folosesc [cuvintele], precum a zis și Apostolul: *„Unora, așadar, mireasmă a vieții spre viață, iar altora mireasmă a morții spre moarte"*[520].

2. Însă, dacă ceea ce este făptuit sau rostit este rău prin propria fire, cel care a săvârșit sau a grăit aceasta este judecat pentru propriul păcat și pentru propria sminteală, chiar dacă el, cel prin care se petrece sminteala, nu se smintește, precum învățăm din [ce i s-a întâmplat] lui Petru, către care Domnul, fiindcă se împotrivea împlinirii acelei iconomii a ascultării până la moarte, a spus: *„Mergi înapoia Mea, satano! Sminteală Îmi ești"*[521]. Și, adăugând pe scurt pricina, ne-a învățat care este, în general, trăsătura sminteli: *„Fiindcă nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor"*[522]. Astfel încât noi cunoaștem că orice cugetare potrivnică gândirii lui Dumnezeu este sminteală și, dacă ajunge până la faptă, primește osânda uciderii, după cum este scris de către profetul Osea: *„Preoții au tăinuit calea, au ucis Sichemul, fiindcă au săvârșit nelegiuire în popor"*[523]. Dacă totuși [o faptă], potrivit propriei rațiuni, aparține celor

---

[517] *In.* 6, 66-69.
[518] *Ef.* 4, 29.
[519] *Lc.* 2, 34.
[520] 2 *Cor.* 2, 16.
[521] *Mt.* 16, 23.
[522] *Mt.* 16, 23.
[523] *Os.* 6, 9. Sfântul Vasile interpretează alegoric pasajul veterotestamentar. Așadar, preotul nevrednic nu este un ucigaș de trupuri, ci un adevărat ucigaș de suflete. Încă o dată precizăm că diferențele dintre citatele biblice veterotestamentare din opera

îngăduite, însă aduce vătămare și constituie prilej de sminteală pentru cei mai slabi în credință sau în cunoaștere, cel care o împlinește nu se va izbăvi de osânda smintelii, deoarece Apostolul vorbește astfel despre cei care făptuiesc fără să cruțe pe cei neputincioși: *„Păcătuind împotriva fraților și lovind conștiința lor slabă, păcătuiți împotriva lui Hristos"*[524].

Astfel, când făptuirea, prin propria rațiune, este rea și constituie o pricină de sminteală sau dacă, fiind dintre cele îngăduite și care stau în puterea noastră, aduce sminteală celor slabi în credință sau în cunoaștere, atunci primește, în mod evident și irevocabil, această înfricoșătoare osândă a Domnului, Care grăiește astfel: *„Mai de folos i-ar fi dacă i s-ar lega de gât o piatră învârtită de măgari*[525] *și ar fi aruncat în mare, decât să smintească pe unul dintre aceștia mici"*[526]. Însă am tratat mai pe larg [despre acestea] în primele noastre întrebări, unde am înfățișat mai deslușit și modurile smintelii. Pentru aceea, și Apostolul grăiește despre cele îngăduite: *„Bine este să nu mănânci carne, nici să bei vin, nici să faci ceva de care fratele tău se poticnește, se smintește sau slăbește [în credință]"*[527]. Și, iarăși, cu toate că în altă parte zice: *„Orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat dacă se ia cu mulțumire"*[528], totuși precizează: *„Nu voi mânca în veac carne dacă smintesc pe fratele meu"*[529]. Însă, dacă astfel este judecata cu privire la cele ce sunt îngăduite[530], ce ar putea spune cineva despre cele oprite? De aceea, în mod mai general, ne învață zicând: *„Fiți fără de învinuire și față de iudei, și față de elini, și față de Biserica lui Dumnezeu, precum și eu plac*

Sfântului Vasile și cele corespunzătoare din edițiile curente ale Bibliei se datorează faptului că Părinții greci au utilizat numai *Septuaginta*, în vreme ce ulterior, începând cu Fer. Ieronim, în edițiile biblice, s-a recurs și la textul ebraic.

[524] *1 Cor.* 8, 12.

[525] Piatră de moară acționată prin mișcarea circulară a unui măgar.

[526] *Mt.* 28, 6; *Lc.* 17, 2.

[527] *Rom.* 14, 21.

[528] *1 Tim.* 4, 4.

[529] *1 Cor.* 8, 13.

[530] Observăm că, pentru morala creștină, criteriul fundamental în aprecierea unei fapte este efectul acesteia asupra aproapelui. Precum vor afirma constant Părinții pustiei, mântuirea unui om este indisolubil legată de menajarea conștiinței aproapelui.

tuturor în toate, necăutând folosul meu, ci pe al celor mulți, ca să se mântuiască"[531].

Întrebarea a unsprezecea

Dacă trebuie și este cu putință să refuzăm, lipsiți de primejdie, vreo poruncă a lui Dumnezeu, ori să împiedicăm pe cel care a primit-o să o împlinească, ori să îngăduim [ca acesta] să fie împiedicat, mai ales dacă cel ce împiedică este sincer sau dacă vreun motiv aparent întemeiat se împotrivește poruncii.

Răspuns

De vreme ce Domnul a spus: *„Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți găsi odihnă sufletelor voastre"*[532], este evident că întru toate vom fi învățați într-un chip mult mai convingător dacă ne vom aminti de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, Căruia Ioan Botezătorul, în timp ce-L boteza, I-a grăit: *„Eu am trebuință să fiu botezat de Tine, și Tu vii la mine?"* [Domnul] însă i-a răspuns: *„Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea"*[533]. Și, în fața ucenicilor, când Petru implora să nu se petreacă încercările cele ce au fost profețite despre Domnul în Ierusalim, [Același Domn] i-a grăit plin de indignare: *„Mergi înapoia Mea, satano! Sminteală Îmi ești; fiindcă nu cugeți cele ale lui Dumnezeu, ci cele ale oamenilor"*[534]. Și, iarăși, în vreme ce Petru a refuzat să fie slujit de către Domnul, din pricina simțământului de sfială sfântă față de Stăpânul său, Domnul îi spune din nou: *„Dacă nu te voi spăla, nu ai parte de Mine"*[535].

Și dacă trebuie să ajutăm [la încredințarea] sufletului nostru și mai mult prin pildele celor de același neam, să ne amintim de Apostolul, care zice: *„Ce faceți de plângeți și-mi sfâșiați inima? Căci eu sunt gata nu numai să fiu legat, ci să și mor în Ierusalim pentru numele Domnului Iisus"*[536].

---

[531] *1 Cor.* 10, 32-33.
[532] *Mt.* 11, 29.
[533] *Mt.* 3, 14-15.
[534] *Mt.* 16, 23.
[535] *In.* 13, 8 – este vorba despre episodul spălării picioarelor ucenicilor.
[536] *Fap.* 21, 13.

Însă [cine] este mai preamărit decât Ioan [Botezătorul], cine [este] mai sincer decât Petru? Și cine ne-ar putea înfățișa niște cugetări mai evlavioase decât cele avute de aceia? Însă eu știu că nici Moise cel sfânt, nici Ioan prorocul, nici Ieremia prorocul, care s-au folosit de pretexte pentru a refuza ascultarea, nu au rămas fără reproș în fața Domnului.

Din acestea suntem învățați să nu ne împotrivim, nici să împiedicăm, nici să îngăduim pe cei care zădărnicesc [ascultarea față de Domnul]. Și dacă, odată pentru totdeauna, Cuvântul ne-a învățat, prin acestea și prin unele asemănătoare cu acestea, să nu îngăduim [prezența acestor piedici], cu cât mai mult este necesar să imităm în cele rămase pe sfinții care spun, pe de o parte: *„Trebuie să ne supunem mai degrabă lui Dumnezeu decât oamenilor"*[537] și, pe de altă parte: *„Judecați dacă este drept să ascultăm de voi mai mult decât de Dumnezeu. Căci noi nu putem să nu vorbim cele ce am văzut și am auzit"*[538].

Întrebarea a douăsprezecea

Dacă fiecare este dator să poarte grijă de toți întru toate, sau numai de cei care i-au fost încredințați, și de aceștia potrivit măsurii în care [a primit] harisma aceasta de la Dumnezeu prin Duhul Sfânt.

Răspuns

1. Domnul nostru și al tuturor, Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, prin Care toate au fost făcute, cele văzute și cele nevăzute[539], mărturisește: *„Nu am fost trimis decât pentru oile cele pierdute ale casei lui Israel"*[540]. Vorbind ucenicilor Săi, le grăiește: *„Precum M-a trimis Tatăl, și Eu vă trimit pe voi"*[541] și îi sfătuiește: *„În calea păgânilor să nu mergeți și în vreo cetate a samaritenilor să nu intrați"*[542]. Însă, [după Înviere], a poruncit ucenicilor astfel: *„Mer-*

[537] *Fap.* 5, 29.
[538] *Fap.* 4, 19-20.
[539] *Col.* 1, 16.
[540] *Mt.* 15, 24.
[541] *In.* 20, 21.
[542] *Mt.* 10, 5.

gând, învățați toate neamurile"[543], de vreme ce se împlinise profeția rostită de David ca din partea Persoanei lui Dumnezeu și Tatăl: *„Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut; cere de la Mine și-Ți voi da neamurile ca moștenirea Ta și marginile pământului, stăpânirea Ta"*[544]. Cu cât mai mult fiecare dintre noi este dator să păzească cu mai mare exactitate porunca Apostolului, care a scris: *„Nu trebuie să cugete despre sine mai mult decât trebuie să cugete, ci fiecare precum i-a împărțit Dumnezeu măsura credinței"*[545], și să-și păstreze starea în care se afla în clipa când[546] i-a fost poruncit, precum spune iarăși [Apostolul]: *„Fiecare, în ceea ce a fost chemat, în aceea să rămână"*[547]. Însă Apostolul însuși, păzind cu mai multă osârdie ceea ce poruncește celorlalți, zice: *„Mi-au dat mie și lui Barnaba dreapta spre unire cu ei, pentru ca noi să [binevestim] la păgâni, iar ei la cei tăiați împrejur"*[548].

2. Dacă se întâmplă ca necesitatea să ceară iubirii de Dumnezeu și de aproapele să împlinească cele ce lipsesc, cel ce se va supune acestei [chemări] își va primi răsplata ascultării de bunăvoie. [Necesitatea] cheamă spre dragostea de Dumnezeu și de aproapele pentru a împlini porunca Domnului, Care glăsuiește: *„Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi"*[549]. *„Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să și-l pună pentru prietenii săi."*[550] [Dragostea] pentru aproapele [este cea care cheamă] atunci când cel ce ține în mâna sa conducerea are nevoie de ajutor sau când mulțimea celor de care se îngrijește are trebuință de împlinirea unei lipse, precum spune Apostolul: *„Nimeni să nu caute ale sale, ci fiecare pe ale celuilalt"*[551], fiindcă dragostea cea după

---

[543] *Mt.* 28, 19.
[544] *Ps.* 2, 7-8.
[545] *Rom.* 12, 3.
[546] Literal: *„Când? și ce?"*.
[547] *1 Cor.* 7, 24.
[548] *Gal.* 2, 9.
[549] *In.* 13, 34.
[550] *In.* 15, 13.
[551] *1 Cor.* 10, 24.

Hristos *„nu caută ale sale"*[552]; și în altă parte: *„Zidiți-vă unul pe altul, precum și faceți"*[553].

Astfel încât, dacă vreunul nu a împlinit prin faptă[554] și prin cuvânt propovăduirea pentru care a fost trimis, va fi vinovat de sângele celor care nu au ascultat[555] [Evanghelia] și nu va avea libertatea de a mărturisi aceleași lucruri pe care le grăiește Apostolul preoților efeseni: *„De acum sunt curat de sângele vostru, al tuturor. Căci nu m-am dat înapoi de la a vă vesti toată voia lui Dumnezeu"*[556]. Dar, dacă este cineva în stare să împlinească ceva mai mult decât cele poruncite pentru zidirea credinței[557], întru dragostea lui Hristos, are răsplata pe care ne-a arătat-o Apostolul zicând: *„Căci dacă fac aceasta de bunăvoie, am plată; dar, dacă o fac fără voie, am numai o slujire care mi-a fost încredințată"*[558].

Întrebarea a treisprezecea

Dacă trebuie să îndurăm orice încercare, chiar și amenințarea morții, pentru a păzi supunerea față de Dumnezeu și, mai ales, dacă trebuie să ne îngrijim de cei care ne-au fost încredințați.

Răspuns

1. Domnul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, prin Care toate au fost făcute, cele văzute și cele nevăzute[559], Care are viața așa cum o posedă și Tatăl, Cel Care I-a dăruit-o[560], Care a primit toată puterea de la Tatăl[561], în clipa în care au sosit cei ce L-au prins în vederea morții pentru îndreptarea și

---

[552] *1 Cor.* 13, 5. Așadar, nu-și urmărește propriul interes egoist.

[553] *1 Tes.* 5, 11.

[554] Prin urmare, modalitatea principală a propovăduirii creștine este făptuirea, urmată, bineînțeles, de cuvânt: *„Cel ce va face și va învăța, acesta mare se va chema în Împărăția cerurilor"* (*Mt.* 5, 19).

[555] *Iez.* 3, 20.

[556] *Fap.* 20, 26-27.

[557] *Ef.* 4, 29.

[558] *1 Cor.* 9, 17.

[559] *Col.* 1, 16.

[560] *In.* 5, 26.

[561] *Mt.* 28, 18.

viața noastră veșnică, i-a întâmpinat pe aceștia cu o asemenea promptitudine, încât le-a grăit: „*Iată, Fiul Omului este dat în mâinile păcătoșilor. Ridicați-vă să mergem. Iată, cel ce M-a vândut s-a apropiat*"[562]. Și așa este scris în Evanghelia după Ioan: „*Așadar, Iisus, știind toate cele ce erau să vină asupra Lui, a ieșit și le-a zis: «Pe cine căutați?» Răspuns-au Lui: «Pe Iisus Nazarineanul». Iar Iisus le-a zis: «Eu sunt»*"[563]; și, după puțin: „*V-am spus că Eu sunt. Deci, dacă Mă căutați pe Mine, lăsați pe aceștia să se ducă*"[564]. [Dacă Domnul a răbdat astfel], cu atât mai mult suntem noi datori să îndurăm, de bunăvoie, [suferințele] cele potrivit firii. Și aceasta ca să biruim, prin ascultarea față de Dumnezeu, ispitele care vin împotriva noastră din partea vrăjmașului, ca să-L preamărim pe Dumnezeu din pricina întristărilor până la moarte[565] care par că vin asupra noastră de la vrăjmașul și să le primim pe acestea cu bucurie și să ne îndreptăm cugetarea noastră după aceea a celui care spune: „*Vouă vi s-a dăruit, pentru Hristos, nu numai să credeți în El, ci să și pătimiți pentru El*"[566]. Iar [cartea] *Faptelor*, care proclamă luptele apostolilor, istorisește că aceștia au primit cu bucurie cruzimile și morțile pentru a-și împlini propovăduirea, potrivit poruncii Domnului[567].

2. Iar Apostolul ne învață și pe noi, grăind: „*Cine ne va despărți de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia? Precum este scris: «Pentru Tine suntem omorâți toată ziua, socotiți am fost ca niște oi pentru junghiere»*[568]. *Dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitori, prin Acela Care ne-a iubit. Căci sunt încredințat că nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici începuturile, nici stăpânirile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici înălțimea, nici adâncul și nicio altă făptură nu vor putea să ne despartă pe noi*

[562] *Mc.* 14, 41-42.
[563] *In.* 18, 4-5.
[564] *In.* 18, 8.
[565] Cf. *Mt.* 26, 38.
[566] *Filip.* 1, 29.
[567] *Fap.* 5, 41.
[568] *Ps.* 43, 24.

de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru"[569]. Această dragoste în Hristos ne silește să respectăm poruncile lui Hristos fără a lăsa nimic deoparte, precum Însuși Domnul a zis: *„Dacă Mă iubește cineva, va păzi poruncile Mele. Cel ce nu păzește poruncile Mele, acela nu Mă iubește"*[570] și: *„Voi sunteți prietenii Mei dacă faceți ceea ce vă poruncesc"*[571]. Însă porunca cea nouă și proprie Lui este a ne iubi unii pe alții[572], poruncă pe care a plinit-o și Apostolul, grăind: *„Astfel, îndrăgindu-vă, eram bucuroși să vă dăm nu numai Evanghelia lui Dumnezeu, ci chiar și sufletele noastre, pentru că ne-ați devenit iubiți"*[573].

Prin urmare, ațintindu-ne privirile către Domnul, să ne sporim râvna prin această preaslăvită imitare. Să cercetăm cu atenție pe sfinți și să ne lăsăm învățați de [viața] lor, pe cât este cu putință. Pentru ca, din pricina acestora, să devenim și mai plini de râvnă, păzind nepătată și fără mustrare toată porunca Domnului[574] până la moarte, ca să intrăm în viața cea veșnică și să moștenim Împărăția cerurilor, precum ne-a făgăduit Cel Care nu cunoaște minciuna, Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu Celui viu.

---

[569] *Rom.* 8, 35-39.
[570] *In.* 14, 23-24.
[571] *In.* 15, 14.
[572] *In.* 13, 34.
[573] *1 Tes.* 2, 8.
[574] *1 Tim.* 6, 14.

III

DESPRE ORIGINEA OMULUI

Introducere

„Dar seara, care a trimis de demult soarele spre asfințit, ne poruncește să tăcem. Să lăsăm cuvântul nostru să se odihnească aici, mulțumindu-se cu cele spuse. Acum am spus numai atât cât să vă deștept râvna. O cercetare mai pe larg o vom face, cu ajutorul Duhului, în cuvintele ce vor urma."[1]

Aceste cuvinte erau rostite de Sf. Vasile cel Mare în finalul cuvântărilor sale la Hexaimeron. Ne putem întreba dacă această promisiune a fost respectată. O lungă perioadă de timp s-a considerat că Sf. Grigorie de Nyssa ar fi dus la îndeplinire această promisiune, însă cercetarea atentă a tradiției manuscrise a omiliilor *Despre originea omului* a dus la o altă concluzie[2].

Cele două omilii privitoare la originea omului, ca și cea *Despre rai*, se constituie ca un corolar firesc[3] al celor nouă *Omilii la Hexaimeron* ale Sf. Vasile cel Mare: „Căci, precum ne luminează de Dumnezeu insuflata Scriptură[4], ar fi fost nedrept să nu învățăm și cele despre nașterea noastră, după ce mai înainte am fost învățați despre fiare, despre viețuitoarele care înoată, despre vite și cele zburătoare, despre cer și cele ce se află în cer, despre pământ și despre cele care se află pe pământ"[5]. Însă, de-a lungul timpurilor, aceste două omilii au fost atribuite fie Sfântului Vasile, fie fratelui său, Sf. Grigorie de

---

[1] *Omilia IX la Hexaimeron*, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 17, p. 180.

[2] Astfel înțelegem că afirmația din *Despre originea omului*, I, 1 nu este o ficțiune literară: „Purced să-mi împlinesc o mai veche datorie, a cărei înfăptuire [am tot amânat-o], nu din pricina unei rele voințe, ci din cauza slăbiciunii trupești".

[3] De altfel, numărul de douăsprezece omilii privitoare la creație are o semnificație simbolică evidentă.

[4] 2 *Tim.* 3, 16.

[5] *Despre originea omului*, I, 1.

Nyssa[6]. Până de curând, editorii operelor basiliene și patrologii au considerat că opera de față aparține Sf. Grigorie de Nyssa, însă, potrivit celor mai recente cercetări[7], paternitatea basiliană a operei se conturează ca fiind din ce în ce mai certă.

Tradiția manuscrisă ne-a păstrat două versiuni ale textului omiliilor *Despre originea omului*: una lungă, editată în *Patrologia Migne*, și una scurtă[8], care este considerată a fi opera basiliană originară, cealaltă versiune mai întinsă fiind o amplificare și o completare a textului realizată ulterior, în vremea disputelor iconoclaste.

Separația care s-a produs între *Omiliile la Hexaimeron* și cele *Despre originea omului* se explică prin faptul că, după rostirea *Omiliilor la Hexaimeron*, Sfântul Vasile s-a îmbolnăvit și și-a întrerupt o vreme activitatea omiletică. Între timp, cele nouă omilii despre facerea lumii au circulat printre contemporani, corpusul acestora impunându-se ca o operă de sine stătătoare. Ulterior, Sfântul Vasile a rostit și cele două omilii despre originea omului[9]. Acestea din urmă se constituie, de fapt, într-un micro-tratat antropologic de o covârșitoare importanță, nu doar datorită conținutului, ci și fiindcă reprezintă ultima operă a Sf. Vasile cel Mare. Omiliile încep și se sfârșesc prin evocarea minunii reprezentate de ochiul uman și de vedere. Astfel, structura este una chiastică, simetrică și, totodată, simbolică: alcătuirea și menirea omului sunt așezate în perspectiva vederii spirituale, a contemplației mistice. Structura internă a celor două omilii este constituită de comentariul exegetic al referatului biblic privind creația omului.

Omilia întâi debutează cu proclamarea necesității cunoașterii de sine și cu zugrăvirea minunii care este corpul omenesc. Apoi,

---

[6] Este straniu faptul că acesta din urmă nu le menționează în operele sale privind creația lumii și a omului.

[7] Cf. Alexis Smet și Michel Esbroeck, studiul introductiv din „Sur l'origine de l'homme" (*Sources Chrétiennes*, 160), Les Editions du Cerf, Paris, 1970, p. 14. ș.u.

[8] Această versiune este publicată în ediția citată la nota precedentă, ediție după care a fost realizată și traducerea celor două omilii, studiul introductiv și notele oferindu-ne prețioase detalii utilizate în alcătuirea notelor și comentariilor.

[9] Și, foarte probabil, pe cea *Despre rai*. Așa se explică faptul că autorii greci și latini contemporani sau posteriori nu menționează aceste trei omilii.

Sfântul prezintă modul creării omului: sfatul treimic și plămădirea omului alcătuit din suflet și trup. În continuare, se abordează problematica raportului dintre chipul lui Dumnezeu în om și posibilitatea creaturii raționale de a ajunge la asemănarea cu Creatorul său. Omul, creat bărbat și femeie, este menit a fi stăpânul întregii naturi, dar, din pricina păcatului, ajunge robul acesteia. În fața Legii divine bărbatul și femeia sunt perfect egali, ei având aceleași drepturi, aceleași daruri și înzestrări raționale și spirituale.

A doua omilie continuă demersul antropologic al arhiepiscopului Cezareei Capadociei, înfățișând admirabil antinomia dintre măreția omului și originea sa umilă, din țărâna pământului. Se discută despre plăsmuirea corpului omenesc, apoi este analizată porunca dată de Dumnezeu neamului omenesc: „*Creșteți și vă înmulțiți* ...", insistându-se asupra dimensiunii duhovnicești a „creșterii". În final, se discută despre teoriile eshatologice privind Ziua a Opta. Admirând paradoxala condiție umană, Sfântul Vasile concluzionează că atitudinea autentică a omului trebuie să fie smerenia în fața Creatorului, creatura neuitând vreodată originea sa umilă. Totuși, tratatul se încheie într-un ton optimist, zugrăvindu-se unul dintre cele mai complexe și mai însemnate organe omenești, ochiul.

Sfântul Vasile distinge între cele două dimensiuni ale creației divine: cea spirituală (ποίησις) și cea materială (πλάσις): „Psalmistul a învățat diferența dintre creație și plăsmuire zicând: «*Mâinile Tale m-au făcut și m-au plăsmuit*»[10]. A creat omul lăuntric și a modelat omul exterior. Pentru că modelarea se potrivește lutului, iar creația pentru ceea ce este după chip. Astfel, carnea a fost modelată, iar sufletul creat"[11]. Universul a fost creat prin simpla rostire a unui cuvânt. În cazul omului, Dumnezeu procedează altfel. Mai întâi, aflăm de un sfat al Sfintei Treimi, în urma căruia Dumnezeu Însuși plămădește trupul omului din țărână și-i creează din nimic sufletul. Omul este creat după imaginea Fiului. Astfel, făptura umană este situată mai presus de planul animal, dobândind prin creația sa spe-

[10] *Ps.* 118, 73.
[11] *Despre originea omului*, II, 3.

cială o demnitate divină. În plus, afirmă Sfântul Vasile, creația omului nu este definitivată. Dumnezeu i-a lăsat omului posibilitatea să își aducă propria contribuție, dobândind și asemănarea cu Dumnezeu.

În cele două omilii este trasat destinul universal al omului. La început este abordată problematica aducerii la ființă a omului, structura și menirea lui – creșterea spirituală, înmulțirea și stăpânirea pământului –, iar spre final, restaurarea demnității pierdute și împlinirea umanității în perspectiva eshatologiei: „În acea [zi] marea va fi încremenit, făptura va fi amuțit, natura va fi fost cuprinsă de moarte, orice meșteșug al retoricii va fi ajuns nefolositor din cauza cereștii veniri. Atunci drepții vor fi răpiți, atunci carul drepților va fi norul, iar călăuzele lor, îngerii. În acea clipă, drepții, asemenea stelelor, vor urca de pe pământ către cer. Însă păcătoșii înlănțuiți, ferecați de propriile poveri ale păcatelor, se vor prăvăli în abis, împreună cu conștiința lor chinuită"[12].

Omiliile se remarcă printr-o exegeză literală a Scripturii, marele teolog capadocian denunțând indirect excesele alegorizante ale unor teologi contemporani, dar și propensiunea exagerată a altora către disciplinele profane[13].

Problematica teologică a lucrării se conturează în jurul distincției fundamentale a antropologiei creștine, cea dintre *chip* și *asemănare*. Chipul (εἰκών) constă din partea rațională a omului, prin care acesta stăpânește asupra animalelor, dar și asupra fiarelor lăuntrice, patimile[14]. Asemănarea cu Dumnezeu (ὁμοίωσις) este dobândită prin efortul ascetic al voinței libere: „Astfel, istorisirea din *Cartea Facerii* este o școală a vieții omenești. «*Să facem om după chip*»: să aibă prin creație ceea ce este după chip, dar după asemănare să devină. [Domnul] ți-a dat această capacitate. Dacă te-ar fi creat și după asemănare, unde ar mai fi fost slava ta? Pentru ce ai mai fi fost

[12] *Despre originea omului*, II, 11.

[13] În câteva pasaje distingem aluzii la doctrina anomeului Eunomie.

[14] „Ai devenit tu, cu adevărat, stăpân al fiarelor sălbatice, dacă le stăpânești pe cele din afară, însă pe cele dinăuntru le lași fără de împărat?" (*Despre originea omului*, I, 19). Omul este împăratul creației exterioare, iar ostilitatea manifestată de aceasta față de el este explicată prin ostilitatea lăuntrică a patimilor.

încununat? Şi de ţi le-ar fi dăruit pe toate Creatorul, cum ţi s-ar mai fi deschis Împărăţia cerurilor? În clipa de faţă însă [o parte] ţi-a fost dată, iar [alta] a fost lăsată neîmplinită, ca tu însuţi să o duci la desăvârşire, pentru a te învrednici să primeşti răsplată de la Dumnezeu"[15].

Asemănarea cu Dumnezeu reprezintă adevărata împlinire a chipului: „Ai devenit asemănător cu Dumnezeu prin bunătate, prin îndelungă răbdare, prin milostivire, prin dragoste reciprocă şi prin iubire de fraţi, prin ura faţă de rău şi prin stăpânirea patimilor păcatului, astfel încât să ai [cu adevărat] demnitatea de a stăpâni"[16]. Această distincţie fundamentală între *chip* şi *asemănare* este specifică teologiei Sf. Vasile cel Mare şi constituie un argument important în vederea stabilirii paternităţii operei de faţă.

Antropologia acestor omilii este profund biblică şi va deveni normativă pentru teologia ortodoxă. Omul este creat de Dumnezeu, constituit din trup şi suflet; sufletul nu este o emanaţie divină, ci este creat de Dumnezeu în acelaşi timp cu trupul[17].

Într-o epocă în care inegalitatea sexelor era un fapt cvasi-unanim acceptat, arhiepiscopul Cezareei Capadociei scrie rânduri ca acestea: „Neîndoielnic, sufletul [femeii] şi [sufletul] bărbatului au aceeaşi demnitate. Deosebirea este în privinţa acoperămintelor"[18]. Aşadar, în faţa lui Dumnezeu şi în faţa vieţii spirituale, bărbatul şi femeia sunt deplin egali: „Astfel, şi femeia are [calitatea] de a fi fost creată după chipul lui Dumnezeu, ca şi bărbatul. În acelaşi chip, firile lor au aceeaşi demnitate, virtuţile sunt egale, aceleaşi cununile şi asemănătoare osândele. Să nu zică [femeia]: «Sunt slabă». Slăbiciunea este a cărnii, puterea se află în suflet. Aşadar, de vreme ce chipul lui Dumnezeu [presupune existenţa] unei demnităţi egale, urmează că [bărbatul şi femeia] vor avea aceeaşi demnitate, atât în privinţa virtuţii, cât şi în împlinirea faptelor bune. Nu există nicio dezvinovăţire pentru cea care ar dori să se justifice prin slăbiciunea

---

[15] *Despre originea omului*, I, 15.
[16] *Despre originea omului*, I, 18.
[17] *Despre originea omului*, II, 3.
[18] *Despre originea omului*, I, 18.

trupului. Şi ce dacă aceasta este în primul rând o persoană firavă din fire? Dar, prin milostivire faţă de alţii, este nestrămutată în încercări şi înflăcărată în privegheri. Se poate întrece firea bărbatului cu cea a femeii care îşi petrece viaţa în răbdare stăruitoare? Oare este bărbatul în stare să imite statornicia femeilor în posturi, în osteneala rugăciunilor, în lacrimi îmbelşugate, în râvna lor pentru milostenie?"[19]

În finalul omiliilor, Sfântul Vasile abordează profunda temă a Zilei a Opta. Aici teologul capadocian nu se lansează în interpretări alegorice sofisticate ori în prezentarea unor aspecte controversate ale antropologiei, deşi recunoaşte că ar putea realiza acest lucru. Ca un catehet atent la auditoriu, ştie să selecteze conţinuturile predate şi să-şi adapteze discursul la nivelul cultural al celor ce îl ascultă: „Însă, cel care are o oarecare pricepere cu privire la acestea să ştie că la noi tezaurul acestor [speculaţii] este neglijat. Astfel încât, dacă [la ei] ştiinţa numerelor este ceva de mare însemnătate, aici există numai seminţele aritmeticii. Noi însă, fără a ne lăuda, am furat aici câteva mărunţişuri din aceste mari tratate, însă nu ne vom preocupa mai mult de acestea, fiindcă ele provin din înţelepciunea lumii sau lucrează prin cele ce provin din înţelepciunea lumii. Prin urmare, ca să dovedim că acelea ce sunt căutate de ei cu cea mai mare sârguinţă pentru noi sunt de dispreţuit, să trecem sub tăcere cele cu privire la aceste probleme; de altfel, cercetarea cu privire la acestea nu este uşor de priceput pentru întreg poporul"[20]. Ca un autentic păstor de suflet, marele capadocian nu pierde din vedere faptul că scopul principal al omiliei nu este parada de erudiţie ori hrănirea curiozităţii intelectuale, ci folosul duhovnicesc al ascultătorilor: „Biserica, cea care se află aici de faţă, nu aşteaptă să audă cuvântări uimitoare, ci caută dezlegări pentru problemele duhovniceşti care privesc edificarea [sufletului]"[21].

[19] *Despre originea omului*, I, 18.
[20] *Despre originea omului*, II, 8.
[21] *Despre originea omului*, II, 8.

Ultima operă teologică a marelui capadocian[22], deși nefinisată, *Omiliile despre originea omului* rămân totuși un pilon fundamental al antropologiei creștine. Geniul teologic și literar al Sfântului a reușit să întocmească o cuvântare directă, într-un stil limpede și vibrant, îmbinând dogma teologică inefabilă cu o profundă și ardentă trăire creștină. Deși zugrăvește în pagini remarcabile demnitatea împărătească a omului, Sfântul Vasile nu uită să tempereze orgoliul uman, reamintind ascultătorilor că smerenia este adevărata cunoaștere de sine și cea mai eficientă armă împotriva păcatului: „Când alergi purtat de poftă, de fapt alergi către pământ. Cugetă de unde ai venit! Dacă te gândești că te vei risipi în pământ, va înceta și nebunia poftei. «*Pământ ești și în pământ te vei întoarce.*»[23] Amintește-ți că aceste mădulare care zvâcnesc acum sau această poftă de o clipă a cărnii peste puțină vreme nu vor mai fi, după ce mădularele se vor fi risipit în pământ. Amintește-ți de propria fire și orice imbold către rău se va topi. Această amintire ne va fi o adevărată filacterie împotriva oricărui păcat. *Dumnezeu l-a plăsmuit pe om din țărâna pământului.* Frumoasă este smerenia, potrivită în chip firesc cu amintirea [originii noastre umile]. Dacă [Scriptura] ar fi spus: «Dumnezeu l-a plăsmuit pe om luând o parte din cer», nu ar trebui să ne îndreptăm privirea către cer ca să ne amintim de firea noastră? Amintirea nimicului pe care îl reprezentăm se află la îndemâna noastră și sub pașii noștri. Apleacă-te spre pământ și gândește-te că ai fost modelat din ceea ce este înrudit prin fire cu pământul și din ceea ce în tine este vrednic de lepădat. Prin urmare, ce este oare mai demn de disprețuit decât noi? Cine ar fi vrednic să ne ponegrească mai mult decât noi înșine?"[24]

Ierom. Policarp Pîrvuloiu

---

[22] Dacă nu luăm în considerare omilia *Despre rai*.
[23] *Fac.* 3, 19.
[24] *Despre originea omului*, II, 13.

Sfântul Vasile cel Mare

DESPRE ORIGINEA[1] OMULUI

Cuvântarea întâi

Despre [crearea] „după chip"

1. Purced să-mi împlinesc o mai veche datorie, a cărei înfăptuire [am tot amânat-o], nu din pricina unei rele voințe, ci din cauza slăbiciunii trupești, fiindcă suntem mereu datori [a îndeplini] lucrurile cele mai necesare pentru cei ce ne ascultă. Căci, precum ne luminează de Dumnezeu insuflata Scriptură[2], ar fi fost nedrept să nu învățăm și cele despre nașterea noastră[3], după ce mai înainte am fost învățați despre fiare, despre viețuitoarele care înoată, despre vite și cele zburătoare, despre cer și cele ce se află în cer, despre pământ și despre cele care se află pe pământ. Precum ochii noștri, atunci când privesc la cele ce se află în afara lor, nu se văd pe ei înșiși până nu ating ceva moale sau tare care să reflecte privirea[4], astfel încât, grație reflexiei înapoi, să se poată privi pe ei înșiși, în același fel și mintea noastră, privind către alte lucruri, nu se mai poate privi pe sine, precum ne mustră și Scripturile. Căci, când lumina se răsfrânge în aceasta[5], face să se vadă limpede toate cele ce sunt înăuntru. Dar, de vreme ce nu [dorim să] ne înțelegem pe noi înșine și suntem nepăsători față de propria alcătuire, ne dovedim ignoranți față de

---

[1] În *Patrologia Migne* titlul lucrării este: *Despre alcătuirea omului* (Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς). În ediția *Sources Chrétiennes*, utilizată pentru traducerea de față, titlul este: *Despre originea omului* (Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως); γένεσις – „origine, sursă, început, naștere, producere, modul producerii".

[2] 2 *Tim.* 3, 16.

[3] A oamenilor. După ce omiliile anterioare au avut caracter cosmologic, ultimele două au ca tematică antropologia teologică.

[4] Cele două omilii încep și se sfârșesc cu evocarea miracolului reprezentat de ochiul uman și de vedere.

[5] În minte.

ceea ce suntem și față de scopul existenței noastre[6]. Vom rămâne, astfel, în cea mai [vinovată] lipsă de grijă față de noi înșine, ignoranți față de cunoașterea celor ce ne sunt la îndemână și a celor mai sensibile lucruri care se află întru noi.

2. Au fost dedicate nenumărate lucrări și o mare sârguință pentru ceea ce privește trupul și pentru toate cele care țin de noi. Dacă vei urmări medicina, vei descoperi câte ne istorisește despre funcțiile celor ce țin de [trupul] nostru, câte canale tainice a descoperit în alcătuirea noastră lăuntrică, prin mijlocirea disecției: cele păstrate înăuntrul celor ascunse privirii, încordarea întregului trup pentru a răsufla, canalele respirației, vasele de sânge, inhalarea aerului, așezarea în apropierea inimii a unui foc[7] care încălzește, mișcarea necontenită a răsuflării în jurul inimii [...] Și încă mii de acestea filosofează[8] [acei învățați], lucruri privitor la care noi nu suntem deloc pricepuți, deoarece nu am dedicat niciun răgaz cercetării acestui domeniu [al cunoașterii] și fiindcă nimeni nu înțelege deloc ceea ce este el însuși. Noi însă suntem mulțumiți să cercetăm mai curând cerul decât pe noi înșine. Așadar, nu disprețui minunea care se află întru tine. Neîndoielnic, ești mic, după cum socotești, însă discursul care urmează îți va dezvălui propria măreție. Pentru aceea și înțeleptul David, cunoscându-se în chip deplin pe sine și cercetându-se cu atenție, proclamă: „*Minunată este cunoașterea Ta [pe care o dobândesc] dintru mine*", [din ea] am descoperit cu multă uimire cunoașterea cea despre Tine[9]. Dar de unde dinăuntrul meu? „Cunoașterea Ta [pe care o dobândesc] dintru mine este minunată",

---

[6] Precum vor afirma Părinții greci ulteriori, omul nu este un microcosmos (Aristotel, *Fizica*, IX, 2), ci un macrocosmos (Sf. Maxim Mărturisitorul), de fapt, întregul univers își află sensul și menirea în om. Pentru a cunoaște lumea, trebuie să ne cunoaștem pe noi înșine.

[7] Literal: „Altar".

[8] În Antichitate, denumirea de „filosofie" nu se aplica exclusiv sferei speculative ca în zilele noastre, ci desemna cultura și știința în general. Filosoful era om de știință și invers (v. de pildă Aristotel).

[9] *Ps.* 138, 6.

pentru că, prin mine, am înțeles arta [cu care am fost plăsmuit], cu câtă înțelepciune a fost alcătuit trupul meu și, plecând de la această smerită capodoperă, am cunoscut măreția Creatorului.

3. *„Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră."*[10] Alaltăieri[11], a fost înfățișat îndeajuns, deși în treacăt, ce înseamnă acest cuvânt și pentru cine este [rostit]. Biserica are o explicație pentru aceasta: fiindcă ea deține în primul rând credința, mai convingătoare decât demonstrația.

„Să facem om." De aici începe să te cunoști! Această expresie nu a mai fost consemnată în scris pentru niciuna dintre cele plăsmuite de [Dumnezeu]. Lumina a fost creată, dar porunca a fost simplă, [fiindcă] Dumnezeu a spus: *„Să se facă lumină!"*[12] [La fel a fost creat] și cerul și nu a existat nicio sfătuire privitoare la [crearea] cerului. [La fel și pentru] luminători nu a existat nicio sfătuire înainte [de crearea lor]. Cât despre mările și oceanele cele fără de margini, au fost și ele aduse la ființă printr-o [simplă] poruncă. Peștii de toate felurile au venit la existență după rostirea unei porunci. În același chip s-a petrecut și cu fiarele sălbatice, cu vitele, cu cele care înoată și cu cele care zboară. A spus și s-a făcut. Dar în clipa de față, când încă nu exista omul, a avut loc o sfătuire privitoare la el. [Dumnezeu] nu a rostit ca și pentru celelalte: „Să se facă omul!" Recunoaște-ți propria demnitate! Nu a purces la crearea ta prin mijlocirea unei porunci, ci a avut loc în Dumnezeu o sfătuire pentru modul în care urma să fie adusă la viață această ființă[13] demnă de cinste. *„Să facem"* se sfătuiește Înțeleptul, iar Meșterul cugetă întru Sine. Oare Îi lipsește arta ori dorește să-Și dea osteneala pentru a dărui capodoperei Sale rotunjime, desăvârșire și precizie? Sau [dorește] să te arate a fi desăvârșit în fața Lui?

4. Ai învățat [deci că sunt] două persoane[14]: Cel Care vorbește și Cel către Care este [adresat] cuvântul. Pentru ce nu a rostit: „Să faci

---

[10] *Fac.* 1, 26.
[11] Omilia de față le continuă pe cele anterioare la Hexaimeron.
[12] *Fac.* 1, 3.
[13] Literal: ζῷον τίμιον – „animal vrednic de cinstire".
[14] Termenul folosit este cel de πρόσωπον – „ceea ce se află în fața chipului, mască, figură, înfățișare, persoană".

[acum]", ci: „*Să facem om*"[15]? Ca să iei cunoştinţă de autoritatea Sa şi ca nu cumva, recunoscându-L pe Tatăl, să-L treci cu vederea pe Fiul. Şi ca să cunoşti că Tatăl a creat prin Fiul, iar Fiul a zidit [toate] prin voinţa Tatălui. Şi aşa, să slăveşti pe Tatăl în Fiul şi pe Fiul în Duhul Sfânt. Așadar, tu ai fost creat ca o lucrare comună, pentru a fi un închinător comun al Amândurora[16], neîmpărţind prin închinare dumnezeirea, ci păstrându-i unitatea. Priveşte un fapt istoric potrivit formei[17], însă [un adevăr] teologic potrivit sensului [mai adânc]. „*Şi Dumnezeu a făcut pe om.*" „*Să facem!*"[18] Nu a spus: „Şi au făcut", ca să nu îţi iei de aici pretexte pentru politeism. Dacă ar fi introdus pluralul persoanei, oamenii şi-ar fi luat libertatea de a-şi îngrămădi o sumedenie de dumnezei. Acum însă [este spus]: „*Să facem!*" pentru ca să-I recunoşti pe Tatăl şi pe Fiul şi pe Duhul Sfânt.

[Cuvintele] „*Şi a făcut Dumnezeu omul*" [sunt rostite] ca să concepi unitatea dumnezeirii, fără să unifici ipostasurile, ci [aceasta se petrece numai] în ceea ce priveşte lucrarea[19] [acestora], ca să aduci o singură slavă [lui Dumnezeu] fără să împarţi închinarea, nici să o risipeşti în politeism. Nu a spus: „Dumnezeii au făcut omul", ci: „*Dumnezeu a făcut*". Tatăl are un ipostas propriu, Fiul un [ipostas] propriu şi Duhul Sfânt un [ipostas] propriu. Deci, pentru ce nu sunt trei dumnezei? Fiindcă este o singură dumnezeire. Căci contemplu o singură dumnezeire în Tatăl, pe aceeaşi în Fiul şi tot pe aceeaşi în Duhul Sfânt. Fiindcă [dumnezeirea] are o formă unică în fiecare şi, avându-şi originea în Tatăl, este aceeaşi în Fiul. De aceea [primeşte] şi de la noi o închinare şi o preamărire unică. Prologul creării noastre este o adevărată teologie.

---

[15] Pluralul există nu doar în *Septuaginta*, ci şi în textul masoretic. Interpretarea iudaică (v. Filon) afirmă că aici Iahve discută cu îngerii sau că se utilizează un plural al majestăţii. Interpretarea creştină (Teofil de Antiohia, Sfântul Irineu, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur) oferă o perspectivă treimică asupra acestui pasaj.

[16] Al Tatălui şi al Fiului.

[17] Σχῆμα – aici cu înţelesul de „sens literal, istoric, al versetului biblic".

[18] *Fac.* 1, 27 şi 26.

[19] Sfântul Vasile utilizează aici termenul δύναμις – „putere, forţă", deşi, în general, pentru relaţiile dintre Persoanele divine şi pentru lucrarea Lor exterioară va utiliza ἐνέργεια – „energie, lucrare, activitate".

5. *„Să facem om după chipul și asemănarea Noastră."*[20] Am fost creați după chipul lui Dumnezeu. Așadar, în ce fel după chipul lui Dumnezeu? Să ne curățim inima întinată cu percepții grosolane și cu noțiuni nesăbuite despre Dumnezeu. Dacă am fost creați după chipul lui Dumnezeu, precum spune [Scriptura], atunci avem aceeași înfățișare[21] ca Dumnezeu? [Aflăm] despre Dumnezeu că are ochi, urechi, cap, mâini, picioare cu care pășește, spate pe care Se așază – căci se spune în Scriptură că Dumnezeu ia loc[22]. Prin urmare, este Dumnezeu o astfel de [ființă]? Înlătură din inima ta închipuirile necuviincioase! Izgonește de la tine cugetările care nu se potrivesc măreției lui Dumnezeu! Dumnezeu este nereprezentabil și simplu. Nu-ți imagina vreo formă despre El, nici nu-L micșora în chip iudaic[23] pe Cel plin de măreție. Nu-L îngrădi pe Dumnezeu prin cugetări trupești, nici nu-L circumscrie minții tale. El este de necuprins în măreția Sa. Cugetă la ceva grandios, adaugă mult mai mult la ceea ce ai cugetat și acestui *mult mai mult* adaugă-i un *și mai mult* și fii convins că gândul tău nu va putea niciodată să atingă cele ce sunt nemărginite. Nu te gândi la vreo figură – Dumnezeu trebuie cugetat pornind de la puterea Sa –, fiindcă este simplu în ceea ce privește natura, iar măreția Sa nu poate fi măsurată. El este peste tot și este cu mult mai presus de tot; este de neatins, nevăzut, scăpând înțelegerii tale; măreția Sa nu poate fi cuprinsă cu privirea, nici figura Sa nu poate fi hotărnicită, nici puterea Sa măsurată, nici nu poate fi împrejmuit de timp, nici mărginit de vreun hotar. Nimic nu este cu privire la Dumnezeu așa cum este cu privire la noi[24].

6. În ce fel spune atunci Scriptura că am fost creați după chipul lui Dumnezeu? Să învățăm din cele cu privire la Dumnezeu că toate ale noastre care sunt după chipul lui Dumnezeu nu le posedăm în formă trupească. Fiindcă forma trupului este stricăcioasă. Nestrică-

---

[20] *Fac.* 1, 26.

[21] Μορφή – „formă exterioară, înfățișare, aspect, aparență".

[22] *Ps.* 46, 8.

[23] În sensul unui antropomorfism vulgar și al unui monoteism restrictiv monopersonal.

[24] Cf. *Împotriva lui Eunomie*, I, 9.

ciunea nu este reprezentabilă prin ceva stricăcios, nici stricăciunea nu este un chip al nestricăciunii. Trupul crește, descrește, îmbătrânește, se schimbă. Unul este la tinerețe, și altul la bătrânețe; unul când se simte bine, și altul când este bolnav; unul când se înfricoșează, și altul când se înveselește; unul când este sătul, și altul când este lipsit; unul în vreme de pace, și altul în vreme de război. Una este culoarea pielii celui ce veghează, și alta a celui ce doarme: pe a unuia înflorește o roșeață, de vreme ce căldura iese către exterior, pe a celuilalt căldura se ascunde înăuntru; deoarece trupurile celor care dorm devin palide.

Deci, cum poate fi asemănat cel care se schimbă cu Cel Care este neschimbător? Cel care nu are niciodată statornicie în cele ale sale cu Cel Care este mereu [Același]? [Trupul omenesc] ne scapă [înțelegerii] asemenea tuturor celor care curg: mai înainte de a fi perceput, s-a și risipit; trupul omenesc trece de la o înfățișare la alta.

„După chipul Nostru." Firea cea nemișcată [să fie] chipul celei curgătoare? Cea fără de formă, [chipul] celei care și-a primit formă? Deci, cum vom mai cerceta ceea ce este după chip? Potrivit chiar celor spuse de Domnul. Dacă grăiesc ceva de la mine, nu le primiți; dacă [le grăiesc] din partea Domnului, atunci primiți-le.

„Să facem om după chipul și asemănarea Noastră și să stăpânească peștii ..."[25] Prin trup sau prin rațiune? Această autoritate [se află] în suflet, sau în trup? Trupul [nostru] este însă mai neputincios decât al multor animale. Ce deosebire este între trupul omului și al cămilei, între al omului și al boului, între al omului și al oricărei fiare dorești dintre cele ce există? Trupul omenesc este foarte ușor de vătămat în comparație cu cel al fiarelor sălbatice.

Dar în ce [constă] această autoritate? În superioritatea rațiunii. Cât îi lipsește puterii trupului, atât îi prisosește alcătuirii rațiunii. De unde [faptul] că omul poate muta din loc greutăți imense? Prin rațiune, sau prin vigoarea trupului?

---

[25] *Fac.* 1, 26.

7. „*Să facem om după chipul Nostru.*"[26] Despre omul lăuntric spune: „*Să facem om după chipul Nostru*". Însă, vei zice tu: „Pentru ce nu ne vorbește despre rațiune?" A spus că omul este după chipul lui Dumnezeu, iar rațiunea [constituie] omul. Ascultă-l pe Apostol grăind: „*Chiar dacă omul nostru cel din afară se strică, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi*"[27]. În ce fel? Eu recunosc doi oameni: unul care se înfățișează [tuturor] și unul care este tăinuit sub ceea ce se înfățișează, nevăzut, omul cel dinăuntru. Căci „eu" [este rostit] în legătură cu omul lăuntric. Cele din afară nu sunt eul meu, ci „ale mele". Căci mâna nu este „eu", ci „eul" îl constituie rațiunea sufletului. Mâna este o parte a omului, astfel încât trupul este un instrument al omului, un instrument al sufletului, însă om este [numit] în primul rând sufletul.

„*Să facem om după chipul Nostru*" – aceasta înseamnă să-i conferim rațiunii superioritatea firească.

8. „*Și să stăpânească*[28] *ei* ..." Nu a rostit: „Să facem om după chipul Nostru și să se mânie, să poftească și să se întristeze!"[29] Fiindcă afectele[30] nu au fost cuprinse în chipul lui Dumnezeu, ci numai rațiunea, stăpâna patimilor. „*Și să stăpânească ei peștii.*" De îndată ce ai fost zidit, iată că ai și fost făcut stăpân. „*Și să stăpânească.*" Primind pentru un an autoritate de la împărat, un om o primește, de fapt, de la un [simplu] om, un muritor de la un [alt]

[26] *Fac.* 1, 26.

[27] 2 *Cor.* 4, 16.

[28] Verbul „a stăpâni", utilizat aici, este la persoana a treia plural a imperativului prezent, deși subiectul, „om", este la singular. Din acest acord atic se pot extrage interesante concluzii teologice despre unitatea în diversitate a umanității.

[29] Așadar, Dumnezeu nu este creatorul răului, care își are originea în libertatea creaturilor.

[30] Am tradus τὰ πάθη cu „afectele", deoarece, de la Părintele Dumitru Stăniloae, acesta este termenul consacrat: „Afectele, ca pofta de mâncare, plăcerea de mâncare, frica, întristarea, ajută la conservarea firii noastre, nefiind condamnabile. Nașterea patimilor e legată de existența afectelor, însă afectele nu fac parte din constituția originară a firii, ci au odrăslit după cădere, accentuând iraționalitatea și animalitatea, de unde rezultă și inferioritatea, și nevinovăția lor" (cf. *Ascetica și Mistica Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, pp. 61-62).

muritor, așadar o primește de la cel care nu o are [în realitate]. Dar ce putere primește omul în suflet? De bună seamă, tu ai primit-o de la Dumnezeu, nu scrisă pe tăblițe de lemn ori pe file pieritoare care vor fi risipite de molii, ci însăși firea ta poartă în sine înscris glasul dumnezeiesc: *„Să stăpânească"*. Acestea toate [ne înfățișează] demnitatea de stăpân a omului: *„Să stăpânească peștii, fiarele pământului, păsările cerului, vitele și târâtoarele ce se târăsc pe pământ"*[31]. Nu a spus: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră și să se hrănească din tot pomul roditor care poartă rod într-însul". Cele ce privesc trupul vin în al doilea rând; cele ce privesc sufletul sunt așezate în primul rând.

Mai înainte de orice ne-a fost încredințată puterea de a stăpâni. Omule, ești o ființă stăpânitoare[32]! Pentru ce atunci mai slujești patimilor? Pentru ce îți înjosești demnitatea și devii sclav al păcatului? Pentru ce te faci pe tine însuți prizonierul diavolului? Ai fost ales stăpânitor al creației, și tu calci în picioare majestatea firii tale?

„Ai fost chemat [când erai] sclav?"[33] De ce să te împovărezi cu robia trupului? Pentru ce să nu te mândrești cu demnitatea de stăpân pe care ți-a încredințat-o Dumnezeu ca să ai în rațiune un stăpân al patimilor? Când tu, [care ești sclav], îți vezi stăpânul fiind sclav al desfătării[34], atunci să cunoști că tu ești sclav numai cu numele, iar acela are stăpânirea numai cu numele și se află cu adevărat în cea mai trainică sclavie. Îl privești pe acela târât de femeia desfrânată; tu însă o disprețuiești pe aceasta. Cum oare nu ești tu stăpânul patimii, iar acela sclavul acelor desfătări pe care tu le calci în picioare?

Astfel, [potrivit spusei]: *„Să facem om și să stăpânească ei"*, acolo este chipul lui Dumnezeu, în locul în care se află puterea stăpânitoare.

---

[31] *Fac.* 1, 26.

[32] Formulare memorabilă, în manieră aristotelică: ἀρχικὸν ζῷον – „animal stăpânitor, animal înzestrat cu demnitatea stăpânirii, viețuitoare menită stăpânirii".

[33] *1 Cor.* 7, 21; v. și *Manualul* lui Epictet (14, 2).

[34] Cf. *In.* 8, 36: *„Iisus le-a răspuns: Adevărat, adevărat vă spun: Oricine săvârșește păcatul este rob al păcatului"*.

9. *„Şi să stăpânească ei peştii.”* Mai întâi ne-a fost dăruită puterea asupra celor ce vieţuiesc în alt loc decât al nostru. Nu a grăit: „Să stăpânească ei pe cele ce vieţuiesc împreună cu ei[35]”, ci *„peştii”*, fiindcă locul lor de vieţuire este în apă. Aşadar, puterea de stăpânire asupra peştilor ne-a fost dăruită în primul rând.

Şi în ce chip să stăpânim asupra peştilor? Poate ai observat cum umbra ta îi ia prin surprindere pe toţi aceştia, în clipa în care te apropii de un iaz. Astfel, cine este acel stăpân care, în vreme ce în casă era tulburare, înfăţişându-se pe neaşteptate, nu s-ar face îndată linişte şi toate s-ar întoarce la buna lor rânduială, din pricina prezenţei celui ce porunceşte? Cum [se explică faptul că] întreaga făptură din apă îşi schimbă purtarea când apare un singur om? Niciuna nu mai are libertatea sa de mişcare obişnuită, nici nu mai cutează să înoate la suprafaţa mării ori a lacului.

Delfinul, când vede un om în apropierea lui, se înfricoşează, deşi este cel mai regal dintre toate fiinţele din mare. Astfel, omul a primit stăpânirea asupra tuturor celor care înoată. Iar când vezi cum raţiunea ta pătrunde toate şi stăpâneşte toate, cum nu vei stăpâni tu şi asupra fiinţelor din mare? Am observat şi eu puterea gândirii[36] omeneşti, care construieşte unelte cu cârlige, în care agaţă momeli potrivite cu mărimea monstrului marin, pe care acesta le înghite. Apoi, în vârful papurii[37] de care atârnă cârligele, de cealaltă parte, se află nişte burdufuri umplute cu aer lipite de acele vârfuri şi care plutesc la suprafaţa mării. Monştrii sălbatici ai mării se năpustesc asupra momelilor şi primesc în sine împreună cu cârligele şi acele [burdufuri], care sunt trase astfel înăuntru. Însă firea burdufurilor fiind aceea de a fi purtate în sus, ele ridică [monstrul] la suprafaţă. Străpuns de propria hrană, târât şi rostogolit în sus şi în jos, străbate abisurile, cutreieră mare după mare, însă această trudă este zadarnică; în cele din urmă, din pricina acelui cârlig el este o pradă uşoară. Îmblânzit de trudă, vlăguit de foame, stârv târât de

[35] Animalele domestice.
[36] Ingeniozitatea, inventivitatea.
[37] Probabil folosită ca undiţă.

burdufurile [plutitoare]; vânatul este al vânătorului, cel mare al celui mic, cel uriaş al celui neputincios[38].

De ce?

Fiindcă [omul] a primit puterea de a stăpâni, graţie superiorităţii raţiunii; el îi aduce pe cei nesupuşi către o severă disciplină, la fel cum face cu sclavii fugari cei răi. Pe cei pe care nu-i poate aduce la sine prin blândeţe, îi supune prin constrângere. În acest fel, în orice loc omul posedă puterea de a stăpâni pe care i-a încredinţat-o Creatorul. De aici şi faptul că peştii-cu-spadă, balenele, rechinii-ciocan, rechinii-ferăstrău, viţeii-de-mare[39] şi toate acele înfricoşătoare fiare ale mării au fost supuse omului.

10. *„Să stăpânească ei peştii mării şi fiarele sălbatice ale pământului."* Oare nu vezi leul cel măreţ care rage înfricoşător, al cărui singur nume este de neîndurat, încât răgetul său face pământul să se cutremure? Cine este atât de vânjos încât să îndure năvala acestuia? Niciunul dintre animale nu este într-atât de puternic încât să reziste iureşului acestuia. Şi totuşi îl vezi şi pe leu ferecat într-o cuşcă măruntă. Cine l-a încarcerat? Cine a născocit această mică temniţă pentru acel măreţ animal? Cine a socotit distanţa dintre acele bare de lemn [ale cuştii] pentru a îngădui aerisirea fiarei, ca să nu se înăbuşe din pricina propriei respiraţii, ci să-i permită o răsuflare liberă şi totodată să se păstreze şi siguranţa? Cine? Oare nu omul? El care îşi face jucării din cele mai îngrozitoare fiare sălbatice.

Oare nu-şi bate joc şi de panteră când înalţă o păpuşă de paie[40] şi, în vreme ce [fiara] sfâşie păpuşa, omul stă ascuns într-o groapă şi râde de lipsa de minte a fiarei. Oare nu prin superioritatea sa stăpâneşte omul peste toate? Şi ce aş mai putea spune despre cele care zboară? Deşi omul nu se înalţă în văzduh, zboară totuşi alături de neamul înaripatelor prin puterea raţiunii, fiindcă nimic nu poate opri raţiunea. Ea cercetează ce se află în abisuri, ea vânează cele de

---

[38] Vânătoarea balenelor descrisă aici are ceva din tragismul viitoarei odisee descrise de H. Melville.

[39] Cf. *Omilii la Hexaimeron*, VII, 6.

[40] Literal: „Un papirus de forma unui om".

pe pământ şi cuprinde mai dinainte cele care se află în văzduh. Nu ai văzut vreodată o pasăre şezând pe vârful unei crengi, înveselind oamenii, încrezându-se în iuţimea aripii sale? Şi totuşi poţi vedea câte un copil amuzându-se să pună una peste alta tulpini de trestie, ungându-le la capete cu clei, ascunzând apoi prezenţa cleiului printre ramuri şi aţintindu-şi apoi ochii către înălţimi[41]. De îndată ce s-a atins de trestie, pasărea a şi fost prinsă. Cea care străbătea aerul şi îşi purta aripile prin eter a fost prinsă cu un strop de clei. Omul stă pe pământ, mâna sa tinde către ţărână, însă cugetarea lui se înalţă şi, datorită iscusinţei sale, totul devine cu putinţă pentru om. El întinde laţuri zburătoarelor; ţinteşte cu arcul său înaripatele; aşezând momeli, [prinde] fiarele cele mai lacome. Nu ai văzut niciodată vulturul năpustindu-se asupra prăzii ca să o înşface, pentru ca apoi să se încâlcească în laţuri? Astfel, cel care sălăşluieşte în înălţime vine jos, ademenit de momelile omeneşti. [Dumnezeu] le-a supus astfel pe toate stăpânirii omului, plinind creaţia, şi nu l-a lăsat pe om fără părtăşie la stăpânirea celor pe care le-a creat.

Aşadar, să nu zici: „Cât de mult se deosebesc de mine cele care străbat aerul!" Din pricina raţiunii tale, şi acelea îţi sunt supuse.

„Şi să [stăpânească] ei târâtoarele care se târăsc pe pământ."[42] Vezi acum ce înseamnă să fii creat după chipul lui Dumnezeu?

11. *„Şi l-a făcut Dumnezeu pe om."*[43] Aşadar, ce este omul?

Să-l definim, pornind de la cele pe care le-am citit şi le-am auzit. Nu avem nevoie să împrumutăm definiţii străine, nici să luăm [idei din ştiinţele] cele zadarnice pentru a le introduce printre cuvintele adevărului. Omul este o făptură raţională a lui Dumnezeu, creată după chipul Ziditorului său. Iar dacă lipseşte ceva acestei definiţii, să o cerceteze cei care de multă vreme se preocupă cu dobândirea înţelepciunii celei pieritoare! Omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu.

---

[41] Anticii obişnuiau să captureze păsări prin două metode: ungând cu clei rămurelele copacilor sau aşezând în cuiburile păsărilor crenguţe îmbibate cu clei. Aici se amintesc ambele metode.

[42] *Fac.* 1, 26.

[43] *Fac.* 1, 27.

12. *„Şi Dumnezeu l-a binecuvântat pe om şi a spus: creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pământul."*[44] Aceeaşi este şi binecuvântarea peştilor. *„Şi a zis Dumnezeu: să scoată apele târâtoare înzestrate cu suflet viu, şi s-a petrecut astfel."*[45] Şi apoi a zis Dumnezeu: *„Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi apele"*[46]. Ce este, aşadar, în plus?

Acestea privesc în mod necesar atât cele pe care [Dumnezeu] ţi le-a dăruit în mod propriu, cât şi cele pe care le ai comune [cu vieţuitoarele]. Căci tu creşti aidoma celorlalte vieţuitoare, pornind mai întâi de la o mică [fiinţă], şi mai apoi ajungi, adăugând câte puţin, la [vârsta] maturităţii. La fel se petrece cu caii şi câinii, la fel cu vulturii şi cu lebedele şi cu orice vieţuitoare ai vrea să o aminteşti: micuţi la începutul zămislirii, ajung la deplinătatea creşterii prin mărunte adăugiri, apoi [spre bătrâneţe] iar se micşorează, devenind mai mici. Aşadar, cele ce sunt comune firii, ni le-a dăruit şi nouă [Dumnezeu].

13. *„Creşteţi"*, adică „hrăniţi-vă". V-aţi născut mici, deveniţi mari şi să aveţi o limită a creşterii voastre! Căci, de vreme ce în primii şapte ani de viaţă creştem şi suferim schimbarea vârstei, în a doua săptămână de ani rămânem datori faţă de această [schimbare] şi în acelaşi chip se întâmplă în fiecare parte a vieţii noastre: ne schimbăm vârsta în fiecare săptămână[47].

Prima săptămână aduce vârsta copilărească. Hotarele vârstei copilăreşti sunt evidente: schimbarea dinţilor; unii cad, alţii cresc dedesubt. Creşterea a primit un al doilea început, care se sfârşeşte în jurul vârstei de paisprezece ani. Este a doua [parte] ce ne-a rămas din copilărie: mai întâi pruncul, apoi copilul. După acestea, adolescentul, apoi bărbatul, până la patruzeci de ani. Acolo sunt şi hotarele creşterii. *„Creşteţi"*, aşadar. Dacă ajungi la o sută de ani, nu

[44] *Fac.* 1, 28.
[45] *Fac.* 1, 20.
[46] *Fac.* 1, 22.
[47] Remarcabil este faptul că şi medicina actuală afirmă că, în principiu, odată la şapte ani, corpul omenesc se înnoieşte aproape complet. Împărţirea perioadelor de creştere şi dezvoltare ale organismului uman în „săptămâni de ani" este comună Antichităţii încă de la Hipocrate, trecând prin Filon şi Origen.

creşti de la primul an până la ultimul. Însă acest *„creşteţi"* este un cuvânt care a fost rostit cu înţelepciune şi care orânduieşte [toate] în chip providenţial.

„Creşteţi." Până unde? Dar nu există o măsură a creşterii. Odată cu prima alcătuire[48] care a fost aşezată în pântece, au fost aşezate şi raţiunile creşterii. Căci, după aceasta, darurile aduse de vârstă nu mai aduc ceva mai nou, ci cele care pătrund din afară înlăuntrul mamei conţin în sine tot ce este potrivit pentru creştere. Au căzut dinţii şi noi cunoaştem astfel că [pruncul] a crescut într-o anumită măsură: tatăl i-a socotit copilului o vârstă de trei ani şi mai ştie că la sfârşitul [primei săptămâni de ani][49] copilul va ajunge la o mărime dublă. Căci la vârsta de trei ani va fi de două ori pe atâta, iar la împlinirea creşterii din nou va fi [de două ori mare]. Aceasta este măsura firii omeneşti până la capăt, de la hotarul primei săptămâni până la cel al celei de-a doua. În acea clipă căldura creşte, substanţa trupului devine mai afânată, umezeala se pierde, membrele devin mai puternice, oamenii ajung la începutul unei viguroase adolescenţe, fără a atinge însă desăvârşirea. Acum fiinţa omenească a atins deja uşurinţa şi sprinteneala în mişcări. În a treia săptămână primeşte desăvârşirea creşterii[50]. Trupul încă se mai măreşte şi se mai înalţă.

După cea de-a treia săptămână, când firea se odihneşte de ostenelile creşterii în înălţime, începe să propăşească şi în lăţime, ca să zic astfel, să fortifice de jur împrejur cele ce au crescut în înălţime, înconjurându-le cu o masă solidă şi întărind membrele corpului. Astfel lucrează firea potrivit propriei rânduieli. Acestea se petrec de la început, prin porunca Stăpânului, şi ceea ce a rostit atunci străbate toată creaţia până la sfârşit.

14. *„Creşteţi şi vă înmulţiţi."* *„Creşteţi"*, pentru ca făptura să nu fie limitată la o singură [stare]. *„Înmulţiţi-vă"*, pentru ca să nu existe o singură [făptură], ci mai multe. *„Şi umpleţi pământul."* Umpleţi-l nu prin locuirea[51] lui, căci am locui îngrămădiţi dacă ni s-ar măsura

---

[48] Embrionul.
[49] Aşadar, la vârsta de şapte ani.
[50] Într-adevăr, creşterea încetează în jurul vârstei de 25 de ani.
[51] Literal: „Prin colonizarea lui".

numai atât pământ [cât să ne ajungă pentru a locui], ci umpleți-l prin puterea de stăpânire care ne-a fost dăruită potrivit dreptului de proprietate al pământului.

„Umpleți pământul", fără îndoială, nu cel ars de soare, necultivat, înghețat și de nestrăbătut. Pe acesta, din pricina nevoii, oamenii nu îl umplu [cu locuințe], ci Dumnezeu ne-a făcut pe deplin stăpâni în [alegerea locului] unde dorim să locuim pe pământ, încât îl umplem pe acesta prin rațiune. Când vedem cât este de mare întinderea pământului cel ars de soare și nelocuit sau a celui nordic, care nu poate fi lucrat și este nefolositor din pricina gerului cumplit, oare nu am umplut noi pământul? Oare, după ce am ales ceea ce este folositor, nu am dat deoparte ceea ce este nefolositor viețuirii oamenilor? Astfel încât [cuvântul] *„umpleți pământul"* ne-a făcut stăpâni. Și aceasta nu fiindcă îl avem pe tot în folosință, nici fiindcă îl avem pe tot în stăpânire. Căci nici tu, când ai cumpărat grâu, nu ești într-o măsură mai mică stăpân dacă grâul are o parte bună de mâncat, iar alta care trebuie aruncată. Oare nu azvârli pietrele ca pe unele ce sunt nefolositoare, sau, dacă [găsești] altceva nepotrivit cu mâncarea, oare nu dai deoparte pleava și nu alegi neghina? Și astfel nu alegi tu oare o cantitate curată și potrivită pentru menținerea vieții? Așadar, în același fel este și pământul, din care o parte, cea mai bună, a primit toate cele ce sunt potrivite vieții, alta cele ce sunt necesare lucrării pământului, iar alta a fost rânduită pentru pășunea viețuitoarelor cu patru picioare.

Spune-mi, oare nu îmi este îngăduit să rânduiesc lucrurile precum cred de cuviință, de vreme ce am fost așezat ca stăpân prin darul Domnului, Care m-a creat?

„Și umpleți [pământul] și stăpâniți peștii mării, păsările cerului și fiarele pământului." Aceasta este, de altfel, binecuvântarea, aceasta porunca, aceasta demnitatea care ne-a fost dăruită de către Dumnezeu.

15. *„Și l-a făcut Dumnezeu pe om. După chipul lui Dumnezeu l-a făcut."*[52] Oare nu ai observat că această afirmație este incompletă?

---

[52] *Fac.* 1, 27.

„Să facem om după chipul Nostru și după asemănarea Noastră." Sfătuirea avea două [elemente]: *„După chip"* și *„după asemănare"*. Însă punerea lor în lucrare, numai unul. Să fi plănuit Dumnezeu într-un fel și să-Și fi schimbat apoi planul? Să fi apărut vreo părere de rău în timpul creației? Să fie oare neputința Creatorului, Care hotărăște dinainte ceva și face apoi altceva? Sau este o simplă pălăvrăgeală în [aceste] cuvinte? Ori poate [Dumnezeu] spune unul și același lucru prin vorbele: *„Să facem om după chip și după asemănare"*, căci rostind *„după chip"*, nu a mai zis și *„după asemănare"*[53]. Pe oricare [dintre aceste lămuriri] am alege-o, vom considera drept adevărat ceea ce a fost scris. Căci, dacă ceea ce spune [Dumnezeu] are același înțeles, este de prisos să rostească de două ori aceleași lucruri. Iar a spune că în Scriptură se găsește vreun cuvânt zadarnic este o blasfemie înfiorătoare. Însă [Scriptura] nu flecărește niciodată. Prin urmare, este necesar ca omul să fie [creat] după chip și după asemănare.

Din ce pricină a fost spus: *„Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul și după asemănarea Sa"*? A ajuns neputincios Făcătorul? Lipsit de evlavie este cuvântul! Celui ce poruncește i-a părut rău? Și mai lipsită de evlavie este cugetarea! Oare a grăit și apoi s-a răzgândit? Câtuși de puțin. Nici acest lucru nu-l spune Scriptura, cu atât mai mult că ar fi devenit neputincios Creatorul, nici că sfatul Său s-a dovedit zadarnic. Care este însă înțelesul tăcerii?

16. *„Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră."*[54] Pe una o avem prin creație, pe cealaltă o dobândim prin libera noastră voință. În prima propoziție ne-a fost menit să fim născuți după chipul lui Dumnezeu; prin voință liberă ajungem să fim după asemănarea lui Dumnezeu. Prin voință liberă dobândim noi starea de a fi după asemănarea lui Dumnezeu. Această [stare], potrivit liberei voințe, există în noi ca posibilitate; însă o primim înlăuntrul nostru numai prin lucrare. Dacă Domnul, în vreme ce ne-a creat, spunând:

[53] Așadar, asemănarea ar fi implicită chipului.
[54] *Fac.* 1, 26.

„Să facem" și *„după asemănare"*, nu ar fi pregătit dinainte și nu ne-ar fi dăruit puterea de a fi după asemănarea Sa, noi nu am fi dobândit prin propria putere asemănarea cu Dumnezeu. Acum deci ne-a creat cu capacitatea de a ne face asemănători cu Dumnezeu. Iar dăruindu-ne capacitatea de a ne asemăna cu Dumnezeu, ne-a îngăduit să fim noi înșine lucrătorii asemănării cu Dumnezeu, pentru ca răsplata ostenelii să fie a noastră, și astfel să nu devenim asemenea acelor portrete făcute de pictori și care zac azvârlite fără niciun rost, încât [osteneala pentru dobândirea] asemănării noastre să se prefacă în laudă față de altul[55]. Fiindcă, atunci când privești un portret plăsmuit exact ca prototipul, nu lauzi portretul, ci te minunezi de pictor. Așadar, ca să fiu eu însumi minunea și nu un altul, m-a lăsat pe mine să ajung asemenea lui Dumnezeu. Prin [faptul că] sunt [creat] după chip, posed rațiunea, iar după asemănare devin atunci când ajung creștin.

17. *„Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl vostru Cel ceresc este desăvârșit."*[56] Vezi că Dumnezeu ne dăruiește ceea ce este după asemănare? *„Fiindcă El face să răsară soarele Său și peste cei răi și peste cei buni și plouă și peste cei drepți și peste cei nedrepți."*[57] Dacă urăști răul, dacă nu-ți mai amintești de răutate, nici de dușmăniile de ieri, dacă devii iubitor de frați și ești alături de ei în suferințe, te asemeni lui Dumnezeu. Dacă îl ierți pe dușmanul tău din inimă, te asemeni lui Dumnezeu.

Dacă[58], așa cum este Dumnezeu față de păcătos, în același chip te arăți și tu față de aproapele care ți-a greșit, prin milostivire te

[55] Dacă am fi cu toții după asemănarea cu Dumnezeu din naștere, nu am putea face decât să ne complimentăm reciproc pentru perfecțiunea fiecăruia dobândită ca un dar arbitrar.

[56] *Mt.* 5, 48.

[57] *Mt.* 5, 45.

[58] Textul următor nu apare în ediția *Sources chrétiennes*, utilizată de noi, ci numai în *Patrologia Migne*. Dincolo de problemele privind autenticitatea, textul este foarte prețios pentru teologia creștină. Considerăm necesară traducerea și includerea lui în această ediție.

asemeni lui Dumnezeu. Astfel încât tu ai deja ceea ce este după chip din faptul că ești rațional, dar devii după asemănare prin dobândirea bunătății. Primiți „*milostivirile*[59] *îndurării și ale bunătății*”[60], ca să vă îmbrăcați în Hristos[61]. Cele prin care poți dobândi milostivirea față de alții[62] sunt cele prin care te îmbraci în Hristos, iar înrudirea cu El te înrudește cu Dumnezeu. Astfel, istorisirea din *Cartea Facerii* este o școală a vieții omenești[63]. „*Să facem om după chip*”: să aibă prin creație ceea ce este după chip, dar după asemănare să devină [prin efort propriu]. [Domnul] ți-a dat această capacitate. Dacă te-ar fi creat și după asemănare, unde ar mai fi fost harul tău? Pentru ce ai mai fi fost încununat[64]? Și de ți le-ar fi dăruit pe toate Creatorul, cum ți s-ar mai fi deschis Împărăția cerurilor? În clipa de față însă [o parte] ți-a fost dată, iar [alta] a fost lăsată neîmplinită, ca tu însuți să o duci la desăvârșire, pentru a te învrednici să primești răsplată de la Dumnezeu.

Prin urmare, cum devenim după asemănare?

Prin Evanghelii.

Ce este creștinismul?

Asemănarea cu Dumnezeu, atât cât îi este cu putință firii omenești[65].

Dacă ai primit [darul] de a fi creștin, zorește-te să devii asemănător cu Dumnezeu, îmbracă-te în Hristos. Însă cum te vei îmbrăca

---

[59] Literal: „Măruntaiele” (τὰ σπλάγχνα). În Noul Testament σπλάγχνα are un sens figurat pe lângă cel de „măruntaie, intestine”. Poeții greci începând cu Eschil au considerat acest loc drept sediul pasiunilor violente, precum mânia și dragostea. În Vechiul Testament sensul său era acela de „măruntaie ale victimei sacrificate” și apoi, prin sinecdocă, va desemna însuși „sacrificiul, jertfa”. Abia iudaismul târziu și scrierile neotestamentare vor vedea în „măruntaie” sediul sentimentelor tandre, bunătatea, bunăvoința, compasiunea (cf. 2 *Mac.* 9, 5-6; *Testamentul celor doisprezece patriarhi*; *Lc.* 1, 78; *Filip.* 1, 8).

[60] *Col.* 3, 12.

[61] *Gal.* 3, 27.

[62] Compasiunea.

[63] Literal: παίδευσις τοῦ βιοῦ τοῦ ἀνθρoπίνου – „o educație/instruire a vieții omenești”.

[64] *Ps.* 8, 6.

[65] O definiție memorabilă, de origine platonică.

fără să fi fost pecetluit? Cum te vei îmbrăca dacă nu ai primit botezul şi nu ai luat veşmântul nestricăciunii? Refuzi asemănarea cu Dumnezeu? Dacă îţi spuneam: „Haide, fă-te asemănător împăratului!", oare nu m-ai fi socotit un binefăcător? De vreme ce te sfătuiesc să te faci asemănător lui Dumnezeu, tu fugi de cuvântul care te îndumnezeieşte[66] şi îţi astupi urechile ca să nu mai asculţi cuvintele mântuirii?

18. *„Şi a făcut Dumnezeu omul după chipul [Său]."* [A creat] omul, ne-ar putea spune femeia, cu ce mă priveşte aceasta? A fost creat bărbatul, căci nu a spus: „Cea care este om"[67], ci, prin numirea de „om", a arătat cu limpezime partea bărbătească. Dar tocmai pentru ca nu cumva vreunul, din neştiinţă, să [creadă] că numirea de „om" este folosită numai pentru bărbat, [Scriptura] a adăugat: *„Parte bărbătească şi parte femeiască i-a făcut"*[68]. Astfel, şi femeia are [calitatea] de a fi fost creată după chipul lui Dumnezeu, ca şi bărbatul. În acelaşi chip, naturile lor au aceeaşi demnitate, virtuţile sunt egale, aceleaşi cununile şi osândele sunt asemănătoare. Să nu zică [femeia]: „Sunt slabă". Slăbiciunea este a cărnii, puterea se află în suflet. Aşadar, de vreme ce chipul lui Dumnezeu [presupune existenţa] unei demnităţi egale, urmează că [bărbatul şi femeia] vor avea aceeaşi demnitate, atât în privinţa virtuţii, cât şi în împlinirea faptelor bune. Nu există nicio dezvinovăţire pentru cea care ar dori să se justifice prin slăbiciunea trupului. Şi ce dacă aceasta este în primul rând o persoană firavă din fire? Dar, prin milostivire faţă de alţii, este nestrămutată în încercări şi înflăcărată în privegheri. Se poate întrece firea bărbatului cu cea a femeii care îşi petrece viaţa în răbdare stăruitoare? Oare este bărbatul în stare să imite statornicia femeilor în posturi, în osteneala rugăciunilor, în lacrimi îmbelşugate, în râvna lor pentru milostenie?

---

[66] Termen fundamental pentru teologia mistică creştină. Verbul utilizat este θεοποιέω – „a face să devină Dumnezeu, a deifica, a diviniza".
[67] În limba greacă este utilizat aici, ironic fără îndoială, femininul cuvântului masculin „om": ἡ ἄνθρωπος.
[68] *Fac.* 1, 27.

Eu însumi am văzut o femeie săvârşind în taină frumoase furturi[69] şi făcând milostenie pentru bărbatul său, fără [ştiinţa] acestuia, pentru sporul casei şi pentru ocrotirea copiilor. Ea dăruia şi ascundea acest fapt ştiinţei bărbatului, risipind pentru el şi tăinuind lucrul faţă de el. Căci ea lucra pentru Cel Care vede în ascuns[70] şi nu destăinuia nimănui milostenia sa.

Femeia virtuoasă deţine ceea ce este după chip. Nu lua aminte la omul dinafară, este doar învelişul aceluia. Sufletul sălăşluieşte înăuntru, sub acoperământul trupului cel firav. Neîndoielnic, sufletul [femeii] şi [sufletul] bărbatului au aceeaşi demnitate[71]. Deosebirea este în privinţa acoperămintelor[72].

Prin urmare, ai devenit asemănător cu Dumnezeu prin bunătate, prin îndelungă răbdare, prin milostivire, prin dragoste reciprocă şi prin iubire de fraţi, prin ura faţă de rău şi prin stăpânirea patimilor păcatului, astfel încât să ai [cu adevărat] demnitatea de a stăpâni.

19. *„Şi să stăpânească peştii.”*[73] Ţi-a fost dăruită demnitatea de a stăpâni peştii cei lipsiţi de raţiune, astfel încât ai devenit stăpân peste patimile cele iraţionale[74].

„Şi să stăpânească fiarele sălbatice.”[75] Tu stăpâneşti orice fiară sălbatică. Prin urmare, vei spune: „Ce, oare sunt fiare sălbatice înăuntrul meu?” Da, porţi în tine mii şi nenumărate haite de fiare sălbatice. Însă nu socoti o insultă cele spuse! Mânia este o mică fiară care latră în inima ta. Nu este ea mai fioroasă decât orice câine? Iar înşelăciunea care se află tăinuită în sufletul viclean oare nu este mai necruţătoare decât orice urs care pândeşte în peştera sa? Oare

---

[69] Acest pasaj, destul de controversat, i-a determinat pe unii cercetători să conteste autenticitatea cuvântării de faţă.
[70] *Mt.* 6, 4.
[71] Principiu fundamental care individualizează echilibrata antropologie creştină.
[72] Metaforă pentru trupuri.
[73] *Fac.* 1, 26.
[74] Sfântul Vasile interpretează alegoric peştii şi fiarele sălbatice, ca patimi peste care omul trebuie să stăpânească.
[75] *Fac.* 1, 26.

fățărnicia nu este și ea o fiară sălbatică? Cel ce [rostește] calomnii mușcătoare nu este oare un scorpion? Cel ce se năpustește pe nesimțite către răzbunare oare nu este mai îngrozitor decât o viperă? Iar cel lacom nu este un lup hrăpăreț[76]? Ce fel de fiară sălbatică n-o întâlnim în noi? Cel înnebunit după femei nu este un armăsar atins de nebunie? Căci spune [Scriptura]: „*Au ajuns niște armăsari înnebuniți după femei, fiecare nechează după femeia aproapelui său*"[77]. Nu a zis: „Vorbea despre femeie", ci: „Necheza". [Scriptura] l-a coborât până la treapta firilor neraționale, din pricina patimilor cărora li s-a supus. Așadar, în noi se află nenumărate fiare sălbatice.

Ai devenit tu, cu adevărat, stăpân al fiarelor sălbatice, dacă le stăpânești pe cele din afară, însă pe cele dinăuntru le lași fără de împărat? Cum vei ajunge tu să ai stăpânire asupra leului prin rațiune și să-i disprețuiești răgetul, când tu scrâșnești din dinți și scoți sunete nearticulate în clipa în care întreaga ta mânie lăuntrică izbucnește dintr-odată cu sălbăticie? Cine poate fi mai nenorocit decât acela care nu se poate stăpâni și își iese din fire[78], când omul este subjugat de patimi, când mânia ia locul rațiunii și uzurpă tronul sufletului?

Tu ai fost zidit pentru a stăpâni, ești stăpânul patimilor, stăpânul fiarelor sălbatice, stăpânul târâtoarelor, stăpânul zburătoarelor. Nu-ți purta mintea prin nori, nu fi neserios și nestatornic în cugetare[79]. Ai fost ales să stăpânești zburătoarele. Este absurd ca, de vreme ce prinzi zburătoarele cele din afară, tu însuți să fii neserios și nestatornic. Nu te înfumura, nu te înălța prea sus, nu cugeta cele se

---

[76] Asocierea patimilor cu un animal corespunzător va deveni clasică în literatura filocalică ulterioară. Fiecare hrănește un bestiar interior mai mult sau mai puțin variat.

[77] *Ier.* 5, 8.

[78] Literal: „Pentru a nu ieși dinăuntrul său".

[79] S-a remarcat că cele trei niveluri ale regnului vegetal corespund clasificării „lăuntrice" a compartimentelor afective ale omului, potrivit schemei platonice: viețuitoarele acvatice – nivelul fiziologic (patimi grosiere, ἐπιθυμητικόν); viețuitoarele terestre – nivelul pasiunilor care țin de irascibilitate (θυμός); zburătoarele – pasiunile cugetării (νοῦς).

află mai presus de firea omenească, nu depăși măsura lăudându-te, nu te mări pe tine însuți, nu socoti că tu însuți ești ceva mare. Căci vei fi astfel ca o pasăre nestatornică, pe care firea sa schimbătoare o poartă de ici colo. Stăpânește gândurile dinăuntrul tău, ca să devii stăpânul tuturor celor ce sunt. Astfel, puterea care ne-a fost încredințată asupra viețuitoarelor ne pregătește să ne stăpânim pe noi înșine. Pentru că este absurd să împărățești peste popoare, în vreme ce în propria casă tu ești cel stăpânit, ori să fii întâistătătorul unei cetăți și să te afli sub puterea unei curtezane. Trebuie să chivernisești bine cele care țin de casa ta și să rostuiești o bună rânduială [a acesteia], și numai în acest fel să primești a te afla în fruntea altora. Fiindcă, atâta vreme cât cele din casa ta sunt nerostuite și neorânduite, cuvântul: *„Medice, vindecă-te pe tine însuți!"* îți va fi întors de către cei pe care îi stăpânești. Mai înainte de toate, să ne tămăduim pe noi înșine.

Nimeni nu va fi osândit că nu a vânat un leu; dar va fi batjocura tuturor dacă nu și-a stăpânit mânia. Astfel încât cel care nu își domină propriile patimi va ajunge la osândă, însă cel care nu a fost în stare să ia în stăpânire fiarele sălbatice nu va părea deloc să fi săvârșit ceva demn de mustrare.

20. Domnul, Cel Care a orânduit scrierea acestora și Care a îngăduit neînsemnatului și nevolnicului nostru glas să vă grăiască până acum, Care, prin neputincioasele noastre cugetări, v-a înfățișat foarte limpede mărețe comori prin aceste umbre[80] ale adevărului, să vă dăruiască cele mari prin mijlocirea celor mici, să vă dăruiască desăvârșirea cunoașterii prin aceste neînsemnate semințe[81]. Și nouă să ne desăvârșească răsplata scopului propus, iar vouă să vă plinească rodul desfătării de dumnezeieștile cuvinte, fiindcă ale Lui sunt slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

---

[80] Cuvântul ca umbră a adevărului.

[81] Parcă pentru a tempera afirmația anterioară potrivit căreia cuvântul este o umbră a adevărului, Sfântul Vasile numește, în spirit evanghelic, cuvântul sămânță, așadar înzestrat cu o realitate eficientă, mântuitoare. Harul lui Dumnezeu străbate cuvintele omenești și dăruiește „desăvârșirea cunoașterii".

A aceluiași, Cuvântarea a doua

1. Înțeleptul Solomon, care *„nu era instruit în cuvântările convingătoare ale înțelepciunii [lumești]"*[82], ci în învățăturile Duhului Celui Sfânt, mărind pe om în cele pe care tocmai le-am citit, a strigat zicând: *„Măreț lucru este omul și vrednic de cinstire bărbatul milostiv"*[83]. Însă eu în zadar voi contempla în mine însumi cele cu privire la om pe care le am în cuget și cele despre care am fost învățat de Scriptură. Căci eu însumi gândeam: cum poate fi măreț omul, această viețuitoare vremelnică, supusă miilor de patimi și care de la naștere până la bătrânețe îndură puzderie[84] de rele, despre care s-a spus: *„Doamne, ce este omul de vreme ce i Te-ai făcut cunoscut?"*[85] Și, dacă psalmistul îl nesocotește ca pe o viețuitoare fără preț, *Proverbul [lui Solomon]* îl mărește pe om ca pe un lucru măreț.

2. Însă această încurcătură mi s-a dezlegat după ce am citit istorisirea creării omului. Fiindcă auzim acum că Dumnezeu a luat *„țărână din pământ"* și *„a plăsmuit pe om"*[86]. În acest cuvânt am descoperit două lucruri: că omul este nimic și că omul este plin de măreție. Dacă privești cu atenție numai către natura sa, [omul nu este] nimic și [nu este] vrednic de nimic. Dacă însă privești către demnitatea cu care a fost cinstit, omul este plin de măreție.

Cu ce fel de [demnitate a fost cinstit]?

„A spus Dumnezeu: «Să se facă lumină!» Și s-a făcut lumină."[87] Compară modul creării omului și cel al creării luminii. Acolo a grăit: *„Să se facă firmamentul!"*[88] Mărețul văzduh care este așezat deasupra noastră a fost creat prin cuvântul lui Dumnezeu. Stelele și

---

[82] *1 Cor.* 2, 4.
[83] *Pr.* 20, 6.
[84] Literal: „Un roi, un furnicar".
[85] *Ps.* 143, 3.
[86] *Fac.* 2, 7.
[87] *Fac.* 1, 3.
[88] *Fac.* 1, 6.

soarele și luna, toate cele pe care le contemplăm cu ochiul nostru și toate cele de sus, a căror măreție o cuprindem [numai] cu mintea, au primit existența prin cuvânt. Marea și pământul și toată podoaba[89] care se află în acestea, neamul feluritelor viețuitoare, puzderia de plante deosebite, toate acestea au fost create prin cuvânt. Însă omul în ce fel? Nu s-a spus: „Să se facă om", precum [s-a zis mai înainte]: „*Să se facă firmament*", ci vezi ceva mai mult în cazul omului. Facerea omului este mai presus de lumină, mai presus de cer, mai presus de luminători, mai presus de toate. „*Domnul Dumnezeu a luat.*"[90] Trupul nostru s-a învrednicit a fi plăsmuit de propriile Sale mâini. Nu a poruncit [aceasta] unui înger. Nici pământul nu ne-a azvârlit afară de la sine, ca pe greieri[91]. Nici nu a spus puterilor care Îl slujesc[92] să facă cutare sau cutare lucru. Ci, ca un meșter iscusit, a luat pământ cu propriile mâini. Dacă te uiți la ceea ce a luat, ce mai este omul? Însă când îți îndrepți cugetul către Cel Care a plăsmuit, omul [devine] plin de măreție! Astfel că [omul] este nimic în privința materiei și plin de măreție în privința demnității.

3. „*Și a luat Dumnezeu.*"[93] Dar de ce mai sus [ni se spune]: „*Și Dumnezeu a făcut pe om*"[94], iar aici [se amintește] din nou despre originea omului? Ca și cum nu am fi învățat nimic despre om, istorisirea grăiește: „*Și a luat Dumnezeu țărână din pământ și a plăsmuit Dumnezeu pe om*"[95]. Deja s-au zis câteva lucruri despre faptul că, pe de o parte, [cuvântul] „*a plăsmuit*"[96] este rostit în legătură cu trupul,

---

[89] Termenul grecesc διακόσμησις desemna, în sistemul de gândire pitagoreic, „armonioasa ordine a universului".
[90] *Fac.* 2, 7.
[91] Inevitabil, viziunea Sfântului Vasile este tributară concepțiilor științifice ale epocii.
[92] Gnosticul Satornil, precum ne înștiințează Sfântul Irineu, considera că oamenii au fost creați de către îngeri. Sfântul Vasile limitează însă competența îngerilor numai la primele șase zile ale creației.
[93] *Fac.* 2, 7.
[94] *Fac.* 1, 27.
[95] *Fac.* 2, 7.
[96] Ἔπλασεν (lat. *fecit*) se aplică creației dintr-o materie deja creată. Astfel, trupul uman este alcătuit din elementele universului, ca o încununare și culme a creației materiale.

iar, pe de altă parte, [cuvântul] *„a făcut”*[97] este rostit cu privire la suflet. Neîndoielnic acest raționament nu este în afara adevărului. Fiindcă, într-adevăr, atunci când s-a zis: *„Și Dumnezeu l-a făcut pe om, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut”*[98], se spune că *„a făcut”*. Iar atunci când ni se istorisește despre substanța[99] trupească, se spune că *„a plăsmuit”*. Psalmistul ne-a învățat diferența dintre creație și plăsmuire zicând: *„Mâinile Tale m-au făcut și m-au plăsmuit”*[100]. A creat omul lăuntric și a modelat omul exterior. Pentru că modelarea se potrivește lutului, iar creația pentru ceea ce este după chip. Astfel, carnea a fost modelată, iar sufletul creat.

4. Prin urmare, spunându-ne alte lucruri despre substanța sufletului, [Scriptura] ne istorisește acum despre modelarea corpului. [Povestirea de față] are deci această motivație. Care este însă [motivația] celeilalte [istorisiri][101]? [Explicația primei istorisiri] este că vorbește despre cele „de la capul”[102] [creării omului], iar a celeilalte este că ne transmite modul cum a fost creat [omul]. Deci, mai sus [ne arată] că omul a fost creat, iar aici în ce mod a fost creat[103]. Căci, în cazul în care ar fi spus în mod simplu numai că „a creat”, ai fi considerat că a creat [omul] asemenea vitelor ori asemenea fiarelor, plantelor sau ierbii. Prin urmare, ca să nu te împărtășești de firea viețuitoarelor sălbatice[104], cuvântul înfățișează arta deosebită pe

---

[97] Πεποίησεν (lat. *formavit*). Acest verb se aplică, în context, creației propriu-zise, *ex nihilo*. Așadar, sufletul omenesc nu este o scânteie sau o emanație din ființa divină, deși se împărtășește de harul dumnezeiesc, ci este creat din nimic.

[98] *Fac.* 1, 27.

[99] Este folosit termenul ὑπόστασις.

[100] *Ps.* 118, 73.

[101] Pentru primul referat al creației, motivul este evident. Pentru cel de-al doilea referat din capitolul al doilea al *Facerii*, motivul nu este însă la fel de limpede.

[102] Sfântul Vasile utilizează aici expresia: ἐν κεφαλαίῳ – „în capul” în loc de ἐν ἀρχῇ – „la început”, urmând faimoasa traducere literală a lui Aquila. Mai multe detalii despre consultarea și utilizarea de către Sf. Vasile cel Mare ale altor versiuni biblice, chiar necreștine (dovadă indubitabilă a spiritului său de obiectivitate științifică), a se vedea *Omilia la Psalmul XLIV*.

[103] Așadar, al doilea referat al creației dezvoltă și explicitează modul creării omului, în buna tradiție a paralelismului sinonimic specific poeticii veterotestamentare.

[104] În concluzie, omul nu este o specie mai evoluată a regnului animal, ci o ființă cu un statut ontologic distinct și net superior celui al viețuitoarelor. Această distincție

care a folosit-o Dumnezeu cu privire la tine. *„Și a luat Dumnezeu țărână din pământ.”*[105] Acolo se spune că a creat, aici cum a creat. A luat lut din pământ și l-a modelat cu propriile mâini[106].

Cugetă în ce chip ai fost modelat! Gândește-te la atelierul în care ai luat ființă! Însăși mâna lui Dumnezeu te-a primit. Ceea ce a fost plăsmuit de către Dumnezeu să nu fie pângărit prin răutate, să nu fie denaturat prin păcat[107], să nu cadă din mâna lui Dumnezeu. Tu ești un vas modelat de către Dumnezeu, creat de către Dumnezeu, așadar slăvește-L pe Creatorul Tău! Căci nu ai fost creat pentru niciun alt motiv decât acela de a fi un instrument [muzical] potrivit pentru slava lui Dumnezeu. Și această lume întreagă este pentru tine o carte scrisă care înfățișează foarte limpede slava lui Dumnezeu și care îți vestește prin aceasta măreția tainică și nevăzută a lui Dumnezeu, ție, celui care ești înzestrat cu minte pentru înțelegerea adevărului. Prin urmare, amintește-ți toate cele ce au fost rostite.

5. *„Și Dumnezeu i-a binecuvântat și a spus: «Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul!»”*[108] Sunt două feluri de creștere: una a trupului, iar alta a sufletului. Însă creșterea sufletului are loc prin adăugarea cunoștințelor cu scopul desăvârșirii. Creșterea trupului este progresul[109] său de la micime către mărimea potrivită.

---

fundamentală ne permite să traducem κοινωνία – „părtășie, participare, comuniune” prin „participare la fire, comuniune de esență”. De altfel, acest sens este atestat în literatura patristică încă de la Apologeții greci, precum Atenagora Atenianul sau Sf. Iustin Martirul, unde este aplicat fie identității de ființă între Tatăl și Fiul, fie diferenței între ființa divină și cea a zeilor.

[105] *Fac.* 2, 7.

[106] Sf. Irineu de Lyon, reliefând nedespărțirea ipostasurilor treimice, afirmase că Fiul și Sfântul Duh sunt cele două Mâini ale lui Dumnezeu.

[107] Tot Sfântul Vasile, în *Al doilea cuvânt ascetic*, afirmă că păcatul alterează frumusețea chipului divin în om. Prima omilie tratează despre dezvoltarea trupească a omului, a doua, cea de față, abordează problematica progresului spiritual al omului.

[108] *Fac.* 1, 28.

[109] Potrivit *Dicționarului patristic grec-englez* al lui Lampe, pasajul de față este singurul loc din literatura patristică greacă unde termenul de ἀποκατάστασις are sensul de „evoluție, progres”.

Așadar, viețuitoarelor lipsite de rațiune [li s-a poruncit]: „*Creșteți*", potrivit împlinirii trupului și desăvârșirii firești, iar nouă: „*Creșteți*", potrivit omului lăuntric și potrivit progresului care are ca țintă pe Dumnezeu. În acest fel era și Pavel, tinzând către cele dinainte și uitând pe cele din urmă[110]. Aceasta este creșterea în cele duhovnicești, dobândirea evlaviei, năzuința către mai mult, faptul că suntem mereu purtați de dorul către lucrurile care există cu adevărat[111], lăsând mereu în urmă cele care s-au petrecut[112] și căutând fără încetare, atât cât trebuie, ceea ce-i lipsește evlaviei. În acest fel era Isaac, despre care a fost scrisă acea mărturie: „*Propășind, s-a înălțat până ce a devenit mare*"[113]. Nu a încetat, nici nu s-a oprit măcar puțin din creșterea sa, ci mergea înainte cu pași mari. A străbătut toate faptele virtuții. A trecut cu pas mare prin cumpătare, a ajuns la dreptate și de acolo a urcat către bărbăție. Mergând astfel, dreptul atinge culmea cea mai înaltă a binelui. Așadar, „*creșteți*" potrivit creșterii care este după Dumnezeu, așadar potrivit împlinirii omului lăuntric.

Binecuvântarea „*înmulțiți-vă*" [privește] Biserica. Și aceasta spre a nu mărgini la un singur [om] cuvântul dumnezeiesc, ci ca să fie propovăduită Evanghelia mântuirii în tot pământul. „*Înmulțiți-vă!*" Cine? Cei care au fost născuți potrivit Evangheliei. „*Umpleți pământul.*"[114] Umpleți de fapte bune trupul care v-a fost dat pentru slujire. Ochiul să fie plin de vederea îndatoririlor. Mâna să fie plină de faptele bune. Picioarele să fie gata pentru vizitarea celor bolnavi, mereu pregătite să alerge către cele ce se cuvin. Și întreaga alcătuire a mădularelor noastre să fie umplută cu faptele despre care vorbesc poruncile. Aceasta înseamnă „*umpleți pământul*".

---

[110] *Filip.* 3, 13.

[111] Părinții ulteriori (în special Sf. Maxim Mărturisitorul) vor sublinia că realitățile duhovnicești sunt singurele care au o existență durabilă, veșnică, singurele care există cu adevărat, celelalte fiind efemere.

[112] Se poate identifica în aceste rânduri, în germene, doctrina epectazei. Sf. Grigorie de Nyssa va alege însă ca paradigmă a urcușului mistic pe Moise. Origen deja îl alesese pe Isaac drept prototip al progresului spiritual al omului (*Omilii la Facere*, 13, 4).

[113] *Fac.* 26, 13.

[114] *Fac.* 1, 28.

Astfel, aceste vorbe sunt comune şi pentru cele lipsite de rațiune; însă dobândesc un înțeles aparte când [trecem] la ceea ce a fost creat după chip[115] şi prin care am fost cinstiți. Căci acelea cresc în chip trupesc, noi însă în chip spiritual; acelea umplu pământul prin marele lor număr, noi însă umplem prin fapte bune, adică prin activitatea trupească[116], pământul cu care am fost uniți.

6. *„Iată, v-am dat tot pomul care are rod într-însul, să vă fie spre mâncare.”*[117] Biserica să nu treacă nimic cu vederea; toate au caracter de lege. Nu a spus: „V-am dat peştii spre mâncare, v-am dat vitele, cele ce se târăsc, cele cu patru picioare”. „Căci nu pentru aceasta le-am creat”, spune [Scriptura]. Însă, prima legislație ne-a îngăduit să ne bucurăm de fructe, fiindcă eram socotiți încă demni de paradis[118].

Care este însă pentru tine taina care se găseşte ascunsă dedesubt? „Vouă, fiarelor şi zburătoarelor [vă dăruiesc], spune [Scriptura], roadele și verdeața ierbii, «*spre hrană vouă, păsărilor cerului și tuturor fiarelor sălbatice ale pământului*»[119]”. Cu toate acestea, vedem multe fiare sălbatice care nu se hrănesc cu fructe. Cu ce fel de fruct ar primi să se hrănească pantera? Sau ce fruct ar putea să-l hrănească pe leu?

Totuși, acestea, supuse legii firii, se hrăneau cu fructe. Dar, când omul și-a schimbat felul de viață și a ieșit din hotarele care i-au fost menite, după potop, văzând [Dumnezeu] că oamenii sunt lipsiți de milă, le-a îngăduit să se bucure de toate. *„Mâncați toate, precum roadele câmpului.”*[120] Prin această îngăduință, și celelalte viețuitoare au primit libertatea de a mânca [orice].

Din acea vreme leul este mâncător de carne crudă, de atunci vulturii așteaptă stârvurile. Fiindcă vulturii nu scrutau încă pământul în acele vremuri ale nașterii viețuitoarelor. Căci niciuna

---

[115] Sfântul Vasile se referă aici la suflet.
[116] Sufletul se manifestă prin intermediul trupului.
[117] *Fac.* 1, 29.
[118] Așadar, omul primordial avea un regim alimentar exclusiv vegetarian.
[119] *Fac.* 1, 30.
[120] *Fac.* 9, 3.

dintre cele ce au primit rațiune sau au fost create de către Dumnezeu nu murise încă pentru a ajunge hrană vulturilor. Nici firea nu era coruptă, pentru că era pe deplin înfloritoare; vânătorii nu prindeau [animalele], căci vânătoarea încă nu era o îndeletnicire a oamenilor. Nici fiarele nu sfâșiau, pentru că nu erau încă mâncătoare de carne crudă. Vulturul are acum obiceiul să trăiască din stârvuri, dar atunci încă nu existau leșuri, nici miasme, așa că vulturii nu aveau o astfel de hrană. Ci cu toții trăiau după asemănarea lebedelor și toți pășteau iarbă pe pajiști. Adeseori îi vedem pe câini păscând iarbă, pentru a se tămădui, nu fiindcă aceasta ar fi hrana lor obișnuită, deoarece ființele lipsite de rațiune, printr-o anume neînvățată învățătură[121] a firii, se îndreaptă către ceea ce le este de folos. Se consideră că atunci și viețuitoarele care mănâncă acum carne crudă erau de acest fel[122], cugetând că iarba este hrana lor și neunelTind una împotriva alteia.

7. În acest chip era prima creație și tot în acest fel va fi, după cele de acum, și restaurarea ei. Omul se va întoarce la vechea lui alcătuire, lepădând răutatea, viața aceasta cu nenumăratele ei griji și înrobirea sufletului față de cele ale vieții. Când le va fi îndeplinit pe toate acestea, omul se va întoarce la acea viață paradisiacă liberă și lipsită de robia patimilor cărnii și va trăi o viață în apropierea lui Dumnezeu și în tovărășia îngerilor.

Prin urmare, acestea fiind spuse, nu dorim să înlăturăm lucrurile pe care Dumnezeu ni le-a dăruit pentru mâncare, ci să fericim acea vreme demult apusă. Mai dorim să [înfățișăm] ce fel de viață era aceea, în ce chip era fără lipsuri, cum oamenii aveau nevoie de foarte puține pentru a-și duce viața și cum păcatul este pricina varietății regimului nostru alimentar. Căci, de vreme ce am căzut de la desfătarea cea adevărată, ne-am născocit desfătări denaturate[123].

---

[121] Ne-am străduit să echivalăm aici o sintagmă basiliană care conține două rafinate figuri stilistice: oximoron și figura etymologica: ἀδιδάκτῳ τινὶ διδασκαλίᾳ. Sfântul Vasile face aluzie aici la instinctele animalelor

[122] Adică ierbivore.

[123] Această profundă idee va fi dezvoltată și exemplificată magistral de Nichifor Crainic în *Nostalgia paradisului*.

Și, de vreme ce nu mai privim către pomul vieții, nici nu ne mai slăvim cu frumusețea aceluia, ne-am dăruit pentru desfătare măcelari și brutari, prăjituri variate și miresme, încât prin acestea ne mângâiem pentru izgonirea de acolo.

În acest fel și bolnavilor, când sunt doborâți de o suferință puternică și nu pot lua parte la plăcerile obișnuite, medicii le aduc mângâiere prin mijlocirea aromelor și a unor lucruri asemănătoare.

De vreme ce au căzut [în boală] din pricina exceselor făcute în desfătare, cei care îi lingușesc pe aceștia născocesc mijloace potrivite pentru slăbiciunile lor. Însă, de voim și noi să ne conducem [viața] imitând-o pe cea din paradis, să fugim de îmbelșugatele plăceri ale mâncării și să ne rânduim [existența], pe cât este cu putință, după acea viață. Să folosim pentru a ne întreține viața fructe, semințe și poame cu învelișul tare, iar prisosul să-l azvârlim ca pe ceva care nu este necesar și aceasta [nu pentru că ar fi fost făcute] dezgustătoare de către Creator, ci fiindcă nu sunt vrednice de dorit din cauza desfătării cărnii.

8. *„Și S-a odihnit Dumnezeu de toate lucrările Sale în ziua a șaptea."*[124] Să ne spună, așadar, cei iscusiți în știința numerelor[125] și cei care cinstesc această înțelepciune ca pe un lucru măreț, că numărul șase este înrudit cu creația lumii, fiindcă este foarte productiv, născând din sine multe figuri și numere, și fiindcă este desăvârșit în părțile sale, și alte astfel de discursuri de școală privind hexada pe care le ticluiesc cei iscusiți în știința numerelor și pe care le rostesc prin școlile fiecăruia. Să ne cuvânteze și despre hebdomadă, cum că există o anumită sterilitate în numărul șapte[126], fiindcă niciun număr nu se naște din acesta și niciun alt număr nu îl naște pe șapte. Însă, pentru a nu mă cufunda în această vastă chestiune și a nu trece pe lângă problema noastră, mă voi îndrepta către cele mai lesne de înțeles.

Însă, cel care are o oarecare pricepere cu privire la acestea să știe că la noi tezaurul acestor [speculații] este neglijat. Astfel încât,

---

[124] *Fac.* 2, 2.
[125] În Antichitate, pitagoricienii treceau drept maeștri ai aritmologiei.
[126] Speculațiile ușor fanteziste de felul acesta sunt expuse de Filon de Alexandria în *Despre crearea lumii*, 89-100.

dacă [la ei] știința numerelor este ceva de mare însemnătate, aici există numai semințele aritmeticii[127]. Noi însă, fără a ne lăuda, am furat aici câteva mărunțișuri din aceste mari tratate, însă nu ne vom preocupa mai mult de acestea, fiindcă ele provin din înțelepciunea lumii sau lucrează prin cele ce provin din înțelepciunea lumii. Prin urmare, ca să dovedim că lucrurile căutate de ei cu cea mai mare sârguință sunt pentru noi demne de disprețuit, să trecem sub tăcere cele cu privire la aceste probleme; de altfel, cercetarea cu privire la acestea nu este ușor de priceput pentru întreg poporul. Biserica, cea care se află aici de față, nu așteaptă să audă cuvântări uimitoare, ci caută dezlegări pentru problemele duhovnicești care privesc edificarea [sufletului].

9. Așadar, ziua a șaptea – Sabatul – a fost învrednicită de cinstire. Numărul șapte este cinstit de către evrei, în legătură cu acesta [rânduindu-se sărbătoarea] Corturilor, a Trâmbițelor și Ziua Ispășirii[128]. Şi al șaptelea an era cinstit de către evrei, fiind numit al iertării [datoriilor][129]. Într-adevăr, pe când se aflau în pământul făgăduinței, lucrau pământul vreme de șase ani, iar în al șaptelea se mulțumeau cu ce creștea de la sine[130]. Un evreu slujea ca sclav șase ani, iar în al șaptelea era eliberat din sclavie[131]. În al șaptezecilea an robia înceta[132]. Prin urmare, [să revenim] la ale noastre. „*De șapte ori*, spune [Scriptura], *va cădea dreptul și se va ridica.*"[133] În acest fel ne vom deprinde[134] cu hebdomada. Enoh, al șaptelea de la facerea

[127] Creștinii se preocupă numai de noțiunile elementare ale aritmeticii.
[128] Sunt trei dintre cele mai importante sărbători evreiești, în mare cinste și astăzi: Sukkot, Rosh Ha-Shannah și Yom Kippur; cf. *Lev.* 23, 24-36; *Num.* 29, 1.
[129] *Deut.* 15, 1-3.
[130] *Lev.* 25, 2-5.
[131] *Ieș.* 21, 2.
[132] *Ier.* 25, 11-12; 29, 10.
[133] *Pr.* 24, 16.
[134] Verbul grecesc οἰκειόω are sensul de „a se familiariza cu, a se împrieteni cu", dar și pe cel de „a pretinde ceva, a-și însuși". Dacă urmăm al doilea sens, atunci se poate afirma că Sfântul Vasile vorbește aici de asumarea creștină a unor simboluri și realități veterotestamentare, care sunt pe deplin înțelese și valorizate abia în perspectiva Evangheliei.

[lumii], nu a văzut moartea; [aici este] taina Bisericii. Moise, al șaptelea de la Avraam, a primit Legea, care este schimbarea vieții, izbăvirea de nedreptate, instaurarea dreptății, sălășluirea între noi a lui Dumnezeu, buna orânduire a lumii și legiuirea celor ce trebuie săvârșite. Hristos S-a arătat la al șaptezeci și șaptelea neam de la Adam[135].

10. Petru a cunoscut taina hebdomadei: *„De câte ori va păcătui fratele meu împotriva mea și îl voi ierta? Până la șapte ori?"*[136] A înțeles puțin din taină. Încă nu învățase [deplin], ci era doar ucenic. *„Până la șapte ori?"* Cel ce învăța nu s-a îndepărtat de șapte, ucenicul însă a vorbit după cât cunoștea. Stăpânul a trecut cu foarte mult [peste șapte]. *„De câte ori va păcătui și îl voi ierta?"* Pentru ce nu a spus: „Până la șase ori" sau: „Până la opt ori"[137], ci: *„Până la șapte ori"*? De ce Domnul nu a spus: „Până la zece mii de ori", ci a multiplicat numărul șapte? Nici Petru nu a întrebat de un alt [număr], nici Domnul nu a ieșit din regula hebdomadei. Petru a observat că regula hebdomadei este străveche și are înțelesul unei anume iertări a păcatelor, unei odihne desăvârșite, care este semnul Sabatului, cea de-a șaptea zi de la creație. Petru [a spus] până la șapte ori, Domnul până la șaptezeci de ori câte șapte.

Păcatele sunt răzbunate de șapte ori. Oare nu este așa? *„Tot cel care-l va ucide pe Cain va suferi o răzbunare de șapte ori."*[138] Acolo nu este vorba de opt, ci de șapte.

Pentru ce?

Așteaptă puțin, și vei descoperi taina. Primul păcat este răzbunat de șapte ori. Al doilea omor este al lui Lameh: *„Dacă a fost răzbunat de șapte ori Cain, atunci Lameh va fi de șaptezeci de ori câte șapte"*[139]. Dacă Petru [cerea] iertarea de șapte ori, făcând refe-

[135] *Lc.* 3, 23-38. Considerații asemănătoare în jurul acestei probleme se regăsesc și la Origen, *Omilii la Iezechiel*, 4, 1; *Comentariu la Matei*, 383; Sf. Grigorie Teologul, *Cuvântarea 41*, 429D-433A ș.a.

[136] *Mt.* 18, 21.

[137] Unele secte gnostice considerau că omul a fost creat în a șasea ori în a opta zi.

[138] *Fac.* 4, 15.

[139] *Fac.* 4, 24.

rire la pedeapsa rânduită lui Cain, aici iertarea adusă de Domnul este de șaptezeci de ori câte șapte, precum osânda lui Lameh a fost de șaptezeci de ori câte șapte. Pe cât de mare este căderea, pe atât de mare este și harul. Acolo unde păcatul este mic, mică este și iertarea; cel căruia i s-a iertat puțin va și iubi puțin[140]. *„Unde a prisosit păcatul, acolo a fost foarte îmbelșugat și harul."*[141]

Așadar, care este taina?

A opta zi[142] este numită era Judecății [universale], în care păcătosul va fi pedepsit de șapte ori, iar [cel care a păcătuit] mai presus de orice măsură va fi pedepsit de șaptezeci de ori câte șapte. Dreptul va fi cinstit de șapte ori, iar [cel care a fost drept] mai presus de măsură va fi cinstit de șaptezeci de ori câte șapte. În clipa de față, iubirea de oameni a lui Dumnezeu ne lasă să întrezărim în chip tainic[143] cele viitoare, însă atunci, la A Doua Venire, adevărul va fi limpede și deslușit, fiindcă va arăta fiecăruia de ce este vrednic. Prin urmare, Domnul ne va ierta, plătindu-ne nouă, păcătoșilor, ceea ce ne datorează; aceasta numai dacă a fost îmbunat de către noi în cele de aici, prin mărturisire[144] și prin pocăință[145]. Astfel încât, având

---

[140] *Lc.* 7, 47.

[141] *Rom.* 5, 20.

[142] Discuțiile privind semnificațiile spirituale ale Zilei a Opta sunt un loc comun în literatura patristică; v. Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sf. Duh*, 66; *Omilia a doua la Hexaimeron*; Sf. Grigorie Teologul, *Cuv. 41*, 432B.

[143] Literal: δι' αἰνιγμάτων – „prin enigme, prin ghicitori, prin taine de nepătruns".

[144] 'Εξομολόγησις – „mărturisire a păcatelor, confesiune, pocăință; manifestarea exterioară a celei de a doua pocăințe prin practici obișnuite în Antichitatea creștină, când ritualul pocăinței putea fi și public, nu numai secret, și anume prin post, rugăciuni, îngenuncheri, acoperirea capului cu sac și cenușă și a trupului cu zdrențe negre etc." Iată cum o descrie Tertulian: „Cât despre îmbrăcăminte și hrană, i se cere păcătosului să se culce pe un sac și în cenușă, să-și îmbrace corpul în zdrențe, să-și lase sufletul pradă întristării, să schimbe prin aspre deprinderi pe cele ale păcatului, să cunoască numai o mâncare simplă, numai cu apă, potrivită sufletului, nu pântecului; adesea postul să însoțească rugăciunile, să geamă, să lăcrimeze, să se jelească zi și noapte către Domnul Dumnezeul său, să se arunce la picioarele preoților, să îngenuncheze înaintea celor plăcuți lui Dumnezeu, să facă pe toți frații săi mijlocitori ai iertării" (*De Paenitentia*, IX, 4).

[145] Μετάνοια – „schimbare a inimii sau a gândirii, pocăință". Termenul grecesc μετανοέω, specific lexicului neotestamentar, desemna *schimbarea minții, răzgândirea*, atât în sens bun, cât și în sens rău. În textul masoretic, pocăința este exprimată de doi

cunoştinţă de acea zi înfricoşătoare, în care este păstrată dreapta răsplată a celor ce au păcătuit, şi de îndrituitul prilej[146] pentru pocăinţă, [dăruit păcătoşilor] pentru a-şi plăti îndreptăţita lor datorie după măsura celor săvârşite, să nimicim păcatele noastre, ca să ne izbăvim acolo de înmulţirea dureroasă a datoriei. Prin urmare, să spunem că aceasta este a şaptea zi faţă de cea de-a opta a împlinirii[147] veşniciei.

11. *„Şi Dumnezeu S-a odihnit de toate lucrările Sale."*[148] În acea zi nu vor mai fi munci, nici căsătorii, nici tocmeli negustoreşti, nici lucrări plugăreşti, întregul pământ va fi încremenit, întreaga făptură va fi cuprinsă de zbucium, sudoarea nu va aduce nicio mângâiere, chiar şi drepţii vor fi frământaţi cu privire la ce sorţi le vor cădea[149]. Şi Avraam va fi neliniştit atunci, nu pentru că va fi osândit în gheena, ci fiindcă nu va fi sigur în care rang al drepţilor va fi rânduit, în primul, în al doilea sau în al treilea? Domnul vine din ceruri şi acestea sunt sfâşiate, puterea se dezvăluie, întreaga făptură se zbuciumă. Cine este lipsit de spaimă? Nici măcar îngerii. Şi ei se află de faţă, nu pentru a da socoteală lui Dumnezeu, şi, cu toate acestea,

---

termeni: *sub* („a se întoarce la punctul de plecare") şi de *niham* („a regreta"). *Septuaginta* îi redă prin ἀποστρέφω („a se întoarce") şi, respectiv, μετανοέω. În iudaism, pocăinţa însemna întoarcerea la Lege, dar, în creştinism, va desemna *întoarcerea de la păcat, căinţa şi botezul pentru iertarea păcatelor* şi, totodată, o schimbare radicală a modului de gândire şi, implicit, a vieţii. Latina populară a reţinut în special dimensiunea căinţei, desemnând acest proces spiritual prin *paenitentia* – „căinţă" (de la *paenitere* – „a fi nesatisfăcut, nemulţumit, a regreta, a-i părea rău"). Tertulian, în încercarea sa de a echivala cât mai fidel termenii fundamentali ai limbajului teologic creştin grecesc, va propune cuvântul *res(i)piscentia* (de la *resipisco* – „a-şi redobândi judecata, a-şi veni în sine" <*re sapio* + sufixul incoativ *sco*), căruia îi propunea o etimologie inexactă lingvistic, dar pertinentă din punct de vedere teologic: *receptio mentis ad se* – „o restaurare a minţii în starea iniţială" (cf. *Adversus Marcionem*, II, 16). Lactantius va explicita mai limpede sensul acestui neologism, care nu se va impune în latina creştină, fiind surclasat de mai popularul *paenitentia* (cf. Lactantius, *Div. Inst.*, VI, 24).

146 Literal: ἀντιμέτρησις – „măsură compensatorie". Păcătoşii nu vor putea obiecta că nu li s-au oferit împrejurări favorabile pocăinţei.

147 A opta zi este, în viziunea patristică, un alt nume al eternităţii. Totuşi, aici termenul grecesc συντελεία ar putea fi interpretat şi ca „achitare a tuturor datoriilor", dat fiind contextul juridic al achitării datoriilor spirituale faţă de Dumnezeu.

148 *Fac.* 2, 2.

149 Literal: „Ce vot le va ieşi [din urnă]".

preaslăvita arătare a lui Dumnezeu îi umple de cutremur. Nu asculți ce grăiește Isaia? *„Dacă Tu deschizi cerul, munții sunt cuprinși de cutremur în fața Ta."*[150] În acea [zi] marea va fi încremenit, făptura va fi amuțit, natura va fi fost cuprinsă de moarte, orice meșteșug al retoricii va fi ajuns nefolositor din cauza cereștii veniri. Atunci drepții vor fi răpiți, iar carul lor va fi norul[151], iar călăuze, îngerii. În acea clipă, drepții, asemenea stelelor, vor urca de pe pământ către cer. Însă păcătoșii înlănțuiți, ferecați de propriile poveri ale păcatelor, se vor prăvăli în abis, împreună cu conștiința lor chinuită.

Prin urmare, acea zi a șaptea este închipuită de această zi a șaptea de aici. *„Și Dumnezeu S-a odihnit de toate lucrările Sale."*[152] În acea zi nu vor mai exista cele ce țin de viața aceasta. Poftele tinerești s-au potolit, nu mai există cerere în căsătorie, nici pofta zămislirii de copii, nici măcar o singură grijă pentru aur. Tu, zgârcitule, ai uitat de punga ta! Tu, cel cu întinse moșii, ai uitat de pământ! Tu, cel înnebunit după faimă, ai uitat de glorie! Toate acestea au fost alungate din cuget. Sufletul se află înaintea Celui Care îl umple de spaimă și este în așteptarea grozăviilor care îl amenință. Spaima a izgonit orice cugetare pătimașă care se încetățenise în suflete. Acolo unde este frica de Dumnezeu, toate întinările patimilor sunt înlăturate din cugetare. Această zi a șaptea este tipul acelei [veșnice] zile a șaptea.

12. *„Dumnezeu a luat țărână din pământ și l-a plăsmuit pe om."*[153] Nu s-a sfârșit încă facerea lumii, nici nu a fost întreruptă înlănțuirea firească [a scrierii] pentru a fi introdusă istorisirea care ne privește[154], ci s-a spus: *„Dumnezeu l-a făcut pe om [...] și S-a odihnit de toate lucrările Sale"*[155]. Însă, după ce S-a odihnit, [Scriptura] ne învață cum a creat: *„Dumnezeu a luat țărână din pământ"*[156].

---

[150] *Is.* 64, 2.
[151] Aluzie la răpirea la cer a profetului Ilie într-un car de foc; cf. *IV Reg.* 2, 11.
[152] *Fac.* 2, 2.
[153] *Fac.* 2, 7.
[154] Structura oarecum paradoxală a referatului din *Facere* 1-2, în care se află două relatări ale creației omului, este explicată prin rațiuni retorice. Mai întâi este enunțat actul creării omului și demnitatea divină a acestuia, apoi are loc dezvoltarea pe larg a acestei teme.
[155] *Fac.* 1, 27; 2, 2.
[156] *Fac.* 2, 7.

Când auzi cuvântul *„țărână”*[157], învață să nu te temi. Nu judeca omul după înfățișare. De ce cugeți cu trufie despre tine însuți? Când pătrund în tine gândurile care îți strecoară în inimă fierbințeală și cancer, atunci să pătrundă în tine amintirea creării tale și chipul în care ai fost zidit. *„Dumnezeu a luat țărână din pământ și l-a plăsmuit pe om.”*[158] Cum poți să te uiți pe tine însuți? Atunci te uiți pe tine însuți, când te îndepărtezi de pământ. Dar, dacă nu te îndepărtezi niciodată de pământ, ci ești unit în chip firesc cu pământul, atunci pășești pe pământ, te odihnești pe pământ, ești judecat pe pământ. Orice ai săvârși pe pământ, fie mare, fie mic, ai la îndemână amintirea condiției tale umile.

Ești înfumurat și furios? De unde îți vine mânia? Din lipsa gloriei? Nu ai încuviințat adevărul umilei tale origini? Deja a și început să clocotească mânia în tine? Te sforțezi să grăiești ceva mai urât decât cele pe care le-ai auzit? Coboară-ți privirea și ți-a încetat mânia! Privește pământul și cugetă: mi-a spus că sunt de origine umilă, eu care m-am ivit din pământ; a spus că sunt ceva mai puțin decât ceea ce sunt în realitate; fiindcă nu a zis că sunt din pământ, ci dintr-un om. Dar cu cât este mai vrednic de cinste un om înzestrat cu suflet decât pământul călcat în picioare? Eu însă privesc străvechiul pământ ca pe o mamă, fiindcă a te naște dintr-un sclav nu este o ofensă, ci o onoare, fiindcă acesta este înzestrat cu un suflet. Cel care socotea să mă jignească, fără să-și dea seama, mai mult m-a onorat decât m-a insultat. Căci eu, care am o deplină înțelegere a naturii proprii, cunosc cine sunt și de unde sunt.

Așadar, amintirea faptului că provenim din pământ nu îngăduie vreodată mâniei să se trezească. Pământul, prin prezența sa neîncetată și prin necontenita sa amintire, să fie astfel un aliat al rațiunii!

13. Când alergi purtat de poftă, de fapt alergi către pământ. Cugetă de unde ai venit! Dacă te gândești că te vei risipi în

---

[157] Termenul grecesc χοῦς, utilizat aici, îl echivalează pe ebraicul *aphar*. Ambele au sensul de „pământ uscat, praf”.
[158] *Fac.* 2, 7.

pământ[159], va înceta și nebunia poftei. *„Pământ ești și în pământ te vei întoarce."*[160] Amintește-ți că aceste mădulare care zvâcnesc acum sau această poftă de o clipă a cărnii peste puțină vreme nu vor mai fi, după ce mădularele se vor fi risipit în pământ. Amintește-ți de propria fire și orice imbold către rău se va topi. Această amintire ne va fi o adevărată filacterie[161] împotriva oricărui păcat.

Dumnezeu l-a plăsmuit pe om din țărâna pământului. Frumoasă este smerenia, potrivită în chip firesc cu amintirea [originii noastre umile]. Dacă [Scriptura] ar fi spus: „Dumnezeu l-a plăsmuit pe om luând o parte din cer"[162], nu ar trebui să ne îndreptăm privirea către cer ca să ne amintim de firea noastră? Amintirea nimicului pe care îl reprezentăm se află la îndemâna noastră și sub pașii noștri. Apleacă-te spre pământ și gândește-te că ai fost modelat din ceea ce este înrudit prin fire cu pământul și cele ce se află în tine sunt vrednice de disprețuit. Prin urmare, ce este oare mai demn de disprețuit decât noi? Cine ar fi vrednic să ne ponegrească mai mult decât noi înșine?

L-ai văzut pe înfumuratul îmbrăcat în veșmânt înflorat[163], purtând la mână un inel strălucitor cu o piatră prețioasă dintre cele mai scumpe și îngâmfându-se pentru aceasta? Este înveșmântat în țesături de mătase, are clienți[164], poartă plete și șuvițe blonde, se lea-

---

[159] Tema originii umile a trupului omenesc a mai fost abordată de Sfântul Vasile în *Omiliile la Psalmii XXXII* și *XLVIII*, dar și de ceilalți Părinți capadocieni – Sf. Grigorie Teologul (*Cuv.* 20 și 32) și Sf. Grigorie de Nyssa (*Despre crearea omului*, 26).

[160] *Fac.* 3, 19.

[161] *„Cuvintele acestea pe care ți le spun eu astăzi să fie în inima ta și în sufletul tău; să le sporești în ființa fiilor tăi și să le vorbești de ele când șezi acasă, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli. Și-ți vor fi ca o panglică-mprejurul frunții tale"* (*Deut.* 6, 6-8). Interpretarea literală a acestui verset a condus la practica ebraică a filacteriilor (v. *Mt.* 23, 5), niște punguțe de stofă în care erau cusute texte sacre veterotestamentare scrise pe fâșii de pergament, purtate cu ostentație de farisei, ca și de alți iudei evlavioși, spre a-și dovedi atașamentul față de Lege (cf. și Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXII, 2).

[162] Gnosticii valentinieni considerau că sufletul uman este creat dintr-o materie celestă, trupul fiind din pământ. Numai trupul Domnului Iisus Hristos ar fi fost creat și el din aceeași materie celestă.

[163] Asemenea veșminte erau purtate de curtezanele ateniene sau de actorii care interpretau rolul de satiri în comedii.

[164] În Roma antică și ulterior în lumea greco-romană, termenul „client" desemna un plebeu aflat sub protecția morală și materială a unui aristocrat (patronul), căruia i se supunea complet și îi servea mereu interesele, ca de exemplu, prin vot.

gănă nefiresc de semeț, poartă coliere de aur, șade pe un tron de argint. Împăunându-se, pășește țanțoș și vorbește de sus mulțimii de clienți și de lingușitori care îl îmbulzește către masa fastuoasă[165], în urările pe care i le rostesc cu toții în piață, unii ridicându-se de pe bănci, alții alergându-i în întâmpinare, unii însoțindu-l în alai, iar alții străjuindu-l[166]. Când privești asemenea demnitari, în fața cărora pășește un crainic cu glas puternic, și când vezi cum îl înfricoșează pe unul sau cum îl osândește pe altul la chinuri, confiscându-i unuia averea sau trimițându-l pe altul la moarte, nu te înspăimânta de cele văzute, nici nu te îngrozi de cel care a poruncit cele petrecute! Și să nu te uluiască nici închipuirea ta. Chibzuiește la faptul că Dumnezeu l-a creat pe om din praful pământului. Dacă omul este altceva, înfricoșează-te de el! Dacă este praf din pământ, disprețuiește-l!

14. *Și l-a plăsmuit Dumnezeu pe om.* Termenul „*a plăsmuit*" nu lasă să se întrevadă imediat lucrarea artistică a lui Dumnezeu asupra omului. Dumnezeu „*a plăsmuit*". Oare l-a plăsmuit precum cei care modelează lutul sau asemenea celor ce topesc arama? Însă sculptarea unei statui sau fasonarea unui mulaj înseamnă doar imitarea înfățișării exterioare. Ai observat cum o statuie ni se înfățișează ca având o anumită atitudine. Statuia unui ostaș oglindește vitejia, un bronz turnat după un model de femeie, feminitatea, sau o altă [dispoziție], după cum măiestria artistică este în stare să o adauge sculpturii cu ajutorul atitudinii și prin mijlocirea imitației.

Plăsmuirea pe care o lucrează Dumnezeu nu este însă în acest fel. Dimpotrivă, El l-a plăsmuit pe om [după un model] din adâncul Său, iar lucrarea sa iscusită a pornit dinăuntru. Dacă îmi va rămâne un răgaz îndestulător ca să-ți înfățișez alcătuirea omului, vei învăța și tu, plecând de la tine însuți, despre înțelepciunea pe care Dumnezeu a desfășurat-o în tine. Căci, într-adevăr, omul este o lume

---

165 Se descrie aici un banchet public oferit de aristocrații romani sau greci cu prilejul unor festivități religioase sau politice de mare însemnătate.

166 Literal: „Purtându-i fasciile". Este, fără îndoială, descrierea intrării fastuoase a unui înalt demnitar la un ospăț public.

mică[167] şi cei care l-au onorat cu acest nume au procedat bine. Oare câte tratate nu au fost dedicate acestui subiect? Cărţile medicilor care vorbesc despre firea omului, sau cele care conţin observaţiile instructorilor de gimnastică cu privire la proporţia sau la simetria membrelor una faţă de alta, sau cele despre mulţimea muşchilor, toate ne conduc înspre [recunoaşterea] modelării omului. Şi de unde aş putea lua un asemenea limbaj care să-mi poată spune cu exactitate câte sunt cuprinse într-un singur termen, *„a plăsmuit"*? Dar cu privire la cele ce ne sunt la îndemână, deşi nu le mai rostesc, tu le cunoşti.

15. Dumnezeu a plăsmuit [omul] cu o ţinută dreaptă. Ţi-a dăruit această înfăţişare privilegiată faţă de celelalte vieţuitoare. Pentru ce? Fiindcă şi lucrarea pe care intenţiona să ţi-o încredinţeze era tot privilegiată. Pentru că restul vieţuitoarelor pasc în acest astfel, alcătuirea lor este potrivită pentru cele în vederea cărora au fost create. Vita a fost făcută pentru păşunat şi astfel are capul aplecat spre pământ, având privirea aţintită către pântece şi către cele de sub pântece, de vreme ce ţelul acelora este desfătarea pricinuită de umplerea stomacului şi de bucuria plăcerii. Omul însă nu priveşte către stomac, ci are capul înălţat înspre cele de sus, pentru a privi către înălţimea cu care este înrudit. Ochii săi nu sunt aplecaţi spre pământ. Prin urmare, nu săvârşi lucruri care sunt în afara firii tale, nu-ţi fixa privirea asupra celor pământeşti, ci asupra celor cereşti, acolo unde Se află Hristos. Fiindcă, spune [Scriptura], *„dacă aţi înviat împreună cu Hristos, căutaţi cele de sus, unde Se află Hristos"*[168].

În acest chip ai fost plăsmuit. Însăşi alcătuirea ta este o şcoală pentru ţelul în vederea căruia ai fost născut. Ai fost născut ca să-L priveşti pe Dumnezeu, nu pentru ca viaţa ta să se târască pe pământ, nici pentru a te bucura de plăcere ca vitele, ci pentru a-ţi desăvârşi cetăţenia cerească. Pentru aceea *„ochii înţeleptului [se află] în capul său"*[169], precum spune înţeleptul Ecclesiast.

[167] Expresia deja clasicizată apare încă de la Democrit; *apud* Diogene Laertios (*Vieţile şi doctrinele filosofilor*, 9, 13) şi Aristotel (*Fizica*, IX, 2).
[168] *Col.* 3, 1.
[169] *Eccl.* 2, 14.

Cine însă nu are ochii în cap?

[Înţeleptul are ochii în cap] pentru a-şi îndrepta privirea către cele înalte. Iar cel care nu priveşte către cele de sus, ci către cele pământeşti, îşi târăşte ochii pe pământ.

16. Aşadar, ochii au o formă rotunjită. Capul este aşezat pe umeri, fără a fi afundat [în corp], ca să nu fie aşezat prea jos, ci se sprijină pe gât, care este un reazem vrednic de laudă.

Nu mi-ar fi fost de ajuns un singur [ochi][170]? Dar doi ochi se pot înlocui unul pe altul, astfel încât, dacă unul este nimicit, atunci celălalt vine în ajutor. De altminteri, vederea provenită de la un singur ochi este mai slabă, dar, contopindu-se cele două izvoare, şuvoiul [privirii] este mai puternic. În ceea ce priveşte vederea, aceasta se sprijină pe fortificaţia nasului şi [cele două izvoare] se întâlnesc şi se unifică în aceeaşi clipă. Pentru că, aidoma unui şuvoi, vederea izvorăşte din fiecare obârşie a privirii, de aici şi de acolo; mai apoi, contopindu-se, [cele două izvoare] se unesc. Şi astfel, unificată, [vederea] este mai puternică.

Care este dovada că vederea se unifică?

Nu ai observat că bătrânii nu văd cele aflate în apropiere? Pentru că, de vreme ce vederea dezbinată este slabă, aceasta nu poate vedea ce se află în apropiere. Dar, când privirile se contopesc, ca şi cum s-ar petrece o revărsare a vederii, percepţia lucrurilor sensibile devine mai puternică.

Şi care sunt străjerii din jurul ochiului?

Este un veşmânt[171] lăuntric, dar acesta nu este suficient. Nici nu ar fi în stare, fiind gros. Dacă acesta ar fi o strajă a ochiului, gros fiind, ar aşeza un văl peste vedere. De aceea trebuie să fie străveziu şi uşor. Aşadar, [prima strajă] este diafană, iar [a doua] subţire, una asemănătoare cristalului, iar cealaltă asemănătoare cornului[172]. Cea aşezată în faţă este mai puternică, cea dinăuntru este mai fină,

[170] Acest portret al omului era deja un loc comun în Antichitatea greco-latină. Se întâlneşte la Cicero, *De natura deorum*, II, 140-143, de unde îl preia şi Sf. Ambrozie de Mediolanum.

[171] Pleoapa.

[172] Cristalinul şi corneea.

pentru a nu împiedica trecerea. A treia are forma cristalului, pentru a purta în sine însăşi reflecţia şi transparenţa, în fiecare parte a ei.

Pleoapa este un străjer, o perdea sau un acoperământ, un fel de sălaş şi de refugiu. Mâna ar fi putut şi ea să acopere ochiul, însă, până ce ar fi început mâna [să se mişte], ochiul ar fi fost deja orbit. Acum însă pleoapa este aşezată în apropierea [ochiului] şi deasupra acestuia. Cu toate acestea, acoperământul care este aşezat în faţa [ochiului] nu este în stare să facă faţă oricărei primejdii. De aceea şi pupila, aşezată ca sub o perdea, nu este uşor de vătămat. Ochiul doreşte să fie singurul dintre mădularele noastre care să nu poată fi atins, tăinuit sub cortina pleoapei. Fire de păr o împrejmuiesc. Pentru ce?

Pentru ca îngemănarea pleoapei de sus cu cea de jos să aibă loc cât mai exact. Fiindcă genele se întrepătrund una cu alta ca nişte mănunchiuri. Apoi, acestea împiedică vieţuitoarele mărunte [să intre în ochi], ţinându-le la distanţă, şi nici nu îngăduie prafului să se apropie de acesta, fiindcă pupila îşi poate pierde vederea din numeroase pricini. Aşadar, în jurul [ochilor] noştri se află aşezată, mulţumită genelor, o strajă proprie care, prin forma sa, oferă o înfăţişare plăcută şi, totodată, aduce şi folos.

Sprâncenele, care sunt boltite deasupra ochilor, sunt o proeminenţă proprie pentru dreapta îndrumare a privirii. Care este dovada?

Când doreşti să răzbaţi cu privirea mai departe şi îţi încovoi palma aşezând-o deasupra sprâncenelor, pentru ce faci aceasta? Pentru ca [razele] privirii care se îndreaptă în sus să nu se împrăştie în zadar, ci să fie împinse înainte, iar fixarea privirii să fie mai exactă şi mai intensă[173]. Drumul privirii este îndrumat prin boltirea palmei. De aceea sprâncenele îndreaptă privirea şi, în acelaşi timp, nu îngăduie sudorii izvorâte datorită trudei să se reverse şi să stânjenească privirea. Prin urmare, sprâncenele sunt un fel de metereze.

[173] Este înfăţişată concepţia stoică privind vederea, potrivit căreia ochiul emite raze foarte fine care, întâlnind diverse obiecte în cale, sunt reflectate înapoi, formând pe retină imaginea respectivă. Operele patristice reflectă, în general cu fidelitate, nivelul ştiinţific al vremii.

Ce fel de lucrător al viei poate să-şi agaţe aşa de bine via, împrejmuind-o cu o îngrăditură, astfel încât să nu poată fi vătămată, nici uşor de străbătut de puhoaiele dimprejur, precum a făcut Domnul prin cununa sprâncenelor? Din fericire pentru noi, [Domnul] le-a conturat pe acestea împărţindu-le în două jumătăţi, fiecare aşezată de o parte şi de alta a nasului, astfel încât sudoarea care curge ici şi colo să nu fie un neajuns pentru lucrător şi acesta să nu-şi ia mâna de la vie pentru a-şi şterge sudoarea, care să poată curge prin două canale proprii. Aşadar, Creatorul din vechime a îndreptat transpiraţia prin aceste canale către ceea ce este nefolositor, în vreme ce ochiul poate astfel să-şi îndeplinească lucrarea proprie.

17. Dacă vom dori să vorbim doar despre măiestria pe care a folosit-o Dumnezeu cu privire la noi, nu ne va ajunge întreaga zi. Însă, plecând de la această singură [pildă], faceţi-vă cu toţii o idee despre acest subiect. În ceea ce ne priveşte, ne grăbim să purcedem la un drum care nu poate fi amânat. Însoţiţi-ne cu rugăciunile voastre, astfel încât neîntârziat să fiţi păziţi sănătoşi şi ca noi să ne împlinim datoria, prin harul Domnului, Cel Care a rânduit toate cele ce ne privesc şi Care ne-a creat prin harul Său, a Căruia fie slava în vecii vecilor. Amin.

IV

DESPRE RAI

Introducere

Această omilie este așezată, între scrierile Sf. Vasile cel Mare, imediat după cele două cuvântări privitoare la originea omului. Ca și acestea două din urmă, *Despre rai* a fost considerată o operă neautentică și atribuită ulterior Sfântului Vasile, din cauza prestigiului său considerabil.

Într-adevăr, în această operă există elemente care contrariază un spirit modern și care pot arunca o umbră de îndoială asupra paternității basiliene a acesteia. Astfel de elemente care pun sub semnul întrebării calitatea Sf. Vasile cel Mare de autor al acestui mic tratat sunt: afirmația că, înainte de cădere, și animalele carnivore erau ierbivore, sau aceea că Adam cunoștea limbajul animalelor, cu care putea comunica nemijlocit. Aceste afirmații controversate pot fi considerate cel mult teologumene.

Este foarte posibil ca și *Despre rai* să fi fost întocmită de o altă persoană, probabil de către un tahigraf, pe baza unei omilii rostite de Sfântul Vasile. Acest scrib a consemnat în scris cuvintele marelui ierarh, interpolând în text propriile idei și concepții.

Prin urmare, putem considera că Sfântul Vasile este autorul inițial al textului, dar că acesta ne-a fost transmis într-o variantă personală, adaptată și completată de un admirator al marelui teolog.

Omilia de față se constituie ca o succintă zugrăvire a paradisului din care Adam și Eva au fost izgoniți în urma păcatului originar. Sfântul Vasile vorbește despre calitățile excepționale ale acestui loc, aflat „mai presus de întreaga făptură și care, din pricina înălțimii, era neatins de vreo umbră, minunat pentru privire, sigur în privința așezării, luminos, superior față de toate, strălucind mai mult decât toate stelele răsăritului, mai străveziu decât aerul care le înconjoară și având în toate anotimpurile o temperatură potrivită și foarte plăcută". Recunoaștem în întreagă această cuvântare diferite calități ale Edenului, care vor deveni locuri comune în imaginarul paradiziac al Evului Mediu.

Se descrie splendoarea grădinii raiului, frumusețea florilor și a păsărilor, varietatea încântătoare a pomilor, izvoarele și pajiștile minu-

nate. Totuși oratorul nu se lasă sedus de frumusețea pierdută a acelui loc și își temperează avântul retoric prin situarea paradisului într-o perspectivă spirituală. Astfel, frumusețea florilor din această lume căzută îi reamintește de frumusețea spirituală și nepieritoare pierdută: „Trandafirul este înflorit, însă pe mine mă umple de întristare: de fiecare dată când privesc floarea, îmi aduc aminte de păcatul meu, din pricina căruia pământul a fost osândit să-mi răsară spini și scaieți ... Cum să nu ți se înfățișeze vederii cu limpezime patria din care ai fost izgonit, ca să te îndurerezi îndeajuns pentru această pierdere, și cum să nu-ți reamintești, măcar acum târziu, de surghiunul tău?"

În final ni se oferă o interpretare alegorică a paradisului, unde pomii și izvoarele reprezintă virtuțile și sfinții care le-au pus în lucrare întreaga lor viață, ajungând astfel mlădițe vrednice de a fi răsădite în „grădina desfătării".

Prezentarea frumuseților negrăite ale acestui loc nu are o finalitate estetică, ci una duhovnicească. Sfântul Vasile dorește ca prin acest tablou să le trezească ascultătorilor dorința de a primi ostenelile vieții duhovnicești în vederea redobândirii paradisului pierdut: „Străduiește-te acum ca prin aceste învățături să-ți zugrăvești în minte acel paradis și să ajungi chiar până la strălucirea luminii dumnezeiești, acolo unde răsare lumina cunoașterii, acolo unde a fost răsădit paradisul desfătării".

Lucrarea frapează prin stilul elaborat, atent împodobit cu tropi, care se integrează firesc și armonios în substanța textului, aceștia având funcția de a stârni în sufletele ascultătorilor acea „nostalgie a paradisului" menită să înalțe sufletul către *„cele pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit"*[1]. Mircea Eliade afirma că, de fapt, noi trăim în paradis, dar ne-am pierdut capacitatea de a-l recepta. Se cuvine să recâștigăm paradisul interior al virtuții, pentru a fi demni de a pătrunde în celălalt paradis, cel răsădit de Dumnezeu „către părțile răsăritului", iar sufletul nostru să devină un paradis în care să Se sălășluiască Însuși Dumnezeu.

Ierom. Policarp Pîrvuloiu

[1] 1 *Cor.* 2, 9.

Sfântul Vasile cel Mare

DESPRE RAI*

Cuvântarea a treia

1. *„Și a sădit Dumnezeu rai în Eden, înspre răsărit, și l-a așezat acolo pe omul pe care l-a plăsmuit."*[1] Să cugetăm, [toți cei care] ascultăm, la răsadul vrednic de Dumnezeu, [demn] de [a fi așezat] în rai și potrivit cu iubirea de frumusețe a unui astfel de măreț Făurar. În cele de mai sus se spune: *„Să odrăslească pământul iarbă verde și pom roditor care dă sământă! Și s-a făcut așa"*[2]. Tot acolo însă se spune iarăși: *„Și a răsădit Dumnezeu rai în Eden*[3]". Astfel, raiul era plin de pomi obișnuiți, care își aveau fiecare propria alcătuire chiar de când s-au ivit și nu aveau nevoie de o răsădire specială cum se va petrece, mai apoi, cu pomii care vor răsări din nou. Acești [pomi] au răsărit acum de la sine din pământ, fiecare fiind deosebit, atât în ceea ce privește înfățișarea, cât și gustul [fructelor]. Mai târziu însă au fost așezate în rai, cu aleasă pricepere, de către Dumnezeu, felurite alte soiuri de răsaduri, precum însăși Scriptura ne arată cu limpezime.

2. *„Și,* spune [Scriptura], *a făcut Dumnezeu să răsară din pământ tot felul de pomi plăcuți vederii și buni de mâncat."*[4] Astfel că, după cum omul s-a învrednicit de o plăsmuire specială față de restul viețuitoarelor, tot astfel Dumnezeu a voit ca sălașul omului să fie o lucrare făcută de propria Sa mână: i s-a ales un loc cât se poate de

---

* Traducerea de față este realizată după ediția J.P. Migne, *Patrologia Graeca*, vol. 30, col. 61-71.

[1] *Fac.* 2, 8.

[2] *Fac.* 1, 11.

[3] După cum este și firesc, pasajele biblice au fost traduse, cu fidelitate, urmând textul oferit de Sfântul Vasile.

[4] *Fac.* 2, 9.

potrivit, aflat mai presus de întreaga făptură și, din pricina înălțimii, neatins de vreo umbră, minunat pentru privire, sigur în privința așezării, luminos, superior față de toate, strălucind mai mult decât toate stelele răsăritului, mai străveziu decât aerul care le înconjoară și având în toate anotimpurile o temperatură potrivită și foarte plăcută. Așadar, acolo a sădit Dumnezeu paradisul, acolo unde nu este vânt puternic, nici neorânduială a anotimpurilor, nici grindină, nici incendii, nici furtuni, nici fulgere, nici înghețuri de iarnă, nici umezeală primăvăratică, nici arșiță de vară ori secetă de toamnă; ci o temperatură plăcută și o armonie a anotimpurilor, fiecare fiind împodobit cu propria frumusețe și fără [a avea vreo teamă] de uneltirile vecinilor[5]. Căldura nu face ca florile primăvăratice să răsară înainte de vremea menită lor și astfel să se veștejească, nici fructele văratice și tomnatice nu sunt arse adesea de neorânduielile aerului și nu se usucă, nimicindu-se prin cădere. În acest loc toate anotimpurile dănțuiesc ca într-o horă, fiecare cu celălalt, fiecare la locul rânduit, aducându-și propriile daruri și fără să se vatăme unul pe altul. Acel pământ este moale și gras și izvorăște de peste tot miere și lapte, rodind toate fructele bune de mâncat și fiind adăpat de râuri aducătoare de rod. Apele sunt desfătătoare și dulci, scânteietoare și străvezii, aducând multă încântare privirii, însă dăruind mai mult folos decât desfătare.

3. Așadar, mai întâi a fost zidit locul demn să primească răsadurile lui Dumnezeu[6]. Mai apoi, Domnul a sădit în acesta feluriți și frumoși arbori, plini de farmec pentru privire, și i-a dăruit omului o desfătare mai presus de fire. Cum să nu ți se înfățișeze, cu limpezime, vederii patria din care ai fost izgonit, ca să te îndurerezi îndeajuns pentru această pierdere, și cum să nu-ți reamintești, măcar acum târziu, de surghiunul tău? Și cum să nu te întorci către acele statornice și încântătoare bunătăți, neamestecate câtuși de puțin cu răutăți și cu întristări?

4. Bineînțeles, sunt și aici [pe pământ] pajiști înflorite, preafrumoase la privit, însă acelea [ale raiului], precum își închipuie

---

[5] Probabil se face aluzie la faptul că fiecare anotimp își păstra specificul și intervalul determinat. Vremea era armonioasă și previzibilă.
[6] Oamenii. Se cuvine amintit că omul este numit „răsad, plantă cerească" de către Platon în dialogul *Timaios*.

mintea, erau peste măsură de fermecătoare. Oare cum a ajuns trandafirul să fie învăluit de spini, având îngemănate dezgustul și desfătarea? De altfel mărturisim cu toții că toate desfătările acestei vieți sunt amestecate cu întristări. Căci niciuna dintre bunătățile omenești nu este curată, ci fiecare mângâiere omenească îndată se și însoțește cu amărăciunea: nunta cu văduvia, creșterea copiilor cu grija, bucuria de a-i avea cu [teama] de a-i pierde, gloria cu defăimarea, voluptatea cu paralizia [trupului], sănătatea cu boala. Trandafirul este înflorit, însă pe mine mă umple de întristare: de fiecare dată când privesc floarea, îmi aduc aminte de păcatul meu, din pricina căruia pământul a fost osândit să-mi răsară spini și scaieți[7]. Și aici farmecul florilor primăvăratice dăinuie atât de puțină vreme, încât, abia dorindu-le noi, că ele s-au și stins. Nici nu le-am cules bine, că se și veștejesc în mâinile noastre. În vreme ce [aici] floarea este pieritoare, acolo[8] nu strălucește numai puțină vreme, ci este netrecătoare și își păstrează un farmec veșnic și o bucurie fără de sfârșit. De aroma ei plăcută nu te saturi vreodată, fiindcă aceasta scânteiază necontenit. Nu o vatămă nici vânturi aprige, nici nu o nimicește potolirea tuturor vânturilor, nici înghețul nu o înăbușă, nici soarele nu o pârjolește. Dimpotrivă, vânturile cumpănite îi dăruiesc o adiere lină și îmbietoare care suflă domol și mătăsos, păstrându-și de-a lungul vremii un farmec necontenit și neveștejit.

5. Splendoarea arborilor este vrednică și ea de arta și de răsadurile Creatorului. Unii sunt pentru vreascuri, alții niște arbuști, unii cu un singur trunchi, alții cu multe ramuri, unii cu coroană înaltă, alții plini de flori, unii cu frunze căzătoare, alții veșnic înfrunziți, unii goi [de flori], alții mereu înfloriți, unii roditori, alții lipsiți de fructe. Unii sunt folosiți pentru felurite trebuințe, alții pentru desfătare. Toți se deosebesc prin mărime și frumusețe, prin umbra lăsată de ramuri, prin frunzișul coroanei, unii încărcați de roade, alții împlinind o altă trebuință pe lângă desfătare, totul fără pic de pizmă între ei, însă – [adaug] din nou – folosul lor este mai mare decât încântarea.

---

[7] *Fac.* 3, 18.
[8] În paradis.

6. Ce fel de cuvinte ar fi în stare să zugrăvească acea desfătare mai presus de fire? Dacă ar asemăna cineva cele de aici cu cele de acolo, mai curând ar jigni [raiul] prin această comparaţie, fiindcă ţi s-ar dezvălui evidenţa [faptului] din această imagine. Aceasta pentru că imaginea păleşte de departe faţă de adevărul prototipului. Toate sunt desăvârşite, toate se împlinesc la vremea lor, nu crescând câte puţin – căci nu se dezvoltă pornind de la floare şi ajungând la deplinătatea lor –, ci chiar de la naştere [fiecare] este însoţit de propria deplinătate şi de o desăvârşire firească, nu pricinuită de mâna omului.

7. Acolo se află şi toate soiurile de păsări, cu aripi înflorate, dăruind celor ce privesc o încântare uimitoare prin ciripitul glasurilor; astfel încât orice om înzestrat cu simţire se desfată strălucit de cele văzute şi auzite: acum atingând pe unele, acum simţind parfumul altora, acum gustând din celelalte. Alături de păsări sunt şi felurite vieţuitoare de pe pământ, toate blânde, toate trăind paşnic împreună şi fiind foarte lesne de vorbit cu ele şi de înţeles ceea ce grăiesc[9].

În acea vreme şarpele nu era înspăimântător, ci blajin şi potolit; nu se târa învăluitor şi fioros pe faţa pământului, ci mergea drept şi în picioare[10]. De asemenea, şi celelalte vieţuitoare necuvântătoare[11] erau blânde, în vreme ce acum sunt întru totul sălbatice şi nedomolite. Acolo l-a aşezat Dumnezeu pe omul creat de El. L-a creat în alt loc şi l-a adus în acesta.

Căci, precum Dumnezeu a creat mai întâi luminătorii şi i-a aşezat pe firmament[12], tot astfel l-a plăsmuit şi pe om din tină şi pământ, iar mai apoi l-a aşezat în paradis[13]. Ia aminte însă că nu spune: „L-a creat[14]", ci: „L-a plăsmuit[15]". Căci ceea ce a creat este

[9] Este dificil de crezut că Sfântul Vasile ar fi susţinut această concepţie. Şi această idee a contribuit la punerea sub semnul îndoielii a autenticităţii operei de faţă.
[10] *Cf. Fac.* 3, 14.
[11] Literal: „Lipsite de raţiune".
[12] *Fac.* 1, 16.
[13] *Fac.* 2, 15.
[14] 'Εποίησεν – de la ποιέω, aici cu sensul de „a crea din nimic".
[15] Ἔπλασεν – de la πλάσσω – „a modela, a plăsmui dintr-o materie deja creată".

după chip, așadar necorporal, iar ceea ce este necorporal nu este nici circumscris de vreun loc. Așadar, ceea ce este creat se unește, cu necesitate, cu cel care a fost plăsmuit, adică duhul cu trupul. Se cuvine ca lucrurile care alcătuiesc o unitate să existe împreună[16]; deși, mai întâi, [ne este înfățișat] locul trupului, iar sufletul este circumscris de același loc [ca al trupului], fiindcă starea[17] firească [a sufletului aflat] în relație cu trupul este aceea de întrepătrundere reciprocă. Aceasta nu are loc din pricina unei înrudiri firești a lor, ci datorită naturii spirituale[18].

Oare te-am înveselit prin istorisirea desfătărilor paradisului, sau mai mult te-am mâhnit prin comparația [între rai] și cele stricăcioase? Căci, în primul rând, cugetarea ta se îndreaptă către cele înalte și mai presus de lume, către cei ce-și au cetățenia în ceruri[19] și către ceea ce este demn de contemplat în cer, gândindu-se la făgăduințe și căutând să audă despre bunurile cele făgăduite nouă: *„Cele pe care nici ochiul nu le-a văzut, nici urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit”*[20]. Deci, cum le vom istorisi pe acestea dacă ochiul nu le-a văzut? Iar dacă urechea nu le-a auzit, cum să ți le înfățișez? Și dacă la inima omului nu s-au suit, în ce chip să le cuprindă mintea noastră? Așadar, să înlăturăm cele trupești și să le căutăm pe cele spirituale. Precum în Lege erau și unele lucruri sensibile[21], dar care alcătuiau o preînchipuire a celor inteligibile, tot așa să ne închipuim paradisul în mod material, însă și în chip alegoric și spiritual. *„A răsădit Dumnezeu paradis în Eden înspre răsărit”*. Se trec sub tăcere numele plantelor, însă ne este înfățișat cu limpezime locul în care au fost sădite. [Acest] loc înseamnă „în desfătare”, deoarece *Eden* se tâlcuiește „desfătare”[22].

---

[16] Și concomitent. Așadar, trupul și sufletul sunt create în același timp – afirmație fundamentală pentru antropologia creștină.
[17] Termenul ἕξις are sensul de „condiție, dispoziție sau stare permanentă”.
[18] Sufletul este, așadar, capabil să pătrundă și să spiritualizeze întregul trup. Distincția fundamentală a teologiei creștine nu este între material și spiritual, ci între creat și necreat.
[19] *Filip.* 3, 20.
[20] *1 Cor.* 2, 9.
[21] Care cad sub simțuri. Se vorbește aici nu atât de interpretarea alegorică a Legii, cât de caracterul ei tipologic.
[22] În limba ebraică, *Eden* înseamnă „desfătare, plăcere”.

8. Așadar, numește oare [Scriptura] desfătare cele care pătrund prin gură în pântece și al căror sfârșit este nimicirea[23]? Ne-a dăruit Dumnezeu o desfătare care piere? Și acesta să fie darul lui Dumnezeu pentru om, ghiftuirea stomacului, tihna cărnii și voluptatea care aduce moleșirea? Dar a grăi astfel de lucruri este lipsit de evlavie. Trupul se îngrașă peste măsură, iar sufletul care sălășluiește în el, cufundat în potopul de mâncăruri, cade lesne pradă destrăbălării, trufiei hulitoare și tuturor celor ce le însoțesc pe acestea și nu pot fi grăite. Astfel, [trupul] este foarte ușor înclinat către săvârșirea oricărui păcat.

9. Așadar, trebuie să cugetăm o desfătare de alt fel, demnă de Dumnezeu și care să fie potrivită răsadurilor lui Dumnezeu, [o desfătare] care trebuie înțeleasă în chip rațional. Prin urmare, ce desfătare li s-ar cuveni sfinților? Ascultă-l pe cel care grăiește: *„Desfătează-te întru Domnul și dăruiește-I dorințele inimii tale"*[24].

10. Astfel, de vreme ce felurimea virtuților este nemărginită, iar frumusețea cu neputință de cuprins, de vreme ce își ia începutul din înțelepciunea cea cu multe chipuri a lui Dumnezeu, de aceea a fost scris că *„Dumnezeu a sădit paradis"* nu „către răsărit", ci *„către părțile răsăritului*[25]". Căci fiecare dintre răsadurile plantate de Dumnezeu își răspândeau frumusețea și străluceau în propria lumină a virtuții[26]. Acolo *„șuvoaiele fluviului înveselesc cetatea lui Dumnezeu"*[27]. Acel loc mai este numit *„valea desfătării"*[28], cea care hrănește și face să crească frumusețile acelor răsaduri spirituale. Această apă, în cele înfățișate în continuare de către Scriptură, este numită *„fluviul care izvorăște din Eden și udă paradisul"*[29]. Așa cum a fost scris mai sus, mai întâi a fost dusă la îndeplinire creația lumii, și

[23] Literal: „Latrina" – limbajul patristic este foarte direct și adeseori frust.
[24] *Ps.* 36, 4.
[25] În limba greacă se folosește aici pluralul substantivului „răsărit" – „răsărituri" (ἀνατολάς).
[26] De fapt, nenumăratele saduri dumnezeiești din paradis închipuiau virtuțile prin care sufletul se unește cu Dumnezeu.
[27] *Ps.* 45, 4.
[28] *Ps.* 35, 8.
[29] *Fac.* 2, 10.

mai apoi a fost primit [în ea] omul, el care este mai presus de aceasta în autoritate și stăpânire. Acum însă, dimpotrivă, a fost plăsmuit mai întâi omul, și mai apoi răsădit paradisul. Aceasta din următoarele pricini: ca să se desăvârșească [zidirea] casei și să intre de îndată în ea stăpânul casei; așa încât zidirea să nu fie sărăcăcioasă și abia pe urmă să fie dăruită cu tot belșugul. Însă aici, dăruindu-i [omului] o desăvârșire izvorâtă din propășirea lui, Dumnezeu a zidit și i-a rânduit loc[30] în altă parte, adică în paradis. Aceasta pentru a pricepe, din compararea amândurora, deosebirea dintre viața din afară și rânduiala viețuirii proprii paradisului; și ca, prin această deosebire, să recunoască superioritatea acestui loc și să se teamă de pedeapsa căderii din acesta.

11. Iar ca să înțelegi [cum omul este] răsadul cel vrednic de mâna și de lucrarea lui Dumnezeu, amintește-ți ceea ce a fost spus de către Domnul în Evanghelie, că *„voi sunteți mlădițele și Tatăl Meu este lucrătorul"*[31], așadar, e limpede că au fost sădite de El Însuși. Și cei care au fost sădiți în casa Domnului sunt din aceeași mlădiță, precum este scris: *„În curțile Dumnezeului nostru vor înflori"*[32]. Același lucru și la prorocul: *„Eu am sădit vie purtătoare de rod, în întregime adevărată"*[33]. Să îndrăznească a grăi și [Apostolul] Pavel, următorul lui Hristos: *„Suntem împreună-lucrători cu Dumnezeu; suntem ogorul cultivat de Dumnezeu [...] Eu am sădit, Apolo a udat, însă Dumnezeu a făcut să crească"*[34]. Iar cel drept este asemănat de David cu un pom răsădit lângă șuvoaiele apelor, *„care își va da rodul la vremea sa și ale cărui frunze nu vor cădea"*[35]. Și iarăși: *„Dreptul ca finicul*[36] *va înflori"*[37]; și: *„Via din Egipt ai strămutat-o; neamuri ai smuls și ai răsădit-o"*[38].

---

[30] Literal: „L-a colonizat".
[31] *In.* 15, 1.
[32] *Ps.* 91, 13.
[33] *Ier.* 2, 21.
[34] 1 *Cor.* 3, 9, 6.
[35] *Ps.* 1, 3.
[36] Palmier, curmal.
[37] *Ps.* 91, 12.
[38] *Ps.* 79, 6.

Străduiește-te acum ca prin aceste învățături să-ți zugrăvești în minte acel paradis și să ajungi chiar până la strălucirea luminii dumnezeiești, acolo unde răsare lumina cunoașterii și unde a fost răsădit paradisul desfătării. Chiar dacă cugeți acel loc în chip corporal, totuși el este potrivit pentru a-i primi pe sfinți. [Acolo] vor străluci aceia care au viețuit săvârșind fapte bune pe pământ, bucurându-se de harul lui Dumnezeu, de răsplată potrivit vredniciei lor, ca și de adevărata și fericita desfătare. Așadar, poate că nu vei greși întru nimic prin această fericită asemănare a aceluia.

12. Acolo au rădăcinile înfipte statornic puterile cele bune, săvârșitorii celor sfinte, cărora le-a fost încredințat omul de curând născut, cel care avea nevoie de nenumărate exercitări [în virtute] în vederea desăvârșirii. În acel [loc] este ceata sfinților, răsăritul luminii, desfătarea sufletului; acolo l-a așezat Dumnezeu pe om. Așadar, dacă ești trupesc, ai drept însemnată călăuză a desfătării sensibile acel paradis material și preadulcea îmbuibare. Zorește-te către acestea[39], de vreme ce acolo vei afla un belșug nesecat al desfătării! Iar dacă ești duhovnicesc și cugeți la cele ce sunt mai presus de trupeștile desfătări, înalță-ți gândirea către frumusețea îngerilor și înțelege care sunt roadele dreptății care se află în acestea. Contemplă fluviul lui Dumnezeu cel preaplin de ape, *„ale cărui șuvoaie înveselesc cetatea lui Dumnezeu"*[40], *„al cărei artizan și meșter este Dumnezeu"*[41]. Prin acea cetate curge fluviul care izvorăște din Eden și udă paradisul. Toate acestea să le înțelegi prin cugetare și să-L slăvești pe Creatorul unora ca acestea, Care a făcut atâtea și așa de bune lucruri din pricina ta și pentru desfătarea ta și Care te va învrednici de o asemenea cinstire dacă îți îndrepți mereu către El mintea și înțelegi de către Cine și cu ce scop am fost aduși la ființă. Lui fie slava în vecii vecilor. Amin.

[39] Sfântul Vasile adresează aici un îndemn ironic.
[40] *Ps.* 25, 4.
[41] *Evr.* 11, 10.

V

OMILII LA PSALMI

Introducere

Psaltirea a constituit dintotdeauna o lucrare fundamentală pentru teologia iudaică și pentru cea creștină, ținând cont de faptul că primii creştini au fost evrei. Fiecare parte a Scripturii își are importanța specifică și contribuția distinctă la viața creştină, însă *Cartea Psalmilor* a beneficiat de o prețuire aparte. Astfel, în Noul Testament, cea mai frecvent citată carte a Vechiului Testament este *Psaltirea* (peste o treime dintre cele aproximativ 360 de locuri scripturistice veterotestamentare). Fără îndoială, principala caracteristică a exegezei creştine a psalmilor este situarea lor într-o perspectivă mesianică[1].

Tradiția teologică ulterioară a asimilat și utilizat fără încetare *Psaltirea*. Fie că au polemizat cu evreii sau cu ereticii, scriitorii creștini și-au menținut grila interpretativă mesianic-spirituală. Părinții apostolici citează și interpretează frecvent pasaje din întreaga Sfântă Scriptură și cu predilecție din *Cartea Psalmilor*. Socrates (*Istoria ecleziastică*, VI, 8) ne înştiinţează că Sf. Ignatie al Antiohiei a fost cel care a introdus cântarea antifonică a psalmilor în Biserică[2], iar „imnurile scripturistice" despre care vorbește Tertulian în *Apologeticum*, 39, sunt, fără îndoială, psalmii[3].

Importanța excepțională a *Psaltirii* s-a reflectat în numărul mare de omilii și comentarii alcătuite de Părinții și scriitorii bisericeşti pe marginea acestei cărți biblice, dacă ar fi să îi amintim numai pe Origen și Sf. Ioan Hrisostom, ca reprezentanți ai celor

---

[1] Cf. *Lc.* 24, 44: *„Şi le-a zis [Iisus]: Acestea sunt cuvintele pe care le-am grăit către voi, fiind încă împreună cu voi, că trebuie să se împlinească toate cele scrise despre Mine în Legea lui Moise, în proroci și în psalmi".*

[2] *Psaltirea* a pătruns de timpuriu în cultul liturgic al Bisericii. Să ne amintim că, la Cina cea de Taină, Mântuitorul și apostolii au cântat psalmi (cf. *Mt.* 26, 30).

[3] J.J. Eaton, *The Psalms: a historical and spiritual commentary*, The Continuum Publishing Group, London, 2005, p. 49.

două principale direcții hermeneutice: alegorică și istoric-literală. Odată cu Origen, în literatura creștină va fi inaugurată *omilia exegetică*. Sf. Vasile cel Mare nu va neglija acest tip de omilie[4], reliefând necontenit în activitatea sa omiletică rolul esențial jucat de lectura Bibliei în viața spirituală a creștinului.

Omiliile la Psalmi au fost rostite, potrivit părerii majorității patrologilor, înainte de numirea Sfântului Vasile ca episcop, având un pregnant caracter moralizator. Sfântul Vasile nu face exegeză pentru exegeză, ci urmărește, în principal, edificarea spirituală a ascultătorilor. De la el ni s-au păstrat douăzeci și opt de omilii, dintre care numai treisprezece, după un riguros examen critic, au fost dovedite ca autentice (cele la *Psalmii I, VII, XIV, XXVIII, XXIX, XXXII, XXXIII, XLIV, XLV, XLVIII, LXI* și *CXIV*). Aceste treisprezece omilii sunt oferite acum cititorilor în versiunea tradusă de Pr. Dumitru Fecioru[5], versiune sensibil revizuită după textul grecesc și completată cu note și explicații necesare înțelegerii adecvate a textului basilian.

Sfântul Vasile nu ignoră faptul că Psalmii sunt, ca formă literară, poeme. Dintotdeauna, experiența mistică și ascetică a privilegiat exprimarea poetică, fiindcă aceasta este mai aptă să dea glas realităților care depășesc cugetarea omenească. Totodată, trebuie precizat că psalmii au fost alcătuiți pentru a fi cântați. Muzica, îmbinată cu poezia, este astfel chemată pentru a însoți rugăciunile cele mai impresionante care au fost alcătuite, poate, vreodată, de sensibilitatea religioasă omenească.

Cât privește conținutul acesteia, *Psaltirea* ni se înfățișează ca un rezumat, ca o sinteză a întregii Biblii, fapt remarcat de Sfântul Vasile în prologul *Omiliei la Psalmul I*: „«*Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare*»[6] și a fost scrisă de Duhul pentru toți oamenii, ca fiecare să luăm din ea, ca dintr-un spital obștesc al

---

[4] Sfântul Vasile a cunoscut și utilizat *Comentariul la Psalmi* al lui Eusebiu de Cezareea, ca și cel al Sf. Atanasie cel Mare, însă originalitatea sa este evidentă (Susan Gillingham, *Psalms through the centuries*, vol. 1, Blackwell Bible Commentaries, Blackwell Publishing, Malden, 2008, p. 30).

[5] Anterior acestei versiuni apărută în volumul al șaptesprezecelea din vechea serie *Părinți și Scriitori Bisericești*, Olimp Căciulă a publicat o traducere a acestor omilii sub numele de „Comentar la Psalmi", în *Izvoarele Ortodoxiei*, București, 1938.

[6] *2 Tim.* 3, 16.

sufletelor, tămăduirea pentru propria noastră boală. Căci spune Scriptura: «*Tămăduirea va pune capăt marilor păcate*»[7]. Desigur, Profeţii ne învaţă unele lucruri, Cărţile istorice şi Legea altele, iar *Proverbele* alte lucruri. *Cartea Psalmilor* însă a cuprins în sine ceea ce este folositor din toate: profeţeşte cele viitoare, ne aduce aminte de faptele istorice, dă legi pentru viaţă, ne învaţă cele pe care trebuie să le facem. Astfel încât, ca să spun pe scurt, *Cartea Psalmilor* este o vistierie obştească de învăţături bune, descoperind fiecăruia, după sârguinţa lui, ceea ce i se potriveşte".

Sfântul Vasile nu pierde din vedere faptul că psalmul este, în primul rând, o rugăciune, chiar dacă are o certă valoare educativă, morală, doctrinară şi estetică. De aceea, se subliniază că finalitatea psalmului este propăşirea duhovnicească şi curăţirea de patimi a celui care îl citeşte cu credinţă şi evlavie: „Psalmul tămăduieşte rănile vechi ale sufletelor şi aduce grabnică însănătoşire celui de curând rănit; îngrijeşte pe cel ce a fost lovit de boală şi păstrează sănătos pe cel care nu este atins de ea; într-un cuvânt, îndepărtează cu totul, pe cât e cu putinţă, patimile care iau în stăpânire în felurite chipuri viaţa oamenilor, şi face aceasta cu potrivită călăuzire şi cu dulceaţă, sădind în suflet gând plin de înţelepciune"[8].

Duhul Sfânt l-a inspirat pe aghiograf să realizeze o sinteză desăvârşită între estetic şi spiritual şi să exprime cele mai profunde experienţe religioase într-un limbaj atractiv şi de o înaltă ţinută poetică: „Căci Duhul Cel Sfânt a văzut că neamul omenesc este greu de călăuzit spre virtute şi că noi, din pricina înclinării către plăcere, nesocotim cu totul vieţuirea cea dreaptă. Prin urmare, ce a făcut? A unit dogmele cu plăcerea cântatului, ca, o dată cu dulceaţa şi blândeţea melodiei, să primim pe nesimţite şi folosul cuvintelor de învăţătură. Face la fel ca medicii cei înţelepţi: aceştia, adeseori, ung de jur împrejur cu miere paharul din care dau leacuri mai amare bolnavilor fără poftă de mâncare. Aşadar, aceste melodii armonioase ale psalmilor s-au alcătuit pentru aceia care sunt copii ca vârstă sau

[7] *Eccl.* 10, 4.

[8] *Omilia la Psalmul I*, I.

pentru cei care sunt cu totul tineri ca purtare, pentru ca să li se pară că intonează melodii, dar de fapt să-și instruiască sufletele"[9].

Sf. Vasile cel Mare a demonstrat un echilibru exemplar și în exegeză, realizând o sinteză armonioasă a interpretării alegorice și literale. Metoda hermeneutică principală utilizată și recomandată este însă împlinirea poruncilor lui Dumnezeu: Cel Care a inspirat Scriptura prin Duhul Său este și Cel Care dăruiește înțelegerea autentică celui ce o citește[10].

Sunt utilizate metode moderne pentru exegeza unor pasaje dificile. Astfel, în *Omilia la Psalmul XLIV*, IV, Sfântul Vasile compară diverse lecțiuni din alte versiuni ale *Septuagintei* și discută chiar despre originalul ebraic: „«*Frumos întru frumusețe, în fața fiilor oamenilor. Vărsatu-s-a har pe buzele Tale.*»[11] La această traducere a textului ebraic ne duc și [traducerile] lui Aquila și Simah. [Aquila] traduce: «*Prin frumusețe Te-ai înfrumusețat mai mult decât fiii oamenilor*»; iar Simah: «*Prin frumusețe, frumos ești mai mult decât fiii oamenilor*»". Încă nu s-a stabilit cu certitudine dacă marele teolog avea cunoștințe de limbă ebraică.

Alteori, pentru elucidarea sensului unui verset recurge la locuri scripturistice paralele: „«*Șuvoaiele fluviului veselesc cetatea lui Dumnezeu.*»[12] Ce ar putea fi fluviul lui Dumnezeu decât Duhul Cel Sfânt, Care sălășluiește în cei vrednici prin credința celor ce au crezut în Hristos? Căci spune Domnul: «*Fluvii de apă vor curge din pântecele celui ce crede în Mine*»[13]; și iarăși: «*Dacă cineva va bea din apa pe care o dăruiesc Eu, se va face în el izvor de apă care țâșnește către viața veșnică*»[14]. Așadar, fluviul acesta veselește toată cetatea lui Dumnezeu, adică Biserica celor care au cetățenia în ceruri"[15].

---

[9] *Omilia la Psalmul I*, I.

[10] V. Pr. Ilie Moldovan, „Sensul duhovnicesc al înțelegerii Sfintei Scripturi în concepția teologică a Sfântului Vasile cel Mare", în *Glasul Bisericii*, nr. 7-8/1979, pp. 710-724.

[11] *Ps.* 44, 3.

[12] *Ps.* 45, 4.

[13] *In.* 7, 38.

[14] *In.* 4, 14.

[15] *Omilia la Psalmul XLV*, IV.

Remarcăm excelenta cunoaştere a Scripturii de către Sfântul Vasile şi viziunea sa unitară, sintetică, asupra Vechiului şi Noului Testament.

Metoda alegorică este utilizată cu mult discernământ de exegetul capadocian[16], care se delimitase deja de excesele alegorizante ale unui Origen[17]. Astfel, Sfântul Vasile tâlcuieşte versetul al treilea din *Psalmul XXVIII*[18] ca o referinţă la botezul Mântuitorului, iar *Omilia la Psalmul XLIV* este un regal al interpretării alegorice. Interpretând titlul psalmului – *La sfârşit, pentru cei ce se vor schimba* –, remarcă faptul că exprimarea alegorică are o finalitate spirituală, urmărind sporirea înţelepciunii duhovniceşti a creştinului: „Aşadar, noi suntem cei care ne schimbăm, iar psalmul, prin această spusă, vorbeşte în chip tainic şi înţelepţeşte despre oameni"[19].

Tot o frumoasă şi profundă interpretare simbolică realizează Sfântul Vasile la parabola vinului celui nou şi a burdufurilor vechi: „Cei care se înnoiesc zi de zi, cei care primesc în ei vinul cel nou din «*viţa cea adevărată*»[20], aceia se numesc în Evanghelie «*burdufuri noi*»[21], iar cei care nu vor să-l lepede pe omul cel vechi sunt

---

[16] Sfântul Vasile îşi precizase deja foarte clar poziţia: „Cunosc legile alegoriei; nu le-am descoperit eu, ci le-am găsit în lucrările altora. Cei care nu interpretează cuvintele Scripturii în sensul lor propriu spun că «*apa*» de care vorbeşte Scriptura nu este apă, ci altceva de altă natură, şi interpretează cuvintele «*plantă*» şi «*peşte*» cum li se pare lor; la fel şi «*facerea târâtoarelor*» şi «*facerea fiarelor*» le interpretează răstălmăcindu-le după propriile lor gânduri, întocmai ca tălmăcitorii de vise, care tălmăcesc în propriul lor interes apariţiile din timpul somnului. Eu când aud că Scriptura zice «*iarbă*», înţeleg iarbă; când aud «*plantă*», «*peşte*», «*fiară*», «*dobitoc*», pe toate le înţeleg aşa cum sunt spuse. Nu mă ruşinez de Evanghelie" (*Omilii la Hexaimeron*, VI, 2, în Sf. Vasile cel Mare, *Scrieri*, partea I, PSB 17, p. 170).

[17] „Trebuie să spunem un cuvânt şi despre învăţaţii noştri din Biserică; aceştia vorbesc despre despărţirea apelor şi, sub pretextul unei învăţături duhovniceşti şi a unor gânduri mai înalte, au recurs la alegorie, zicând că prin ape se înţeleg, în chip figurat, puterile spirituale şi netrupeşti, sus, deasupra tăriei, au rămas puterile cele mai bune, iar jos, în locurile din jurul pământului şi în cele materiale, au rămas puterile cele rele [...] Să respingem cuvintele acestea ca pe nişte interpretări făcute în vis şi ca pe nişte basme băbeşti! Să înţelegem prin apă, apa; iar despărţirea făcută de tărie s-o interpretăm potrivit cauzei date de Scriptură." (*Omilii la Hexaimeron*, III, 9, pp. 107-108).

[18] *„Glasul Domnului peste ape; Dumnezeul slavei a tunat; Domnul peste ape multe."*

[19] *Omilia la Psalmul XLIV*, I.

[20] *In.* 15, 1.

[21] *Mt.* 9, 17.

«burdufuri vechi», cărora nu li se poate încredința primirea vinului nou. Căci *«nimeni nu pune vin nou în burdufuri vechi»*, ca nu cumva și vinul să se verse și burdufurile acelea să se strice cu totul și să nu mai fie bune de nicio treabă, odată ce varsă din ele și vinul bun și nou. Căci *«vinul cel nou trebuie pus în burdufuri noi»*. Vinul cel nou și duhovnicesc, care fierbe întru Duhul Cel Sfânt este mintea care nu uită nicicând adevărul și care trebuie așezată în omul cel nou, despre care, pentru că poartă totdeauna în trupul lui omorârea lui Iisus[22], se poate spune, pe bună dreptate, că este burduf nou"[23].

Sf. Vasile cel Mare ne demonstrează că este capabil să surprindă sensuri nebănuite anagogic-spirituale ale Scripturii, însă rămâne mereu echilibrat și nu se lansează în speculații exagerate sau în interpretări prea îndrăznețe. Astfel, interpretând versetul: *„Închinați-vă Domnului în curtea cea sfântă a Lui"*[24], se ridică de la sensul literal, trece prin cel alegoric, ajungând până la cel mistic-anagogic: „Mai înainte, «curtea» era sinagoga iudeilor. Dar, după păcatul săvârșit de ei împotriva lui Hristos, curtea lor este pustie[25]. De aceea și Domnul zice: *«Am și alte oi, care nu sunt din această curte»*[26]. Domnul, vorbind aici de cei rânduiți mântuirii dintre neamuri, arată o «curte» proprie, alta decât aceea a iudeilor. Așadar, nu se cuvine să ne închinăm lui Dumnezeu în afara acestei curți sfinte, ci doar atunci când suntem înăuntrul ei, ca nu cumva, fiind în afara ei ori atrași de cei din afară, să fim lipsiți de a fi în curtea Domnului. Căci mulți stau în chip de rugăciune, dar nu sunt în «curte», pentru că mintea lor cutreieră prin alte părți, pentru că gândul lor este atras de grija cea deșartă. Dar este cu putință, dacă ne ridicăm cu mintea sus, să înțelegem prin «curte» viețuirea cea cerească. De aceea, *«cei sădiți aici, în casa Domnului»*[27], care este Biserica Dumnezeului Celui viu, acolo, *«în curțile Dumnezeului nostru, vor înflori»*[28]"[29].

[22] *2 Cor.* 4, 10.
[23] *Omilia la Psalmul XXXII*, V.
[24] *Ps.* 28, 2.
[25] *Ps.* 68, 29.
[26] *In.* 10, 16.
[27] *Ps.* 91, 13.
[28] *Ps.* 91, 13.
[29] *Omilia la Psalmul XXVIII*, III.

Conținutul *Omiliilor la Psalmi* este variat și captivant, marele teolog capadocian luând ca punct de plecare textul biblic pentru a teologhisi despre cele mai diverse teme dogmatice, morale, spirituale etc. Celebră este *Omilia a II-a la Psalmul XIV*[30], care înfierează vehement practica împrumutului banilor cu camătă. De altfel, Sfântul Vasile a alcătuit și alte omilii privitoare la dreapta chivernisire a bogăției. Discursul Sfântului Vasile este incendiar și mai mult decât actual: „Cei care iau dobândă de sută la sută, împreună cu cei care iau zece la sută, sunt înfricoșători chiar atunci când li se aude numele, iar cei care cer lunar dobândă sunt ca demonii care dau naștere atacurilor de epilepsie: se năpustesc asupra săracilor la soroacele lunii. Împrumutul cu camătă este rău și pentru cel ce dă, și pentru cel ce ia: unuia îi aduce pagubă în bani, altuia pagubă în suflet. Plugarul, când culege spicul, nu mai caută sămânța la rădăcina spicului; tu însă culegi și roadele și nu renunți nici la cele vechi. Cultivi fără să ai pământ; seceri fără să fi semănat. E neclar pentru cine aduni, dar îți stă în față cel care plânge din pricina dobânzilor. Este necunoscut cel care are să se bucure de averea ta adunată din dobândă. Este nelămurit dacă nu vei lăsa cumva altora bucuria bogăției tale, ție adunându-ți comoară numai răul nedreptății tale"[31].

Precum scria și în *Omiliile la Hexaimeron*, contemplarea frumuseții și armoniei naturii create are scop duhovnicesc, având ca urmare preaslăvirea lui Dumnezeu și conștientizarea propriei nimicnicii, contribuind astfel la apropierea omului de Dumnezeu: „Să mărească pe Domnul cel care rabdă încercările pentru evlavie cu mintea neclintită, cu gând înalt și drept; apoi și cel care, cu suflet mare și cu cercetări adânci, privește minunile creației, ca din măreția și frumusețea creaturilor să contemple pe Creatorul lor[32]. Cu cât cineva va căuta să adâncească mai mult rațiunile după care au fost făcute cele existente și potrivit cărora se conduc, cu atât mai

[30] Se cuvine precizat că *Omilia a doua la Psalmul XIV* nu este îndreptată împotriva evreilor, precum au considerat unii cercetători, ci împotriva creștinilor care recurgeau la asemenea practici.
[31] *Omilia a II-a la o parte din Psalmul XIV și împotriva celor ce împrumută cu dobândă*, V.
[32] *Rom.* 1, 20.

mult va contempla măreţia Domnului; şi, pe cât îi va sta în putinţă, va mări pe Domnul. Dar, pentru că o singură minte şi preocuparea unui singur om nu sunt îndestulătoare pentru a înţelege măcar puţin din minunile lui Dumnezeu, aduce pe toţi cei blânzi în comuniune cu sine pentru săvârşirea acestei lucrări. Căci trebuie ca întreagă tihna noastră s-o ducem departe de tulburarea din afară, fiind făcută linişte deplină în locul cel de tainic sfat al inimii, pentru ca astfel să ne dedicăm contemplării adevărului"[33].

Însă, în centrul *Omiliilor la Psalmi* se află omul, cu toate preocupările sale. Astfel, *Omiliile* se pot constitui şi ca o mică frescă a societăţii vremii, Sfântul Vasile cunoscând foarte bine civilizaţia contemporană şi oferindu-i îndrumări pentru a duce o existenţă în acord cu poruncile evanghelice. Întâlnim astfel informaţii despre religiile păgâne ale vremii şi chiar detalii interesante despre sicofanţii vremii, despre bandele de tâlhari şi piraţi[34] ş.a.m.d. Se poate identifica în *Omiliile* Sfântului Vasile idealul constituirii unei *civitas Dei*, care să cuprindă toate făpturile raţionale: „Aşadar, fluviul acesta veseleşte toată cetatea lui Dumnezeu, adică Biserica celor care au cetăţenia în ceruri. Sau [poate că] trebuie să înţelegem cetatea care se veseleşte de revărsarea Sfântului Duh [ca închipuind] toată făptura spirituală, de la puterile cele mai presus de lume până la sufletele omeneşti"[35]. Biserica pământească va trebui să năzuiască la asemănarea cât mai deplină cu cea cerească: „Unii definesc cetatea o statornică adunare de oameni, care este cârmuită după lege. Această definiţie dată cetăţii se potriveşte şi cetăţii celei de sus, Ierusalimului ceresc. Şi acolo este o adunare a celor întâi-născuţi înscrişi în ceruri; [şi acolo adunarea] este statornică din pricină că vieţuirea sfinţilor este neschimbată şi condusă după legea cea cerească. Nu-i este dat niciunei firi omeneşti să ştie care este rânduiala acelei vieţuiri şi toată frumuseţea ei"[36]

[33] *Omilia la Psalmul XXXIII*, III.
[34] *Omilia la Psalmul LXI*, IV.
[35] *Omilia la Psalmul XLV*, IV.
[36] *Omilia la Psalmul XLV*, IV.

În frumoase rânduri cu accente lirice, arhiepiscopul Cezareei Capadociei atrage atenția auditorilor săi că toate îndeletnicirile omenești sunt trecătoare și că fiecare creștin nu trebuie să ignore faptul că adevărata lui cetate se găsește în ceruri: „«Cale» se numește viața noastră din pricina grabei spre sfârșit a fiecăruia dintre noi, cei care ne-am născut. După cum cei care dorm în corăbii sunt duși de la sine în porturi de către vânt, deși nu simt aceasta, ci drumul corăbiei îi grăbește spre sfârșitul călătoriei, tot așa și noi, scurgându-se timpul vieții noastre ca printr-o mișcare continuă și neîncetată, ne grăbim spre sfârșitul propriu al fiecăruia dintre noi pe drumul neștiut al vieții. Bunăoară: tu dormi și timpul te târăște cu el; te-ai trezit și nici nu-ți dai seama câtă vreme a trecut; și totuși viața ni se scurge, deși lucrul acesta scapă simțului nostru. Toți oamenii alergăm pe un drum anume, zorindu-ne fiecare spre sfârșitul propriu. De aceea toți suntem pe cale. Și abia de-ți dai seama că te găsești pe cale. Ești călător în viața aceasta. Toate trec, toate rămân în urma ta! Ai văzut pe cale plantă, sau iarbă, sau apă, sau ceva din cele ce sunt vrednice de privit: te-ai desfătat puțin, apoi ai trecut mai departe. Ai întâlnit iarăși stânci, și văgăuni, și prăpăstii, și pietre, și copaci, sau chiar fiare sălbatice, și târâtoare, și mărăcini, și altele din cele ce te supără: te-ai supărat puțin, apoi le-ai părăsit. Așa e viața! Nici cele vesele nu rămân pururea, nici pe cele triste nu le avem mereu. Calea nu este a ta, și nici cele de față nu sunt ale tale. Cu cei care călătoresc se întâmplă așa: n-a apucat bine cel dintâi să-și miște pasul, și îndată cel de după el i-a și luat locul, iar după acela cel care-l urmează”[37].

Utilizând o terminologie specifică discursului juridic al epocii, Sfântul Vasile dă o interesantă definiție a Bisericii: „Poate că psalmistul vorbește aici despre Biserică; o numește «*cetate*», pentru că este o adunare cârmuită potrivit legii; o numește «*întărită*», pentru că este înconjurată de fortificații datorită credinței. De aceea, unul dintre traducătorii *Psaltirii* a tradus foarte limpede, zicând: «*În cetate înconjurată de ziduri*». «Cine, dar, îmi va da mie, vrea să spună

[37] *Omilia la Psalmul I*, IV.

profetul, să văd această măreață priveliște? Dumnezeu locuind între oameni?» Aceasta este ceea ce s-a spus de către Domnul: «*Mulți profeți și drepți au dorit să vadă ceea ce vedeți, și n-au văzut*»[38]"[39].

Biserica este o comunitate întemeiată pe iubire sinceră și întrajutorare cu discernământ: „«*Celui ce-ți cere dă-i și de la cel ce voiește să se împrumute de la tine nu întoarce fața.*»[40] Cuvântul ne îndeamnă la acțiune comunitară, la dragoste mutuală, la ceea ce este propriu firii noastre. Căci omul este ființă obștească și socială. Iar în viețuirea noastră obștească și în legăturile pe care le avem unii cu alții, este de neapărată nevoie să dăruim cu generozitate pentru ajutorarea celui în nevoie. «*Celui ce-ți cere dă-i.*» Dumnezeu vrea ca tu, în simplitatea inimii tale, să fii darnic cu cei care-ți cer, dar totuși, cu rațiunea, să deosebești nevoia fiecăruia din cei care îți cer"[41]. În *Omilia la Psalmul XXIX*, I, aseamănă Biserica cu un mare instrument muzical menit înălțării de imnuri lui Dumnezeu: „Iar prin inaugurarea Bisericii trebuie să înțelegem reînnoirea minții, care se face prin Sfântul Duh, în fiecare din cei care alcătuiesc trupul Bisericii lui Hristos. Există însă și o armonie dumnezeiască și muzicală, nu aceea care cuprinde unele cuvinte ce înveselesc auzul, ci aceea care potolește și îmblânzește duhurile cele rele, care supără sufletele cele ușor de ispitit".

Spre deosebire de *Omiliile la Hexaimeron*, în *Omiliile la Psalmi* Sfântul Vasile acordă un loc semnificativ interpretării istorice și filologice. Astfel, analizează cu multă scrupulozitate titlurile psalmilor din versiunea *Septuagintei*, versiune care este textul de la care își începe demersul hermeneutic[42]. Uneori caută să identifice evenimentul istoric concret la care face referire un psalm, compară variante de traducere[43] și formulează pertinente observații asupra gramaticii și stilului. Discută și pe marginea genului poetic și

[38] *Mt.* 13, 17.
[39] *Omilia la Psalmul LIX*, IV.
[40] *Mt.* 5, 42.
[41] *Omilia I la Psalmul XIV*, VI.
[42] Astfel se explică unele diferențe între citatele biblice ale Sfântului Vasile și versiunea actuală a Bibliei ortodoxe, care urmează uneori textul masoretic.
[43] *Omilia la Psalmul XXVIII*, I.

muzical al psalmilor. Nu neglijează nici metoda alegorică, neezitând să decanteze astfel profunde învățăminte morale pentru auditoriul său.

Teologul capadocian dovedește și un remarcabil spirit critic, observând că uneori există neconcordanțe între titlurile unor psalmi și evenimentele istorice la care fac trimitere[44]. Alteori inițiază instructive analize lexicale, observând că multe aparente confuzii se pot explica prin faptul că Abimelec și Faraon nu sunt doar nume proprii, ci și substantive comune, titluri date conducătorilor de stat[45]. Adeseori Sfântul Vasile utilizează argumente științifice în tâlcuirea unor psalmi. Așa cum am putut constata și în cazul *Omiliilor la Hexaimeron*, Sfântul Vasile dovedește o excelentă cunoaștere a științelor vremii, cunoaștere valorificată constant în cadrul *Omiliilor la Psalmi*, unde întâlnim docte referințe la aspecte ținând de fizică, de biologie, drept, economie, muzică, matematică, arhitectură, medicină etc.[46].

Deși acordă un loc însemnat cercetării filologice, dimensiunea principală a *Omiliilor la Psalmi* este cea duhovnicească. Psalmii sunt călăuză și sprijin propriu-zis în viața morală a credinciosului, scopul principal al *Psaltirii* fiind dobândirea și păstrarea virtuții. Astfel, fiecare om posedă un simț înnăscut al discernământului moral, numit metaforic „balanță, cântar", discernământ care însă poate fi alterat[47] sau anulat din cauza păcatului: „Fiecare dintre noi are în interiorul lui un cântar, făcut de Cel Care ne-a creat, cu care putem deosebi natura lucrurilor: «*Am așezat înaintea feței tale viața și moartea, binele și răul*»[48], două firi potrivnice una alteia; pune-le în talerele

---

[44] Cf. *Omilia la Psalmul VII*, I, și *Omilia la Psalmul LIX*, I.

[45] Cf. *Omilia la Psalmul XXXIII*, I.

[46] V., pe larg, Gheorghe A. NICOLAE, „Aspecte din natură și viață în «Comentariul la Psalmi» al Sfântului Vasile cel Mare", în *Studii Teologice*, nr. 5-6/1965, pp. 322-333. V și Pr. Constantin Cornițescu, „Sfântul Vasile cel Mare, interpret al Sfintei Scripturi", în *Ortodoxia*, nr. 2/1980, pp. 308-320.

[47] „Dumnezeu, spune [profetul], este puternic în judecată, dar Același este și milostiv. Așadar, nu nădăjduiți spre nedreptate, nici nu vă alipiți de bogăție, nici nu alegeți deșertăciunea, nici să aveți schimonosit discernământul sufletului." (*Omilia la Psalmul LXI*, IV).

[48] *Deut*. 30, 15.

balanței tale de judecată, cântărește-le exact, ca să vezi ce-ți este mai de folos: să alegi sau plăcerea cea trecătoare și prin ea să primești moartea veșnică, sau să alegi osteneala pentru virtute însoțită de rele pătimiri, ca virtutea să-ți fie mijlocitoarea veșnicei desfătări! Oamenii sunt «mincinoși» pentru că au schimonosit discernământul sufletului. Pe aceștia îi deplânge profetul, zicând: «*Vai de cei ce numesc întunericul lumină și lumina întuneric, de cei ce spun că amarul este dulce și dulcele amar*»[49]"[50]. În continuare, teologul capadocian își adâncește ideea, afirmând că această „balanță" lăuntrică este, de fapt, o metaforă pentru liberul arbitru al omului: „Nu poți spune în ziua judecății: «N-am cunoscut binele!» Ți-l pun înainte propriile tale cântare, care-ți oferă o temeinică deosebire a binelui și a răului. Greutatea trupului o cunoaștem din înclinarea [acului ce arată greutatea], iar pe cele pe care trebuie să le alegem în viață le deosebim prin libertatea de voință a sufletului nostru. Pe aceasta a numit-o profetul cântar, pentru că poate să se încline deopotrivă și într-o parte și în alta"[51].

Viziunea morală a Sfântului Vasile este una foarte realistă și aplicată. Așa cum afirma în *Omilia a IX-a la Hexaimeron*, 4, păcatul este o boală a sufletului, iar virtutea, sănătatea lui. Sufletul omenesc este sfâșiat între aceste două opțiuni care i se deschid mereu în fața ochilor, calea vieții și a morții. Pornind de la un verset al psalmului întâi, Sfântul Vasile dezvoltă vechea doctrină a celor două căi[52]. Omul poate depăși această sciziune existențială numai prin harul dumnezeiesc, singurul în măsură să ofere autentica liniște și armonie lăuntrică: „Sunt două căi, potrivnice una alteia: una largă și încăpătoare, cealaltă strâmtă și îngustă. Două sunt și călăuzele și fiecare caută să atragă spre ea. Calea cea netedă și de coborâș are o călăuză vicleană, un demon rău, care prin plăcere îi atrage spre pierzanie pe cei care îl urmează. Cea anevoioasă și cu urcuș are

---

[49] *Is.* 5, 20.
[50] *Omilia la Psalmul LXI*, IV.
[51] *Omilia la Psalmul LXI*, IV.
[52] Prezentă în literatura ebraică intertestamentară. În creștinism pătrunde prin intermediul *Didahiei celor doisprezece apostoli* și a *Epistolei lui Barnaba*.

călăuză un înger bun, care prin ostenelile virtuţii îi duce pe cei care îl urmează spre un sfârşit fericit. Câtă vreme fiecare dintre noi este prunc, urmăreşte ce este plăcut în viaţa de acum şi nu se îngrijeşte de viitor; când însă ajunge bărbat, după maturizarea gândurilor, vede că viaţa îi este împărţită între virtute şi viciu şi, privirea sufletului fiind îndreptată spre fiecare dintre ele, are putinţa să judece în paralel însuşirile fiecăreia dintre ele. Şi vede că viaţa păcătoşilor este plină de desfătările acestui veac, pe când viaţa drepţilor arată numai bunătăţile veacului ce va să fie. Şi pe cât de bune sunt cele viitoare, pe care le făgăduieşte calea celor ce au să se mântuiască, pe atât de obositoare sunt cele pe care le oferă vremurile de acum. Iar cel care duce o viaţă plăcută şi desfrânată nu se gândeşte la desfătarea ce va fi pe urmă, ci se gândeşte numai la desfătarea de acum. Aşadar, orice suflet este confuz şi chinuit de gânduri: când se gândeşte la cele veşnice, alegând virtutea, când priveşte la cele prezente, preferând plăcerea"[53].

Sunt abordate şi alte probleme ale moralei creştine, ca îndatoririle către aproapele, familia creştină[54], pacea[55] şi armonia socială, chiar unele controversate, precum ar fi *pronia dumnezeiască*, a cărei lucrare este mai presus de înţelegere, şi *teodiceea*. În faţa acestor probleme, creştinul trebuie să aibă o atitudine smerită, încredinţându-se voii şi iubirii atotînţelepte ale lui Dumnezeu: „Pentru că păcatul faţă de Dumnezeu se numeşte lipsă de evlavie, să nu se întâmple să ne îndoim vreodată de Dumnezeu din pricina necredinţei! Ai umblat în sfatul celor lipsiţi de evlavie dacă vei fi spus în

---

[53] *Omilia la Psalmul I*, V.

[54] Este afirmată deplina egalitate a bărbatului şi a femeii în faţa Legii divine: „Virtutea este una, atât pentru bărbat, cât şi pentru femeie; pentru că aşa cum crearea amândurora s-a bucurat de aceeaşi cinstire, tot aşa şi răsplata este aceeaşi pentru amândoi" (*Omilia la Psalmul I*, III).

[55] Fără îndoială, Sfântul Vasile vorbeşte pe larg despre binefacerile păcii lăuntrice: „Sus este pacea cea adevărată! Şi aceasta pentru că, atâta vreme cât suntem uniţi cu trupul, suntem legaţi de multe lucruri care ne tulbură. Caută, dar, pacea, care este dezlegarea de frământările din această lume! Agoniseşte-ţi o minte liniştită, o stare sufletească neînvălurată şi netulburată, care să nu fie clătinată nici de patimi, nici de dogmele cele mincinoase" (*Omilia la Psalmul XXXIII*, IX).

inima ta: «Există, oare, un Dumnezeu Care le cârmuiește pe toate? Există, oare, un Dumnezeu în cer Care chivernisește pe cele ce sunt ale fiecăruia? Există, oare, judecată? Există, oare, răsplătire a fiecăruia după faptele lui? De ce drepții sunt săraci, iar păcătoșii bogați? De ce drepții sunt chinuiți de boli, iar păcătoșii sănătoși? De ce drepții sunt lipsiți de slavă, iar păcătoșii încărcați de slavă? Nu cumva, oare, lumea se mișcă de la sine și niște întâmplări iraționale rânduiesc în mod neregulat viața fiecăruia?» Dacă ai gândit așa, ai umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie. Fericit este, dar, acela care nu s-a îndoit de Dumnezeu, acela care n-a fost mic la suflet față de întâmplările din viață, ci așteaptă cele ce au să fie; fericit este acela care n-a avut gând necredincios despre Cel Care ne-a zidit"[56].

Sfântul Vasile este conștient de importanța excepțională a psalmilor pentru viața creștină. *Psaltirea* constituie un document de primă importanță al experienței religioase în care se poate regăsi fiecare creștin autentic. Tragismul invocațiilor psalmistului, fermitatea, îndrăzneala și umilința rugăciunilor sale se suprapun peste cele ale creștinului care înfruntă vicisitudinile războiului nevăzut cu sine, cu oamenii și cu diavolii. Marele teolog capadocian identifică și scoate în relief dimensiunea mistică a psalmilor, care se adresează tuturor creștinilor, nu doar celor aflați la începutul vieții spirituale, ci și celor desăvârșiți[57].

Omiliile exegetice la psalmi rămân un punct de referință pentru exegeza patristică a *Psaltirii* și un model pentru viitoarele tâlcuiri ortodoxe ale psalmilor. Pentru Sf. Vasile cel Mare, ca și pentru ceilalți mari exegeți creștini, psalmul este în primul rând o rugăciune, și prima treaptă a exegezei o constituie rugăciunea – dialog cu Dumnezeu, care mijlocește prezența în om a Aceluiași Duh Sfânt Care l-a inspirat pe aghiograful *Psaltirii*. Cronică a războiului nevăzut cu duhurile răutății, adevărații vrăjmași ai mântuirii veșnice a omului, *Psaltirea* este un dascăl al virtuții, un sprijin neîntrecut în

[56] *Omilia la Psalmul I*, IV.
[57] Astfel, Sfântul Vasile numește Psalmul XLIV psalmul celor desăvârșiți.

nevoința duhovnicească, mângâiere în întristări și o vistierie a înțelepciunii dumnezeiești: „Ce nu ai putea învăța din psalmi? Oare nu măreția curajului? Nu exactitatea dreptății? Nu distincția cumpătării? Nu desăvârșirea înțelepciunii? Nu chipul pocăinței? Nu măsura răbdării? Oare ce ai putea spune despre cele bune? Aici există învățătura desăvârșită despre Dumnezeu, prevestirea despre venirea în trup a lui Hristos, amenințarea cu judecata, nădejdea învierii, frica de pedeapsă, făgăduințele slavei, descoperirile tainelor; toate au fost depozitate, ca într-o mare și obștească vistierie, în *Cartea Psalmilor*"[58].

Fără îndoială, pentru înțelegerea adecvată a evenimentelor și a intențiilor autorilor psalmilor, Sfântul Vasile recurge și la instrumentele științelor omenești: istoria biblică, geografia, filologia, la elemente de cultură și civilizație ebraică, dar nu face din acestea un scop în sine și nu pierde din vedere vreodată că țelul final al acestei neasemuite poezii religioase este desăvârșirea morală și spirituală a credincioșilor. Dacă anticii căutau cu multă ardoare binele, frumosul, adevărul și fericirea, Sfântul Vasile ne încredințează că *Psaltirea* ne oferă calea către acestea, către viața autentică, nepieritoare, viața în Hristos. Primele cuvinte ale *Cărții Psalmilor* fac aluzie la această veche aspirație a omului și, totodată, ne oferă și calea regală către fericire – virtutea și comuniunea cu Dumnezeu: „*Fericit bărbatul* ... Așadar, există, pe bună dreptate și în primul rând, suprema fericire, binele adevărat. Iar acesta este Dumnezeu. De aceea și Pavel, voind să amintească de Hristos, zice: «*Potrivit arătării fericitului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*»[59]. Căci fericit cu adevărat este Cel Care prin Sine este bun, spre Care privesc toate, pe Care Îl doresc toate, Cel Ce are vrednicia de Stăpân și este firea cea neschimbată, viața cea netulburată, viețuirea cea lipsită de întristare, în care nu este prefacere și pe care nu

---

[58] *Omilia la Psalmul I*, II.
[59] *Tit* 2, 13.

o atinge transformarea, izvorul cel curgător, harul cel îmbelşugat, comoara cea neîmpuţinată. Oamenii însă, neînvăţaţi şi iubitori de cele lumeşti, necunoscând natura binelui însuşi, fericesc adeseori pe cele care nu valorează nimic: bogăţia, sănătatea, strălucirea vieţii; dar niciuna dintre acestea nu este bună prin natura sa, nu numai pentru că acestea înclină uşor spre cele potrivnice, ci şi pentru că nici nu pot să-i facă buni pe cei care le au. Cine-i drept pentru că are bani? Cine-i cumpătat pentru că e sănătos? Dimpotrivă, adeseori trec în slujba păcatului cei care se folosesc rău de fiecare dintre acestea. Fericit este, dar, cel care a dobândit cele ce sunt vrednice de luat în seamă, cel care participă la bunurile care nu se pierd"[60].

Ierom. Policarp Pîrvuloiu

[60] *Omilia la Psalmul I*, III.

Sfântul Vasile cel Mare

OMILIA LA PSALMUL I[1*]

I

„Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare"[2] și a fost scrisă de Duhul pentru toți oamenii, ca fiecare să ia din ea, ca dintr-un spital obștesc al sufletelor[3], tămăduirea pentru propria boală. Căci spune Scriptura: *„Tămăduirea va pune capăt marilor păcate"*[4]. Desigur, Profeții ne învață unele lucruri, Cărțile istorice și Legea altele, iar *Proverbele* alte lucruri. *Cartea Psalmilor* însă a cuprins în sine ceea ce este folositor din toate: profețește cele viitoare, ne aduce aminte de faptele istorice, dă legi pentru viață, ne învață cele care trebuie făcute. Astfel încât, ca să spun pe scurt, *Cartea Psalmilor* este o vistierie obștească de învățături bune, descoperind fiecăruia, după sârguința lui, ceea ce i se potrivește. Căci tămăduiește rănile vechi ale sufletelor și aduce grabnică însănătoșire celui de curând rănit; îngrijește pe cel ce a fost lovit de boală și păstrează sănătos pe cel care nu este atins de ea; într-un cuvânt, îndepărtează cu totul, pe cât e cu putință, patimile care iau în stăpânire în felurite chipuri viața oamenilor, și face aceasta cu potrivită călăuzire și cu dulceață, sădind în suflet gând plin de înțelepciune.

---

[1] Unele manuscrise au ca titlu: *Despre începutul primului psalm.* Traducerea *Omiliilor la Psalmi* este realizată după ediția J.P. Migne, *Patrologia Graeca,* vol. 29b, col. 209-495, și vol. 30, col. 71-117 (n. rev.). Notele reali-zate de revizuitor (Adrian Muraru) vor fi însoțite de aici înainte de precizarea: (n. rev.). Notele realizate de Policarp Pîrvuloiu au mențiunea: (n. P.P.). Celelalte note aparțin lui Dumitru Fecioru.

[*] Menționăm că traducerea *Omiliilor la Psalmii I-XXXII* a fost revizuită de Adrian Muraru, iar traducerea *Omiliilor la Psalmii XXXIII-CXIV* a fost revizuită de Policarp Pîrvuloiu.

[2] 2 *Tim.* 3, 16.

[3] Sintagma „spital al sufletelor", corelată bisericii, poate fi găsită și la Sf. Ioan Damaschin (*Orationes de imaginibus,* 1, 47), pasajul basilian de față fiind selectat și în *Sacra Parallela,* 9, 3. (n. rev.)

[4] *Eccl.* 10, 4.

Căci Duhul Cel Sfânt a văzut că neamul omenesc este greu de călăuzit spre virtute și că noi, din pricina înclinării către plăcere, disprețuim cu totul viețuirea cea dreaptă. Prin urmare, ce a făcut? A unit dogmele cu desfătarea cântării, ca, o dată cu dulceața și blândețea melodiei, să primim pe nesimțite și folosul cuvintelor de învățătură. Face la fel ca medicii cei înțelepți: aceștia, adeseori, ung de jur împrejur cu miere paharul din care dau leacuri mai amare[5] bolnavilor fără poftă de mâncare. Așadar, aceste melodii armonioase ale psalmilor s-au alcătuit pentru aceia care sunt copii ca vârstă sau pentru cei care sunt cu totul tineri ca purtare, pentru ca să li se pară că intonează melodii, dar de fapt să-și instruiască sufletele. Căci n-a plecat de la biserică cineva din cei mulți și trândavi păstrând cu ușurință în minte vreo poruncă apostolică sau profetică, însă aceștia cântă acasă și mai fredonează și prin piață cuvintele psalmilor. Iar dacă unul dintre cei care s-au sălbăticit cumplit din pricina mâniei începe să murmure psalmul, atunci, datorită melodiei, pleacă de îndată [din biserică] cu sălbăticia sufletului potolită.

II

Psalmul este liniște a sufletelor, preot al păcii; potolește tulburarea și vâlvătaia gândurilor, înmoaie mânia sufletului și îl înfrânează pe cel desfrânat. Psalmul leagă prietenii, îi unește pe cei dezbinați, îi împacă pe cei învrăjbiți. Prin urmare, cine se mai poate socoti vrăjmaș al celui împreună cu care a înălțat același glas către Dumnezeu? Cântatul psalmilor aduce, așadar, cel mai mare bun: dragostea. Cântatul împreună este ca o cunună care conduce la unire, armonizând poporul în simfonia unui singur cor. Psalmul îi pune pe fugă pe demoni și îi aduce pe îngeri într-ajutor; este armă pentru frica de noapte, odihnă pentru ostenelile zilei; este ocrotire a

[5] Comparație foarte populară în Antichitate. Dintre autorii creștini, ea mai este folosită de Teodoret al Cirului (*Haereticarum fabularum compendium*, în *Prolog*; *Graecarum affectionum curatio*, 2, 32). Aceeași comparație este preluată de Mihail Psellos, într-un text propedeutic la Psalmi (*Poemata*, 53), într-un context similar celui basilian. (n. rev.)

pruncilor, podoabă celor în floarea vârstei, mângâiere bătrânilor, giuvaer foarte potrivit femeilor. Populează pustiurile, liniștește piețele; este abecedar pentru începători, propășire pentru cei ce înaintează, statornicie pentru cei desăvârșiți. Este glas al Bisericii. El dă strălucire sărbătorilor. Zămislește întristarea cea după Dumnezeu, pentru că psalmul scoate lacrimi și din inima împietrită; psalmul este lucrarea îngerilor, viețuire cerească, parfum duhovnicesc. Ce descoperire înțeleaptă a Învățătorului, Care a rânduit în chip iscusit ca odată cu cântarea să învățăm și cele ce ne folosesc! De aceea se și întipăresc mai bine în suflete învățăturile. Căci învățătura dată cu sila nu dăinuie de obicei, însă învățătura primită cu plăcere și cu bucurie se întipărește mai trainic în sufletele noastre. Ce nu ai putea învăța din psalmi? Oare nu măreția curajului? Nu exactitatea dreptății? Nu distincția cumpătării? Nu desăvârșirea înțelepciunii? Nu chipul pocăinței? Nu măsura răbdării? Oare ce ai putea spune despre cele bune? Aici există învățătura desăvârșită despre Dumnezeu, prorocia despre venirea în trup a lui Hristos, amenințarea cu Judecata, nădejdea învierii, frica de pedeapsă, făgăduințele slavei, descoperirile tainelor; toate au fost depozitate, ca într-o mare și obștească vistierie, în *Cartea Psalmilor*, pe care profetul a armonizat-o cu instrumentul muzical numit „psaltire", deși existau multe instrumente muzicale. După părerea mea, profetul, inspirat de Duhul, a arătat în psaltire harul care răsună de sus, deoarece, dintre toate instrumentele muzicale, numai psaltirea își are cauza sunetelor în părțile de sus. Căci la chitară și la liră arama răsună de sub plectru, în vreme ce psaltirea are locul de origine al ritmurilor armonioase în partea de sus, pentru ca și noi să căutăm a cugeta la cele de sus și să nu ne pogorâm la patimile trupului din pricina dulceții melodiei. Socotesc însă că vorba profetului ne-a arătat, în chip adânc și înțelept, prin alcătuirea acestui instrument muzical, și aceea că oamenii care au sufletele bine constituite și armonioase au acces ușor la cele de sus. Să vedem acum și începutul psalmilor.

III

„Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie."[6]

Arhitecții, când ridică în înalturi clădiri mărețe, așază temeliile lor în raport cu înălțimea; și armatorii, când au de construit o corabie, care poate încărca zece mii de amfore[7], îi construiesc acesteia carena ținând cont de greutatea încărcăturilor. La fel și la crearea viețuitoarelor: de la natură se configurează întâi inima, care își potrivește structura luată de la natură în raport cu vietatea pe care o va alcătui; pentru că trupul se țese pe măsura propriilor elemente incipiente, alcătuirile deosebite ale viețuitoarelor definitivându-se în raport cu mărimea acestora[8]. Așadar, aceeași putere[9] pe care o are temelia pentru o casă, carena pentru o corabie și inima unei vietăți pentru trup, mi se pare că o are și această scurtă introducere pentru întreaga alcătuire a *Cărții Psalmilor*. Căci, în intenția de a da multe sfaturi pline de ardoare, pline de mii de sudori și osteneli, le va fi arătat mai dinainte luptătorilor pentru evlavie sfârșitul lor fericit, pentru ca, nădăjduind în bunătățile gătite lor, să îndure fără întristare durerile vieții. Tot așa și călătorilor care merg pe un drum anevoios și greu de umblat hanul potrivit și așteptat le ușurează osteneala; iar negustorilor dorința de a aduce mărfuri le dă îndrăz-

---

[6] *Ps.* 1, 1.

[7] Amforă – vas antic cu două toarte pentru păstrarea sau transportul lichidelor și grânelor, cu o capacitate de circa 20 litri.

[8] Analogia construcției casei și a facerii vietății, care pornește, fiecare, de la un principiu, este un bun comun al gândirii Antichității târzii. Vezi, spre exemplu, Alexandru din Afrodisias, *Commentarium in Aristotelis Metaphysica*, Δ, în legătură cu definirea principiului aristotelic. În același loc sunt alăturate, ca principii, temelia, carena și inima, ca în exemplul oferit aici de Sf. Vasile cel Mare. Pe de altă parte, Galenus ne informează că aristotelicii și stoicii considerau că primul organ format, în cazul oricărui viețuitor, este inima (*De foetus formatione*, IV). În registrul anatomic și fiziologic, medicul Meletius oferă o bună imagine despre conotațiile medicale ale identificării inimii cu principiul trupului (*De natura hominis*, 136). (n. rev.)

[9] Grecescul δύναμις, tradus în mod curent prin „putere", mai înseamnă și „semnificație, funcție". Chiar textul basilian înclină spre acest al doilea înțeles al termenului: nu este vorba despre vreo „putere" pe care ar deține-o temelia sau carena, ci despre semnificația acestora în raport cu întregul (casa ori corabia). (n. rev.)

neala de a călători pe mare; iar plugarilor nădejdea unei bune recolte le ascunde ostenelile. De aceea şi îndreptătorul obştesc al vieţii, marele învăţător, Duhul adevărului[10], a aşezat înainte, cu înţelepciune şi dibăcie, răsplăţile, pentru ca, ridicându-ne mai presus de ostenelile din faţa noastră, să ne grăbim cu mintea spre desfătarea veşnicelor bunătăţi.

„Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul celor lipsiţi de evlavie."

În primul rând, există, pe bună dreptate, suprema fericire, binele adevărat. Iar acesta este Dumnezeu. De aceea şi Pavel, voind să amintească de Hristos, zice: *„Potrivit arătării fericitului Dumnezeu şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos"*[11]. Căci fericit cu adevărat este Cel Care este bun prin Sine[12], spre Care privesc toate, pe Care Îl doresc toate, Cel Ce are vrednicia de Stăpân şi este firea cea neschimbată, viaţa cea netulburată, vieţuirea cea lipsită de întristare, în care nu este prefacere şi pe care nu o atinge transformarea, izvorul cel curgător, harul cel îmbelşugat, comoara care nu se împuţinează. Însă, oamenii neînvăţaţi şi iubitori de cele lumeşti, necunoscând natura binelui însuşi[13], fericesc adeseori lucrurile care nu valorează nimic: bogăţia, sănătatea, strălucirea vieţii[14]; dar niciuna dintre

---

[10] *In.* 14, 17.
[11] *Tit* 2, 13.
[12] „Prin sine bun" – în greacă: αὐτόκαλον. Termenul a fost folosit în neoplatonism (ocurenţe importante la Plotin, Porfir, Olimpiodor, Proclus), acolo unde el indică ideea de Bine, indicibilă. Este mai puţin utilizat de autorii creştini (apare la Eusebiu de Cezareea; Fotie al Constantinopolului îl foloseşte de două ori, însă doar în context „platonic", atunci când descrie „dogmele" Academiei). Interesantă este opţiunea Sf. Vasile cel Mare, care îl foloseşte doar aici, într-un singur loc în operele sale, într-un context popular, ca acela presupus de omilii. (n. rev.)
[13] În greacă: αὐτοῦ τοῦ καλοῦ; interesantă continuare a discuţiei despre αὐτόκαλον, care este astfel clarificat semantic. (n. rev.)
[14] Interesantă inflexiune a textului; în aceeaşi succesiune sunt amintite cele trei şi la Epictet, în *Disertationes*, 2, 9, 15, unde sunt clasate ca „indiferente": cele bune sunt virtuţile şi cele ce participă la virtuţi, cele rele sunt cele opuse lor, iar cele indiferente sunt „bogăţia, sănătatea, slava (δόξα)". Aristotelicienii, spre deosebire de stoici, le considerau pe cele trei ca fiind bune (v. Alexandru din Afrodisias, *Commentaria in Aristotelis Topica*, 229). Sf. Vasile cel Mare pare a le privi în registru neutru şi răspunde polemic unor clasificări aristotelice evidente, spre exemplu, la comentatorul tocmai amintit (v. continuarea textului). (n. rev.)

acestea nu este bun prin natura sa[15], nu numai pentru că acestea înclină ușor spre cele potrivnice, ci și pentru că nici nu pot să-i facă buni pe cei care le posedă. Cine-i drept pentru că are bani? Cine-i cumpătat pentru că e sănătos? Dimpotrivă, adeseori încep să slujească păcatului cei care se folosesc rău de fiecare dintre acestea. Fericit este, dar, cel care a dobândit lucrurile vrednice de luat în seamă, cel care participă la bunurile care nu se pierd.

Cum îl vom cunoaște însă pe acesta?

Este cel *„care n-a umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie"*!

Dar, înainte de a spune ce înseamnă *„a nu fi umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie"*, vreau să vă lămuresc la ce se referă textul acesta. Căci cineva m-ar putea întreba:

— Pentru ce profetul face o alegere și fericește numai pe bărbat? Nu le exclude oare pe femei de la fericire? Câtuși de puțin! Virtutea este una, atât pentru bărbat, cât și pentru femeie; pentru că așa cum crearea amândurora s-a bucurat de aceeași cinstire, tot așa și răsplata este aceeași pentru amândoi. Ascultă ce spune *Cartea Facerii*! *„L-a făcut Dumnezeu pe om; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el; bărbat și femeie i-a făcut pe ei."*[16] Cei care au aceeași natură au și aceleași lucrări, iar cei care săvârșesc aceeași faptă primesc aceeași răsplată.

— Dar atunci pentru ce, amintindu-l pe bărbat, a trecut-o sub tăcere pe femeie?

— Pentru că, de vreme ce există o singură natură, a socotit că este de ajuns să arate întreaga natură prin partea care este mai de frunte.

Așadar, *„fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie"*.

Observă cât de precise sunt cuvintele[17]! Fiecare cuvânt este plin de învățături. N-a spus: „Care nu umblă în sfatul celor lipsiți de evlavie", ci: *„Care n-a umblat"*. Că nu este vrednic de a se numi

---

[15] În greacă: ἀγαθόν τε ἑαυτοῦ φύσει. O a doua clarificare dată termenului αὐτόκαλον, altfel destul de rar în scrierile creștine. (n. rev.)

[16] *Fac.* 1, 27.

[17] Insistența pe „acribia" Scripturii nu ține doar de modul atent, filologic, în care era citită aceasta de către comentatorii creștini, ci și de reproșurile frecvente făcute Scripturii revelate, care ar înfățișa un text neîngrijit, scris într-o limbă coruptă, ce abundă în erori de tot felul, după canonul estetic al literaturii grecești. (n. rev.)

fericit cel aflat încă în viață, pentru că îi este necunoscut sfârșitul[18]; dar cel care a împlinit ceea ce era dator să facă, cel care și-a încheiat viața cu un sfârșit care nu poate fi pus la îndoială, acela negreșit poate fi numit fericit. Dar atunci pentru ce spune că sunt fericiți cei *„care umblă în legea Domnului"*[19]? Căci aceste cuvinte afirmă că sunt fericiți nu cei care au umblat, ci cei care încă umblă. Pentru că aceia care săvârșesc binele au lauda în însăși fapta pe care au săvârșit-o, în vreme ce aceia care se feresc de rău nu mai sunt de lăudat dacă înclină o dată sau de două ori spre păcat, ci dacă vor putea să evite pentru totdeauna săvârșirea răului.

În șirul cuvintelor noastre însă, ne-a venit în minte și o altă nedumerire:

Pentru ce nu-l fericește pe cel care cultivă virtutea, ci pe cel care nu a săvârșit păcatul? Căci așa va fi numit fericit și calul, și boul, și piatra. Dar ce [obiect] neînsuflețit a stat pe calea păcătoșilor, sau ce necuvântător a șezut pe scaunul ciumaților[20]?

Așteaptă puțin și vei afla răspunsul! Căci adaugă: *„Ci în legea Domnului este voia lui"*[21]. Iar cugetarea legii dumnezeiești o poate împlini numai cineva înzestrat cu gândire. Noi însă mai spunem că începutul dobândirii virtuților este îndepărtarea de cele rele. Căci spune: *„Ferește-te de rău și*[22] *fă binele!"*[23]

---

[18] În Antichitatea greacă un om nu era considerat fericit decât dacă a avut o moarte remarcabilă, de preferat una glorioasă. Creștinismul va privi însă semnificația morții *sub specie aeternitatis*: „Că nu vă va fi de folos tot timpul credinței voastre, dacă nu veți fi desăvârșiți în timpul cel din urmă" (*Didahia*, 16, 2, traducere de Dumitru Fecioru, în *Scrierile Părinților Apostolici*, PSB 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 32). (n. P.P.)

[19] *Ps.* 118, 19.

[20] *Ps.* 1, 1.

[21] *Ps.* 1, 2.

[22] În limba greacă prepoziția καὶ are, în principal, înțelesul de „și", având funcție coordonatoare, însă în Scripturi ea poate lega, după model ebraic, o propoziție principală de una secundară. Așadar, sensul enunțului ar fi: „Ferește-te de rău *ca să* faci binele!" Ceea ce ar însemna că este necesară, pentru săvârșirea binelui, prealabila îndepărtare de rău. (n. rev.)

[23] *Ps.* 36, 27.

IV

Conducându-ne, cu înțelepciune și iscusință, spre virtute, Scriptura a făcut din îndepărtarea de răutate începutul faptelor bune. Dacă ți le-ar fi așezat înainte de îndată pe cele desăvârșite, ai fi pregetat să le faci; dar așa te obișnuiește mai întâi cu cele mai ușoare, ca să îndrăznești mai pe urmă spre cele mai grele. Aș spune că practicarea evlaviei se aseamănă cu o scară, cu scara aceea pe care a văzut-o odinioară fericitul Iacov; unul din capete era jos, pe pământ, iar celălalt capăt urca mai presus de cer[24]. Deci, aceia care se îndreaptă către viața cea virtuoasă trebuie să meargă pe urmele virtuții începând cu primele trepte, și de la ele să pășească mereu mai sus, până ce ajung, printr-un urcuș săvârșit încetul cu încetul, până la înălțimea pe care o poate atinge firea omenească. După cum prima treaptă a unei scări înseamnă îndepărtarea de pământ, tot așa se petrece și cu viețuirea cea după Dumnezeu: început al urcușului este îndepărtarea de rău[25]. Pe scurt, abținerea de la o faptă oarecare este mai ușor de îndeplinit; de pildă: *„Să nu ucizi"*[26], *„Să nu săvârșești adulter"*[27], *„Să nu furi"*[28]; fiecare din acestea are nevoie de abținere și de nemișcare, în vreme ce: *„Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți"*[29], *„Vinde-ți averile tale și dă-le săracilor"*[30], *„Dacă te va sili cineva să mergi cu el o milă*[31]*, mergi cu el două"*[32] sunt lucrări potrivite unor atleți și au trebuință de un suflet încă tânăr. Minunează-te, dar, de înțelepciunea celui care ne duce la desăvârșire prin porunci mai ușoare și mai lesne de îndeplinit!

---

[24] *Fac.* 28, 12.
[25] Acest pasaj, ce cuprinde o comparație, a fost reluat de către Sf. Ioan Damaschin în *Sacra parallela*, 40, 10, în *PG 96*, 177. (n. rev.)
[26] *Ieș.* 20, 13.
[27] *Ieș.* 20, 14.
[28] *Ieș.* 20, 15.
[29] *Mt.* 19, 19.
[30] *Mt.* 19, 21.
[31] Milă, 8 stadii; la greci, o stadie măsura 600 pași, a căror lungime varia între 147 și 192 metri; deci, o milă avea între 1176 și 1536 metri.
[32] *Mt.* 5, 41.

Ne-a propus, așadar, trei lucruri care merită să fie păzite: să nu fi umblat în sfatul[33] celor lipsiți de evlavie, să nu fi stat pe calea păcătoșilor și să nu fi șezut pe scaunele ciumaților[34]. A dat această ordine spuselor lui urmând firea lucrurilor. Căci mai întâi chibzuim, apoi reținem cele ce rezultă din cele chibzuite și în sfârșit rămânem la cele pe care le-am chibzuit. Așadar, înainte de toate, vrednică de fericire este curăția gândirii noastre, deoarece chibzuiala pe care o facem în inima noastră este rădăcină a faptelor pe care le săvârșim cu trupul. Căci desfrânarea, care se aprinde mai întâi în sufletul celui iubitor de plăcere, lucrează stricăciunea prin trup. De aceea și Domnul spune că cele ce mișcă pe om spre faptă pornesc dinăuntrul omului[35].

Pentru că păcatul față de Dumnezeu se numește lipsă de evlavie, să nu se întâmple să ne îndoim vreodată de Dumnezeu din pricina necredinței! Ai umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie dacă vei fi spus în inima ta: „Există, oare, un Dumnezeu Care le cârmuiește pe toate? Există, oare, un Dumnezeu în cer Care chivernisește pe cele ce sunt ale fiecăruia? Există, oare, judecată? Există, oare, răsplătire a fiecăruia după faptele lui? De ce drepții sunt săraci, iar păcătoșii bogați? De ce drepții sunt chinuiți de boli, iar păcătoșii sănătoși? De ce drepții sunt lipsiți de slavă, iar păcătoșii încărcați de slavă? Nu cumva, oare, lumea se mișcă de la sine și niște întâmplări iraționale rânduiesc în mod neregulat viața fiecăruia?”[36] Dacă ai gândit așa, ai umblat în sfatul celor lipsiți de evlavie. Fericit este, dar, acela care nu s-a îndoit de Dumnezeu, acela care n-a fost mic la suflet față de întâmplările din viață și care așteaptă cele ce au să fie; fericit este acela care n-a avut vreun gând lipsit de credință despre Cel Care ne-a zidit.

---

[33] Termenul grecesc βουλή, care a fost echivalat prin „sfat”, semnifică în greacă și „deliberarea”. Așadar, rândurile ce urmează pot fi citite, urmând chiar sugestia Sf. Vasile cel Mare, și în registrul subiectiv al deliberării lăuntrice: omul nu trebuie să umble urmând modul de cugetare, deliberarea celor lipsiți de evlavie. (n. rev.)

[34] *Ps.* 1, 1.

[35] *Mt.* 18, 18.

[36] Este expusă aici concepția epicureică asupra universului și vieții umane. (n. P.P.)

Fericit este și *„acela care n-a stat pe calea păcătoșilor"*[37]. „Cale"[38] se numește viața noastră din pricina grabei spre sfârșit a fiecăruia dintre noi, cei care ne-am născut. După cum cei care dorm[39] în corăbii sunt duși de la sine în porturi de către vânt, deși nu simt aceasta, ci drumul corăbiei îi grăbește spre sfârșitul călătoriei, tot așa și noi, scurgându-se timpul vieții ca printr-o mișcare continuă și neîncetată, ne grăbim spre sfârșitul propriu pe drumul neștiut al vieții. Bunăoară: tu dormi și timpul te târăște cu el; te-ai trezit și nici nu-ți dai seama câtă vreme a trecut; și totuși viața ni se scurge, deși lucrul acesta scapă simțului nostru. Toți oamenii alergăm pe un drum anume, zorindu-ne fiecare spre sfârșitul propriu. De aceea toți suntem pe cale. Și abia de-ți dai seama că te găsești pe cale[40]. Ești călător în viața aceasta. Toate trec, toate rămân în urma ta! Ai văzut pe cale plantă, sau iarbă, sau apă, sau ceva din cele ce sunt vrednice de privit: te-ai desfătat puțin, apoi ai trecut mai departe. Ai întâlnit iarăși stânci, și văgăuni, și prăpăstii, și pietre, și copaci, sau chiar fiare sălbatice, și târâtoare, și mărăcini, și altele din cele ce te supără: te-ai supărat puțin, apoi le-ai părăsit. Așa e viața! Nici cele vesele nu rămân pururea, nici pe cele triste nu le avem mereu. Calea nu este a ta, și nici cele de față nu sunt ale tale. Cu cei care călătoresc se întâmplă așa: nici n-a început bine cel dintâi să-și miște pasul, și îndată cel de după el i-a și luat locul, iar după acela următorul.

---

37 *Ps.* 1, 1.

38 Concepția „căii" ca metaforă pentru modul de viață, pentru doctrină, are origine biblică (cf. *Fap.* 9, 2 unde religia creștină este desemnată drept „cale"). (n. P.P.)

39 În greacă: καθεύδοντες. Verbul grecesc semnifică „cei ce dorm", dar și „cei ce șed lenevind". Cea de-a doua semnificație pare a fi mai potrivită contextului: în nemișcare fiind, ei nu simt cum sunt mișcați de vânt. Peste câteva rânduri, Sf. Vasile cel Mare va folosi iarăși acest verb, de această dată cu o semnificație clară, obligatorie în context: va fi vorba despre cel ce „doarme". (n. rev.)

40 Pentru o perspectivă similară asupra timpului, v. Panagiotes Tzamalikos, *Origen*, VI. În fapt, consideră cercetătorul grec, Origen va furniza, pentru creștinism, prima definiție a timpului. Ea este aparent stoică (deoarece preia termenul cheie „extensie", διάστημα, însă își arată originalitatea prin utilizarea verbului συμπαρακτείνω: timpul este „extensie care însoțește" omul, lumea, lucrurile. Sf. Vasile cel Mare prezintă descripții și definiții ce se potrivesc definiției origeniene (v. definiția din *Împotriva lui Eunomie*, V: „Timpul este extensia care însoțește alcătuirea lumii"), iar Augustin a preluat perspectiva origeniană asupra timpului prin intermediul Sf. Vasile cel Mare. (n. rev.)

V

Ia aminte dacă și cele din viață nu sunt la fel! Astăzi tu lucrezi pământul, iar mâine altul, și după acela altul. Vezi ogoarele acestea și casele cele mărețe? Câte nume n-au schimbat de când există fiecare dintre ele? Se spunea că sunt ale cutăruia; au luat apoi numele altuia; au trecut la altul; iar acum se spune că sunt ale altuia[41]. Nu este, dar, viața noastră o cale pe care a mers altădată altul și pe care merg toți unul după altul?

„Fericit, dar, cel care n-a stat pe calea păcătoșilor!"

Dar ce înseamnă *„n-a stat"*?

Când noi oamenii suntem în vârsta cea dintâi, nu suntem nici vicioși, nici virtuoși – pentru că vârsta aceea nu e capabilă s-o aibă pe niciuna dintre ele. Când însă ni se maturizează rațiunea, atunci se întâmplă cele ce s-au scris: *„Dar când a venit porunca, păcatul a luat iarăși viață, iar eu am murit"*[42]. Din patimile cărnii răsar gânduri rele, care se nasc în sufletele noastre. Într-adevăr, după ce a venit porunca, cu alte cuvinte, recunoașterea celor bune, dacă porunca nu biruie gândul cel rău, ci îl îngăduie, atunci cugetul este subjugat de patimi; atunci a luat viață păcatul și a murit mintea, fiind ucisă de păcate. *„Fericit, dar, cel care nu zăbovește pe calea păcătoșilor"*, ci cu un gând mai bun pornește spre viețuirea cea evlavioasă.

Sunt două căi, potrivnice una alteia: una largă și încăpătoare, cealaltă strâmtă și îngustă. Două sunt și călăuzele și fiecare caută să atragă spre ea. Calea cea netedă și coborâtoare are o călăuză vicleană, un demon rău, care prin plăcere îi atrage spre pierzanie pe cei care îl urmează. Cea anevoioasă și suitoare are călăuză un înger bun, care prin ostenelile virtuții îi duce pe cei care îl urmează spre

---

[41] După ce a discutat despre timp ca „extensie ce se întinde împreună" cu noi, Sf. Vasile cel Mare discută despre loc; conjugarea celor două teme oferă ocazia unui discurs similar. (n. rev.)

[42] *Rom.* 7, 9-10.

un sfârșit fericit. Câtă vreme fiecare dintre noi este prunc, urmărește ce este plăcut în viața de acum și nu se îngrijește de viitor[43]; când însă ajunge bărbat, după maturizarea gândurilor, vede că viața îi este împărțită între virtute și viciu și, privirea sufletului[44] fiind îndreptată spre fiecare dintre ele, are putința să judece în paralel însușirile fiecăreia dintre ele. Și vede că viața păcătoșilor este plină de desfătările acestui veac, pe când viața drepților arată numai bunătățile veacului ce va să fie. Și pe cât de bune sunt cele viitoare, pe care le făgăduiește calea celor ce au să se mântuiască, pe atât de obositoare sunt cele pe care le oferă vremurile de acum. Iar cel care duce o viață plăcută și desfrânată nu se gândește la desfătarea ce va fi pe urmă, ci se gândește numai la desfătarea de acum. Așadar, orice suflet este confuz și chinuit de gânduri: când se gândește la cele veșnice, alegând virtutea, când privește la cele prezente, preferând plăcerea. Într-o parte vede propășirea trupului, în cealaltă înrobirea trupului; într-o parte beție, în cealaltă post; într-o parte râsete nestăpânite, în cealaltă lacrimi din belșug; într-o parte dansuri, în cealaltă rugăciune; flaute într-o parte, în cealaltă suspine; într-o parte desfrânare, în cealaltă feciorie. Pentru că tot ceea ce este cu adevărat bine trebuie cuprins cu gândul prin credință – căci stă departe de noi și ochiul nu l-a văzut, iar urechea nu l-a auzit[45] –, pe când dulceața păcatului este la îndemână, iar desfătarea șiroiește prin fiecare simț, fericit este cel care nu s-a îndreptat spre pierzanie din pricina momelilor plăcerii, ci, prin răbdare, culege nădejdea mântuirii, iar la alegerea uneia din cele două căi n-a pășit pe calea care duce la cele rele.

---

[43] Dacă mai înainte a discutat despre vârsta biologică, Sf. Vasile cel Mare vorbește acum despre vârsta psihologică, duhovnicească. (n. rev.)

[44] În greacă: ὄμμα τῆς ψυχῆς (lit. „ochiul sufletului"). Sintagma este folosită de mai multe ori de Sf. Vasile cel Mare. În fapt, ea este un motiv antic, prezent la Platon (*Sophistes*, 254a), la platonici (Plotin, *Enneade*, 6, 8, 19; Iulian Apostatul, *Hymnus in matrem deorum*, 4; Proclus, *In Timaeum*, passim), dar și la autori creștini (Clement Alexandrinul, *Paedagogus*, 2, 1, 1; Clement Romanul, *Epistola I către corinteni*, 19, 3; Origen, *Philocalia*; Sf. Grigorie de Nyssa, *Contra Eunomium*, 2, 1, 22; Sf. Grigorie Teologul, *Oratio IV*, 9; *Oratio XLIII*, 2). (n. rev.)

[45] *1 Cor.* 2, 9.

VI

„Și pe scaunul ciumaților[46] *n-a șezut."*[47] Este, oare, vorba de scaunele acestea pe care ne odihnim trupurile? Dar ce îndemn spre păcat dă lemnul, ca să mă depărtez ca de ceva vătămător de scaunul care a fost ocupat mai înainte de un păcătos? Sau trebuie să socotim că prin scaun se înțelege rămânerea hotărâtă și neclintită în judecata pe care o facem despre răutate? De acest lucru trebuie să ne ferim, pentru că rămânerea cu stăruință în păcate creează în sufletele noastre o stare pe care cu greu o înlăturăm. Patima învechită în suflet, gândul cel păcătos statornicit cu timpul, este greu să le vindeci, sau chiar nu le poți vindeca deloc; căci, așa cum se întâmplă de cele mai multe ori, obiceiul se preface în natură. Ar fi de dorit să nu ne atingem de rău; iar dacă răul ne ispitește încă o dată după experiența făcută, să fugim de păcat ca de o rană pe care ne-ar face-o o fiară veninoasă, așa cum a scris Solomon despre femeia stricată: *„Nu-ți întoarce privirea spre ea, ci fugi, nu zăbovi!"*[48] Cunosc pe unii care din tinerețe au alunecat spre patimile trupului și, din pricina obișnuinței cu răul, au rămas în păcate până la adânci bătrâneți. După cum porcii, care se tăvălesc în mocirlă, bătătoresc mereu pe ei noroiul, tot așa și aceștia se încarcă în fiecare zi de rușine din pricina plăcerii.

E o fericire, negreșit, să nu fi avut în mintea ta răul! Dar dacă prin viclenia vrăjmașului ai primit în suflet gânduri lipsite de evlavie, caută să nu rămâi în nelegiuire; iar dacă ți s-a întâmplat aceasta, caută să nu te statornicești în păcat. Deci, să nu șezi pe „scaunul ciumaților"!

---

[46] Așa cum rezultă din explicațiile date de Sf. Vasile cel Mare în această secțiune a omiliei, termenul consacrat în traducere, „ciumat", semnifică, în limba română contemporană, „cel contagiat", „cel atins de o boală transmisibilă". Termenul aparține lexicului medical și îl indică pe cel care îi molipsește pe alții. Deși imprecisă (și în unele locuri dificilă în context), am păstrat traducerea tradițională a termenului, adoptată de Pr. Fecioru. (n. rev.)

[47] *Ps.* 1, 1.

[48] *Pr.* 9, 19.

Dacă ai înţeles la ce scaun se referă cuvântul, şi anume că vorbeşte de rămânerea noastră permanentă în păcat, cercetează apoi pe cine i-a numit „ciumaţi"! Cei care se pricep la boli spun că ciumatul, când se atinge de un om sau de un animal, dă boala aceasta, prin molipsire, tuturor celor de care se apropie. Pentru că natura acestei boli este de aşa fel că îi îmbolnăveşte pe toţi: se ia de la unul la altul. Asemenea oameni sunt lucrători ai fărădelegii. Dau boala unul altuia, se îmbolnăvesc unii de la alţii şi împreună pier. Nu-i vezi, oare, pe desfrânaţii care stau în piaţă, care râd de oamenii cuminţi, care-şi povestesc faptele lor ruşinoase şi obiceiurile întunericului şi înşiră pasiunile lor necinstite ca pe nişte isprăvi mari sau ca pe nişte fapte de vitejie? Aceştia sunt „ciumaţii", aceştia sunt oamenii care se silesc să ducă la toţi răul lor propriu şi se străduiesc din răsputeri să-i facă pe mulţi asemenea lor, ca, prin părtăşia celor rele, să scape de ocară. Căci, după cum nu-i cu putinţă ca focul ce se atinge de o materie inflamabilă să nu treacă la toată materia, dacă mai ales se întâmplă să bată şi un vânt care să poarte flacăra, tot aşa nu este cu putinţă ca păcatul, dacă se atinge de unul, să nu treacă la toţi cei de care se apropie, mai ales când duhurile răutăţii aprind păcatul. Căci duhul desfrânării nu suferă să mărginească necinstea la unul singur, ci îi cuprinde îndată pe toţi cei de aceeaşi vârstă. Chefuri, beţii şi istorisiri neruşinate; o femeie uşuratică bea împreună cu ei: unuia îi zâmbeşte, pe altul îl aţâţă şi pe toţi îi aprinde spre acelaşi păcat. Este neînsemnată, oare, ciuma aceasta sau este neînsemnată răspândirea răului? Şi ce se întâmplă cu cel care-l invidiază pe omul lacom, sau pe omul care, datorită vreunei alte răutăţi, a fost învestit cu putere politică strălucită, sau pe omul care cârmuieşte popoarele, sau pe conducătorul de oştire, când invidia îi este amestecată apoi cu cele mai ruşinoase patimi? Nu primeşte, oare, în sufletul lui ciuma, însuşindu-şi răul celui invidiat? Invidioşii caută să dobândească şi ei situaţiile strălucite în viaţă şi să ducă o existenţă la fel cu a oamenilor celebri: ostaşii, în cele mai multe cazuri, caută să se asemene cu conducătorii de oştire, iar locuitorii oraşelor îi invidiază pe cei de la putere. Şi, pe scurt, când fapta rea a unuia este socotită de mulţime vrednică de imitat, atunci se poate

spune, în sens propriu și potrivit, că în viața sufletelor a pătruns ciuma. Într-adevăr, admirația pentru răutate îi târăște pe mulți din cei care alunecă ușor spre aceleași năravuri. Așa încât, deoarece corupția se întinde de la unul la altul, putem spune că unii ca aceștia au îmbolnăvit sufletele de ciumă.

Să nu șezi, dar, pe scaunul ciumaților, nici să iei parte la adunarea oamenilor corupți și bolnavi de ciumă, și să nu rămâi la cele sfătuite cu răutate!

Cuvântarea mea este încă la început[49], dar văd că mulțimea celor spuse a depășit măsura. Așa că nici voi nu veți putea ține minte cu ușurință mai multe decât v-am spus și nici eu nu pot împlini slujirea cuvântului, pentru că mă părăsește vocea din pricina slăbiciunii care mă însoțește. Iar dacă spusele mele n-au fost complete, totuși ele au arătat că trebuie să fugim de rău și să ajungem desăvârșiți prin săvârșirea faptelor bune. Și pentru că ați ascultat cu dragă inimă cele ce v-am spus, vă făgăduiesc, de mă va ajuta Dumnezeu, să completez cele ce lipsesc, dacă nu cumva slăbiciunea mea mă va reduce la tăcere completă.

Domnul să-mi dăruiască plată pentru cele ce-am spus, iar vouă rod pentru cele ce ați auzit, cu harul lui Hristos!

---

[49] În greacă: ἐν τοῖς προοιμίοις. Ultimul termen desemnează și „partea introductivă, introducerea”, fiind utilizat ca termen tehnic în retorică. (n. rev.)

OMILIA LA PSALMUL VII

Psalm [al] lui David, pe care l-a cântat Domnului pentru cuvintele lui Husi, fiul lui Iemenei

I

Titlul Psalmului al şaptelea pare că intră în contradicţie cu cele istorisite în *Cartea Regilor*[50], în care sunt scrise cele cu privire la David. Căci acolo se istoriseşte că Husi, prietenul cel mai bun al lui David, este fiul lui Arahi, iar aici că Husi este *fiul lui Iemenei*. Dar nici acesta, nici altul dintre cei despre care se vorbeşte acolo nu este *fiul lui Iemenei*. Oare n-a fost numit Husi „*fiul lui Iemenei*" pentru fapta lui mare şi plină de vitejie, pe care a arătat-o dintr-o prietenie prefăcută când s-a dat, chipurile, de partea lui Abesalom pentru a zădărnici sfaturile lui Ahitofel, bărbat foarte dibaci şi războinic foarte priceput în a da sfaturi[51]? Căci „*fiul lui Iemenei*" se tâlcuieşte „fiul dreptei".

Căci acela, fiind sfătuit să nu-i lase vreun răgaz pentru acţiune tatălui său, care era nepregătit, ci să-l atace de îndată, nu l-a lăsat să primească sfatul lui Ahitofel, pentru ca, după cum spune Scriptura, „*Domnul să aducă peste Abesalom toate relele*"[52]; ci a găsit de cuviinţă să le facă mai credibile motivele amânării şi ale zăbavei, cu scopul de a-i da răgaz lui David să-şi adune oştirea. De unde se şi poate dovedi despre Abesalom că a zis: „*Bun este sfatul lui Husi, [fiul] lui Arahi, mai presus de sfatul lui Ahitofel*"[53]. În vremea aceasta,

---

[50] În greacă: ἐν ταῖς Βασιλείαις. Sintagma înseamnă: „În [cărţile] Împărăţiilor". Acesta este titlul septuagintal, grecesc, a ceea ce noi cunoaştem a fi *Cărţile Regilor*. Acest din urmă titlu s-a impus datorită *Vulgatei*, versiunea latină a Scripturii. Fer. Ieronim, traducătorul, a considerat că nu despre „Împărăţii", *regna*, vorbeşte textul ebraic, ci despre „Regi", *reges*. (n. rev.)

[51] 2 *Reg*. 17, 1-13.

[52] 2 *Reg*. 17, 14.

[53] 2 *Reg*. 17, 14.

prin preoţii Sadoc şi Abiatar, David a fost înştiinţat de cele plănuite şi i-a poruncit să nu-şi facă tabăra noaptea în pustia Aravot, ci l-a zorit să plece de acolo[54].

Aşadar, deoarece, datorită sfatului său bun, a ajuns mâna dreaptă a lui David, iar fapta lui de vitejie i-a dăruit şi numele. De aceea a fost numit *fiul lui Iemenei*, adică „fiul dreptei". Aşa este obiceiul Scripturii: îi numeşte pe cei răi mai degrabă după păcatele lor decât după părinţi, iar pe fiii cei buni îi numeşte după virtutea care îi caracterizează. Apostolul îl numeşte pe diavol „*fiul pierzării*": „*Până nu se va descoperi*, zice el, *cel nelegiuit, fiul pierzării*"[55]. Şi Domnul, în Evanghelie, l-a numit pe Iuda „*fiul pierzării*", căci spune: „*Nimeni n-a pierit, decât fiul pierzării*"[56], iar pe cei formaţi în cunoaşterea lui Dumnezeu îi numeşte „*fii ai înţelepciunii*": „*Înţelepciunea*, spune, *a fost socotită dreaptă de fiii ei*"[57]; şi mai spune: „*Dacă va fi acolo fiul păcii*"[58]. Aşadar, nu trebuie să fie deloc de mirare că şi acum este trecut sub tăcere tatăl lui trupesc, iar prietenul cel mai bun al lui David este numit „fiul dreptei", pentru că a primit numele cuvenit lui de la fapta pe care a săvârşit-o.

II

„*Doamne, Dumnezeul meu, întru Tine am nădăjduit, mântuieşte-mă!*"[59]

S-ar părea că este un lucru simplu şi că oricine ar putea, pe bună dreptate, să spună: „*Doamne, Dumnezeul meu, întru Tine am nădăjduit, mântuieşte-mă!*" Dar poate nu-i aşa! Cel care-şi pune nădejdea în om, cel care umblă după altceva din cele ale vieţii, de pildă după putere, sau după bani, sau după cele socotite de mulţime a fi strălucite, nu poate spune: „*Doamne, Dumnezeul meu, întru Tine am nădăjduit!*" Pentru că

54 2 *Reg.* 17, 15-16.
55 2 *Tes.* 2, 3.
56 *In.* 17, 12.
57 *Mt.* 11, 19.
58 *Lc.* 10, 6.
59 *Ps.* 7, 1.

s-a dat poruncă să nu nădăjduiești în cei ce conduc[60] și: „*Blestemat este omul care are nădejdea în om*"[61]. Căci așa cum nu se cuvine să cinstești pe altcineva decât pe Dumnezeu, tot așa nu se cuvine să nădăjduiești în altcineva decât în Dumnezeu, Domnul tuturor. Căci „*nădejdea mea și lauda mea este Domnul!*"[62], spune [psalmistul].

— Dar pentru ce psalmistul mai întâi se roagă să fie mântuit[63] de cei care-l prigonesc și apoi să fie izbăvit[64]?

Dezvoltarea va lămuri cuvântul.

„*Mântuiește-mă de toți cei care mă prigonesc și mă izbăvește, ca nu cumva să răpească, asemeni unui leu, sufletul meu.*"[65]

Care este, așadar, deosebirea între „a mântui" și „a izbăvi"?

De mântuire au nevoie mai ales cei slabi; de izbăvire, cei care sunt ținuți în robie. De aceea, cel care are în el însuși slăbiciunea, primind în sine credința, este condus la mântuire de propria sa credință. Fiindcă spune [Domnul]: „*Credința ta te-a mântuit*"[66] și: „*Fie ție cum ai crezut!*"[67] Dar cel care are nevoie să fie izbăvit așteaptă pe cineva din afară să depună prețul de răscumpărare pentru el. Așadar, cel în primejdie de moarte, știind că Unul este Cel Care mântuiește, Unul Cel Care răscumpără, zice: „În Tine am nădăjduit, mântuiește-mă de slăbiciune și izbăvește-mă de robie!" Socotesc astfel că atleții distinși ai lui Dumnezeu au luptat destul în toată viața lor cu dușmanii cei nevăzuți; dar, după ce au scăpat de toate prigonirile lor, când ajung către sfârșitul vieții, sunt cercetați de stăpânitorul veacului ca să-i ia în stăpânire, dacă va găsi că au răni de pe urma luptelor sau unele pete și urme de păcat; dacă însă vor fi

---

[60] *Ps.* 145, 2.
[61] *Ier.* 17, 5.
[62] *Ps.* 70, 6-7.
[63] Verbul grecesc σωθῆναι semnifică „a mântui, a salva, a însănătoși". Explicația ce urmează ține cont de semnificația multiplă a acestui termen (a se observa și citatele biblice utilizate în argumentare). (n. rev.)
[64] Verbul grecesc ῥυσθῆναι are ca semnificație „a izbăvi, a salva, a smulge". Pentru a înțelege exegeza basiliană trebuie păstrată în minte polisemia acestui cuvânt, exploatată de interpret în rândurile următoare. (n. rev.)
[65] *Ps.* 7, 1-2.
[66] *Lc.* 7, 50.
[67] *Mt.* 8, 13.

găsiți fără răni și fără pată, vor fi odihniți de Hristos, liberi, pentru că au fost nebiruiți.

Așadar, aici se face rugăciune atât pentru viața aceasta, cât și pentru viața ce va să fie, spunând: „Mântuiește-mă, aici, de cei ce mă prigonesc", dar „izbăvește-mă, acolo, în vremea cercetării, ca nu cumva să răpească, ca un leu, sufletul meu". Și pe acestea le poți afla de la Însuși Domnul, Care a grăit despre timpul patimii Sale: *„Acum vine stăpânitorul lumii acesteia și întru Mine nu va avea nimic"*[68]. Căci, într-adevăr, nesăvârșind păcat, spunea că întru El nu are nimic; omului însă îi este de ajuns dacă va îndrăzni să spună: „Vine stăpânitorul lumii acesteia și întru mine va avea puține și mici". Primejdie este să pătimim acestea dacă nu-l vom avea pe Cel Care răscumpără, nici pe Cel Care mântuiește.

Față de cele două posibilități care ne stau înainte, două sunt și cele ce urmează: „Mântuiește-mă de mulțimea celor ce mă prigonesc și izbăvește-mă, ca să nu fiu cumva răpit, ca și cum n-ar exista Cel Care răscumpără".

III

„Doamne, Dumnezeul meu, de am făcut aceasta, de este nedreptate întru mâinile mele, de am răsplătit cu rău celor ce mi-au răsplătit cu rele, să cad gol de la vrăjmașii mei. Să prigonească, dar, vrăjmașul sufletul meu și să-l prindă."[69]

Scriptura obișnuiește să folosească cuvântul „răsplată" nu numai cu privire la înțelesul curent, după cum cineva este bun sau rău, ci și cu privire la acțiunile inițiale, ca în textul: *„Răsplătește-l pe robul tău"*[70], unde, în loc să spună „Dă", a spus „Răsplătește". Căci datul este începutul binefacerii; darea înapoi este compensarea egală pe care o face cel care a primit binefacerea; răsplata este un al doilea început și întoarcere a faptelor bune sau rele făcute cuiva[71].

---

[68] *In.* 14, 30.
[69] *Ps.* 7, 3-5.
[70] *Ps.* 118, 17.
[71] Păstrând echivalarea curentă în stilul ecleziastic („datul", „darea înapoi" și „răsplata") a termenilor implicați, trebuie spus că cei trei termeni clarificați aici semnifică, în limba română contemporană, „darea" (δόσις), „răsplata" (ἀπόδοσις) și „întoarcerea

Sunt de părere că atunci când se pretinde ceva în loc să se ceară, atunci se caută o răsplătire, prezentată în sensul acesta: „Dă-mi ceea ce este util în chip firesc și necesar grijii, ceea ce un părinte le datorează copiilor!" Potrivit dragostei firești, tatăl este dator să poarte grijă de copii cu cele necesare vieții. De altfel, [Scriptura] spune că părinții sunt datori să strângă avere pentru copii[72], ca aceștia, pe lângă viață, să aibă și din ce să trăiască. În acest înțeles sunt adesea luate în Scriptură cuvintele „datul" și „răsplata" în acțiunile inițiale. Iar acum, cel ce vorbește este încredințat de faptul că a nu răsplăti celor ce răsplătesc cu rele înseamnă a nu întoarce cu cele asemenea. „De am făcut aceasta și de am răsplătit cu rău celor ce mi-au răsplătit cu rele, atunci să cad gol de la vrăjmașii/mei"; cade „gol de la vrăjmași" numai acela care cade din deplinătatea harului lui Hristos.

„Să prigonească, așadar, vrăjmașul sufletul meu și să-l prindă și să calce la pământ viața mea."[73]

Sufletul dreptului, despărțit de împreună-pătimirea după trup, are viața lui ascunsă în Dumnezeu împreună cu Hristos. Deci poate rosti după Apostol: *„Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine"*[74]; și: *„Iar ceea ce trăiesc acum în trup, în credință trăiesc"*[75]. Sufletul păcătosului însă, care trăiește după trup și este amestecat cu plăcerile trupului, s-a tăvălit în patimile trupului ca într-o mocirlă, iar vrăjmașul îl calcă în picioare, îl murdărește și mai mult, ca și cum ar căuta să-l îngroape: se suie pe cel căzut, îl calcă la pământ cu picioarele, cu alte cuvinte calcă în trup viața celui ce a alunecat.

„Și slava mea în lut să o sălășluiești."[76]

Sfinții, având u-și viețuirea în ceruri și strângându-și faptele lor bune în vistieriile cele veșnice, au slava lor în ceruri. Însă slava pă-

---

răsplății" (ἀνταπόδοσις). În traducerea textului oferită de Pr. Fecioru, raționamentul Sf. Vasile cel Mare este obscurizat de terminologia consacrată folosită. Și în continuare această terminologie face dificilă înțelegerea explicației basiliene. (n. rev.)

[72] 2 *Cor.* 12, 14.

[73] *Ps.* 7, 5.

[74] *Gal.* 2, 20.

[75] *Gal.* 2, 20.

[76] *Ps.* 7, 5.

mântenilor[77] și a celor care trăiesc după trup se sălășluiește, spune [Scriptura], în lut. Cel slăvit pentru bogăția cea pământească, cel care este înconjurat de cinstea cea de scurtă durată dată de oameni și cel care se încrede în calitățile lui trupești au slava lor în ei înșiși și nu se îndreaptă spre cer, ci rămân în lut.

„Scoală-te[78], Doamne, întru mânia Ta! Înalță-Te întru hotarele vrăjmașilor mei!"[79]

Profetul se roagă fie ca taina învierii să lucreze de acum la nimicirea păcatului lor, fie pentru înălțarea pe cruce, care urma să se săvârșească după ce răutatea dușmanilor avea să crească până la cea mai înaltă margine, fie, în sfârșit, cuvintele: „Înalță-Te întru hotarele vrăjmașilor mei" au un înțeles ca acesta: „Oricât s-ar înălța și ar ieși la iveală răutatea, răspândindu-se fără de măsură și fără de hotar, Tu, Doamne, poți, cu bogăția puterii Tale, ca un medic bun, să pui mai dinainte stăpânire pe hotarele întinderii răului și să oprești boala care înaintează și se întinde; poți să curmi înaintarea ei, cu rănile Tale dătătoare de învățătură".

IV

„Scoală-Te, Doamne, Dumnezeul meu, pentru porunca pe care ai poruncit-o!"[80]

Cuvintele acestea se pot referi la taina învierii. Profetul se roagă să se scoale Judecătorul ca să răzbune orice păcat și ca să se desăvârșească poruncile date nouă mai înainte. Pot să se refere însă și la starea de atunci a treburilor profetului, care Îl roagă pe Dumnezeu să Se scoale spre răzbunarea poruncii pe care o dăduse. Porunca dată de Dumnezeu era: *„Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta!"*[81], dar și pe aceasta o încălcase fiul său. De aceea David, spre

[77] În greacă: χοϊκόν. Îi desemnează pe cei „de lut", în continuarea versetului comentat, ce amintește de „lut", χοῦν. (n. rev.)
[78] Verbul utilizat aici semnifică adesea „învierea" din morți: exegeza următoare exploatează polisemia termenului grecesc. De aici discuția despre „înviere". (n. rev.)
[79] *Ps.* 7, 6.
[80] *Ps.* 7, 6.
[81] *Ieș.* 20, 7.

îndreptarea lui și a fiului său și spre înțelepțirea multora, Îl roagă pe Dumnezeu să nu fie îndelung-răbdător, ci să Se scoale întru mânie spre răzbunarea propriei Sale porunci. „Nu pe mine mă vei răzbuna, spune, ci porunca Ta, care a fost disprețuită, pe care Tu ai poruncit-o!"

„Și adunare de popoare Te va înconjura."[82]

E limpede că, dacă este pedepsit spre înțelepțire un nedrept, mulți se vor întoarce. Pedepsește, așadar, răutatea acestuia, ca mare adunare de popoare să Te înconjoare!

„Și pentru aceasta întoarce-Te la înălțime!"[83]

Pentru adunarea ce Te înconjoară, pe care ai dobândit-o prin harul pogorârii și al iconomiei, întoarce-Te la înălțimea slavei pe care o aveai înainte ca lumea să fie făcută[84]!

„Domnul va judeca popoare."[85]

În multe locuri ale Scripturii a fost presărată învățătura despre judecată, deoarece pentru învățarea evlaviei este foarte necesară și foarte potrivită celor care au crezut în Dumnezeu prin Iisus Hristos.

Dar învățătura despre judecată a fost scrisă [în Scriptură] în multe feluri; de aceea, cei care nu disting exact cele semnificate o interpretează în fel și chip și fac multe confuzii. Căci *„cel care crede în Mine nu este judecat; dar cel care nu crede a și fost judecat"*[86]. Dacă cel care nu crede este asemenea celui lipsit de evlavie, cum se spune că cei lipsiți de evlavie nu vor învia la judecată[87]? Iar dacă cei credincioși au ajuns prin credință „fii ai lui Dumnezeu", și pentru aceasta sunt vrednici a fi numiți și ei „dumnezei", cum *„a stat Dumnezeu în adunarea dumnezeilor și în mijloc pe dumnezei îi va judeca"*[88]? Dar se pare că în Scriptură cuvântul „a judeca" este luat când în sensul de „a încerca", când în sensul de „a pedepsi"; în sensul de „a încerca", bunăoară în: *„Judecă-mă, Doamne, că eu întru*

---

[82] *Ps.* 7, 7.
[83] *Ps.* 7, 7.
[84] *In.* 17, 24.
[85] *Ps.* 7, 8.
[86] *In.* 3, 18.
[87] *Ps.* 1, 5.
[88] *Ps.* 81, 1.

nevinovăție am umblat"[89], pentru că tot acolo adaugă: *„Încearcă-mă, Doamne, și mă ispitește*"[90]; în sensul de „a pedepsi", ca în acest text: *„Dacă ne-am fi judecat pe noi înșine, n-am mai fi judecați*"[91], adică „dacă ne-am fi cercetat pe noi înșine, n-am mai fi supuși pedepsirii". Iarăși s-a zis: „Domnul Se va judeca cu tot trupul"; cu alte cuvinte: prin cercetarea felului în care trăiește fiecare, [omul] se va judeca pe sine însuși și va așeza față în față poruncile lui [Dumnezeu] cu faptele săvârșite de păcătoși. [Domnul] Își va alcătui pledoaria cu dovezi, căci toate cele ce-L privesc pe El le-a făcut spre mântuirea celor judecați, pentru ca aceia care au păcătuit să se convingă de faptul că sunt vinovați de păcate, așa încât, acceptând sentința dumnezeiască, să primească de bunăvoie pedeapsa pe care o merită.

V

Cuvântul „a judeca" are și altă semnificație, potrivit celor spuse de Domnul: *„O împărăteasă de la miazăzi se va ridica la judecată și va osândi neamul acesta*"[92]. Domnul spune, dar, că aceia care au întors spatele dumnezeieștii învățături, cei care n-au iubit frumosul și binele[93], cei care au respins cu înverșunare învățăturile ce instruiesc spre înțelepciune, puși în comparație și față în față cu cei din aceeași generație, care s-au distins prin grija lor față de cele bune, vor lua o pedeapsă mai grea, tocmai datorită comparației unora cu alții. Căci cred că nu vom fi judecați la fel toți cei care am luat de la Dreptul Judecător trupul acesta pământesc, pentru că cele ce vin din afară peste fiecare din noi, foarte mult diferite, fac să se schimbe judecarea fiecăruia. Căci feluritele împrejurări întâmplătoare, care nu sunt în puterea noastră, ci țin de ceea ce ne înconjoară fără să vrem, fie ne îngreunează păcatele, fie ni le ușurează. Să

---

[89] *Ps.* 25, 1.
[90] *Ps.* 25, 2.
[91] *1 Cor.* 11, 31.
[92] *Mt.* 12, 42.
[93] Interesantă folosirea termenului ἀφιλόκαλος. Sf. Vasile cel Mare i se atribuie, de altfel, alcătuirea primei *Filocalii*. (n. rev.)

presupunem că vine la judecată desfrânarea. Unul a făcut acest păcat pentru că de la început s-a format chinuit de moravuri desfrânate: căci, pe lângă faptul că a fost cârmuit strâmb spre viață de niște părinți desfrânați, a crescut înconjurat de obiceiuri rele, de beții, de chefuri și de discuții rușinoase. Un altul însă a avut multe exemple care-l îndemnau la fapte bune: educația, profesorii, auzirea unor cuvinte mai îndumnezeite, lecturi mântuitoare, sfaturile părinților, discuții cu pilde de distincție și cumpătare, o hrană cumpătată; mai târziu însă, acesta a fost târât în același păcat ca și celălalt. Când va da socoteală de faptele săvârșite în viață, nu va merita, oare, unul ca acesta, pe bună dreptate, o pedeapsă mai grea decât cel dintâi? Unul va fi învinuit numai de faptul că nu s-a folosit în chip sănătos de mijloacele de mântuire semănate în sufletul [lui]; celălalt, pe lângă aceasta, va fi învinuit și pentru că, având mult ajutor ca să se mântuiască, s-a trădat pe sine, din pricina neînfrânării și din pricina unei neglijențe de foarte scurtă durată. La fel și cel care a fost crescut dintru început în evlavie, care a evitat orice învățătură ce strică dogmele despre Dumnezeu, care a și fost hrănit cu legea lui Dumnezeu, [lege] ce scoate afară orice păcat și îndeamnă la cele dimpotrivă[94]: el nu va avea același cuvânt de apărare pentru idolatrie ca acela care a fost cârmuit strâmb de părinți păgâni și dintru început [a trăit] între neamurile care învață idolatria[95].

„Domnul va judeca popoare."

Într-un chip îl va judeca pe iudeu și în alt chip pe scit[96]. Unul se reazemă pe Lege, se laudă cu Dumnezeu și încearcă lucruri mai bune; a fost catehizat întru Lege, i-au sunat la ureche mereu concepțiile comune, a fost educat întru cărțile profetice și cele ale Legii; dacă [unul ca acesta] va fi găsit că a greșit încălcând Legea, i se vor socoti cu mult mai grele păcatele. Sciții nomazi însă, crescuți în

---

[94] Așadar, la virtute. (n. P.P.)

[95] Posibilă aluzie la Iulian împăratul, numit „Apostatul" de către foștii săi coreligionari. (n. rev.)

[96] Pentru antici, scitul era paradigma omului necivilizat, barbar, needucat și crud. (n. P.P.)

moravuri sălbatice și neomenești, obișnuiți să se poarte aspru unii cu alții, neputându-și stăpâni mânia, pornindu-se lesne cu supărări unii pe alții, obișnuiți să judece certurile dintre ei cu sabia și învățați ca prin sânge să pună capăt luptelor, dacă se vor purta unii cu alții omenoși și îngăduitori, atunci, prin aceste îndreptări ale lor, ne vor face nouă și mai grea pedeapsa.

„Judecă-mă, Doamne, după dreptatea mea și după nevinovăția mea!"[97]

S-ar părea că aceste cuvinte au în ele ceva lăudăros și că se aseamănă cu rugăciunea fariseului care se înalță pe sine[98]. Dar cel care privește cuvintele acestea în chip chibzuit va vedea că profetul e departe de o astfel de stare sufletească.

„Judecă-mă, Doamne, spune David, *după dreptatea mea!"*

Mare este cuvântul despre dreptate și grele de atins sunt marginile dreptății desăvârșite, spune [el]. Există o dreptate a îngerilor, care depășește dreptatea oamenilor; iar dacă există o putere mai presus de îngeri, atunci superioritatea acelei dreptăți este pe măsura măreției ei. Iar dreptatea lui Dumnezeu Însuși, [dreptate] care depășește toată înțelegerea, este de negrăit și de neînțeles de orice fire creată.

VI

Pe mine, dar, Doamne, *„judecă-mă după dreptatea mea"*, adică după dreptatea care e accesibilă oamenilor și cu putință celor care trăiesc în trup!

„Și după nevinovăția mea."

Aceasta este îndeosebi starea sufletească, departe de mândria fariseică. Căci numește *„nevinovăție"*[99] a lui simplitatea și nepriceperea în cele ce sunt de folos cunoașterii, așa precum spun *Proverbele*: *„Cel fără de răutate crede orice cuvânt"*[100]. Pentru că noi

---

[97] *Ps.* 25, 1.
[98] *Lc.* 18, 11-12.
[99] Literal: ἀκακία – „lipsă de răutate, inocență, neprihănire, simplitate", în sensul medievalei *simplicitas* sau *docta ignorantia*. (n. P.P.)
[100] *Pr.* 14, 15.

oamenii din nepricepere cădem în multe greşeli când nu ne păzim, [psalmistul] Îl roagă pe Dumnezeu şi cere să dobândească iertare după nevinovăţia lui. De aici se vede lămurit că spusele acestea arată mai mult smerenia celui care le-a rostit decât mândria lui. Că spune: *„Judecă-mă după dreptatea mea şi judecă-mă după nevinovăţia care este întru mine!"* Aşază, Doamne, faţă în faţă dreptatea mea cu slăbiciunea omenească! Aşa judecă-mă! Cunoscând simplitatea purtărilor mele, să nu mă osândeşti pe mine, cel ce păcătuiesc, ca pe unul iscusit, ca pe unul care se uită cu mare luare aminte la lucrurile lumii.

„Sfârşească-se răutatea păcătoşilor!"[101]

Cel care roagă [pe Dumnezeu] aceste lucruri este pe faţă ucenic al poruncilor evanghelice. Se roagă pentru cei ce-i fac rău[102] şi-I cere [lui Dumnezeu] să fie îngrădită răutatea păcătoşilor cu hotar şi să aibă sfârşit. Ca şi cum cineva ar spune, rugându-se pentru cei bolnavi cu trupul: „Sfârşească-se boala celor bolnavi!" Cel care-i iubeşte pe duşmanii lui şi vrea să le facă bine celor care îl urăsc se roagă pentru cei care îi fac rău, se roagă lui Dumnezeu să oprească şi să pună stavilă revărsării mai departe a păcatului, pentru ca păcatul să nu se întindă mai mult şi să dea naştere cangrenei.

„Şi-l vei călăuzi drept pe cel drept."[103]

„Drept" se numeşte cel drept[104] şi „dreaptă" se numeşte inima îndreptată.

Ce vrea să spună aici rugăciunea făcută prin mijlocirea profetului?

[Profetul] se roagă aici ca acela care este deja în stăpânirea dreptăţii să fie călăuzit pe calea cea dreaptă. Căci deşi nimeni n-ar putea spune că în cel drept ar putea fi ceva strâmb, nici întortocheat, nici sucit, poate că cererea aceasta este totuşi de trebuinţă pentru cel drept, pentru ca planul lui cel drept şi voinţa fără abateri

---

[101] *Ps.* 7, 9.
[102] *Mt.* 5, 44.
[103] *Ps.* 7, 9.
[104] În greacă sunt alăturaţi doi termeni diferiţi: primul, εὐθύς, desemnează ceea ce este drept spaţial, cel de-al doilea, δίκαιος, indică ceea ce este drept în ordine etică. (n. rev.)

să fie călăuzite drept prin îndrumarea dată de Dumnezeu, ca nici din slăbiciune să nu se abată vreodată de la îndreptarul adevărului și nici să fie vătămat cu învățături deformate de dușmanul adevărului.

„Cel ce încerci, după dreptate, inimile și rărunchii, Dumnezeule!"[105]

Scriptura, în multe locuri, consideră inima conducător al sufletului[106] și tot așa, în multe locuri, socotește rărunchii[107] partea pasională a sufletului; și aici au aceeași semnificație, căci [psalmistul] spune: „Dumnezeule, judecă-mă pentru dogmele pe care le am despre evlavie și pentru mișcările mele cele pătimașe, că Tu ești «*Cel Ce încerci inimile și rărunchii*»!"

„Încercare", în sens curent, este ancheta făcută de judecători celor anchetați, cu toate mijloacele de tortură, pentru ca aceia care ascund ceea ce se caută să scoată la lumină prin forța chinurilor lucrul cel tăinuit. În examinările cele fără greșeală ale Judecătorului sunt încercate gândurile noastre, dar și faptele noastre. Nimeni, dar, să n-o ia înaintea adevăratului Judecător, nici să judece înainte de timp, *„până ce va veni Domnul, Care va și lumina cele ascunse ale întunericului și va arăta vrerile inimilor"*[108]. Dumnezeu, încercând inimile și rărunchii, Își arată dreptatea Sa. A fost încercată inima lui Avraam, pentru a se vedea dacă Îl iubește pe Dumnezeu din tot sufletul lui și din toată inima, când i s-a poruncit lui Avraam să-l aducă ardere de tot pe Isaac, ca să arate că nu-l iubește pe fiul său mai mult decât pe Dumnezeu. Încercat a fost și Iacov, împotriva căruia a uneltit fratele său [Isav], pentru ca, în mijlocul atâtor păcate ale lui Isav, să nu strălucească mai puțin iubirea lui de frate. Așadar, inimile acestora au fost încercate. Au fost încercați rărunchii lui Iosif, când, în fața dragostei nebune a desfrânatei lui

[105] *Ps.* 7, 9.

[106] Pentru antropologia biblică ebraică (de unde a preluat-o și cea creștină), inima (ebr. *leb*) este organul central al vieții umane, incluzând dimensiunea intelectuală, volițională și religioasă. (n. P.P.)

[107] Literal: „Rinichii". Antropologia ebraică avea o perspectivă foarte concretă asupra omului și localiza pasiunile în zona rinichilor. (n. P.P.)

[108] *1 Cor.* 4, 5.

stăpâne, [Iosif] a preferat demnitatea adusă de cumpătare în locul plăcerii rușinoase. [Iosif] a fost încercat pentru ca aceia care privesc la judecata lui Dumnezeu să înțeleagă că cinstea care s-a dat lui Iosif i s-a dat „după dreptate", deoarece noblețea lui a strălucit în acele mari încercări.

VII

„Ajutorul meu de la Dumnezeu."[109]

În sens curent, cer „ajutor" cei care luptă în războaie împotriva atacurilor potrivnicilor. De bună seamă și aici, cel care se simte atacat de dușmanii nevăzuți și vede pericolul ce-i stă în față din partea dușmanilor ce-l înconjoară va zice: ajutorul meu nu-i de la bogăție, nici de la pornirile trupești, nici de la puterea și tăria mea, nici de la înrudirea omenească, ci *„ajutorul meu este de la Dumnezeu"*. Cât este de mare ajutorul trimis de Domnul celor care se tem de El, am aflat și din altă parte, din psalmul care spune: *„Lupta-va cel trimis*[110] *de Domnul în jurul celor ce se tem de El și-i va izbăvi pe ei"*[111]; și din altă parte: *„Trimisul care mă izbăvește"*[112].

„Cel ce-i mântuiește pe cei drepți la inimă."[113]

„Drept la inimă" este cel care n-are cugetul pornit spre exagerare, nici spre micșorare, ci îndreptat spre calea de mijloc a virtuții[114]. Căci acela care se abate câtuși de puțin de la curaj se îndreaptă spre lașitate, iar cel care depășește cu mult curajul cade în îndrăzneală nesăbuită. De aceea Scriptura îi numește pe aceștia oameni „strâmbi", pentru că prin exagerare sau prin micșorare se îndepărtează de mijloc. Căci așa cum o linie devine strâmbă când își pierde direcția ei dreaptă și este când convexă, când concavă, tot așa și o inimă este „strâmbă" când se înalță din pricina îngâmfării și

---

[109] *Ps.* 7, 10.
[110] Raționamentul Sf. Vasile cel Mare este transparent în textul grecesc: și aici, și în versetul biblic următor, apare termenul ἄγγελος, care semnifică „trimis, înger". (n. rev.)
[111] *Ps.* 33, 7.
[112] *Fac.* 48, 16.
[113] *Ps.* 7, 10.
[114] Definiția aristotelică a virtuții (*Etica nicomahică*, II, 6), devenită deja clasică, drept calea de mijloc între două extreme. De pildă, curajul este calea de mijloc între frică și temeritate nesăbuită. (n. P.P.)

când se înjosește din pricina durerilor și a contracțiilor. De aceea *Ecclesiastul* spune: „*Ce este strâmb nu va fi îndreptat*"[115].

„*Dumnezeu este judecător drept, tare și îndelung-răbdător și nu aduce mânie în fiecare zi.*"[116]

Se pare că profetul spune cuvintele acestea adresându-se celor care se tulbură din pricina celor ce se întâmplă câteodată în viață. Profetul potolește oarecum cu ele tulburarea oamenilor, ca nu cumva să fie neîncrezători în purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru toți atunci când văd că tatăl, [David], rămâne nerăzbunat de răzvrătirea fiului său și, [dimpotrivă], răutatea lui Abesalom se împlinește așa cum fiul său gândise mai înainte. [Profetul] îndreaptă ceea ce este absurd în cugetările lor și împlinește mărturia în fața lor, zicând: „*Dumnezeu este judecător drept, tare și îndelung-răbdător și nu aduce mânie în fiecare zi*". Nimic din cele ce se întâmplă nu se petrece fără judecată: Dumnezeu răspunde măsurând cu aceeași măsură cu care omul și-a prețuit mai dinainte faptele din timpul vieții lui. Da, când am făcut un păcat, voi primi, ca răspuns, o plată vrednică de păcatul pe care l-am făcut. Așadar, „*nu grăiți nedreptate împotriva lui Dumnezeu*"[117], căci „*Dumnezeu este judecător drept*"! Nici nu gândiți lucruri așa de josnice despre Dumnezeu, încât să socotiți că Dumnezeu nu poate să Se răzbune! Nu! Căci Dumnezeu este și „puternic"!

Dar atunci care este pricina pentru care nu aduce grabnică pedeapsă peste cei ce păcătuiesc?

Pentru că este îndelung-răbdător, nu aduce mânie în fiecare zi.

„*Dacă nu vă veți întoarce, sabia Lui o va luci.*"[118]

Cuvântul este amenințător: el îi face să se întoarcă pe cei zăbavnici în pocăință. [Dumnezeu] nu amenință îndată cu răni, cu lovituri și cu moarte, ci, cu luciri de arme, îi pregătește oarecum pentru apărare. Căci, după cum cei care-și curăță armele arată prin

---

[115] *Eccl.* 1, 15.
[116] *Ps.* 7, 11.
[117] *Ps.* 74, 5.
[118] *Ps.* 7, 12. Sensul exact al versetului este: „Sabia sa o va șlefui până va ajunge să lucească" (στίλβω are aici înțelesul de „a ascuți o sabie până strălucește"). (n.P.P.)

aceasta că pornesc la război, tot așa și cuvântul, voind să arate pornirea lui Dumnezeu spre pedepsire, a spus că El Își „va luci sabia".

„Arcul Lui l-a încordat și l-a pregătit și în el a gătit vase ale morții."[119]

Nu mușchii sunt cei ce încordează arcul lui Dumnezeu, ci puterea Lui pedepsitoare, care este când întinsă, când destinsă. Cuvântul îl amenință pe cel ce păcătuiește: dacă va stărui în păcat, îi sunt pregătite cele ce îl vor trimite la pedeapsă.

Căci în arc a gătit *„vase ale morții"*.

„Vase ale morții" sunt puterile care îi nimicesc pe dușmanii lui Dumnezeu.

„Săgețile Lui le-a lucrat pentru cei care ard."[120]

După cum focul a fost lucrat de Ziditor pentru materia care arde – căci n-a fost creat pentru materia indestructibilă care nu este topită de foc, ci pentru lemnele care ard –, tot așa și săgețile lui Dumnezeu au fost lucrate de El pentru sufletele care ard cu ușurință, pentru că ele sunt alcătuite din mult material și din ceea ce este propriu nimicirii. Așadar, primesc săgețile lui Dumnezeu cei care au primit mai dinainte și au în ei săgețile aprinse ale diavolului. Pentru aceasta a spus [psalmistul]: *„Săgețile Lui le-a lucrat pentru cei ce ard deja"*. Ard și topesc sufletul: iubirile trupești, pofta de bani, mânia aprinsă, întristarea și teama ce înstrăinează de Dumnezeu. Desigur, rămâne neatins de săgețile cele aducătoare de moarte cel care nu este rănit de săgețile dușmanului și este îmbrăcat cu panoplia lui Dumnezeu.

VIII

„Iată a simțit dureri de naștere pentru nedreptate, a zămislit durere și a născut nelegiuire."[121]

În ceea ce privește ordinea, enunțul acesta pare a fi confuz, pentru că femeile gravide mai întâi zămislesc, apoi simt dureri de naștere și în cele din urmă nasc, în vreme ce aici sunt puse mai întâi durerile de

[119] *Ps.* 7, 12-13.
[120] *Ps.* 7, 13.
[121] *Ps.* 7, 14.

naștere, apoi zămislirea și la urmă nașterea. Când însă e vorba de zămislirea care are loc în inimă, cuvintele acestea sunt foarte limpezi. Căci pornirile nesocotite ale desfrânaților, poftele nebunești și pline de furie au fost numite *„dureri de naștere"* pentru că se ivesc în suflet cu repeziciune și însoțite de durere. Cel care n-a ajuns stăpân pe intențiile sale rele în timpul unei astfel de porniri a zămislit durere, iar cel care prin fapte rele a aprins răutatea în inima sa a născut nelegiuire.

Se pare că [David] a spus cuvintele acestea fiindu-i rușine că este tatăl unui copil nelegiuit: „Nu este copilul meu", spune [David], „ci a ajuns fiul tatălui care prin păcat și l-a făcut al său". Pentru că, după Ioan, *„cel ce face păcatul s-a născut de la diavolul"*[122]. Iată, diavolul prin nedreptate a simțit pentru el dureri de naștere, l-a zămislit, l-a adus oarecum în cele specifice lui prin adâncurile propriei sale dispoziții și l-a purtat în pântece; apoi l-a născut, făcând vădită nelegiuirea lui, pentru că mai dinainte s-a făcut cunoscută tuturor răzvrătirea lui împotriva tatălui său.

„Groapă[123] a săpat și a adâncit-o."[124]

În dumnezeieștile Scripturi nu găsim spus în sens bun cuvântul „groapă", după cum cuvântul „fântână" nu-l găsim spus în sens rău. Căci groapă este cea în care a fost aruncat Iosif de frații săi[125]. Și [tot cuvântul „groapă" îl întrebuințează Scriptura] când [spune că] au fost loviți [egiptenii] *„de la cel întâi-născut al lui Faraon până la cel întâi-născut al roabei celei din groapă"*[126], iar în *Psalmi* spune: *„Socotit am fost cu cei ce se pogoară în groapă"*[127]; și în Ieremia zice: *„Părăsitu-M-au pe Mine, izvor de apă vie, și și-au săpat gropi surpate care nu vor putea ține apă"*[128]. Dar și în Daniel este scris despre

---

[122] *1 In.* 3, 8.
[123] Grecescul λάκκος semnifică „rezervorul de apă, cisterna" (de aici și alăturarea lui, în explicația Sf. Vasile cel Mare, „puțului", care oferă și el apă, „vie" însă; v. explicațiile adiacente date de exeget). O altă semnificație a termenului este indicată în *Omilia a șasea la Psalmi* („loc de detenție"). Din considerente ce țin de orizontul de așteptare al cititorului, am păstrat imprecisa, dar consacrata, traducere a termenului. (n. rev.)
[124] *Ps.* 7, 15.
[125] *Fac.* 37, 20-24.
[126] *Ieș.* 12, 29.
[127] *Ps.* 87, 4.
[128] *Ier.* 2, 13.

groapa cu lei în care a fost aruncat Daniel[129]. Avraam însă sapă fântână[130], la fel și slugile lui Isaac[131], iar Moise s-a odihnit venind la fântână[132]. Primim apoi poruncă de la Solomon să bem ape din vasele noastre și din izvorul fântânilor noastre[133]. Și Mântuitorul vorbește lângă fântână despre taine dumnezeiești[134]. Iar pricina pentru care cuvântul „groapă" este folosit cu privire la cele rele, iar cuvântul „fântână" cu privire la cele bune, socotim că este aceasta: apa din gropi vine de sus, căzând din cer, câtă vreme în fântâni sunt izvoare de apă, care erau îngropate în pământ înainte ca locurile acelea să fie săpate, dar care ies la iveală după ce a fost dat la o parte pământul ce le acoperea și orice altă materie de deasupra lor, care este tot pământ. Și în suflete este, așadar, un fel de adâncitură dacă gândurile cele bune, ce cad în suflete, se schimbă și se strică: atunci când cineva își schimbă concepțiile despre cele bune care cad în el, prefăcând acele idei bune în idei rele și potrivnice adevărului, nemaivoind să aibă binele ce îi este propriu. Și, dimpotrivă, în suflete sunt fântâni atunci când, după ce au fost date la o parte cele rele care le acoperă, strălucește lumină și iese la iveală izvor de apă bună de băut, în cuvânt și în dogme. Este de neapărată trebuință ca fiecare să-și pregătească sieși o fântână pentru a păzi porunca amintită mai înainte, care spune: *„Bea ape din vasele tale și din izvorul fântânilor tale!"*[135]

Așa vom fi numiți „fii" ai celor care au săpat fântânile, ai lui Avraam, ai lui Isaac și ai lui Iacov. Iar groapă nu trebuie să facem, ca să nu cădem în ceea ce a fost săpat, așa cum se spune aici, și ca să nu auzim cele scrise în Ieremia spre mustrarea celor ce păcătuiesc, despre care Dumnezeu a spus cuvintele pe care le-am adăugat puțin mai înainte: *„Părăsitu-M-au pe Mine, izvor de apă vie, și și-au săpat gropi surpate, care nu vor putea să le țină apă"*[136].

[129] *Dan.* 6, 16.
[130] *Fac.* 22, 30.
[131] *Fac.* 26, 18.
[132] *Ieș.* 2, 15.
[133] *Pr.* 5, 15.
[134] *In.* 4, 7-26.
[135] *Pr.* 5, 15.
[136] *Ier.* 2, 13.

OMILIA I LA PSALMUL XIV

I

„Doamne, cine va locui în lăcaşul Tău sau cine se va sălăşlui în muntele sfânt al Tău?"[137]

Cuvântul, vrând să ni-l descrie pe cel desăvârşit, pe cel ce urmează să aibă parte de fericiri, după ce se foloseşte de o anume ordine şi cale a însuşirilor care se văd în cazul lui, şi-a făcut începutul pornind de la cele dintâi însuşiri, de la cele mai apropiate.

„Doamne, cine va locui în lăcaşul Tău?"

Locuirea[138] este o şedere vremelnică, sugerând nu o viaţă întemeiată, ci o şedere trecătoare, cu nădejdea unei mutări într-un loc mai bun. Este specific unui bărbat sfânt să se socotească trecător prin viaţa aceasta şi să se grăbească spre cealaltă viaţă. De aceea şi David spune despre el însuşi: *„Pribeag sunt la Tine şi călător în loc străin, ca şi părinţii mei"*[139]. Căci pribeag a fost Avraam şi nici pe o palmă de pământ nu a fost stăpân: când i-a trebuit pământ pentru îngropare, l-a cumpărat cu bani[140]. Cuvântul arată că se cuvine ca acela care trăieşte în trup să se socotească pribeag; dar, după ce se va muta din viaţa aceasta, se va odihni în locurile ce-i sunt proprii. De aceea în viaţa aceasta locuieşte vremelnic împreună cu cei de alt neam, iar în cazul mormântului şi-a cumpărat locuinţă pământul propriu, cel care i-a primit trupul. Cu adevărat fericit este unul ca

---

137 *Ps.* 14, 1.

138 Citatul biblic ce deschide omilia a treia conţine două verbe cu semnificaţie opusă, παροικέω şi κατοικέω. Primul semnifică locuirea celui ce peregrinează, şederea temporară într-un loc (şi traducătorul echivalează acest verb, în continuare, prin „a locui vremelnic, a locui ca străin"), în vreme ce al doilea verb indică stabilirea într-un loc, sedentarizarea. Semnificaţia verbelor folosite în traducerea românească de autoritate (*id est* biblică) nu lasă să se întrevadă această diferenţă clară pentru auditoriul grec al omiliei. Pentru a nu contraveni aşteptărilor cititorului, am păstrat traducerea consacrată a locului biblic; pentru înţelegerea comentariului patristic este necesară reamintirea distincţiei semantice. (n. rev.)

139 *Ps.* 38, 17.

140 *Fac.* 23, 16; *Fap.* 7, 16.

acesta, pentru că nu se topeşte după lucrurile de pe pământ ca după nişte lucruri care ar fi ale lui, nici nu se lipeşte de cele de aici ca de o patrie firească, ci ştie că a căzut de la cele mai bune şi că locuieşte vremelnic pe pământ, îngreunat de vieţuirea de aici, venită peste el în urma osândei, întocmai ca aceia care pentru nişte greşeli au fost izgoniţi peste hotare de judecători. Dar rar este un astfel de om, care să nu se uite la cele din lumea aceasta ca la nişte bunuri proprii, care să ştie că este trecătoare folosirea bogăţiei, care să socotească de scurtă durată bunăstarea trupului, care să-şi dea seama cât de nesigură este culmea slavei omeneşti.

„Cine va locui în lăcaşul Tău?"

Se numeşte „lăcaş al lui Dumnezeu" trupul dat de Dumnezeu spre închiriere sufletului omului.

Dar cine se va uita la trupul acesta ca la ceva străin?

După cum pribegii arendează pământ străin şi lucrează ogorul după voinţa celui care l-a dat, tot aşa şi nouă ni s-a dat, după Scriptură, grija de trup, ca să-l lucrăm cum se cuvine şi să-l dăm înapoi plin de roadă Celui Care ni l-a dăruit. Dacă trupul va fi vrednic de Dumnezeu, atunci va ajunge cu adevărat lăcaş al lui Dumnezeu, urmând faptul că Dumnezeu a locuit în sfinţi. Aşa este trupul celui care se socoteşte locuitor vremelnic în această lume. De aceea [psalmistul se întreabă]: *„Doamne, cine va locui în lăcaşul Tău?"*

După această întrebare, vine o alta, care arată un spor duhovnicesc, o propăşire spre ceea ce este mai desăvârşit:

„Şi cine se va sălăşlui în muntele sfânt al Tău?" Iudeul cel pământesc, atunci când aude de „munte", aleargă cu gândul la muntele Sion.

„Cine se va sălăşlui în muntele cel sfânt al Tău?"

Cel care locuieşte ca străin în trup, acela se va sălăşlui în muntele sfânt. Muntele acela este ţara cea mai presus de cer, ţara cea strălucită şi luminoasă, despre care Apostolul spune: *„V-aţi apropiat de muntele Sion, de cetatea Dumnezeului Celui viu, de Ierusalimul ceresc, în care este adunare sărbătorească de îngeri şi Biserica celor întâi-născuţi, înscrişi în ceruri"*[141].

[141] *Evr.* 12, 22.

II

Dacă vei trece, așadar, pe lângă trupul acesta cu nepăsare, ca locuind o vreme în ceva străin, dacă te vei lipsi de el ca de ceva străin – pentru că ți-ai omorât mădularele tale cele de pe pământ[142] și ai ajuns la sfințire –, atunci vei fi vrednic de sălășluirea în muntele sfânt, pe care poftind-o, psalmistul zicea: *„Voi trece în locul cortului minunat"*[143]; și: *„Cât de iubite sunt sălașurile Tale, Doamne al puterilor!"*[144] Acolo ne face să ne sălășluim iubirea de aproapele, după tâlcul acelei sălășluiri în munte, dar și prietenia cu Mamona al nedreptății. [Căci Domnul spune:] *„Faceți-vă prieteni din Mamona*[145] *nedreptății, pentru ca, atunci când veți sărăci, aceia să vă primească în corturile veșnice"*[146]. Despre viețuirea aceea spune Domnul sub forma unei rugăciuni: *„Părinte sfinte, dă ca acolo unde sunt Eu să fie și aceștia!"*[147] Rar este și cel care locuiește ca un străin în trup, și cel care se sălășluiește în munte. De aceea cuvântul spune, ca exprimând nedumerirea: „Cine va locui?" și: „Cine se va sălășlui?", așa cum spune: *„Cine a cunoscut gândul Domnului?"*[148] și: *„Cine vă va vesti vouă că arde un foc?"*[149] și: *„Cine vă va vesti vouă locul cel veșnic?"*[150] și: *„Cine este, oare, iconomul credincios și înțelept?"*[151]

Însă, probabil că termenul „cine" este și interogativ, câtă vreme [psalmistul] cere răspuns de la Domnul Cel Sfânt, cu Care se poartă dialogul. Și glasul cel dumnezeiesc, dând răspuns la această întrebare, ce spune?

---

[142] *Col.* 3, 5.
[143] *Ps.* 41, 4.
[144] *Ps.* 83, 1.
[145] Termen aramaic neotestamentar cu sens incert (probabil „ceva în care se poate avea încredere"). În Noul Testament este o întruchipare a bogăției pământești, dobândite prin mijloace necinstite. Fericitul Augustin afirma că punii numeau câștigul „mamona" (*De sermone Domini in monte*, I, 2, 14). (n. P.P.)
[146] *Lc.* 16, 9.
[147] *In.* 14, 3.
[148] *Is.* 40, 13.
[149] *Is.* 33, 14.
[150] *Is.* 33, 14.
[151] *Lc.* 12, 42.

„Cel ce umblă fără prihană și cel ce face dreptate.”[152]

Dacă este fără prihană cel căruia nu-i lipsește niciuna din faptele bune și-și duce viața lui fără să fie pătat de vreo răutate, atunci care este deosebirea între el și cel care face dreptate? Oare nu au același sens cele spuse în aceste două expresii, „cel ce umblă fără prihană” și „cel ce face dreptate”? Sau fiecare din cele două expresii înfățișează o idee deosebită, ca să arate că „acela fără prihană” este desăvârșit în orice virtute după omul lăuntric, iar „cel care face dreptate” este omul care împlinește partea practică prin lucrările trupești? Căci trebuie nu doar să facem o faptă dreaptă, ci să o facem cu o dispoziție sufletească dreaptă, potrivit celor spuse: *„Drept vei urma ce este drept”*[153], adică fapta pe care o săvârșim, să o săvârșim pe temeiul dreptății. De pildă, cineva, un neștiutor, face un medicament care este de folos bolnavilor: unul ca acesta n-a făcut leacul ca un medic, pentru că fapta lui n-a fost însoțită de arta medicinii[154].

Așadar „cel ce umblă fără prihană” este omul desăvârșit în ceea ce privește mintea, iar „cel ce face dreptate” este, după cuvântul Apostolului, *„lucrătorul care n-are de ce să se rușineze înaintea Domnului”*[155].

III

Ia aminte la precizia exprimării! Psalmistul n-a spus: „Cel ce a umblat fără prihană”, ci: „Cel ce umblă fără prihană”; n-a spus: „Cel ce a făcut dreptate”, ci: „Cel ce face dreptate”. Căci nu o singură faptă l-ar putea desăvârși pe omul vrednic, ci trebuie ca faptele de virtute să-l însoțească întinzându-se de-a lungul întregii vieți.

„Cel ce grăiește adevăr în inima sa, care n-a viclenit cu limba sa.”[156]

---

[152] *Ps.* 14, 2.
[153] *Deut.* 16, 20.
[154] Distincție clasică în epistemologie, schițată în debutul *Metafizicii* aristotelice și exploatată, folosind același exemplu al preparării unui medicament, la Alexandru din Afrodisias (*Commentaria in Aristotelis Metaphysica*, 5). (n. rev.)
[155] *2 Tim.* 2, 16.
[156] *Ps.* 14, 2-3.

Iarăşi cele spuse se aseamănă unele cu altele; aşa cum „a grăi adevăr în inimă" se raportează la „a nu vicleni cu limba sa", tot aşa „a fi fără prihană" se raportează la „a face dreptate". Căci după cum acolo cuvântul ne arată pe cel desăvârşit în taină, dar şi pe cel care merge pe calea cea dreaptă în făptuire, tot aşa şi aici: pentru că vorbele ies din prisosul inimii[157], de vreme ce cuvântul curge ca dintr-un izvor, din dispoziţia sufletească lăuntrică, omul rosteşte mai întâi adevărul în inimă, apoi îl spune cu cuvântul, în chip lipsit de viclenie, prin lucrarea îndeplinită cu ajutorul limbii.

Dar vom descoperi că termenul „adevăr" înseamnă două lucruri: unul, înţelegerea pe care o avem despre lucrurile care privesc viaţa fericită; altul, cunoaşterea sănătoasă pe care o avem despre orice lucru care priveşte viaţa de aici. Aşadar, adevărul acela care ajută la mântuire este în inima omului desăvârşit: acest adevăr trebuie împărtăşit aproapelui în toate împrejurările fără viclenie. Iar dacă omul vrednic nu cunoaşte adevărul cu privire la lucrurile din viaţă, atunci lucrul acesta nu-i va fi o piedică în drumul spre cele de mai sus. Căci dacă nu cunoaştem adevărul cu privire la câte stadii are pământul sau marea, câte stele se mişcă şi cât de mult întrece în viteză o stea pe alta, ei bine, nimic din toate acestea nu ne împiedică să dobândim fericirea făgăduită.

Iar cuvântul ne indică, poate, că nu se cuvine să vorbim oricui despre „adevăr", adică despre cele tainice, ci numai celui apropiat. Cu alte cuvinte, să nu le vorbim tuturor, la întâmplare, ci numai celor ce s-au împărtăşit de taine[158].

Iar dacă Domnul nostru este *„adevărul"*[159], atunci fiecare din noi avem întipărit şi oarecum pecetluit acest adevăr în inimile noastre[160].

---

[157] *Mt.* 12, 34.

[158] Datorită faptului că Biserica nu permitea catehumenilor şi necreştinilor să ia parte la săvârşirea Sfintei Euharistii şi a Botezului, precum şi practicii ca unele dogme creştine să fie predate după botez, s-a concluzionat că Biserica observa o practică numită de un teolog protestant din secolul al XVII-lea *disciplina arcana*. (n. P.P.)

[159] *In.* 14, 6.

[160] Părinţii Bisericii au afirmat în mai multe rânduri că religia creştină constituie starea naturală a omului. (n. P.P.)

Vorbind în inimile noastre despre adevăr, să nu viclenim cuvântul Evangheliei atunci când îl vestim prin predică aproapelui nostru.

„Care n-a viclenit cu limba sa."

În multe locuri din Scriptură viclenia a fost arătată ca duşman al lui Dumnezeu, căci spune Scriptura: *„Pierde-va Domnul toate buzele cele viclene"*[161]; şi: *„Viclenie este în inima celor ce urzesc rele"*[162]. Se zice că vicleneşti când amesteci ce este bun cu ce este rău, după cum vinul este „viclenit" atunci când îl amesteci cu unul mai rău sau când îi adaugi apă şi după cum aurul este „viclenit" atunci când îl amesteci cu argint şi aramă; tot aşa şi adevărul este „viclenit" când cuvintele zavistnice se întreţes cu sfintele cuvinte.

IV

„Nici n-a făcut rău aproapelui său."[163]

Nimeni dintre cei care au auzit Evanghelia nu se îndoieşte pe cine numeşte Cuvântul „aproape", [răspunzând] celui care întreabă: *„Şi cine este aproapele meu?"*[164] Aceluia Domnul i-a spus pilda celui ce se cobora din Ierusalim la Ierihon; pe acela l-a întrebat: *„Cine dintre aceştia ţi se pare că a fost aproapele?"*[165] Iar acela a răspuns: *„Cel care a făcut milă cu el"*[166]. Prin aceste cuvinte Domnul ne-a învăţat să socotim pe orice om aproapele nostru.

Grea de împlinit este şi porunca aceasta! Este nevoie de multă grijă pentru a nu-l vătăma pe aproapele nostru nici cu o faptă mică, nici cu una mai mare, nici cu vorba, nici să nu-l lipsim de ceva ce i se cuvine, nici să nu-i voim răul şi nici să nu-i invidiem buna lui stare.

„Şi n-a fost ocară la cei apropiaţi de el."[167]

Exprimarea este ambiguă: ori n-a făcut nimic vrednic de a fi ocărât de cei apropiaţi de el şi de aceea n-a primit de la ei ocară, ori el n-a ocărât pe niciunul din cei apropiaţi de el pentru erorile lor

---

[161] *Ps.* 11, 3. De fapt, verbul δολόω (tradus prin arhaicul „a vicleni") are sensul de „a falsifica, a altera". (n. P.P.)
[162] *Pr.* 12, 21.
[163] *Ps.* 14, 3.
[164] *Lc.* 10, 29.
[165] *Lc.* 10, 36.
[166] *Lc.* 18, 37.
[167] *Ps.* 14, 3.

omenești sau pentru vreo schilodire trupească sau pentru alte infirmități ale trupului. Căci, după cum este scris, nici păcătosul nu trebuie ocărât: *„Nu ocărî pe omul care se întoarce de la păcat"*[168]. Și nici n-am cunoscut ca ocara să fi fost vreodată de folos celor ce au greșit; Apostolul, în sfaturile pe care le-a dat ucenicului său Timotei, a îngăduit numai mustrarea, îndemnul și certarea[169], dar nicidecum ocara, pentru că este nepotrivită. După cum se pare, mustrarea are ca scop îndreptarea celui ce păcătuiește, pe când ocara este spre rușinarea celui ce a căzut în greșeală. A face însă de ocară sărăcia, nașterea din oameni de jos, neștiința de carte sau boala trupului este cu totul neîntemeiat și o faptă străină de un om vrednic. Cele care nu ni se întâmplă din alegerea noastră sunt involuntare; de aceea se cuvine să arătăm milă mai curând decât dispreț pentru defectele pe care le au oamenii împotriva voinței lor.

V

„Defăimat să fie înaintea Lui cel care face răul, iar pe cei care se tem de Domnul îi slăvește."[170]

Este specific unui cuget distins, care nu se pleacă deloc în fața împrejurărilor omenești, și unui bărbat care a săvârșit în cel mai înalt grad virtutea să dea fiecăruia cele ce i se cuvin: îi defăimează pe cei care fac răul, chiar dacă ar fi investiți cu mari puteri, chiar dacă ar fi plini de bogății, chiar dacă ar fi de neam mare, chiar dacă și-ar striga în gura mare strălucirea lor, dacă vede că în ei există numai viclenie; pe unii ca aceștia îi defăimează, adică îi socotește a fi nimic. Și, dimpotrivă, îi slăvește, îi laudă, îi socotește fericiți pe cei care se tem de Domnul, chiar dacă ar fi săraci, chiar dacă ar fi de neam neînsemnat, chiar dacă ar fi neinstruiți în cuvânt, chiar dacă ar fi neputincioși cu trupul, pentru că a fost învățat de Duhul să-i fericească pe unii ca aceștia. Căci spune Scriptura: *„Fericiți toți cei ce se tem de Domnul"*[171]. Ține de aceeași dispoziție a minții defăimarea celui care face răul, chiar dacă cel defăimat se laudă cu strălucirea

---

168 *Înț. Sir.* 8, 6.
169 *1 Tim.* 4, 13; *2 Tim.* 4, 2.
170 *Ps.* 14, 4.
171 *Ps.* 127, 1.

vieţii lui, dar şi slăvirea celui care se teme de Domnul, chiar dacă acela este sărac în viaţă, chiar dacă este uşor de dispreţuit, chiar dacă nu are nimic din cele din afară, care să-l facă vrednic de preţuire.

„Cel ce se jură aproapelui său şi nu-şi calcă jurământul."[172]

De ce aici jurământul drept este îngăduit celui desăvârşit în cuvenitele fapte bune, iar în Evanghelie este interzis cu totul? În acest psalm se spune: *„Cine va locui?"* şi: *„Cine se va sălăşlui?"* – *„Cel ce se jură aproapelui său şi nu-şi calcă jurământul"*. Dar în Evanghelie se spune: *„Eu însă vă spun: să nu vă juraţi deloc"*[173]. Ce vom spune?

Pretutindeni Domnul urmăreşte acelaşi scop: arată mai dinainte consecinţele păcatelor şi taie de la bun început răutatea. În vreme ce Legea veche spunea: *„Să nu săvârşeşti adulter!"*[174], Domnul a spus: *„Nici să nu pofteşti!"*[175] În vreme ce Legea spunea: *„Să nu ucizi!"*[176], Legiuitorul a dat o lege mai desăvârşită: *„Nici să nu te mânii!"*[177] Tot aşa şi aici, desigur: Legea se mulţumeşte cu jurământul drept, dar Domnul taie prilejul oricărui jurământ. Căci acela care se jură drept poate cândva să şi greşească involuntar, în vreme ce acela care nu se jură deloc a evitat primejdia unui jurământ fals.

În multe locuri, legea numeşte „jurământ" afirmarea nestrămutată despre fiecare lucru; de pildă: *„Juratu-m-am şi m-am hotărât să păzesc judecăţile dreptăţii Tale"*[178] şi: *„Juratu-S-a Domnul şi nu-I va părea rău"*[179]. Nu înseamnă că David L-a adus pe Dumnezeu ca martor al celor spuse pentru a îndepărta îndoiala, ci că a întărit cu dogme neschimbate şi neclintite harul făgăduinţei ce i s-a făcut de Dumnezeu. Aşa se poate spune şi despre cuvintele de aici: *„Cel ce se jură aproapelui său"*, adică îl încredinţează pe aproapele său şi nu-şi tăgăduieşte cuvântul, ca să fie de acord cu cele spuse de Domnul: *„Să fie cuvântul vostru ceea ce este da, da, şi ceea ce este nu, nu"*[180].

---

[172] *Ps.* 14, 4.
[173] *Mt.* 5, 34.
[174] *Ieş.* 20, 14.
[175] *Mt.* 5, 28.
[176] *Ieş.* 20, 13.
[177] *Mt.* 5, 22.
[178] *Ps.* 118, 106.
[179] *Ps.* 109, 4.
[180] *Mt.* 5, 37.

Să spui deci „da" când ești încredințat de unele ca acestea; dar despre lucruri care nu sunt, de te-ar ruga toți oamenii, nu te lăsa nicicând convins să susții cu tărie ceva împotriva adevărului firii. Dacă un lucru nu s-a întâmplat, să urmeze tăgăduirea, dacă lucrul s-a întâmplat, afirmarea ta să-l confirme. Caută să prezinți adevărul prin el însuși, folosind temeiuri simple, fără să-i mai intercalezi ceva străin. Cel care nu te crede să aibă ca pagubă necredința lui. Că este cu totul rușinos și nesocotit să te învinuiești singur că nu meriți să fii crezut și că trebuie să adaugi siguranța ce vine din jurăminte.

Sunt însă unele cuvinte care au formă de jurământ, dar nu sunt jurăminte, ci indică respect în fața celor ce le aud. De pildă, Iosif, ca egiptean, folosind cuvântul νή[181], s-a jurat pe sănătatea lui Faraon[182]. La fel și Apostolul, arătând dragostea lui pentru corinteni, a spus: „Νή *pe lauda voastră, pe care o am în Hristos Iisus, Domnul nostru*"[183]. Apostolul, căruia i s-a încredințat predicarea Evangheliei, nu a nesocotit învățătura evanghelică, ci a rostit un cuvânt simplu, cu formă de jurământ, pentru a arăta în acest chip lauda pe care o avea din partea corintenilor, laudă care era pentru el mai prețioasă decât orice.

VI

„*Celui ce-ți cere dă-i și de la cel ce voiește să se împrumute de la tine nu întoarce fața!*"[184] Cuvântul ne îndeamnă la acțiune comunitară, la dragoste mutuală, la ceea ce este propriu firii noastre. Căci omul este ființă obștească și socială. Iar în viețuirea noastră obștească și în legăturile pe care le avem unii cu alții, este de neapărată nevoie să dăruim cu generozitate pentru ajutorarea celui în nevoie. „*Celui ce-ți cere dă-i!*" Dumnezeu vrea ca tu, în simplitatea inimii tale, să fii darnic cu cei care-ți cer, dar totuși, cu rațiunea, să

---

[181] „Mă jur pe, într-adevăr, da". Νή este o particulă utilizată în afirmații și jurăminte (lat. *per*, germ. *bei*). (n.P.P.)

[182] *Fac.* 44, 15.

[183] *1 Cor.* 15, 31.

[184] *Mt.* 5, 42.

deosebești nevoia fiecăruia din cei care îți cer. De altfel, din *Faptele Apostolilor* am învățat în ce chip se poate săvârși lucrul acesta de către cei care-și împlinesc în mod chibzuit scopul evlaviei lor. Căci se spune acolo: *„Toți câți aveau țarini sau case le vindeau și aduceau prețurile celor vândute și le așezau la picioarele apostolilor. Iar fiecăruia i se dădea după cum avea trebuință"*[185]. Pentru că mulți au mai mult decât le este de neapărată trebuință și pentru că fac din cerere prilej de neguțătorie și temei de plăcere desfrânată, s-a socotit necesar ca banii să fie adunați de cei cărora li s-a încredințat grija de săraci, cu scopul ca aceia, în mod cugetat și chibzuit, să facă împărțirea celor necesare după trebuințele fiecăruia. Căci după cum bolnavii au nevoie de multe ori de vin, dar trebuie negreșit căutat momentul, măsura și calitatea, fiind nevoie de medic pentru distribuirea vinului, tot așa și rânduiala ajutorării celor nevoiași nu poate fi împlinită cu folos pentru toți. Nicidecum nu este folositoare dărnicia acestei slujiri pentru cei care alcătuiesc cântece plângărețe ca să înmoaie inimile femeilor, nici pentru cei care fac din infirmitățile trupului lor și din răni prilej de neguțătorie. Acordarea de ajutoare acestora ajunge prilej de răutate. Lătratul unora ca aceștia trebuie potolit cu câțiva bani. Trebuie însă să arătăm compătimire și iubire de frați față de cei care sunt învățați să sufere necazul cu răbdare. Despre aceștia ni se va spune: *„Am flămânzit și Mi-ați dat să mănânc"*[186] și celelalte.

„Și de la cel ce voiește să se împrumute de la tine nu întoarce fața!" Porunca aceasta se leagă de cele de mai înainte ale psalmului. Căci și cel care aici, fiind sărac, cere împrumut de la tine, și acesta ți-L arată pe Cel bogat din ceruri, Care-ți va plăti datoria în locul lui. Căci Scriptura spune: *„Cel ce miluiește pe sărac Îl împrumută pe Dumnezeu"*[187]. Profitul împrumutului este Împărăția cerurilor, de care facă Dumnezeu ca noi toți să ne învrednicim, cu harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Care are, împreună cu Tatăl și cu Sfântul Duh, slava și stăpânirea în vecii vecilor. Amin.

---

[185] *Fap.* 4, 34-35.
[186] *Mt.* 25, 35.
[187] *Pr.* 19, 17.

OMILIA A II-A LA O PARTE DIN PSALMUL XIV

Împotriva celor ce împrumută cu dobândă

I

Vorbindu-vă ieri despre Psalmul XIV, timpul nu mi-a îngăduit să ajung până la sfârşitul psalmului. Am venit însă acum, ca un datornic bun, să achit datoria pe care n-am plătit-o ieri.

Textul care a rămas necomentat din psalm este scurt la auzire şi poate că mulţi dintre voi nici n-au observat că a fost lăsat la o parte, socotind că n-a mai rămas nimic de explicat. Ştiind însă că acest scurt text are o mare importanţă pentru lucrurile din viaţă, m-am gândit că nu trebuie să trec cu vederea folosul pe care-l avem de pe urma tâlcuirii lui. Profetul, înfăţişându-l în subtext, în acest psalm, pe bărbatul desăvârşit care are să se urce la viaţa cea netulburată, a enumerat printre faptele lui mari şi pe aceea că *„n-a dat cu dobândă argintul său"*[188]. În multe locuri din Scriptură a fost hulit păcatul acesta. Căci Iezechiel numără între cele mai mari păcate *„a lua dobândă şi adaos"*[189], iar Legea interzice în termeni precişi: *„Să nu iei camătă de la fratele tău şi de la aproapele tău"*[190]; şi iarăşi zice: *„Viclenie peste viclenie şi camătă peste camătă"*[191]. Iar despre cetatea cea plină de rele, ce spune psalmistul? *„N-au lipsit din pieţele ei camăta şi vicleşugul."*[192] Şi acum, în psalmul acesta, profetul a adăugat acelaşi lucru pentru a-l caracteriza pe omul desăvârşit, zicând:

„Argintul său nu l-a dat cu camătă."[193]

Într-adevăr, este culmea neomeniei ca de la cel lipsit de cele necesare vieţii, care-ţi cere împrumut ca să se ajute în viaţă, tu să nu te mulţumeşti cu capitalul, ci să născoceşti venituri şi să aduni bo-

---

[188] *Ps.* 14, 5.
[189] *Iez.* 22, 12.
[190] *Deut.* 23, 20.
[191] *Ier.* 9, 6.
[192] *Ps.* 54, 11.
[193] *Ps.* 14, 5.

găţii de pe urma nenorocirilor săracului. Căci Domnul ne-a poruncit lămurit, zicând: *„De la cel ce voieşte să se împrumute de la tine nu întoarce faţa”*[194].

Iubitorul de argint însă, văzând că omul silit de nevoi îi cade la picioare, rugându-l – ce nu face cel umil, ce nu grăieşte? –, n-are milă de cel care se înjoseşte atât, nu se gândeşte că şi el e om. Nu se lasă înduplecat de implorarea lui, ci rămâne nemişcat şi neîndurat. Nu se uită la rugăminţile lui, nu-l mişcă lacrimile lui. Stăruie în refuzul său, se jură şi se blestemă cum că nici el n-are deloc bani; că şi el caută în jur, de-ar găsi pe cineva care să-l împrumute. Îşi întăreşte cu jurăminte minciuna şi adaugă neomeniei sale un nou păcat: jurământul fals. Dar când cel care cere împrumut îi aminteşte de dobânzi şi-i numeşte vreo ipotecă, atunci iubitorul de argint, coborându-şi sprâncenele, începe să zâmbească şi-şi aduce aminte, eventual, şi de prietenia datorată; îl numeşte „amic” şi „prieten” şi-i spune: „Am să caut să văd dacă n-am ceva bani puşi deoparte. Da, am o sumă de bani dată mie de un prieten spre păstrare pentru a-i aduce profit; acela însă a hotărât dobânzi grele. Dar eu voi micşora negreşit ceva din dobânzi şi-ţi voi împrumuta banii cu dobândă mai mică”. O înfăţişare ca aceasta ia cămătarul; îl mângâie pe nenorocit cu astfel de cuvinte şi-l ademeneşte, îl leagă cu poliţe şi nenorocitul pleacă. Şi, pe lângă sărăcia care-l doboară, îi mai ia şi libertatea. Căci acela care-şi ia sarcina să plătească dobânzi pe care nu le poate plăti se supune de bunăvoie unei robii pe viaţă.

Spune-mi! Ceri bani şi, mai mult, ceri câştig la aceşti bani de la cel lipsit de bani? Dacă ţi-ar fi putut spune că e mai bogat decât tine, ce-ar mai fi căutat la uşa ta? A venit să-l ajuţi şi a dat de un duşman! A căutat leacuri şi a găsit otravă! Ar fi trebuit să uşurezi sărăcia omului, dar tu i-ai mărit lipsa. Cauţi ca pustia să rodească. Întocmai ca un medic care, vizitându-i pe cei ce se chinuiesc, în loc să le redea sănătatea, le mai ia şi bruma de putere ce le-a mai rămas, tot aşa şi tu: faci din suferinţele nenorociţilor prilej de îmbogăţire. Şi după cum plugarii se roagă să plouă ca să li se înmulţească se-

---

[194] *Mt.* 5, 42.

minţele, tot aşa şi tu ceri ca oamenii să fie nevoiaşi şi lipsiţi, ca banii să-ţi producă bani. Nu-ţi dai seama că, născocind din camătă creşterea bogăţiei tale, îţi faci mai mare adaosul de păcate? Cel care-ţi cere bani împrumut, simţindu-se ameninţat, nu ştie ce să facă: când se uită la sărăcia lui, este deznădăjduit, fiindcă nu ştie de va putea achita împrumutul şi dobânzile; dar când se uită la nevoia ce o are, îndrăzneşte să se împrumute. Apoi unul, silit de nevoie, este biruit; celălalt e vesel, că l-a înlănţuit cu poliţe şi ipoteci.

II

Când cel ce se împrumută ia banii, este mai întâi strălucitor şi vesel, dar se bucură de o floare străină. Arată prin toate că i s-a schimbat viaţa: masă întinsă, haine luxoase. Slugile, şi ele, au altă înfăţişare, mai luminoasă. Vin apoi linguşitorii, oaspeţii la banchete, nenumăraţii paraziţi ai caselor. Dar, îndată ce banii încep să se scurgă, iar timpul, cu trecerea lui, adaugă dobânzile, nopţile nu-i mai aduc aceluia odihnă, ziua nu-i mai este luminoasă, soarele nu-l mai încântă, ci-i amărăşte viaţa. Urăşte zilele care-i grăbesc scadenţa, se teme de fiecare lună: îi naşte iar dobânzi. Dacă doarme, vede în vis pe creditor (urât vis!): la căpătâi îi stă creditorul. Dacă e treaz, dobânda îi stăpâneşte gândul, dobânda îi este singura grijă. Scriptura spune: „*Creditorul şi datornicul se întâlnesc unul cu altul, dar Dumnezeu pe amândoi îi vizitează*”[195]. Unul, ca un câine, urmăreşte prada; celălalt, ca un vânat gata să fie prins, se teme de întâlnire. Sărăcirea îi răpeşte îndrăzneala. Amândoi numără pe degete scadenţa; unul se bucură de creşterea dobânzilor, celălalt suspină pentru adaosul nenorocirilor. „*Bea apă din vasele tale!*”[196], spune Scriptura, adică „Măsoară-ţi puterile, nu te grăbi spre izvoare străine, ci adună-ţi din pârâiaşele tale cele ce-ţi pot uşura viaţa!” Ai lucruri de aramă, haine, vite, vase fel de fel? Vinde-le! Caută să dai totul, afară de libertate.

Însă poate-mi vei spune:

„Mi-e ruşine să le vând în văzul tuturor”.

---

[195] *Pr.* 29, 13.
[196] *Pr.* 5, 15.

Dar cum va fi când, puțin mai târziu, un altul le va căra, va striga la licitație bunurile tale și le va vinde pe un preț de nimic chiar în ochii tăi?

Nu te grăbi spre uși străine! *„Fântâna cu adevărat strâmtă este cea străină”*[197]. Mai bine este să scapi de nevoi încetul cu încetul, cu gândul chibzuind, decât să scapi de ele dintr-o dată cu bani străini, iar mai pe urmă să fii dezbrăcat de toată averea! Dacă ai cu ce plăti, de ce nu cauți să scapi de greutățile de-acum cu banii aceștia? Iar dacă nu poți plăti, atunci vindeci un rău cu alt rău. Nu primi să fii asaltat de creditor! Nu suferi să fii căutat și urmărit ca un vânat! Început al minciunii este împrumutul, pricină de nemulțumire, de nerecunoștință și de jurământ fals. Unele sunt cuvintele celui care cere împrumut și altele ale celui căruia i se cere înapoi împrumutul. „Dacă nu l-aș fi întâlnit atunci, își spune datornicul, poate că aș fi găsit alte mijloace să scap de strâmtoare. Nu mi-ai dat tu banii în mână fără voia mea? Aramă avea aurul tău[198], iar bănuții calpi erau!”

Iar dacă cel ce te împrumută îți este prieten, caută să nu-ți vatămi prietenia! Dacă ți-e dușman, nu căuta să cazi în mâinile dușmanului! Te împodobești pentru puțină vreme cu lucruri străine, dar mai târziu vei pierde și averea pe care o ai de la părinți. Ești sărac acum, dar ești liber! După ce te-ai împrumutat, nu numai că nu vei fi bogat, dar îți vei pierde și libertatea! Cel ce s-a împrumutat este rob celui ce l-a împrumutat, este rob plătit, care face o slujbă ce i se impune. Câinii sunt îmblânziți când primesc hrană; cel ce dă cu împrumut se înfurie și mai mult când primește: nu încetează a lătra, ci cere tot mai mult. Dacă te vei jura, nu te va crede; va scotoci toată casa luând în grijă cele scrise în contract. Dacă vei ieși din casă, te va trage la el târându-te; dacă te vei ascunde înăuntru, va sta pironit în fața casei tale și-ți va bate la ușă. Te face de rușine în fața soției, te insultă în fața prietenilor, te înșfacă de gât în piață; rea întâlnire în timp de sărbătoare; îți face traiul de neîndurat.

Dar poate că-mi vei spune:

---

[197] *Pr.* 23, 26.

[198] Acest enunț pare a fi o replică dintr-o piesă comică antică, pierdută (v. Suida, s.v. ὑπόχαλκον).

„Eram la mare strâmtorare și nu aveam de unde face rost de bani".

Dar care ți-e folosul că ai amânat cu o zi strâmtorarea ta? Căci va ajunge la tine iarăși *„sărăcia, ca un bun alergător"*[199], și strâmtorarea va fi aceeași, ba chiar cu adaos. Pentru că împrumutul nu este izbăvire deplină de sărăcie, ci o mică amânare a greutăților pe care le ai. Să suferim astăzi greutățile lipsei! Să nu le amânăm pe mâine, împrumutându-ne! Dacă nu te-ai împrumutat, ești la fel de sărac și astăzi, și-n zilele următoare. Dacă însă te-ai împrumutat, vei suferi și mai cumplit, pentru că dobânzile îți măresc sărăcia. Acum nimeni nu te învinuiește că ești sărac, căci răul acesta este fără voia ta; dacă însă vei ajunge să plătești dobânzi, toți te vor mustra pentru nesocotința ta.

III

Să nu adăugăm, dar, din nesăbuința noastră, un rău făcut cu voia relelor ce vin peste noi fără voia noastră! Minte de prunc are cel ce nu se mărginește la cele pe care le are, ci, sprijinindu-se pe nădejdi nesigure, se aruncă spre o vătămare evidentă și de neînlăturat.

Da, de pe acum să te gândești cu ce vei plăti datoria. Din banii pe care-i împrumuți? Dar nu-ți ajung să-ți acoperi nevoile și să plătești și datoria. Iar dacă pui la socoteală și dobânzile, de unde se vor înmulți atât de mult banii, încât să-ți ușureze și nevoile și să-ți acopere și suma împrumutată, iar în afară de aceasta să mai nască și dobânzi? Îmi vei spune, poate, că nu vei da împrumutul din banii pe care i-ai luat. Dar atunci de unde? Să lepădăm deci aceste nădejdi și să nu ne repezim ca peștii la momeală. Căci după cum aceia, odată cu hrana, înghit și cârligul, tot așa și noi, odată cu banii împrumutați, suntem străpunși de dobânzi. Sărăcia n-aduce rușine. Pentru ce să ne adăugăm și ocara adusă de datorii? Nimeni nu vindecă o rană cu altă rană, nici răul nu se vindecă cu rău, nici sărăcia nu se alungă cu dobânzi. Ești bogat? Nu te împrumuta! Ești sărac? Nu te împrumuta! Dacă ești înstărit, n-ai nevoie să te împrumuți, iar dacă n-ai nimic, nu vei avea cu ce să-ți plătești împrumutul. Nu-ți da

---

[199] *Pr.* 24, 34.

viaţa ta pe mâna gândurilor ce ţi le vei face mai târziu, ca să nu fericeşti zilele când nu plăteai dobânzi. Într-o singură privinţă ne deosebim noi, cei săraci, de cei ce se îmbogăţesc: suntem fără griji. Dormim şi râdem de bogaţi pentru că nu pot dormi; suntem fără de griji şi veseli, iar bogaţii sunt totdeauna încruntaţi şi plini de griji. Datornicul, la rândul lui, este şi sărac, şi plin de griji: noaptea îi este fără somn şi tot fără somn îi este şi ziua. E plin de gânduri în toată vremea: acum face socoteală cât preţuieşte averea lui, apoi cât casele cele luxoase ale altora, moşiile celor bogaţi, îmbrăcămintea celor pe care-i întâlneşte, tacâmurile şi vesela celor ce dau ospeţe. „De-ar fi fost acestea ale mele, îşi zice el, aş fi plătit înapoi atâta şi atâta şi aş fi scăpat de dobândă!" Aceste gânduri tronează în inima lui noaptea, iar ziua e cuprins tot de astfel de gânduri. Dacă îi vei bate la uşă, datornicul se va ascunde sub pat. Dă cineva buzna în casă: îi bate cu putere inima. Latră câinele? Îl trec sudorile. De îndată îl cuprinde nelinişte mare şi se uită de jur împrejur unde să fugă. Când se apropie scadenţa, se îngrijeşte ce minciună să găsească, ce pretext să plăsmuiască pentru a-l amâna pe cămătar.

Nu te gândi numai că iei bani cu împrumut, ci şi că ţi se va cere împrumutul înapoi! Pentru ce te înjugi cu o fiară care naşte dobânzi după dobânzi? Se spune că iepuroaicele în acelaşi timp şi nasc, şi hrănesc, şi poartă în pântece. La fel şi banii cămătarilor: în acelaşi timp sunt şi împrumutaţi, şi nasc, şi sporesc. Încă n-ai primit banii în mână şi cămătarii îţi şi cer dobânda pentru luna aceea. Şi ceea ce a fost împrumutat dă iarăşi naştere, la rândul său, unui alt rău, acela la altul, şi răul creşte la nesfârşit. De aceea, acest fel de lăcomie îşi merită numele ce-l are. Căci eu cred că se numeşte „dobândă" din pricina multor rele pe care le naşte. Altminteri cum şi-ar fi putut lua o numire ca aceasta[200]? Sau poate se numeşte aşa din pricina durerilor şi tristeţilor pe care le produce, de obicei, în sufletele celor ce se împrumută. Precum sunt durerile aceleia ce naşte, aşa este şi scadenţa pentru cel datornic. Dobândă la dobândă! Rea odraslă din

[200] În limba greacă, cuvântul τόκος înseamnă şi „naştere, vlăstar, odraslă", şi „camătă". (n. P.P.)

nişte răi părinţi. Să fie numite *„pui de vipere"*[201] aceste [dobânzi], pentru că ele sunt odraslele [altor] dobânzi. Se spune că viperele, când se nasc, mănâncă pântecele mamelor lor; şi dobânzile se nasc mâncând casele datornicilor. Seminţele cresc cu timpul, iar animalele tot cu timpul ajung la maturitate; dobânda însă astăzi se naşte şi tot astăzi începe să nască. Vieţuitoarele ce nasc de timpuriu încetează de timpuriu de a naşte; banii însă, care încep să se înmulţească de timpuriu, adaugă la nesfârşit ban lângă ban. Fiecare din cele ce cresc, când ajung la mărimea lor proprie, se opresc din creştere; argintul lacomilor, cu cât trece timpul, cu atât se înmulţeşte. Animalele, după ce transmit urmaşilor puterea de a naşte, încetează de a naşte; arginţii cămătarilor nasc şi după ce au născut alţi arginţi: fac de întineresc şi banii cei vechi. Să n-ajungi să ai de-a face cu această fiară nemaiauzită!

IV

Uită-te la soare! E liber! Dar tu de ce-ţi urăşti libertatea vieţii? Niciun luptător cu pumnii nu se fereşte în aşa măsură de loviturile rivalului său, cât se fereşte datornicul de întâlnirile cu creditorul, ascun-zându-şi capul după ziduri şi coloane.

Dar poate că îmi va spune cineva:

Cu ce-am să mă hrănesc?

Ai mâini, ai o meserie: munceşte cu ziua, intră slujitor! Multe sunt mijloacele de trai, multe sunt prilejurile! Nu poţi munci că eşti neputincios? Cere de la cei ce au! E ruşinos cerşitul? Dar mai ruşinos este să fugi de cel care te-a împrumutat! Negreşit, nu spun aceasta ca să-ţi dau porunci, ci ca să-ţi arăt că orice este mai uşor de suportat decât împrumutul. Furnica poate să se hrănească fără să ceară şi fără să se împrumute, iar albina dăruieşte rămăşiţele hranei ei reginelor stupului, cărora natura nu le-a dat nici mâini, nici meserie. Tu însă om, vieţuitoare care poate deprinde uşor orice meserie, tu nu găseşti oare, din toate meseriile, una care să-ţi întreţină viaţa?

---

[201] *Mt.* 23, 33.

Şi totuşi nu-i vedem venind să se împrumute pe cei lipsiţi de cele de neapărată trebuinţă vieţii – căci unii ca aceştia nici nu găsesc creditori –, ci se împrumută cei care fac cheltuieli mari, care fac lux inutil, care sunt robi plăcerilor femeieşti. Femeia spune: „Îmi trebuie veşmânt luxos şi bijuterii de aur; copiilor le trebuie podoabă strălucită a hainelor; dar şi slugilor le trebuie îmbrăcăminte înflorată şi felurită; iar la masă, belşug!" Un bărbat care slujeşte femeii sale în unele ca acestea se duce la cămătar şi, înainte de a se folosi de banii împrumutaţi, schimbă un stăpân cu altul; şi schimbând mereu pe cei care-l împrumută, prin continuarea răului, nu-şi mai dă seama în ce încurcătură se găseşte. Şi după cum hidropicii nu-şi închipuie că sunt bolnavi, bănuind că doar s-au îngrăşat, tot aşa şi cel care se tot împrumută îşi închipuie că e bogat, pentru că mereu ia şi mereu dă, achitând împrumutul ajuns la scadenţă cu alt împrumut nou (astfel, prin continuarea împrumuturilor, câştigă încrederea creditorilor). Dar, după cum cei care se îmbolnăvesc de holeră varsă mereu ce au mâncat mai înainte şi, dacă introduc o nouă mâncare înainte de a li se curăţi bine stomacul, o varsă iarăşi şi pe aceasta cu durere şi crampe, tot aşa şi aceştia, plătind dobândă la dobândă, fac un al doilea împrumut înainte de a scăpa de împrumutul de mai înainte; o vreme se laudă cu banii altora, dar mai târziu îşi plâng propriii lor bani. O, pe câţi nu i-au pierdut banii străini! Câţi îmbogăţiţi ca în vis n-au căzut în pagube nespus de mari! Dar poate mi se va spune:

„Mulţi s-au îmbogăţit din împrumuturi!"

După părerea mea, şi mai mulţi s-au spânzurat. Tu îi vezi pe cei care s-au îmbogăţit, dar nu-i numeri pe cei care s-au spânzurat, pe cei care, nemaiputând îndura ruşinea cererilor de restituire, au preferat moartea prin spânzurătoare unei vieţi pline de ocară. Eu am văzut o privelişte jalnică: copii de oameni liberi târâţi la vânzare în piaţă din pricina datoriilor moştenite. N-ai bani ca să-i laşi copiilor? Nu le lua şi nobleţea! Un singur lucru păstrează-le: bunul libertăţii, averea pe care ai moştenit-o tu de la părinţi! Nimeni niciodată n-a fost dat în judecată pentru că tatăl lui a fost sărac; datoria moştenită însă duce la închisoare. Nu lăsa vreun document care să devină un blestem părintesc pentru copiii şi nepoţii tăi!

V

Ascultați, bogaților, ce sfaturi le dau săracilor din pricina neomeniei voastre! Să rabde mai degrabă chinuri[202], decât să primească nenorocirile care vin de pe urma dobânzilor. Dar ce nevoie ar mai fi de cuvintele acestea, dacă L-ați crede pe Domnul?

Dar care este sfatul pe care îl dă Stăpânul?

Să dați cu împrumut acelora de la care nu nădăjduiți să luați înapoi[203]!

Poate însă mă va întreba cineva:

— Dar ce fel de împrumut este acela care nu-i legat cu nădejdea restituirii împrumutului?

Gândește la înțelesul spuselor Domnului și vei admira iubirea de oameni a Legiuitorului! Când vrei să dai săracului pentru Domnul, datul este și dar, și împrumut. Este dar din pricină că nu mai nădăjduiești să ți se dea înapoi; este împrumut din pricina marii dărnicii a Stăpânului, Care îți va plăti datoria în locul săracului: Dumnezeu, primind prin sărac puțin, îți va da mult. *„Cel care miluiește pe sărac Îl împrumută pe Dumnezeu."*[204] Nu vrei, oare, să-L ai pe Stăpânul universului girant că-ți vei primi înapoi banii împrumutați? Dacă vreunul din bogații orașului ți-ar mărturisi că va plăti pentru alții împrumutul, nu-i vei primi, oare, girul? Și atunci cum să nu-L primești pe Dumnezeu ca girant al săracilor? Dă arginții care-ți stau degeaba; nu-i îngreuna cu adaosuri, și va fi bine pentru amândoi! Căci tu vei avea siguranța că nu-ți pierzi banii, pentru că îi păzește Dumnezeu, iar săracul va avea câștigul ce apare din folosirea lor. Iar dacă dorești și adaos, atunci mulțumește-te cu cele de la Domnul. El îți va da, în locul săracilor, și împrumutul și un supliment. Așteaptă cele ale iubirii de oameni de la Cel Care este cu adevărat iubitor de oameni.

Da, dobânzile pe care le iei de la săraci sunt culmea neomeniei. Îți faci câștig din nenorociri, scoți bani din lacrimi, spânzuri pe cel

---

[202] Această secvență pare a fi preluată din Lucian, *Anacharsis*, 38. (n. rev.)
[203] *Lc.* 6, 34.
[204] *Pr.* 19, 17.

gol, lovești pe cel înfometat. Milă deloc, niciun gând că ți-e înrudit prin fire acela care suferă. Și mai numești „fapte de omenie" câștigurile ce le ai din unele ca acestea! Vai de cei ce spun că *„amarul este dulce și dulcele amar"*[205] și de cei ce declară că ura de oameni este iubire de oameni! Nu erau ca acestea nici ghicitorile pe care Samson le spunea oaspeților săi: *„Din cel ce mănâncă a ieșit mâncarea, iar din cel tare a ieșit dulceața"*[206], iar din cel ce urăște pe oameni a ieșit iubirea de oameni. *„Nu culeg din spini struguri, nici din ciulini smochine"*[207], și nici din dobânzi iubire de oameni. *„Tot pomul trecut face roade rele ..."*[208] Cei care iau dobândă de sută la sută, împreună cu cei care iau zece la sută, sunt înfricoșători chiar atunci când li se aude numele, iar cei care cer lunar dobândă sunt ca demonii care dau naștere atacurilor de epilepsie: se năpustesc asupra săracilor la soroacele lunii. Împrumutul cu camătă este rău și pentru cel ce dă, și pentru cel ce ia: unuia îi aduce pagubă în bani, altuia pagubă în suflet. Plugarul, când culege spicul, nu mai caută sămânța la rădăcina spicului; tu însă culegi și roadele și nu renunți nici la cele vechi. Cultivi fără să ai pământ; seceri fără să fi semănat. E neclar pentru cine aduni, dar îți stă în față cel care plânge din pricina dobânzilor. Este necunoscut cel care are să se bucure de averea ta adunată din dobândă. Este nelămurit dacă nu vei lăsa cumva altora bucuria bogăției tale, ție adunându-ți comoară numai răul nedreptății tale.

Așadar, *„să nu-ți întorci fața de la cel care voiește să se împrumute de la tine"*[209] și *„să nu dai argintul tău cu dobândă"*[210], pentru ca, fiind învățat din Vechiul și Noul Testament cele ce-ți sunt de folos, să pleci cu bună nădejde la Domnul, iar acolo să primești dobânzile faptelor tale bune, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, Care are slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

---

205 *Is.* 5, 20.
206 *Jud.* 14, 14.
207 *Mt.* 7, 16.
208 *Mt.* 7, 17.
209 *Mt.* 5, 42.
210 *Ps.* 14, 5.

OMILIA LA PSALMUL XXVIII

Psalmul lui David la ieșirea din cort

I

Psalmul XXVIII are și un titlu comun: *Psalm [al] lui David*, dar are și ceva care îl particularizează, căci se adaugă: *La ieșirea din cort*.

Ce înseamnă aceste cuvinte? Să ne gândim ce înseamnă „ieșire" și ce înseamnă „cort", ca să putem afla înțelesul psalmului. Din punct de vedere istoric, se pare că preoților și leviților li se poruncește aceasta cu scopul ca, după terminarea lucrului, să-și amintească de cele necesare lor pentru ca slujba să fie pregătită. Cuvântul le arată preoților și leviților ce plecau după slujbă și ieșeau din cort cele ce se cuveneau pregătite și indică de ceea ce trebuia să aibă ei grijă în continuare, anume: „Fiii berbecilor", „slavă și cinste", „slavă numelui Lui", căci nu se cuvenea să slujească altundeva decât în curtea Domnului și în locul sfințeniei. Urmând sensul distins și adecvat dumnezeieștii Scripturi, psalmul acesta arată minții noastre care contemplă cele înalte că legea este pentru noi și că pe noi ne privesc cele spuse în psalm. Așa că nu trebuie să înțelegem prin „berbec" partea bărbătească a turmelor, nici prin „cort" locuința construită din această materie neînsuflețită, nici prin „ieșirea din cort" plecarea din Templu, ci prin „cort" trebuie să înțelegem acest trup al nostru, așa cum ne-a învățat Apostolul când zice: „*Noi care, fiind în cort, suspinăm*"[211]; și iarăși psalmul spune: „*Și bici nu se va apropia de cortul tău*"[212]. Iar prin „ieșire din cort" trebuie să înțelegem plecarea din viața aceasta, pentru care cuvântul ne poruncește să ne pregătim, aducând Domnului cutare și cutare, căci lucrarea noastră din viața de aici este merindea pentru viața viitoare. Iar cel care aduce aici „slavă și cinste Domnului" prin fapte bune își strânge sieși slavă și cinste la dreapta răsplătire a Judecătorului.

---

[211] 2 *Cor*. 5, 4.
[212] *Ps*. 90, 10.

În multe còpii ale *Cărţii Psalmilor* găsim scrise mai întâi cuvintele: *„Aduceţi Domnului, fii ai lui Dumnezeu!"*[213] Şi pentru că nu orice dar este bine primit de Dumnezeu, ci numai darul adus din inimă curată – căci spune Scriptura: *„Nu sunt curate rugăciunile din sim-bria desfrânatei"*[214] şi iarăşi Ieremia: *„Oare rugăciunile şi cărnurile sfinte vor îndepărta răutăţile tale sau cu ele te vei curăţi?"*[215] –, de aceea psalmul vrea ca mai întâi să fim *„fii ai lui Dumnezeu"*, şi abia apoi să pornim a-I aduce lui Dumnezeu darurile. Iar acestea să fie nu la întâmplare, ci chiar darurile pe care le-a poruncit Dumnezeu. Zi mai întâi „Tată", şi apoi cere cele ce urmează! Cercetează-te pe tine însuţi din ce fel de viaţă te-ai ridicat! Dacă eşti vrednic, numeşte-L „Tată" pe Dumnezeul Cel Sfânt. Înrudirea noastră cu Cel Sfânt se face prin sfinţenie. Dacă voieşti să fii totdeauna fiu al Celui Sfânt, atunci sfinţenia să te adopte! Aduceţi, aşadar, daruri lui Dumnezeu, nu voi cei oarecare, nici voi cei născuţi din cei întâmplători, ci voi care sunteţi fii ai lui Dumnezeu! Daruri mari ai a cere! De aceea Tatăl îi alege pe cei mari, ca să-I aducă daruri. Şi pentru ca Dumnezeu să nu azvârle în ţărână gândurile tale, nici să te facă să cauţi un berbec, acest animal lipsit de raţiune, cu patru picioare şi behăitor, iar prin jertfirea acestuia să te aştepţi să-L faci favorabil pe Dumnezeu, psalmul spune: *„Aduceţi lui Dumnezeu, fii ai lui Dumnezeu!"* Dumnezeu nu are nevoie de fiu ca să I se aducă acest fiu, ci, dacă fiul este ceva mare, se cuvine ca lucrul care se aduce să fie ceva mare şi vrednic de starea sufletească de fiu şi de vrednicia părintească. Aşadar, *„aduceţi,* spune psalmul, *pe fiii berbecilor"*[216], pentru ca şi aceştia, cei aduşi de voi, să se schimbe din fii ai berbecilor în fii ai lui Dumnezeu.

---

[213] Eusebiu de Cezareea confirmă situaţia semnalată aici de Sf. Vasile cel Mare: nici în Biblia ebraică, nici în celelalte versiuni greceşti ale Scripturilor, cu excepţia *Septuagintei*, acest pasaj nu exista (*Commentaria in Psalmos*, 28, 1). (n. rev.)

[214] *Pr.* 19, 13.

[215] *Ier.* 11, 15.

[216] *Ps.* 28, 1.

II

Berbecul este, de bună seamă, un viețuitor care conduce: îndrumă oile la pășuni hrănitoare și la odihna apelor, apoi iarăși în țarle și staule. De acest fel sunt și întâistătătorii turmei lui Hristos: conduc turma cea cuvântătoare la hrana cea înfloritoare și bine mirositoare a învățăturii celei duhovnicești, iar cu apa cea vie, dăruită cu prisosință de Duhul, o adapă și o înviorează, crescând-o spre aducere de roadă, o conduc la odihnă și o adăpostesc de cei care-i întind curse. Cuvântul spune că vrea să fie aduși Domnului fiii acestora de către fiii lui Dumnezeu. Iar dacă berbecii sunt cei care merg în fruntea celorlalți, fiii acestora vor fi cei formați pentru viața virtuoasă, prin râvna faptelor bune dobândite din învățătura întâi-stătătorilor.

„Aduceți, dar, Domnului, fii ai lui Dumnezeu, aduceți Domnului pe fiii berbecilor."[217]

Ai aflat cui vorbește? Ai aflat despre cine? Psalmul spune: *„Aduceți Domnului slavă și cinste"*[218].

Dar cum aducem noi, care suntem pământ și cenușă[219], „slavă" marelui Domn? Dar cum aducem și „cinste"?

Aducem „slavă" prin faptele bune, când strălucesc faptele noastre înaintea oamenilor, așa încât oamenii, văzând faptele noastre, Îl slăvesc pe Tatăl nostru Cel din ceruri[220]. Este cu putință să-L slăvim pe Dumnezeu prin cumpătarea noastră și prin sfințenia care-i îmbracă pe toți cei care mărturisesc dreapta credință, după sfatul lui Pavel, care spune: *„Slăviți-L pe Dumnezeu în mădularele voastre!"*[221] Această slavă o și cere Domnul de la cei ce cred în El și au fost cinstiți cu harul înfierii. Scriptura spune: *„Fiul Îl slăvește pe Tatăl"*[222] și: *„Dacă Tată sunt Eu, unde este slava Mea?"*[223] Iar, după

---

[217] *Ps.* 28, 1.
[218] *Ps.* 28, 1.
[219] *Fac.* 18, 27.
[220] *Mt.* 5, 16.
[221] *1 Cor.* 6, 20.
[222] *Mal.* 1, 6.
[223] *Mal.* 1, 6.

cele ce spun *Proverbele*, cel care-L cinstește pe Dumnezeu aduce „cinste" lui Dumnezeu cu ostenelile lui cele drepte și Îi aduce pârgă din fructele dreptății lui[224]. Aduce Domnului slavă și cinste tot cel ce teologhisește după cum s-a rânduit, ca să nu cadă din înțelegerea cea dreaptă despre Tatăl, despre dumnezeirea Unuia-Născut și despre slava Sfântului Duh. Și întinde mai departe slava adusă lui Dumnezeu cel care poate să explice în ce chip a fost zidit universul și cum se menține, datorită purtării de grijă a lui Dumnezeu, care se întinde până la cele mai neînsemnate lucruri, și în ce chip, după îngrijirea de aici, vor veni toate la judecată. Întinde și mai departe slava adusă lui Dumnezeu cel care poate, cu gânduri limpezi și neamestecate, să contemple fiecare existență în parte și care, după ce a contemplat toate, poate vorbi și altora despre bunătatea lui Dumnezeu și despre judecata Lui cea dreaptă. Dă slavă și cinste Domnului cel care și-a armonizat viața cu o contemplație ca aceasta. Lumina unui astfel de om strălucește înaintea oamenilor, pentru că Tatăl Cel din ceruri este slăvit și prin cuvântul lui și prin fapta lui și prin tot felul de virtuți[225]. Cel îndrăgostit de slava omenească nu aduce slavă și cinste Domnului, nici cel care cinstește argintul, nici cel care cinstește plăcerile trupului, nici cel ce admiră învățăturile străine cinstirii de Dumnezeu. Căci, după cum aducem slavă Domnului prin faptele cele bune, tot așa prin faptele cele rele facem contrariul. Ce spune Domnul celor ce păcătuiesc? *„Din pricina voastră numele Meu este hulit între neamuri."*[226] Și iarăși Apostolul: *„Prin călcarea legii, Îl necinstești pe Dumnezeu"*[227]. Căci neluarea în seamă și disprețuirea legilor înseamnă sfidarea Legiuitorului. O casă prost rânduită, în care își fac loc mânia și insulta, sfidarea și râsul, petrecerea și desfrânarea, necurăția și neînfrânarea, are o faimă proastă, iar necinstea și rușinea celor petrecute în ea trec asupra stăpânului acelei case. Trebuie, așadar, să înțelegem că, după cum prin faptele bune este slăvit Dumnezeu, tot așa prin faptele rele este

[224] *Pr.* 3, 9.
[225] *Mt.* 5, 16.
[226] *Rom.* 2, 24.
[227] *Rom.* 2, 23.

slăvit duşmanul. Căci atunci când iau mădularele lui Hristos şi le fac mădulare ale desfrânatei[228], am mutat slava de la Cel Care mă mântuieşte la cel ce mă pierde. Şi necredinciosul schimbă slava nestricăciosului Dumnezeu în chipul omului stricăcios, al zburătoarelor, al animalelor cu patru picioare şi al târâtoarelor celor de pe pământ[229]; cel care cinsteşte şi se închină zidirii în locul Ziditorului nu aduce lui Dumnezeu slavă, ci creaturilor. Deci, cel care numeşte creatura ca fiind ceva, apoi se închină ei, să cunoască în care ceată s-a orânduit! Să ne temem, dar, ca nu cumva, aducând slavă şi laudă diavolului prin păcatele noastre, să fim daţi împreună cu el ruşinii celei veşnice[230]! Că păcatul nostru ajunge slavă pentru cel ce îl lucrează în noi o poţi înţelege din acest exemplu: doi generali vin unul împotriva altuia cu oştire; când învinge oştirea unuia din ei, slava revine generalului care e în fruntea ei, iar când învinge oştirea celuilalt, slava se întoarce la generalul acelei oştiri. Tot aşa şi cu tine: în faptele tale cele bune, Domnul este cel slăvit, iar în cele rele, cel potrivnic. Nu-i nevoie însă să-ţi întinzi gândul la ostaşii de care ţi-am vorbit şi nici să te duci cu mintea la generali, ci cercetează-te pe tine însuţi şi vei găsi în tine întregul adevăr al exemplului. Căci atunci când mintea ta se luptă cu patima, dacă biruieşte datorită tăriei şi atenţiei ei, atunci premiul victoriei este adus împotriva patimii şi prin tine se încununează oarecum Dumnezeu. Dar atunci când mintea ta se moleşeşte şi cedează plăcerii, ajungi sclav şi prizonier prin păcate, pentru că mintea dă vrăjmaşului laudă, înălţare şi mândrie.

III

„Închinaţi-vă Domnului în curtea cea sfântă a Lui."[231]

După rodirea celor ce-am cerut noi de la Dumnezeu, este de neapărată trebuinţă închinarea; dar închinare săvârşită nu în afara

---

[228] *1 Cor.* 6, 15.
[229] *Rom.* 1, 23.
[230] *Mt.* 25, 41.
[231] *Ps.* 28, 2.

Bisericii, ci împlinită în însăși „curtea lui Dumnezeu". „Să nu-mi născociți, spune psalmistul, curți și adunări proprii! Una este curtea cea sfântă a lui Dumnezeu!" Mai înainte, „curtea" era sinagoga iudeilor. Dar, după păcatul săvârșit de ei împotriva lui Hristos, curtea lor este pustie[232]. De aceea și Domnul zice: *„Am și alte oi, care nu sunt din această curte"*[233]. Domnul, vorbind aici de cei rânduiți mântuirii dintre neamuri, arată o „curte" proprie, alta decât aceea a iudeilor. Așadar, nu se cuvine să ne închinăm lui Dumnezeu în afara acestei curți sfinte, ci doar atunci când suntem înăuntrul ei, ca nu cumva, fiind în afara ei ori ademeniți de cei din afară, să fim lipsiți de șederea în curtea Domnului. Căci mulți stau la rugăciune, dar nu sunt în „curte", pentru că mintea lor cutreieră prin alte părți, pentru că gândul lor este atras de grija cea deșartă.

Dar este cu putință, dacă ne ridicăm cu mintea sus, să înțelegem prin „curte" viețuirea cea cerească. De aceea, *„cei sădiți aici, în casa Domnului"*[234], care este Biserica Dumnezeului Celui viu, acolo, *„în curțile Dumnezeului nostru, vor înflori"*[235]. Dimpotrivă, cel care face din pântece Dumnezeu, cel care a prețuit mai mult decât orice slava sau argintul sau orice altceva, chiar dacă ar părea a fi vrednic în adunările cele văzute, acela nici nu se închină Domnului, nici nu este în curtea cea sfântă.

„Glasul Domnului este peste ape."[236]

În multe locuri din Scriptură poți găsi cuvântul „glas". Deci, pentru a înțelege ce înseamnă *„glasul Domnului"*, este bine să adunăm, din dumnezeiasca Scriptură, pe cât e cu putință, cele scrise despre „glas". De pildă, în prorocia făcută lui Avraam: *„Și îndată s-a făcut glas, zicând: «Nu te va moșteni acesta»"*[237], iar pe timpul lui Moise: *„Și tot poporul a văzut glasul și luminile"*[238]; și la Isaia, iarăși: *„Glasul celui ce zice: «Strigă!»"*[239]. Pentru noi, glasul este sau aer

[232] *Ps.* 68, 29.
[233] *In.* 10, 16.
[234] *Ps.* 91, 13.
[235] *Ps.* 91, 13.
[236] *Ps.* 28, 3.
[237] *Fac.* 15, 4.
[238] *Ieș.* 20, 18.
[239] *Is.* 40, 6.

lovit, sau felul acela de pecete pe care vrea să o întipărească în aer cel ce exprimă ceva. Ce este, dar, *„glasul Domnului"*? Care din cele două situații trebuie gândită: lovirea aerului sau acel tip de aer lovit care ajunge până la auzul celui către care se îndreaptă glasul? Niciuna din acestea, ci *„glasul Domnului"* este ceva de alt gen, o întruchipare a părții conducătoare a sufletelor oamenilor, cărora Dumnezeu vrea să le facă cunoscut propriul Său glas, în așa fel încât întruchiparea aceasta are analogie cu cea pe care adeseori o avem în vise. Căci, după cum nu din lovirea aerului luăm cunoștință, în plăsmuirile din somn, de unele cuvinte și sunete și nici nu primim glasul din vis cu auzul, ci el este întipărit în însăși inima noastră, tot astfel trebuie să socotim și glasul care vine de la Dumnezeu la profeți.

„Glasul Domnului este peste ape", ca peste ceva material, pentru că norii, când sunt plini de apă, dau naștere la sunet și zgomot când se izbesc unii de alții[240]; de aceea spune psalmistul: *„Glasul Domnului peste ape"*. Dar, chiar dacă zgomotul apelor care se sparg se face cu oarece sunete, chiar dacă marea frământată de vânturi tălăzuiește și scoate sunet puternic, totuși aceste lucruri neînsuflețite au glasul lor de la Domnul. Cuvântul arată că întreaga zidire strigă, vestindu-L pe Creatorul ei[241]. Iar când din nori cade un tunet, nu trebuie să socotim altceva decât că Dumnezeul slavei a tunat și că Domn este Cel Care ține prin El Însuși firea celor umede.

„Domnul este peste ape multe."[242]

Din istoria facerii lumii am învățat despre apa cea de deasupra cerurilor, despre apa adâncului și despre o altă apă, adunarea mărilor[243]. Cine este, dar, Cel Care le ține pe acestea și nu le lasă, în virtutea pornirii lor naturale, să se scurgă spre cele de jos, dacă nu Domnul, Care străbate totul, Care are stăpânire și peste ape? Dar există poate și o interpretare mai tainică a cuvintelor *„Glasul Domnului peste ape"*: atunci când, la botezul lui Iisus, a fost glas de sus: *„Acesta este Fiul Meu Cel iubit"*[244], atunci Domnul era *„peste ape multe"*, sfințind apele prin botez, iar Dumnezeul slavei, cu măreția

---

[240] Aici este reflectată concepția științifică a vremii. (n. P.P.)
[241] *Ps.* 18, 1.
[242] *Ps.* 28, 3.
[243] *Fac.* 1, 7-10.
[244] *Mt.* 3, 17.

glasului Său ce a dat mărturie, a tunat din înălţime. Şi celor ce se botează li se spune glasul lăsat de Domnul, Care zice: *„Mergând, botezaţi în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"*[245].

Aşadar, *„glasul Domnului este peste ape"*. Tunetul ia fiinţă atunci când un vânt uscat şi puternic, rămas în sânurile norilor, este învârtit cu mare forţă în cavităţile lor, căutând o ieşire afară. Norii însă rezistă din pricina condensării celei mari şi prin frecarea lor dau naştere zgomotului aceluia puternic produs de vânt. Norii, întocmai ca nişte bule de aer, umflaţi de vânt, nu pot rezista mai departe ca să oprească aerul în ei, ci se rup în chip violent, lăsând aerul să iasă afară şi dau naştere la zgomotele acelea care au loc în timpul tunetului. Din cauza aceasta ia naştere şi fulgerul. Aşadar, Domnul este Cel Care este peste ape şi Cel Care lucrează zgomotele cele mari ale tunetului, producând în natura cea liniştită a aerului un zgomot atât de mare. Poţi, potrivit învăţăturii bisericeşti, să numeşti „tunet" şi predania săvârşită din marele glas al Evangheliei după botez în sufletele celor ce s-au desăvârşit atunci. Că Evanghelia este tunet o arată ucenicii cărora Domnul le-a schimbat numele, numindu-i *„fiii tunetului"*[246]. De aceea, glasul unui tunet ca acesta nu-i în orice om, la întâmplare, ci numai în acela care este vrednic să se numească „roată". Căci spune Scriptura: *„Glasul tunetului Tău este în roată"*[247]. Şi vei fi roată dacă vei porni spre cele dinainte, atingându-te, ca o roată, de pământ cu o mică porţiune, şi dacă vei fi în întregime aşa cum era acela despre care Iezechiel spunea: *„Şi am văzut şi iată o roată era pe pământ ţinută de patru dintre animale; şi chipul lor şi făptura lor asemenea chipului Tarsului"*[248].

IV

Aşadar, *„Dumnezeul slavei a tunat; Domnul este peste ape multe"*[249].

Ape sunt şi sfinţii, pentru că râuri curg din pântecele lor[250], adică învăţătura duhovnicească, aceea care udă sufletele ascultă-

---

[245] *Mt.* 28, 19.
[246] *Mc.* 3, 17.
[247] *Ps.* 76, 16.
[248] *Iez.* 1, 15-16.
[249] *Ps.* 28, 3.
[250] *In.* 7, 38.

torilor. Și invers: aceștia iau apă, care saltă spre viața veșnică, apă care ajunge, în cei care o primesc bine, izvor de apă care saltă spre viața veșnică[251]. Așadar, Domnul este peste niște ape ca acestea. Adu-ți aminte și de istoria lui Ilie, care, atunci când cerul a fost închis trei ani și șase luni și când era senin pe vârful Carmelului, a auzit glas de ape multe, apoi a urmat și tunet născut din nori și a curs apă[252]. Așadar, *„Domnul este peste ape multe"*.

„Glasul Domnului este întru tărie."[253]

După cum în roată apare „glasul", tot așa „întru tărie" se alcătuiește glasul Domnului. Cel ce poate toate în Hristos, Care-l întărește[254], acela ascultă poruncile Domnului și le împlinește. Așadar, glasul Domnului nu este într-un suflet slab și molatec, ci într-unul care lucrează până la capăt, cu putere și cu tărie, binele.

„Glasul Domnului este întru mare cuviință."[255]

Marea cuviință este în chip deosebit o mare virtute. Așadar, cel care se silește, așa cum se cuvine, pentru lucrarea faptelor mari, acela aude că este cu mare cuviință. Când un suflet este neînrobit de gândul cărnii și primește de la Dumnezeu măreție și o dregătorie potrivită lui, datorită simțirii însușirilor care sunt în el, atunci în el se înfiripă „glasul Domnului". Cei care au despre Dumnezeu gânduri de mare cuviință, care au cercetat în profunzime cuvintele Scripturii despre zidirea lumii, care pot dobândi, pentru bunătatea lor, purtarea de grijă a lui Dumnezeu, care încă și în cheltuieli sunt fără cruțare și foarte darnici pentru ușurarea nevoilor fraților, aceștia sunt cei cu mare cuviință: în ei locuiește „glasul Domnului". Într-adevăr, cel cu mare cuviință le disprețuiește pe toate cele trupești, socotindu-le fără de valoare în comparație cu cele nevăzute. Pe cel cu mare cuviință nu-l va supăra niciun necaz din viață, nu-l va tulbura nicio patimă, nu-l vor sminti nici păcatele oamenilor răi și vrednici de dispreț și nici nu-l va înjosi necurăția cărnii. Căci nu-l pot atinge patimile înjositoare, pentru că, din pricina înălțimii gân-

---

[251] *In.* 4, 14.
[252] *3 Reg.* 18, 42-45.
[253] *Ps.* 28, 4.
[254] *Filip.* 4, 13.
[255] *Ps.* 28, 4. „Mare cuviință" este o traducere nesatisfăcătoare a grecescului μεγαλοπρεπεία – „maiestate, elevație, sublimitate, splendoare, lux". Latinii l-au tradus prin *magnificentia* – „noblețe, grandoare, splendoare, talent covârșitor, geniu". (n. P.P.)

durilor sale, patimile acestea josnice nu-l pot privi în faţă. Se vorbeşte şi de o mare cuviinţă a lui Dumnezeu, ca în textul acesta: *„S-a înălţat marea cuviinţă a Ta mai presus de ceruri"*[256]. Cei care gândesc lucruri mari despre Dumnezeu, aceia măresc şi mai mult marea cuviinţă a lui Dumnezeu.

V

„Glasul Domnului, Care sfărâmă[257] *cedrii."*[258]

În Scriptură, cedrul este uneori lăudat, pentru că e statornic, pentru că nu putrezeşte, pentru că e bine mirositor şi pentru că oferă un acoperământ îndestulător. Alteori însă e respins, pentru că este neroditor şi greu de încovoiat: este o imagine desăvârşită a celui lipsit de evlavie. *„Văzut-am pe cel lipsit de evlavie*, spune Scriptura, *fălindu-se şi înălţându-se asemenea cedrilor Libanului"*[259]. În acest sens a fost socotit şi în textul acesta: *„Glasul Domnului, Care sfărâmă cedrii"*. După cum a spus că glasul Domnului apare în sufletul cu mare cuviinţă, tot aşa spune că îi sfărâmă pe cei ce se fălesc în zadar şi pe cei ce se ridică pe ei înşişi în înălţimile aparente ale lumii acesteia: bogăţia, sau slava, sau dregătoria înaltă, sau frumuseţea trupului, sau puterea, sau tăria.

„Şi va sfărâma Domnul cedrii Libanului."[260]

Cei care se împăunează cu faptele făcute de alţii şi-şi adună prin ele lor înşişi trufie sunt cedri ai Libanului. Căci după cum cedrii, care sunt prin ei înşişi înalţi, mai cresc şi pe munţi înalţi, şi astfel, din adaosul înălţimii muntelui, ajung şi mai mândri, tot aşa şi cei ce se sprijină pe lucrurile stricăcioase ale lumii sunt cedrii din pricina trufiei lor, din pricina îngâmfării minţii lor. Şi se mai numesc „cedri ai Libanului" din pricină că se laudă cu o înălţime ce le e străină, pentru că de pe pământ şi de pe lucrurile cele pământeşti, ca de pe

---

[256] *Ps.* 8, 1.

[257] Sintagma *„Care sfarmă cedrii"* poate fi înţeleasă fie ca determinant al substantivului „glasul", fie ca determinant al substantivului „Domnului". Situaţia gramaticală a textului grecesc este limpede: în fapt, sintagma determină cel de-al doilea substantiv. (n. rev.)

[258] *Ps.* 28, 5.

[259] *Ps.* 36, 35.

[260] *Ps.* 28, 5.

vârful Libanului, se ridică și se fălesc. Domnul nu sfărâmă toți cedrii, ci doar cedrii Libanului, pentru că Libanul era locul idolatriei. Toate sufletele care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu se numesc „cedrii Libanului" și merită sfărâmare. Sunt însă și unii cedri ai lui Dumnezeu pe care îi acoperă mlădițele cele agățătoare ale viei mutate din Egipt[261], așa cum am învățat din Psalmi: *„Acoperit-a umbra ei munții și mlădițele ei cedrii lui Dumnezeu"*[262]. Pe lângă celelalte idei[263] despre Hristos, Domnul nostru mai este numit și „viță de vie", căci spune: *„Eu sunt vița, voi mlădițele"*[264]. Cedri ai lui Dumnezeu sunt cei care erau odinioară neroditori și buni de ars; venind însă sub acoperământul lui Hristos și îmbrăcându-se cu El, ei acoperă cu harul de la Hristos nerodirea vieții lor. Așadar, pe cedrii lui Dumnezeu îi păzesc mlădițele roditoare ale viței de vie, care îi îmbracă, iar pe cedrii Libanului îi sfărâmă Domnul.

„Și va fărâmița [cedrii] din Liban ca pe un vițel."[265]

Adu-ți aminte de vițelul de care e vorba în *Ieșire*, pe care l-au făcut iudeii ca să se închine lui[266] și pe care Moise l-a fărâmițat și l-a dat poporului să-l bea[267]. Împreună cu vițelul acela, Domnul va face să dispară tot Libanul și toată închinarea la idoli împământenită în Liban.

„Iar cel iubit, ca fiul rinocerilor."[268]

Fiul Unul-Născut, Care a dat viață lumii[269] când S-a adus pe Sine Însuși jertfă și prinos lui Dumnezeu pentru păcatele noastre[270], Se mai numește și „miel al lui Dumnezeu" și „oaie", căci Scriptura

---

261 *Ps.* 79, 9.
262 *Ps.* 79, 11.
263 Termenul ἔννοια (echivalent al mai cunoscutului ἐπίνοια) indică aici numirile metaforice date lui Hristos de Scriptură („miel, piatră, ușă" etc.). (n. rev.)
264 *In.* 15, 5.
265 *Ps.* 28, 6. Aceste diferențe față de textul actual al Bibliei românești se datorează faptului că Părinții capadocieni citau Vechiul Testament în versiunea *Septuagintei*. (n. P.P.)
266 *Ieș.* 32, 4.
267 *Ieș.* 32, 20.
268 *Ps.* 28, 6, în versiunea din *Septuaginta*. Μονόκερος, tradus aici prin „rinocer", poate fi echivalat, într-un mod mai fericit, prin „unicorn, inorog" (lat. *unicornus).* (n. P.P.)
269 *In.* 6, 33.
270 *Ef.* 5, 2.

spune: „*Iată Mielul lui Dumnezeu*"[271]; și iarăși: „*Ca o oaie la junghiere s-a adus*"[272]. Când însă trebuie să lupte și să doboare puterea care atacă neamul omenesc, putere sălbăticită și îndobitocită, atunci se numește „fiu al rinocerilor". Căci, după cum știm din *Cartea lui Iov*, rinocerul este un animal a cărui putere nu poate fi biruită, un animal care nu se lasă supus de oameni. Căci Iov spune: „*Nu-l vei lega cu curea*"[273], „*nici nu va dormi la iesle*"[274]. Și în acel loc al profeției se spun multe despre acest animal: îi place libertatea și nu se supune oamenilor. Trebuie să se țină seama însă că Scriptura folosește numele rinocerului în două sensuri: când spre laudă, când spre defăimare. Uneori zice: „*Izbăvește de sabie sufletul meu*[275] [...] *și de coarnele rinocerilor smerenia mea*"[276]. Scriptura spune aceste cuvinte pentru a defăima poporul cel dușmănos, care s-a răsculat împotriva Domnului în timpul patimilor. Alteori zice: „*Cornul meu va fi înălțat ca al rinocerului*"[277]. Se pare că de multe ori numele rinocerului este folosit pentru a înfățișa cele rele, din pricina firii războinice a acestui animal; dar se folosește și pentru a înfățișa cele bune, din pricină că are cornul ridicat și din pricina firii lui însetate de libertate. Și, în general, pentru că în multe locuri din Scriptură poți găsi cuvântul „corn" luat în loc de „slavă" (de pildă: „*Va înălța cornul poporului Său*"[278] și: „*Cornul lui va fi înălțat întru slavă*"[279]) sau pentru că acest cuvânt, „corn", este folosit adeseori în loc de „putere" (de pildă: „*Apărătorul meu și cornul mântuirii mele*"[280], iar Hristos este puterea lui Dumnezeu[281]), de aceea, când Scriptura spune că Hristos are un singur corn, ne arată că are o singură putere, aceea a Tatălui, și astfel este numit „unicorn".

---

[271] *In*. 1, 29.
[272] *Is*. 53, 7; *Fap*. 8, 32.
[273] *Iov* 39, 10.
[274] *Iov* 39, 9.
[275] *Ps*. 21, 22.
[276] *Ps*. 21, 23.
[277] *Ps*. 91, 10.
[278] *Ps*. 148, 13.
[279] *Ps*. 111, 9.
[280] *Ps*. 17, 3.
[281] *1 Cor*. 1, 24.

VI

„Glasul Domnului, al Celui Ce taie para de foc."[282]

Para focului a fost tăiată și în istoria celor trei tineri din Babilon[283], când focul din cuptorul cel de patruzeci și nouă de coți s-a revărsat și a ars pe toți cei din jurul lui[284]. Para focului a fost tăiată la porunca lui Dumnezeu, iar cuptorul a primit vânt, adiere și răcorire plăcută, care a adus tinerilor o stare de liniște, ca sub umbra unor copaci. „*Căci s-a făcut*, spune Scriptura, *ca un vânt răcoros care sufla*"[285]. Cu mult mai uimitor a fost să se taie natura focului decât să se despartă Marea Roșie în despărțituri[286]. Cu toate acestea, glasul Domnului taie și continuumul materiei[287] și unirea focului, deși, după opiniile oamenilor, se pare că focul nu poate fi tăiat, nici împărțit. Și totuși din porunca Domnului este tăiat și împărțit până și focul. Și mai socotesc că focul care a fost pregătit spre pedeapsă diavolului și îngerilor lui[288] este tăiat la glasul Domnului, și iată și pricina: în foc sunt două puteri, una care arde și alta care luminează. Puterea usturătoare și pedepsitoare a focului rămâne celor vrednici de ardere, iar puterea luminoasă a focului, prin strălucirea lui, este sortită celor fericiți. Glasul este, așadar, al Domnului, Care taie para focului și Care o împarte în așa fel încât focul pedepsei să fie neluminos, iar lumina odihnei să rămână nearzătoare.

„Glasul Domnului, al Celui Care cutremură pustiul."[289]

Cutremurul este rânduit de Domnul spre binefacerea pustiului, pentru ca, schimbându-se de a mai fi pustiu, să ajungă pământ locuit; și, lepădând ocara nerodirii de copii, să primească lauda

---

282 *Ps.* 28, 7.
283 *Dan.* 3, 8-28.
284 *Dan.* 3, 22.
285 *Dan.* 3, 50 (după ediția lui A. Rahlfs).
286 *Ieș.* 14, 21.
287 Συνεχή (lat. *continuum*). În filosofia clasică, realitatea materială era considerată ca un tot, părțile căruia, unite între ele fără soluție de continuitate, au o limită unică și comună. (n. P.P.)
288 *Mt.* 25, 41.
289 *Ps.* 28, 8.

nașterii de mulți copii – *„mulți sunt fiii celei pustii, mai mulți decât ai aceleia care are bărbat"*[290] – și, umplându-se de vuietul apelor, să se prefacă din pustiu, cum era mai înainte, în lacuri de ape.

„Și va cutremura Domnul pustiul Cadeș."[291]

Domnul nu va cutremura tot pustiul, ci numai pustiul Cadeș, adică sfințirea; căci Cadeș se tâlcuiește „sfințire".

„Glasul Domnului, care dă putere cerbilor."[292]

Aceeași explicație de mai înainte trebuie să fie dată și cu privire la întărirea cerbilor, pe care o lucrează glasul Domnului. Așadar, cerbul[293] a primit o alcătuire a trupului său astfel încât să fie mai presus de vătămarea animalelor târâtoare, și chiar mai mult, după cum spun cei ce au observat unele ca acestea, otrava viperei este pentru el un medicament (de altfel, toate cele veninoase sunt luate în Scriptură ca o imagine a celor rele și potrivnice; de pildă, Domnul zice: *„V-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului"*[294], iar psalmul făgăduiește iarăși prin profetul David: *„Peste aspidă și vasilisc vei păși"*[295]), trebuie neapărat ca atunci când în Scriptură auzim numele „cerb", cuvântul acesta să ne ducă cu mintea la tot ce poate fi mai bun, căci în Scriptură se spune: *„Munții cei înalți, cerbilor"*[296] și: *„Cerbul dorește spre izvoarele apelor"*[297]. Așadar, pentru că orice drept își are traiul în cele înalte, *„alergând la țintă spre răsplata chemării celei de sus"*[298], de aceea se înalță la izvoarele cele cu apă bună de băut, căutând primele principii ale teologiei. Cerbul atrage cu răsuflarea gurii lui animalele veninoase, care se ascund în găuri, și le scoate din ascunzișurile lor cu forța suflării sale. După cum sfântul este numit „vultur", pentru

290 *Is.* 54, 1.
291 *Ps.* 28, 8.
292 *Ps.* 28, 9.
293 Termenul este la feminin în textul grecesc. De remarcat uzul generalizat, ambigen, al acestui feminin (în urmarea tragicilor, a lui Aristotel). (n. rev.)
294 *Lc.* 10, 19.
295 *Ps.* 90, 13.
296 *Ps.* 103, 19.
297 *Ps.* 41, 1.
298 *Filip.* 3, 14.

că gândirea lui zboară spre cele înalte și pentru că e desprins de pământ cea mai mare parte a vieții lui, după cum este numit „oaie", din pricină că este blând și dă tot ce are, după cum este numit „berbec", din pricină că are rol de conducător, și după cum este numit „porumbiță", din pricina nevinovăției lui, tot așa este numit și „cerb", din pricină că se împotrivește celor rele. De aceea și Solomon zice: *„Cerbul să-ți vorbească de prietenie, iar puiul de cerb de harurile tale"*[299]. Solomon ne învață prin aceste cuvinte că cerbii despre care am vorbit mai înainte sunt destoinici pentru învățarea teologiei.

VII

„Glasul Domnului, care dă putere cerbilor."[300]

Așadar, când vedem un om al lui Dumnezeu desăvârșit și întărit, să urmărim folosul pe care-l avem din convorbirea cu el, căci acolo unde este prezent cerbul este pusă pe fugă toată răutatea târâtoarelor: animalele veninoase nu suportă mirosul cerbului și fug din fața coarnelor lui cele folosite pentru parfumuri.

„Și va descoperi desișuri."[301]

Glasul Domnului întocmește mai întâi cerbii, apoi descoperă desișuri, locurile acelea în care se găsesc crescuți laolaltă tufanii sălbatici și neroditori, în care se refugiază de obicei mai ales animalele veninoase. Așadar, pentru că cerbul a fost deja desăvârșit datorită întăririi primite de la Dumnezeu, de aceea dreptul, asemănându-se cu el, descoperă desișurile, pentru ca aceia care corup viața noastră să fie predați goi și gata de îndreptare. Și pentru că *„orice pom care nu face rod bun este tăiat de către secure și în foc se aruncă"*[302], este necesar ca desișurile, adică sufletele acoperite de tufani și de buruieni, în care se cuibăresc, întocmai ca niște fiare, feluritele patimi ale păcatelor, să fie curățite de *„cuvântul lui Dumnezeu, care este mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri"*[303]. Dar pentru că

[299] *Pr.* 5, 19.
[300] *Ps.* 28, 9.
[301] *Ps.* 28, 9.
[302] *Mt.* 3, 10.
[303] *Evr.* 4, 12.

mulți oameni, împovărați de grijile vieții, au sufletele ca un pământ plin de mărăcini, care nu le lasă să se hrănească cu rodnicia cuvântului, Domnul „descoperă desișurile", adică urâțenia, necuviința și vătămarea grijilor din viața aceasta, pentru ca, după ce locul unde se găsește binele și răul a fost dat pe față, oamenii să nu mai aibă, din pricina lipsei de învățătură, judecăți nepotrivite despre lucruri. Căci mulți le socotesc rele pe cele bune când sunt dureroase, iar pe cele rele le caută din pricina plăcerii care le însoțește. Nespusă este rătăcirea oamenilor cu privire la niște lucruri ca acestea! Există, așadar, pomi roditori, pomi buni prin natura lor, precum toți cedrii, care primesc laudă; desișurile sunt însă rele prin natura lor, iar glasul lui Dumnezeu le descoperă și le vădește ca să nu înșele pe cei care socotesc că vor găsi în ele vreun fruct folositor.

„Și în biserica Lui oricine spune slavă."[304]

Să asculte cuvintele psalmului și să se rușineze cei ce se dedau vorbăriei nemăsurate în biserică! Ce spune psalmul? Cel care este în biserica lui Dumnezeu nu grăiește vorbe rele, nu spune deșertăciuni, nu rostește cuvinte pline de lucruri rușinoase, ci în *„biserica Lui oricine spune slavă"*. În biserică se află sfinții îngeri, care au scrise cuvintele; este de față Domnul, Care examinează dispoziția celor ce intră în biserică. Rugăciunea fiecăruia este cunoscută de Dumnezeu: unul cere cele cerești urmându-și dispoziția, altul urmând știința, iar altul rostește de mântuială cuvintele, numai cu vârful buzelor, în vreme ce inima lui e departe de Dumnezeu. Și chiar dacă se roagă, cere sănătate trupească, bogăție materială și slavă omenească. Dar, după cum ne învață cuvântul, nu trebuie să ceară nimic din acestea, ci *„în biserica lui Dumnezeu oricine spune slavă"*. *„Cerurile spun slava lui Dumnezeu."*[305] Lucrarea îngerilor este să-L slăvească pe Dumnezeu. Da, un singur lucru are de făcut toată oștirea puterilor cerești: să înalțe slavă Ziditorului. Întreaga zidire, fie cea fără de grai, fie cea cu grai, fie cea mai presus de lume, fie cea din jurul pământului, Îl slăvește pe Ziditor. Dar oamenii nărăviți după milă își părăsesc casele și aleargă la biserică spre a se folosi cu ceva: nu-și pleacă urechile la cuvintele lui Dumnezeu, nu se uită la

---

[304] *Ps.* 28, 9.

[305] *Ps.* 18, 1.

firea lor, nu se întristează când sunt cuprinşi de păcate, nu se căiesc când îşi amintesc de păcatele lor şi nu tremură de frica judecăţii, ci zâmbesc, îşi strâng unii altora mâinile şi fac vorbitor din casa de rugăciune, neascultând de psalmul acesta, care dă mărturie împotriva lor şi le spune: *„În biserica lui Dumnezeu oricine spune slavă"*. Tu însă nu numai că nu spui slavă, ci te faci piedică pentru celălalt, întorcându-l spre tine, iar cu zgomotul tău acoperi învăţătura Duhului. Vezi, dar, ca nu cumva, ieşind de aici, în loc să primeşti răsplată pentru slava pe care trebuie s-o spui, să fii osândit împreună cu cei care hulesc numele lui Dumnezeu. Ai psalmul, ai profeţia, ai poruncile evanghelice, ai predica Apostolilor! Limba să cânte psalmi, mintea să caute înţelesul celor spuse în cântări, ca să cânţi şi cu gura, dar să cânţi şi cu mintea[306]. Să nu socoteşti că Dumnezeu are nevoie de slavă! Vrea însă să fii vrednic de a-L slăvi. Astfel, *„ceea ce seamănă omul, aceea va şi secera"*[307]. Seamănă şi tu cuvânt de slavă, ca să culegi cununi, cinstiri şi laude în Împărăţia cerurilor! Căci nu fără de folos s-au spus, ca o digresiune, cuvintele: *„În biserica lui Dumnezeu oricine spune slavă"*, ci s-au spus pentru aceia care în biserica lui Dumnezeu vorbesc fără sfârşit, până îi doare gura, şi vin la biserică fără de folos. Să dea Dumnezeu să fie fără de folos şi nu spre paguba lor!

VIII

„Domnul va sălăşlui peste potop."[308]

Potopul este o revărsare de apă, care face să dispară tot ce este sub ape; potopul curăţă tot ce era mai înainte murdar. Psalmistul numeşte aici „potop" harul botezului, aşa încât sufletul care şi-a spălat păcatele prin botez şi a fost curăţit de omul cel vechi, sufletul acela este potrivit pentru a fi locuinţă a lui Dumnezeu în Duhul. La fel cu acestea sunt şi cele spuse în Psalmul XXXI. Căci, după ce a zis: *„Fărădelegea mea am cunoscut şi păcatul meu nu l-am acoperit"*[309] şi:

[306] *1 Cor.* 14, 15.
[307] *Gal.* 6, 7.
[308] *Ps.* 28, 10.
[309] *Ps.* 31, 5.

„Pentru aceasta se va ruga către Tine tot cel cuvios"[310], a adăugat: *„Dar potop de ape multe de el nu se va apropia"*[311]. Căci nu se apropie păcatele de cel ce a primit botezul iertării păcatelor prin apă și prin Duh. Înrudite cu acestea sunt și cele spuse de profetul Miheia: *„Că voitor de milă este: se va întoarce și ne va milui pe noi; va afunda păcatele noastre și vor fi aruncate în adâncurile mării"*[312].

„Și va ședea Domnul împărat în veac."[313]

Dumnezeu, așezându-Se în sufletul cel luminat de potop, face din acel suflet un fel de tron al Său.

„Domnul va da tărie poporului Său. Domnul va binecuvânta poporul Său cu pace."[314]

Domnul va smulge din poporul cel păcătos *„pe cel puternic și pe cea puternică"*[315], iar celui care face dreptate îi dă putere, pentru că *„celui ce are i se va da"*[316]. Împuternicit spre lucrarea faptelor bune, dreptul ajunge vrednic de binecuvântarea cea de la Dumnezeu. Se pare însă că cea mai desăvârșită dintre binecuvântări este pacea, pentru că ea dă echilibru părții conducătoare din om. Omul care dorește și lucrează pacea se caracterizează prin aceea că are moravuri potolite: cel războit de patimi nu a fost încă părtaș la pacea care vine de la Dumnezeu, pe care Domnul a dat-o ucenicilor Lui[317], pace care, depășind toată mintea[318], va păzi sufletele celor vrednici. Această pace o dorește Bisericilor și Apostolul, când zice: *„Har vouă și pacea să se înmulțească"*[319].

Fie dar ca și pe noi, care ne luptăm bine și care am nimicit gândul trupului, care-i vrăjmaș al lui Dumnezeu, pe noi, care am ajuns într-o stare de liniște sufletească și de netulburare, să ne facă Dumnezeu fii ai păcii, ca să fim părtași în pace la binecuvântarea Sa, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Care are slava și stăpânirea acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

---

310 *Ps.* 31, 7.
311 *Ps.* 31, 7.
312 *Mih.* 7, 18-19.
313 *Ps.* 28, 10.
314 *Ps.* 28, 11.
315 *Is.* 3, 1, în versiunea *Septuagintei.*
316 *Mt.* 25, 29.
317 *In.* 14, 27.
318 *Filip.* 4, 7.
319 *1 Pt.* 1, 2.

OMILIA LA PSALMUL XXIX

Psalmul cântării de la inaugurarea casei lui David

I

Alcătuirea trupului omenesc este, în chip figurat, instrument psaltic și, în chip muzical, instrument armonic, pentru înălțarea de imnuri Dumnezeului nostru. Căci faptele săvârșite prin intermediul trupului care duc la slăvirea lui Dumnezeu sunt psalm atunci când trupul, acordat de rațiune, ne face să nu săvârșim nimic disonant în mișcările noastre. Iar cântare este tot ce ține de contemplația înaltă și de teologie. Astfel încât psalmul este un text muzical cântat cu frumos ritm dintr-un instrument muzical, așa cum cer regulile armoniei, iar cântarea este un text cântat melodios cu vocea, fără amestecul vreunui instrument muzical. Așadar, aici, pentru că titlul este *Psalmul cântării*, socotim că psalmul acesta face aluzie la fapta care trebuie să urmeze contemplației.

Acest *Psalm al cântării*, după cum arată titlul lui, cuprinde câteva cuvinte la *inaugurarea casei*. După sensul lui trupesc, se pare că psalmul, cântat cu instrumentul muzical numit „psaltire", vorbește de celebrul templu care a fost ridicat pe timpul lui Solomon. Dar, după sensul său inteligibil, titlul psalmului arată întruparea Cuvântului lui Dumnezeu și inaugurarea casei Lui, adică a trupului Lui construit într-un chip nou și paradoxal. Căci, în psalmul acesta vom găsi multe fapte vestite din partea Domnului. Sau poate se cuvine să înțelegi prin „casă" Biserica zidită de Hristos, precum scrie și Pavel în *Epistola către Timotei*: *„Ca să știi cum trebuie să te porți în casa lui Dumnezeu, care este Biserica Dumnezeului Celui viu"*[320]. Iar prin inaugurarea Bisericii trebuie să înțelegem reînnoirea minții, care se face prin Sfântul Duh, în fiecare din cei care alcătuiesc trupul Bisericii lui Hristos. Există însă și o armonie dumnezeiască și muzicală, nu aceea care cuprinde unele cuvinte ce înveselesc auzul,

---

[320] *1 Tim.* 3, 15.

ci aceea care potolește și îmblânzește duhurile cele rele, care supără sufletele cele ușor de ispitit.

„Înălța-Te-voi, Doamne, că m-ai ridicat și n-ai veselit pe vrăjmașii mei asupra mea."[321]

Cum este înălțat *„Cel Care locuiește întru cele înalte"*[322] de cei sortiți acestui loc umil? Căci dacă Dumnezeu este în cer sus, iar tu pe pământ jos, în ce chip Îl vei putea înălța pe Dumnezeu? Ce vrea să spună această făgăduință prin profet? Nu cumva spune că Dumnezeu este înălțat de puterile care gândesc despre El lucruri mari și demne de cele divine și care trăiesc spre slava lui Dumnezeu? Așadar, cel care se grăbește cu știință spre fericire Îl înalță pe Dumnezeu, iar despre cel care se îndreaptă spre cele potrivnice nici nu este îngăduit să spunem cât de mult Îl umilește în el însuși pe Dumnezeu.

II

Lui Dumnezeu Îi atribuim oarecum toată starea sufletului nostru, care este în armonie cu faptele noastre. De aceea, când dormităm și lucrăm ceva cu lenevie, se zice că Dumnezeu doarme, pentru că Dumnezeu ne socotește nevrednici a veghea asupra noastră. Dar atunci când, simțind câteodată vătămarea ce o avem de pe urma somnului, vom spune: *„Scoală-Te, Doamne, pentru ce dormi?"*[323], da, atunci *„nu va dormita, nici va adormi Cel Ce păzește pe Israel"*[324]. Alții întorc oarecum ochii lui Dumnezeu de la ei, pentru că faptele lor sunt rușinoase și nevrednice de ochii lui Dumnezeu. Cei care se pocăiesc spun: *„Pentru ce-Ți întorci fața Ta?"*[325] În afară de aceștia, alții sunt scoși din amintirea lui Dumnezeu și, ca și cum ar fi fost dați uitării, zic: *„Uiți sărăcia noastră și necazul nostru!"*[326] Și, pe scurt, oamenii lucrează cele spuse despre Dum-

[321] *Ps.* 29, 1.
[322] *Ps.* 112, 5.
[323] *Ps.* 43, 25.
[324] *Ps.* 120, 4.
[325] *Ps.* 43, 26.
[326] *Ps.* 43, 26.

nezeu în chip omenesc, închipuindu-și-L pe Dumnezeu după felul în care trăiește fiecare din ei.

„Înălța-Te-voi, Doamne, că m-ai ridicat și n-ai veselit pe vrăjmașii mei asupra mea", neaducând ceva umilitor și josnic asupra vieții mele! Dar de unde este în mine puterea de a înălța? De acolo că Tu, Doamne, luându-mi-o înainte, *„m-ai ridicat"*! Psalmistul în chip vădit a spus *„m-ai ridicat"* în loc de: „M-ai așezat la înălțime și m-ai făcut să fiu mai presus de cei ce s-au răsculat împotriva mea; sunt întocmai ca un copil, care nu știe să înoate și pe care cineva îl ia de mână și-l ține deasupra apei". Așadar, cel care, cu ajutorul lui Dumnezeu, se ridică din cădere, acela din recunoștință Îl înalță pe Dumnezeu prin faptele sale bune; sau după cum un luptător în arenă, fiind cuprins de slăbiciune, este sprijinit de cineva ca să nu-i fie primejdioasă căderea, și astfel biruiește pe adversar: cel care l-a ajutat i-a dat luptătorului prilejul biruinței, iar adversarului îi răpește bucuria căderii. Nu necazurile, care vin asupra sfinților pentru a-i încerca, pricinuiesc bucurie dușmanilor noștri nevăzuți, ci dușmanii noștri se bucură, bat din palme și se veselesc atunci când, din pricina mulțimii necazurilor, ne pierdem nădejdea, nu mai putem judeca și renunțăm să ducem mai departe lupta. Iată-l, de pildă, pe Iov: a pierdut averea, a rămas fără copii, trupul îi era plin de puroi și de viermi[327], dar totuși nu i-a dat adversarului prilej de bucurie. Dacă însă, copleșit de dureri, ar fi spus un cuvânt de hulă, așa cum l-a sfătuit femeia[328], atunci s-ar fi bucurat dușmanii. Tot așa și Pavel: a flămânzit, a însetat, a fost gol, a fost pălmuit, a ostenit, a fost pribeag[329], dar n-a bucurat pe dușman, ci, dimpotrivă, dușmanul a fost zdrobit văzându-l că suferă încercările, astfel încât Pavel putea să spună cu dispreț: *„Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos?"*[330]

---

[327] *Iov* 1, 13-19.
[328] *Iov* 2, 9.
[329] *1 Cor.* 4, 11-12.
[330] *Rom.* 13, 35.

III

„Doamne, Dumnezeul meu, strigat-am către Tine și m-ai vindecat!"[331]

Fericit este acela care-și cunoaște rana din adânc, încât să poată veni la medic și să spună: *„Vindecă-mă, Doamne, că s-au tulburat oasele mele!"*[332] și: *„Eu am zis: Doamne, miluiește-mă, vindecă sufletul meu, că am greșit Ție!"*[333]

În versetul din psalmul pe care-l tâlcuim, David Îi mulțumește lui Dumnezeu pentru vindecarea pe care i-a dat-o, căci spune: *„Doamne, Dumnezeul meu!"* Dumnezeu nu este Dumnezeul tuturor, ci al acelora care, prin dragoste, și L-au apropiat. Căci El este Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov: dacă ar fi fost Dumnezeul tuturor, n-ar fi fost mărturisit în mod special în legătura cu aceia. Și iarăși Iacov spune: *„Te-a ajutat pe tine Dumnezeul meu"*[334]. Și Toma, după ce s-a încredințat, L-a îmbrățișat pe Stăpân și a zis: *„Domnul meu și Dumnezeul meu!"*[335]; aceste cuvinte sunt ale glasului lăuntric și sunt potrivite unei stări sufletești profetice.

„Strigat-am către Tine și m-ai vindecat."

N-a existat niciun interval de timp între strigătul meu și harul Tău, ci îndată ce am strigat, mi-a venit și vindecarea. Căci spune Scriptura: *„Încă grăind tu, voi zice: «Iată, de față sunt!»"*[336]. Așadar, când ne rugăm lui Dumnezeu, trebuie să rostim rugăciunea cu putere, ca să ne răsară grabnic vindecarea.

„Doamne, scos-ai din iad sufletul meu!"[337]

Pentru vindecarea aceasta, Îi mulțumește lui Dumnezeu cel ce coborâse în iad, dar a fost scos din iad prin puterea Celui Care l-a învins în locul nostru pe cel ce avea stăpânirea morții.

---

[331] *Ps.* 29, 2.
[332] *Ps.* 6, 2.
[333] *Ps.* 40, 4.
[334] *Fac.* 49, 25.
[335] *In.* 20, 28.
[336] *Is.* 58, 9.
[337] *Ps.* 29, 3.

„Mântuitu-m-ai de cei care se coboară în groapă."[338]

În multe locuri din Scriptură, „gropi" se numesc săpăturile de sub pământ făcute special pentru păzirea celor înlănţuiţi. Astfel, se spune în *Ieşire*: *„De la cel întâi-născut al lui Faraon până la cel întâi-născut al roabei celei din groapă"*[339]. Pe Ieremia l-au aruncat în groapă[340], iar pe Iosif, din invidie, fraţii lui l-au închis într-o groapă care nu avea apă[341]. Fiecare faptă pe care o săvârşim fie ne pogoară la cele de jos, îngreunându-ne din pricina păcatului, fie ne ridică la cele de sus, întraripându-ne spre Dumnezeu. „Mântuitu-m-ai, dar, Doamne, pe mine, care mai înainte duceam o viaţă păcătoasă; m-ai despărţit de cei ce se coboară în loc întunecat şi friguros". Acest înţeles îl au cuvintele: *„M-ai ridicat"*[342], adică: „M-ai oprit din alunecarea mea spre cele de jos, ca să nu dai prilej duşmanilor mei să se bucure de mine". La fel sunt şi cele spuse de David în altă parte: *„Cel Ce face picioarele mele ca ale cerbului şi peste cele înalte mă aşază"*[343]. Întoarcerea la cele înalte este numită de David scăpare şi ridicare din groapă.

„Cântaţi Domnului, cei cuvioşi ai Lui!"[344]

Nu tot cel ce are în gură cuvintele psalmului cântă Domnului, ci numai cei care înalţă cântările de psalmi din inimă curată. Toţi câţi sunt cuvioşi şi păstrează dreptatea cea către Dumnezeu, toţi aceia pot să-I cânte lui Dumnezeu psalmi în chip armonios, urmând ritmurile cele duhovniceşti. Dar câţi nu stau aici, în biserică, venind de la desfrânări! Câţi nu vin de la hoţii! Câţi nu ascund în inimile lor viclenie şi minciună! Par a avea în gura lor cântare de psalmi, dar nu cântă cu adevărat psalmi. Căci acest cuvânt pe care îl tâlcuim îl cheamă pe cel cuvios să cânte psalmi. *„Pomul rău nu poate să facă roade bune"*[345], nici inima rea nu poate izvorî cuvinte ale vieţii. *„Faceţi, dar, pomul bun şi roadele lui bune!"*[346] Curăţiţi-vă inimile, ca

---

338 *Ps.* 29, 3.
339 *Ieş.* 12, 29.
340 *Ier.* 38, 6.
341 *Fac.* 27, 24.
342 *Ps.* 29, 1.
343 *Ps.* 17, 36.
344 *Ps.* 29, 4.
345 *Mt.* 7, 18.
346 *Mt.* 12, 33.

să rodiți cu duhul, pentru ca, ajungând cuvioși, să puteți cânta cu pricepere psalmi Domnului.

IV

„Și mărturisiți amintirea sfințeniei Lui!"[347]

N-a spus: „Mărturisiți sfințenia Lui", ci: *„Mărturisiți amintirea sfințeniei Lui"*, adică: „Mulțumiți!"[348] Căci aici „mărturisirea" se ia în locul „mulțumirii". Mulțumiți, prin urmare, pentru că ați ajuns în amintirea sfințeniei Lui, voi care mai înainte ajunseserăți, din pricină că erați cufundați în răutate și erați pângăriți de necurățiile trupului vostru, în uitarea sfințeniei Celui Ce v-a făcut pe voi. Așadar, lăudați-L, ca să dobândiți iertare de păcate, de cele pe care le-ați săvârșit în chip nesănătos!

„Că urgie este în mânia Lui și viață în voința Lui."[349]

Mai întâi a spus ceva sumbru, că este urgie în mânia lui Dumnezeu, apoi ceva mai vesel, că este viață în voința Lui. Celor care nu pot înțelege acribia acestor cuvinte li se pare că cele spuse în acest verset al psalmului sunt o tautologie, căci [– afirmă ei –] atunci când profetul spune că este „urgie în mânia lui Dumnezeu", spune același lucru și prin „urgie" și prin „mânie". Dar este foarte mare deosebirea între ele. Căci mânia este judecata prin care se aduc anumite lucruri sumbre asupra celui ce le merită, iar urgia este chiar durerea și pedeapsa care se dau de Dreptul Judecător pe măsura nedreptății săvârșite. Printr-un exemplu am să le fac mai lămurite pe cele ce vreau să le spun. Când medicul constată la un bolnav care e partea inflamată și purulentă, el hotărăște că bolnavul are neapărată nevoie de operație. Aceasta este numită de Scriptură „mânie". După judecata aceasta a medicului, care este în ajutorul bolnavului, urmează lucrarea care aduce la îndeplinire cele hotărâte: cuțitul taie și produce durere celui operat. Acest lucru a fost

[347] *Ps.* 29, 4.
[348] Verbul grecesc ἐξομολογοῦμαι are ca primă semnificație, dominantă, „a mărturisi", dar cunoaște și semnificația „a da mulțumire". Sf. Vasile cel Mare își începe interpretarea precizând semnificația verbului în acest verset scripturistic. (n. rev.)
[349] *Ps.* 29, 5.

numit „urgie a lui Dumnezeu". Să revenim acum la cele ce le spuneam mai înainte și vei vedea urmarea acestei idei. *„Că urgie este în mânia Lui"*, cu alte cuvinte este pedeapsă după Dreapta Judecată a lui Dumnezeu, dar este *„viață în voința Lui"*. Ce vrea să spună, dar, psalmistul? Că Dumnezeu voiește aceasta: ca oamenii să ia parte la viața Lui, iar relele care se abat asupra oamenilor nu vin din voința lui Dumnezeu, ci sunt aduse de păcătoși, după meritul lor. Așadar, Dumnezeu dăruiește fiecăruia viața prin voința Sa proprie, dar urgia fiecare și-o adună singur, *„în ziua urgiei, a descoperirii și a Dreptei Judecăți a lui Dumnezeu"*[350]. Iar Scriptura obișnuiește să le rânduiască pe cele sumbre înaintea celor bune, pentru că bucuria este mai plăcută când vine după întristări: *„Eu voi ucide și Eu voi face viu"*[351]. Binefacerea vine în rândul al doilea, după pedeapsă. *„Voi bate, dar Eu voi vindeca."*[352] Căci El te face să suferi, dar tot El îți ia suferința; te-a lovit, dar mâinile Lui te-au vindecat. Ne dă mai întâi cele rele, pentru ca harurile să devină durabile și să ne străduim să păstrăm cele pe care ni le-a dat.

„Seara se va adăposti plângere, iar dimineața bucurie."[353]

Adu-ți aminte de cele petrecute în timpul patimilor Domnului și vei afla ce vor să spună cuvintele acestea! Seara, plângere s-a adăpostit în ucenicii Domnului, când Îl vedeau atârnat pe cruce. Dimineața însă bucurie, când, după înviere, alergau veseli unii la alții, dând bunele vestiri că L-au văzut pe Domnul. Sau poate, în general vorbind, se numește „seară" veacul acesta, în care cei care au plâns în chip fericit se vor mângâia la sosirea dimineții; pentru că *„fericiți sunt cei ce plâng, că aceia se vor mângâia"*[354] și *„fericiți sunt cei ce plâng, că aceia vor râde"*[355]. Așadar, dacă cei din zilele veacului acestuia, care este de pe acum la sfârșit și înclină spre apusul lui, vor viețui plângându-și păcatele lor, ei se vor bucura când va sosi acea

[350] *Rom.* 2, 5.
[351] *Deut.* 32, 39.
[352] *Deut.* 32, 39.
[353] *Ps.* 29, 5.
[354] *Mt.* 5, 4.
[355] *Lc.* 6, 21.

dimineață adevărată. Căci *„cei ce seamănă cu lacrimi acum cu bucurie vor secera"*[356], adică în veacul ce va să fie.

V

„Iar eu am zis întru belșugul meu: «Nu mă voi clătina în veac!»"[357]

După cum mulțimea mărfurilor din piață face belșugul orașului și spunem că o țarină este îmbelșugată când dă roade multe, tot așa și sufletul este îmbelșugat când e plin cu tot felul de fapte bune. Sufletul însă trebuie lucrat mai întâi cu multă sârguință, apoi trebuie îngrășat cu curgerile cele bogate ale apelor cerești, încât o sămânță să rodească treizeci, alta șaizeci și alta o sută[358], ca să aibă parte de binecuvântarea care spune: *„Binecuvântate să fie hambarele tale și rămășițele tale!"*[359] Așadar, cel care se simte sigur va vorbi cu încredere și va fi întărit ca să nu poată fi răsturnat de potrivnic, pentru că este ca o țarină plină, pe care a binecuvântat-o Domnul.

„Doamne, întru voința Ta dă frumuseții mele putere!"[360]

Cei care s-au ocupat cu studiul virtuților au spus că unele virtuți au nevoie de cercetări, iar altele n-au nevoie de cercetări[361]. De pildă, înțelepciunea are nevoie de cercetări în chestiunea faptelor bune și rele, cumpătarea are nevoie de cercetarea faptelor pe care trebuie să le facem și a acelora de care trebuie să fugim; dreptatea are nevoie de cercetare a celor ce trebuie date și a celor ce nu trebuie date; curajul are nevoie de cercetarea situațiilor care inspiră teamă și a celor care nu inspiră teamă. Frumusețea și tăria însă sunt

[356] *Ps.* 125, 6.
[357] *Ps.* 29, 6.
[358] *Mt.* 13, 8.
[359] *Deut.* 28, 5.
[360] *Ps.* 29, 7.
[361] Distincția virtuți „teoretice"/virtuți „non-teoretice" este una clasică. Originală, se pare, în lucrarea *Despre virtuți* a lui Hecaton din Rodos (sec. al II-lea î.Hr.), Sf. Vasile cel Mare o preia într-o versiune platonizantă a distincției stoice (curajul, virtute „teoretică" aici, este considerat de Hecaton ca una „non-teoretică"). Am păstrat traducerea dată de Pr. Dumitru Fecioru acestor termeni grecești, deși modalitatea analitică de redare a nomenclaturii lor complică fraza. (n. rev.)

virtuţi care n-au nevoie de cercetare, pentru că ele sunt o consecinţă a cercetărilor. Unii înţelepţi au definit frumuseţea ca fiind simetria şi armonia cercetărilor sufletului[362], iar tăria au înţeles-o ca o consecinţă a premiselor virtuţilor supuse cercetării. Totuşi, ca să se nască în suflet şi frumuseţe, dar şi tărie pentru săvârşirea celor ce trebuie făcute, avem nevoie de harul dumnezeiesc. Aşadar, după cum psalmistul a spus mai sus că *„viaţa este în voinţa Lui"*[363], tot aşa acum Îl înalţă pe Dumnezeu prin mulţumire, zicând: *„Întru voinţa Ta, dă frumuseţii mele putere!"* „Frumos eram după fire, spune David, dar sunt slab, pentru că, prin cădere, am murit din pricina vicleniei şarpelui[364]. Frumuseţii mele, pe care am luat-o de la Tine de la cea dintâi alcătuire, mi-ai adăugat puterea de a face cele ce trebuie". Negreşit, frumos e orice suflet, privit în simetria puterilor sale proprii, dar frumuseţea adevărată, cea mai dorită, adică cea legată de firea cea dumnezeiască şi fericită, se poate privi, se poate contempla numai de cel ce are mintea curăţită. Cel ce-şi aţinteşte ochii la luminile şi harurile lui Dumnezeu se împărtăşeşte cu ceva de la El şi, ca de la o culoare îşi colorează propriul lui chip cu o strălucire înfloritoare. Aceasta e pricina pentru care şi faţa lui Moise a fost slăvită: vorbind cu Dumnezeu, faţa lui s-a împărtăşit de frumuseţea Aceluia[365]. Cel care-şi dă seama de virtutea lui spune cu acest glas de mulţumire: *„Doamne, întru voinţa Ta dă frumuseţii mele putere!"* Şi după cum virtuţilor care au nevoie de cercetare le urmează virtuţile care n-au nevoie de cercetare – frumuseţea şi puterea –, tot aşa există unele rele care n-au nevoie de cercetare: urâţenia şi slăbiciunea. Căci ce poate fi mai urât şi mai neplăcut ca un suflet plin de patimi? Uită-mi-te la cel mânios şi la sălbăticia din el! Priveşte-l pe cel întristat, priveşte umilirea lui şi decăderea sufletului lui! Cine l-ar putea privi pe cel decăzut din pricina des-

---

[362] Originea definiţiei date aici de Sf. Vasile cel Mare pare a fi la Chrisip, care considera „simetria şi asimetria" origini ale virtuţilor şi ale viciilor (în *Fragmenta moralia*, 471, frumuseţea este simetria părţilor, iar tăria este simetria muşchilor). (n. rev.)

[363] *Ps.* 29, 5.

[364] *Fac.* 3, 1-19.

[365] *Ieş.* 34, 35.

frâului sau a lăcomiei la mâncare sau pe cel îngrozit de frică? Starea lor sufletească se transmite până în vârful mădularelor trupului, așa după cum și urmele frumuseții sufletului se prefiră în starea omului sfânt. Trebuie, dar, să avem grijă mai dinainte de frumusețea noastră, pentru ca și Mirele-Cuvântul, primindu-ne, să ne spună: *„Toată ești frumoasă, ceea ce-mi ești aproape, și prihană nu este în tine"*[366].

VI

„Dar Ți-ai întors fața Ta și m-am tulburat."[367]

„Atâta vreme cât razele vegherii Tale străluceau peste mine, spune David, trăiam într-o stare bună și netulburată; dar, după ce Ți-ai întors fața Ta de la mine, s-a vădit pornirea cea pătimașă și plină de tulburare a sufletului meu". Se spune că Dumnezeu Își întoarce fața Lui de la noi în timpuri de greutăți, când ne lasă în seama încercărilor, pentru ca să se facă cunoscută tăria luptătorului. Așadar, dacă *„pacea care covârșește toată mintea"*[368] va străjui inimile noastre, ne vom putea izbăvi de tulburarea și învălmășeala patimilor. Și pentru că întoarcerea este potrivnică voinței lui Dumnezeu, iar tulburarea este potrivnică frumuseții și puterii, ar urma că tulburarea este urâțenie și slăbiciune a sufletului, născute din înstrăinarea de Dumnezeu. Să ne rugăm, dar, ca mereu să strălucească peste noi fața lui Dumnezeu, ca să fim într-o stare sufletească vrednică de un om sfânt; să fim blânzi și în orice chip netulburați prin aceea că suntem pregătiți să împlinim cele bune. *„Pregătitu-m-am*, spune Scriptura, *și nu m-am tulburat."*[369]

„Către Tine, Doamne, voi striga și Dumnezeului meu mă voi ruga."[370]

De multe ori se spune despre strigătul către Domnul că este specific să strige doar celui care dorește lucruri mari și cerești. Iar

---

[366] *Cânt.* 4, 7. În greacă, substantivul „suflet" (ψυχή) este de gen feminin; citatul biblic care vorbește despre „frumoasă" are coerența necesară în context. (n. rev.)
[367] *Ps.* 29, 7.
[368] *Filip.* 4, 7.
[369] *Ps.* 118, 60.
[370] *Ps.* 29, 8.

dacă cineva ar cere de la Dumnezeu lucruri mici şi pământeşti, să se folosească de un glas mic şi slab, care nu se ridică la înălţime şi nici nu ajunge la auzul Domnului.

„Ce folos de sângele meu dacă mă cobor în stricăciune?"[371]

De ce am strigat şi pentru ce m-am rugat Ţie, Domnul meu şi Dumnezeul meu? Pentru ce am nevoie de bunăstarea trupului meu şi de mulţimea sângelui, câtă vreme trupul meu va fi dat destrămării obşteşti? Dar îmi chinuiesc trupul şi-l supun robiei[372], pentru ca nu cumva, din pricina sângelui puternic şi clocotitor, mulţimea cărnii mele să-i dea prilej de păcat. Nu-ţi cocoloşi, omule, trupul cu somn, cu băi, cu aşternuturi moi! Spune mereu cuvântul acesta: *„Ce folos de sângele meu dacă mă cobor în stricăciune?"* Pentru ce îngrijeşti atât de mult un lucru care puţin mai târziu se va strica? Pentru ce te îngraşi şi pui carne pe tine? Nu ştii, oare, că, pe cât îţi faci mai grasă carnea, pe atât îţi faci mai grea închisoarea sufletului tău?[373]

„Oare lutul Te va lăuda sau va vesti adevărul Tău?"[374]

Cum Te va lăuda pe Tine, Dumnezeule, omul cel de lut şi trupesc? Şi cum va vesti adevărul cel care nu găseşte timp pentru învăţătură şi care are mintea cufundată în atâta greutate a trupului? De aceea eu îmi topesc trupul şi nu-mi cruţ sângele amestecat în carnea trupului meu: ca să nu am nimic în mine care să mă împiedice a-Ţi mulţumi şi a înţelege adevărul.

VII

„Auzit-a Domnul şi m-a miluit. Domnul S-a făcut ajutorul meu."[375]

După ce psalmistul a povestit care erau lucrurile pentru care a strigat către Dumnezeu, a simţit îndată ajutorul lui Dumnezeu. De

---

[371] *Ps.* 29, 9.
[372] *1 Cor.* 9, 27.
[373] Celebra afirmaţie socratică din *Cratylos*, 400 c, întemeiată pe jocul de cuvinte σῶμα/σῆμα – trup/mormânt. Părinţii au preluat această imagine în mod metaforic, pentru antropologia creştină trupul nefiind o temniţă, ci o parte esenţială a omului. (n. P.P.)
[374] *Ps.* 29, 9.
[375] *Ps.* 29, 10.

aceea ne îndeamnă și pe noi să cerem aceleași lucruri, zicând: *„Auzit-a Domnul și m-a miluit. Domnul S-a făcut ajutorul meu"*. Să ne rugăm, dar, și noi și să strigăm strigătul cel duhovnicesc! Să cerem cele mari și să nu ne îngrijim de trup – *„căci cei ce sunt în trup nu pot plăcea lui Dumnezeu"*[376] –, ca să ne audă și pe noi Domnul, să miluiască slăbiciunea noastră și, după ce ne-am desfătat de ajutorul cel dumnezeiesc, să zicem și noi:

„Întors-ai plângerea mea spre bucurie."[377]

Nu oricărui suflet îi vine de la Dumnezeu bucurie, ci numai celui ce și-a plâns mult păcatele sale cu vaiete puternice și bocet neîncetat, dacă s-a jeluit ca și cum ar fi fost de față la propria moarte. Ei bine, numai plânsetul acestuia se întoarce spre bucurie. Că a plânge este un lucru de laudă o arată copiii care stau în piață și zic: *„Am jelit cu voi și nu ați plâns; v-am cântat din fluier și n-ați jucat"*[378]. Fluierul este un instrument muzical care are nevoie de suflare ca să poată scoate melodia. Consider că orice sfânt profet se numește în chip figurat „fluier" din pricină că este mișcat de Sfântul Duh. Pentru acesta spune: *„V-am cântat din fluier și n-ați jucat"*. Da, cuvintele profetice ne îndeamnă să lucrăm în ritmul cel bun al sfintei profeții, care a fost numită „joc". Dar profeții și jelesc din pricina noastră, invitându-ne să plângem, pentru ca datorită cuvintelor profetice, venind la cunoștința păcatelor noastre, să tânguim pierderea noastră, chinuindu-ne trupul cu munci și osteneli. Unuia ca acesta, deci, i se sfâșie haina de doliu pe care a îmbrăcat-o ca să-și plângă păcatul. Și îmbracă apoi veșmântul veseliei și haina mântuirii, aceste haine strălucitoare și de nuntă, cu care cel împodobit nu va fi aruncat afară din cămara cea de nuntă.

„Rupt-ai sacul meu și m-ai încins cu veselie."[379]

Sacul este împreună-lucrător spre pocăință, este simbol al umilinței. Căci Domnul spune: *„De mult s-ar fi pocăit, stând în sac și*

---

[376] *Rom.* 8, 8.
[377] *Ps.* 29, 11.
[378] *Lc.* 7, 32.
[379] *Ps.* 29, 11.

în cenușă"[380]. Pentru că și Apostolul, „*cu fața descoperită, se preschimbă [oglindind] aceeași icoană din slavă în slavă*"[381] și numește slavă a sa proprie harul dat lui de Domnul.

„*Ca să-Ți cânte Ție slava mea.*"[382]

Slava dreptului este duhul care este în el. Așadar, cel ce cântă cu duhul să zică:

„*Ca să-Ți cânte Ție slava mea și nu mă voi mâhni.*"[383]

Psalmistul spune: „Nu voi mai face nimic care, la amintirea păcatului meu, să-mi străpungă și să-mi rănească inima".

„*Doamne, Dumnezeul meu, în veac mă voi mărturisi Ție.*"[384]

„*Mă voi mărturisi*" în loc de : „Îți voi mulțumi".

„Pentru că m-ai iertat, spune psalmistul, în urma pocăinței mele și pentru că m-ai adus iarăși în slavă, îndepărtând rușinea ce mă acoperea din pricina păcatelor mele, de aceea Îți voi mulțumi în veac. Ce durată de timp ar putea fi atât de mare ca să pot uita niște binefaceri ca acestea?"

---

380 *Lc.* 10, 13.
381 2 *Cor.* 3, 18.
382 *Ps.* 29, 12.
383 *Ps.* 29, 12.
384 *Ps.* 29, 12.

OMILIA LA PSALMUL XXXII

I

„Bucurați-vă, drepților, în Domnul! Celor drepți li se cuvine laudă!"[385]

Scriptura obișnuiește să arate prin cuvântul „bucurie" starea strălucită și veselă a sufletului, care se vede în cei vrednici de voioșie. Așadar, *„bucurați-vă, drepților, în Domnul"* nu când vă merg bine treburile gospodăriilor voastre, nici când sunteți sănătoși cu trupul, nici când ogoarele voastre sunt pline cu tot felul de roade, ci bucurați-vă pentru că Îl aveți pe Domnul, o frumusețe ca aceasta, o bunătate ca aceasta, o înțelepciune ca aceasta. Să vă fie de ajuns bucuria aceasta, pe care o aveți de la El! De altfel, trebuie să ne bucurăm de Domnul așa cum ne bucurăm și ne veselim când ni se făgăduiesc lucrurile pe care le dorim foarte mult. De aceea cuvântul îi îndeamnă pe cei drepți să simtă un sentiment de vrednicie: au fost învredniciți să fie robii unui Stăpân ca acesta și să se bucure de această robie cu bucurie nespusă și cu săltări, săltându-le oarecum inima în entuziasmul dragostei de bine. Dacă vreodată a pătruns în inima ta, pe neașteptate o idee fulgerătoare despre Dumnezeu, căzând ca o lumină, și ți-a umplut sufletul de strălucire, încât să-L iubești pe Dumnezeu și să disprețuiești lumea și toate cele trupești, cunoaște din imaginea aceea slabă și de scurtă durată întreaga stare a drepților, care au ajuns să se bucure de Dumnezeu în chip egal și fără întrerupere. Poate că, potrivit rânduielii lui Dumnezeu, ți-a venit și ție cândva bucuria aceea, ca printr-o mică gustare să-ți amintești de bunătățile de care ești lipsit; pentru cel drept însă, bucuria cea dumnezeiască și cerească este continuă, pentru că în cel drept locuiește odată pentru totdeauna Duhul. Iar cel dintâi *„rod al Duhului este dragostea, bucuria, pacea"*[386]. Așadar, *„bucurați-vă,*

---

[385] *Ps.* 32, 1.
[386] *Gal.* 5, 22.

drepților, în Domnul!" Domnul este oarecum loc ce-i cuprinde pe drepți, și neapărat cel ce se află în El se bucură și se veselește. Dar și dreptul ajunge loc în care Se află Domnul: Îl primește în el. Păcătosul însă face loc diavolului, pentru că nu ascultă de cel ce a spus: *„Nu dați loc diavolului"*[387] și nici de Ecclesiast: *„Dacă duhul celui ce are putere se va ridica asupra ta, să nu lași locul tău"*[388]. Aflându-ne deci în Domnul și privind, pe cât ne este în putință, lucrurile cele minunate ale Lui, adunăm astfel, din contemplarea lor, veselie în inimile noastre.

„Celor drepți li se cuvine laudă."

După cum unui picior strâmb nu i se potrivește o încălțăminte dreaptă, tot așa nici lauda lui Dumnezeu nu se potrivește inimilor stricate. După părerea mea, Domnul le-a luat demonilor puterea de a-L face cunoscut, pentru că nu se cuvine ca demonii să vorbească de Mântuitorul. Iar Pavel ceartă duhul cel pitonicesc[389], ca să nu fie recomandat el, sfântul, de un duh necurat. Același înțeles îl au și cuvintele: *„Dumnezeu a zis păcătosului: «Pentru ce povestești tu dreptățile Mele?»"*[390]. Să căutăm, dar, să fugim de orice lucru strâmb și întortocheat și să ne îndreptăm mintea noastră și puterea de judecată a sufletului după canonul cel drept, pentru ca, ajungând drepți, să ni se îngăduie să-L lăudăm pe Domnul. Șarpele, cel ce a deschis drumul păcatului, este numit „întortocheat" pentru că face multe înclinări și abateri în drumul său – sabia lui Dumnezeu stă deasupra balaurului, șarpele cel întortocheat[391]. Căci șarpele, târându-se pe pământ, are mersul neregulat: partea dinainte se mișcă într-un fel, mijlocul îi urmează pieziș, iar coada în sens contrar. Așadar, cel ce urmează șarpelui își arată întortocheată viața lui, o arată neregulată și plină de contraziceri, în vreme ce acela ce merge pe urma Domnului Dumnezeu își face drepte cărările lui și drepte urmele picioarelor lui. Căci *„drept este Domnul Dumnezeul nostru"*[392]

---

387 *Ef.* 4, 27.
388 *Eccl.* 10, 4.
389 Referitor la profeteasa lui Apolo de la Delphi, Pythia. Așadar, duh profetic. Cf. *Fap.* 16, 18. (n. P.P.)
390 *Ps.* 49, 17.
391 *Is.* 27, 1.
392 *Ps.* 91, 15.

„și dreptate a văzut fața Lui"[393]. Dacă două linii se așază una lângă alta, direcția lor dreaptă le armonizează între ele; dacă însă în fața unei linii drepte se așază un lemn strâmb, se va vedea că lemnul cel strâmb nu mai este în armonie cu linia dreaptă. Așadar, pentru că lauda lui Dumnezeu este dreaptă, este nevoie de o inimă dreaptă, ca lauda să-i convină și să i se potrivească. Iar dacă *„nimeni nu poate să zică: Domnul Iisus, decât în Duhul Sfânt"*[394], cum ai putea aduce laudă fără să ai duhul cel drept, înnoit în cele dinăuntru ale tale[395]?

II

„Mărturisiți-I Domnului în chitară; în psaltire cu zece strune cântați-I Lui!"[396]

Mai întâi trebuie să-I mărturisim Domnului în chitară, adică să facem să fie armonioase lucrările pe care le facem prin intermediul trupului. Căci, pentru că am păcătuit cu trupul când am făcut mădularele noastre roabe păcatului spre fărădelege[397], tot cu trupul vom și mărturisi, folosindu-ne de el ca de un instrument muzical spre dezlegarea păcatului. Ai ocărât? Binecuvântează! Ai luat averea altuia? Dă-i-o înapoi! Te-ai îmbătat! Postește! Te-ai îngâmfat? Smerește-te! Ai invidiat? Roagă-te! Ai ucis? Dă mărturie despre aceasta sau, ceea ce are tot atâta putere ca și mărturia, prin mărturisire chinuiește-ți trupul! Iar atunci, după mărturisire, ești vrednic să-I cânți lui Dumnezeu *„în psaltire cu zece strune"*[398]. Căci mai întâi trebuie să fie îndreptate lucrările săvârșite prin trup, încât să fie săvârșite în armonie cu dumnezeiescul Cuvânt, ca așa să te urci la contemplarea celor inteligibile. Poate că mintea, care caută cele de sus, se numește „psaltire" pentru că felul cum e construit acest instrument muzical își are puterea sunetelor în partea de sus. Astfel, în vreme ce faptele trupului aduc oarecum jos mărturisire lui Dum-

[393] *Ps.* 10, 7.
[394] *1 Cor.* 12, 3.
[395] *Ps.* 50, 11.
[396] *Ps.* 32, 2.
[397] *Rom.* 6, 19.
[398] *Ps.* 91, 3.

nezeu, tainele care se vestesc cu mintea își au de sus pricinile, ca inspirate prin Duhul. Așadar, cel care are ochii ațintiți la toate poruncile și face din ele un fel de concert și simfonie, acela Îi cântă lui Dumnezeu dintr-o psaltire cu zece strune, pentru că zece sunt și poruncile cele generale, scrise la cea dintâi dare a Legii.

„Cântați Domnului cântare nouă!”[399]

Adică: slujiți-I lui Dumnezeu *„nu întru vechimea literei, ci întru înnoirea duhului”*[400]. Cel care nu înțelege Legea în chip trupesc, ci cunoaște caracterul ei inteligibil, acela cântă cântare nouă. Da, vechimea și bătrânețea Testamentului au trecut, iar pentru noi a urmat cântarea cea nouă și înnoitoare a învățăturii Domnului, care înnoiește tinerețea noastră ca a vulturului[401] când îl distrugem pe omul cel din afară și ne înnoim din zi în zi[402]. Dar și cel care tinde spre cele dinainte ajunge mereu, mereu mai nou. Deci, cel care ajunge mereu mai nou, acela Îi cântă lui Dumnezeu cântare mai nouă. De obicei, se zice că este „mai nou” fie ceea ce nu s-a mai văzut, fiind ceea ce este paradoxal, fie ceea ce a venit de curând la existență. Așadar, dacă vei explica modul minunat, care depășește toată firea, al întrupării Domnului, cânți cântare nouă și străină, iar dacă istorisești renașterea și reînnoirea întregii lumi, învechită de păcat, dacă vestești tainele învierii, cânți astfel cântare nouă și ivită de curând.

III

„Cântați-I frumos, cu strigăt de biruință!”[403]

Ascultați porunca: *„Cântați frumos”*, cu mintea neîmprăștiată, cu o sinceră stare sufletească! *„Cu strigăt de biruință cântați!”* Ca niște ostași buni, după victoria lor împotriva dușmanilor, înălțați imnuri pricinuitorului victoriei. Căci Domnul spune: *„Îndrăzniți, Eu am biruit lumea!”*[404] Care este, oare, omul acela care să fie în stare să

---

[399] *Ps.* 32, 3.
[400] *Rom.* 7, 6.
[401] *Ps.* 102, 5.
[402] 2 *Cor.* 4, 16.
[403] *Ps.* 32, 3.
[404] *In.* 16, 33.

se împotrivească vicleanului dacă nu se refugiază sub acoperământul Marelui General și dacă nu doboară de acolo, prin credința în El, pe vrăjmașul său, lovindu-l cu săgeți? Așadar, *„cântați frumos, cu strigăt de biruință"*. Strigătul de biruință este un strigăt nearticulat, scos pe rând de cei ce luptă în război. Așadar, cântați într-un glas, într-o suflare și în unire prin dragoste. Dar ce trebuie să spună cei care cântă?

„Că drept este Cuvântul Domnului."[405]

Aceasta e pricina pentru care îi cheamă mai întâi pe cei drepți să laude: pentru că drept este și Cuvântul Care urmează să fie slăvit, Cuvântul Domnului, *„Care este întru început la Dumnezeu și este Dumnezeu"*[406]. Drept este Tatăl, drept este Fiul, drept este Sfântul Duh.

„Și toate lucrurile Lui sunt întru credință."[407]

Ce înțeles au cuvintele acestea? Lucru este cerul, lucru este pământul, lucru este marea, aerul, toate cele neînsuflețite, cele însuflețite, cele cuvântătoare, cele necuvântătoare. Cum, dar, sunt întru credință toate? Ce credință este în cele neînsuflețite? Ce credință în cele necuvântătoare? Ce credință în piatră? Ce credință în câine? Nici cele neînsuflețite, nici cele necuvântătoare nu sunt întru credință. Evident, cuvintele psalmului n-au lăsat nimic la o parte, ci pe toate le-a cuprins când a spus: *„Toate lucrurile Lui sunt întru credință"*. Ce înțeles au, dar, cele spuse? Dacă te vei uita la cer, spune psalmistul, și la ordinea din el, cerul îți va fi călăuză a credinței: Îl arată în el însuși pe Meșterul Care l-a făcut. Dacă te vei uita la frumusețile de pe pământ, și prin ele ți se va mări credința în Dumnezeu. Că n-am crezut în Dumnezeu privindu-L cu ochi trupești, ci prin puterea minții Îl vedem pe Cel nevăzut prin intermediul celor văzute. Așadar, *„toate lucrurile Lui sunt întru credință"*. Dacă vei privi bine la piatră, vei vedea că până și ea îți face dovada Celui Care a făcut-o. Chiar furnica, chiar țânțarul, chiar albina: adeseori, chiar în lucrurile cele mai mici se arată înțelep-

---

405 *Ps.* 32, 4.
406 *In.* 1, 1-2.
407 *Ps.* 32, 4.

ciunea Creatorului. Același este și Cel Ce a întins cerul și a revărsat mulțimile imense ale mărilor și Cel Ce a găurit acul cel foarte fin al albinei ca pe un fluier, ca prin el să-și verse veninul. Așadar, *„toate lucrurile Lui sunt întru credință"*. Nimic să nu-ți fie merinde de necredință! Să nu spui: „La întâmplare s-a făcut lucrul acesta! De la sine s-a făcut cutare lucru!" Nimic fără ordine, nimic fără o hotărâre, nimic în zadar! Nimic din cele ce sunt n-a venit la întâmplare! Sau să zici: „Ghinion, ceas rău!" Cuvintele acestea sunt cuvinte de oameni fără carte! *„Nu se vând oare două păsări pe un ban? Dar niciuna din ele nu cade fără voia cea dumnezeiască."*[408] Câți sunt perii capului! Dar niciunul din ei nu este uitat![409] Observi ochiul dumnezeiesc, că nu scapă vederii lui nimic din cele mai mici lucruri?

„Domnul iubește milostenia și judecata; de mila Domnului este plin pământul."[410]

Dacă judecata lui Dumnezeu ar fi fost numai pentru sine și ne-ar fi răsplătit automat după vrednicia faptelor pe care le-am făcut, ce nădejde ar mai fi? Cine dintre noi toți s-ar putea mântui? Dar așa, *„Domnul iubește milostenia și dreptatea"*. Domnul înfățișează milostenia ca stând alături de tronul împărătesc de judecată și așa îl judecă pe fiecare. Căci spune Scriptura: *„Dacă Te vei uita la fărădelegi, Doamne, Doamne, cine va suferi?"*[411] Deci, nici milostenia nu este fără judecată, și nici judecata fără milostenie. Dumnezeu, înainte de judecată, iubește milostenia; după milostenie, vine la judecată. Acestea sunt unite una cu alta: mila cu judecata. Aceasta pentru ca nu cumva mila, fiind singură, să se îngâmfe, și nici judecata, tot singură, să ducă la deznădejde. Judecătorul vrea să te miluiască și să-ți împărtășească din îndurările Lui. Dacă după păcat te va găsi umilit, cu inima zdrobită, cu lacrimi multe pentru faptele tale rele, dacă te va vedea că le recunoști public, fără să te rușinezi, pe cele ce le-ai făcut în ascuns, că îi rogi pe frați să te ajute să te vindeci, dacă te va vedea că ai ajuns într-adevăr vrednic de miluit, îți dă

---

[408] *Mt.* 10, 29.
[409] *Mt.* 10, 30.
[410] *Ps.* 32, 5.
[411] *Ps.* 129, 3.

din belşug milostenia Lui. Dacă însă inima îţi rămâne nepocăită, cugetul mândru, dacă nu crezi în veacul ce va să fie, dacă nu te temi de judecată, atunci te îmbrăţişează cu judecata. Este ca un medic plin de grijă şi iubitor de oameni, care mai întâi încearcă să dezumfle abcesul cu spălături şi comprese uşoare; dar când vede că umflătura pricinuieşte dureri, nu cedează şi rămâne tare, lasă la o parte uleiul şi tratamentul nedureros şi alege folosirea bisturiului. Dumnezeu îi îmbrăţişează cu milostenie pe cei ce se pocăiesc, iar pe cei îndărătnici îi îmbrăţişează cu judecata. Acelaşi lucru îl spune şi Isaia lui Dumnezeu: *„Mila Ta este în balanţă"*[412]. Căci aşază milostenia împreună cu judecata: se măsoară cu balanţa, cu numărul şi cu greutatea, după vrednicia fiecăruia.

IV

„De mila Domnului este plin pământul."

Aici, mila este despărţită de judecată. Pământul este plin numai de mila Domnului, pentru că judecata este păstrată la vremea hotărâtă. Aici mila este fără judecată, căci Domnul n-a venit să judece lumea, ci să o mântuiască[413]. Dincolo însă, judecata nu este fără milă, pentru că nu se poate găsi om fără pată, chiar de-ar fi trăit numai o zi după naşterea lui[414]. Dacă vezi, aşadar, că răutatea se întinde din zi în zi, iar neamul omenesc cel trecător este vrednic de mii şi mii de morţi pentru atâtea păcate câte face, minunează-te de bogăţia bunătăţii lui Dumnezeu, a îngăduinţei Lui şi a îndelungii Lui răbdări[415]. Atâta vreme cât suntem pe pământ, avem nevoie de milă. Cei din ceruri sunt vrednici de fericire, nu de milă. Sau poate că noi suntem numiţi [aici] „pământ" din pricina osândei aduse peste noi pentru păcatul strămoşesc, noi, care am auzit de la Dumnezeu: *„Pământ eşti şi în pământ vei merge!"*[416], noi, care suntem

[412] *Is.* 28, 17.
[413] *In.* 3, 17.
[414] *Iov* 14, 4-5.
[415] *Rom.* 2, 4.
[416] *Fac.* 3, 19.

plini de îndurările lui Dumnezeu: *„Căci morți fiind prin păcate și prin greșeli, miluindu-ne Dumnezeu, ne-a făcut vii împreună cu Hristos"*[417].

„Prin Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor."[418]

Unde sunt cei care consideră Duhul drept nimic? Unde sunt cei care Îl despart de puterea creatoare? Unde sunt cei care-L separă de legătura strânsă cu Tatăl și cu Fiul? Să audă psalmul acesta, care zice: *„Prin Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor"*. Nici Cuvântul să nu fie socotit ca fiind acea vorbire comună, alcătuită din substantive și verbe, nici Duhul să nu fie considerat un suflu împrăștiat în aer, ci Cuvântul este Cuvântul *„Care dintru început este la Dumnezeu"*[419], iar Duhul este Duhul Cel Sfânt, Care a primit în chip propriu această numire. Așadar, după cum Cuvântul Cel creator a întărit cerul, tot așa Duhul Cel din Dumnezeu, *„Care de la Tatăl purcede"*[420], – adică Cel din gura Lui, ca să nu socotești că Duhul este ceva dintre cele din afară și dintre creaturi, ci să crezi că-Și are ipostasul din Dumnezeu –, a cuprins în El toate puterile. Astfel, prin Duhul s-a întărit toată puterea cerească, adică tot ce este viguros, statornic și sigur în sfințenie și în toată virtutea cuvenită puterilor celor sfinte, care își au ajutorul de la Duhul Sfânt. În acest psalm este scris: *„Duhul gurii Lui"*, în altă parte este spus: *„Cuvântul gurii Lui"*, ca să se înțeleagă că Mântuitorul și Duhul Cel Sfânt al Lui sunt din Tatăl. Așadar, pentru că Mântuitorul este Cuvântul Domnului, iar Duhul Cel Sfânt, Duhul gurii Lui, și pentru că și Unul și Altul au conlucrat la zidirea cerurilor și a puterilor din ele, de aceea s-a spus: *„Prin Cuvântul Domnului cerurile s-au întărit și prin Duhul gurii Lui toată puterea lor"*. Căci nimic nu se sfințește decât prin prezența Duhului. Desigur, aducerea îngerilor la existență a făcut-o Cuvântul, Creatorul tuturor, dar sfințenia din ei a adus-o Duhul Cel Sfânt. Căci îngerii n-au

---

[417] *Ef.* 2, 5.
[418] *Ps.* 32, 6.
[419] *In.* 1, 2.
[420] *In.* 15, 26. Sfântul Vasile se referă aici la ereticii pneumatomahi (n. P.P.)

fost creați mai întâi prunci și apoi, prin exercițiu, s-au desăvârșit puțin câte puțin și așa au ajuns vrednici de primirea Duhului, ci de la cea dintâi facere a lor și, ca să spunem așa, de la plămădirea ființei lor, au avut așezată în ei sfințenia. De aceea sunt și greu de întors spre răutate: au fost dintru început pătrunși de sfințenie, ca de o vopsea anume, și au avut prin darul Sfântului Duh statornicia în virtute.

V

„Adunând, ca un burduf, apele mării, așezând în vistierii adâncurile."[421]

Psalmistul n-a spus: „Adunând apele mării ca într-un burduf", ci *„ca un burduf"*. Așa a adunat Dumnezeu apele mării. Gândește-te la firea burdufului: se umflă atunci când aerul care intră în el umflă pielea și se dezumflă atunci când iese afară aerul care-l întindea. Tot așa și marea: uneori clocotește și fierbe sălbăticită și umflată de vânturi, alteori, dimpotrivă, datorită liniștii, se smerește. Așadar, ca pe un burduf avântă și liniștește Dumnezeu apa mării. În unele còpii ale *Cărții Psalmilor* găsim: *„Adunând, ca într-un burduf, apele mării"*. Cuvintele acestea ne trimit la istoria cea veche, când Marea Roșie, fără să o despartă cineva și nici să o țină, s-a adunat în sine, ca și cum ar fi fost închisă într-un burduf, pentru că porunca dumnezeiască n-a lăsat-o să se reverse[422].

„Punând în vistierii adâncurile."

Ar fi fost mai firesc, potrivit cugetării comune să zică: „Punând vistieriile în adâncuri", adică ținând bogăția Lui în locuri tainice. Dar așa psalmistul spune că adâncurile sunt ca niște odoare vrednice de vistieriile dumnezeiești. Oare, nu cumva sunt numite „adâncuri" rațiunile privitoare la judecata dumnezeiască pentru că ele sunt de nespus și de necuprins de gândurile omenești, pentru că

---

[421] *Ps.* 32, 7.

[422] Aceeași versiune biblică și aceeași interpretare pot fi găsite la Sf. Atanasie al Alexandriei (*Expositiones in Psalmos*, 77). Două exegeze, una literală și alta alegorică, sunt predate de Didim cel Orb în *Fragmenta in Psalmos*, 32, 7. (n. rev.)

aceste rațiuni rămân numai în cunoștința lui Dumnezeu, după aceste rațiuni Dumnezeu rânduind fiecare lucru? Faptul că judecățile lui Dumnezeu despre fiecare au fost numite „adânc" o aflăm din alt psalm, în care se spune: *„Judecățile Tale sunt adânc mult"*[423]. Așadar, dacă vei cerceta de ce viața păcătosului este lungă, iar zilele dreptului sunt puține în viețuirea aceasta de pribeag, de ce omul nedrept o duce bine, iar dreptul se necăjește, de ce copilul este răpit înainte de a ajunge la maturitate, de unde sunt războaiele, pentru ce naufragiile, cutremurele, secetele, inundațiile, de ce au fost create stricăcioase cele ale oamenilor, de ce unul este rob, iar altul liber, de ce unul se îmbogățește, iar altul sărăcește, și, în vreme ce mare este deosebirea atât în săvârșirea păcatelor, cât și în săvârșirea virtuților (de pildă, femeia care a fost vândută cuiva ce ține o casă de prostituție este silită să păcătuiască, iar alta, care are parte de la început de o stăpână bună, este crescută în feciorie), de ce una o duce bine, iar cealaltă se chinuiește, dacă vei cerceta toate acestea și te vei întreba: „Care este răsplata de la Judecător pentru fiecare din acestea?", gândindu-le pe toate, adu-ți aminte că judecățile lui Dumnezeu sunt adânc, și pentru că sunt închise în vistieriile cele dumnezeiești nu pot fi înțelese de oricine, la întâmplare. Celui credincios i s-a dat de Dumnezeu această făgăduință: *„Îți voi da vistierii ascunse, nevăzute"*[424]. Așadar, când vom fi învredniciți de cunoașterea față către față[425], vom vedea și „adâncurile lui Dumnezeu în vistierii". Iar dacă vom aduna cele spuse în Scriptură despre burdufuri, atunci vom înțelege și mai bine ceea ce a vrut să spună enunțul profetic. Cei care se înnoiesc zi de zi, cei care primesc în ei vinul cel nou din *„vița cea adevărată"*[426], aceia se numesc în Evanghelie *„burdufuri noi"*[427], iar cei care nu vor să-l lepede pe omul cel vechi sunt *„burdufuri vechi"*[428], cărora nu li se poate încredința primirea vinului

---

[423] *Ps.* 35, 6.
[424] *Is.* 45, 3.
[425] *1 Cor.* 13, 12.
[426] *In.* 15, 1.
[427] *Mt.* 9, 17.
[428] *Mt.* 9, 17.

nou. Căci *„nimeni nu pune vin nou în burdufuri vechi"*[429], ca nu cumva și vinul să se verse și burdufurile acelea să se strice cu totul și să nu mai fie bune de nicio treabă, odată ce varsă din ele și vinul bun și nou. Căci *„vinul cel nou trebuie pus în burdufuri noi"*[430]. Vinul cel nou și duhovnicesc, care fierbe întru Duhul Cel Sfânt este mintea care nu uită nicicând adevărul și care trebuie așezată în omul cel nou, despre care, pentru că poartă totdeauna în trupul lui omorârea lui Iisus[431], se poate spune, pe bună dreptate, că este burduf nou.

VI

„Să se teamă de Domnul tot pământul și de El să se cutremure toți cei ce locuiesc în lume."[432]

Pentru că *„frica de Domnul este începutul înțelepciunii"*[433], de aceea trebuie să fie instruiți prin frică cei care gândesc cele pământești[434]. Căci teama trebuie înțeleasă neapărat ca o îndrumătoare spre evlavie, în vreme ce dragostea îi desăvârșește pe cei ce fuseseră crescuți de teama aceea dătătoare de știință. Psalmul poruncește întregului pământ să se teamă.

„Să se cutremure de El toți cei ce locuiesc în lume." Ca și cum ar spune că orice mișcare, săvârșită fie cu lucrarea minții, fie cu lucrarea trupului, trebuie să se săvârșească după voința lui Dumnezeu. Așa înțeleg eu cuvintele: *„Să se cutremure de El"*. Ca și cum ar spune: ochiul să nu se clintească fără Dumnezeu, mâna să nu se miște fără Dumnezeu, iar inima să nu cugete cele ce nu-I sunt plăcute lui Dumnezeu. Și, ca să spun pe scurt, nimeni să nu se cutremure, nici să se lase mișcat de altceva decât de frica de Dumnezeu.

---

[429] *Mt.* 9, 17.
[430] *Mt.* 9, 17.
[431] 2 *Cor.* 4, 10.
[432] *Ps.* 32, 8.
[433] *Pr.* 1, 7.
[434] În original, ultimul termen al citatului biblic este αἴσθησεις, care se traduce uzual prin „simț", așa că în final se enunță ceea ce este logic: cele sensibile, pământești, sunt examinate prin simțuri, ceea ce îndeamnă, urmând locului biblic, că motorul cercetării este frica de Dumnezeu. (n. rev.)

„Că El a zis și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit."[435]

La cele două idei spuse mai înainte: *„Să se teamă tot pământul"* și *„Să se cutremure toți cei ce locuiesc în lume"*, psalmistul a adăugat alte două: *„El a zis și s-au făcut; El a poruncit și s-au zidit"*. Pentru că omul este alcătuit dintr-o plăsmuire pământească și din suflet, care locuiește în trup, ceea ce este plăsmuit din pământ are numele „pământ", iar ceea ce locuiește în ceea ce este sălaș se numește „suflet", căruia i-a fost sortit să viețuiască în trup. Astfel, cuvintele *„El a zis și s-au făcut"* se potrivesc pământului, căci cu privire la plăsmuirea noastră din pământ este verbul „s-au făcut", iar cu privire la suflet, care este zidit după chipul lui Dumnezeu, este verbul „s-a zidit". Dar, deoarece cuvântul „zidire" se socotește de multe ori în înțelesul de „orânduire nouă", „îmbunătățire", ca, de pildă, în versetele: *„Dacă este cineva în Hristos zidire nouă"*[436] și: *„Ca pe cei doi să-i zidească într-un om nou"*[437], este posibil ca verbul „s-a făcut" să se refere la prima luare de ființă a omului, iar „s-a zidit" la cea de-a doua naștere prin harul lui Hristos. Da, pe cât este de mare deosebirea între porunca lui Dumnezeu și cuvântul simplu, pe atât de mare este între zidire și facere.

„Domnul risipește sfaturile neamurilor și leapădă gândurile popoarelor."[438]

Cuvintele acestea sunt o explicare a celor spuse mai înainte, anume că Dumnezeu i-a zidit pe cei ce cred în El prin risipirea sfaturilor neînțelepte ale popoarelor, pe care le aveau despre idolatrie și despre toată deșertăciunea, și prin lepădarea sfaturilor conducătorilor. Dar este cu putință ca aceste cuvinte să fie puse în legătură și cu momentul patimilor Domnului, când unii socoteau că Îl răstignesc pe Împăratul slavei, iar El reînnoia omenirea, prin iconomia crucii. Căci la înviere s-a risipit sfatul neamurilor, al lui Pilat și al ostașilor: au fost risipiți toți câți lucrau cele împotriva crucii. Au fost lepădate sfaturile conducătorilor, ale arhiereilor, ale cărturarilor și

---

[435] *Ps.* 32, 9.
[436] *2 Cor.* 5, 17.
[437] *Ef.* 2, 15.
[438] *Ps.* 32, 10. Termenul „popor" de aici (εθνος) desemnează de fapt pe păgâni.

ale regilor poporului. Căci învierea a distrus toate planurile lor. Iar dacă le vei citi pe toate pe care le-a lucrat Dumnezeu asupra neamurilor necredincioase, toate câte sunt scrise în istoria fiecărui neam, vei descoperi că aceste cuvinte ale psalmului au semnificaţie, luate chiar în sens literal. Căci atunci când Ioram, fiul lui Ahaav, împărăţea în Israil, atunci împăratul Siriei, fiul lui Ader, venind împotriva lui cu multă putere şi cu mână grea, a înconjurat Samaria, încât celor încercuiţi le lipseau cele necesare vieţii: se ajunsese ca un cap de măgar să se vândă cu cincizeci de sicli[439] de argint, iar o măsură cu excremente de porumbel cu cinci sicli de argint[440]. Atunci, dar, ca să se împlinească făgăduinţa lui Elisei, au fost risipite sfaturile Siriei: sirienii şi-au părăsit corturile şi toată avuţia lor şi au fugit, lăsând atâta avuţie în Samaria încât o măsură din făina cea mai bună se vindea cu un siclu, iar două măsuri de orz tot cu un siclu[441]. Astfel ştie Domnul să risipească sfaturile neamurilor! Şi de la Ahitofel am aflat cum a lepădat sfaturile conducătorilor când David s-a rugat lui Dumnezeu, zicând: *„Risipeşte sfatul lui Ahitofel!"*[442] Deci, când auzi pe cineva că te ameninţă cu străşnicie şi-ţi spune că va aduce asupra ta tot felul de necazuri, pagube, răni, moarte, caută către Domnul, Care *„risipeşte sfaturile neamurilor şi leapădă gândurile popoarelor"*.

VII

„Sfatul Domnului rămâne însă în veac; cugetările inimii Lui din neam în neam."[443]

Nu vezi învăţăturile neamurilor, filosofia lor deşartă? Nu vezi cât de subtili şi de silitori sunt filosofii lor în descoperirea învăţăturilor în cazul teoriilor logice, în cazul prescripţiilor morale, în cazul învăţăturilor despre natură şi în cazul altor învăţături, numite „ezoterice"? Nu vezi că toate au fost risipite şi făcute nefolositoare şi

[439] Un siclu cântărea aproximativ 100 grame.
[440] 4 *Reg.* 6, 25.
[441] 4 *Reg.* 7, 1.
[442] 2 *Reg.* 15, 31.
[443] *Ps.* 32, 11.

că numai adevărul Evangheliei însoţeşte acum lumea? Căci multe sunt sfaturile în inima oamenilor, dar sfatul Domnului a biruit. Iar dacă vrem ca sfatul lui Dumnezeu să rămână statornic şi tare în sufletele noastre, trebuie neapărat să fie risipite mai întâi din noi cugetările omeneşti. Căci, după cum cel ce vrea să scrie pe o tăbliţă de ceară trebuie, mai întâi, să şteargă ce-a fost scris mai înainte, întinzând bine ceara, şi aşa să scrie literele pe care le vrea, tot aşa şi inima care voieşte să primească în chip lămurit cuvintele dumnezeieşti trebuie curăţită de cugetările cele potrivnice.

„Cugetările inimii Lui din neam în neam."[444]

Dar, pentru că două sunt popoarele cele alese şi două sunt şi Testamentele care s-au dăruit lor, este cu putinţă ca prin cuvintele: *„Cugetările Lui din neam în neam"* să se înţeleagă – odată ce neamul este amintit de două ori – şi două gânduri: unul potrivit căruia am primit Testamentul cel dintâi, altul referitor la Testamentul care ne-a dăruit învăţătura cea nouă şi mântuitoare a lui Hristos.

„Fericit este neamul căruia Domnul este Dumnezeul lui, poporul pe care l-a ales spre moştenire Sieşi."[445]

Nimeni nu fericeşte poporul iudeu, ci poporul acela care a fost ales pe merit dintre toate popoarele. Căci noi suntem neamul al cărui Domn este Dumnezeul nostru; noi suntem şi poporul pe care l-a ales[446] spre moştenire Sieşi: suntem neam, pentru că am fost aleşi dintre multe neamuri[447]; suntem popor, pentru că am fost chemaţi în locul poporului care a fost lepădat. Şi pentru că *„mulţi sunt chemaţi, dar puţini aleşi"*[448], Domnul îl fericeşte nu pe cel chemat, ci pe cel ales, căci *„fericit este acela pe care l-ai ales"*[449]. Pentru ce îl fericeşte?

---

[444] Termenul γενεά, din original, semnifică în limba română de astăzi „generaţie". De aici şi explicaţia Sfântului Vasile, care vorbeşte în comentariul său despre revelaţia primită în succesiune temporală. (n. rev.)

[445] *Ps.* 32, 12.

[446] *1 Pt.* 2, 9.

[447] *1 Pt.* 2, 9. Sfântul Vasile utilizează aici doi termeni diferiţi, traduşi astfel: λαός – „popor" şi ἔθνος – „neam". Λαός are sensul de „popor, adunare de bărbaţi, armată" şi este folosit de *Septuaginta* şi Noul Testament pentru a desemna poporul evreu (laicii, în opoziţie cu preoţi şi leviţii) sau noul popor al creştinilor (*Mt.* 2, 6). Ἔθνος – „grup de oameni care locuiesc împreună, naţiune, naţiune barbară" este utilizat de greci pentru popoarele neelenide (barbarii), iar de evrei şi creştini pentru naţiunile idolatre, păgâne (n. P.P.).

[448] *Mt.* 20, 16.

[449] *Ps.* 64, 4.

Pentru moştenirea pe care o aşteaptă! Moştenirea veşnicelor bunătăţi! Oare nu cumva aici fericeşte mai întâi totalitatea neamurilor şi apoi rămăşiţa lui Israel, care va fi mântuit, potrivit celor spuse de Apostol, după ce va veni la credinţă totalitatea neamurilor[450]? Negreşit, nu se mântuieşte oricine, la întâmplare, ci numai *„rămăşiţa, după alegerea harului"*[451]. De aceea spune: *„Poporul pe care l-a ales spre moştenire Sieşi"*.

VIII

„Din cer a privit Domnul; văzut-a pe toţi fiii oamenilor din lăcaşul Său cel gata."[452]

Domnul priveşte de sus la cei care rămân în vrednicia lor şi care săvârşesc cele rânduite spre desăvârşirea firii omeneşti, iar pe cei care sunt coborâţi în adâncul răutăţii îi cercetează altfel, prin pogorârea la ei. Căci spune Scriptura: *„Strigătul Sodomei şi al Gomorei s-a înmulţit şi păcatele lor sunt mari foarte. Pogorându-Mă, dar, voi vedea dacă s-au împlinit după strigătul lor, care vine la Mine"*[453]; şi iarăşi: *„S-a pogorât Domnul să vadă cetatea şi turnul pe care îl zidiseră fiii oamenilor"*[454]. În psalmul acesta se spune: *„Din cer a privit Domnul; văzut-a pe toţi fiii oamenilor"*. Uită-te la înaltul Privitor! Uită-te la Cel de sus, Care Îşi pleacă ochii spre faptele omeneşti! Oriunde ai merge, orice-ai face, fie pe întuneric, fie ziua, ai asupra ta ochiul lui Dumnezeu, Care te supraveghează.

„Din lăcaşul Său cel gata."

Porţile nu se deschid, perdelele nu se dau la o parte: gata este spre privire lăcaşul lui Dumnezeu! Domnul priveşte la toţi fiii oamenilor. Niciunul nu scapă privirii Lui. Nu-i întuneric, nu-s ziduri care să-i acopere, nu-i nicio piedică în faţa ochilor lui Dumnezeu. Aşa de bine priveşte Dumnezeu pe fiecare, încât priveşte şi inimile, pe care Însuşi le-a plăsmuit fără vreun amestec de răutate. Căci simplă a plăsmuit Dumnezeu, Creatorul oamenilor, inima oame-

---

[450] *Rom.* 11, 5, 25.
[451] *Rom.* 11, 5.
[452] *Ps.* 32, 13-14.
[453] *Fac.* 18, 20-21.
[454] *Fac.* 11, 5.

nilor, ca să păstreze în ea chipul lui Dumnezeu. Mai pe urmă însă, noi, prin unirea cu patimile trupului, ne-am făcut inima felurită și complicată, stricând în ea tot ce era dumnezeiesc, simplu și necomplicat. Și, pentru că Dumnezeu este creatorul inimilor, El cunoaște și toate faptele noastre. Când spunem „fapte", numim și cuvintele și gândurile și, în general, orice mișcare a omului. Căci numai Cel Care înțelege toate faptele noastre știe din ce dispoziție sufletească și cu ce intenție le facem, dacă le facem să plăcem oamenilor sau le facem ca să slujim poruncilor date nouă de Dumnezeu. De aceea vom da socoteală pentru orice cuvânt deșert[455], dar nu vom pierde plata nici pentru un pahar de apă rece[456]: Domnul cunoaște toate faptele noastre.

IX

„Nu se mântuiește împăratul cu oștire multă."[457]

Nu asigură mântuire împăratului nici puterea oștilor, nici zidurile cetăților, nici falanga pedeștrilor, nici puterea cavaleriei și nici pregătirea puterii navale. Căci Domnul îi alege pe împărați și-i schimbă și nu există putere decât rânduită[458] de Dumnezeu. Așadar, *„nu se mântuiește împăratul cu oștire multă"*, ci cu harul cel dumnezeiesc, încât este adevărat și pentru împărați cuvântul că *„prin har sunteți mântuiți"*[459]. Iar plugarul nu se bucură atât de munca de pe ogorul său, cât de ajutorul lui Dumnezeu, Care a făcut să crească cele lucrate de el. Căci *„nici cel ce sădește nu este ceva, nici cel ce udă, ci Dumnezeu, Care face să crească"*[460]. Iar dacă *„inima împăratului este în mâna lui Dumnezeu"*[461], atunci urmează că nu se mântuiește prin puterea armată, ci prin îndrumarea dumnezeiască. Însă nu orice împărat este în mâna lui Dumnezeu, ci numai împăratul care-i vrednic de numirea de împărat. Unii au definit puterea

455 *Mt.* 12, 36.
456 *Mt.* 10, 42.
457 *Ps.* 32, 16.
458 *Rom.* 13, 1.
459 *Ef.* 2, 5.
460 1 *Cor.* 3, 7.
461 *Pr.* 21, 1.

împărătească *„supraveghere legală"*[462] sau *„conducere peste toți, căreia nu i se poate reproșa păcatul"*[463].

„Și uriașul nu se va mântui cu mulțimea tăriei lui."[464]

Se numește „uriaș" cel înzestrat cu putere fizică și cu tărie trupească. Așadar, nici împăratul nu are de la ostași ajutor îndestulător pentru mântuirea lui, și nici voinicul nu-i în stare să-și fie îndeajuns pentru toate. Slăbiciune și neputință sunt toate cele omenești față de puterea cea adevărată. De aceea, *„Dumnezeu le-a ales pe cele slabe ale lumii, ca să le rușineze pe cele tari"*[465] și: *„Din gura pruncilor și a celor ce sug ai săvârșit laudă, ca să zdrobești pe vrăjmaș și pe răzvrătitor"*[466]. Căci harul cel dumnezeiesc a strălucit mai ales atunci când a lucrat în prunci și în nepricepuți.

„Mincinos este calul spre mântuire și întru mulțimea puterii lui nu se va mântui."[467]

Sfinții nu s-au folosit de cai. Se pare că nici Israel n-a câștigat războaiele folosindu-se vreodată de puterea cailor și nici vreunul din sfinți n-a socotit că este potrivită folosirea cailor. Faraon s-a folosit însă de cal[468], iar îngâmfatul Senaherib se lăuda cu mulțimea cailor[469]. De aceea, *„pe calul și pe călărețul lui Faraon i-a aruncat în mare"*[470], iar pe călăreții lui Senaherib i-a cuprins somnul[471]. De

---

[462] Definiția se mai poate citi, într-un context mai larg, tot la Sf. Vasile cel Mare, în *Homilia in principium Proverbiorum*, unde se face distincție între regimul monarhic, condus de un împărat (înțeles ca un regim legal ce urmărește ceea ce este util celor conduși), și regimul tiranic (în care contează ceea ce este util pentru un singur om). Definiția dată aici este una din multele furnizate de Antichitate. În fapt, tocmai multitudinea definițiilor referitoare la chestiunile politice (și similaritatea acestor definiții) a fost observată de demult. Spre exemplu, o definiție similară celei discutate aici este dată de Dion Hrisostom conducerii politice, ἀρχή, în *Orationes*, 3 („supraveghere legală a oamenilor și îngrijire purtată oamenilor după lege"), în vreme ce regimul monarhic are, la același autor, cea de-a doua definiție dată aici de Sf. Vasile cel Mare. (n. rev.)

[463] Unii apropie acest tip de definiție de alt tip de conducere, cel tiranic (v. Aristotel, *Politica*, 1295a). O definiție similară este atribuită stoicului Chrisip, care considera că regimul monarhic este „conducere căreia nu i se poate reproșa [nimic]" (*Fragmenta moralia*, 617). (n. rev.)

[464] *Ps.* 32, 16.

[465] *1 Cor.* 1, 27.

[466] *Ps.* 8, 3.

[467] *Ps.* 32, 17.

[468] *Ieș.* 14, 9, 23.

[469] *4 Reg.* 19, 23.

[470] *Ieș.* 15, 1.

[471] *Ps.* 75, 7; *4 Reg.* 19, 35.

aceea și Legea dată prin Moise, dând legiuiri cu privire la împărat, zice: *„Să nu-și înmulțească sieși călărimea”*[472].

„Întru mulțimea puterii lui nu se va mântui.”

Pavel spune: *„Când sunt slab, atunci sunt tare”*[473]. Căci mulțimea puterii trupești este piedică pentru mântuirea duhului.

X

„Iată, ochii Domnului spre cei ce se tem de El.”[474]

În altă parte psalmistul spune: *„Ochii Domnului spre cei drepți”*[475]; aici însă: *„Spre cei ce se tem de El”*. Când privim spre Domnul și ochii noștri sunt spre El, încât să putem spune: *„Iată, precum sunt ochii slugilor spre mâinile stăpânilor lor, așa sunt ochii noștri spre Domnul Dumnezeul nostru”*[476], atunci atragem parcă ochiul Domnului ca să ne privească.

„Spre cei ce nădăjduiesc în mila Lui.”[477]

Psalmistul înfățișează aici smerenia celor ce-I slujesc Domnului, cum nădăjduiesc ei în mila Lui. Da, cel care nu are încredere în faptele lui virtuoase și nici nu așteaptă să se îndreptățească din fapte, acela își așază singura lui nădejde de mântuire în îndurările lui Dumnezeu. Căci atunci când își aduce aminte de cuvintele: *„Iată Domnul și plata Lui”*[478], când își amintește că Dumnezeu va da fiecăruia după fapta lui și se gândește la faptele lui rele, se teme de pedeapsă și tremură de amenințări. Dar, ca să nu fie înecat de tristețe, are bune nădejdi în îndurările lui Dumnezeu și în iubirea Lui de oameni. Nădăjduiește că sufletul lui va fi smuls din moarte și va fi hrănit de Dumnezeu în vreme de foamete.

„Iar sufletul nostru va răbda întru Domnul, că ajutorul și sprijinitorul nostru este.”[479]

Cuvintele acestea ne îndeamnă la răbdare: dacă vreodată vom ajunge sub stăpânirea unuia dintre cei care vor să ne strivească, să

[472] *Deut.* 17, 16.
[473] 2 *Cor.* 12, 10.
[474] *Ps.* 32, 18.
[475] *Ps.* 33, 14.
[476] *Ps.* 122, 2.
[477] *Ps.* 32, 18.
[478] *Is.* 40, 10.
[479] *Ps.* 32, 20.

nu ne despărţim de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus[480], ci să răbdăm cu tot sufletul nostru necazurile, aşteptând ajutorul de la Dumnezeu.

„Că întru El se va veseli inima noastră şi întru numele Lui cel sfânt am nădăjduit."[481]

Cuvintele acestea sunt în armonie cu cele de la începutul psalmului: *„Bucuraţi-vă, drepţilor, în Domnul"*[482]; şi: *„Întru El se va veseli inima noastră"*. Şi mi se pare că Apostolul, potrivit acestor cuvinte, a spus: *„În acestea pe toate le biruim cu prisosinţă prin Cel Ce ne-a iubit pe noi"*[483] şi: *„Dar nu numai atât, ci ne şi lăudăm în necazuri"*[484]. Căci atunci când psalmistul spune: *„Sufletul nostru va răbda întru Domnul"*[485], o spune ca să arate că nu rabdă silit, nici presat de lipsuri, ci că primeşte cu toată bucuria suferinţele pentru numele Domnului. Psalmistul nu zice numai „răbdăm", ci şi: *„Întru El se va veseli inima noastră şi întru numele cel sfânt al Lui am nădăjduit"*. E de ajuns să ne numim creştini ca să scăpăm de toată vătămarea vrăjmaşilor. Se zice că numele lui Dumnezeu este sfânt; negreşit, nu pentru că ar avea în silabele numelui o putere specială sfinţitoare[486], ci pentru că orice însuşire aparte a lui Dumnezeu şi orice idee care este gândită în chip special despre El sunt sfinte şi curate.

„Fie, Doamne, mila Ta spre noi, precum am nădăjduit întru Tine."[487]

Vezi cu câtă ştiinţă s-a rugat psalmistul? A făcut din propria sa stare sufletească măsura revărsării milostivirilor lui Dumnezeu asupra lui. „Atât de mare să fie mila Ta spre noi, spune psalmistul, cât de mare nădejde avem noi în Tine! Toată nădejdea noastră să se întoarcă întru odihnă[488], pentru ca, preschimbându-se trupul umilinţei noastre, să înţelegem că a ajuns asemenea cu chipul «*trupului slavei*»[489]".

---

[480] *Rom.* 8, 39.
[481] *Ps.* 32, 20.
[482] *Ps.* 32, 1.
[483] *Rom.* 8, 37.
[484] *Rom.* 5, 3.
[485] *Ps.* 32, 19.
[486] Cuvintele rugăciunii nu au în ele însele o putere magică, ci pot deveni purtătoare ale harului dumnezeiesc, dar acest fapt se petrece numai datorită bunăvoinţei divine, nu din cauza vreunei calităţi intrinseci a termenilor. Limbajul uman este un simplu instrument. (n. P.P.)
[487] *Ps.* 32, 21.
[488] *Ps.* 114, 7.
[489] *Filip.* 3, 21.

OMILIA LA PSALMUL XXXIII*

Al lui David, când și-a schimbat fața sa înaintea lui Abimelec și l-a eliberat și s-a dus

I

Ideea cuprinsă în titlul acestui psalm ne duce cu mintea la două presupuneri. Titlul pare că vorbește în chip limpede și de cele făcute de David în Nomba, orașul preoților[490], și de cele petrecute în Get, la Anhus, împăratul celor de alt neam[491]. Căci [David] și-a schimbat înfățișarea și când a vorbit cu Abimelec preotul, ascunzându-și fuga, prefăcându-se că se grăbește să slujească poruncii împărătești, atunci când a luat și pâinile punerii înainte și sabia lui Goliat. Dar și-a schimbat înfățișarea și când a rămas în mijlocul dușmanilor, când i-a auzit vorbind între ei și pregătindu-se pentru răzbunare. Fiindcă spune [Scriptura]: *„Zis-au slugile lui Anhus între ei: «Nu este acesta David, împăratul pământului? Nu acestuia i-au ieșit înainte dănțuind și zicând: 'David a ucis cu zecile de mii, iar Saul cu miile'?»"*[492]. *„Și s-a temut David,* spune [Scriptura], *de fața lui Anhus și și-a schimbat chipul lui înaintea ochilor lor"*[493].

Pentru ce, dar, titlul [psalmului] îl numește pe Abimelec, iar istoria ni-l oferă pe Anhus, împăratul celor din Get? Din tradiție, a ajuns până la noi o astfel de istorisire potrivit căreia împărații celor de alt neam purtau, [în general], un nume comun – acela de Abimelec –, dar fiecare [împărat] era numit și cu unul propriu. Același lucru poate fi văzut și la împărații romani, care aveau în comun numele Cezari și Auguști, dar aveau și nume ale lor proprii. Tot așa la egipteni, există [numele] Faraon. Este limpede că Faraon era numit și cel din vremea lui Iosif[494] și tot Faraon se numea și cel care a fost

---

* Omiliile la Psalmii XXXIII-CXIV au fost revizuite și adnotate de Policarp Pîrvuloiu.

490 *1 Reg.* 22, 1-23.

491 *1 Reg.* 21, 1-15.

492 *1 Reg.* 21, 11.

493 *1 Reg.* 21, 12-13.

494 *Fac.* 39, 1.

înălțat împărat al Egiptului în vremea lui Moise, cu patru generații mai târziu[495]; Faraon [se numește] și cel de pe timpul lui Solomon: Solomon, spune [Scriptura], *„a luat pe fiica lui Faraon"*[496]. Iar cel de pe vremea profeției lui Ieremia se numea tot Faraon[497]. La fel și cu Abimelec cel de pe vremea lui Avraam și cu cel din vremea lui Isaac. Iar acum, cel de pe vremea lui David se numește tot Abimelec. Despre cel din timpul lui Avraam se spune: *„Și au grăit Abimelec și Ahuzat, cel care îi însoțise mireasa lui*[498], *și Filoc, căpetenia oștirii lui, către Avraam, zicând ..."*[499]. Și iarăși, despre cel de pe timpul lui Isaac [Scriptura spune]: *„Și a petrecut mulți ani acolo; și privind Abimelec, împăratul filistenilor, pe fereastră, a văzut pe Isaac jucându-se cu Rebeca"*[500]. Tot așa și acum, pe timpul lui David, Abimelec, despre care se vorbește în titlu, este numele obișnuit al împăratului. Iar [numele] de Anhus îi este dat de către istorie, fiind cel propriu, primit de la naștere. În fața acestuia deci și-a schimbat David înfățișarea lui când a fost adus în mâinile slugilor, fiindcă făcea gălăgie la porțile cetății, cu saliva curgându-i pe barbă[501]; astfel încât Anhus a zis slugilor: *„Pentru ce l-ați adus la mine? N-am nevoie de epileptici! L-ați adus aici ca să fie apucat de epilepsie în fața mea?"*[502] Și așa, ni se spune că, eliberându-l de acolo, a scăpat cu viață în peștera Odolam[503]. Și, izbăvindu-se dintr-o mare primejdie, a înălțat această rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu, Care l-a izbăvit: *„Bine voi cuvânta pe Domnul,* spune[504], *în toată vremea"*[505].

Mântuit de moarte, [David] își stabilește un anumit țel al vieții, modelându-și sufletul pentru o viețuire mai conformă cu Legea

[495] *Ieș.* 2, 5.
[496] *3 Reg.* 3, 1.
[497] *Ier.* 44, 30.
[498] Νυμφαγογός (lat. *pronubius*) are înțelesul de „cel care însoțește mireasa, cavaler de onoare". (n. rev.)
[499] *Fac.* 21, 22.
[500] *Fac.* 26, 8.
[501] *1 Reg.* 21, 13.
[502] *1 Reg.* 21, 14.
[503] *1 Reg.* 22, 1.
[504] David.
[505] *Ps.* 33, 1.

dumnezeiască, în aşa fel încât să nu lase să treacă nicio clipă fără a binecuvânta [pe Domnul], ci să pună pe seama lui Dumnezeu izvorul faptelor lui, fie mai mari, fie mai mici. „Nu voi socoti, spune [David], că s-au făcut acestea prin grija mea, nici că s-au petrecut datorită întâmplării, ci «*în toată vremea voi binecuvânta pe Domnul*», nu numai în clipele fericite ale vieţii mele, ci şi în vremurile de restrişte". De aici luând învăţătură Apostolul, a spus: „*Bucuraţi-vă totdeauna, rugaţi-vă neîncetat, mulţumiţi pentru toate!*"[506]

Vezi cât de mare este dragostea bărbatului? Nu s-a descurajat în faţa necontenitelor rele, nu numai când a fost izgonit din patrie, şi dintre rude, şi dintre cei apropiaţi ai lui, dintre averile lui, ci şi când s-a predat de nevoie duşmanilor şi când era aproape să fie sfâşiat de ei. N-a spus: „Până când au să ţină relele acestea?" Nu s-a descurajat din pricina prelungirii necazurilor, deoarece ştia că „*necazul lucrează răbdare, răbdarea încercare, iar încercarea nădejde*"[507]. Căci, pentru cei bine pregătiţi, necazurile sunt asemenea unui fel de hrană pentru atleţi şi asemenea unor exerciţii care [ne] înalţă către slava Tatălui. Când suntem ocărâţi, noi binecuvântăm; când suntem huliţi, noi ne rugăm; când suntem persecutaţi, noi mulţumim; când suferim, ne lăudăm în suferinţa noastră[508]. Pentru că este ruşinos să binecuvântăm [pe Dumnezeu] întru cele plăcute şi să tăcem când vin peste noi lucrurile neplăcute şi anevoie de îndurat. Dimpotrivă, în acele clipe trebuie să mulţumim [lui Dumnezeu] chiar mai mult, fiindcă ştim că Dumnezeu „*îl ceartă pe cel pe care-l iubeşte şi biciuieşte pe tot fiul pe care îl primeşte*"[509].

„*Pururea lauda Lui în gura mea.*"[510]

Se pare că profetul făgăduieşte un lucru imposibil. Cum se poate ca lauda lui Dumnezeu să fie pururea în gura omului? Când grăieşte vorbe obişnuite şi poartă discuţii privitoare la viaţă, nu are lauda lui Dumnezeu în gura lui. Când doarme, tace cu desăvârşire.

---

[506] *1 Tes.* 5, 16-18.
[507] *Rom.* 5, 3-4.
[508] *1 Cor.* 4, 12-13.
[509] *Evr.* 12, 6.
[510] *Ps.* 33, 1.

Iar când mănâncă și bea, cum va rosti gura lui laudă? Privitor la acestea, spunem că există și o gură spirituală[511] a omului dinăuntru, cu care acesta se hrănește, împărtășindu-se de Cuvântul vieții, Care este pâinea pogorâtă din cer[512]. Despre gura aceea spune și profetul: *„Deschis-am gura mea și am sorbit duh"*[513]. Pe aceasta Domnul ne îndeamnă s-o avem larg deschisă, ca să primim mai din belșug hrana adevărului. Căci zice: *„Lărgește gura și o voi umple!"*[514] Se poate, dar, să se numească laudă a lui Dumnezeu ideea despre Dumnezeu care este întipărită odată pentru totdeauna, asemenea unei peceți, în partea conducătoare a duhului[515] și care ființează necontenit în suflet. Se poate, potrivit sfatului Apostolului, ca omul râvnitor să le facă pe toate spre slava lui Dumnezeu, încât orice faptă și orice cuvânt și orice lucrare a minții să aibă în ele puterea laudei. Căci dreptul, fie de mănâncă, fie de bea, pe toate le face spre slava lui Dumnezeu[516]. Unul ca acesta doarme, dar inima lui veghează, după cum spune cel din [*Cântarea Cântărilor*]: *„Eu dorm, dar inima mea veghează"*[517]. Aceasta pentru că, în cele mai multe împrejurări, închipuirile din timpul somnului sunt ecouri ale gândirii din timpul zilei.

II

„Întru Domnul se va lăuda sufletul meu."[518]

„De nimeni, spune [David], să nu fiu lăudat, fiindcă am fost izbăvit de primejdii datorită silinței mele! Deoarece mântuirea nu stă

[511] Se întrevede aici doctrina „simțurilor spirituale", doctrină ce va face carieră în spiritualitatea creștină, în special în cea filocalică. Primul care a dezvoltat o asemenea doctrină sistematică este Origen. Totuși, anterior lui, în Apus, Tertulian scrisese următoarele rânduri: „Sufletul are ochi și urechi, prin care poporul ar fi trebuit să vadă și să audă pe Domnul, precum și celelalte membre, de care se folosește în cugetările sale sau care-i sunt de trebuință în timpul viselor. De aici și limba bogatului în iad, și degetul săracului în sânul lui Avraam" (*De anima*, IX, 8). (n. rev.)

[512] *In.* 6, 33.

[513] *Ps.* 118, 131.

[514] *Ps.* 80, 9.

[515] Τὸ ἡγεμονικόν – componenta directivă a sufletului în filosofia stoică. *Hegemonikon*-ul conduce facultățile psihice și este situat în inimă. Constatăm că Sf. Vasile cel Mare susține caracterul înnăscut al ideii despre Dumnezeu (n. rev.)

[516] *1 Cor.* 10, 31.

[517] *Cânt.* 5, 3.

[518] *Ps.* 33, 2.

nici în puterea omului, nici în înțelepciunea lui, ci în harul lui Dumnezeu". *„Să nu se laude*, spune [Scriptura], *cel bogat cu bogăția lui, nici cel înțelept cu înțelepciunea lui, nici cel tare cu tăria lui, ci întru aceasta să se laude cel ce se laudă, întru a înțelege și a cunoaște pe Domnul Dumnezeul lui."*[519] Uită-te acum în ce fel laudă Apostolul pe împreună-lucrătorii Evangheliei: *„Care este tovarăș de robie și slujitor al vostru întru Domnul"*[520]. Dacă cineva se laudă într-adevăr cu frumusețea trupului sau cu faima părinților, atunci sufletul lui nu se laudă întru Domnul, ci oricare dintre aceștia se află întru deșertăciuni. Nu au ceva vrednic de laudă nici [cei care practică] artele medii: guvernatorii, medicii, oratorii sau arhitecții care construiesc cetăți, sau piramide, sau labirinturi, sau alte clădiri costisitoare ori colosale. Cei care se laudă cu acestea n-au sufletul lor întru Domnul. Ne este de ajuns în loc de orice altă vrednicie faptul că ne numim robii unui Stăpân ca acesta. Oare nu va fi preamărit unul care slujește împăratului pentru că a fost așezat în acel rang de slujire? Dar cel care a fost învrednicit să slujească lui Dumnezeu va năzui oare către laudele din altă parte, ca și cum nu i-ar fi de ajuns alegerea sa de către Domnul pentru o slavă deplină și pentru o faimă strălucită? Deci, *„întru Domnul se va lăuda sufletul meu"*.

„Să audă cei blânzi și să se veselească"[521], pentru că fără de război, spune [David], am dobândit mântuirea, numai pentru schimbarea chipului, fiindcă dușmanii mei au fost înșelați prin împreună-lucrarea lui Dumnezeu. *„Să audă cei blânzi"* că este cu putință și pentru cei ce se liniștesc să ridice trofee și pentru cei ce nu se luptă să fie declarați biruitori. *„Și să se veselească"*, fiind întăriți în blândețe prin pilda mea. Am luat acest har de la Dumnezeu pentru că m-am îndreptat către blândețe. *„Adu-Ți aminte, Doamne, de David și de toată blândețea lui!"*[522] Cea mai mare dintre virtuți este blândețea; de aceea a și fost așezată între Fericiri: *„Fericiți cei blânzi,*

[519] *Ier.* 9, 23-24.
[520] *Col.* 4, 7.
[521] *Ps.* 33, 2.
[522] *Ps.* 131, 1.

spune [Domnul], *fiindcă aceia vor moşteni pământul*"[523]. Căci pământul acela, Ierusalimul cel ceresc, nu este pradă de război a celor ce luptă, ci va fi dăruit drept moştenire bărbaţilor îndelung-răbdători şi blânzi. Cuvintele „*să audă cei blânzi*" pot fi socotite la fel ca şi cuvintele „să audă ucenicii lui Hristos". Poate că [David] vrea ca, în chip profetic, să ajungă până la noi minunea binefacerii pe care a făcut-o Dumnezeu cu el. Să audă de această binefacere şi cei care, după multe generaţii, au să ajungă ucenici ai lui Hristos! Pe aceştia i-a numit „blânzi"; lor le-a spus Domnul: „*Învăţaţi de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima!*"[524] Sunt numiţi „blânzi" cei cu moravurile potolite, cei liberi de orice patimă, pentru că nu au sălăşluită în sufletele lor nicio tulburare. De aceea se mărturiseşte despre Moise că a fost mai blând decât toţi oamenii de pe pământ[525].

III

„*Măriţi pe Domnul împreună cu mine!*"[526]

[Psalmistul] alege pentru slăvirea Domnului un cor potrivit Lui. Nimeni din cei care fac tulburări, spune David, nici din cei zgomotoşi, nici din cei care-şi întărâtă sufletul cu patimile trupului să nu se amestece cu mine, ci voi, cei blânzi, voi care aţi făcut sufletul vostru tare şi statornic, voi care aţi scuturat de pe voi trândăvia şi somnolenţa pentru împlinirea îndatoririlor, voi să măriţi pe Domnul împreună cu mine. Să mărească pe Domnul cel care rabdă încercările pentru evlavie cu mintea neclintită, cu gând înalt şi drept; apoi şi cel care, cu suflet mare şi prin cercetări adânci, priveşte minunile creaţiei, ca din măreţia şi frumuseţea creaturilor să contemple pe Creatorul lor[527]. Cu cât cineva va căuta să adâncească mai mult raţiunile[528] după care au fost făcute cele existente şi potrivit cărora

[523] *Mt.* 5, 5.
[524] *Mt.* 11, 29.
[525] *Num.* 12, 3.
[526] *Ps.* 33, 3.
[527] *Rom.* 1, 20.
[528] Se întrezăreşte deja magistrala concepţie a Sf. Maxim Mărturisitorul despre raţiunile (λόγοι) creaţiei. De altfel, întreaga teologie creştină ortodoxă reprezintă un întreg,

se conduc, cu atât mai mult va contempla măreția Domnului; și, pe cât îi va sta în putință, va mări pe Domnul. Dar, pentru că o singură minte și preocuparea unui singur om nu sunt îndestulătoare pentru a înțelege măcar puțin din minunile lui Dumnezeu, aduce pe toți cei blânzi în comuniune cu sine pentru săvârșirea acestei lucrări. Căci trebuie ca întreagă tihna noastră s-o ducem departe de tulburarea din afară, făcând liniște deplină în locul cel de tainic sfat al inimii, pentru ca astfel să ne dedicăm contemplării adevărului. Auzi ce spune cel care își mărturisește păcatul? Ce spune? *„Tulburatu-s-a de mânie ochiul meu."*[529] Dar nu numai mânia, ci și pofta, lașitatea și invidia tulbură ochiul sufletului, și, într-un cuvânt, toate patimile zăpăcesc și tulbură vederea clară a sufletului. După cum cu ochii tulburi nu putem percepe clar imaginea lucrurilor vizibile, tot așa nici cu o inimă tulburată nu putem să ne dedicăm contemplării adevărului. Trebuie, așadar, să te îndepărtezi de lucrurile lumii și să nu introduci gânduri străine în sufletul tău, nici cu ochii, nici cu urechile, nici cu vreun alt simț. Căci războaiele care se pornesc din semeția trupului umplu cele dinăuntrul [omului] cu tulburări neîncetate și cu răscoale nepotolite.

„Căutat-am stăruitor pe Domnul și m-a auzit."[530]

[David] spune: acestea să le audă cei blânzi, că în acel timp greu, când toată mânia celor ce țin minte răul era pornită împotriva mea, când orice mână era înarmată asupra mea, iar eu, gol și neînarmat, eram pregătit să îndur orice chin din partea dușmanilor mei, atunci gândurile nu mi-au fost năpădite de spaimă, nu m-am îndepărtat de la cugetarea lui Dumnezeu, nu am deznădăjduit de mântuirea mea, ci *am căutat pe Domnul.* Nu L-am căutat numai cu simpla și trecătoarea nădejde în Dumnezeu, ci *L-am căutat cu stăruință.* Căci termenul emfatic „a căuta" înseamnă ceva mai mult decât cuvântul „a contempla", după cum „cercetare stăruitoare" [spune mai mult] decât [simplă] „cercetare".

---

orice „nou" capitol al doctrinei fiind, de fapt, nu o inovație, ci o dezvoltare dinamică a tezaurului dogmatic al Revelației divine. (n. rev.)

[529] *Ps.* 6, 7.

[530] *Ps.* 33, 4.

„Au lipsit cei ce cercetau stăruitor cercetările stăruitoare."[531] [David], prin expresia „căutare stăruitoare", arată deplina linişte şi netulburare ale sufletului său.

IV

„Şi din toate necazurile m-a izbăvit."[532]

Toată viaţa celui drept este plină de necazuri şi *„strâmtă şi îngustă este calea"*[533] şi *„multe sunt necazurile drepţilor"*[534]. De aceea şi Apostolul zice: *„Întru toate fiind necăjiţi"*[535] şi *„Prin multe necazuri trebuie să intrăm întru Împărăţia lui Dumnezeu"*[536]. Dumnezeu îi izbăveşte de necaz pe sfinţii Lui; nu-i lasă neîncercaţi, dar îi înzestrează cu răbdare. Dacă *„necazul lucrează răbdare, iar răbdarea*

---

[531] *Ps.* 63, 6. Sf. Vasile cel Mare are acest text: „ Ἐξέλιπον γὰρ ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις"; în *Septuaginta* textul se află sub o formă puţin schimbată: „Ἐξέλιπον γὰρ ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσει"; în traducere, primul: *„Stinsu-s-au cercetând stăruitor cercetări stăruitoare"*; al doilea: *„Au lipsit cercetând stăruitor cu cercetare stăruitoare"*. Înaintaşii noştri au tradus în felul următor: Biblia de la Bucureşti din 1688: *„Părăsiră, cercetând cercetări"*; Biblia de la Blaj din 1795: *„Stinsu-s-au iscodind iscodiri"*; aceeaşi traducere în Biblia de la Petersburg din 1819, în Biblia de la Buzău din 1854-1856 şi în Biblia de la Sibiu din 1856-1858 a lui Şaguna; Biblia de la Bucureşti din 1914 a Sfântului Sinod traduce: *„Stinsu-s-au născocind iscodiri"*; Biblia din Bucureşti din 1936, „tipărită din îndemnul şi cu purtarea de grijă a Înalt Prea Sfinţitului Dr. Miron Cristea, Patriarhul Românilor, cu aprobarea Sfântului Sinod", traduce: *„Şi iscodiri peste iscodiri au făcut"*; la fel şi Biblia de la Bucureşti din 1944, „tipărită prin osârdia Înalt Prea Sfinţitului Nicodim, Patriarhul României"; Biblia de la Bucureşti din 1968, „tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, cu aprobarea Sfântului Sinod", vine cu o modificare, traducând: *„Au pierit când le iscodeau"*; aceeaşi traducere şi în Biblia de la Bucureşti din 1975, pe care o adoptă şi Biblia de la Bucureşti din 1982, „tipărită sub îndrumarea şi purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române". Este instructiv să se arate cum apare acest text în Bibliile traduse după textul ebraic, nu după textul *Septuagintei*: Biblia de la Iaşi din 1874, tipărită de Societatea Biblică Britanică, traduce: *„Pun la cale ca să întindă curse; zic: «Cine va vedea?»"*. În sfârşit, Biblia lui Vasile Radu şi Gala Galaction, care urmează tot originalul ebraic, traduce: *„Se sfătuiesc să întindă curse şi grăiesc: «Cine ne va vedea ?»"*.

[532] *Ps.* 33, 4.

[533] *Mt.* 7, 14.

[534] *Ps.* 33, 18.

[535] *1 Cor.* 4, 8.

[536] *Fap.* 14, 22.

încercare"[537], atunci cel ce îndepărtează necazul de la sine se lipsește de încercare. Așadar, după cum nimeni nu este încununat fără adversar, tot așa nimeni nu poate fi numit încercat fără necazuri. „*Din toate necazurile m-a izbăvit*", nu m-a lăsat să fiu fără de necazuri, dar, odată cu încercarea, mi-a dăruit și izbăvirea, adică puterea de a îndura[538].

„*Apropiați-vă de El și vă luminați; și fețele voastre să nu se rușineze.*"[539]

„*Pe cei ce stau în întuneric și în umbra morții*"[540], pe aceștia îi cheamă să vină la Domnul și să se apropie de razele dumnezeirii Lui, pentru ca, prin această apropiere, fiind luminați de adevăr, să primească întru sine, prin har, strălucirea Lui. După cum lumina aceasta sensibilă nu răsare pentru toți la fel, ci numai pentru cei care au ochi și sunt treji și care se pot bucura fără nicio piedică de sosirea soarelui, tot așa și „*Soarele dreptății*"[541], „*Lumina adevărată, Care luminează pe tot omul ce vine în lume*"[542], nu hărăzește tuturor strălucirea Lui, ci numai celor care duc o viață vrednică de El. Fiindcă spune [Scriptura]: „*Lumina a răsărit nu pentru cel păcătos, ci pentru cel drept*"[543]. Și după cum soarele a răsărit, dar nu pentru lilieci, nici pentru celelalte viețuitoare care își caută hrana noaptea, tot așa și lumina are, prin natura ei, însușirea de a lumina și de a străluci; dar nu toți se împărtășesc din strălucirea ei. Astfel, „*oricine face rele urăște lumina și nu vine la lumină, ca să nu-și dezvăluie faptele*"[544]. Apropiați-vă, dar, de El și vă luminați; și fețele voastre să nu fie rușinate. Fericit este acela care, în ziua Dreptei Judecăți a lui Dumnezeu, când va veni Domnul să lumineze cele ascunse ale întunericului și să vădească gândurile inimilor[545], va îndrăzni să stea

---

[537] *Rom.* 5, 3-4.
[538] *1 Cor.* 10, 13.
[539] *Ps.* 33, 5.
[540] *Lc.* 1, 79.
[541] *Mal.* 3, 20.
[542] *In.* 1, 9.
[543] *Ps.* 96, 12.
[544] *In.* 3, 20.
[545] *1 Cor.* 4, 5.

sub lumina aceea a cercetării și va pleca fără să fie rușinat, pentru că are conștiința nepătată de fapte rele. Cei care au făcut fapte rele vor învia spre ocară și rușinare, pentru că văd în ei înșiși rușinea și urmele[546] păcatelor. Și poate că rușinea este mai înspăimântătoare decât întunericul și decât focul cel veșnic în care au să locuiască veșnic păcătoșii, având necontenit în fața ochilor urmele păcatului [săvârșit] în trup, urme care rămân pururea în amintirea sufletului lor, ca o vopsea ce nu se poate șterge. Puțini vor fi aceia care, apropiindu-se de lumina cea adevărată și dezvăluindu-li-se [faptele], vor putea să plece de acolo, după descoperirea celor ascunse, cu fețele nefăcute de rușine.

V

„Săracul acesta a strigat și Domnul l-a auzit."[547]

Sărăcia nu este totdeauna vrednică de laudă, ci aceea împlinită prin justa alegere[548] a țelului evanghelic[549]. Căci mulți sunt săraci, dar, pe de o parte, se arată ca foarte lacomi după averi, iar pe de alta, fac justa alegere la întâmplare. Pe aceștia lipsa nu-i mântuiește, ci justa alegere[550] îi osândește. Deci, nu cel lipsit de toate este [negreșit vrednic de a fi] fericit, ci cel care socotește porunca lui Hristos mai bună decât comorile lumii. Pe aceștia și Domnul îi fericește, zicând: *„Fericiți cei săraci cu duhul"*[551]; nu cei săraci cu averea, ci cei care au ales sărăcia din imboldul sufletului lor. Fiindcă niciun lucru care nu izvorăște din voința liberă nu poate fi numit fericit.

---

546 Τύπος – „gravare, întipărire, amprentă". Păcatul nu este o faptă exterioară, care lezează demnitatea umană sau divină, ci o gravă perturbare și alterare ontologică a structurii și funcționării ființei umane (n. rev.).

547 *Ps.* 33, 6.

548 Termenul grecesc προαίρεσις, mai complex, nu înseamnă doar „alegere liberă a unui lucru înaintea altuia", ci constituie un cuvânt predilect al filosofilor morali antici, desemnând „alegerea justă însoțită de loialitate într-o chestiune importantă pentru viața umană". În cazul creștinismului, termenul se va specializa pentru dreapta alegere a căii evanghelice, care duce la mântuirea veșnică, precum observăm la Sfântul Vasile. (n. rev.)

549 Cf. *Mt.* 19, 21.

550 Pe care nu doar că au refuzat să o împlinească, ci s-au arătat indiferenți față de ea. Sfântul Vasile pare că interpelează pe mulți dintre contemporanii noștri. (n. rev.)

551 *Mt.* 5, 3.

De aceea, orice virtute, dar mai cu seamă aceasta, înainte de toate, se caracterizează prin libertate [de voință]. Așadar: „*Săracul acesta a strigat*". Prin cuvântul[552] demonstrativ „acesta", [Scriptura] îndreaptă atenția[553] minții tale către cel sărac, către cel flămând, către cel însetat după Dumnezeu, către cel gol. Numai că nu ți-l arată cu degetul: „*Săracul acesta!*" „*Acesta*" este ucenicul lui Hristos! Este însă cu putință să aplici acest cuvânt și la Hristos, Care, bogat fiind din fire, pentru că toate cele ale Tatălui sunt ale Lui, a sărăcit pentru noi, ca noi să ne îmbogățim prin sărăcia Lui[554]. Însuși Domnul a început aproape orice faptă care duce la fericire dându-Se pe Sine pildă celor ce învățau[555].

Să ne întoarcem la Fericiri. Dacă vei cerceta fiecare Fericire, vei găsi așezate înainte de cuvântul învățăturii faptele. „*Fericiți cei blânzi*"[556]. Cum învățăm blândețea? „*Învățați de la Mine*, a spus, *că sunt blând și smerit cu inima.*"[557] „*Fericiți făcătorii de pace.*"[558] Cine ne va învăța binele păcii? El, Făcătorul de pace, Cel Care face pace, Cel Care împacă pe cei doi într-un om nou[559], Cel Care a împăcat prin sângele crucii Lui atât pe cele din ceruri, cât și pe cele de pe pământ[560].

„*Fericiți cei săraci.*"[561]

El este Cel Ce a sărăcit și S-a golit pe El Însuși în chip de rob[562], ca noi toți să luăm, din plinătatea Lui, har pentru har[563].

Așadar, dacă te vei lăsa condus de Sfântul și Iubitorul de oameni Duh, nu înălțându-te, ci smerindu-te, ca să înalți pe alții,

---

[552] De fapt, pronume demonstrativ. (n. rev.)
[553] Verbul grecesc προκαλέω, utilizat aici, are o nuanță mai aspră decât „a atrage atenția", și anume „a provoca, a chema la luptă, a incita, a ațâța". (n. rev.)
[554] 2 *Cor.* 8, 9.
[555] Discipolilor Săi.
[556] *Mt.* 5, 5.
[557] *Mt.* 11, 29.
[558] *Mt.* 5, 9.
[559] *Ef.* 2, 15.
[560] *Col.* 1, 20.
[561] *Mt.* 5, 3.
[562] *Filip.* 2, 1.
[563] *In.* 1, 16.

strigă cu duhul şi roagă-te pentru lucruri mari; nu rosti nimic josnic şi umil, ce priveşte cele pământeşti şi lumeşti; atunci va fi auzită de Domnul o strigare ca aceasta. Care este ţelul ascultării [rugăciunii de către Dumnezeu]? Ca să fii izbăvit din toate necazurile şi [să rămâi] nevătămat, fără să te simţi înjosit, fără să ajungi rob cugetelor trupului. Dar care este chipul prin care este izbăvit săracul?

„Străjui-va[564] *îngerul Domnului de jur împrejurul celor ce se tem de El şi-i va izbăvi pe ei."*[565]

[Psalmistul] a lămurit pe cine numeşte sărac: pe cel care se teme de Domnul. Pentru că cel ce se teme [de Domnul] este încă în rândul robilor; dar cel care a fost adus prin dragoste la desăvârşire s-a înălţat în cele din urmă la vrednicia de fiu. De aceea robul se mai numeşte şi sărac, pentru că nu are nimic propriu; fiul însă este de acum şi bogat, pentru că este moştenitor al bunurilor părinteşti.

„Străjui-va îngerul Domnului de jur împrejurul celor ce se tem de El."

Îngerul stă alături[566] de oricine a crezut în Domnul, dacă nu-l alungăm niciodată prin faptele noastre rele. După cum fumul alungă albinele, iar pe porumbei îi izgoneşte mirosul urât, tot aşa şi pe înger, păzitorul vieţii noastre, îl îndepărtează păcatul cel [vrednic de] multe lacrimi şi cu miros urât.

Dacă ai în sufletul tău fapte vrednice de pază îngerească şi dacă locuieşte în tine o minte bogată în contemplările adevărului, atunci, pentru bogăţia preţioaselor tale fapte de virtute, Dumnezeu aşază negreşit lângă tine străjeri şi paznici, te întăreşte de jur împrejur cu straja îngerilor. Uită-te cât de măreaţă este firea îngerilor, întrucât un singur înger este asemănat unei întregi armate şi unei tabere cu

---

[564] Literal: „Tabără (militară) va ridica". Verbul grecesc παρεμβάλλω are sensul de „a aşeza în linie de luptă, a aşeza tabăra militară". Este o trimitere la „războiul nevăzut" împotriva *„începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii care sunt în văzduh"* (*Ef.* 6, 12), război în care avem ca „aliaţi" pe sfinţii îngeri. (n. rev.)

[565] *Ps.* 33, 7.

[566] Verbul grecesc παρεδρεύω implică şi „grijă pioasă", fiind aplicat în contextul slujirii sacerdotale în faţa altarului. (n. rev.)

mulțime de oameni. Datorită măreției Celui Care te păzește, Domnul îți dăruiește tabără, iar datorită puterii îngerului, Domnul te înconjoară din toate părțile cu tăria[567] Lui ca și cu niște ziduri. Aceasta înseamnă *„de jur împrejur"*. După cum zidurile cetăților sunt așezate de jur împrejur și previn din toate părțile atacurile dușmanilor, tot așa și îngerul înalță zid împotriva dușmanilor care te atacă din față, te apără de dușmanii care ar veni din spate și nu lasă nepăzită nicio [latură]. *„Cădea-vor dinspre latura ta o mie și zece mii de-a dreapta ta"*[568], iar de tine nu se va apropia nicio rană de la vreunul din dușmanii tăi, deoarece va porunci pentru tine îngerilor Lui.

VI

„Gustați și vedeți că bun[569] *este Domnul."*[570]

În multe locuri [din Scriptură] am observat că puterile sufletului au aceleași nume ca și mădularele noastre exterioare.

Și pentru că Domnul nostru este pâinea cea adevărată[571] și trupul Lui este adevărata mâncare[572], trebuie negreșit că plăcerea izvorâtă din bucuria împărtășirii de pâine să se nască în noi printr-o gustare spirituală[573]. După cum nu putem înfățișa celor necunoscători îndeajuns de bine prin cuvânt cum este firea mierii, ci aceasta este cu putință prin însăși simțirea gustului ei, tot așa nici bunătatea Cuvântului ceresc nu poate fi arătată lămurit prin învățături; dar dacă ne împărtășim[574] cât mai mult din dogmele adevărului, putem, prin propria [noastră] experiență, să înțelegem bunătatea Domnului.

[Psalmistul] a spus *„gustați"*, nu „îmbuibați-vă"; pentru că acum cunoaștem în parte și vedem adevărul ca prin oglindă și cimili-

---

[567] Ἀσφάλεια – „stabilitate, fixitate, constanță, durabilitate, trăinicie, rezistență, viabilitate".
[568] *Ps.* 90, 7.
[569] Χρηστός – „favorabil, binevoitor, plin de milă".
[570] *Ps.* 33, 8.
[571] *In.* 6, 32.
[572] *In.* 6, 55.
[573] Aluzie la celebra doctrină patristică a „simțurilor spirituale". (n. rev.)
[574] Βασανίζω are aici sensul de „a experimenta, a testa".

tură[575], dar va veni cândva vremea când arvuna de acum şi gustarea aceasta a harului ne vor duce la desfătarea cea desăvârşită. Precum pe cei care suferă de stomac încât n-au poftă de mâncare şi refuză hrana, medicii îi vindecă de boală stârnindu-le pofta prin vreun condiment adăugat în mâncăruri, astfel încât simţul gustului este înviorat de acea mirodenie şi face să le sporească pofta de mâncare din ce în ce mai mult, tot aşa şi cu cele privitoare la Cuvântul adevărului. „Însăşi experienţa Cuvântului adevărului, spune [psalmistul], vă îndeamnă ca poftă să vă fie mereu fără saţiu. De aceea gustaţi, ca să fiţi fericiţi, flămânzind şi însetând pururea de dreptate!"

„Fericit bărbatul care nădăjduieşte în El."[576]

Cel ce doreşte pururea Cuvântul nu-şi va aşeza în nimic altceva nădejdea decât în Domnul.

„Temeţi-vă de Domnul toţi sfinţii Lui; fiindcă n-au lipsă cei ce se tem de El."[577]

Dacă frica nu ne-ar călăuzi[578] viaţa, ar fi cu neputinţă, fiind în trup, să reuşim [atingerea] sfinţeniei.

Fiindcă spune [Scriptura]: *„Străpunge cu frica Ta trupul meu"*[579]. Pentru că, după cum cei străpunşi de cuie nu-şi mai pot mişca mădularele trupului lor pentru nicio lucrare, tot aşa şi cei care au sufletul ţintuit de frica cea dumnezeiască evită neajunsurile păcatului provocate de patimi. Pentru cel ce se teme [de Dumnezeu] nu există lipsă; cu alte cuvinte, cel împiedicat de frica [de Dumnezeu] de la orice faptă nesăbuită, acela n-are nicio lipsă pentru îndeplinirea virtuţii, ci este desăvârşit, pentru că nu-i lipseşte nimic din bunătăţile care ţin de firea omenească. Căci, după cum nu este desăvârşit cu trupul cel căruia îi lipseşte ceva din mădularele cele de neapărată trebuinţă, ci nedesăvârşit prin ceea ce-i lipseşte, tot aşa şi cel care dispreţuieşte vreuna dintre porunci, pentru că îi lipseşte

---

575 *1 Cor.* 13, 12.
576 *Ps.* 33, 8.
577 *Ps.* 33, 9.
578 Este utilizat verbul παιδεύω. Aşadar, frica de Dumnezeu reprezintă un „pedagog" al mântuirii. (n. rev.)
579 *Ps.* 118, 120.

aceea, este nedesăvârşit prin ceea ce-i lipseşte. Dar cel ce poartă în sufletul său frica cea desăvârşită, iar pentru evlavie se înclină cu sfială în faţa tuturor, nu va păcătui cu nimic, pentru că nu dispreţuieşte nimic.

VII

„Bogaţii au sărăcit şi au flămânzit, iar cei ce-L caută pe Domnul nu se vor lipsi de tot binele."[580]

Să ne zidească sufletele noastre cuvântul acesta, ca să dispreţuim bogăţia cea materială, învăţându-ne, totodată, cât de nestatornică este bogăţia banilor! Căci trecătoare mai este bogăţia, ca valul purtat uneori dintr-o parte în alta de furia vânturilor! Şi poate că [psalmistul] numeşte poporul Israel „bogat" pentru că ale lui au fost înfierea şi slujba dumnezeiască, ale lui făgăduinţele şi din el au ieşit şi părinţii[581].

Aceştia deci *„au sărăcit"* din pricina păcatului lor faţă de Domnul; dar cei care, contrar acestora, *„au căutat pe Domnul nu se vor lipsi de tot binele"*. Dar întrucâtva au sărăcit şi au flămânzit. Pentru că au ucis *„Pâinea vieţii"*[582], a venit peste ei foamete de Pâine; şi pentru că au uneltit împotriva Izvorului cu apă vie[583], a venit peste ei setea şi au fost pedepsiţi cu uscăciunea; nu foame de pâinea cea materială, nici sete de apă, ci foame de ascultarea cuvântului Domnului[584]. Aşadar, *„au sărăcit şi au flămânzit"*; dar acele popoare care au învăţat să caute pe Domnul *„nu se vor lipsi de tot binele"*.

Dumnezeu este Însuşi Binele desăvârşit întru toate; şi de acest bine nu se vor lipsi toţi cei care Îl caută pe Domnul. Căci un om neinstruit, unul care nu poate deosebi binele de rău, să nu-mi

---

580 *Ps.* 33, 10.
581 *Rom.* 9, 4-5.
582 *In.* 6, 48.
583 *In.* 4, 10-14.
584 *Am.* 8, 1.

numească mie bine binele care are în el desfătarea cea trecătoare, ce se risipește odată cu stricarea trupului! Fiindcă acela care așază bogăția materială și foloasele trupești în categoria binelui socotește binele, cuvântul acesta sfânt, care se cuvine numai lui Dumnezeu, printre lucrurile josnice, de care nici nu merită să vorbim. Și odată cu aceasta cade în cea mai profundă contradicție: căci sau spune că Apostolii n-au dobândit bunurile cele trupești, pentru că n-au căutat pe Domnul, sau, dacă L-au căutat și n-au dobândit niște bunuri ca acestea, va învinui Scriptura, care spune despre cei care caută pe Domnul că nu vor fi lipsiți de niciun bine. Dar și sfinții au căutat pe Domnul și n-au fost lipsiți de înțelegerea aceea pe care o căutau și nici văduviți de bunătățile păstrate întru odihna cea veșnică. Pentru că despre bunătățile acelea s-ar putea spune, cu îndreptățire: „*De tot binele*". Aceasta fiindcă desfătările trupești aduc mai multă durere decât plăcere: căsătoriile – lipsa de copii; văduvia – desfrâul; agricultura – lipsa de roade; negustoria pe mare – naufragiile; bogăția – uneltirile; luxul – îmbuibările; iar necontenitele desfătări – tot felul de boli și tot felul de suferințe. Pavel, de asemenea, a căutat pe Domnul și nu i-a lipsit nimic din cele bune, cu toate că, spune-mi, ar putea număra cineva suferințele trupești cu care a trăit tot timpul vieții lui? De trei ori a fost bătut cu toiege, o dată a fost bătut cu pietre, de trei ori a naufragiat, o noapte și o zi a petrecut în adânc. [S-a aflat] adeseori în călătorii, în foame și sete, în posturi, în osteneală, în trudă și în nevoi[585].

N-a fost, oare, Pavel lipsit de bunurile cele trupești, când, până în cea din urmă clipă a vieții lui, a fost un om înfometat, însetat, gol și biciuit[586]? Cum să nu fi fost lipsit de bunurile trupești? Înalță-mi-te însă cu mintea la ceea ce [este] cu adevărat bun, ca să înțelegi și simfonia Scripturii și să nu te lași doborât de ambiguitatea expresiei!

---

[585] *2 Cor.* 11, 25-27.
[586] *1 Cor.* 4, 11.

VIII

„Veniți, fiilor, ascultați-mă! Frica Domnului vă voi învăța."[587]

În aceste cuvinte avem glasul unui dascăl lăuntric[588], care, cu milostivire de părinte, ne cheamă la învățătură. Căci ucenicul este fiu duhovnicesc al dascălului. Cel care primește modelarea prin evlavie, acela este format de acesta și adus la desăvârșire[589], așa cum de la cea însărcinată primesc o formă și pruncii ce se găsesc înlăuntrul ei. De aceea și Pavel a numit fii întreaga Biserică a galatenilor. [Cu toate că aceasta] era căzută din învățăturile primite mai înainte și era ca și avortată, totuși Pavel i-a primit din nou și a format în ei, ca de la început, pe Hristos. Și de vreme ce a săvârșit îndreptarea celor ce au greșit cu durere și necaz, [Pavel] a spus că a avut în suflet dureri de naștere, pricinuite de amărăciunea pentru cei căzuți: *„Copiii mei, pentru care sufăr iarăși durerile nașterii, până ce Hristos va fi modelat în voi!"*[590]

„Veniți, fiilor", așadar, *„ascultați-mă!"*

Dar ce vrea oare să ne învețe părintele nostru cel duhovnicesc?

„Frica Domnului vă voi învăța", ne spune el.

Pentru că mai sus a poruncit să ne temem de Domnul și a arătat și folosul pe care-l avem de pe urma fricii – spunând că *„n-au lipsă cei ce se tem de El"*[591] –, acum ne dă și o învățătură despre frica de Dumnezeu. Că trebuie să fim sănătoși o poate spune oricine, chiar un om simplu; dar cum trebuie să dobândim sănătatea, aceasta o poate spune numai cel care cunoaște arta medicală. Nu orice frică este bună și mântuitoare. Dimpotrivă, există și o frică dușmănoasă, pentru care profetul se roagă să nu intre în sufletul lui, zicând: *„De la frica dușmănoasă scoate sufletul meu"*[592].

---

587 *Ps.* 33, 11.

588 Este posibil ca acest pasaj să fi constituit un posibil punct de plecare pentru Fericitul Augustin în alcătuirea celebrei *De magistro.* (n. rev.)

589 Termenul grecesc σύστασις este dificil de echivalat în românește. Sensul său este de „formă închegată, structurată, compoziție viabilă, consistentă, densă". (n. rev.)

590 *Gal.* 4, 19.

591 *Ps.* 33, 9.

592 *Ps.* 63, 1.

Da, frica duşmănoasă este aceea care ne aduce în suflet spaima de moarte, aceea care ne convinge să ne umilim în faţa demnitarilor. Cum va putea, oare, cel care se teme de acestea să se împotrivească păcatului până la moarte în vreme de mucenicie şi să plătească ce este dator Domnului, Care a murit pentru noi şi a înviat? Şi cel care se teme de demoni are frică duşmănoasă în el. Pe scurt, o astfel de frică pare o patimă, care este vlăstar al necredinţei. Niciun om care crede că are lângă el un ajutor puternic nu se teme de cei ce încearcă să-l tulbure. Vrei să-ţi spun cum este frica mântuitoare, frica aducătoare de sfinţenie, frica aceea care ia naştere în sufletul nostru din statornicia [în bine], nu din patimă? Când ai de gând să te năpusteşti spre păcat, cugetă-mi la acel scaun de judecată înfricoşător şi de neîndurat al lui Hristos, pe care va sta Judecătorul, *„scaun măreţ şi preaînălţat"*[593]; atunci va sta de faţă toată făptura, tremurând de arătarea Lui cea slăvită, iar noi avem să ne înfăţişăm unul câte unul, ca să ni se cerceteze faptele pe care le-am săvârşit în viaţă. Atunci, lângă cel care a făcut multe rele în viaţă vor sta îngeri înfricoşători şi necuraţi[594], care aruncă foc din ochi şi răsuflă văpaie pe gură din pricina amărăciunii voinţei lor[595] şi care au feţele lor asemănătoare nopţii, pentru a arăta întunecarea şi ura lor faţă de oameni; apoi prăpastie adâncă, întuneric, din care nu există ieşire, şi foc lipsit de lumină[596], care are în întuneric putere arzătoare, fără de strălucire; apoi un soi de viermi veninoşi şi mâncători de trupuri, care rod fără saţ şi niciodată nu sunt îndestulaţi, care prin chinul lor pricinuiesc dureri nesuferite; apoi cea mai cumplită pedeapsă dintre toate, ocara aceea şi veşnica ruşine. De acestea teme-te! Şi, instruit de frica aceasta, împiedică sufletul tău, ca şi cu un frâu, de la pof-

---

[593] *Is.* 6, 1.

[594] Diavolii pe care aceşti oameni i-au slujit prin faptele lor păcătoase. (n. rev.)

[595] Este utilizat acelaşi complex termen προαίρεσις ca mai sus (v. cap. V), aici cu sensul de „voinţă, sentimente şi principii călăuzitoare ale vieţii, mod de a gândi şi de a acţiona", rezultate, fără îndoială, ale unei greşite alegeri a răului, ale unei răsturnate προαίρεσις. (n. rev.)

[596] V. *Omilia la Psalmul XXVIII*, VI. (n. rev.)

tirea celor rele. Această frică de Domnul ne-a poruncit părintele[597] să o predicăm; dar să n-o predicăm așa de mântuială, ci celor doritori să o asculte; nu celor care au căzut rău, ci celor care aleargă purtați de dorința de a fi mântuiți; nu *„celor străini de Testamente"*[598], ci celor care s-au unit cu Cuvântul prin botezul înfierii. De aceea psalmistul a spus: *„Veniți"*, adică: „Apropiați-vă de mine, fiilor, prin fapte bune, ca să fiți învredniciți a ajunge fii ai luminii[599] prin nașterea din nou. Ascultați cei ce aveți deschise urechile inimii! Frica Domnului vă voi învăța! Frica, despre care s-a scris în cuvântul de mai înainte".

IX

„Cine este omul care voiește viață, care dorește să vadă zile bune?"[600]

Dacă voiește cineva viața, spune psalmistul, să nu dorească viața aceasta obișnuită, pe care o trăiesc și necuvântătoarele[601], ci viața cea [cu adevărat] existentă, pe care nu o întrerupe moartea. Acum, spune Scriptura, muriți și *„viața voastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu; dar când Se va arăta Hristos, viața noastră, atunci și voi vă veți arăta împreună cu El întru slavă"*[602]. Așadar, viața cea [cu adevărat] existentă este Hristos, iar viețuirea noastră în El este viață adevărată. La fel și zilele; unele sunt bune, acelea pe care le arată profetul în făgăduința sa: *„Cine este omul care voiește viață, care dorește să vadă zile bune?"* Zilele veacului acestuia sunt rele, pentru că și veacul acesta, fiind o măsură a lumii – despre care s-a zis că *„lumea întreagă zace [sub stăpânirea] celui rău"*[603] –, se aseamănă cu firea lumii, a cărei măsură și este. Iar părți ale timpului acestuia sunt zilele de față; de aceea zice Apostolul: *„Răscumpărând*

---

[597] Psalmistul David.
[598] *Ef.* 2, 12.
[599] *1 Tes.* 5, 5.
[600] *Ps.* 33, 12.
[601] Literal: ἄλογα – „cele neraționale". (n. rev.)
[602] *Col.* 3, 3-4.
[603] *1 In.* 5, 19.

vremea, pentru că zilele sunt rele"[604], iar patriarhul Iacov: *„Zilele anilor mei, puține și rele"*[605]. Așadar, acum nu suntem în viață, ci în moarte. De aceea și Apostolul se ruga zicând: *„Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"*[606] Alta este viața spre care ne cheamă cuvântul [psalmistului]! Acum zilele noastre sunt rele, dar există și altele care sunt cele bune, pe care moartea nu le întrerupe, căci Dumnezeu va fi lumina lor veșnică, luminându-le cu lumina slavei Lui.

Așadar, să nu socotești cumva, când auzi *„zile bune"*, că în făgăduința dată de psalmist este vorba de viața de aici! Căci zilele acestea, pe care le lucrează soarele cel simțit, sunt stricăcioase; și nimic stricăcios nu este potrivit să se aducă în dar celui nestricăcios. Dacă sufletul este nestricăcios, atunci nestricăcioase trebuie să fie și darurile. *„Chipul lumii acesteia trece"*[607]. Iar dacă legea este umbra bunătăților viitoare[608], gândește-mi-te[609] cum vor fi sabaturile cele pline de desfătare și sfinte din zilele cele veșnice, cum vor fi lunile cele noi și sărbătorile; și cugetă-mi potrivit legii celei duhovnicești!

„Oprește-ți limba de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug."[610]

Dacă vrei să fii în zilele cele bune, dacă iubești viața, împlinește porunca vieții! Fiindcă spune Domnul: *„Cel ce Mă iubește va păzi poruncile Mele"*[611]. Cea dintâi poruncă este *„să-ți oprești limba de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug"*. Da, cel mai la îndemână și cel mai felurit este păcatul săvârșit cu limba. Te-ai mâniat? Limba ți-o ia înainte! Ești cuprins de pofte? Ei bine, ai și limba, înainte de toate, ca o codoașă și ca o călăuză care lucrează împreună la păcat și te ascunde de aproapele[612]. Limba îți este și armă spre nedreptate

---

[604] *Ef.* 5, 16.
[605] *Fac.* 47, 9.
[606] *Rom.* 7, 24.
[607] *1 Cor.* 7, 31.
[608] *Evr.* 10, 1.
[609] Prezența dativului etic scoate în evidență calda afecțiune și solidaritatea marelui ierarh cu auditoriul său. (n. rev.)
[610] *Ps.* 33, 12.
[611] *In.* 14, 23.
[612] Πλήσιος înseamnă „aproape" – în sensul parabolei samarineanului milostiv. (n. rev.)

când nu grăiește cele ce vin din inimă, ci rostește cuvinte înșelătoare. Dar pentru ce trebuie să înșir cu cuvântul toate păcatele pe care le facem cu limba? Plină este viața noastră de greșelile săvârșite cu limba! Cuvintele rușinoase, ironiile, vorbele prostești și necuviioase, bârfele, sofismele, jurăminte false, mărturiile mincinoase – toate aceste rele, și încă mai multe decât acestea, sunt creații ale limbii. Iar cei care deschid gura împotriva slavei lui Dumnezeu și grăiesc nedreptate spre înălțime cu ce alt organ, dacă nu cu limba, săvârșesc această nelegiuire? Dar pentru că *„din cuvintele tale te vei îndrepta și din cuvintele tale te vei osândi"*[613], oprește-ți limba de la rău și nu-ți strânge comori zadarnice cu o limbă mincinoasă! Oprește-ți și buzele tale să nu grăiască [cuvânt] înșelător! Cu alte cuvinte, fă ca organul tău ce ți-a fost dat spre slujba cuvântului să se îndepărteze de la săvârșirea oricărei fapte rele! Viclenia este o faptă rea, împlinită cu gând ascuns, care se oferă semenului sub chipul unor binefaceri.

„Ferește-te de rău și fă bine; caută pacea și o urmează."[614]

Sfaturi temeinice, care ne duc la evlavie, ne învață să ne stăpânim limba cu mare grijă, să ne îndepărtăm de gânduri viclene și să ne ferim de rău. Celui desăvârșit nu i se potrivește îndepărtarea de rău, ci celui care se află încă la învățăturile elementare i se cuvine să evite pornirea spre rău; și după ce s-a izbăvit de obișnuința cu o viață ticăloasă, ca de o cale rea, să înceapă lucrarea faptelor bune. Deoarece este cu neputință să începi a face binele dacă mai întâi nu te-ai îndepărtat și n-ai fugit cu totul de rău, după cum este cu neputință să fii sănătos dacă n-ai scăpat de boală sau să fii într-o [încăpere] călduroasă dacă n-ai îndepărtat pe deplin din ea frigul. Acestea nu pot sta împreună unele cu altele. Tot așa și cel care vrea să ducă o viață virtuoasă se cuvine să se elibereze de orice atingere cu păcatul.

„Caută pacea și o urmează."

Despre pace Domnul a spus: *„Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă, nu precum lumea vă dau Eu"*[615]. Caută, dar, pacea Domnului și

---

613 *Mt.* 12, 37.
614 *Ps.* 33, 13.
615 *In.* 14, 27.

urmeaz-o! Şi o vei urma nu în alt chip decât *„alergând la ţintă spre răsplata*[616] *chemării de sus"*[617]. Sus este pacea cea adevărată! Şi aceasta pentru că, atâta vreme cât suntem uniţi cu trupul, suntem legaţi de multe lucruri care ne tulbură. Caută, dar, pacea, care este dezlegarea de frământările din această lume! Agoniseşte-ţi o minte liniştită, o stare sufletească neînvăluraţă şi netulburată, care să nu fie clătinată nici de patimi, nici de dogmele cele mincinoase, care *„prin cuvinte ademenitoare"*[618] te amăgesc să le dai crezare! Fă aceasta, ca să dobândeşti *„pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte toată mintea"*[619] şi-ţi păzeşte inima! Cel care caută pacea Îl caută pe Hristos, pentru că El este pacea *„şi a zidit pe cei doi într-un om nou, făcând pace"*[620], *„împăcând prin sângele crucii Sale atât pe cele din cer, cât şi pe cele de pe pământ"*[621].

X

„Ochii Domnului spre cei drepţi şi urechile Lui spre rugăciunea lor."[622]

După cum sfinţii sunt *„trup al Lui Hristos şi mădulare în parte"*[623] – şi Dumnezeu a aşezat în Biserică pe unii ochi, pe alţii limbi, pe unii să ţină loc de mâini, iar pe alţii să ţină loc de picioare –, tot aşa şi sfintele puteri cele duhovniceşti, care sunt în locul cel ceresc, unele se numesc ochi, pentru că li s-a încredinţat supravegherea noastră, iar altele se numesc urechi, pentru că primesc rugăciunile noastre. [Psalmistul], în versetul acesta, a numit ochi şi urechi puterea care ne supraveghează şi primeşte rugăciunile noastre.

„Ochii Domnului spre cei drepţi şi urechile Lui spre rugăciunea lor." De vreme ce oricare faptă a dreptului este vrednică de privirea

---

616 Βραβεῖον (lat. *brabeum*) reprezenta premiul oferit pentru învingătorul la jocurile publice din Antichitatea greco-romană. (n. rev.)
617 *Filip.* 3, 14.
618 *Col.* 2, 4.
619 *Filip.* 4, 7.
620 *Ef.* 2, 14.
621 *Col.* 1, 20.
622 *Ps.* 33, 14.
623 *1 Cor.* 12, 27.

lui Dumnezeu și pentru că orice vorbă a lui este lucrătoare și plină de putere – fiindcă dreptul nu grăiește nimic în zadar –, de aceea cuvântul [psalmului] spune că dreptul este întotdeauna privit și întotdeauna ascultat.

„Iar fața Domnului spre cei ce fac rele, ca să nimicească de pe pământ amintirea lor."[624]

Cred că aici este numită *„față"* venirea liberă și vizibilă tuturor a Domnului la Judecată. De aceea s-a spus că ochii Domnului privesc asupra celui drept[625], pentru că ochii Lui ne privesc încă de departe. Dar însăși fața Lui se va arăta, ca să nimicească toată amintirea răutății. Să nu-mi înțelegi cumva că fața lui Dumnezeu este plăsmuită trupește, pentru că atunci ar părea cu totul nesocotite cele spuse de Scriptură, anume că deoparte sunt ochii lui Dumnezeu care strălucesc asupra celui drept și deoparte este fața lui Dumnezeu care se îndreaptă spre cei răi. Fiindcă nici nu există ochi fără față, nici față lipsită de ochi. Așadar, omul nu poate să vadă fața lui Dumnezeu și să trăiască[626], dar îngerii celor mici din Biserică văd fața Tatălui nostru Cel din ceruri[627].

Acum, pentru că suntem înconjurați de slăbiciunea trupului, ne este cu neputință să cuprindem contemplarea arătării celei slăvite. Însă îngerii, pentru că n-au acoperământ asemănător cu trupul nostru, nu sunt împiedicați de nimic să privească neclintiți chipul slavei lui Dumnezeu. Deci și noi, când vom ajunge fii ai învierii, atunci vom fi învredniciți de cunoașterea [lui Dumnezeu] față către față[628]. Atunci drepții vor fi învredniciți de fericirea privirii chipului lui Dumnezeu, iar păcătoșii vor fi osândiți, pentru ca să fie nimicit tot păcatul prin Dreapta Judecată a lui Dumnezeu.

XI

„Strigat-au drepții și Domnul i-a auzit și din toate necazurile lor i-a izbăvit."[629]

[624] *Ps.* 33, 15.
[625] *Ps.* 33, 14.
[626] *Ieș.* 33, 20.
[627] *Mt.* 18, 10.
[628] *1 Cor.* 13, 12.
[629] *Ps.* 33, 16.

Strigătul drepților este spiritual; este strigăt cu mare glas în tainița inimii, în stare să atingă chiar urechile lui Dumnezeu. Cel care cere lucruri mari și se roagă pentru cele cerești, acela strigă și face auzită rugăciunea, pe care o trimite lui Dumnezeu.

„Strigat-au drepții." N-au cerut nimic josnic, nici pământesc, nici ceva fără de preț. De aceea Domnul a primit glasul lor *„și din toate nevoile i-a izbăvit pe ei"*; nu eliberându-i atât din necazuri, cât făcându-i mai puternici decât cele ce li se întâmplă.

„Aproape este Domnul de cei cu inima zdrobită și pe cei smeriți cu duhul îi va mântui."[630]

Prin bunătatea Lui, [Dumnezeu] este aproape de toți; noi înșine, prin păcat, suntem cei care ne îndepărtăm de El. Căci grăiește [Scriptura]: *„Iată, cei ce se depărtează de Tine vor pieri"*[631]. De aceea, se spune că Moise s-a apropiat de Dumnezeu[632]. Iar dacă cineva se aseamănă aceluia, va ajunge și el aproape de Dumnezeu, pentru virtuțile sale și faptele lui bune. Dar cuvintele acestea sunt o profeție nemijlocită privitoare la venirea în trup a Domnului și sunt în armonie cu cele de dinainte. Acolo s-a zis: *„Fața Domnului peste cei ce fac rele"*[633], cu alte cuvinte, arătarea Lui la Judecată se va petrece pentru nimicirea oricărei răutăți; aici se spune: *„Aproape este Domnul de cei cu inima zdrobită"*. Cuvintele acestea prevestesc venirea în trup a Domnului, care se și apropie și nu este departe. Și aceasta să-ți fie vrednică de crezare, potrivit profeției lui Isaia: *„Duhul Domnului peste Mine; pentru aceasta M-a uns; M-a trimis să binevestesc săracilor, să tămăduiesc pe cei zdrobiți cu inima, să propovăduiesc robiților iertare și orbilor vedere"*[634].

Pentru că Domnul a fost trimis medic celor zdrobiți cu inima, de aceea zice: *„Aproape este Domnul"*. „Vouă vă grăiesc, celor smeriți și celor ce și-au zdrobit trufia[635], ca să vă veseliți și, prin bucuria

---

[630] *Ps.* 33, 17.
[631] *Ps.* 72, 26.
[632] *Ieș.* 24, 2.
[633] *Ps.* 33, 15.
[634] *Is.* 61, 1.
[635] Φρόνημα înseamnă „minte, spirit, cugetare", dar și „orgoliu, trufie", acest ultim sens fiind mai potrivit în context. (n. rev.)

celor așteptate, să vă îndemn la îndelungă răbdare". Zdrobire de inimă înseamnă nimicirea gândurilor omenești. Cel care disprețuiește pe cele de aici și se predă pe sine Cuvântului lui Dumnezeu, cel care oferă puterea conducătoare a sufletului său gândurilor celor mai presus de om și dumnezeiești, acela poate fi cel care are inima zdrobită și o face jertfă pe care Dumnezeu nu o va disprețui. Căci *„inima zdrobită și smerită Dumnezeu nu o va urgisi"*[636]. *„Aproape este, dar, Domnul de cei cu inima zdrobită și pe cei smeriți cu duhul îi va mântui."* Cel care nu se îngâmfă și nici nu se gândește la ceva din cele omenești, acela este și zdrobit cu inima, și smerit cu duhul. Dar este smerit și omul care umblă în păcat, pentru că mai ales păcatul smerește mai mult decât toate; după cum și spunem că s-a smerit aceea care a stricat și pierdut sfințenia fecioriei, precum spune [Scriptura] că *„Amnon, năpustindu-se asupra Tamarei, a smerit-o"*[637]. Așadar, toți câți au pierdut noblețea și măreția sufletului, fiind aruncați la pământ de păcat și au ajuns oarecum una cu pământul, [care] se încovoiază și se târăsc precum șarpele, încât nu se mai pot ridica deloc, aceia se smeresc, dar nu cu duhul. Smerenia lor nu este vrednică de laudă. Dar toți câți au harul Duhului Sfânt, care se smeresc pe ei de bunăvoie față de cei mai mici decât ei, spun despre ei, ca și Apostolul, că sunt robii lor în Hristos[638] și *„lepădătura tuturor până acum"*[639]. Și iarăși, pe [cei care spun]: *„Am ajuns ca un gunoi al lumii"*[640], pe cei care se folosesc în chip duhovnicesc de smerenie, care se fac pe ei înșiși a fi cei mai de pe urmă dintre toți, ca să fie întâi dintre toți în Împărăția cerurilor, pe aceștia îi fericește Domnul, zicând: *„Fericiți cei săraci cu duhul"*[641].

„Multe sunt necazurile drepților și din toate acelea îi va izbăvi pe ei Domnul."[642]

---

636 *Ps.* 50, 18.
637 3 *Reg.* 13, 14.
638 2 *Cor.* 4, 5.
639 1 *Cor.* 4, 13.
640 1 *Cor.* 4, 13.
641 *Mt.* 5, 3.
642 *Ps.* 33, 18.

„În toate fiind necăjiți, dar nu strâmtorați”[643], spune [Apostolul]. De aceea și Domnul grăiește ucenicilor Lui: *„În lume necaz aveți; dar îndrăzniți, Eu am biruit lumea!”*[644] Deci, dacă vezi vreodată pe cei drepți că sunt bolnavi, betegi cu trupul, despuiați de averile lor, răniți, necinstiți, cu totul nevoiași și lipsiți de cele de neapărată trebuință, adu-ți aminte că *„multe sunt necazurile drepților și din toate acelea îi va izbăvi pe ei Domnul”*. Cel ce zice că nu s-ar cuveni ca dreptul să aibă necazuri nu spune altceva decât că nu se potrivește unui atlet să aibă adversar. Dacă atletul nu se luptă, ce pricină de cunună ar mai avea?

De patru ori s-a spus în psalmul acesta în ce chip izbăvește Domnul de necaz pe cei pe care voiește să-i izbăvească. Prima dată: *„Căutat-am pe Domnul și m-a auzit și din toate necazurile m-a izbăvit”*[645]; a doua oară: *„Săracul acesta a strigat și Domnul l-a auzit și din toate necazurile lui l-a mântuit”*[646]; a treia: *„Strigat-au drepții și Domnul i-a auzit și din toate necazurile lor i-a izbăvit”*[647]; și ultima: *„Multe sunt necazurile drepților și din toate acelea îi va izbăvi pe ei Domnul”*[648].

XII

„Păzește Domnul toate oasele lor; niciunul din ele nu se va zdrobi.”[649]

Trebuie să rămânem la aceste cuvinte[650] și să ne mulțumim cu înțelesul cel mai la îndemână, care ajunge îndată în urechile noastre, anume că oasele acestea ale drepților, care sunt sprijin trupului, nu se vor zdrobi datorită ocrotirii dăruite lor de Domnul? Și, oare, vor fi păzite nezdrobite oasele dreptului numai când

---

643 *2 Cor.* 4, 8.
644 *In.* 16, 33.
645 *Ps.* 33, 4.
646 *Ps.* 33, 6.
647 *Ps.* 33, 16.
648 *Ps.* 33, 18.
649 *Ps.* 33, 19.
650 La sensul lor literal. (n. rev.)

trăiește și este în această viață, sau și când va fi eliberat de legătura trupului, când nu va mai fi nicio pricină să i se zdrobească oasele lui? Dar știm din experiență că multe oase ale drepților au fost zdrobite, ale acelora care s-au dat pe ei înșiși la tot felul de chipuri ale pătimirii pentru mărturisirea lui Hristos. Prigonitorii le-au zdrobit unora picioarele și le-au străpuns adeseori cu piroane mâinile și capetele. Cine ar putea, oare, tăgădui că cei ce s-au desăvârșit prin mucenicie n-au fost cei mai drepți dintre toți? Dar, oare, nu cumva după cum sufletul și mintea omenească poartă numele de *om*, tot așa și părțile sufletești ale lui se numesc la fel după cele ale trupului? Precum Scriptura numește pe cele ale omului lăuntric atunci când zice: *„Ochii înțeleptului sunt în capul lui”*[651]. Cu alte cuvinte, partea ascunsă a înțeleptului are puterea de a prevedea și de a cerceta. Și iarăși, în același chip, Scriptura numește ochi și pe cei ai sufletului și pe cei ai trupului, nu numai în pilda pe care am dat-o mai sus, ci și atunci când spune că *„porunca Domnului este strălucită și luminează ochii”*[652]. Ce trebuie să mai spunem privitor la cuvintele: *„Cel ce are urechi de auzit să audă”*[653]? Este lămurit că unii oameni au urechi mai bune, care pot auzi mai bine cuvintele lui Dumnezeu. Ce le spune celor care nu au acele urechi? *„Surzilor, ascultați! Orbilor, vedeți!”*[654] Și: *„Deschis-am gura mea și am luat Duh”*[655]; și: *„Dinții păcătoșilor ai zdrobit”*[656].

Toate cuvintele acestea s-au spus în legătură cu puterile omului care slujesc hranei celei duhovnicești și cuvântului duhovnicesc. La fel și: *„Pântecele meu mă doare”*[657] și: *„Ca să nu se poticnească piciorul dreptului”*[658]. Toate cuvintele la fel cu acestea se referă la omul lăuntric. Potrivit acestui cuvânt, sunt și oase în cele lăuntrice ale omului, care unesc și armonizează puterile sufletești. Și după

---

[651] *Eccl.* 2, 14.
[652] *Ps.* 18, 9.
[653] *Mt.* 13, 43.
[654] *Is.* 42, 18.
[655] *Ps.* 118, 131.
[656] *Ps.* 3, 7.
[657] *Ier.* 4, 19.
[658] *Pr.* 3, 23.

cum oasele prin tăria lor susțin moliciunea firească a cărnii, tot așa și în Biserică sunt unii care, datorită tăriei lor naturale, pot să poarte lipsurile celor slabi. Și după cum oasele sunt legate unele cu altele pe la încheieturi cu nervi și tendoane care cresc pe oase, tot așa și legătura dragostei și a păcii lucrează în Biserica lui Dumnezeu un fel de împreună creștere și unire ale oaselor celor duhovnicești.

Despre oasele acestea, care se desfac din legătura lor și ajung oarecum dezarticulate, profetul spune: *„Risipitu-s-au oasele noastre lângă iad"*[659]. Iar dacă vreodată tulburarea și tremuratul cuprind oasele, rugându-se, zice: *„Vindecă-mă, Doamne, că s-au tulburat oasele mele!"*[660] Iar când oasele își păstrează propria legătură, pentru că sunt păzite de Domnul, niciunul din ele nu se va zdrobi, ci sunt vrednice să înalțe slavă lui Dumnezeu, căci spune: *„Toate oasele mele vor zice: Doamne, Doamne, cine este asemenea Ție?"*[661] Ai văzut natura oaselor celor spirituale? Poate că de aceea și Biserica va spune cu privire la taina învierii: *„Toate oasele mele vor zice ..."* Fiindcă spune [Iezechiel]: *„Acestea zice Domnul oaselor acestora: iată Eu aduc în voi duh de viață și vă voi da tendoane și voi așeza peste voi carne și veți trăi și veți cunoaște că Eu sunt Domnul"*[662]. Oasele acestea, așadar, care au redobândit viața vor mulțumi Celui Ce le-a înviat, zicând: „Doamne, Doamne, cine este asemenea Ție?"

XIII

Se potrivesc acum de minune cuvintele: *„Moartea păcătoșilor este rea"*[663].

Pentru că este o moarte a drepților, care, prin natura ei, nu este rea, ci bună. Căci cei care au murit împreună cu Hristos[664] au schimbat moartea [din rea] în bună; dar și cei care au murit păcatului[665] mor de o moarte bună și mântuitoare. Așadar, *„moartea*

[659] *Ps.* 140, 7.
[660] *Ps.* 6, 2.
[661] *Ps.* 34, 9.
[662] *Iez.* 37, 5-6.
[663] *Ps.* 33, 20.
[664] *Rom.* 6, 8.
[665] *Rom.* 6, 2.

păcătoșilor este rea". Vine peste ei osânda, ca și peste *„bogatul acela, îmbrăcat în porfiră și vizon, care se bucura în fiecare zi în chip strălucit"*[666].

„Și cei ce urăsc pe cel drept vor greși."[667]

Aceștia urăsc pe cel drept pentru că trăiesc în păcate; și sunt mustrați de purtarea celui drept, așa cum, [strâmbi fiind, li] s-ar așeza în față o linie dreaptă, tot astfel sunt [păcătoșii] alăturați celor mai buni decât ei. Și pentru că trăiesc în fărădelegi, urăsc pe cel drept de teama mustrării păcatelor lor, iar pentru că îl urăsc, se înconjoară iarăși de păcate. Multe sunt însă și pricinile pentru care cel drept poate fi urât. [Mai întâi pentru] îndrăzneala înfruntării [păcătoșilor]. [Apoi], fiindcă aceia care îl urăsc [pe cel drept] defaimă la porțile cetății[668] cuvântul cel sfânt și sunt dezgustați de acesta. [În sfârșit], pentru că iubirea de întâietate și iubirea de putere împing pe mulți să urască pe cei mai buni. Mai este încă o pricină: neștiința cu privire la ceea ce înseamnă a fi drept și la cine poate fi drept.

„Moartea păcătoșilor este rea."

Se poate ca psalmistul să numească „moarte" chiar întreaga viață[669], pentru că Apostolul a numit trupul acesta „moarte", zicând: *„Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?"*[670] Cei care se folosesc rău de trupul acesta și-l pun în slujba oricărui păcat își pregătesc lor o „moarte rea".

„Mântui-va Domnul sufletele robilor Săi și nu vor greși cei ce nădăjduiesc în El."[671]

Pentru că aceia care au fost creați să slujească Domnului au fost ținuți în robie de dușmani, Domnul va răscumpăra sufletele acestora cu cinstit sângele Lui. De aceea, nimeni dintre cei ce nădăjduiesc în El nu va fi cercetat în privința păcatelor.

---

666 *Lc.* 16, 19.
667 *Ps.* 33, 20.
668 La porțile orașului. Așadar, în public, în mod deschis. (n. rev.)
669 „S-ar putea ca viața să fie moarte, iar moartea să fie viață" (Euripide). (n. rev.)
670 *Rom.* 7, 24.
671 *Ps.* 33, 21.

OMILIA LA PSALMUL XLIV

La sfârşit, pentru cei ce se vor schimba.
Fiilor lui Core spre înţelegere. Cântare pentru Cel iubit

I

Se pare că şi psalmul acesta este potrivit pentru desăvârşirea firii omeneşti; şi este de folos pentru cei care şi-au propus să trăiască după virtute. Cei care propăşesc au nevoie în vederea desăvârşirii de învăţătura pe care psalmul acesta o dă, al cărui titlu este: *La sfârşit, pentru cei ce se vor schimba.* În taină însă a spus: *Pentru oameni.* Căci mai ales noi, mai mult decât toate fiinţele cugetătoare, suntem supuşi schimbării şi prefacerii în fiecare zi şi aproape în fiecare ceas. Nu suntem aceiaşi nici în ceea ce priveşte trupul[672], nici în ceea ce priveşte judecata[673]; trupul nostru totdeauna creşte şi se măreşte, este în mişcare şi dezvoltare; sau creşte de la mic la mai mare, sau se micşorează de la un trup desăvârşit către unul mai mic. Copilul care merge la şcoală şi este în stare să înveţe carte sau o meserie nu este la fel cu pruncul de curând născut. Şi este recunoscut că, faţă de copil, altul este tânărul, în care freamătă puterile tinereţii. Faţă de tânăr, altul este bărbatul, şi prin tăria şi mărimea trupului, dar şi prin împlinirea puterii de cugetare. Dar, după ce bărbatul ajunge în floarea vârstei[674] şi dobândeşte un echilibru al maturităţii, începe iarăşi, încetul cu încetul, să dea înapoi; tăria i se topeşte pe nesimţite, iar puterile trupeşti îi scad, până când, cuprins de bătrâneţe, pierde şi cea mai din urmă putere rămasă. Aşadar, noi suntem cei care ne schimbăm, iar psalmul, prin această spusă, vorbeşte în chip tainic[675] şi înţelept despre oameni. Căci nu îngerii

---

[672] Biologia modernă a constatat faptul că în curs de aproximativ şapte ani aproape toate celulele corpului uman se schimbă. (n. rev.)
[673] Γνομή – facultatea deliberativă a minţii umane. (n. rev.)
[674] 'Ακμή – punctul culminant al vieţii, perioada în care persoana umană îşi dă întreaga măsură a creativităţii şi talentului său. (n. rev.)
[675] Παρανίσσομαι – are sensul de „a vorbi încifrat, alegoric, figurat". (n. rev.)

primesc schimbarea. Niciunul dintre ei nu este nici copil, nici tânăr, nici bătrân, ci rămâne în starea în care a fost creat de la început și-și păstrează constituția lui pură și neschimbată. Ne schimbăm, așa cum s-a arătat, în ceea ce privește trupul; iar în ceea ce privește sufletul și omul lăuntric, gândurile ni se schimbă totdeauna după întâmplările care vin peste noi. Alții suntem când ne înveselim și când în viață ne merg toate din plin, alții suntem în vremuri de restriște, când [vin peste noi] întâmplări nedorite. Ne schimbăm și când ne mâniem; și luăm atunci chip de fiară; ne schimbăm și când suntem cuprinși de pofte. Armăsari înnebuniți după femei[676] sunt cei care se năpustesc cu furie asupra femeilor semenilor lor; cel viclean seamănă cu vulpea, ca Irod[677], iar nerușinatul se numește câine, ca Nabal Carmelitul[678]. Vezi cât de felurită și cu câte fețe este schimbarea noastră? Minunează-te, dar, de cel care ne-a dat această numire atât de potrivită!

II

De aceea, mi se pare că frumos și exact a înfățișat unul dintre tălmăcitori această idee printr-o altă numire. În loc de: *Pentru cei ce se vor schimba*, a spus: *Pentru crini*. A socotit că merită să fie asemănată pieirea căreia îi este supusă firea omenească cu moartea grabnică a florilor. Dar această spusă duce mintea noastră spre cele ce vor urma, căci spune: *Pentru cei ce se vor schimba*, deci ele ne arată o prefacere ce se va petrece cândva, mai târziu. Să cercetăm, așadar, dacă nu cumva acest cuvânt vorbește în chip simbolic despre înviere, când ni se va dărui schimbarea; o schimbare în mai bine, o schimbare duhovnicească. Pentru că spune [Scriptura]: *„Se seamănă întru stricăciune, înviază întru nestricăciune"*[679]. Vezi schimbarea? *„Se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc."*[680] Când întreaga creație materială

---

[676] *Ier.* 5, 8.
[677] *Lc.* 13, 32.
[678] *1 Reg.* 25, 4.
[679] *1 Cor.* 15, 42.
[680] *1 Cor.* 15, 43-44.

se va schimba împreună cu noi – fiindcă *„cerurile ca o haină se vor învechi; Dumnezeu le va schimba ca pe un veșmânt și vor fi schimbate"*[681] –, atunci și soarele va fi de șapte ori mai mare, potrivit lui Isaia, iar luna va avea mărimea de acum a soarelui[682].

Dar pentru că n-au fost scrise pentru toți cuvintele lui Dumnezeu, ci numai pentru cei care au urechi, potrivit omului lăuntric, de aceea i s-a dat [psalmului acestuia] titlul: *Pentru cei ce se vor schimba* și, după cum socotesc, și pentru cei care au grijă de ei înșiși, pentru cei care propășesc totdeauna spre mai bine prin exercițiile evlaviei[683]. Aceasta este cea mai bună schimbare, pe care o dăruiește dreapta Celui Preaînalt. Această schimbare a simțit-o și fericitul David, când, gustând bunătățile virtuții, s-a îndreptat spre cele dinainte.

Și ce spune?

„Zis-am: Acum am început. Aceasta este schimbarea dreptei Celui Preaînalt!"[684] Astfel încât nu poate vreodată să nu se schimbe cel ce propășește în virtute. [Apostolul Pavel] spune: *„Când eram prunc, grăiam ca un prunc, gândeam ca un prunc, judecam ca un prunc; dar, când am ajuns bărbat, am lepădat cele ale pruncului"*[685]. Și iarăși, în clipa în care a ajuns bărbat, Pavel nu s-a oprit din lucrarea sa, ci, *„uitând cele dinapoi și tinzând la cele dinainte, a alergat la țintă, spre răsplata chemării celei de sus"*[686]. Este, dar, o schimbare *„a omului lăuntric, care se înnoiește din zi în zi"*[687].

Pentru că David vrea să ne vestească cele cu privire *la Cel iubit*, Care a primit pentru noi iconomia întrupării, profetul spune că a dedicat cântarea aceasta *fiilor lui Core*, acelora care sunt vrednici de acest har. Este cântare, nu psalm, pentru că ni s-a transmis să fie cântată doar cu glas armonios, nu însoțit de vreun instrument muzical. Ne aflăm în fața unei cântări *pentru Cel iubit*. Mai este oare

681 *Ps.* 101, 27.
682 *Is.* 30, 26.
683 Viața duhovnicească este asemănată cu un *gymnasium* antic. (n. rev.)
684 *Ps.* 76, 10.
685 *1 Cor.* 13, 11.
686 *Filip.* 3, 14.
687 *2 Cor.* 4, 16.

nevoie să-ţi spun cine este *Cel iubit*, despre Care este vorba aici? Sau ştii deja despre cine este vorba, înainte de a-ţi spune eu, pentru că îţi aduci aminte de cele spuse în Evanghelie: *„Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru Care am binevoit, de Acesta să ascultaţi”*[688]? Acesta este *Cel iubit* al Tatălui, ca Unul-Născut; Acesta este *Cel iubit* al întregii creaţii, ca Părinte iubitor de oameni şi bun apărător. Acelaşi este, prin fire, şi iubit şi bun. Cu temei au definit unii, spunând că „binele” este „ceea ce doresc toţi”. Nu oricine poate ajunge la desăvârşirea dragostei, nici nu poate cunoaşte „pe Cel Care este cu adevărat iubit”, ci numai cel ce s-a dezbrăcat de omul cel vechi, cel stricat de poftele înşelăciunii, şi care s-a îmbrăcat în omul cel nou, cel reînnoit întru cunoştinţă, după chipul Ziditorului[689].

Cel care iubeşte banii şi se tulbură în faţa frumuseţii stricăcioase a trupurilor, cel care preţuieşte peste măsură slava aceasta mică[690] a lumii, cel care-şi cheltuieşte puterea dragostei pe lucruri care nu se cuvin, acela a rămas orb pentru contemplarea Celui Care este în realitate *Cel iubit*. De aceea spune: *„Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău şi din tot cugetul tău”*[691]. [Cuvintele] „din tot” nu pot fi împărţite în elemente alcătuitoare. Câtă dragoste vei cheltui pentru cele de jos, pe atât îţi va lipsi cu necesitate din întreg. Aceasta este pricina pentru care, dintre toţi, puţini au fost numiţi prieteni ai lui Dumnezeu; precum Moise, despre care este scris că a fost prieten al lui Dumnezeu[692], sau Ioan[693]. Căci spune [Domnul]: *„Prietenul mirelui, care stă alături, se bucură [cu mare] bucurie”*[694]. Cu alte cuvinte, cel care are o statornică şi neschimbată dragoste pentru Hristos, acela este vrednic de prietenia Lui. De aceea şi ucenicilor, care ajunseseră desăvârşiţi,

---

[688] *Mt.* 17, 5.
[689] *Ef.* 4, 22-24.
[690] În limba greacă întâlnim aici termenul ironic δοξάριον, un diminutiv al lui δόξα – (lat. *gloriola*) – „slavă, mărire, glorie”, cu neputinţă de tradus în limba română, dar foarte expresiv-ironic în greacă. (n. rev.)
[691] *Mt.* 22, 37.
[692] *Ieş.* 33, 11.
[693] *In.* 13, 23; 21, 20.
[694] *In.* 3, 29.

Domnul le spune: *„Nu vă mai spun robi, ci prieteni, fiindcă robul nu știe ce face stăpânul său"*[695]. Deci, cel desăvârșit poate cunoaște pe Cel Care este în realitate *Cel iubit.* Prieteni ai lui Dumnezeu și prieteni unii cu alții sunt în realitate numai sfinții. Niciun [om rău], niciunul neinstruit [în învățătura evanghelică] nu este prieten [cu Hristos].

Nu este nimic între frumusețea prieteniei și dispoziția păcătoasă, pentru că nimic rușinos, nimic discordant nu poate fi cuprins în simfonia prieteniei. Căci răul nu este doar potrivnicul binelui, ci și al său însuși[696]. Acum să purcedem la cercetarea cuvintelor [psalmului].

III

„Izvorât-a[697] *inima mea cuvânt bun."*[698]

Unii au socotit că aceste cuvinte au fost spuse din partea Tatălui despre Cuvântul Care a fost dintru început la El[699], pe Care, spun aceia, L-a scos ca din inimă și din cele dinăuntru ale Lui; dintr-o inimă bună, spun ei, a ieșit *„cuvânt bun"*. După cum cred eu,

---

695 *In.* 15, 15.

696 Răul conține în sine însuși germenii autodistrugerii. Cel ce săvârșește răul își face rău în primul rând sieși. (n. rev.)

697 Am optat pentru „a izvorî", deoarece termenul grecesc ἐξερεύγομαι trimite către o izbucnire sinceră, către țâșnirea unui cuvânt din cele mai abisale straturi ale sufletului (v. nota următoare). (n. rev.)

698 *Ps.* 44, 1. Ar fi trebuit ca în traducerea acestui verset să adopt traducerea făcută de Pr. dr. Olimp N. Căciulă în lucrarea: Sfântul Vasile cel Mare, „Comentar la Psalmi", în *Izvoarele Ortodoxiei*, nr. 2/1939, București, pp. 209-210: *„Râgâit-a inima mea cuvânt bun"*, pentru că traduce exact cuvântul grecesc ἐξερεύγομαι – „a râgâit, a vomat". Dar cum s-au ferit traducătorii Bibliei de la București din 1688 – și nu se poate spune că aceia n-au știut grecește – și cum s-au ferit și revizuitorii de mai târziu ai Bibliei lui Șerban Cantacuzino, m-am ferit și eu de a folosi cuvântul „a râgâi" și am adoptat traducerea din Bibliile din București din 1936 și 1938, care au găsit cea mai fericită formulă, folosind cuvântul „a scoate", care se apropie ca funcționalitate cel mai mult de cuvântul „a râgâi", mai mult chiar decât „a izbucni", folosit de traducătorii din 1688 (*„izbucni inima mea cuvânt bun"*), și incomparabil mai mult decât cuvântul, cu totul nepotrivit, „a răspunde", folosit de revizuitorii Bibliilor de la Blaj, Petersburg, Buzău, Sibiu, București (1914, 1968, 1975, 1982). Traducerile care urmează textul ebraic nici nu pot fi luate în seamă. Biblia Britanică scrie: *„Cuvinte pline de farmec îmi clocotesc în inimă"*, iar Vasile Radu și Gala Galaction traduc: *„Inima mea este mișcată de cuvinte prea frumoase"*.

699 *In.* 1, 2.

cuvintele acestea se referă la o persoană profetică. Căci cuvintele care urmează nu ne arată că interpretarea se referă la Tatăl, fiindcă Tatăl n-ar fi spus despre limba Lui: *„Limba mea este trestie de scriitor ce scrie degrabă"*[700], *„Frumos întru frumusețe*[701], *în fața fiilor oamenilor"*[702].

Covârșirea frumuseții nu se arată printr-o comparație cu frumusețea oamenilor; fiindcă, în continuare, spune: *„Pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul tău cu untdelemnul bucuriei"*[703]. N-a spus: „Te-am uns Eu, Dumnezeul", ci: *„Te-a uns"*, încât din aceasta se vede că este vorba de o altă persoană cu care vorbește. Și care persoană poate fi decât profetul, care a primit lucrarea revărsată în el, a Sfântului Duh?

„Râgâit-a[704], spune profetul, *inima mea cuvânt bun."* Râgâiala este scoaterea afară a aerului ascuns în stomac, produs de fermentarea mâncării; când bulele de aer care se formează în stomac se sparg, atunci aerul din ele se ridică și este scos afară. Cel care se hrănește cu Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer și a dat viață lumii[705], cel care este plin de tot cuvântul ce iese din gura lui Dumnezeu[706] – așa cum obișnuiește să spună în chip alegoric Scriptura –, deci sufletul care a fost hrănit cu învățăturile sfinte, scoate o râgâială asemănătoare cu mâncărurile consumate. Și, pentru că mâncarea [pe care a luat-o] profetul a fost rațională și bună, de aceea și el scoate – râgâie – cuvânt bun; deoarece *„omul bun din vistieria cea bună a inimii lui scoate binele"*[707].

Să căutăm, dar, și noi hrana pe care ne-o dă Cuvântul pentru săturarea sufletelor noastre – căci spune: *„Când dreptul mănâncă, își*

---

700 *Ps.* 44, 2.

701 Construcție specifică limbii ebraice pentru a exprima superlativul relativ – „cel mai frumos". (n. rev.)

702 *Ps.* 44, 3.

703 *Ps.* 44, 9.

704 În unele culturi extraeuropene (v. China), râgâiala nu este considerată deloc un gest nepoliticos; dimpotrivă. (n. rev.)

705 *In.* 6, 33.

706 *Deut.* 8, 3; *Mt.* 4, 4.

707 *Mt.* 12, 35.

satură sufletul său"[708]. Pentru ca, potrivit cu cele ce ne hrănim, să izvorâm nu orice cuvânt, ci cuvânt bun. Omul rău, pentru că e hrănit cu învățături nelegiuite, râgâie din inima lui cuvânt rău. Nu vezi cuvintele pe care le râgâie gurile ereticilor? Nu vezi cât sunt de cumplite și de rău mirositoare? Ele arată cât de mare este boala care se află în adâncul acestor nenorociți. Pentru că „*omul rău din vistieria cea rea a inimii lui scoate ceea ce este rău*"[709]. Caută ca nu cumva, gâdilându-ți-se auzul, să îngrămădești în juru-ți învățători[710], care pot să aducă boală în cele dinăuntru ale tale și să-ți prilejuiască râgâiala de cuvinte rele, pentru care vei fi osândit în ziua Judecății care va veni. Fiindcă spune Domnul: „*Din cuvintele tale te vei fi îndreptat și din cuvintele tale vei fi osândit*"[711].

„*Eu grăiesc lucrurile mele împăratului.*"[712]

Cuvintele următoare ne conduc, cu multă putere [de convingere], la ideea că aici este vorba despre o persoană profetică: „*Eu grăiesc lucrurile mele împăratului*", în loc de: „Mă voi mărturisi Judecătorului și o iau înaintea acuzatorului, din pricina vestirii faptelor mele". Căci am primit poruncă ce grăiește: „*Spune tu mai întâi fărădelegile tale ca să te îndrepți*"[713].

„*Limba mea este trestie de scriitor ce scrie degrabă.*"[714]

După cum trestia este un instrument de scris, iar mâna celui ce știe să scrie o mișcă pentru a însemna cele [ce voiește să fie] scrise, tot așa și limba celui drept, mișcată de Sfântul Duh, scrie cuvintele vieții veșnice în inimile credincioșilor; nu este înmuiată în cerneală, ci în „*Duhul Dumnezeului Celui viu*"[715].

Sfântul Duh este „scriitor" pentru că este înțelept și învață pe toți; scrie și „degrabă" pentru că iute [este] mișcarea minții [Lui]. Duhul scrie în noi gândurile „*nu pe table de piatră, ci pe tablele de*

708 *Ps.* 13, 26.
709 *Mt.* 12, 35.
710 2 *Tim.* 4, 3.
711 *Mt.* 12, 37.
712 *Ps.* 44, 1.
713 *Is.* 43, 26.
714 *Ps.* 44, 2.
715 2 *Cor.* 3, 3.

carne ale inimii"[716]. Duhul scrie în inimi după măsura tăbliței inimii, mai mult sau mai puțin; și, potrivit curățeniei[717] pregătite mai dinainte, scrie sau gânduri limpezi pentru toți, sau mai tainice. Din pricina iuțelii cu care sunt scrise, toată lumea este plină, în sfârșit, de [cuvântul] Evangheliei.

Cuvintele care urmează în psalm mi se pare că trebuie să le socotim ca început propriu; să nu le legăm cu cuvintele de mai înainte, ci să le unim cu cele ce urmează. Căci „*frumos cu frumusețea*"[718] cred că au fost spuse despre Domnul, dacă înlocuim persoana.

IV

„*Frumos întru*[719] *frumusețe, în fața fiilor oamenilor. Vărsatu-s-a har pe buzele Tale.*"[720]

La această traducere a textului ebraic ne duc și [traducerile] lui Aquila și Simah. [Aquila] traduce: „*Prin frumusețe Te-ai înfrumusețat mai mult decât fiii oamenilor*"; iar Simah: „*Prin frumusețe, frumos ești mai mult decât fiii oamenilor*".

Deci psalmistul, care a contemplat dumnezeirea Lui, Îl numește „*frumos întru frumusețe*". Nu-I proclamă frumusețea trupului[721], pentru că „*L-am văzut și nu avea chip, nici frumusețe, ci chipul Lui era fără de cinste, micșorat mai mult decât fiii oamenilor*"[722]. Se vede, dar, că profetul, privind la strălucirea Lui și umplându-se de

---

[716] *II Cor.* 3, 3.

[717] În Antichitatea greco-latină tăblițele de scris erau acoperite cu ceară, care se putea rasa și scrie din nou. Aluzia este aici îndreptată către curățirea „tăbliței" inimii de cugetele și patimile răutății pentru a primi „scrierea" Duhului Sfânt. (n. rev.)

[718] *Ps.* 44, 3.

[719] Sau „*frumos prin frumusețe*".

[720] *Ps.* 44, 3.

[721] Se pare că Sf. Vasile cel Mare a fost unul dintre Părinții care au susținut urâțenia aspectului exterior al Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvintele din *Ps.* 44, 3: *Decore pulchrior es filiis hominum* erau aplicate, de exemplu, de către scriitorul creștin Tertulian (*Adversus Iudaeos*, XIV) frumuseții lăuntrice a Mântuitorului, Care, conform spusei profetice, era lipsit de orice frumusețe fizică: „*Nu avea nici chip, nici frumusețe, ca să ne uităm la El, și nicio înfățișare, ca să ne fie drag*" (*Is.* 53, 2). (n. rev.)

[722] *Is.* 53, 2-3.

străfulgerările care ieşeau din scânteierea aceea, cu sufletul rănit de acea splendoare, a fost mişcat spre dragostea[723] dumnezeiască a frumuseţii spirituale; când aceasta se arată în sufletul omenesc, atunci toate cele iubite mai înainte se dezvăluie ca pline de ruşine şi vrednice de lepădat. De aceea şi Pavel, în clipa în care a văzut pe *„Cel frumos întru frumuseţe"*, le-a socotit pe toate necurăţie[724], ca să-L câştige pe Hristos[725].

Cei din afara învăţăturii celei adevărate numesc nebunie predica Evangheliei[726], dispreţuind[727] sărăcia de podoabe[728] a vorbirii Scripturilor[729]; însă noi, cei care ne lăudăm cu crucea lui Hristos[730],

---

723 Sfântul Vasile utilizează aici profanul, pasionalul, dar foarte expresivul termen ἔρως – „iubire carnală, senzuală, pasională" –, întrebuinţat apoi de marii mistici creştini în tentativa de a exprima unirea inefabilă dintre sufletul omenesc şi Dumnezeu în extazul mistic. (n. rev.)

724 Termenul grecesc utilizat aici este mult mai dur şi, totodată, mai expresiv: σκύβαλον – „balegă, excrement". Sfinţii Părinţi nu se temeau de cuvinte, fiind foarte sinceri, direcţi şi nemenajând sensibilităţile ipocrite ori falsa pudoare a contemporanilor. (n. rev.)

725 *Filip.* 3, 8.

726 *1 Cor.* 1, 21.

727 De altfel, reticenţa păgânilor chiar şi la simpla lectură a Scripturii este surprinsă de Fericitul Augustin şi Tertulian: „Şi astfel, am hotărât să-mi îndrept sufletul spre Sfintele Scripturi, ca să văd în ce fel erau ele. Şi iată că văd un lucru nedezvăluit celor mândri şi nici revelat copiilor, dar smerit la mers, semeţ la sosire şi învăluit în taine; şi eu nu eram în aşa fel pregătit încât să pot să pătrund în acesta ori să-mi aplec grumazul pe potriva pasului său. Căci pe atunci nu am simţit aşa cum vorbesc acum, când mi-am îndreptat atenţia la acea Scriptură, ci mi s-a părut nedemnă, şi n-ar fi potrivit s-o compar cu prestanţa strălucitoare a lui Tullius. Deoarece orgoliul meu făcea nazuri la simplitatea ei, iar ascuţişul minţii mele nu pătrundea înlăuntrul ei. Căci ea era una care creştea odată cu copiii. De aceea eu refuzam să fiu copil şi, aşa umflat de îngâmfare, mi se părea că sunt plin de măreţie" (Augustin, *Confessiones*, III, 5, 9, traducere din latină, studiu introductiv şi note de Gh. I. Şerban, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 139). „Atât de mult lipseşte ca oamenii să admită scrierile noastre, la care nimeni nu vine dacă nu este creştin" (Tertulian, *De testimonio animae*, I). (n. rev.)

728 Εὐτελεία – „sărăcie, economie, frugalitate" –, aici cu evidentul sens de „lipsă a podoabelor stilistice". (n. rev.)

729 *„Şi eu, fraţilor, când am venit la voi şi v-am vestit taina lui Dumnezeu, n-am venit ca iscusit cuvântător sau ca înţelept. Căci am judecat să nu ştiu între voi altceva, decât pe Iisus Hristos, şi pe Acesta răstignit. Şi eu întru slăbiciune şi cu frică şi cu cutremur mare am fost la voi. Iar cuvântul meu şi propovăduirea mea nu stăteau în cuvinte de înduplecare a înţelepciunii omeneşti, ci în adeverirea Duhului şi a puterii, pentru ca credinţa voastră să nu fie în înţelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu."* (*1 Cor* 2, 1-5).

730 *Gal.* 6, 14.

cărora ni s-au arătat prin Duhul, nu în cuvinte de învăţătură ale înţelepciunii omeneşti[731], cele dăruite de către Dumnezeu, ştim cât de bogat este harul care se revarsă de la Dumnezeu în cuvintele despre Hristos[732]. Din pricina aceasta, în puţină vreme, predica a pătruns aproape în toată lumea, pentru că bogat şi fără de invidie s-a revărsat harul peste propovăduitorii Evangheliei, pe care Scriptura i-a numit buze ale lui Hristos. Tot din această pricină, predica Evangheliei, deşi este scrisă în cuvinte uşor de dispreţuit, [are mare putere] de a conduce şi de a atrage la mântuire[733]. Şi orice suflet este [astfel] stăpânit de dogme neclătinate şi întărit prin har pentru a crede nezdruncinat în Hristos. De aceea, Apostolul zice: *„Prin [Hristos, prin] Care am luat harul şi apostolatul spre ascultarea credinţei"*[734]; şi iarăşi: *„Mai mult decât toţi m-am ostenit; dar nu eu, ci harul lui Dumnezeu care este cu mine"*[735].

---

[731] *1 Cor.* 2, 12-13.

[732] Înscriindu-se în tradiţia biblică a simplităţii şi conciziei stilului, Sfântul Vasile va utiliza şi el un asemenea limbaj, recomandându-l stăruitor întregii teologii creştine. Analiza viziunii scriitorilor capadocieni despre frumuseţe dovedeşte că estetica acestora leagă indisolubil categoria estetică a frumuseţii de o alta: simplitatea (ἁπλότη, *simplicitas*). Aceasta a fost teoretizată şi recomandată de unii reprezentanţi ai literaturii greceşti sau latine; de pildă, Seneca, citându-l pe Euripide (*Fenicienele*, 469): *Nam ut ait ille tragicus: veritatis simplex oratio est* – „Dar, după cum spune şi acel [poet] tragic, adevărul se exprimă simplu" (*Epistulae ad Lucilium*, 49, 12) (v. şi Lucian din Samosata, *Hermotimus*, 79). Abia autorii creştini vor teoretiza şi cultiva cu o vigoare şi consecvenţă remarcabile idealul simplităţii şi armoniei formei. Ea intervine şi ca o reacţie naturală la rafinamentul şi excesele idealurilor estetice ale Antichităţii târzii. Simplitatea Scripturii este în deplin acord însă cu idealurile vieţuirii creştine autentice, care este, după Sfântul Vasile, cea monahală. În *Constituţiile ascetice*, 31, atrage atenţia asupra faptului că limba monahilor trebuie să fie pătrunsă de spiritualitatea şi „sarea evanghelică". De altfel, întreaga viaţă monastică va trebui, după recomandarea Sfântului, să fie îmbibată de Scriptură, de la lecturile private, până la cultul divin. (n. rev.)

[733] „O limbă frumoasă şi o frază bine întocmită fac plăcere şi aduc laudă, spre slavă deşartă oamenilor netrebnici, care au mintea coruptă; dar omul care iubeşte adevărul nu se uită la cuvintele înflorate, ci cercetează temeiul cuvântului, care şi cum este." (Teofil de Antiohia, *Ad Autolicum*, I, 1). (n. rev.)

[734] *Rom.* 1, 5.

[735] *1 Cor.* 15, 10.

V

„Vărsatu-s-a har pe buzele Tale. Pentru aceasta Te-a binecuvântat pe Tine Dumnezeu în veac."[736]

Este scris în Evanghelie: *„Se mirau de cuvintele harului ce ieşeau din gura Lui"*[737]. De aceea, pentru că psalmul a voit să înfăţişeze cu tărie mulţimea harului care se afla în cuvintele Domnului, a zis: *„Vărsatu-s-a har pe buzele Tale"*, din pricina belşugului harului din cuvântul Său.

„Te-a binecuvântat pe Tine, spune, *Dumnezeu în veac."*

Este lămurit că aceste cuvinte trebuie să se refere la firea Sa omenească, pentru că Domnul *„sporea cu înţelepciunea, cu vârsta şi cu harul"*[738]. Potrivit acestor cuvinte, înţelegem că harul I s-a dat ca o răsplată pentru faptele Sale mari. Asemănătoare acestora sunt şi [cuvintele]: *„Iubit-ai dreptatea şi ai urât fărădelegea; pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtaşii Tăi"*[739]. La fel cu acestea sunt şi cele scrise de Pavel filipenilor: *„S-a smerit pe Sine, făcându-se ascultător până la moarte, însă moarte de cruce, de aceea şi Dumnezeu L-a preaînălţat pe El"*[740]. Deci este limpede că despre firea omenească a Mântuitorului au fost spuse cuvintele psalmului, sau pentru că Biserica este trupul Domnului, iar El cap al Bisericii. După cum am arătat, sunt buze ale lui Hristos cei ce slujesc Cuvântului ceresc – după cum Pavel avea în el pe Hristos, Care îi vorbea[741], sau alţii, dacă sunt asemenea lui Pavel în virtute –, tot aşa şi fiecare dintre noi, cei care credem, suntem celelalte mădulare ale trupului lui Hristos. Dacă cineva întoarce către Domnul binecuvântarea dăruită de către Biserică, nu păcătuieşte. Aşadar, cuvintele: *„Te-a binecuvântat pe Tine"* înseamnă: „A umplut mădularele Tale şi trupul Tău de bunătăţile Tale «în veac», adică la nesfârşit".

---

736 *Ps.* 44, 3.
737 *Lc.* 4, 22.
738 *Lc.* 2, 52.
739 *Ps.* 44, 9.
740 *Filip.* 2, 8-9.
741 2 *Cor.* 13, 3.

„Încinge sabia Ta peste coapsa Ta, Puternice, cu podoaba Ta și cu frumusețea Ta."[742]

Socotim că aceste cuvinte se referă metaforic la Cuvântul Cel viu al lui Dumnezeu unit cu trupul. Cuvântul acesta este *„lucrător*[743] *și mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri, pătrunde până la despărțitura sufletului și a duhului, a încheieturilor și măduvei și este judecător al simțirilor și cugetelor inimii"*[744]. Și, deoarece coapsa este simbolul puterilor care privesc nașterea, spune: *„Acestea au fost sufletele care au ieșit din coapsele lui Iacov"*[745]. Așadar, după cum Domnul nostru Iisus Hristos este numit viață[746], cale[747], pâine[748], viță[749], lumină adevărată[750] și chemat și cu alte nenumărate numiri, tot așa este numit și sabie[751] care taie partea pătimașă a sufletului și omoară mișcările care ne duc spre poftă. Apoi, pentru că Dumnezeu-Cuvântul avea să Se unească cu slăbiciunea trupului, a fost adăugat și frumosul [cuvânt] *„Puternice"*, pentru că acesta înfățișează dovada celei mai mari puteri a lui Dumnezeu: putința de a ființa în firea omenească[752]. Facerea cerului și a pământului, a mării și a aerului, facerea celor mai mari stihii ale lumii și dacă te mai gândești și la facerea celor mai presus de lume și a celor de sub pământ, toate acestea nu arată atât de mult puterea lui Dumnezeu-Cuvântul cât iconomia întrupării și pogorârea la smerenia și slăbiciunea firii omenești.

„Cu podoaba Ta și cu frumusețea Ta."

---

[742] *Ps.* 44, 4-5.
[743] Literal: ἐναργής – „eficient". (n. rev.)
[744] *Evr.* 4, 12.
[745] *Ieș.* 1, 5.
[746] *In.* 14, 6.
[747] *In.* 14, 6.
[748] *In.* 6, 51.
[749] *In.* 15, 1-5.
[750] *In.* 1, 9.
[751] *Evr.* 4, 12.
[752] Un sfânt din secolul al XX-lea (Sf. Siluan Athonitul) a afirmat că, mai mult decât iubire, Dumnezeu este smerenie. Iar Tertulian a remarcat că „Dumnezeu atunci Se înfățișează măreț omului, când Se arată smerit față de acesta" (*Adversus Marcionem*, II, 2, 6). (n. rev.)

Podoaba se deosebește de frumusețe. Se numește podoabă ceea ce întregește la vreme potrivită împlinirea proprie; împodobit este grâul copt, împodobit deja pentru seceriș; împodobit este rodul viței de vie, care, prin atingerea ceasului [menit] al anului, ajunge copt în chip desăvârșit și este gata pentru desfătarea [oamenilor]. Însă frumusețea este armonia care înflorește potrivit chipului în care sunt alcătuite mădularele și are harul în ea însăși.

„Încinge sabia Ta peste coapsa Ta, Puternice, cu podoaba Ta", adică la plinirea vremurilor; și *„cu frumusețea Ta"*, cu alte cuvinte, cu dumnezeirea Ta, cea contemplată și cugetată. Fiindcă ceea ce este frumos prin sine depășește orice înțelegere și putere omenească; de aceea, frumosul în sine se poate contempla numai cu mintea. Au cunoscut frumusețea lui Dumnezeu-Cuvântul ucenicii cărora le tâlcuia aparte pildele. Pe munte[753], Petru și fiii tunetului[754] au văzut frumusețea Lui[755] strălucind mai mult decât razele soarelui și ochii lor au fost învredniciți să privească începutul[756] slăvitei Lui veniri.

„Încordează, propășește și împărățește!"[757]

Adică, odată ce ai început să porți grijă de oameni prin întruparea Ta, poartă-le grijă cu tărie, neîncetat și neîmpuținat! Aceasta va face cale și drum propovăduirii și va supune pe toți împărăției Tale. Să nu ne surprindă faptul că a fost spus în chip poruncitor: *„Propășește"*, pentru că așa obișnuiește totdeauna Scriptura să-și înfățișeze dorințele. [De pildă]: *„Facă-se voia Ta"*[758], în loc de: „De s-ar face"; și: *„Să vină împărăția Ta"*[759], pentru: „De-ar veni".

VI

„Din pricina adevărului, blândeții și dreptății; și Te va povățui minunat dreapta Ta."[760]

---

753 Tabor, la evenimentul Schimbării la Față. (n. rev.)
754 Sf. Apostoli Ioan și Iacov. (n. rev.)
755 *Mt.* 17, 1-9.
756 Literal: προοίμιον – „preludiul, debutul, începutul". (n. rev.)
757 *Ps.* 44, 5.
758 *Mt.* 6, 10.
759 *Mt.* 6, 10.
760 *Ps.* 44, 6.

Iarăşi, cuvintele: *„A propăşi şi a împărăţi din pricina adevărului, blândeţii şi dreptăţii"* sunt în aşa fel formulate, ca şi cum Domnul le-ar primi ca pe un fel de plată. Trebuie însă înţelese în felul următor: de vreme ce au fost stricate de minciună cele omeneşti, ca să semeni adevărul, împărăţeşte peste oamenii peste care împărăţeşte[761] păcatul! Pentru că Tu eşti adevărul[762]. Şi: *„Din pricina blândeţii"*, pentru ca, prin pilda Ta, toţi să fie aduşi la înţelepciune[763] şi bunătate. De aceea şi Domnul spunea: *„Învăţaţi de la Mine, deoarece sunt blând şi smerit cu inima"*[764]. Iar dovada blândeţii a dat-o chiar prin faptele Sale: fiind ocărât, tăcea; biciuit, îndura.

„Şi te va povăţui minunat dreapta Ta."

Nu stâlp de nor, nici lumină de foc[765], ci însăşi *„dreapta Ta"*.

„Săgeţile Tale sunt ascuţite, Puternice!"[766]

Săgeţi ascuţite ale Celui Puternic sunt cuvintele cele bine ţintite, care ating inimile ascultătorilor; ele lovesc şi rănesc sufletele cele simţitoare. Căci spune: *„Cuvintele înţelepţilor sunt ca nişte ţepuşe pentru [îmboldit] boii"*[767]. De aceea şi psalmistul se roagă cândva să fie izbăvit de cei vicleni din poporul său; şi cere, pentru vindecarea limbii celei viclene, să ţintească săgeţile ascuţite ale Celui Puternic[768]. Cere însă [să fie de faţă] şi cărbunii cei pustiitori[769], pentru ca, pe câţi nu-i vor atinge săgeţile cele raţionale din pricina învârtoşării[770] inimii lor, pe aceia să-i atingă pedeapsa pe care a numit-o „cărbuni pustiitori". Toţi câţi s-au făcut pe ei înşişi pustii de Dumnezeu au neapărată trebuinţă de pregătirea cărbunilor pustiitori.

---

[761] Ar fi o pierdere însemnată omiterea traducerii acestei frumoase *figura etymologica* reuşită de Sf. Vasile cel Mare. (n. rev.)

[762] *In.* 14, 6.

[763] Ἐπιείκεια – „echitate, caracter rezonabil, înţelepciune, milostivire". (n. rev.)

[764] *Mt.* 11, 29.

[765] Semne ale prezenţei statornice şi ale ocrotirii divine pentru poporului Israel pe drumul către Ţara Făgăduinţei; cf. *Ieş.* 13, 21. (n. rev.)

[766] *Ps.* 44, 7.

[767] *Eccl.* 12, 11

[768] *Ps.* 119, 4.

[769] *Ps.* 119, 4.

[770] Literal: πώρωσις – „formarea unui calus, osificare, pietrificare, solidificare, insensibilitate, obtuzitate". (n. rev.)

Acum, aşadar, *„săgeţile Tale sunt ascuţite"*.

Sufletele care au primit credinţa sunt rănite de aceste săgeţi şi sunt aprinse de marea dragoste de Dumnezeu, spunând şi ele ca mireasa [din *Cântarea Cântărilor*]: *„Rănită de dragoste sunt eu"*[771]. Da, nepovestită şi negrăită este frumuseţea Cuvântului, podoaba înţelepciunii Lui şi înfăţişarea lui Dumnezeu în chipul Lui! Fericiţi sunt, dar, cei care doresc să vadă frumuseţea cea adevărată! Pentru că sunt legaţi de frumuseţea Lui prin dragoste şi pentru că sunt iubiţi de către dragostea cea cerească şi fericită, îşi uită rudele şi prietenii, uită casa şi toată averea, uită şi de nevoia trupească de a mânca şi de a bea şi se dedică în întregime dragostei celei curate şi dumnezeieşti. Prin săgeţi ascuţite să înţelegi şi pe cei trimişi în toată lumea să semene Evanghelia, care, din pricină că au fost ascuţiţi, au strălucit prin faptele lor de dreptate şi au pătruns cu gingăşie[772] în sufletele acelora pe care i-au învăţat.

Săgeţile acestea, care au fost trimise mai dinainte pretutindeni, au pregătit popoarele să se supună lui Hristos. Mi se pare că prin schimbarea locului cuvintelor[773] [psalmului] ar rezulta o ordine mai potrivită, astfel încât înţelesul lor să fie acesta: *„Încordează, propăşeşte şi împărăţeşte şi Te va povăţui minunat dreapta Ta; şi popoarele sub Tine vor cădea, pentru că săgeţile Tale ascuţite sunt în inima duşmanilor împăratului"*. Niciun luptător împotriva lui Dumnezeu, niciun făţarnic[774], niciun îngâmfat, niciunul dintre aceştia nu cade la picioarele lui Dumnezeu, ci cei care s-au supus Lui datorită credinţei. Dar săgeţile care cad în inimile celor ce au fost cândva duşmani ai împăratului îi conduc către dorul după adevăr, îi atrag către Domnul, astfel încât, deşi au fost vrăjmaşi ai lui Dumnezeu, ajung să se împace cu El datorită învăţăturilor.

---

[771] *Cânt.* 2, 5.

[772] Fără să violenteze liberul arbitru al celor pe care i-au convertit la Biserica lui Hristos. Părintele Dumitru Stăniloae a vorbit despre „gingăşia" lucrării Duhului Sfânt în oamenii sfinţi. (n. rev.)

[773] În greceşte, figura stilistică *hiperbat* (ὑπερβατόν), dislocarea topicii fireşti a numelui şi a determinanţilor săi. (n. rev.)

[774] Literal: ἀλαζών – „impostor, ipocrit, şarlatan". (n. rev.)

VII

„Scaunul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului, toiag de dreptate, toiagul împărăției Tale. Iubit-ai dreptatea și ai urât fărădelegea; pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii Tăi."[775]

Pentru că [psalmistul] a spus multe care privesc firea omenească a Cuvântului lui Dumnezeu, acum înalță cuvântul către splendorile Unuia-Născut și zice: *„Tronul Tău, Dumnezeule, în veacul veacului"*, adică, împărăția Ta [se află] dincolo de veacuri și [este] mai străveche decât orice cugetare. Și bine a făcut [psalmistul], deoarece, după supunerea popoarelor, înalță imnuri slavei împărăției lui Dumnezeu.

„Toiag de dreptate, toiagul împărăției Tale."

Pentru aceasta I-a și dat numirea Lui proprie, numindu-L în chip limpede „Dumnezeu": *„Tronul Tău, Dumnezeule"*. Toiagul lui Dumnezeu este un toiag pedepsitor, care ne învață să facem judecățile [noastre] drepte, nu strâmbe[776]. De aceea este numit *„toiag de dreptate"*, toiagul împărăției Lui. *„De vor lăsa fiii lui legea Mea și după judecățile Mele nu vor umbla [...], voi cerceta cu toiagul fărădelegile lor."*[777] Vezi dreapta judecată a lui Dumnezeu? Nu o folosește la întâmplare, ci asupra păcătoșilor. Toiagul acesta se mai numește și toiag de mângâiere, fiindcă spune Scriptura: *„Toiagul Tău și varga Ta, acestea m-au mângâiat"*[778]. Toiagul acesta mai este și toiag de zdrobire, [căci]: *„Îi vei paște pe dânșii cu toiag de fier, ca pe vasul olarului îi vei zdrobi"*[779]. Sunt zdrobite cele de pământ și de lut, spre binefacerea celor pe care-i păstorește; de aceea sunt dați *„spre pieirea trupului, ca să se mântuiască duhul"*[780].

---

[775] *Ps.* 44, 8-9.

[776] Literal: παρατετραμμένας – „deturnate de la calea lor firească, pervertite". (n. rev.)

[777] *Ps.* 88, 30, 32.

[778] *Ps.* 22, 5.

[779] *Ps.* 2, 9.

[780] *1 Cor.* 5, 5.

VIII

„Pentru aceasta Te-a uns pe Tine, Dumnezeule, Dumnezeul Tău, cu untdelemnul bucuriei mai mult decât pe părtașii Tăi."

Pentru că trebuia să înfățișeze ungerea cea prevestitoare[781] și pe arhiereii și împărații profetizați, a fost uns cu adevărata ungere trupul Domnului, prin locuirea în trupul Lui a Sfântului Duh, Care a fost numit *„untdelemn de bucurie"*. A fost uns *„mai mult decât părtașii Lui"*, adică, mai mult decât toți oamenii care au avut părtășie cu Hristos; pentru că acelora li s-a dăruit împărtășirea Duhului în parte, pe când peste Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât [întreg] Duhul Cel Sfânt, precum spune [Sfântul Evanghelist] Ioan: *„A rămas peste El"*[782].

„Untdelemn de bucurie" este o frumoasă expresie rostită de Duhul, pentru că unul dintre roadele cultivate de Duhul Sfânt este bucuria[783]. Și pentru că psalmul vorbește amestecat despre Mântuitorul din pricina firii Sale dumnezeiești și a iconomiei întrupării, [psalmistul] se îndreaptă iarăși spre firea omenească a lui Dumnezeu și zice: *„Iubit-ai dreptatea și ai urât fărădelegea"*, în loc de: „Ceilalți oameni, cu osteneală, cu exerciții și cu luare aminte, reușesc să se îndrepte către o stare sufletească bună și să se întoarcă de la cele josnice. Tu însă ai o firească înrudire cu binele și o firească înstrăinare de fărădelege". Și nouă nu ne este greu, dacă voim, să dobândim dragoste pentru dreptate și ură față de fărădelege. Dumnezeu a dat în chip folositor sufletului rațional toată puterea, atât de a iubi, cât și de a urî, ca să ne îndreptăm, călăuziți de rațiune, către iubirea virtuții și către ura față de răutate. Există însă și [câte o împrejurare] când folosirea urii este lăudabilă, fiindcă spune Scriptura: *„N-am urât, oare, pe cei ce Te urăsc pe Tine, Doamne? Și nu m-am mistuit din pricina dușmanilor Tăi? Cu ură desăvârșită i-am urât"*[784].

---

[781] Τυπικός – „care preînchipuie un eveniment viitor, tipologic, figurat, alegoric". (n. rev.)
[782] *In.* 1, 32
[783] *Gal.* 5, 22.
[784] *Ps.* 138, 21-22.

IX

„Smirna, mirul şi casia din veşmintele Tale, din palate de fildeş, din care Te-au înveselit fiice de împăraţi întru cinstea Ta."[785]

În continuare, cuvântul profetic coboară şi arată înaintea tuturor cele cu privire la iconomia [întrupării]; şi, cu ochii ţintă la Duhul, Care-i descoperă cele ascunse, vine către [patima] Domnului, pentru că spune: *„Smirnă, mir şi casie din veşmintele Tale"*. Smirna este simbol al îngropării, iar evanghelistul Ioan ne-a învăţat zicând că Domnul a fost îngropat de Iosif din Arimateea cu smirnă şi aloe[786]. Uleiul de mir este şi el smirnă, dar de un fel foarte fin. Dacă mirodenia aceasta este presată, tot ce curge din ea este ulei de mir, iar ceea ce rămâne solid se numeşte smirnă. De aceea şi buna mireasmă a lui Hristos împrăştie aroma de smirnă pentru patima Sa; împrăştie mirosul de mir, pentru că Domnul n-a rămas nemişcat, nici nelucrător în cele trei zile şi trei nopţi, ci S-a pogorât în iad pentru iconomia cu privire la înviere, ca să le împlinească pe toate.

Împrăştie şi mirosul de casie; casia este o coajă foarte fină, frumos mirositoare, care îmbracă o bucată de lemn. Aşadar, prin numele de „casie", se poate ca [psalmul] să ne arate, adânc şi înţelepţeşte, patima crucii, pe care a suferit-o pentru binefacerea întregii creaţii.

Ai, dar, smirna pentru îngropare, uleiul de mir pentru pogorârea în iad – pentru că orice picătură se duce în jos –, casia din pricina trupului, pentru iconomia [răstignirii pe] lemn. Din această pricină, zice [psalmul]: *„Te-au înveselit fiice de împăraţi întru cinstea Ta"*. Cine ar putea fi aceste fiice de împăraţi dacă nu sufletele nobile, măreţe şi împărăteşti? Acestea, pentru că au cunoscut pe Hristos datorită pogorământului Său către cele omeneşti, L-au înveselit pe El întru cinste, întru credinţă adevărată, întru dragoste desăvârşită, preamărindu-I dumnezeirea Sa. Aromatele acestea – adică pilda cuvintelor şi alcătuirea dogmelor –, spune [psalmistul], nu sunt de mică însemnătate pentru a fi aduse veşmintelor lui Hristos; dimpotrivă, să fie aduse din toate palatele. Psalmistul numeşte

---

785 *Ps.* 44, 10.
786 *In.* 19, 39.

„palate" casele cele mari, care sunt construite din fildeş; şi socotesc că profetul vrea să ne înveţe prin aceste cuvinte bogăţia dragostei lui Hristos pentru lume.

„Stătut-a împărăteasa de-a dreapta Ta, îmbrăcată în haină aurită şi plină de culori."[787]

Psalmistul vorbeşte aici despre Biserică, despre care am învăţat din *Cântarea Cântărilor* că este singura porumbiţă desăvârşită a lui Hristos[788], care aşază în locul din dreapta lui Hristos pe cei cunoscuţi pentru faptele lor bune şi-i desparte de cei păcătoşi, aşa precum păstorul desparte mieii de iezi[789].

Stă, dar, împărăteasa – adică sufletul care nu este stăpânit de păcat, ci logodit şi în armonie cu Mirele-Cuvântul, luând parte la împărăţia lui Hristos – de-a dreapta Mântuitorului, în haină aurită, adică ţesută din dogme raţionale şi felurite, împodobită cu măreţie, precum se cuvine sfinţilor. Psalmul spune că haina miresei este [zugrăvită] în multe culori, pentru că dogmele nu sunt de un singur fel, ci multe şi variate, cuprinzând învăţături morale, privitoare la natură şi mistice[790].

X

„Ascultă, fiică, şi vezi şi pleacă urechea ta şi uită pe poporul tău şi casa părintelui tău; şi va pofti împăratul frumuseţea ta, că Acesta este Domnul tău şi I se vor închina Lui."[791]

---

787 *Ps.* 44, 11.
788 *Cânt.* 6, 9.
789 *Mt.* 25, 32.
790 Sfântul Vasile utilizează aici un termen specific religiilor de misterii, în special celor eleusine: ἐποπτικός – „care aparţine iniţiatului de rang suprem în misteriile eleusine, ezoteric, mistic". În alcătuirea vocabularului teologiei creştine, urmaşii lui Hristos din Occident au preferat să împrumute noi cuvinte din greacă, evitând un mare număr de termeni deja consacraţi în domeniul religios. Faptul s-a petrecut din cauza atitudinii lor de considerare a tuturor celorlalte religii, şi în special a celei greco-latine, ca distorsionate de forţele demonice. Astfel, termenii utilizaţi de către aceste religii, din pricina legăturii lor cu idolatria şi politeismul, erau inacceptabili pentru creştinii occidentali, pe când în Orient, scrupulozitatea în selectarea termenilor teologici nu a fost deloc atât de mare, precum putem observa din termenul folosit de marele capadocian. (n. rev.)
791 *Ps.* 44, 12-13.

[Prin aceste cuvinte] Biserica este chemată la ascultarea și păzirea poruncilor; iar [Dumnezeu] o apropie [de Sine] cu prisosință prin numele pe care i-l dă, numind-o *„fiică"*, așa cum ar înfia-o prin iubire.

„Ascultă, fiică, și vezi." Prin *„vezi"* o învață să-și aibă mintea exercitată cu contemplația. Îi spune: „Cercetează creația și, folosindu-te de ordinea care este în ea, înalță-te la contemplarea Creatorului!" Apoi, ca să-i umilească grumazul înălțat al înfumurării, îi spune: *„Pleacă urechea ta!"* „Nu alerga la miturile cele din afară, ci primește smerenia glasului din cuvântul evanghelic; pleacă urechea ta la învățătura de acolo, ca să uiți obiceiurile cele rele ale acelora[792] și învățăturile părinților tăi!"

De aceea, *„uită pe poporul tău și casa părintelui tău"*! Și pentru că *„tot cel ce face păcatul este născut din diavolul"*[793], azvârle-mi învățăturile demonilor, uită jertfele, dansurile de noapte, miturile care te înflăcărează către desfrânare și către toată nestăpânirea! De aceea te-am numit fiică a mea, ca să urăști pe tatăl tău de mai înainte, care te-a născut spre pieire! Dacă, prin uitare, vei șterge petele învățăturilor rele, redobândindu-ți propria frumusețe, te vei arăta dorită de Mire și de împărat. Fiindcă *„Acesta este Domnul tău și I se vor închina Lui"*. Necesitatea supunerii este arătată prin cuvintele: *„Acesta este Domnul tău și I se vor închina Lui"*. Toată zidirea se va închina Lui, pentru că *„în numele lui Iisus Hristos se va pleca tot genunchiul, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt"*[794].

„Și [se vor închina Lui] fiicele Tirului cu daruri; feței Tale se vor ruga bogații poporului."[795]

Se pare că în țara Canaanului idolatria era foarte practicată. Tirul este o metropolă a Canaanului. [Psalmul], îndemnând Biserica la ascultare, spune că și fiica Tirului va veni cândva cu daruri. Și bogații poporului se vor închina feței [Tale] cu daruri. N-a spus: „Se

---

792 Ale păgânilor.
793 1 *In.* 3, 8.
794 *Filip.* 2, 10.
795 *Ps.* 44, 14.

vor închina Ţie cu daruri", ci: *„Feţei Tale"*. Deoarece nu ne închinăm Bisericii, ci Capului Bisericii[796], pe Care Scriptura L-a numit „faţă".

XI

„Toată slava fiicei împăratului este înăuntru, înfăşurată cu franjuri de aur şi înfrumuseţată. Vor fi aduse împăratului fecioare în urma ei."[797]

După ce s-a curăţit de învăţăturile vechii răutăţi, după ce s-a supus învăţăturii, după ce şi-a uitat poporul şi casa tatălui ei, Duhul Cel Sfânt povesteşte cele cu privire la ea. Şi, de vreme ce a văzut neprihănirea ei cea întru ascuns, zice: *„Slava fiicei împăratului* – adică a Miresei lui Hristos, care prin înfiere a ajuns fiica împăratului – *este înăuntru"*. Psalmul ne îndeamnă să păşim spre tainele din adâncul slavei bisericeşti, pentru că frumuseţea miresei este înăuntru.

Cel care se pregăteşte pe sine pentru Tatăl, Care vede în ascuns[798], cel care se roagă şi le face pe toate nu pentru a fi văzut de oameni[799], ci spre a I le arăta numai lui Dumnezeu, acela are toată slava înăuntru, ca fiica împăratului. Aşadar, franjurii cei de aur cu care este îmbrăcată şi înfrumuseţată toată se găsesc înăuntrul ei. Nu admira deloc aurul din afară şi farmecul ei felurit, ci gândeşte-te la haina aceea care este vrednică să împodobească pe cel [plăsmuit] după chipul Creatorului, după cum zice Apostolul: *„Dezbrăcându-vă de omul cel vechi şi îmbrăcându-vă în cel nou, care se înnoieşte spre a ajunge la cunoaşterea Celui Ce l-a zidit după chipul [Său]"*[800]; iar cel îmbrăcat *„cu milostivirea îndurărilor, cu bunătate, cu smerenie, cu îndelungă răbdare, cu blândeţe"*[801] se îmbracă pe dinăuntru şi împodobeşte pe omul cel dinăuntru. Şi Pavel ne îndeamnă să ne îmbră-

796 *Ef.* 5, 23.
797 *Ps.* 44, 15-16.
798 *Mt.* 6, 4.
799 *Mt.* 6, 1.
800 *Col.* 3, 9-10.
801 *Col.* 3, 12.

căm în Domnul Iisus[802], nu după omul din afară, ci [să facem așa] ca aducerea aminte de Dumnezeu să acopere mintea noastră. Sunt de părere că haina duhovnicească se țese atunci când fapta înrudită și cuvântul de învățătură se împletesc. După cum haina pe care o îmbrăcăm se țese din împletitura urzelii cu bătătura, tot așa se urzește și haina trupească. Veșmântul sufletului este august[803], dacă faptele premerg în chip firesc învățăturii de mai înainte[804], pentru că sufletul are o viață virtuoasă desăvârșită prin învățătură și faptă. Iar ciucurii care atârnă de haină sunt și ei raționali; de aceea și sunt numiți „de aur". Și pentru că învățătura este mai mult decât fapta, este ca un ciucure care prisosește țesăturii față de „ciucurii" faptelor. Miresei Domnului îi urmează unele suflete care n-au primit semințele învățăturilor străine; ele vor fi aduse împăratului, urmând-o pe mireasă. Să audă, dar, și cele care și-au făgăduit fecioria lor Domnului că fecioarele vor fi aduse împăratului! Și sunt fecioare acelea care se află în apropierea Bisericii, care pășesc în urma Bisericii și nu rătăcesc de la buna rânduială bisericească.

„Vor fi aduse fecioarele întru veselie și bucurie; vor fi aduse în templul împăratului."[805]

Nu cele care de nevoie se strecoară[806] în [viața] feciorelnică, nici cele care din pricina dezamăgirii ori prin silnicie au îmbrățișat

---

[802] *Rom.* 13, 14.

[803] Σεμνός – „august, înalt, sacru, sfânt, maiestos". (n. rev.)

[804] Este subliniată interdependența dintre dreapta credință și fapte, dintre dogmă și morală – o învățătură patristică fundamentală. Faptele bune, mântuitoare, ale iubirii pentru Hristos și aproapele pot fi săvârșite doar întru dreapta credință. Sf. Apostol Pavel a formulat remarcabil acest adevăr, spunând că *„adevărul poate fi păstrat doar în iubire"* (*Ef.* 4, 15). Morala creștină, va spune Sf. Maxim Mărturisitorul, reprezintă punerea în practică a dogmei, iar dogma este transpunerea verbală a autenticei experiențe de viață în comuniune cu Sfânta Treime. Niciunul dintre adevărurile creștinismului nu este arbitrar, convențional ori impus de vreo autoritate sinodală, nici născocit de geniul vreunui teolog strălucit. (n. rev.)

[805] *Ps.* 44, 17-18.

[806] Ὑπέρχομαι – „a veni pe dedesubt, a merge pe sub, a se strecura în, a se insinua, a intra în grațiile cuiva, a se gudura, a linguși, a înșela". Avertismentul este lansat împotriva celor care îndrăznesc să primească voturile monahale fiind lipsiți de vocație (cf. *Mt.* 19, 11-12). (n. rev.)

această viață sfântă, ci cele care *„întru veselie și bucurie"* se bucură de o virtute ca aceasta vor fi aduse împăratului; și vor fi aduse nu într-un loc oarecare, ci *„în templul împăratului"*. Vasele sfinte, pe care nu le-a pângărit întrebuințarea omenească, vor fi aduse[807] în sfintele sfintelor și vor avea puterea să intre în locurile cele de taină[808], unde picioarele întinate n-au călcat. Ce lucru măreț este să fii adus în templul împăratului o arată profetul, care se roagă pentru el și spune: *„Una am cerut de la Domnul; aceasta voi căuta: să locuiesc în casa Domnului toate zilele vieții mele, ca să văd frumusețea Domnului și să cercetez templul Lui"*[809].

XII

„În locul părinților tăi s-au născut fiii tăi; îi vei rândui pe ei conducători peste tot pământul."[810]

Pentru că mai sus i s-a poruncit să-și uite poporul și casa părinților, ca răsplată pentru ascultarea ei, acum în loc de părinți ia pe fii, care au strălucit în niște demnități așa de mari, încât poate să-i așeze conducători peste tot pământul. Cine sunt fiii Bisericii? Sunt fiii Evangheliei, care stăpânesc peste tot pământul. Fiindcă spune [Scriptura]: *„În toată lumea a ieșit vestirea lor"*[811] și: *„Vor sta pe douăsprezece scaune și vor judeca pe cele douăsprezece seminții ale lui Israel"*[812].

Dacă ai să înțelegi prin părinții miresei pe patriarhi, nici așa cuvântul Apostolilor nu este înlăturat. În locul patriarhilor, miresei i s-au născut, prin Hristos, fii, care fac faptele lui Avraam[813]; și de

[807] O „turnură stilistică" a vechii limbi românești este întrebuințarea diatezei reflexive în locul celei pasive: „Se vor aduce" în loc de „vor fi aduse", deși în limba greacă avem diateza pasivă. În general, am corectat aceste „turnuri" destul de supărătoare pentru „urechea" cititorului contemporan. (n. rev.)

[808] Literal: ἄδυτον – „unde nu se poate intra", cea mai sacră parte a unui templu grecesc antic, altar. (n. rev.)

[809] *Ps.* 26, 7-8.

[810] *Ps.* 44, 19.

[811] *Ps.* 18, 4.

[812] *Mt.* 19, 28.

[813] *In.* 8, 39.

aceea sunt egali în cinste cu patriarhii, pentru că săvârşesc aceleaşi [fapte] ca şi ei, pentru care părinţii s-au învrednicit de mari cinstiri. Aşadar, sfinţii sunt conducători peste tot pământul, din pricina înrudirii cu binele, [fiindcă] însăşi natura binelui le dăruieşte această întâietate, aşa cum i-a dat lui Iacov stăpânire peste Isav. Căci spune [Scriptura]: *„Fii domn peste fratele tău!"*[814] Aşadar, cei care au ajuns egali cu părinţii, care, datorită înălţimii virtuţii lor, i-au întrecut pe toţi, sunt fii ai miresei lui Hristos şi sunt puşi de mama lor conducători peste tot pământul. Uită-mi-te cât de mare este puterea împărătesei, încât alege[815] conducători peste tot pământul!

„Aminti-voi numele Tău în tot neamul şi neamul. Pentru aceasta popoarele Te vor lăuda în veac şi în veacul veacului."[816]

În sfârşit, cuvântul acesta este spus ca din partea persoanei Bisericii: *„Aminti-voi numele Tău în tot neamul şi neamul"*. Dar care este amintirea Bisericii? Lauda popoarelor!

---

[814] *Fac.* 27, 29.

[815] Χειροτονέω – „a întinde mâna, a vota prin ridicarea mâinii, a alege, a numi într-o demnitate" – binecunoscutul verb care va dobândi sensul actual de „a hirotoni" în creştinism. (n. rev.)

[816] *Ps.* 44, 20-21.

OMILIA LA PSALMUL XLV

La sfârșit. Pentru fiii lui Core.
Psalm pentru cele ascunse

I

Consider că psalmul acesta cuprinde o profeție despre cele ce vor fi la sfârșitul [lumii]. Și Pavel, cunoscând acest sfârșit, spune: „*Apoi sfârșitul, când va preda împărăția lui Dumnezeu și Tatălui*"[817]. Sau pentru că faptele noastre ne duc înspre sfârșit, fiecare potrivit felului ei propriu; cea bună către fericire, iar cea rea către osânda veșnică. Sfaturile date de Duhul în acest psalm duc la sfârșit bun pe cei care li se supun. Aceasta este pricina pentru care [psalmul] are titlul *La sfârșit*, pentru că învățăturile lui privesc sfârșitul fericit al vieții omenești.

Pentru fiii lui Core. Și psalmul acesta a fost spus *pentru fiii lui Core*, pe care Duhul Cel Sfânt nu-i desparte unul de altul, deoarece cuvintele profetice au ieșit din gurile lor ca dintr-un suflet și dintr-un glas, fiind cu totul în armonie unul cu altul; niciunul dintre ei nu a profețit altceva decât ceilalți, ci harisma profetică li s-a dăruit în mod egal, pentru că egală le era dispoziția sufletească și între ei, și față de cele bune.

Psalmul vorbește despre *cele ascunse*, adică despre cele ce nu pot fi rostite și care sunt învăluite în taină. Când vei ajunge la fiecare parte a cuvintelor psalmului, vei afla ceea ce este tăinuit în cuvinte și că nu oricine, la întâmplare, este în stare să contemple tainele dumnezeiești. [Pentru această contemplare este potrivit] numai acela care poate fi instrument muzical armonios al făgăduinței, astfel încât, în loc de [instrumentul muzical numit] psaltire, sufletul lui să fie mișcat prin lucrarea Sfântului Duh.

---

[817] *1 Cor.* 15, 24.

„Dumnezeu este adăpostul[818] *și puterea noastră, ajutor întru necazurile care vin asupra noastră din belșug*[819]*."*[820]

Orice om are nevoie de mult ajutor din pricina slăbiciunii pe care o are din fire, fiindcă multe lucruri rele și dureroase cad asupra lui. Precum [omul] care caută izbăvire în toate împrejurările grele fugind în vreun loc [unde se află] un azil pentru refugiu sau adăpostindu-se pe un vârf înalt, înconjurat de un zid puternic, din pricina năvălirii dușmanilor, tot așa [acesta] se refugiază la Dumnezeu, socotind statornicia întru El singura lui odihnă. Dar, pentru că este mărturisit de către toți că izbăvirea [vine] numai de la Dumnezeu, vrăjmașul a adus [între oameni] multă rătăcire și confuzie privind liberul arbitru al celui ce se mântuiește. Așadar, [diavolul], uneltind ca un vrăjmaș împotriva oamenilor, îi înșală iarăși pe cei împotriva cărora a uneltit [și-i face] să se adăpostească la el ca la un paznic, așa că răul care îi învăluiește este îndoit: sau sunt prinși prin silnicie, sau sunt pierduți prin înșelăciune. Din această pricină, necredincioșii își caută adăpost la demoni și la idoli, pentru că au pierdut cunoașterea adevăratului Dumnezeu din cauza confuziei pe care diavolul a adus-o [în cugetul lor]. Dar greșesc și cei care cunosc pe Dumnezeu, pentru că greșesc în a face deosebire între lucruri; de aceea adresează cereri nesăbuite pentru cele pe care le cred de folos; și cer unele [lucruri socotite drept] bune și care adeseori nu sunt spre câștigul lor și fug de altele [socotite drept] rele și care uneori le aduc mare folos. De pildă: este bolnav cineva? Se roagă pentru sănătate, ca să se mântuiască de boala dureroasă. A pierdut cineva bani? Se mâhnește mult din pricina pagubei. Dar, adeseori boala aduce folos, când educă pe cel păcătos, precum și sănătatea devine vătămătoare când ajunge merinde pentru păcate în cel ce o are.

Tot așa și banii au fost folosiți de unii ca răsplată pentru serviciul desfrânării, iar sărăcia a înțeleptit pe mulți care se năpusteau către rău. Nu fugi, așadar, de ceea ce nu se cade [să fugi], nici nu

---

[818] Literal: καταφυγή – „loc de refugiu". (n. rev.)

[819] Literal: „Cele care ne găsesc pe noi foarte". (n. rev.)

[820] *Ps.* 45, 1.

căuta adăpost acolo unde nu se cuvine! De un singur lucru trebuie să fugi, de păcat, și un singur adăpost față de cele rele [să ai], pe Dumnezeu! *„Nu vă încredeți în cei puternici!"*[821] Nu vă lăudați cu bogăția, fiindcă este îndoielnică[822]! Nu vă îngâmfați cu puterea trupului! Nu umblați după strălucirea slavei omenești! Niciuna dintre ele nu vă mântuiește. Toate [sunt] trecătoare, toate [sunt] înșelătoare! O singură scăpare [este]: Dumnezeu! *„Blestemat este omul care își are nădejdea în om"*[823] sau în cele omenești.

II

„Dumnezeu este adăpostul și puterea noastră", pentru acela care poate să spună: *„Toate le pot în Cel Care mă întărește, Hristos"*[824], puterea lui Dumnezeu. Mulți sunt în stare să spună: *„Dumnezeu este adăpostul nostru"* sau: *„Doamne, adăpost Te-ai făcut nouă"*[825]; dar foarte puțini sunt aceia care o pot spune în aceeași stare sufletească precum profetul [David]. Puțini sunt cei care să nu se lase copleșiți de uimire în fața celor omenești, cu toate că toți depind de Dumnezeu, Îl respiră pe Dumnezeu și trebuie să-și aibă în El toată nădejdea și încrederea. Și [aceasta] ne-o înfățișează faptele când, în vremea necazurilor noastre, alergăm mai degrabă la oricine altcineva decât la Dumnezeu. Ți se îmbolnăvește copilul? Te duci la descântătoare, sau la cel care așază în jurul gâtului nevinovaților copii talismane neobișnuite[826], sau, în cele din urmă, alergi către medici și către leacuri și nesocotești pe Cel Care poate să-ți tămăduiască pruncul. Dacă te tulbură vreo vedenie, alergi la cel ce tălmăcește visele; dacă te temi de un dușman, te gândești să-ți iei în ajutor vreun om. Și, ca să spun pe scurt, la fiecare nevoie arăți că numai cu

[821] *Ps.* 145, 3.
[822] *1 Tim.* 6, 17.
[823] *Ier.* 17, 5.
[824] *Filip.* 4, 13.
[825] *Ps.* 89, 1.
[826] Despre actualitatea acestor dojeni ale Sfântului nu este necesar să mai vorbim, într-o perioadă în care recrudescența practicilor magice este îngrijorătoare în societatea românească. (n. rev.)

vorba numești „*adăpost*" pe Dumnezeu, iar cu fapta cauți ajutorul în cele nefolositoare și deșarte. Pentru cel drept însă Dumnezeu este ajutor adevărat. După cum un general, de care depinde o oștire faimoasă, este gata totdeauna să ajute acea parte [din armată] care se găsește în primejdie, tot așa și Dumnezeu este ajutorul nostru, este împreună-luptător cu oricine se războiește împotriva uneltirilor diavolului, trimițând duhurile Sale cele slujitoare pentru mântuirea celor în nevoie. Necazul îl întâmpină [mereu] pe orice drept din pricina grijilor din viață, căci este găsit de necazuri cel care se îndepărtează de calea cea largă și lată și merge pe calea cea strâmtă și îngustă[827]. Plin de însuflețire și-a alcătuit profetul cuvântul său, spunând: „*În necazurile care vin asupra noastră din belșug*". Căci asemenea unor ființe însuflețite ne cuprind [necazurile], care lucrează [în noi] răbdare, răbdarea încercare[828], iar încercarea nădejde[829]. De aceea și Apostolul zice: „*Prin multe necazuri trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu*"[830] și: „*Multe sunt necazurile drepților*"[831]. Dar omul curajos și netulburat, răbdând încercarea adusă de necaz, spune că „*biruim în chip deplin în acestea toate, prin Cel Ce ne-a iubit*"[832]. Și Pavel era atât de departe de a se lăsa abătut și de a șovăi în necazuri, astfel încât din șuvoiul relelor făcea prilej de laudă, zicând: „*Nu numai atât, ci ne și lăudăm în necazuri*"[833].

III

„*Pentru aceasta nu ne vom teme când se va cutremura pământul și se vor muta munții în inimile mărilor.*"[834]

Profetul arată că mare este tăria încrederii în Hristos, deoarece, chiar dacă toate s-ar întoarce cu susul în jos, chiar dacă pământul s-ar

[827] *Mt.* 7, 13-14.
[828] Δοκιμή – „probă, test, examen". (n. rev.)
[829] *Rom.* 5, 3-4.
[830] *Fap.* 14, 22.
[831] *Ps.* 33, 18.
[832] *Rom.* 8, 37.
[833] *Rom.* 5, 3.
[834] *Ps.* 45, 2.

răsturna cutremurându-se, chiar dacă munții și-ar părăsi locul lor și s-ar muta în mijlocul mării, *„nu ne vom teme"*, pentru că avem *„pe Dumnezeu adăpost și putere și ajutor în necazurile care vin asupra noastră din belșug"*[835]. Cine are o inimă atât de neînfricată, cine are gândurile atât de netulburate, încât într-o învălmășeală mare ca aceasta să nu-și îndrepte cugetul către Dumnezeu – pentru că [și-a așezat] nădejdea în El – și să se înspăimânte de ceva din cele ce se întâmplă? Noi însă nu suportăm mânia unui om; iar dacă un câine sare la noi sau vreo altă fiară sălbatică, nu privim la Dumnezeu, ajutorul nostru în necazuri, ci, înspăimântați, ne întoarcem numai către noi înșine.

„Vuit-au și s-au tulburat apele lor"[836].

[Psalmistul] vorbise mai sus despre cutremurul pământului și despre mutarea munților; [acum] vorbește despre frământarea și răvășirea mării din pricina căderii munților în mijlocul mărilor. *„Vuit-au și s-au tulburat apele lor"*, adică apele mărilor. Mai mult, tulburarea din ape este făcută chiar de munții care n-au fost așezați dintru început în mare, fiindcă prin zguduitura lor stârnesc multă involburare apelor mării. Așadar, când pământul se va clătina, apele mării vor vui și vor clocoti din adâncuri, iar munții se vor muta și vor îndura multă răvășire din pricina puterii covârșitoare a Domnului, atunci netemătoare să ne fie inima, spune psalmistul, pentru că avem nădejdi tari și sigure în Dumnezeu.

„Tulburatu-s-au munții de tăria Lui."[837]

Poți înțelege și în chip figurat înțelesul acestor cuvinte, anume că psalmistul a numit munți pe oamenii înfumurați de măreția lor, pe cei care nu vor să știe de tăria lui Dumnezeu și care se ridică împotriva cunoașterii lui Dumnezeu. Aceștia, după ce sunt biruiți de cei ce mărturisesc cu putere și destoinicie cuvântul înțelepciunii și după ce [ajung la] conștiința propriei sărăcii, se tem de Domnul și se umilesc în fața puterii Lui. Se poate ca profetul să-i fi numit munți și pe conducătorii veacului acestuia și pe părinții înțelep-

[835] *Ps.* 45, 1.
[836] *Ps.* 45, 3.
[837] *Ps.* 45, 3.

ciunii celei pieritoare, care sunt tulburați de puterea lui Hristos, pe care a arătat-o în lupta[838] de pe cruce împotriva celui ce avea stăpânirea morții. Dezbrăcându-se[839], ca un atlet viteaz, Hristos S-a avântat în lupta[840] împotriva stăpâniilor și puterilor și *„le-a dat cu hotărâre pe față*[841]*, triumfând asupra lor prin lemn*[842]*"*[843].

IV

„Șuvoaiele fluviului veselesc cetatea lui Dumnezeu."[844]

Apele cele sărate, frământate cu putere de vânturi, au vuit și s-au tulburat; dar șuvoaiele fluviului, care merg la vale fără zgomot și curg în liniște pe lângă cei care sunt vrednici a le primi, înveselesc cetatea lui Dumnezeu. Cel drept bea acum apă vie[845], dar o va bea și mai târziu mai din belșug, când va fi înscris drept cetățean în cetatea lui Dumnezeu[846]. Acum bea din *„oglindă și ghicitură"*[847], pentru că înțelege puțin câte puțin din contemplările dumnezeiești; atunci însă va primi întreagă revărsarea fluviului, în stare să inunde cu bucurie toată cetatea lui Dumnezeu. Ce ar putea fi fluviul lui Dumnezeu decât Duhul Cel Sfânt, Care sălășluiește în cei vrednici prin credința celor ce au crezut în Hristos? Căci spune Domnul: *„Fluvii de apă vor curge din pântecele celui ce crede în Mine"*[848]; și iarăși:

---

[838] Ἀγωνία – „luptă, întrecere atletică". (n. rev.)

[839] În cadrul luptelor corp la corp de la întrecerile olimpice grecești antice atleții luptau goi. (n. rev.)

[840] Καταπαλαίω - „a arunca în lupta atletică". (n. rev.)

[841] Verbul grecesc δειγματίζω presupune nu doar simpla înfățișare, ci expunerea publică într-o modalitate infamantă a unei persoane sau a unui obiect pentru a constitui obiectul oprobriului și batjocurii și pentru a reprezenta un exemplu pentru alții. În plus, cunoaștem din experiența marilor asceți creștini că duhurile rele, înfumurate fiind, nu îndură deconspirarea lucrării și prezenței lor în diverse situații. „Scoaterea la arătare", potrivit vechii sintagme patericale, îi alungă întotdeauna pe orgolioșii demoni. (n. rev.)

[842] Sfânta Cruce. (n. rev.)

[843] *Col.* 2, 15.

[844] *Ps.* 45, 4.

[845] *In.* 4, 10.

[846] O altă posibilă sursă de inspirație pentru Fericitul Augustin. (n. rev.)

[847] *1 Cor.* 13, 12.

[848] *In.* 7, 38.

„Dacă va bea cineva din apa pe care o dăruiesc Eu, se va face în el izvor de apă care țâșnește către viața veșnică”[849]. Așadar, fluviul acesta veselește toată cetatea lui Dumnezeu, adică Biserica celor care au cetățenia în ceruri. Sau [poate că] trebuie să înțelegem cetatea care se veselește de revărsarea Sfântului Duh [ca închipuind] toată făptura spirituală, de la puterile cele mai presus de lume până la sufletele omenești.

Unii definesc cetatea drept o statornică adunare de oameni, care este cârmuită după lege. Această definiție dată cetății se potrivește și cetății celei de sus, Ierusalimului ceresc. Și acolo este o adunare a celor întâi-născuți înscriși în ceruri; [și acolo adunarea] este statornică din pricină că viețuirea sfinților este neschimbată și condusă după legea cea cerească. Nu-i este dat niciunei ființe omenești să știe care este rânduiala acelei viețuiri și toată frumusețea ei. Căci acelea sunt *„cele pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit; pe acelea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El”*[850]. În afară de aceasta, sunt acolo zeci de mii de îngeri, *„adunarea sărbătorească a sfinților, Biserica celor întâi-născuți înscriși în ceruri”*[851]. Despre [cetatea] aceea spune David: *„Preaslăvite s-au grăit despre tine, cetatea lui Dumnezeu”*[852]. Acelei cetăți Dumnezeu îi făgăduiește prin Isaia: *„Te voi rândui bucurie veșnică, veselie din neam în neam [...] și nu va fi zdrobire, nici chin în hotarele tale, ci se vor chema mântuire zidurile tale”*[853]. Ridică-ți, dar, ochii sufletului, caută cu vrednicie cele de sus, cele despre cetatea lui Dumnezeu! Cine ar putea gândi după vrednicie despre fericirea de acolo, pe care o veselește fluviul lui Dumnezeu, al cărei artist și creator este Dumnezeu[854]?

„Cel Preaînalt a sfințit locașul Său.”[855]

[849] *In.* 4, 14.
[850] *1 Cor.* 2, 9.
[851] *Evr.* 12, 22-23.
[852] *Ps.* 86, 2.
[853] *Is.* 60, 15, 18.
[854] *Evr.* 11, 10.
[855] *Ps.* 45, 4.

Poate că aici psalmistul vorbește despre trupul cel purtător de Dumnezeu, care a fost sfințit prin unirea cu Dumnezeu. Așadar, să înțelegi prin *„locașul Celui Preaînalt"* arătarea lui Dumnezeu în trup.

V

„Dumnezeu este în mijlocul cetății, nu se va clătina; o va ajuta Dumnezeu foarte de dimineață."[856]

Și pentru că Dumnezeu este în mijlocul cetății, îi dăruiește ajutorul Lui neclătinat de la cele dintâi licăriri ale luminii. Fie că este vorba despre Ierusalimul cel de sus, fie că este vorba despre Biserica cea de jos, numele de cetate li se potrivește: *„Cel Preaînalt a sfințit în ea locașul Său"*. Și prin locașul acesta, în care a locuit Dumnezeu, El a venit în mijlocul cetății și i-a dăruit putința de a nu se clătina. Dumnezeu este în mijlocul cetății și-Și întinde în chip egal razele proniei Lui până la marginile ei. Așa se păstrează dreptatea lui Dumnezeu, pentru că împarte tuturor, cu aceeași măsură, bunătatea Sa.

„O va ajuta Dumnezeu foarte de dimineață." La noi, [aici, pe pământ], soarele cel sensibil aduce dimineața atunci când se ridică deasupra orizontului nostru. Soarele dreptății[857] însă aduce în suflete dimineața odată cu răsăritul luminii spirituale și atunci face zi în [sufletul celui] care L-a primit. Căci noi suntem în noapte, în această vreme de neștiință. Însă când vom deschide puterea conducătoare a sufletului nostru ca să primim *„strălucirea slavei"*[858] și vom fi luminați de lumina cea veșnică, atunci „o *va ajuta Dumnezeu foarte de dimineață"*.

Devenim fii ai luminii când noaptea este înaintată și se apropie ziua[859]; atunci vom ajunge vrednici de ajutorul lui Dumnezeu. Așadar, Dumnezeu ajută cetății, aducând în ea dimineața prin răsăritul și dezvăluirea Lui. *„Iată Om,* zice [Scriptura], *numele Lui: Ră-*

---

[856] *Ps.* 45, 5.
[857] *Mal.* 4, 2.
[858] *Evr.* 1, 3.
[859] *Rom.* 13, 12.

sărit."[860] Celor cărora le va răsări lumina cea spirituală, acelora li se face ziuă, pentru că s-a risipit întunericul neştiinţei şi al răutăţii. Pentru că lumina a venit în lume ca [tot] cel care merge în ea să nu se poticnească[861], de aceea ajutorul lui Dumnezeu trebuie primit dimineaţa. Sau poate, de vreme ce Învierea a fost *„la ivirea zorilor"*[862], devreme, devreme va ajuta cetatea Cel Care a biruit moartea în dimineaţa celei de a treia zi a Învierii.

VI

„Tulburatu-s-au popoarele, plecatu-s-au împărăţiile, dat-a Cel Preaînalt glasul Lui. Cutremuratu-s-a pământul."[863]

Gândeşte-mi-te la o cetate împotriva căreia uneltesc vrăjmaşii, care s-au pornit cu război asupra ei, şi pe care multă vreme au înconjurat-o multe popoare şi împăraţi, care au moştenit sceptrurile fiecărui popor; apoi gândeşte-mi-te la un general înzestrat cu o putere de nebiruit, care vine pe neaşteptate în ajutorul cetăţii aceleia, sfărâmă asediul, risipeşte adunarea popoarelor, pune pe fugă pe împăraţi numai pentru că a strigat cu putere la ei şi le-a înspăimântat inimile cu puterea glasului său. Negreşit, câtă tulburare se face atunci când popoarele sunt urmărite şi când împăraţii încep să fugă! Un murmur nedesluşit şi un vuiet fără de sfârşit se înalţă peste fuga lor tumultoasă; tot locul este plin de fugari înfricoşaţi, astfel încât freamătul se întinde pretutindeni în oraşele şi satele care îi primesc. Un ajutor ca acesta este dat de Mântuitorul cetăţii lui Dumnezeu, prin cuvintele: *„Tulburatu-s-au popoarele, plecatu-s-au împărăţiile; dat-a Cel Preaînalt glasul Lui. Cutremuratu-s-a pământul. Domnul puterilor cu noi, străjerul nostru, Dumnezeul lui Iacov"*[864].

Văzut-a psalmistul pe Dumnezeu întrupat, văzut-a născut din Sfânta Fecioară pe Emanuel, care se tâlcuieşte *„cu noi este Dum-*

---

860 *Zah.* 6, 12.
861 *In.* 11, 9-10.
862 *Lc.* 24, 1.
863 *Ps.* 45, 6.
864 *Ps.* 45, 6-7.

nezeu"[865], și de aceea a strigat în chip profetic: „*Domnul puterilor cu noi*", arătând că Acesta este Cel Ce s-a descoperit sfinților profeți și patriarhi. „Străjerul nostru, spune el, nu-i alt Dumnezeu decât Cel propovăduit de profeți. Însă [Acesta] este Dumnezeul lui Iacov, Dumnezeul Care a vorbit cu slujitorul Său, zicând: «*Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac, Dumnezeul lui Iacov!*»[866]"

VII

„*Veniți și vedeți lucrurile lui Dumnezeu, minunile pe care le-a așezat pe pământ, desființând războaiele până la marginile pământului!*"[867]

Cuvintele acestea îi cheamă pe cei ce sunt departe de cuvântul adevărului; îi cheamă să se apropie în vederea cunoașterii, zicându-le: „*Veniți și vedeți!*" După cum ochii trupului, când stau departe, zăresc încețoșat cele vizibile, iar dacă se apropie de [lucrurile] privite deslușesc cele pe care le văd, tot așa și cu cele contemplate cu mintea: cel care nu-i înrudit prin fapte cu Dumnezeu nu poate vedea lucrurile lui Dumnezeu cu ochii curați ai cugetării. De aceea, „*veniți*", apropiați-vă mai întâi, apoi „*vedeți*" lucrurile Domnului, care sunt cutremurătoare și paradoxale. Din pricina lor, înspăimântându-se popoarele acelea, care mai înainte erau războinice și răzvrătite, s-au liniștit. „*Veniți, fiilor, ascultați-mă!*"[868] Și: „*Veniți la Mine, toți cei osteniți și împovărați!*"[869] Părintesc este glasul Celui Care-i cheamă la El cu brațele deschise pe cei care erau răzvrătiți mai înainte. Cel ce ascultă chemarea, se apropie și se lipește de Cel Care poruncește și astfel va vedea pe Cel Care le-a împăcat pe toate prin cruce, „*fie pe cele de pe pământ, fie pe cele din ceruri*"[870].

„*Arcul va sfărâma și va frânge arma și pavezele cu foc le va arde.*"[871]

---

[865] *Mt.* 1, 23.
[866] *Ieș.* 3, 6.
[867] *Ps.* 45, 8.
[868] *Ps.* 33, 11.
[869] *Mt.* 11, 28.
[870] *Col.* 1, 20.
[871] *Ps.* 45, 9.

Vezi cât este de paşnic Domnul puterilor, cu toate că are cu El puterile nevăzute din legiunile[872] îngereşti? Vezi vitejia, dar, totodată, şi iubirea de oameni a Arhistrategului puterilor? Acesta, deşi este Domnul puterilor şi are [sub ascultarea Sa] toată mulţimea legiunilor îngereşti, nu răneşte pe niciun duşman, nu doboară pe nimeni, nu se atinge de nimeni, ci sfărâmă arcurile şi armele, iar pavezele le arde cu foc. Sfărâmă arcul ca să nu mai fie trase din el săgeţile cele aprinse; [va] frânge armele cele pentru lupta din apropiere ca să nu mai poată primi răni cei care sunt aproape de duşmanii cei uneltitori; şi pavezele le [va] arde cu foc ca să lase fără armuri pe duşmani. Şi face toate acestea spre binele duşmanilor.

VIII

„Liniştiţi-vă[873] *şi cunoaşteţi că Eu sunt Dumnezeu!"*[874] Atâta vreme cât ne dedicăm lucrurilor din afara lui Dumnezeu, nu putem cuprinde cunoaşterea Sa. Care om, îngrijindu-se peste măsură[875] de

[872] Cf. *„Atunci Iisus i-a zis: Întoarce sabia ta la locul ei, că toţi cei ce scot sabia de sabie vor pieri. Sau ţi se pare că nu pot să rog pe Tatăl Meu şi să-Mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de îngeri?"* (*Mt.* 26, 52-53). (n. rev.)

[873] Σχολάζω – „a înceta lucrul, a se relaxa, a zăbovi, a avea răgaz, a se linişti, a avea timp liber, a se devota, a se dedica". Sensul cel mai potrivit contextului este: „Renunţaţi la orice altă activitate profană şi dedicaţi-vă exclusiv slujirii lui Dumnezeu!" (n. rev.)

[874] *Ps.* 45, 10.

[875] Ca şi în *Mt.* 6, 25 ş.u., sensul verbului nu este cel de simplă grijă, ci de „preocupare excesivă pentru lucrurile trecătoare, de îngrijorare anxioasă, de tulburare şi nelinişte pentru ziua de mâine, de neîncredere în ajutorul lui Dumnezeu". În cadrul *Predicii de pe munte*, stabilind ierarhia bunurilor pe care un creştin le poate căuta, Mântuitorul statuează ca prioritate Împărăţia cerurilor, repudiind grija lipsită de credinţă pentru bunurile necesare vieţii trupeşti. Astfel, textul grecesc Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· μὴ μεριμνάτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί ἐνδύσησθε. Οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλεῖόν ἐστιν τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος a fost tradus astfel în unele ediţii ortodoxe: *„De aceea zic vouă: nu vă îngrijiţi pentru sufletul vostru ce veţi mânca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca; au nu este sufletul mai mult decât hrana şi trupul decât îmbrăcămintea?"* Verbul grecesc μεριμνάω – „a se nelinişti, a fi plin de grijă pentru, a se îngrijora, a se tulbura" – a fost tradus cu „a se îngriji de", sens posibil totuşi pentru acest verb (μὴ μεριμνάτε), dar semnificând o grijă anxioasă. Traducerea „nu vă îngrijiţi" este totuşi neavenită şi nefericită în context, deoarece sugerează că Mântuitorul ar recomanda delăsarea şi lenea dintr-o exagerată încredere în ajutorul lui Dumnezeu. În realitate, creştinul este îndemnat mereu să lucreze şi să fie activ. Ceea nu i se recomandă este răsturnarea ierarhiei valorilor spirituale şi materiale. Sf. Apostol Pavel va fi neînduplecat

cele ale lumii și afundându-se în plăcerile[876] trupului, poate să fie cu luare aminte la cuvintele despre Dumnezeu și să fie îndeajuns de pregătit pentru contemplarea unor lucruri atât de mari? Nu vezi că este înăbușit de spini cuvântul care a căzut între aceștia[877]? Spini sunt plăcerile trupului, bogăția, slava și grijile lumești! Cel ce simte nevoia cunoașterii lui Dumnezeu va trebui să fie în afară de toate acestea, să părăsească patimile și așa să primească cunoașterea lui Dumnezeu. Cum poate intra cunoașterea lui Dumnezeu într-un suflet care este strâmtorat de gândurile care-l copleșesc? Știa și Faraon că este propriu numai celui eliberat de griji să caute pe Dumnezeu și de aceea ocăra pe Israel, zicând: *„Aveți răgaz îndelungat, sunteți trândavi și ziceți: Domnului Dumnezeului nostru ne vom ruga"*[878]. Acest răgaz este bun și folositor celui eliberat de griji, fiindcă aduce liniștea care te înalță la învățăturile cele mântuitoare; dar este rău răgazul atenienilor, care cu nimic altceva nu-și petreceau timpul decât să spună și să audă ceva nou[879]. Această îndeletnicire o imită și acum unii, care abuzează de timpul lor liber al vieții cu necontenita născocire de învățături noi. O astfel de preocupare este prietenă cu duhurile cele necurate și rele. Fiindcă zice Domnul: *„Când duhul cel necurat iese din om ..., spune: «Voi merge în casa din care am ieșit; și venind, voi găsi casa aceea goală și măturată»"*[880].

Să nu se întâmple ca timpul liber pe care îl avem să pricinuiască intrarea vrăjmașului, ci să avem casa noastră lăuntrică ocupată. Astfel, [în casa sufletului nostru] să locuiască deja Hristos prin Duhul Sfânt. După ce Domnul hărăzește pace celor tulburați mai înainte de dușmani, le spune: „Eliberați-vă de dușmanii care vă

---

cu această falsificare a versetului evanghelic, proclamând: *„Dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce"* (2 *Tes.* 3, 10). Din nefericire, această traducere neinspirată constituie un nou prilej pentru calomniatorii creștinismului de a ironiza și ridiculiza aspecte profunde ale spiritualității și moralei creștine pe care nu le pot înțelege. (n. rev.)

876 Literal: περισπασμός – „distragere a atenției, distracție, preocupare care acaparează întreaga atenție a cuiva". (n. rev.)

877 *Mt.* 13, 7; *Mc.* 4, 7; *Lc.* 8, 7.

878 *Ieș.* 5, 17.

879 *Fap.* 17, 21.

880 *Mt.* 12, 43-44.

hărţuiesc din toate părţile, ca să contemplaţi în linişte cuvintele adevărului!" De aceea Domnul spune: *„Tot cel care nu se leapădă de toate averile sale nu poate fi ucenic al Meu"*[881]. Trebuie, dar, să ne eliberăm de grijile căsătoriei, ca să ne îndeletnicim cu rugăciunea; să ne eliberăm de sârguinţa strângerii averilor, de pofta după slava lumii acesteia, de plăcerile pe care ni le aduce desfătarea, de invidie şi de orice răutate îndreptată asupra aproapelui nostru, pentru ca, fiind liniştit sufletul nostru şi netulburat de nicio patimă, strălucirea lui Dumnezeu să se oglindească în el curată şi neîntunecată.

„Înălţa-Mă-voi între popoare, înălţa-Mă-voi pe pământ."[882]

În chip lămurit spune Domnul aceste cuvinte despre patima Lui, aşa cum este scris în Evanghelie: *„Şi Eu, când Mă voi înălţa, pe toţi îi voi trage la Mine"*[883] şi: *„Precum Moise a înălţat şarpele în pustie, tot aşa trebuie să Se înalţe Fiul Omului pe pământ"*[884]. Pentru că urma să Se înalţe pe cruce pentru popoare şi să primească înălţarea peste tot pământul, de aceea psalmul spune: *„Înălţa-Mă-voi între popoare, înălţa-Mă-voi pe pământ"*.

„Domnul puterilor cu noi, sprijinitorul nostru, Dumnezeul lui Iacov."[885]

Bucurându-se de ajutorul lui Dumnezeu, psalmistul a rostit de două ori cu acelaşi glas: *„Domnul puterilor cu noi"*, ca şi cum ar năvăli şi s-ar năpusti asupra duşmanului, datorită încrederii desăvârşite pe care o are în Mântuitorul sufletelor noastre, fiind convins că nu i se poate întâmpla nimic din partea duşmanului. Căci, *„dacă Dumnezeu este cu noi, cine este împotriva noastră?"*[886] Cel Care i-a dăruit lui Iacov biruinţa, iar după luptă l-a numit Israel[887], Acela este sprijinitorul nostru, El va lupta pentru noi. Noi să rămânem liniştiţi, fiindcă *„El este pacea noastră, Cel Care a făcut din amândouă una [...], ca să zidească pe cei doi într-un om nou"*[888].

---

[881] *Lc.* 14, 33.
[882] *Ps.* 45, 10.
[883] *In.* 12, 32.
[884] *In.* 3, 14.
[885] *Ps.* 45, 11.
[886] *Rom.* 8, 31.
[887] *Fac.* 32, 28.
[888] *Ef.* 2, 14-15.

OMILIA LA PSALMUL XLVIII

Pentru sfârşit. Psalm al fiilor lui Core

I

Unii dintre cei din afară[889] au delirat despre scopul vieţii omeneşti şi au ajuns la diferite păreri despre menirea ei. Unii au pretins că ţelul vieţii este cunoaşterea; unii că scopul vieţii este făptuirea[890]; alţii că este acela de a te folosi în chip diferit de viaţă şi de trup; iar cei care sunt asemenea celor ce pasc au pretins că scopul vieţii este plăcerea.

Pentru noi, scopul vieţii, în vederea căruia facem totul şi spre care ne grăbim, este fericita vieţuire în veacul ce va să fie. Iar aceasta va fi împlinit când peste noi va împărăţi Dumnezeu. Ceva mai bun decât aceasta nici cu gândul n-ar putea fi descoperit de firea cea raţională. Spre această [vieţuire fericită] ne îndeamnă Apostolul, zicând: *„Apoi sfârşitul, când va preda împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl"*[891].

Acelaşi lucru îl arată şi Sofonie în profeţia lui, vorbind în locul Persoanei lui Dumnezeu: *„Fiindcă judecata Mea este spre adunarea popoarelor, ca să primesc pe împăraţi şi să vărs peste ei mânia Mea. Căci de focul mâniei Mele se va topi tot pământul; fiindcă atunci voi dărui înapoi multor popoare grăirea*[892] *potrivit neamului lor, ca să cheme toţi numele Domnului, spre a sluji Lui sub un singur jug"*[893].

Socotesc, dar, că folosul psalmilor care au acest titlu se referă la acest scop. Cu ideea aceasta sunt în armonie şi psalmii care au titlurile: *Spre biruinţă*, sau *Cântare de biruinţă*, sau *Biruitorului*. Iar pentru că *„moartea a fost mistuită în biruinţă"*[894] şi a fost nimicită de

---

[889] Filosofii păgâni. (n. rev.)

[890] Distincţia clasică între viaţa contemplativă şi cea practică, activă. (n. rev.)

[891] *1 Cor.* 15, 24.

[892] Limbajul, limba. (n. rev.)

[893] *Sof.* 3, 8-9.

[894] *1 Cor.* 15, 54.

Cel Care a zis: *„Eu am biruit lumea"*[895] și pentru că toate au fost biruite de Hristos și *„în numele Lui se va pleca tot genunchiul, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt"*[896], pe bună dreptate Duhul Cel Sfânt în imnuri de biruință vestește mai dinainte cele se vor petrece.

„Ascultați acestea toate popoarele, luați aminte toți cei ce locuiți lumea: cei născuți din pământ și fiii oamenilor, împreună bogatul și săracul."[897]

Auditoriul este foarte mare. La ascultarea psalmului sunt chemate împreună toate popoarele, toți cei ce umplu locuințele lumii. După părerea mea, îi îmbie și pe cei născuți din pământ și pe fiii oamenilor și pe bogați și pe săraci; îi cheamă să asculte această înaltă predică. Dar ce foișor a ridicat deasupra pământului, astfel încât din înălțimea lui să poată vedea toate popoarele și să cuprindă cu ochiul întreaga lume? Cine este crainicul acesta cu un glas atât de răsunător, încât strigătul lui să fie auzit în același timp de atâtea urechi? Care este locul în stare să primească pe cei ce se adună? Cine este învățătorul și de care fel îi este înțelepciunea, astfel încât să descopere învățături vrednice de o adunare ca aceasta? Așteaptă puțin și ai să afli că vrednice de cele făgăduite sunt cele ce urmează! Cel Care adună și-i cheamă împreună pe toți prin propovăduire este Mângâietorul, Duhul adevărului[898], Care, prin profeți și apostoli, adună pe cei ce se mântuiesc. Și, de vreme ce *„în tot pământul a ieșit răsunetul*[899] *lor și la marginile lumii cuvintele lor"*[900], de aceea spune: *„Ascultați toate popoarele și toți cei ce locuiți în lume"*.

Pentru aceasta și Biserica este alcătuită din oameni cu fel de fel de îndeletniciri, ca nimeni să nu rămână în afara folosului. Trei sunt perechile celor chemați, în care este cuprins tot neamul omenesc: *„popoarele"* și *„cei ce locuiesc în lume"*, *„născuții din pământ"* și *„fiii*

---

[895] *In.* 16, 33.

[896] *Filip.* 2, 10.

[897] *Ps.* 48, 1-2.

[898] *In.* 14, 16-17.

[899] φθόγγος – „sunet distinct, specific, timbru, glas, voce". (n. rev.)

[900] *Ps.* 18, 4.

oamenilor", iar pe urmă, „*bogații și săracii*". Pe cine, dar, a lăsat în afara chemării? [Pe nimeni!] Deoarece pe cei străini de credință i-a chemat prin [cuvântul] „*popoare*", „*cei care locuiesc lumea*" [sunt] cei ce se află în Biserică. „*Născuții din pământ*" sunt cei ce cugetă cele pământești și se alipesc de voile trupului. „*Fiii oamenilor*" sunt cei care se dedică vreunei [activități] și exercițiilor rațiunii. [Și aceasta] pentru că rațiunea este proprie omului.

Trăsătura [principală a] „*bogaților și a săracilor*" se face cunoscută din chiar însuși [numele pe care îl poartă]; unii au mai multă avere decât au nevoie, iar alții sunt cufundați în lipsuri. Dar pentru că Tămăduitorul sufletelor n-a venit să cheme pe cei drepți la pocăință, ci pe cei păcătoși[901], de aceea din fiecare pereche a rânduit mai întâi spre chemare pe cei ce vor fi osândiți. Fiindcă mai rele sunt „*popoarele*" decât „*cei ce locuiesc în lume*"; totuși s-au învrednicit de întâietate la chemare, pentru ca să aibă mai întâi parte de folosul Medicului cei care se găsesc într-o dispoziție rea. Și iarăși au fost rânduiți „*cei născuți din pământ*" înaintea „*fiilor oamenilor*" și „*bogații*" înaintea „*săracilor*"; tagma cea nenorocită, a cărei mântuire este anevoioasă, a fost chemată înaintea săracilor. Căci astfel este iubirea de oameni a Medicului față de cei mai neputincioși: lor le dăruiește mai întâi ajutorul. Totodată, comuniunea chemării este [un lucru] care duce către pace, în așa fel încât pe cei care altădată erau potrivnici unii altora din pricina îndeletnicirilor, pe aceștia să-i obișnuiască, prin împreună adunare[902], să se iubească unii pe alții. Să cunoască bogatul faptul că este chemat alături de cel sărac printr-o propovăduire de aceeași cinste.

„*Împreună,* spune [psalmul], *bogatul și săracul.*" Să lase afară bogatul superioritatea lui față de cei mai jos decât el, să lase îngâmfarea[903] pe care i-o dă bogăția! Așa să intre în Biserica lui Dumnezeu! Nici bogatul să nu se trufească față de cel sărac, nici săracul să nu se teamă de puterea celor avuți; nici „*fiii oamenilor*" să nu disprețuiască pe „*cei născuți din pământ*", dar, iarăși, nici „*cei năs-*

---

901 *Mt.* 9, 13.

902 Așadar, prin Biserică. (n. rev.)

903 Literal: φρύαγμα – „nechezatul, sforăitul". (n. rev.)

cuţi din pământ" să nu se simtă străini faţă de aceştia. „*Popoarele*" să se obişnuiască cu „*cei care locuiesc lumea*", iar „*cei ce locuiesc lumea*" să primească cu dragoste pe cei ce sunt străini de Testamente.

II

„*Gura mea va grăi înţelepciune şi cugetarea*[904] *inimii mele înţelegere*[905]."[906]

De vreme ce, după Apostol, „*cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire*"[907], iar lucrarea acestora două aşază temelia desăvârşirii, de aceea cuvântul a unit într-una şi lucrarea glasului şi cugetarea inimii. Dacă în inimă nu se află de mai înainte binele, cum va scoate prin glas comoara aceasta cel care n-o are în adâncul lui? Iar dacă cineva nu face cunoscut prin cuvânt cele bune din inima sa, aceluia i se va spune: „*Înţelepciune ascunsă şi comoară nedescoperită; ce folos este de amândouă?*"[908] De aceea, spre folosul celorlalţi, gura mea să vorbească înţelepciune; iar spre propăşirea mea, inima mea să cugete înţelegere.

„*Pleca-voi spre pildă urechea mea, deschide-voi în psaltire cele de neînţeles*[909] *ale mele.*"[910]

Profetul vorbeşte aici deja despre persoana sa, spre a nu-i fi dispreţuite cuvintele, cum că ar fi o născocire omenească. [De aceea] spune: „Acelea pe care le-am învăţat de la Duhul, pe acelea vi le vestesc; nu spun de la mine nimic, nici ceva omenesc. Dar, de vreme ce am ajuns să ascult gândurile cele mai presus de înţelegere ale Duhului, Care mi-a dăruit în taină înţelepciunea lui Dumnezeu, mă deschid vouă şi vă fac cunoscute cele de neînţeles; deschid gura

[904] Μελετή – „grijă, atenţie, căutare, meditaţie, gândire". (n. rev.)
[905] Σύνεσις – „inteligenţă, spirit, agerime, deşteptăciune, isteţime, iscusinţă". (n. rev.)
[906] *Ps.* 48, 3.
[907] *Rom.* 10, 10.
[908] *Înţ. Sir.* 20, 31.
[909] Πρόβλημα – „ceea ce este aruncat înainte, ceea ce este aşezat în faţă, barieră, ecran, piedică, apărare împotriva cuiva, scuză, pretext, propunere, sarcină, problemă, ghicitoare, enigmă". Sensul de aici este de „ghicitoare, lucru ascuns, tainic, enigmatic". (n. rev.)
[910] *Ps.* 48, 4.

mea, dar nu altfel decât în psaltire". Psaltirea este un instrument muzical care scoate sunete în armonie cu melodia vocii. Așadar, psaltirea cea rațională se deschide mai cu seamă atunci când faptele sunt săvârșite în deplină armonie cu vorbele. Acela care a făptuit și apoi a învățat este psaltire duhovnicească; acela își deschide în psaltire gândurile cele mai presus de înțelegere, pentru că poate adăuga la învățăturile lui propria sa pildă. Și pentru că știe că în viața lui nu este nimic nearmonios, nimic strident, poate rosti cu încredere următoarele cuvinte: *„Pentru ce să mă tem în ziua cea rea? Fărădelegea călcâiului meu nu mă va înconjura"*[911].

[Psalmistul] numește zi rea ziua Judecății, despre care s-a spus: *„Ziua Domnului, întru care nu este tămăduire*[912]*"*[913]; aceea vine asupra tuturor popoarelor. În ziua aceea, spune profetul, pe fiecare îl vor înconjura cugetările inimii lui[914]. „Atunci, spune psalmistul, nu mă voi teme de «ziua cea rea», pentru că n-am săvârșit nicio fărădelege în calea vieții mele. Nu vor sta lângă mine urmele păcatelor mele și nici nu mă vor înconjura ca să mă mustre printr-o osândire tăcută! Niciun alt acuzator nu va sta atunci în apropierea mea; înseși faptele [săvârșite de mine], fiecare cu înfățișarea sa proprie: adulterul, furtul, desfrânarea, însoțite de noapte, de chipul săvârșirii lor și de amănuntele lor proprii, și, pe scurt, fiecare păcat cu însușirea lui proprie, purtând în chip vădit amintirea lui. Pe mine însă nu mă vor înconjura urmele păcatelor, pentru că am plecat spre pildă urechea mea și am deschis în psaltire cele de neînțeles ale mele."

III

„Cei care se încred în puterea lor și cu mulțimea bogăției lor se laudă."[915]

Spre două persoane își îndreaptă profetul cuvintele acestea: spre „cei născuți din pământ" și spre cei bogați. Unora le vorbește

---

[911] *Ps.* 48, 5.
[912] Ἀνίατος – „incurabil, de nevindecat". (n. rev.)
[913] *Is.* 13, 9.
[914] *Os.* 7, 2. Vom avea de trăit o veșnicie cu gândurile inimii noastre! (n. rev.)
[915] *Ps.* 48, 6.

pentru a le nimici părerea pe care o au despre puterea lor; altora pentru a le nimici îngâmfarea din pricina mulțimii bogăției lor. Și spune: „Voi care vă încredeți în puterea voastră". Aceștia sunt „cei născuți din pământ", cei care-și pun nădejdea în puterea trupului, care cred că firii omenești [îi este îngăduit] să facă tot ce voiește.

Iar voi, spune mai departe psalmistul, voi care vă încredeți într-o bogăție nestatornică[916], ascultați! Aveți nevoie de preț de răscumpărare ca să dobândiți libertatea care vi s-a luat, pentru că ați fost biruiți prin silnicia diavolului. Diavolul, luându-vă robi, nu vă va elibera de sub tirania lui până ce, mai întâi, nu va fi convins să vrea să vă schimbe cu un preț de răscumpărare de aceeași valoare. Trebuie însă ca prețul de răscumpărare să nu fie la fel cu cel [necesar pentru eliberarea din] robie, ci să se prisosească în mare măsură, dacă urmează ca de bunăvoie să-i elibereze din sclavie pe cei robiți. De aceea un frate nu poate să vă răscumpere. Fiindcă niciun om nu este în stare să-l convingă pe diavol să elibereze de sub stăpânirea lui pe cel ce i s-a supus odată. Mai mult, omul nici pentru păcatele sale nu poate aduce lui Dumnezeu jertfă de ispășire! Deci cum va putea face aceasta pentru altul? Ce bun atât de mare ar putea avea omul în veacul acesta, ca să fie un schimb îndestulător pentru răscumpărarea sufletului, prețios prin firea lui, de vreme ce a fost făcut după chipul Creatorului său? Ce strădanie în veacul acesta ar putea fi merinde îndestulătoare sufletului omenesc pentru veacul ce va să fie? Sunt atât de ușor de înțeles toate acestea! De aceea, chiar dacă cineva ar socoti [despre sine] că [face parte] dintre cei puternici în viața aceasta, chiar dacă ar fi înconjurat de mulțime de avere, cuvântul [acestui psalm] îl învață să renunțe la părerea de sine, să se smerească sub *„mâna cea tare a lui Dumnezeu"*[917], să nu-și pună încrederea într-o așa-zisă putere și nici să se laude cu mulțimea bogăției lui.

Este însă cu putință să ne urcăm cu mintea puțin mai sus; cei care se încred în puterea lor și cei care se laudă cu mulțimea bogăției lor să se gândească la puterile sufletului lor; și [să înțeleagă

---

[916] *1 Tim.* 6, 17.
[917] *1 Pt.* 5, 6.

faptul] că sufletul nu-și este suficient sieși pentru a se mântui singur. Dacă cineva dintre fiii oamenilor ar fi desăvârșit, însă îi lipsește înțelepciunea lui Dumnezeu, va fi socotit un nimic. Chiar dacă ar avea cineva mintea plină cu contemplațiile cele din înțelepciunea lumii [acesteia], chiar dacă ar fi dobândit bogăție de cunoștințe, totuși unul ca acesta să audă întregul adevăr: tot sufletul omenesc a căzut sub răul jug de robie al dușmanului obștesc, al tuturor oamenilor; și, lipsit de libertatea pe care o avea de la Creator, a fost luat prizonier prin păcat. Însă orice prizonier are nevoie de un preț de răscumpărare pentru eliberarea [lui]. Nici fratele nu poate răscumpăra pe fratele lui și nici el pe el însuși, pentru că acela care răscumpără trebuie să fie cu mult mai bun decât cel care este întemnițat și rob. Dar, ca să spun pe scurt, niciun om n-are putere în fața lui Dumnezeu să ispășească pentru cel ce a păcătuit, pentru că el însuși este vinovat de păcat. *„Căci toți au păcătuit și sunt lipsiți de slava lui Dumnezeu, îndreptându-se în dar cu harul Lui, prin răscumpărarea cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru.”*[918]

IV

„Nu va da lui Dumnezeu jertfă de ispășire pentru Sine și preț de răscumpărare sufletului Său.”[919]

Nu căuta, dar, pe fratele tău pentru răscumpărarea ta, ci pe Cel Care Se află mai presus de firea ta! Nici pe un simplu om, ci pe Omul-Dumnezeu, Iisus Hristos, singurul Care poate da jertfă de ispășire pentru noi toți, pentru că *„pe El L-a rânduit Dumnezeu jertfă de ispășire, prin credința în sângele Lui”*[920]. Moise era frate cu [fiecare om din poporul lui] Israel și totuși n-a putut răscumpăra poporul. Cum, dar, un om luat la întâmplare va răscumpăra omul? Din această pricină mărturisește [David]: „Fratele nu răscumpără”; dar îndată, sub formă de întrebare, adaugă cu gravitate: *„Oare îi va răscumpăra omul?”*[921]

---

[918] *Rom.* 3, 23-24.
[919] *Ps.* 48, 7-8.
[920] *Rom.* 3, 25.
[921] *Ps.* 48, 7 (citat după versiunea *Septuagintei*).

Moise n-a eliberat poporul de păcat, ci a îndepărtat pedeapsa lui Dumnezeu pentru păcatul săvârşit. Moise nici pentru el n-a putut aduce jertfă de ispăşire, pentru că şi el căzuse în greşeală. Într-adevăr, după ce Moise văzuse atât de mari minuni şi semne, a grăit cu acel glas plin de îndoială: *„Ascultaţi-mă, necredincioşilor! Oare din piatra aceasta vă voi scoate apă?"*[922] De aceea şi Domnul, la cuvântul acesta, a spus lui Moise şi Aaron: *„Pentru că n-aţi crezut în Mine, ca să Mă sfinţiţi înaintea fiilor lui Israel, de aceea nu veţi duce voi adunarea aceasta în pământul pe care l-am dat lor"*[923]. [Moise], aşadar, nu va da lui Dumnezeu jertfă de ispăşire pentru sine. Dar ce lucru atât de preţios poate găsi omul ca să-l dea pentru răscumpărarea sufletului său? S-a găsit însă ceva egal ca valoare cu toţi oamenii, care a fost dat preţ de răscumpărare pentru sufletul nostru: sfântul şi preacinstitul sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, care s-a vărsat pentru noi toţi. *„Căci cu preţ am fost cumpăraţi."*[924]

Aşadar, *„dacă fratele nu răscumpără, îl va răscumpăra omul?"* Iar dacă omul nu poate să ne răscumpere pe noi, atunci Cel Care ne-a răscumpărat nu este om. Dar să nu-L socoteşti doar om pe Domnul nostru, ignorându-I puterea dumnezeirii Lui din pricină că a trăit printre noi în asemănarea trupului păcatului! Domnul n-a avut nevoie să dea lui Dumnezeu jertfă de ispăşire pentru El, nici să-Şi răscumpere propriul suflet, pentru că *„păcat n-a făcut, nici nu s-a aflat vicleşug în gura Lui"*[925]. Aşadar, nu este nimeni în stare să se răscumpere pe el însuşi, dacă nu vine Cel Care eliberează din robie pe poporul Său, nu cu preţuri de răscumpărare, nici cu daruri, după cum este scris în Isaia[926], ci cu sângele Său. Acesta ne-a răscumpărat, nu fiindu-I Lui fraţi, ci duşmani prin păcatele noastre, El Care nu a fost un simplu om, ci Dumnezeu; iar după ce ne-a dăruit libertatea, ne-a numit şi fraţi ai Lui, căci spune: *„Vesti-voi numele Tău*

[922] *Num.* 20, 10.
[923] *Num.* 20, 12.
[924] *1 Cor* 6, 20.
[925] *Is.* 53, 9; *I Pt.* 2, 22.
[926] *Is.* 52, 3.

fraților mei"[927]. Așadar, când privești la firea Celui Care ne-a răscumpărat, [îți vei da seama] că nu este nici frate al nostru, nici om. Dar dacă privești către privilegiul pe care ni l-a făcut prin har, atunci este numit și frate al nostru și Cel Care Se pogoară la firea omenească. *„El nu va da lui Dumnezeu jertfă de ispășire pentru Sine"*, ci pentru toată lumea. Nu are nevoie de jertfă de ispășire, ci El Însuși este jertfă de ispășire. *„Căci Arhiereu ca acesta se cuvenea să avem: sfânt, fără răutate, neîntinat, despărțit de cei păcătoși, ajuns mai înalt decât cerurile, Care nu are ne-voie să aducă jertfă în fiecare zi ca arhiereii, mai întâi pentru păcatele proprii, apoi pentru cele din neștiință ale poporului."*[928] [Psalmul] zice apoi:

„Și s-a ostenit în veac și va trăi până la sfârșit."[929]

Cel Care este viața prin Sine[930], puterea însăși, firea care [nu cunoaște vreodată] truda, a ostenit în veacul acesta, când, *„fiind obosit de călătorie, S-a așezat lângă izvor"*[931].

V

„Cel care nu va cunoaște stricăciune când va vedea pe înțelepți murind."[932]

„Tatăl nu va da pe cel sfânt al Lui să vadă stricăciune"[933] când mor cei care laudă înțelepciunea cea pieritoare. Iar dacă vrei să fii de acord cu cele spuse și despre oamenii drepți, adu-ți aminte de Iov, care spune: *„Omul se naște pentru osteneală"*[934], și iarăși de Apostolul: *„Mai mult decât ei toți m-am ostenit"*[935]; și [în alt loc]: *„În osteneli mai prisositor"*[936]. Cel care s-a ostenit în veacul acesta, acela va trăi până la sfârșit; dar cel care a petrecut în desfătare și în toată destrăbălarea, care, pentru a duce o viață luxoasă, s-a îmbrăcat în

---

927 *Ps.* 21, 24.
928 *Evr.* 7, 26-27.
929 *Ps.* 48, 8.
930 *In.* 5, 26; 14, 6.
931 *In.* 4, 6.
932 *Ps.* 48, 9.
933 *Ps.* 15, 10.
934 *Iov* 5, 7.
935 *1 Cor.* 15, 10.
936 *2 Cor.* 11, 23.

porfiră și vizon, veselindu-se în fiecare zi în chip strălucit[937], care a fugit de ostenelile cele pentru virtute și nici nu a trudit în veacul acesta, nu va trăi nici în cel ce va să fie, ci va vedea de departe viața și va fi chinuit în flacăra cuptorului. Dar acela care a asudat în nenumărate nevoințe pentru virtute, care, pentru a o dobândi, a trăit mai mult în osteneli, acela are să trăiască până la sfârșit, ca Lazăr, care a suferit multe necazuri[938], și ca Iov, care s-a trudit mult în luptele lui cu potrivnicul. Iov a spus: *„Acolo s-au odihnit cei osteniți"*[939]. De aceea și Domnul cheamă la odihnă pe cei osteniți și împovărați[940].

Dar din ce cauză cei care se ostenesc cu faptele bune sunt numiți împovărați? Pentru că *„mergând, mergeau și plângeau, aruncând semințele lor; și venind, se vor afla întru bucurie, ridicând mâinile*[941] *lor încărcate"*[942], pline de roadele pe care le-a dat [ogorul], potrivit cu câte semințe au semănat. Se numesc împovărați pentru că au semănat cu binecuvântări și tot cu binecuvântări au și secerat[943] și cu bucurie veșnică își strâng și măsurile cu roadele cele duhovnicești. Așadar, cel răscumpărat cu jertfa de ispășire pe care a adus-o Dumnezeu pentru el, acela s-a ostenit în veacul acesta, iar după acestea *„vă trăi până la sfârșit"*. Acesta cu adevărat *„nu va cunoaște stricăciune când va vedea pe înțelepți murind"*. În vremea cercetării lui Dumnezeu, când vor fi duși la veșnică osândă cei care n-au crezut în cuvintele dumnezeiești, pentru că au mers după voile inimii lor deșarte, cel care a ales calea cea strâmtă și anevoioasă în locul celei netede și ușoare[944] nu va vedea stricăciunea cea veșnică, suferința aceea cumplită și necontenită.

[Psalmistul] numește „înțelepți" sau pe cei iscusiți în viclenie, despre care Ieremia spune că *„sunt înțelepți în a face rău, dar să facă*

---

[937] *Lc.* 16, 19.
[938] *Lc.* 16, 20-21.
[939] *Iov* 3, 17.
[940] *Mt.* 11, 28.
[941] Δράξ - „mână plină, atât cât se poate apuca cu mâna, măsură, legătură". (n. rev.)
[942] *Ps.* 125, 6.
[943] 2 *Cor.* 9, 6.
[944] *Mt.* 7, 13-14.

bine nu știu"[945], sau îi numește înțelepți și pe ucenicii „*stăpânitorilor veacului acestuia, care sunt pieritori*"[946], cei care, „*zicând că sunt înțelepți, au înnebunit*"[947], pentru că „*înțelepciunea lumii acesteia este nebunie înaintea lui Dumnezeu*"[948]. Și, fiindcă înțelepciunea aceasta este făcătoare de nebunie, Scriptura spune că Dumnezeu va pierde înțelepciunea înțelepților, iar istețimea celor isteți[949] o va lepăda[950]. Așadar, caracterul convingător „al cunoașterii mincinoase" este pricina morții celor care o primesc. Moartea aceasta însă nu o va vedea cel care a fost răscumpărat de Cel Care „*a binevoit să mântuiască pe cei ce cred prin nebunia propovăduirii*"[951].

VI

„*Împreună vor pieri cel nesăbuit și cel lipsit de minte și vor lăsa străinilor bogăția lor. Iar mormintele lor, casele lor în veac, locașurile lor în neam și neam; [deși] numit-au cu numele lor pământurile lor.*"[952] Mai sus, psalmistul a numit cu un nume general pe „înțelepți", pe care acum îi împarte și-i numește „nesăbuiți și lipsiți de minte". Este lămurit că i-a numit „înțelepți" – folosindu-se de numele acesta – potrivit părerii pe care aceia o au despre ei. După cum [psalmistul], urmând obișnuinței celor rătăciți, numește dumnezei pe cei care nu sunt prin fire dumnezei, tot așa a numit „înțelepți" și pe „cei nesăbuiți și lipsiți de minte".

Este cu putință să facem deosebire cu mintea între „nesăbuit" și „lipsit de minte". „Nesăbuit" este omul lipsit de judecată, care nu are înțelegerea clară a lucrurilor obștești și omenești. Tot așa, obiș-

---

945 *Ier.* 4, 22.
946 *1 Cor.* 2, 6.
947 *Rom.* 1, 22.
948 *1 Cor.* 3, 19.
949 *Is.* 29, 14.
950 'Αθετέω – „a declara nevalid, nul, a ignora, a nu recunoaște, a respinge, a refuza". Dumnezeu nu recunoaște și nu Se recunoaște într-o învățătură care refuză cu obstinație să-L cunoască. (n. rev.)
951 *1 Cor.* 1, 21.
952 *Ps.* 48, 10-11.

nuinţa numeşte oameni cu judecată pe cei care deosebesc ceea ce este de folos de ceea ce este vătămător în lucrurile vieţii, după cum se spune şi în Evanghelie: *„Fiii veacului acestuia sunt mai înţelepţi în neamul lor decât fiii luminii"*[953]. Nu „mai înţelepţi" pur şi simplu, ci în ceea ce priveşte chivernisirea vieţii acesteia în trup. Aceştia sunt numiţi şi *„iconomi nedrepţi"*[954] din pricina chivernisirii iscusite a vieţii lor. Potrivit acestui înţeles sunt chibzuiţi şi şerpii[955] care-şi pregătesc ascunzătorile, iar în primejdii îşi feresc în tot felul capul de lovituri. „Lipsit de minte" însă este numit cel ce nu are însuşirile cele alese ale omului. Acestea sunt cele primite [prin Tradiţie]: contemplarea lui Dumnezeu-Tatăl şi a Cuvântului, Care era întru început la Dumnezeu[956], şi iluminarea, care vine de la Sfântul Duh.

Mintea aceasta o au cei care pot spune împreună cu [Sf. Apostol] Pavel: *„Iar noi avem mintea lui Hristos"*[957]. Scriptura mai are obiceiul de a folosi în mod diferit cuvintele acestea; astfel, numeşte „nebun" pe cel ce nu crede în Dumnezeu în acest [loc]: *„Zis-a cel nebun întru inima sa: nu este Dumnezeu"*[958]; şi iarăşi numeşte „lipsit de minte" tot ceea ce este vătămător pentru viaţă, aşa cum spune Apostolul despre cei care au căzut *„în pofte nesăbuite şi vătămătoare"*[959]. În chipul acesta, şi „nebunul" şi „lipsitul de minte" spre acelaşi sfârşit se îndreaptă: pieirea. Poate însă să spună cineva că „nebun" este numit şi cel care trăieşte în chip păgânesc, iar „lipsit de minte" cel care vieţuieşte în chip iudaic, păzind simplitatea literei Legii. Acestui nebun i-a spus Domnul, din pricina necredinţei lui în Dumnezeu, care se afla în el: *„Nebune, în această noapte, vor lua sufletul tău din tine!"*[960]

---

953 *Lc.* 16, 8.
954 *Lc.* 16, 8.
955 *Mt.* 10, 16.
956 *In.* 1, 2.
957 *1 Cor.* 2, 16.
958 *Ps.* 13, 1.
959 *1 Tim.* 6, 9.
960 *Lc.* 12, 20.

„Nebun" mai este numit și Israelul cel trupesc, potrivit profetului, care spune: *„Și era Efraim ca o porumbiță lipsită de minte; pe egiptean chema și se îndrepta către asirieni"*[961]. Așadar, pentru că aceștia au fost striviți de propria lor necunoștință, am ajuns noi, cei străini, moștenitorii bogăției lor. Ale noastre sunt poruncile, ai noștri sunt profeții, ai noștri patriarhii, ai noștri drepții din veac! Cei care s-au pierdut singuri din pricina nebuniei lor ne-au lăsat nouă bogăția lor[962]. Casele acestora, ale nebunului și ale lipsitului de minte, sunt morminte în veci. Sunt morminte în veac casele acelora care au avut viața plină de fapte moarte, ca urmare a tot păcatul. Cel care a ajuns mort din pricina păcatelor lui nu mai locuiește în casă, ci în mormânt, fiindcă sufletul lui este mort.

În casă deci locuiește omul lipsit de viclenie în purtări și simplu, ca Iacov, despre care s-a scris că *„era om fără vicleșug și sincer, locuind în casă"*[963]. În mormânt însă locuiește omul în întregime rău, care nu așază temelia pentru a începe pocăința de faptele lui moarte, ci se aseamănă cu un mormânt văruit în alb, care pe dinafară este frumos, iar înăuntru este plin de oase moarte și de toată necurăția[964]. De aceea, când vorbește unul ca acesta, nu deschide gura pentru cuvântul lui Dumnezeu, ci are gâtul asemenea unui mormânt deschis. Așadar, dacă cineva crede în Hristos, dar faptele sale nu sunt în armonie cu credința lui, acela, pentru că dă atenție unor învățături rele și pentru că răstălmăcește voința Scripturii, își sapă lui mormânt în piatră.

---

961 *Os.* 7, 11.

962 Biserica creștină susține că nu creștinismul s-a desprins de iudaism, ci iudaismul de creștinism, deoarece dogmele creștine există încă de la primele versete ale Bibliei iudaice, Vechiul Testament. (Cf. *Mt.* 5, 17, afirmația Mântuitorului: *„Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau prorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc"*). (n. rev.)

963 *Fac.* 25, 27.

964 *Mt.* 23, 27.

VII

„Locaşurile lor în neam şi neam", adică morminte sunt casele lor în veac. [Psalmistul] tâlcuieşte apoi cine sunt cei pe care îi vede ca nişte morminte; apoi, ca să arate că vorbeşte despre trupuri în care locuiesc sufletele care au murit din pricina răutăţii lor, a adăugat cuvintele: *„Locaşurile lor în neam şi în neam"*, pentru că, de obicei, trupurile oamenilor se numesc mereu locaşuri. Aceştia sunt cei care şi-au numit cu numele lor pământurile. Numele celui necuvios nu este scris în cartea celor vii[965], nici nu se numără cu Biserica celor întâi-născuţi, cei număraţi în ceruri[966]; ci numele celor necredincioşi rămâne aici, pe pământ, pentru că au preţuit mai mult viaţa aceasta trecătoare şi de scurtă durată în locul corturilor celor veşnice. Nu vezi cum cei ce clădesc în cetăţi pieţe, localuri pentru gimnastică, cei care înalţă ziduri şi construiesc apeducte îşi înscriu numele pe aceste construcţii pământeşti? Unii şi-au dat numele lor chiar hergheliilor de cai, gândindu-se că aşa îşi vor prelungi pentru multă vreme amintirea lor în timpul vieţii; chiar prin morminte şi-au înfăţişat alţii măreţia faptelor, încrustându-şi numele pe monumentele lor funerare. Aceştia sunt cei care se gândesc la cele pământeşti şi la slava de aici şi socotesc că le este de ajuns pentru fericirea lor să fie pomeniţi de oameni. Dacă vezi pe vreunii din cei care se laudă mult cu falsa cunoştinţă, care răspândesc nişte învăţături nelegiuite şi în locul numelui de creştin îşi iau numele vreunuia dintre ereziarhi, cel al lui Marcion sau al lui Valentin[967] ori al altuia

---

[965] *Ps.* 68, 32.

[966] *Evr.* 12, 23.

[967] Iniţiatorul gnosticismului creştin, originar din Alexandria, Valentin († 160) şi-a expus învăţătura sa la Roma în acelaşi timp cu Marcion, între 135-160, sub forma unui sistem religios centrat pe ideea de „pleroma". Astfel, lumea spirituală pură (gr. πλήρωμα – „pleroma, plinătatea") este compusă dintr-o unitate de eoni, emanaţii divine din Tatăl-Necunoscutul, prin multiplicări succesive. Creaţia este echivalată căderii în păcat, iar lumea materială, care este în esenţă rea, ca şi oamenii, a fost modelată de către Demiurg. Cuvântul-Mântuitorul nu este acelaşi cu Dumnezeu-Creatorul, ci o emanaţie spirituală, un eon desăvârşit, dar inferior, care a trecut prin Fecioara Maria „ca apa printr-o conductă". Hristos nu a murit în mod fizic şi nu a înviat, fiindcă avea un trup alcătuit dintr-un element spiritual celest. Mântuirea este un act de cunoaştere

dintre cei care au ieşit la suprafaţă acum, cunoaşte că şi aceştia şi-au aşezat numele lor pe cele pământeşti, pentru că s-au încredinţat unor oameni stricaţi şi cu totul pământeşti.

VIII

„Şi omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor. Această cale le este sminteală lor şi, mai apoi, celor ce se vor arăta binevoitori faţă de [cele ce ies din] gura lor."[968]

„Mare este omul şi de cinste bărbatul milostiv"[969], pentru că are cinstea în alcătuirea lui firească. Căci, dintre cele de pe pământ, cine altcineva a mai fost făcut după chipul Ziditorului? Cui a dăruit [Dumnezeu] conducerea şi stăpânirea peste toate, a celor de pe uscat, a celor din apă şi a celor din văzduh[970]? L-a făcut [pe om] puţin mai prejos decât vrednicia îngerilor[971], din pricina unirii cu trupul pământesc; l-a făcut, aşadar, din pământ[972], iar *„pe slujitorii Lui [din] pară de foc"*[973].

Cu toate acestea, există şi în oameni puterea de a înţelege şi de a cunoaşte pe Ziditorul şi Făurarul[974] lor. A suflat în faţa lui[975], adică a aşezat în om o parte din harul Lui, astfel încât cel ce este asemănător să cunoască pe Cel asemănător. Totuşi, omul se găseşte într-o cinste foarte mare, pentru că este plăsmuit după chipul Ziditorului,

---

revelată, necesară revenirii în armonia pleromei. Există o inegalitate fiinţială între oameni, deoarece numai cei spirituali, *gnostici* – nu cei trupeşti, nici cei psihici – posedă această cunoaştere şi deci se pot mântui (cf. Henry Wace, *A Dictionary of Christian Biography and Literature*, London, John Murray, Albemarle Street, W. 1911). (n. rev.)

968 *Ps.* 48, 12-13.

969 *Pr.* 20, 6 (citat după versiunea *Septuagintei*).

970 *Fac.* 1, 28.

971 *Ps.* 8, 5.

972 *Fac.* 2, 7.

973 *Evr.* 1, 7.

974 În text, δημιουργός – „artizan, meşteşugar". Sf. Vasile cel Mare, de pe poziţii polemice antignostice, subliniază identitatea dintre Creatorul universului şi făcătorul lumii materiale şi al omului (v. mai sus erezia diteistă a lui Marcion). (n. rev.)

975 *Fac.* 2, 7.

fiind cinstit mai mult decât cerul, mai mult decât soarele, mai mult decât corurile stelelor – căci despre cine dintre cele din ceruri se spune că este chipul Dumnezeului Celui Preaînalt? Soarele prin care chip slujeşte Ziditorului său? Dar luna, dar celelalte stele? Toate sunt neînsufleţite şi materiale[976]. Au numai corpuri luminoase în care nu este niciun fel de cugetare, nici mişcări provocate de voinţă, nici liber arbitru; sunt roabe supuse unei necesităţi constrângătoare, potrivit căreia se rotesc necontenit în jurul lor fără vreo schimbare. Deci, mai mult decât acestea, omul a fost ridicat la mare cinste, dar n-a înţeles, ci a încetat de a urma lui Dumnezeu şi de a se asemăna Ziditorului şi a ajuns rob patimilor trupului. *„Alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor."*

Acum [îl poţi vedea cum], asemenea unui armăsar înnebunit după împreunare, nechează în apropierea femeii aproapelui[977], iar alteori pândeşte ca un lup răpitor cele străine[978]. Uneori, din pricina şireteniei cu care se poartă faţă de fratele său, se aseamănă [în viclenie] cu vulpea[979]. Este, într-adevăr, culmea neghiobiei şi a lipsei dobitoceşti de raţiune să nu-şi dea omul seama nici de felul în care a fost plăsmuit la început – fiindcă a fost creat după chipul Ziditorului –, nici să vrea să se gândească la aceea că pentru el s-au împlinit astfel de iconomii şi din ele să cunoască cinstea ce i s-a dat. Dar el, dimpotrivă, lepădând chipul Celui ceresc, a luat chipul celui pământesc.

Dar, ca să nu rămână omul în păcat, *„Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi"*[980]; şi atât de mult S-a smerit pe Sine, încât *„S-a făcut ascultător până la moarte, şi încă moartea pe cruce"*[981]. Dacă nu-ţi aminteşti de naşterea ta cea dintâi, atunci fă-ţi o idee despre demnitatea ta din preţul care a fost plătit pentru tine! Uită-te la schimbul care s-a făcut şi cunoaşte-ţi demnitatea! Ai fost cumpărat cu preacinstitul sânge al lui Hristos! Nu ajunge [iar] rob păcatului!

---

[976] Probabil aici Sf. Vasile cel Mare are în vedere doctrina origenistă conform căreia stelele ar fi nişte fiinţe angelice însufleţite şi înzestrate cu raţiune. (n. rev.)
[977] *Ier.* 5, 8.
[978] *Iez.* 22, 27.
[979] *Iez.* 13, 4.
[980] *In.* 1, 14.
[981] *Filip.* 2, 8.

Înțelege ce cinste ai, ca să nu te asemeni cu dobitoacele cele lipsite de minte!

„Această cale a lor le [este] sminteală."

Dumnezeu, Cel Ce iconomisește toate lucrurile noastre, ne împiedică să umblăm în [calea] răutății; ne pune piedici și opreliști pentru ca să ne îndepărtăm de viața lipsită de rațiune și *„după acestea să binevoim întru [ceea ce grăiește] gura noastră"*, odată ce cu inima am crezut spre îndreptățire, iar cu gura am mărturisit spre mântuire[982]. Pavel prigonea și pustia Biserica lui Hristos și se zorea [să străbată] calea către răutate[983]; *„după acestea însă a binevoit cu gura lui"*, vestind în sinagogi: *„Acesta este Hristos"*[984].

IX

„Ca niște oi în iad i-a așezat; moartea îi va paște pe ei."[985]

Cel ce răpește spre a înrobi, fiind dușman, i-a aruncat în fortăreața sa și i-a încredințat morții spre paștere pe cei îndobitociți, pe cei ce s-au asemănat dobitoacelor celor fără de minte, care, ca niște oi, n-au nici înțelegere, nici putere de a se apăra. De la Adam până la viețuirea cea după legea lui Moise[986] moartea îi păștea pe oameni, până când a venit adevăratul Păstor, Cel Care și-a dar sufletul Său pentru oi[987]. Și așa, după ce i-a înviat împreună cu El, i-a scos din închisoarea iadului în dimineața învierii și i-a predat celor drepți, adică sfinților Lui îngeri, ca să-i pască.

„Și-i vor stăpâni pe ei cei drepți dimineața."[988]

Fiecărui credincios îi este dat un înger însoțitor, vrednic să vadă pe Tatăl Cel din ceruri. Așadar, aceștia, cei drepți, îi vor stăpâni pe

---

982 *Rom.* 10, 10.
983 *Fap.* 8, 3.
984 *Fap.* 9, 22.
985 *Ps.* 48, 14. În versiunea curentă a *Septuagintei*, apare aici pluralul: ἔθεντο – „i-au așezat". Această lecțiune a versetului de mai sus, ca și altele, constituie veritabile „mine de aur" pentru studiul biblic. (n. rev.)
986 *Rom.* 5, 14.
987 *In.* 10, 15.
988 *Ps.* 48, 15.

cei eliberați din robia cea prea amară; și-i vor stăpâni pe cei ce au ajuns dimineața, adică pe cei ce vin la răsăritul luminii. Privește toată înlănțuirea cuvintelor Scripturii! *„Omul, în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte."* Omul, care, datorită alcătuirii lui, avea cinste, din pricina păcatului care s-a sălășluit în el nu s-a mai cunoscut pe el însuși, ci s-a alăturat dobitoacelor. Apoi, pentru că s-a înstrăinat de Dumnezeu-Cuvântul, a ajuns lipsit de minte, astfel încât dușmanul l-a răpit și l-a dus în iad, ca pe o oaie fără de păstor, și l-a dat morții ca să-l pască. De aceea, cel care a fost izbăvit de acolo și s-a eliberat de păstorul cel rău spune: *„Domnul mă paște"*[989]. Și nu mai este moarte, ci viață; nu mai este cădere, ci înviere; nu mai este minciună, ci adevăr.

„Și ajutorul lor se va învechi în iad."[990]

[Psalmistul] vorbește despre moarte, care n-a putut ține în robie, cu tot ajutorul dat, pe cei pe care-i păștea, din pricina Aceluia Care a nimicit stăpânirea morții[991], fiindcă ajutorul [lor] este învechit și neputincios; tot atunci va fi vădit și ajutorul oamenilor care au fost înșelați pentru că s-au trufit peste măsură cu mintea, cu bogăția, cu slava și cu puterea lor. *„În iad ajutorul se va învechi"*, vădindu-i-se slăbiciunea; sau poate că profetul spune prin cuvintele acestea că ajutorul drepților care au fost răscumpărați de Domnul se va prelungi în iad, pentru că *„ei n-au primit făgăduințele, Dumnezeu având în vedere ceva mai bun pentru noi, astfel încât cei de dinaintea noastră să nu ajungă fără noi la desăvârșire"*[992].

„Totuși Dumnezeu va răscumpăra sufletul meu din mâna iadului când mă va primi."[993]

Foarte limpede profețește aici [psalmistul] despre pogorârea Domnului în iad, Care va răscumpăra împreună cu alții și sufletul profetului, ca să nu rămână acolo.

„Să nu te temi când se va îmbogăți omul sau când se va înmulți slava casei lui."[994]

---

989 *Ps.* 22, 1.
990 *Ps.* 48, 15.
991 *Evr.* 2, 14.
992 *Evr.* 11, 39-40.
993 *Ps.* 48, 16.
994 *Ps.* 48, 17.

„Să nu te temi, spune [psalmistul], *când se va îmbogăți omul.”* Predica aceasta este de neapărată trebuință celor care locuiesc lumea, celor născuți din pământ, fiilor oamenilor, bogaților și săracilor. *„Să nu te temi când se va îmbogăți omul.”* Când vezi, spune profetul, pe cel nedrept că se îmbogățește, iar pe cel drept că sărăcește, să nu te temi întru tine însuți! Să nu ți se tulbure cugetul ca și cum nu ar exista o pronie a lui Dumnezeu care cercetează cele omenești, sau [să socotești poate] că pronia există undeva, dar nu ajunge până la cele pământești, ca să se preocupe și de cele ale noastre. Dacă ar exista pronie, [spui tu mai departe], atunci [Dumnezeu] ar trebui să împartă fiecăruia cele ce i se potrivesc, în așa fel încât să îmbogățească pe cei drepți, care știu să se folosească de bogăție, iar pe cei răi, care fac din bogăție instrumentul propriei lor răutăți, să-i sărăcească.

Așadar, pentru că sunt mulți între neamuri și între cei născuți din pământ care cugetă unele ca acestea și care, din pricina aparentei inegalități în împărțirea bunurilor aparținând [acestei lumi], socotesc despre univers că ar fi lipsit de pronia lui Dumnezeu, cuvântul [de față] le vorbește pentru a le potoli această pornire lipsită de învățătură. Pe aceștia îi cheamă [psalmul], chiar de la început, să-i asculte învățăturile. Se mai poate ca aceste cuvinte să fie adresate numai persoanei celui sărac, spunându-i: *„Să nu te temi când se va îmbogăți omul”*. Fiindcă săracii mai cu seamă au nevoie de mângâiere, ca să nu se înjosească în fața celor cu averi foarte mari. Căci [psalmistul] spune: „Bogatului nu-i este de niciun folos averea când moare, pentru că nu o poate lua cu el. În viața aceasta bogatul a câștigat de pe urma desfătării [izvorâte din bogăția lui] numai atât cât lingușitorii i-au fericit sufletul. Când va muri, spune [profetul], nu va lua cu sine toate cele de care a fost înconjurat; abia de va lua o haină, care să-i acopere rușinea; și aceasta, dacă vor socoti [potrivit] slugile care îl vor îmbrăca. Să fie mulțumit dacă va avea parte de puțin pământ! Dar și acesta are să-i fie dat de milă de cei care-l vor înmormânta; i-l vor da din prețuire pentru natura omenească, la care toți suntem părtași, nu pentru a-i face un dar bogatului, ci pentru a cinsti omenirea”. Nu te arăta mic la suflet, așadar, pentru

cele de față, ci așteaptă ziua aceea fericită și fără de sfârșit! Deoarece vei vedea atunci că sărăcia i-a fost dreptului spre bine, la fel și disprețul, ca și lipsa desfătării. Să nu te tulburi acum fiindcă cele socotite bunuri sunt împărțite pe nedrept. Vei auzi ce i se va spune bogatului: *„Ai luat cele bune ale tale în viața ta"*[995], iar săracului că a primit cele rele în viața sa. De aceea este potrivit ca unul să se mângâie, iar altul să se chinuiască.

„Și te va lăuda când îi vei face bine."[996]

Profetul vorbește aici despre omul pământesc, care socotește bunuri numai cele ce par că aduc folos în viața aceasta: bogăția, sănătatea, puterea; despre acestea deci spune [psalmistul] că va lăuda pe Dumnezeu când îi va face bine; dar, în vremuri de restriște, grăiește toate blasfemiile. Căci, lăsând la o parte pe sărac, psalmistul își îndreaptă cuvântul său către Dumnezeu și spune, spre osândirea bogatului, că numai atunci când îi merge bine mulțumește lui Dumnezeu; dar când i se întâmplă unele necazuri nu mai rămâne același.

De acest fel este și învinuirea pe care diavolul i-a adus-o lui Iov, spunând[997] că nu pe degeaba cinstește Iov pe Domnul, ci că are bogăția ca plată a evlaviei lui și celelalte[998]. De aceea Dumnezeu, ca să dovedească virtutea bărbatului, l-a lipsit de tot ce avea, ca prin toate să se învedereze recunoștința omului către Dumnezeu.

X

„Intra-va până la neamul părinților lui."[999]

Cred că psalmistul vorbește aici despre păcătos; fiindcă păcătosul cunoaște pe Dumnezeu în așa măsură cât i s-a dăruit din

---

[995] *Lc.* 16, 25.

[996] *Ps.* 48, 19.

[997] Cf. *Iov* 1, 9-11: *„Oare degeaba se teme Iov de Dumnezeu? N-ai făcut Tu gard în jurul lui și în jurul casei lui și în jurul a tot ce este al lui, în toate părțile, și ai binecuvântat lucrul mâinilor lui și turmele lui au umplut pământul? Dar ia întinde mâna Ta și atinge-Te de tot ce este al lui, să vedem dacă nu Te va blestema în față!"* (n. rev.)

[998] V. *Iov* 1, 9.

[999] *Ps.* 48, 20.

tradiția părinților săi; prin propria lui putere de gândire, păcătosul nu mai dobândește nimic, nici nu-și adaugă ceva la cunoașterea adevărului. [Psalmistul] spune: „Într-atât de mult îl ajuți Tu, Dumnezeule, pe păcătos, și el are doar atâta cunoaștere despre Tine, câtă s-a aflat în neamul părinților lui". De aici [profetul] înfățișează [apoi] lenea cea mare a cugetării păcătosului; și arată că omul care se tăvălește în bogăție și desfătare este în întregime pământesc și iubitor de trup și că are mintea înăbușită de grijile lumești. De aceea, *„până în veac nu va vedea lumină"*[1000].

Cei care au îngăduit să fie conduși de dascăli orbi s-au lipsit singuri de desfătarea luminii. Au, de altfel, și un înțeles [aparte] aceste cuvinte: *„Intra-va până la neamul părinților lui"*. Adică: „Nu te răzbuni, Doamne, numai pe cei care au continuat să ducă o viață rea și să se țină de învățăturile părintești, dar străine de evlavie, ci-i cauți și pe conducătorii învățăturilor celor necuvioase!" De asemenea, și următorul înțeles îl au cuvintele: *„Intra-va până la neamul părinților săi"*. Pentru că nu este vinovat numai cel care are idei rele despre Dumnezeu, ci și cel care-l călăuzește pe acesta la pierzare. Așa sunt cei care au moștenit răutatea strămoșilor și nu pot să și-o spele din pricină că s-a prefăcut în obicei cu vremea. *„Până în veac nu va vedea lumină."* Deoarece sunt trimiși *„în întunericul cel mai din afară; acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților"*[1001]. Și suferă aceasta potrivit dreptei judecăți a lui Dumnezeu, pentru că în viața aceasta, prin săvârșirea celor josnice, au urât lumina.

„Omul, în cinste fiind, n-a priceput, alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor."[1002]

Glas plin de indignare! Omul, care-i numai cu puțin mai prejos decât îngerii[1003], despre care și Solomon a spus: *„Mare este omul și de cinste bărbatul milostiv"*[1004], acest om, din pricină că nu și-a dat seama de propria-i vrednicie, ci s-a plecat în fața patimilor trupului, *„s-a alăturat dobitoacelor celor fără de minte și s-a asemănat lor"*.

[1000] *Ps.* 48, 20.
[1001] *Mt.* 8, 12.
[1002] Ps. 48, 21.
[1003] *Evr.* 2, 7-9.
[1004] *Pr.* 20, 6.

OMILIA LA PSALMUL LIX[1005]

I

Privitor, pe de o parte, la râvna voastră de a mă asculta, iar pe de altă parte, la slăbiciunea puterii mele, mi-a venit [în minte] chipul unui prunc mai mărişor, dar încă neînţărcat, care chinuieşte sânul maicii sale, secat de boală; mama lui, deşi simte că-i sunt uscate izvoarele laptelui, îi dă sânul, fiind trasă şi smucită de el, nu ca să-şi hrănească pruncul, ci ca să-i potolească plânsul. Tot aşa şi eu: chiar dacă puterile mele sunt secătuite de boala aceasta îndelungată şi felurită a trupului meu, totuşi am venit în faţa voastră, nu ca să rostesc o cuvântare vrednică de a vă desfăta, ci ca să vă dau o încredinţare, pentru că dragostea ce-mi purtaţi se mulţumeşte numai cu glasul meu, ca să vi se aline şi vouă dorul. Să fie salutată, dar, Biserica lui Dumnezeu şi să înveţe să spună ce nu de mult am spus: *„Dă-ne nouă ajutor [ca să ne scoţi] din necaz; fiindcă deşartă este mântuirea omului"*[1006]. Poate că înţelesul acestui psalm nici nu-mi îngăduie să-mi justific boala, pentru că necazul este prilej de ajutor, nu pricină de slăbiciune[1007]. Cei care s-au lepădat de Dumnezeu din pricina păcatelor, apoi, datorită iubirii Lui de oameni, au fost iarăşi primiţi, au bun prilej să spună: *„Dumnezeule, lepădatu-ne-ai pe noi şi ne-ai doborât. Mâniatu-Te-ai şi Te-ai milostivit spre noi"*[1008]. Dar, mai bine spus, fiindcă aceste cuvinte mă îndreaptă către urmarea cugetării psalmului, haide să purcedem, verset cu verset, la tâlcuirea lui!

[1005] În *Septuaginta* psalmul acesta are următorul titlu: *La sfârşit, celor ce vor fi schimbaţi; la inscripţia pe coloană; lui David; spre învăţătură; când a ars Mesopotamia Siriei şi Siria Sova şi s-a întors Ioab şi a bătut pe Edom în valea Sărurilor, douăsprezece mii*. Sfântul Vasile comentează acest titlu în comentariul său.

[1006] *Ps.* 59, 12.

[1007] *Rom.* 5, 3-4.

[1008] *Ps.* 59, 1.

II

Potrivit titlului [acestui] psalm, istoria să nu a fost găsită încă scrisă cuvânt cu cuvânt în istoriile cele de Dumnezeu insuflate. Totuși, cei care cercetează cu aceeași putere și osteneală vor găsi unele [fapte] care s-ar potrivi cu aceasta în *Cartea a doua a Regilor*, în care se scrie: *„Și a bătut David pe Adrazar, fiul lui Raab, împăratul din Soba, pe când mergea el să pună mâna pe fluviul Eufrat. Și a luat David o mie de care de-ale lui și șapte mii de călăreți și douăzeci de mii de bărbați pedeștri. Și a sfărâmat David toate carele și a luat din ele o sută de care"*[1009]. Puțin mai jos spune: *„Și a împărățit David peste Israel și făcea David judecată și dreptate; și Ioab, fiul lui Saurias, era peste armată"*[1010]. Și după puține: *„Și au trimis fiii lui Amon și au tocmit cu plată pe sirienii din Roob și pe sirienii din Soba, douăzeci de mii de bărbați* [...] *Și a văzut Ioab că s-a făcut împotriva lui front de luptă; atunci a ales din toți fiii lui Israel și i-a așezat împotriva sirienilor* [...] *Și au văzut robii lui Adrazar că s-au împleticit înaintea lui Israel; și au dezertat la israeliți și le-au slujit lor*[1011]. În textele acestea ale istoriei găsim fapte care se potrivesc cu cele spuse în titlul psalmului; numai că timpul la care se referă titlul psalmului este un timp în care David era foarte strălucit și foarte vestit prin faptele lui de vitejie din război. Astfel încât merită să cercetăm pentru ce psalmul începe cu vaiete și tânguiri, când ar fi trebuit să fie vesel și fericit pentru faptele sale mari. Unele sunt glasurile celor ce sărbătoresc și altele ale celor posomorâți. Cântecele de biruință sunt prilej de sărbătoare pentru tot poporul, nu numai pentru ostași, ci și pentru lucrătorii de pământ, pentru negustori, pentru meseriași, fiindcă toți se împărtășesc din bunătățile păcii. Cum, dar, [spune David]: *„Dumnezeule, lepădatu-ne-ai pe noi și ne-ai doborât"*? Că doar [Dumnezeu] i-a ajutat pe biruitori! Cum i-a doborât pe cei

---

[1009] 2 *Reg.* 8, 3-4.
[1010] 2 *Reg.* 8, 15-16.
[1011] 2 *Reg.* 10, 6-19.

pe care i-a ridicat într-atât, dându-le arme, care, cai, robi, țări care să le plătească bir, Arabia, Fenicia întreagă și Mesopotamia?

Se cuvine să cercetăm dacă nu cumva cuvintele acestea conțin [un cuvânt plin de] nerecunoștință. Cel care mai întâi a ucis pe Adrazar, împăratul din Soba, luând de la el mii de care, șapte mii de călăreți și douăzeci de mii de bărbați pedeștri, care iarăși l-a luat în robie, înfrângându-l pe împăratul Siriei, care venise să aducă ajutor și l-a pus să-i plătească bir și într-o clipită de vreme a ucis douăzeci și două de mii de ostași de-ai lui, acum, printr-o a treia victorie a mai biruit și pe fiii lui Amon, care-și așezaseră oștirea la poarta cetății. [Această înfrângere a fost dobândită] prin Ioab, comandantul oștirii sale, care, împărțindu-și armata în două, a atacat o parte dintre dușmani din față, iar pe ceilalți i-a împresurat prin spate și i-a luat prizonieri.

Cum, dar, David, în fața unor asemenea fapte de vitejie, este trist, grăiește abătut, spunând: *„Dumnezeule, lepădatu-ne-ai pe noi și ne-ai doborât, mâniatu-Te-ai și Te-ai milostivit spre noi"*? Deci timpul despre care [vorbește] titlul psalmului era timpul marilor fapte de vitejie [ale lui David], dar înțelesul celor scrise [în psalm] se referă *„la sfârșit"*; iar prin *„sfârșit"* se înțeleg cele ce urmează să se petreacă la sfârșitul veacurilor. De aceea a și fost scris psalmul *„pentru cei ce se vor schimba"*.

Dar, ca să spunem pe scurt, în psalmul acesta se vorbește de tot neamul omenesc, pentru că folosul psalmului se transmite tuturor oamenilor. Cei care se schimbă și vor fi schimbați sunt cei ce nu-și păstrează nici aceeași stare a trupului, nici nu stăruie mereu în același fel de gândire, ci-și schimbă trupul după [feluritele] prefaceri pe care le aduc vârstele, iar gândirea și-o potrivesc după numeroasele întâmplări din viață. Căci unii suntem la vârsta copilăriei; alții, la cea a tinereții; alții, când ajungem bărbați; și iarăși ne schimbăm cu totul când îmbătrânim. Alții suntem când trăim clipe de bucurie, și alții, când petrecem vremuri în care soarta este schimbătoare; alții suntem în clipa în care boala ne cuprinde; alții, când suntem sănătoși; alții, când ne căsătorim, și alții, când suntem în doliu.

Sau, poate, din pricină că psalmul nu spune: „*Celor ce se schimbă*", ci: „*Celor ce vor fi schimbați*", cuvintele să cuprindă în ele înfățișarea unei profeții, vorbind despre cele ce urmează [să se petreacă] în timp, așa că, mai degrabă, ar urma să ne gândim la cei care vor fi schimbați, după ce-și vor părăsi deșarta datină a părinților și-și vor potrivi viețuirea lor după desăvârșirea[1012] evanghelică.

Nu s-a scris deci psalmul [acesta] pentru iudeii de atunci, ci pentru noi, cei care vom fi schimbați, înlocuind închinarea la mai mulți dumnezei cu dreapta credință, rătăcirea idolilor prin cunoașterea Celui Care ne-a făcut. [Psalmul s-a scris] pentru noi, cei care am ales cumpătarea[1013] cea după lege în locul plăcerii celei fără de lege, cei care am schimbat flautele, dansurile și beția cu cântarea de psalmi, cu postul și cu rugăciunea. N-ai păcătui deci față de adevăr dacă ai spune că psalmul acesta a fost scris pentru noi. De aceea, ale noastre sunt cuvintele cele dumnezeiești, ale noastre și ale Bisericii lui Dumnezeu, ca daruri trimise de Dumnezeu; ele se citesc la fiecare adunare[1014] și sunt ca o hrană dăruită sufletelor de către Duhul. Dar în titlul psalmului este scris și: „*Inscripția pe coloană*"; cu alte cuvinte, să nu asculți psalmul acesta cu nepăsare, așa cum se șterg repede cele scrise pe un material de calitate inferioară[1015], tot așa și tu, scriind pentru puțin [timp] psalmul acesta în memorie, cu min-

---

[1012] Literal: ἀκριβεία – „strictă conformitate cu norma, exactitate, precizie, acribie". (n. rev.)

[1013] Termenul grecesc σωφροσύνη (lat. *temperantia*) desemna poate cea mai importantă virtute din cele patru cardinale, în elenism, dar și în gândirea patristică. Sensul ei era complex, pornind de la „soliditate, statornicie în bine a cugetării, raționalitate, înțelepciune" și sfârșind cu „prudență, autocontrol, cumpătare, moderație, sobrietate". Cicero o definește astfel: „Virtute, căreia îi este proprie stăpânirea mișcărilor pătimașe ale inimii, potolirea și moderarea în orice împrejurare a poftelor care ni se împotrivesc și păstrarea statorniciei în orice lucru" – *virtus, cujus propriam est, motus animi appetentes regere et sedare semperque adversantem libidini moderatam in omni re servare constantiam* (*Dialoguri tusculane*, 3, 8, 17). Opusul acestei virtuți era μανία – „nebunia". Remarcabilă este asemănarea cu binecunoscuta distincție moral veterotestamentară din cărțile sapiențiale, unde contrarul înțelepciunii nu este prostia, ci nebunia (*Pr.* 10, 8) (n. rev.)

[1014] Bisericească. Σύλλογος – „întrunire, întâlnire, adunare"; așadar, în cadrul cultului. (n. rev.)

[1015] Literal: εὐφθάρτῳ – „repede alterabil". (n. rev.)

tea, să nu-i îngădui apoi să se amestece cu alte gânduri și să se șteargă; dimpotrivă, scrie-l ca pe o tăbliță în sufletul tău, adică să-l ai statornic și în orice vreme înăuntrul amintirii tale. Iar dacă iudeul ne va îndepărta de cele scrise [în psalm] ca pe niște străini, să-l punem în încurcătură cu înseși cuvintele psalmului, arătându-i chemarea cea amestecată; fiindcă Dumnezeu adună pe cele despărțite, cheamă pe cele de departe, iar pe cei mulți îi face una prin credința în Hristos. *„Al Meu este Galaad și al Meu este Manase"*[1016], spune [psalmul]. [Când] vorbește despre Efraim l-a subînțeles și pe Iuda[1017] și l-a numărat împreună cu ei și pe Moab[1018]; a amenințat că va cuceri și Idumeea[1019]; tuturor le-a binevestit supunere: *„Mie cei de alt neam Mi s-au supus"*[1020].

III

„Dumnezeu, așadar, ne-a lepădat."[1021]

„Ai lepădat, după măsura păcatelor, [spune psalmistul], pe cei ce s-au depărtat pe ei înșiși de Tine. Nimicit-ai mulțimea răutății noastre, pentru că ne-ai făcut bine din pricina slăbiciunii [noastre]. Te-ai mâniat când eram din fire fii ai mâniei[1022], neavând nădejde și fiind fără Dumnezeu în lume[1023]. Te-ai îndurat de noi când ai adus pe Unul-Născut al Tău jertfă de ispășire pentru păcatele noastre, ca să găsim în sângele Lui răscumpărarea. N-am fi cunoscut binefacerile pe care ni le-ai făcut, dacă nu ne-ai fi adăpat cu «*vinul uluirii*»[1024]". Psalmistul numește „vin" pe Cuvântul Care îl face să devină simțitor pe cel cu inimă împietrită.

[1016] *Ps.* 59, 7.
[1017] *Ps.* 59, 8.
[1018] *Ps.* 59, 8.
[1019] *Ps.* 59, 9.
[1020] *Ps.* 59, 9.
[1021] *Ps.* 59, 1.
[1022] *Ef.* 2, 3.
[1023] *Ef.* 2, 12.
[1024] *Ps.* 59, 3.

„Dat-ai semn celor ce se tem de Tine ca să fugă din fața arcului."[1025]

Moise a însemnat pragurile [caselor] israeliților cu sângele unui miel fără de prihană[1026], iar Tu ne-ai dat nouă ca semn însuși sângele Mielului Celui fără de prihană, Care a fost înjunghiat ca jertfă pentru păcatele lumii. Și Iezechiel spune că Dumnezeu a dat semn pe frunțile oamenilor: *„Mergeți,* spune [profetul], *în urma lui și loviți; să nu cruțați, nici să vă milostiviți. Ucideți până la nimicire pe bătrân, tânăr, prunc, fecioară și femei; dar de toți pe care se află semnul să nu vă apropiați"*[1027].

„Dumnezeu a grăit în [locul cel] sfânt al Său: «Bucura-Mă-voi și voi împărți Sichemul»."[1028]

Sichemul este locul acela vestit pe care Iacov l-a dat lui Iosif[1029]; preînchipuire a legământului care numai în aparență a fost dăruit lui Israel. „Voi împărți acest testament vestit și voi împărți și moștenirea poporului. Voi face deci [părtași la testament și la moștenire] și pe ceilalți [oameni]". După ce a fost împărțit testamentul la toți și după ce folosul lui a fost făcut un bun comun tuturor celor cărora Dumnezeu le-a făcut bine, atunci și *„valea corturilor va fi măsurată"*[1030]; adică, lumea toată va fi împărțită în loturi de pământ în fiecare loc, ca la o tragere la sorți. Atunci va uni pe cele despărțite *„Cel Ce împacă fie pe cele de pe pământ, fie pe cele din ceruri"*[1031]; *„și dărâmând peretele din mijloc al vrajbei va face una din amândouă"*[1032].

IV

„Al Meu este Galaad și al Meu este Manase."[1033]

Galaad este nepotul lui Manase. [Psalmistul a spus cuvintele acestea] ca să arate șirul patriarhilor, care se pogoară de la Dumnezeu, din care este Hristos după trup.

1025 *Ps.* 59, 4.
1026 *Ieș.* 12, 7.
1027 *Iez.* 9, 5-6.
1028 *Ps.* 59, 6.
1029 *Fac.* 48, 22.
1030 *Ps.* 59, 6.
1031 *Col.* 1, 20.
1032 *Ef.* 2, 14.
1033 *Ps.* 59, 7.

„Și Efraim, ajutorul capului Meu; Iuda, împăratul Meu."[1034]

Alătură, prin armonia cugetelor, părțile rupte și [dezlipite unele de altele].

„Moab, vasul nădejdii."[1035]

Sau, după cum spune un altul dintre traducători: *„Vasul spălării"* sau: *„Vasul lipsei de grijă"*; adică omul acela de disprețuit, care este amenințat să nu intre în Biserica Domnului. Nu vor intra moabitul și amonitul până la a treia și până la a zecea generație și până în vremea din veac. Totuși, pentru că botezul dă iertare de păcate și este prilej de lipsă de grijă pentru datornici, psalmistul arată răscumpărarea prin botez și înrudirea cu Dumnezeu când zice: *„Moab, vasul spălării"* sau: *„Vasul lipsei de grijă"*.

Așadar, *„toți cei de alt neam"*, umilindu-se, *„s-au supus"*[1036] jugului lui Hristos; de aceea va călca *„peste Idumeea cu încălțămintea Lui"*[1037]. Iar încălțăminte a Dumnezeirii este trupul cel purtător de Dumnezeu, cu care a venit printre oameni. Și profetul, fericind cu această nădejde timpul venirii Domnului, zice:

„Cine mă va duce în cetate întărită?"[1038]

Poate că psalmistul vorbește aici despre Biserică; o numește *„cetate"* pentru că este o adunare cârmuită potrivit legii; o numește *„întărită"* pentru că este înconjurată de fortificații datorită credinței. De aceea unul dintre traducătorii *Psaltirii* a tradus foarte limpede, zicând: *„În cetate înconjurată de ziduri"*. „Cine, dar, îmi va da mie, vrea să spună profetul, să văd această măreață priveliște? Dumnezeu locuind între oameni?" Aceasta este ceea ce s-a spus de către Domnul: *„Mulți profeți și drepți au dorit să vadă ceea ce vedeți, și n-au văzut"*[1039].

[1034] *Ps.* 59, 7-8.
[1035] *Ps.* 59, 8.
[1036] *Ps.* 59, 9.
[1037] *Ps.* 59, 9.
[1038] *Ps.* 59, 10.
[1039] *Mt.* 13, 17.

V

„Dă-ne ajutor din necaz!"[1040]

Să nu cerem ajutor de la puterea, nici de la bunăstarea trupului; să nu căutăm a dobândi sprijin de la cei socotiţi de oameni a fi străluciţi. Nu în mulţimea banilor, nici în trufia puterii, nici în înălţimea slavei stă puterea, ci Domnul, celor care cer, le hărăzeşte izbăvire din necazul cel peste măsură de mare. Un astfel de om era Pavel, care-şi făcea o laudă *„din necazurile lui"*[1041]. De aceea putea să spună: *„Când sunt slab, atunci sunt tare"*[1042]. *„Dă-ne, Doamne, ajutor din necaz"*, pentru că *„necazul aduce răbdare, iar răbdarea încercare, iar încercarea nădejde, iar nădejdea nu ruşinează"*[1043]! Vezi unde te ridică necazul? La nădejdea care nu ruşinează! Eşti bolnav? Fii vesel, pentru că *„pe cel pe care îl iubeşte Domnul, pe acela îl ceartă"*[1044]. Eşti sărac? Bucură-te, pentru că vei moşteni bunătăţile lui Lazăr[1045]!

Eşti necinstit din pricina numelui lui Hristos? Eşti fericit, fiindcă ruşinea ta se va preface în slavă îngerească!

Să ne convingem, dar, pe noi înşine, fraţilor, ca în vreme de încercare să nu năzuim către nădejdi omeneşti şi nici să aşteptăm de acolo ajutor, ci să facem cererile noastre cu lacrimi şi suspine, cu rugăciune iubitoare de trudă şi cu priveghere prelungită. Primeşte ajutor din necaz acela care dispreţuieşte ca zadarnic ajutorul omenesc şi se sprijină pe nădejdea Celui Care poate să ne mântuiască, în Iisus Hristos, Domnul nostru, Căruia slava şi puterea în vecii vecilor. Amin.

[1040] *Ps.* 59, 12. Prepoziţia ἐκ (tradusă cu „din") are aici sensul de „în vreme de" sau, mai exact, „împotriva", echivalând sensul prepoziţiei ebraice *min* („din, împotriva"). (n.rev.)
[1041] *Rom.* 5, 3.
[1042] 2 *Cor.* 12, 10.
[1043] *Rom.* 5, 3-5.
[1044] *Evr.* 12, 6.
[1045] *Lc.* 16, 22.

OMILIA LA PSALMUL LXI

La sfârşit. Pentru Idithum. Psalm al lui David

I

Cunoaştem doi psalmi care au titlul *Pentru Idithum*: Psalmul XXXVIII şi cel pe care îl avem în faţă. Şi socotim că opera a fost alcătuită de către David. Psalmii au fost dedicaţi lui Idithum spre folosul lui: pentru a îndrepta patimile din sufletul lui şi pentru a le cânta înaintea poporului. Prin această [cântare a psalmului] Se slăvea şi Dumnezeu, iar cei care auzeau armonia [cântării] îşi îndreptau moravurile. Idithum era cântăreţ de imnuri sfinte, după cum ne istoriseşte *Istoria Paralipomenelor*: *„Şi cu ei, Eman şi Idithum; şi trâmbiţe şi chimvale, care să răsune, şi instrumente muzicale pentru cântările lui Dumnezeu"*[1046]; iar mai jos puţin zice: *„Şi David împăratul şi căpeteniile armatei au aşezat în slujbe pe fiii lui Asaf, pe Eman şi pe Idithum, ca să cânte din lire*[1047]*, din harpe*[1048] *şi din timpane*[1049]*"*[1050].

Şi un psalm şi celălalt vorbesc foarte pe larg despre lucrarea răbdării, care potoleşte înverşunarea sufletului, alungă orice îngâmfare şi aduce smerenia. Căci este cu neputinţă celui care nu acceptă să fie mai prejos decât toţi şi în urma tuturor să-şi poată stăpâni mânia când este batjocorit şi să biruiască încercările prin îndelungă

[1046] *1 Par.* 16, 42.

[1047] Κινύραις – *chinir*ă – „harpă cu zece coarde". Biblia din 1688 traduce: *„Copuze"*; Bibliile din 1795, 1819, 1854, 1856 şi 1914 traduc: *„Cobze"*; Bibliile din 1936 şi 1944 traduc: *„Ţitere"*; Bibliile din 1968, 1975 şi 1982 traduc: *„Harpe"*.

[1048] Νάβλαις – *navla* – „un fel de instrument cu coarde". Bibliile din 1688, 1795, 1819, 1854, 1856 şi 1914 traduc: *„Alăute"*; Bibliile din 1936 şi 1944 traduc: *„Psaltiri"*; Bibliile din 1968, 1975 şi 1982 traduc: *„Chitare"*.

[1049] Τυμπάνοις – *timpane*. Biblia din 1688 traduce: *„Tâmpene"*; Bibliile din 1795, 1819, 1854, 1856 şi 1914 traduc: *„Chimvale"*; Bibliile de la Bucureşti din 1936 şi 1944 traduc: *„Ţimbale"*; Bibliile de la Bucureşti din 1968, 1975 şi 1982 traduc: *„Chimbale"*. Noi am optat pentru transpunerea cât mai fidelă originalului – *„lire, harpe şi timpane"*.

[1050] *1 Par.* 25, 1.

răbdare când este copleşit de necazuri. Celui care dobândeşte înalta smerenie nu i se tulbură sufletul de cuvintele de ocară, pentru că îşi cunoaşte mai dinainte deplina sa nimicnicie întru defăimări; dacă aude [spunându-i-se]: „Sărăntocule", se ştie pe sine că este sărac şi lipsit de toate şi că în fiecare zi are nevoie de ajutorul Domnului; dacă i se spune: „Neam lipsit de nobleţe şi lipsit de faimă", îi este pregătită mai dinainte inima, fiindcă ştie că este făcut din lut. De aceea [psalmistul spune]: *„Zis-am: «Păzi-voi căile mele»"*[1051]; vorbeşte aici despre silnicia pe care i-o face păcătosul şi de îndelunga lui răbdare. Căci spune [David]: *„Când a stat păcătosul împotriva mea, am amuţit şi m-am smerit şi am tăcut despre cele bune"*[1052]. Apoi, zice în continuare: *„Însă toate sunt deşertăciune; fiecare om care trăieşte"*[1053]; apoi: *„Strânge comori, dar nu ştie pentru cine le va aduna"*[1054].

În psalmul de faţă însă începe şovăielnic, ca şi cum ar vorbi cu sufletul său, ca o continuare a celor spuse mai înainte. „Căci, spune [psalmistul], sufletul fiind supus gândului trupesc, se întărâtă spre mânie şi mâhnire. Deci, pentru ce să-mi fac rob patimilor celor rele sufletul, căruia Dumnezeu, Care l-a creat, i-a încredinţat conducerea trupului şi a patimilor din el? Trebuie, dar, să stăpânim asupra patimilor şi să slujim lui Dumnezeu. Este cu neputinţă ca sufletul să fie stăpânit şi de păcat, şi de Dumnezeu; ci trebuie să stăpânim răutatea şi să ne supunem Stăpânului tuturor". De aceea profetul spune acestea privitor la cel care aduce ispitele şi ridică asupra lui mulţime de rele şi se străduieşte să-i înrobească toate cugetele duhului şi să-l supună trupului: „Pentru ce mă sileşti să fiu rob celor neîngăduite? Am Stăpân! Cunosc pe adevăratul împărat!" Şi, în acest fel, dovedeşte zadarnică urzeala [vrăjmaşului] împotriva [sufletului].

II

„Oare nu lui Dumnezeu se va supune sufletul meu? Căci de la El este mântuirea mea."[1055]

[1051] *Ps.* 38, 1.
[1052] *Ps.* 38, 2-3.
[1053] *Ps.* 38, 8.
[1054] *Ps.* 38, 10.
[1055] *Ps.* 61, 1.

[Profetul] a amintit pricina pentru care se silește către supunere: pentru că mântuirea îi este [dăruită] de către Dumnezeu. Creatorului Îi este propriu să se îngrijească de ocrotirea făpturilor Sale. Sau: „De la El este mântuirea", pentru că, în chip profetic, văzând mai dinainte că urmează să aibă loc întruparea Domnului, zice acestea: „Trebuie să slujim lui Dumnezeu și să-L iubim pe El, Care a adus neamului omenesc o binefacere atât de mare, «*încât nici pe propriul Său Fiu nu L-a cruțat, ci L-a dat pentru noi toți*»"[1056]. Scriptura obișnuiește să numească pe Hristosul lui Dumnezeu: „Mântuire", după cum spune și Simeon: „*Acum eliberează pe robul Tău, Stăpâne [...], deoarece ochii mei au văzut mântuirea Ta*"[1057]. Să ne supunem, dar, lui Dumnezeu, pentru că de la El [vine] mântuirea. Iar ce este mântuirea ne tâlcuiește [profetul]. Nu este o simplă lucrare care ne dă un oarecare har pentru izbăvirea de neputință și pentru bunăstarea trupului. Dar ce este atunci mântuirea?

„*Pentru că El este Dumnezeul meu și Mântuitorul meu, sprijinitorul meu, nu mă voi clătina mai mult.*"[1058]

Dumnezeul nostru este Fiul lui Dumnezeu. Același este și Mântuitor al neamului omenesc; El este Cel Care sprijină neputințele noastre, Cel Care susține sufletele noastre în timpul clătinării care ne vine de la ispite. „*Nu mă voi clătina mai mult.*" [Psalmistul] mărturisește în chip omenesc despre clătinare: „*Mai mult*". [Aceasta pentru că] este cu neputință să nu fie în sufletul omului clătinare din pricina ispitelor. Atâta vreme cât facem păcate mici și puține, ne clătinăm oarecum asemeni plantelor mișcate de o blândă adiere de vânt, dar când păcatele sunt mai multe și mai mari, se mărește și clătinarea pe măsura creșterii păcatelor. Unii se clatină mai mult; alții chiar până într-atât încât sunt scoși din rădăcină și doborâți la pământ, când duhurile răutății smulg, mai puternic decât orice furtună, rădăcinile sufletului care erau întărite prin credința în Dumnezeu. „Eu, zice profetul, m-am clătinat ca un om, dar «*mai mult nu mă voi clătina*», pentru că sunt sprijinit de mâna dreaptă a Mântuitorului".

1056 *Rom.* 8, 32.
1057 *Lc.* 2, 29-30.
1058 *Ps.* 61, 2.

III

„Până când vă ridicați asupra omului? Voi toți îl ucideți, ca pe un zid povârnit și ca pe un gard șubred."[1059]

Iarăși cuvântul [de față] se luptă cu slugile rele ale diavolului, învinovățind uneltirea nemăsurată adusă de ele asupra oamenilor. „Oamenii, spune psalmul, sunt ființe slabe, iar voi vă năpustiți asupra lor; și nu vă mulțumiți cu primul atac, ci năvăliți a doua oară și a treia oară, până când nimiciți sufletul celui ce v-a căzut în mână, astfel încât ajunge asemenea «*unui zid povârnit și unui gard șubred*»".

Zidul, atâta vreme cât se păstrează într-o stare dreaptă, rămâne neclintit; dar când s-a clătinat, atunci negreșit se prăvălește cu totul și se risipește. [Zidurile care sunt alcătuite] din bucăți unite se pot îndrepta după ce s-au clătinat, dar cele clădite din mai multe [pietre], îndată ce s-au prăbușit, nu se mai pot aduna la un loc. Așadar, cuvântul arată că firea omului, creată fiind, a fost pervertită de păcat și trebuie negreșit să se desfacă în întregime, astfel încât, fiind modelată iarăși de către Meșterul Care a zidit-o de la început, să dobândească [însușirile de a fi] ocrotită, ferită de uneltiri, de primejdia nimicirii depline și a celei de a doua căderi. Spune [Scriptura]: *„Sunteți ogorul lui Dumnezeu; zidirea lui Dumnezeu sunteți"*[1060]. Zidirea aceasta a clătinat-o dușmanul; dar crăpăturile din ea le-a îndreptat Creatorul. Așadar, căderea din pricina păcatului [a fost] necesară, dar plină de măreție este învierea, din cauza nemuririi.

„Dar prețul Meu s-au sfătuit să-l lepede; alergat-au cu sete, cu gura lor binecuvântau, dar cu inima lor blestemau."[1061]

Preț al omului este sângele lui Hristos. *„Sunteți cumpărați cu preț*, spune [Scriptura]; *nu vă faceți robi oamenilor."*[1062] Ostașii celui rău au uneltit să facă nefolositor prețul acesta, spre a ne duce iarăși în robie pe noi, care am fost odată eliberați.

[1059] *Ps.* 61, 3.
[1060] *1 Cor.* 3, 9.
[1061] *Ps.* 61, 4.
[1062] *1 Cor.* 7, 23.

„Alergat-au cu sete." [Psalmistul] vorbește aici despre înflăcărata uneltire a demonilor; deoarece aleargă împotriva noastră, însetând după pierzarea noastră.

„Cu gura lor binecuvântau, dar cu inima lor blestemau."

Mulți sunt cei care laudă faptele cele rele; pe cel glumeț îl numesc om plăcut, pe cel ce grăiește cuvinte necuviincioase, om de societate, pe cel neîndurător și mânios îl numesc om respectabil; pe cel zgârcit și morocănos[1063] îl laudă ca pe un iscusit chivernisitor; pe cel risipitor ca pe un nobil, iar pe cel desfrânat și necuviincios ca pe un om fermecător și fără prejudecăți; și, pe scurt, dezmiardă[1064] fiecare păcat cu numele virtuții potrivnice. Unii ca aceștia binecuvântează cu gura, dar cu inima blestemă. Căci cu vorbele lor de bun augur[1065] aduc tot blestemul în viața acelora, făcându-i vrednici de veșnică osândă prin laudele pe care le aduc acestora.

Psalmistul vorbește iarăși sufletului, pentru a-i mări supunerea lui față de Dumnezeu, [spunându-i]:

„Dar lui Dumnezeu supune-te, suflete al meu, pentru că de la El este răbdarea mea."[1066]

Psalmistul arată măreția încercărilor; spune ceea ce a spus și Apostolul, anume că [Dumnezeu] nu ne lasă să fim încercați mai mult decât putem îndura[1067]; căci *„de la El este răbdarea mea"*.

IV

„În Dumnezeu este mântuirea mea și slava mea; Dumnezeu este ajutorul meu și nădejdea mea este în Dumnezeu."[1068]

Fericit este cel care nu se bucură de cele înalte ale vieții acesteia, ci-și are slava lui în Dumnezeu; [fericit este] cel care are pe Hristos laudă a lui, cel care poate să spună asemeni Apostolului:

[1063] 'Ακοινωνησία – „lipsă de sociabilitate, mizantropie". (n. rev.)
[1064] 'Υποκορίζω – „a da un nume de alint unui copil". (n. rev.)
[1065] Εὐφημιᾷ – „sub bune auspicii, cuvinte de bun augur, abținere de la cuvinte neîngăduite de divinitate"; așadar, printr-o exprimare eufemistică (n. rev.)
[1066] *Ps.* 61, 5.
[1067] *1 Cor.* 10, 13.
[1068] *Ps.* 61, 7.

„Mie însă să nu-mi fie a mă lăuda decât în crucea lui Hristos”[1069]. Acum însă mulți își găsesc slava lor în trup, precum cei care se îndeletnicesc cu întrecerile sportive sau, ca să spun pe scurt, cei care se înfumurează din pricină că se află în floarea vârstei; mulți, apoi, își găsesc slavă în vitejia din războaie, socotind virtute uciderea semenilor lor. Căci întâietatea[1070] în războaie și trofeele înălțate de către general și de către cetăți sunt pe măsura mulțimii uciderilor. Alții își găsesc slava împrejmuind cu ziduri cetățile, iar alții în construcția apeductelor și a mărețelor *gymnasium*-uri[1071].

Cutare își prăpădește averea [plătind[1072]] spectacolele de lupte cu fiarele, bucurându-se de strigătele deșarte ale mulțimilor și se îngâmfă cu laudele lor, se socotește mare, dar slava lui stă în rușinea lui[1073]; altul își arată păcatul lui scris pe tăblițe în locurile cele mai de seamă ale cetății; altul își găsește slava în bogăție, iar altul pentru că este orator destoinic și nebiruit sau pentru că este priceput în înțelepciunea lumii.

Se cuvine însă să ne fie milă de slava tuturor acestora și să fericim pe aceia care își fac din Dumnezeu slava lor. Iar dacă cineva se îngâmfă pentru că este în slujba împăratului și pentru că este cinstit foarte mult de el, cât de mult ar trebui să te mândrești tu, care ești în slujba Marelui Împărat, care ești invitat de El, fiindu-I foarte apropiat, tu, care ai luat Duhul făgăduinței, astfel încât, pecetluit de El, să te arăți fiu al lui Dumnezeu?

Profetul, cunoscând folosul nădejdii celei adevărate în Dumnezeu, îndeamnă pe popor să aibă aceeași râvnă ca și el, zicând: *„Nădăjduiți în El toată adunarea popoarelor, revărsați înaintea Lui inimile voastre”*[1074].

Este cu neputință să devenim în stare a primi harul cel dumnezeiesc dacă n-am izgonit patimile răutății care stăpâneau mai

---

1069 *Gal.* 6, 14.
1070 Ἀριστεία – „excelența, preeminența, ceea ce aparține elitei”. (n. rev.)
1071 Clădiri unde se desfășurau exercițiile gimnastice. (n. rev.)
1072 O modalitate de a avansa în ierarhia politică a lumii greco-romane era și subvenționarea unor jocuri și spectacole publice. (n. rev.)
1073 *Filip.* 3, 19.
1074 *Ps.* 61, 8.

înainte sufletele noastre. Am cunoscut medici care nu dădeau leacurile tămăduitoare înainte ca bolnavii să verse materia care a dat naștere bolii, [materie] pe care necumpătații au primit-o datorită unui fel de viață rău. Dar și un vas care a avut în el mai înainte un lichid rău mirositor nu poate primi în el parfumul dacă nu este bine spălat. Așadar, trebuie să vărsăm din noi cele ce erau mai înainte, ca să putem primi cele pe care vrem să le turnăm.

„Dar netrebnici sunt fiii oamenilor."[1075]

[Psalmistul] a văzut că nu toți oamenii urmează poruncii lui Dumnezeu, nici nu sunt de acord să nădăjduiască în Dumnezeu, ci își pun nădejdea în deșertăciunile vieții. De aceea, zice: *„Dar netrebnici sunt fiii oamenilor, mincinoși sunt fiii oamenilor"*[1076].

Pentru ce sunt netrebnici? Pentru că sunt mincinoși! Mai cu seamă de unde se vede minciuna lor? O spune [psalmul]: *„În cântarele lor, ca să nedreptățească"*[1077].

Ce fel de cântare? Oare toți oamenii se folosesc de cântare? Nu toți sunt vânzători de lână sau vânzători de carne, nu toți folosesc aur sau argint sau, ca să spun pe scurt, nu toți se preocupă de aceste materii pe care negustorii obișnuiesc să le schimbe cu cântare și cu greutăți [de cântărit]. Dar multe sunt felurile meseriilor care n-au nevoie de cântar, nici nu se folosesc de el; mulți sunt corăbieri, mulți lucrează în tribunale și au funcții de conducere; pentru aceștia, [greutatea] este minciuna, iar viclenia nu o săvârșesc cu cântarul. Ce înseamnă, așadar, cele ce se spun [în psalm]? [Profetul vrea să spună] că fiecare dintre noi are în interiorul lui un cântar, făcut de Cel Care ne-a creat, cu care putem deosebi natura lucrurilor: *„Am așezat înaintea feței tale viața și moartea, binele și răul"*[1078], două firi potrivnice una alteia; așază-le în talerele balanței tale de judecată, cântărește-le exact, ca să vezi ce-ți este mai de folos: să alegi sau plăcerea cea trecătoare și prin ea să primești moartea veșnică, sau să alegi osteneala pentru virtute însoțită de

---

[1075] *Ps.* 61, 9.
[1076] *Ps.* 61, 9.
[1077] *Ps.* 61, 9.
[1078] *Deut.* 30, 15.

rele pătimiri, ca virtutea să-ţi fie mijlocitoarea veşnicei desfătări! Oamenii sunt *„mincinoşi"* pentru că au schimonosit discernământul[1079] sufletului. Pe aceştia îi deplânge profetul, zicând: *„Vai de cei ce numesc întunericul lumină şi lumina întuneric, de cei ce spun că amarul este dulce şi dulcele amar"*[1080].

[Poate că cineva îmi va] spune:

— Ale mele sunt cele ce sunt de faţă! Cine le cunoaşte pe cele viitoare?

— Rău cântăreşti, omule! Alegi pe cele rele în locul celor bune, cinsteşti mai mult pe cele deşarte în locul celor adevărate, aşezi pe cele trecătoare înaintea celor veşnice, alegi plăcerea care se risipeşte în locul desfătării care nu încetează nicicând şi este fără de sfârşit! *„Mincinoşi sunt, dar, fiii oamenilor în cântare, ca să nedreptăţească"*.

Dar se nedreptăţesc mai întâi pe ei înşişi, apoi pe cei de lângă ei; pe ei, pentru că sunt răi sfătuitori pentru faptele ce vor să le săvârşească; pe cei din apropierea lor, pentru că le sunt pildă josnică. Nu poţi spune în ziua judecăţii: „N-am cunoscut binele!" Ţi-l aşază înainte propriile tale cântare, care-ţi oferă o temeinică deosebire a binelui şi a răului. Greutatea trupului o cunoaştem din înclinarea [acului ce arată greutatea], iar pe cele pe care trebuie să le alegem în viaţă le deosebim prin libertatea de voinţă a sufletului nostru. Pe aceasta a numit-o profetul cântar, pentru că poate să se încline deopotrivă şi într-o parte şi în alta.

„Nu nădăjduiţi spre nedreptate şi spre jefuire nu poftiţi."[1081]

Mai sus a spus: *„Nădăjduiţi în El toată adunarea popoarelor."*[1082]

A văzut psalmistul lenea noastră către supunere, de aceea a şi proclamat: *„Dar netrebnici sunt fiii oamenilor"*[1083]. Din nou ne opreşte, [zicând]: *„Să nu nădăjduim spre nedreptate"*. Cel care socoteşte că bogăţia adunată din nedreptate îi este prilej îndestulător pentru a fi puternic şi a stăpâni se aseamănă cu un bolnav care

---

[1079] Literal: κριτήρια – „tribunale". (n. rev.)
[1080] *Is.* 5, 20.
[1081] *Ps.* 61, 10.
[1082] *Ps.* 61, 8.
[1083] *Ps.* 61, 9.

crede că sănătatea trupului [va izvorî] din sporirea bolii. *„Nu nădăjduiți spre nedreptate"*. Ea este piedică spre orice lucrare. *„Și spre jefuire nu poftiți"*. Profetul îndeamnă să nu poftim lucrurile celorlalți.

„Bogăția de-ar curge, nu vă lipiți inima de ea!"[1084]

Dacă vezi pe vreunul din cei foarte bogați, nu-i ferici viața! Dacă ți-ar curge banii de pretutindeni și din izvoare îmbelșugate, nu primi mulțimea lor! *„Bogăția de-ar curge."* Minunat este cuvântul! Curgătoare este firea bogăției. Trece pe lângă cei ce o au mai repede ca torentul. Obișnuiește să treacă de la unul la altul. După cum un fluviu care vine de pe înălțimi atinge pe cei ce stau pe malurile lui, dar îndată ce i-a atins, fluviul a și curs mai departe, tot așa și ușurătatea bogăției este grabnic trecătoare și foarte alunecoasă; așa îi este firea, să se mute de la unul la altul. Astăzi moșia aceasta este a unuia, mâine a altuia, iar după puțin timp a celuilalt. Uită-te la casele din oraș! De câte ori nu și-au schimbat numele de când au fost zidite! [Au purtat] când numele unui proprietar, când al altuia.

Și aurul fuge totdeauna din mâinile celui care-l are, se mută la altul și de la acela iar la altul. Mai degrabă poți ține apa în mâini decât să-ți păstrezi necontenit averea. De aceea, frumos a spus [psalmistul]: *„De-ar curge bogăția, nu vă lipiți inima"*. Nu te împătimi cu sufletul după aceasta, ci ia din bogăție atât cât îți este de folos! N-o iubi prea mult, nici n-o admira ca pe una dintre cele bune, ci primește-o în slujba ta ca pe o unealtă! Apoi, tuturor celor spuse [psalmistul] le adaugă o hotărâre; nu sunt cuvintele lui, ci cele pe care le-a auzit de la Însuși Dumnezeu. Căci spune:

„O dată a grăit Dumnezeu și aceste două lucruri am auzit."[1085]

Să nu se tulbure nimeni de aceste cuvinte ca de un paradox; cum adică *„o dată a grăit Dumnezeu"*, iar profetul *„a auzit două lucruri"*? Este cu putință să grăiască cineva o dată, dar în acea „o dată" să fie multe cele spuse. De pildă, un om care se întâlnește o singură dată cu altul vorbește despre multe; și cel care a auzit

[1084] *Ps.* 61, 10.
[1085] *Ps.* 61, 11.

cuvintele lui poate să spună: „O dată a vorbit cu mine, dar mi-a grăit despre multe".

Aceasta este ceea ce se spune acum: „O dată am primit descoperirea lui Dumnezeu, dar două sunt lucrurile pe care le-a grăit". [Profetul] n-a spus: „Un lucru mi-a grăit Domnul, iar eu am auzit două", căci așa s-ar părea că este o contrazicere a cuvântului cu sine însuși. Dar care sunt cele două pe care le-a auzit?

„Că puterea este a lui Dumnezeu și a Ta este, Doamne, mila."[1086]

„Dumnezeu, spune [profetul], este puternic în judecată, dar tot El este și milostiv. Așadar, nu nădăjduiți spre nedreptate, nici nu vă alipiți de bogăție, nici nu alegeți deșertăciunea și nici nu schimonosiți discernământul sufletului." Știind, dar, că Stăpânul nostru este puternic, temeți-vă de puterea Lui, dar nu-I nesocotiți iubirea de oameni. Pentru a nu nedreptăți, este bună frica; iar pentru cel ce a alunecat o dată în păcat, ca să nu cadă în deznădejde, este bună nădejdea în mila lui Dumnezeu. Căci puterea [este] a lui Dumnezeu, iar mila tot de la El.

„Că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui."[1087] *„Cu ce măsură măsurați, vi se va măsura."*[1088] Ai necăjit pe fratele tău? Primește la fel! Ai răpit averile celor mai lipsiți decât tine, ai lovit pe săraci, ai rușinat pe cineva cu ocări, ai calomniat, ai spus minciuni, ai uneltit împotriva căsniciilor altora, ai jurat strâmb, ai mutat hotarele [moștenite de la] părinți[1089], te-ai năpustit asupra averilor orfanilor, ai împilat pe văduve, ai cinstit plăcerea de aici mai presus decât bunătățile făgăduite? Primește ceea ce ți se cuvine! Ceea ce seamănă fiecare, aceea și seceră[1090].

Iar dacă ai făcut fapte bune, primește răsplătiri îmbelșugate și pentru acelea! Deoarece *„Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui"*. Dacă-ți vei aduce aminte de-a lungul întregii tale vieți de această hotărâre, vei putea înfrânge mulțime de păcate, întru Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

[1086] *Ps.* 61, 11.
[1087] *Ps.* 61, 11.
[1088] *Mt.* 7, 2.
[1089] *Pr.* 22, 28.
[1090] *Gal.* 6, 8.

OMILIA LA PSALMUL CXIV

I

Aţi venit foarte devreme, încă de la miezul nopţii, în acest sfânt mormânt al mucenicilor, ca să îmblânziţi cu imnuri pe Dumnezeul mucenicilor, şi aţi rămas până la amiaza acestei zile, aşteptând sosirea noastră. Răsplata voastră este pregătită, a celor care aţi aşezat mai presus de somn şi odihnă cinstirea mucenicilor şi închinarea către Dumnezeu. Dar, dacă trebuie să ne cerem iertare, pentru zăbava şi lipsa noastră îndelungată din mijlocul vostru, vă voi spune pricina: am folosit acest timp al zilei îngrijindu-mă de o altă Biserică a lui Dumnezeu, la fel de cinstită ca şi aceasta, care nu se află deloc la o mică depărtare de voi. Dar pentru că Domnul a făcut să plinesc şi acelora Liturghia şi să nu fiu lipsit nici de dragostea voastră, daţi împreună cu mine mulţumire Binefăcătorului, Care a condus cu puterea Lui cea nevăzută această slăbiciune văzută a trupului meu. Şi ca să nu vă ţin prea mult şi să vă obosesc, vă voi vorbi puţin despre psalmul pe care îl cântaţi [când am venit]; iar după ce vă voi hrăni sufletele voastre cu un cuvânt de mângâiere pe măsura puterii mele, voi lăsa liber pe fiecare să se îngrijească de cele ale trupului.

Care erau, dar, [cuvintele] pe care le cântaţi?

„Iubit-am, că va auzi Domnul glasul rugăciunii mele."[1091]

Nu oricine poate spune: *„Iubit-am"*, ci numai cel ajuns la desăvârşire, cel care a trecut peste frica de rob şi se află în duhul înfierii. [Cuvântului] *„iubit-am"* nu i se potriveşte „pe cineva", ci se subînţelege: „Pe Dumnezeul universului". Pentru că, la drept vorbind, cel vrednic de iubit este numai Dumnezeu; fiindcă, [precum] definesc [unii], ceea ce este vrednic de iubit [înseamnă] acel lucru pe care toţi îl doresc. Da, Dumnezeu este Bun, cel dintâi şi cel mai desăvârşit dintre bunuri. „Pe Acest Dumnezeu L-am iubit, spune profetul, pe Acest Dumnezeu, Care este cel mai de seamă bun dintre

---

[1091] *Ps.* 114, 1.

cele ce pot fi dorite; și cu bucurie am primit, de dragul Lui, suferințele." Care sunt aceste suferințe, le înșiruie [psalmistul] puțin mai târziu: durerile morții, primejdiile iadului, necazul, chinul; acestea toate i s-au părut lui David vrednice de iubit pentru dragostea de Dumnezeu și pentru nădejdea gătită celor ce primesc să sufere pentru buna credință. „Căci n-am îndurat suferințele acestea, spune [profetul], împotriva voinței mele, nici silit [de cineva], nici constrâns [de împrejurări]; ci din dragoste și din tot sufletul am primit suferințele, ca să pot spune: *«Din pricina Ta suntem omorâți în fiecare zi»*[1092]."

Se pare că spusele psalmistului sunt întru totul asemenea cu cele grăite de Apostolul aflat în aceeași stare sufletească: *„Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigonirea, sau foametea, sau goliciunea, sau primejdia, sau sabia?"*[1093]

Am iubit, dar, toate acestea, spune psalmistul, știind că sufăr primejdiile pentru buna credință, având ca privitor și împărțitor de premii pe Stăpânul universului. Fiindcă *„va auzi Domnul glasul rugăciunii mele"*. În acest chip poate și fiecare dintre noi să ducă până la capăt ostenelile cele pentru săvârșirea poruncilor, când își arată viețuirea proprie ca fiind supravegheată de către Dumnezeul universului.

II

„Fiindcă a plecat urechea Lui către mine."[1094]

Profetul a spus *„a plecat"* nu ca să-ți faci vreo idee trupească, potrivit căreia Dumnezeu ar avea urechi și le-ar pleca pentru a auzi glasul nostru liniștit, așa cum facem noi când ne apropiem auzul de cei care ne vorbesc pe șoptite, pentru ca prin apropierea urechii să auzim ce ni se spune, ci a spus *„a plecat"* pentru ca [psalmistul] să-și vădească slăbiciunea. „Din pricina iubirii Sale de oameni, Dum-

---

[1092] *Ps.* 43, 24.
[1093] *Rom.* 8, 35.
[1094] *Ps.* 114, 2.

nezeu S-a pogorât la mine, care zac întins pe pământ, S-a pogorât întocmai ca un medic iubitor de oameni care-și apropie urechea de un bolnav ce nu poate grăi limpede din pricina marii lui slăbiciuni, pentru ca, din [șoaptele auzite în] apropierea lui, să afle cele de care are nevoie suferindul".

„A plecat, dar, urechea Lui către mine". Auzul cel dumnezeiesc nu are nevoie de [sunet] pentru a percepe un glas; deoarece Dumnezeu cunoaște cele cerute [în rugăciune] numai din mișcarea inimii noastre. Oare n-ai auzit că Moise, fără să grăiască ceva, ci rugându-se Domnului cu suspine tăcute, a fost auzit de Acesta, Care i-a spus: *„Pentru ce strigi către Mine?"*[1095] Dumnezeu știe să audă și sângele dreptului[1096], care nu are nici limbă, nici glas care să străbată aerul, deoarece prezența faptelor drepților este strigăt mare înaintea lui Dumnezeu.

„Și în zilele mele Îl voi chema."[1097]

Noi, dacă ne rugăm o zi întreagă sau un ceas, dacă ne întristăm puțin pentru păcatele noastre, ei bine, suntem fără de grijă, ca și cum am fi făcut ceva pe potriva relelor pe care le-am săvârșit. Sfântul acesta însă spune că va arăta o mărturisire măsurată pe tot timpul vieții lui, fiindcă grăiește: *„În toate zilele mele Îl voi chema"*. Apoi, ca să nu socotești că Îl chema pe Dumnezeu pentru că îi mergea bine în viața aceasta și că toate treburile lui curgeau ca apa, vorbește de mărimea necazurilor în care se găsea; întru care aflându-se [însă], nu a uitat numele lui Dumnezeu. Căci spune: *„Cuprinsu-m-au durerile morții, primejdiile iadului m-au aflat"*[1098].

Propriu vorbind, cuvântul *„dureri"* se referă la durerile nașterii, când pântecele [mamei], din pricina poverii, se mărește și împinge fătul afară. Apoi părțile zămislirii sunt apăsate și întinse în timpul nașterii prin convulsiile și contractările țesuturilor care pricinuiesc celor care nasc suferințe cumplite și dureri groaznice. Strămută acum durerile acestea la cele ale morții, care cuprind pe cel viu la

[1095] *Ieș*. 14, 15.
[1096] *Fac*. 4, 10.
[1097] *Ps*. 114, 2.
[1098] *Ps*. 114, 3.

despărțirea sufletului de trup. Profetul spune deci nu că a suferit cu măsură, ci că a încercat chiar durerile morții și că a ajuns la primejdia coborârii în iad. Oare a suferit numai durerile acestea cu care se laudă sau le-a suferit pe acestea de multe ori și fără voia lui? Dar niciuna dintre [faptele pe care le săvârșește] în chip silit nu merită laudă! Uită-te însă la noblețea firii atletului! Pentru că *„m-au cuprins durerile morții și primejdiile iadului m-au aflat"*, am fost atât de departe de a mă feri de încercările acestea, încât de bunăvoie m-am supus la mult mai multe încercări decât acestea. Necaz și durere m-au aflat ca și cum le-aș fi primit de bunăvoie; dar n-am fost cuprins de ele fără voia mea. Căci mai înainte [spusese]: *„Primejdiile iadului m-au aflat"*, iar acum zice: *„Necaz și durere am aflat"*.

„Pentru că acolo am rămas neîncovoiat de cele aduse asupra mea de ispititorul, de aceea, ca să arăt belșugul dragostei mele de Dumnezeu, am adăugat necaz peste necaz și durere peste durere; dar n-am înfruntat suferințele cu propria-mi putere, ci pentru că «*numele Domnului am chemat*»[1099]." În același fel este și ceea ce spune Apostolul: *„În toate acestea biruim cu prisosință prin Cel Ce ne-a iubit pe noi"*[1100]. Biruiește acela care nu cedează în fața [relelor] care vin în chip necesar asupra lui; dar biruiește cu prisosință cel care de bunăvoie își atrage asupra lui dureri pentru a-și arăta răbdarea. Cel care a căzut în vreun păcat de moarte să spună: *„Cuprinsu-m-au durerile morții"*; căci grăiește Scriptura: *„Tot cel ce săvârșește păcatul este născut din diavolul"*[1101]. „Când eram lucrător al păcatului, spune [psalmistul], moartea mă purta în pântece; atunci m-au aflat și primejdiile iadului. Cum m-am tămăduit? De vreme ce, prin pocăință, am aflat necaz și durere. Însumi mi-am izvodit prin pocăință necaz și durere pe măsura mărimii păcatului; și așa am îndrăznit să chem numele Domnului. Și iată ce am spus: «*O Doamne, izbăvește sufletul meu!*»[1102] Sunt ținut în robia aceasta; plătește Tu pentru mine prețul de răscumpărare și izbăvește-mi sufletul!"

[1099] *Ps.* 114, 4.
[1100] *Rom.* 8, 37.
[1101] *1 In.* 3, 8.
[1102] *Ps.* 114, 4.

III

„Milostiv este Domnul și drept."[1103]

Pretutindeni Scriptura unește dreptatea cu îndurările lui Dumnezeu, ca să ne învețe că nici mila lui Dumnezeu nu este lipsită de judecată și nici judecata nu este fără de milă. Dar chiar când miluiește, Dumnezeu măsoară celor drepți, cu judecată, îndurările Sale; iar când judecă, ne judecă gândindu-Se la slăbiciunea noastră; și ne răsplătește mai mult cu iubirea Sa de oameni decât cu măsurarea cea deopotrivă.

„Și Dumnezeul nostru miluiește."[1104]

Se numește milă simțământul acela pe care îl avem față de cei care se găsesc, fără să merite, într-o stare umilitoare; simțământul acesta se naște în noi atunci când aceia ne sunt dragi. Ne este milă de cel care a căzut din cea mai mare bogăție în cea mai cumplită sărăcie, de cel care de la o înaltă bunăstare a trupului – cum era – s-a prăvălit în cea mai adâncă slăbiciune, de cel care se bucura de frumusețea și farmecul trupului, dar și le-a stricat din pricina patimilor rușinoase. Dar pentru că și noi eram odinioară slăviți, datorită viețuirii noastre în rai, am ajuns, prin cădere, neslăviți și umiliți; de aceea Dumnezeu ne miluiește, văzând ceea ce am ajuns față de ceea ce am fost. Pentru aceasta Dumnezeu l-a strigat pe Adam cu glas plin de milă: *„Adame, unde ești?"*[1105]

Căci nu căuta să afle [unde era Adam] Cel Care știe toate, ci voia ca Adam să înțeleagă ce a ajuns din ceea ce era. *„Unde ești?"*, în loc de: „În ce cădere ai ajuns de la o atât de mare înălțime!"

IV

„Cel Ce păzește pruncii este Domnul. Smeritu-m-am și m-a mântuit."[1106]

[1103] *Ps.* 114, 5.
[1104] *Ps.* 114, 5.
[1105] *Fac.* 3, 9.
[1106] *Ps.* 114, 6.

Chiar dacă am judeca aceste cuvinte după rațiunea firească, totuși firea omenească nu ar putea exista dacă Dumnezeu nu i-ar păzi pe cei ce urmează să ajungă copii și sunt încă prunci. Căci, dacă n-ar fi ținuți în viață de purtarea de grijă a lui Dumnezeu, în ce fel cei purtați în pântece s-ar putea hrăni sau mișca în niște locuri atât de strâmte în care nu se pot învârti, ci își duc viața în locuri întunecoase și umede, unde nici nu pot respira, nici nu pot trăi viața omenească, ci sunt purtați ca peștii în apă? Și apoi, dacă n-ar fi salvat de Dumnezeu, cum ar putea pruncul rămâne în viață măcar o clipă atunci când a căzut de la căldura din pântecele mamei în acest loc cu care nu este deloc deprins, unde este învăluit de răceala aerului?

Așadar, *„Cel Ce păzește pruncii este Domnul. Smeritu-m-am și m-a mântuit"*. Or cuvântul acesta poate fi înțeles și așa: pentru că m-am întors și am ajuns ca un prunc și am primit Împărăția lui Dumnezeu ca un copil[1107], iar din pricina lipsei de răutate m-am coborât la smerenia copiilor, de aceea *„Cel Ce păzește pruncii este Domnul; și pentru că m-am smerit, m-a mântuit"*.

V

„Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul ți-a făcut bine."[1108]

Luptătorul cel bun își așază înainte cuvintele acestea de mângâiere, spunând la fel cu Pavel: *„Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit; de acum mi s-a pregătit cununa dreptății"*[1109]. Aceste [cuvinte] și le spune și sieși profetul: „Pentru că ai împlinit, suflete, în chip îndestulător lungimea vieții acesteia, întoarce-te de acum la odihna ta, pentru că Domnul ți-a făcut bine!"

Celor care au luptat după lege[1110] în [viața aceasta] de aici, le stă înainte odihna veșnică, dată nu ca o datorie pentru faptele lor, ci

---

1107 *Mt.* 18, 3.
1108 *Ps.* 114, 7.
1109 2 *Tim.* 4, 7-8
1110 2 *Tim.* 2, 5.

hărăzită în dar de către Dumnezeu, Marele Dăruitor, celui care a stăruit să nădăjduiască întru El. Apoi, înainte de a vorbi de bunătățile de acolo, profetul istorisește despre izbăvirea sa din greutățile din lumea aceasta și mulțumește pentru aceasta Eliberatorului sufletelor, Care l-a mântuit de robia cea felurită și neînduplecată a patimilor.

Și care sunt aceste greutăți?

„Că a scos sufletul meu din moarte, ochii mei din lacrimi și picioarele mele de la alunecare."[1111]

Psalmistul zugrăvește odihna cea viitoare în comparație cu cele de aici. „Aici, [spune], m-au cuprins durerile morții; acolo însă Dumnezeu a scos sufletul meu din moarte. Aici ochii mei vărsau lacrimi din pricina nenorocirii; acolo însă nu mai este lacrimă, care să întunece luminile ochilor celor care se veselesc de contemplarea frumuseții slavei lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu a înlăturat orice lacrimă de pe fiecare chip[1112]." Aici mare este primejdia alunecării, de aceea și Pavel a spus: *„Celui ce i se pare că stă să ia aminte ca nu cumva să cadă"*[1113]. Acolo însă trainice sunt temeliile, viața nu se mai schimbă, nu mai este teama căderii în păcat, nici ațâțarea trupului, nici conlucrarea femeii pentru [săvârșirea] păcatului, pentru că la înviere nu mai este bărbat și femeie[1114], ci viața este una și neamestecată, pentru că [oamenii] care au bineplăcut Stăpânului lor locuiesc în ținutul celor vii.

Însăși lumea aceasta este muritoare și ținut al celor muritori. Și pentru că este compusă constituția tuturor celor văzute, urmează ca tot ce este compus să fie supus desfacerii; iar noi, care suntem în lume, fiind părți ale lumii, suntem, cu necesitate, părtași firii întregii lumi. Pentru aceasta, chiar înainte ca sufletul să se despartă de trup prin moarte, noi, oamenii, murim de mai multe ori. Să nu ți se pară paradoxal ceea ce-ți spun! Privește realitatea lucrurilor. În trei săptămâni de ani, omul suferă trei schimbări și prefaceri de vârste și de viață. În fiecare săptămână de ani, un hotar aparte circumscrie cele care au trecut și cuprinde în el lămurit schimbarea.

[1111] *Ps.* 114, 8.
[1112] *Is.* 25, 8.
[1113] *1 Cor.* 10, 12
[1114] *Mt.* 22, 30.

Vârsta copilului în primii șapte ani se încheie cu schimbarea dinților. Vremea potrivită pentru copil spre a fi în stare să învețe carte este până în adolescență. Când adolescentul împlinește douăzeci și unu de ani și când tuleiele încep să-i umbrească obrajii, [adolescența] se risipește pe nesimțite și tânărul ajunge bărbat. Când vezi deci că la un bărbat creșterea și dezvoltarea proprii vârstei au încetat, că are statornicie în cugetări și nu mai înfățișează niciun semn care să-i dezvăluie tinerețea, nu te gândești oare că în el au murit cele ce au trecut?

La fel și bătrânul – care s-a preschimbat într-o altă înfățișare trupească și în altă stare sufletească – este în chip lămurit altul decât cel de mai înainte. Așadar, și viața oamenilor este plină de mai multe morți, nu numai în schimbarea de la o vârstă la alta, ci și în căderile sufletelor în păcat. Dar acolo unde nu mai este schimbare, nici a trupului, nici a sufletului – pentru că nu se mai află nici schimbare de gândire, nici schimbare a părerii și nici întâmplarea nu mai clintește statornicia și netulburarea gândurilor –, acolo este cu adevărat ținutul celor vii, care sunt întotdeauna la fel cu ei înșiși. Profetul făgăduiește că mai ales în ținutul acela vom putea să fim bineplăcuți Dumnezeului universului, pentru că acolo nimic din cele din afară nu ne va mai întrerupe de la scopul slujirii celei adevărate și de aceeași cinste cu îngerii. „*Să năzuim*, spune [Apostolul], *ca, fie sălășluind în trup, fie părăsind trupul, să fim bineplăcuți Lui!*”[1115] Ținutul acela [este ținutul] celor vii, în care nu se află nicio noapte, niciun vis – închipuire a morții; în care nu este niciun fel de mâncare sau de băutură, proptelele slăbiciunii noastre; nu este nicio boală, nicio suferință, nici artă a tămăduirii, nici tribunale, nici piețe, nici meșteșuguri, nici bani, nici stăpânirea celor răi, nici pricină de războaie – rădăcina vrăjmășiei –, ci este ținutul celor vii, nu al celor care mor din pricina păcatelor, ci al celor care trăiesc viața cea adevărată, viața în Hristos Iisus, Căruia se cuvin slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

1115 2 *Cor*. 5, 9.

INDICE SCRIPTURISTIC

PILDELE LUI SOLOMON

ECCLESIASTUL

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR

ISAIA

IEREMIA

PLÂNGERILE LUI IEREMIA

IEZECHIEL

DANIEL

MARCU

FAPTELE APOSTOLILOR

ROMANI

I CORINTENI

II CORINTENI

GALATENI

EFESENI

FILIPENI

COLOSENI

INDICE DE NUME

(Termenii au fost selectați din corpul textului și comentariile aparatului critic)

A

B

C

D

E

F

G

H

L

M

N

O

P

Q

R

S